T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İZVORNİK SANCAĞI TUZLA KAZASI SİCİLLERİ: 1630-1650 (İNCELEME-ÇEVİRİYAZI-DİZİN)

HAZIRLAYAN

Nihad Dostoviç

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. FİKRET SARICAOĞLU

İSTANBUL 201

T.C. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
1982 ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı	**:Nihad DOSTOVİÇ**	Numarası	**:2501090218**
Anabilim/Bilim Dalı	**:Tarih**	Tez Savunma Tarihi	**:19.09.2013**
Danışman	**:Doç.Dr.Fikret SARICAOĞLU**	Saati	**:14:00**
Tez Başlığı	**:"İzvornik Sancağı Tuzla Kazası Mahkeme Sicilleri:1630-1650 (İnceleme-Çeviriyazı-Dizin)"**		

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Mehmet CANATAR		Kabul
2-Prof.Dr.Mahmut AK	KABUL	
3-Doç.Dr.Fikret SARICAOĞLU	kabul	

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr.Rıfat GÜNALAN		
2-Yrd.Doç.Dr.Yusuf A.AYDIN		

İZVORNİK SANCAĞI TUZLA KAZASI SİCİLLERİ: 1630-1650 (İNCELEME-ÇEVİRİYAZI-DİZİN), NİHAD DOSTOVİÇ

ÖZ

Bosna Eyâleti'nden günümüze kadar ulaşmış XVII. yüzyıla ait sicillerden biri de Tuzla Sicili'dir. Şu an için üç parça şeklinde olan Tuzla Sicili, Bosna-Hersek Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi ile Tuzla İli Arşivi'nde korunmaktadır. Hicrî 1054-1055 (M.1644-1646) yılları arasını kapsayan bu Sicil, geçmişteki Tuzla Kazâsı, İzvornik Sancağı ve Bosna Eyâleti için olduğu kadar; günümüz Bosna-Hersek'i için de çok önemli bir tarihî kaynak niteliğindedir. Söz konusu Tuzla Sicili, içeriği itibariyle çok sayıda fermân, berât, tapu, temessük, nikâh akdi, borç kaydı, kefâlet kaydı gibi çok sayıda belgeyi içermek suretiyle Bosna'nın XVII. yüzyılını ortaya koyan ve günümüze kadar korunabilmiş nadir belgelerden biridir.

Anahtar kelimeler: Tuzla Kazâsı, İzvornik Sancağı, Bosna Eyâleti, fermân, berât, tapu, temessük, nikâh akitleri, borç kayıtları, kefâlet kayıtları, XVII. yüzyıl Bosna.

İZVORNİK SANCAĞI TUZLA KAZASI SİCİLLERİ: 1630-1650 (İNCELEME-ÇEVİRİYAZI-DİZİN), NİHAD DOSTOVİÇ

ABSTRACT

Sidjil of Tuzla is one of the rare sidjils from Eyalet of Bosnia that has been preserved to the present. Currently Sidjil is consisted from three parts, which are preserved in the Gazi Husrev Bey Library in Sarajevo and in Cantonal Archive of the bosnian city Tuzla. Covering the 1054-1055 Hegira years (A.D.1644-1646) the Sidjil is very important historical source for the Court of Tuzla, Sanjak of İzvornik, Eyalet of Bosnia in past and for history of Bosnia and Herzegovina as a whole today. With various documents being registered like firman, berat, tapu, temessük, merriage contracts, loan contracts, guarantee contracts and etc., this Sidjil is one of the rare documents from 17th century Bosnia which was presereved up to today.

Key words: **Court of Tuzla, Sanjak of İzvornik, Eyalet of Bosnia, firman, berât, tapu, temessük, merrage contracts, loan contracts, guarantee registers, 17th century Bosnia.**

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının öncelikli olarak iki temel amacı vardır. İlk ve ana amaç, günümüze kadar ulaşan şekliyle mevcut Tuzla Sicili'nin tüm parçalarının çevirisinin yapılıp, araştırıcıların hizmetine sunulması; ikinci amaç ise, yapılan çeviri metinlerden ilginç gördüklerimizin incelenmesi suretiyle o dönem Bosna Eyâleti'nin sosyal, kültürel, idârî ve ekonomik yapısını gün yüzüne çıkarmaktır.

Bugün elimize ulaşmış bulunan Tuzla Sicili, üç parçadan oluşmaktadır. Bu parçalardan ikisi, uzun; biri ise, oldukça kısadır. Sicil'in iki uzun parçası, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde muhafaza edilirken; kısa olanı ise, Bosna-Hersek'in (eski adı: *Kuzey-Doğu Bosna Arşivi* olan) "Tuzla İli Arşivi"nde bulunmaktadır. Parçalar hâlinde olan bu sicil, adı geçen bu iki kuruma, Bosna-Hersek'in meşhûr kitap koleksiyoncularından Osman Asaf Sokoloviç (ö.1972) tarafından bağışlanmıştır. Sokoloviç'in koleksiyonuna girmiş ve orjinal hâli bakımından eksik durumda olan bu Tuzla Sicili, çok bir büyük ihtimâlle, Osman Asaf Sokoloviç'in kendisi tarafından üç parçaya bölünmüştür. Söz konusu Sicilde kayıtlı en eski belge, 1641 tarihini taşıyorken; Sicilde yer almış diğer tüm belgeler ise, 1644-1646 yıllarına aittir. Dolayısıyla Sicil'in 1630-1650 yılları arasını kapsadığına ilişkin bazı iddialar, maalesef doğru değildir.

Çeviri yazıların hazırlanması sırasında bizim de izlediğimiz yol, İSAM tarafından başlatılmış bulunan "Üsküdar Şer'î Sicilleri Yayınlanma Projesi" çerçevesinde takip edilen yöntemdir. Benimsediğimiz yöntemde, çeviri yazının sistemi gayet basit olup, sadece dil bilim tarihçilerinin benimsediği bir yöntem olarak alt ve üst işaretlerin kullanılmamasına dayanmaktadır. Şahsî isimler bugünkü Türkçe'nin tellâfuzuna göre verilmiş, aynı yöntem ses uyumu için de uygulanmıştır (örneğin: *oğlı* yerine *oğlu*). Tarihî şahısların isimleri ve yer isimleri, mümkün olduğu kadar doğru tespit edilmeye çalışılmıştır. Özellikle yer isimlerin tespitinde kaynak olarak, çoğunlukla, Tuzla havalisi hakkında Adem Handžić tarafından yazılan Boşnakça eserler kullanılmıştır. Tarihî şahısların isimleri tespitinde ise, Sicill-i Osmanî, İslâm Ansiklopedisi, TDV İslam Ansiklopedisi, Ord.Prof.Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Osmanlı Tarihi* adlı kaynaklardan yararlanılmıştır. Sicil'de bulunan her kaydın çeviri yazısı eksiksiz verilmiş, her kaydın ayrıca günümüz Türkçe'sinde verilen bir özetiyle ilgili belgenin çeşidi, belgenin tarihi; varsa şahısların isimleri ile yer adları da yazılmıştır. Varaklar belli bir sırayla ve her varağın üzerinde bulunan belgenin de belge numarasıyla verilmiştir. Tarafımızdan yapılmış çeviri yazılarda, Tuzla Arşivi'ndeki Sicil

parçasının, Saraybosna'da muhafaza edilen kısımdan farklılığını ortaya koymak amacıyla her varağın başına ''T'' sembolü konulmuştur.

Çalışmamızın ikinci ana amacını, aslında tez çalışmamızın bir nevi giriş bölümü olarak da kabul etmek de mümkündür. Çünkü Giriş bölümümüzde Sicilin incelemesi, üç açıdan ele alınmaktadır. Ele alınış biçiminin ilkinde, kaynağın detaylı olarak tanımlanmasına ilâveten Sicil'in belge çeşitlerine ve sayılarına göre ele alınışı söz konusudur. Hangi belgelerin sultan tarafından (*fermân, berât*), hangilerinin vâlî tarafından (*buyuruldu, mektup*) ve hangi belgelerin de kadı tarafından (*hüccet, i'lam, tezkire, mürasele*) verildiği, bu ele alınışta tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bunların yanısıra Sicil'de özel hukuka ilişkin bir kısım belgelerin listesi de verilmektedir. Diğer taraftan, örneğin birinci bölümde Sicil'in Tuzla, Tuzla havalisi, İzvornik Sancağı, Bosna Eyâleti, Budin Eyâleti ve Osmanlı Devleti idârî tarihine ilişkin incelemeler de yer almaktadır. Ayrıca şimdiye kadar isimleri hiç bilinmeyen ve Tuzla'da görev yapmış bazı kadıların isimleri de tespit edilmiştir. Bir diğer tespitimiz de İzvornik Sancağı'na XVII. yüzyılda dahi hâlâ sancakbeylerinin atanmış olmaları; bugüne kadar İzvornik Sancağı'nın arpalık olduğu iddiasının da doğru olmadığını göstermektedir. Ayrıca, tespitlerimiz olarak, İzvornik Sancakbeyi ile Bosna Beylerbeyine bağlı bazı kaymakamların var olduğu da tespit edilmiştir. O dönemdeki söz konusu kaymakamlık müessesesi, bilinenin aksine çok önemli bir mevkii olup, tarihte hep gözden kaçmıştır. Diğer taraftan Tuzla Sicili, Bosna Eyâleti ile Budin Eyâleti arasında mevcut ilişkiler hakkında çok önemli bilgiler içermektedir. Özellikle bu Sicil, Budin Eyâleti'nin Bosna Eyaleti üzerinde bir mevkii olarak olağanüstü yetkilileri olduğunu teyit etmektedir. Diğer taraftan söz konusu bu Sicil Belgeleri, bir coğrafya parçası olarak Tuzla havalisinin Osmanlı Macaristan'ındaki askerî idâre bakımından ne kadar önemli rol oynadığını da göstermektedir. Kayıtlı belgeler göre, o döenmin Tuzla Kazâsı'nın sınırları belirlemek de mümkündür.

Çalışmanın son bölümünde, Tuzla Sicili'nin Tuzla havalisi, İzvornik Sancağı ve Bosna Eyâleti için ne kadar önemli olduğu; özellikle kentsel, hukukî, iktisâdî, sosyal ve kültürel bakımlardan nasıl özel bir tarihi kaynak olduğu ortaya konmaktadır. Burada özellikle kayda değer olan belgeler de Tuzla Kasabası'nın gelişimiyle ilgili tüm aşamaları ayrıntılı olarak gösteren belgelerdir. Son bölümümüzde ayrıca, Tuzla havalisi ile İzvornik Sancağında mevcut vakıflar da incelenmiştir. Bunun yanısıra söz konusu Sicil, bölgenin gayr-i Müslim toplumları hakkında da çok değerli belgeleri barındıraktadır. Bunlar da olabildiğince ayrıntılı olarak verilmeye çalışılmıştır. Bu konuya ilişkin özellikle büyük önem taşıyan belgeler,

Katolik Kilisesine mensup olan Fransisken Tarikatının faaliyetleriyle ilgilidir. Son bölümde ele aldığımız diğer bir belge türü de özel hukuka ilişkin belgelerdir. Bu özel hukuk belgeleri çoğunlukla alım-satımlar ile kredi işlemlerini kapsamaktadır. Bu belgelere bakıldığında genel olarak görülen: gayr-ı menkûl piyasasının oldukça güçlü olduğu; alınan/verilen kredilerin ise, orta ve küçük tutarlarda bulunduğudur. Çünkü küçük ve orta miktarlarda krediler olmaksızın o günkü toplumun günlük hayatı sürdürülemezdi. Ayrıca kredi veren kişilerin yanısıra bir kredi veren olarak çok sayıda malî vakıfların varlığı da o dönemin diğer bir gerçeğiydi.

Bu çalışma sırasında gerek bilgileri, gerek tavsiyeleri, gerekse de yardımları nedeniyle birçok kişiye büyük bir teşekkür borcum var.

Herşeyden önce tez konusunu ve fikrini veren, fakültemizden ayrılmasına rağmen, beni Osmanlı tarihi ile ilmî araştırmalar konusunda hep yönlendiren Sayın Prof. Dr. Feridun M. Emecen'e de çok özel bir teşekkür etmek isterim.

Daha sonra danışmanlığımı üstlenen Sayın Hocam Doç. Dr. Fikret Sarıcaoğlu çeşitli meşgalelerde, geldiğim ülkeyi dikkate alarak nezaret ve yardım etti. Hususiyle teşekkür ederim. Bunun yanısıra yüksek lisans dersleri aldığım dönemdeki hocalarımdan Sayın Prof.Dr. İdris Bostan ve Prof.Dr. Mahmut Ak'a özel teşekkür etmek isterim.

Öğrenimim sırasında yardımlarını hiç esirgemeyen başta Yrd.Doç.Dr. Yusuf Alperen Aydın olmak üzere bölüm asistanları Arş.Gör. Miraç Tosun, Arş.Gör. Murat Alanoğlu, Arş.Gör. Özgür Oral ve Arş.Gör. Özgür Kolçak'a da ayrıca teşekkür ediyorum.

Beni sicillerin araştırılması konusunda teşvik eden, özellikle Bosna'daki mevcut Osmanlı belgeleri konusunda bilgilendiren Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi elyazmalarında sorumlu Sayın Azra Kasumović Gadžo'ya özellikle şükranlarımı arz etmek isterim. Bu elyazmalarının tarafıma ulaşmasına kolaylık sağlayan Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi müdürü Mustafa Jahić'e de ayrıca şükranlarımı sunarım. Bunun yanısıra Tuzla Arşivinde şahsıma gerekli kolaylığı sağlayan Sayın Müdür Izet Šabotić ve arşiv görevlisi Hatidža Fetahagić'e de teşekkür etmek isterim. Diğer taraftan her daim nazik ve yardımcı olmaları nedeniyle İSAM ve İstanbul Üniversitesi kütüphaneleri çalışanlarına da teşekkür ediyorum. Bir başka teşekkür de Sicil'de bazı yerlerin Osmanlıca ve Arapça'larının okunmasında yardımları için Sayın Azra Kasumović-Gadžo'ya, Sayın Neslihan Jarrar'a ve Sayın Nenad Filipović'e.

Bu çalışmada, günümüz akademik Türkçesi'nin stil ve gramerini sürekli kontrol ettikleri için; onlar olmasaydı bu çalışma bitmezdi diyebileceğim kişiler olarak Sayın Dr. Rauf Kavukçu'ya ve Sayın Neslihan Jarrar'a sonsuz teşekkürler.

Bu çalışmada beni maddi ve manevi olarak sürekli destekleyen başta annem olmak üzere tüm kardeşlerime; yakın dostum Mirsad Turanović ve ailesine özel teşekkürlerimi sunmak isterim.

Son olarak söylemek istediğim ise, Bu çalışmamı, hayatımı ilme adamayı her zaman destekleyen ve bizden 3 sene önce aramızdan ayrılan merhûm babam, Faruk DOSTOVIÇ'e ithaf etmek isteyişimdir.

İÇİNDEKİLER

ÖZET……..i

ABSTRACT……...i

ÖNSÖZ…….....ii

İÇİNDEKİLER……...vi

KISALTMALAR……...xi

GİRİŞ…….1

A-Sicil terimi ve Osmanlı diplomatiğinde taşıdığı mânâsı.....1

B-Türkiye'de sicillere ilişkin araştırmalar.....10

C-Bosna Hersek ile Eski Yugoslavya'nın diğer bazı devletlerindeki sicillerin araştırması.....15

I. BÖLÜM……...29

1.1. Elyazmanın tanımı…….29

1.2. Tuzla sicili Tuzla bölgesi, İzvornik Sancağı ve Bosna Eyâlet'inin idârî tarihin bir kaynağı olarak.....39

1.2.1. Sicildeki Bosna Vâlîleri.....41

1.2.2. Bosna Divânı.....44

1.2.3. Vâlî tarafından verilmiş berâtlar.....48

1.2.4. Bosna Vâlîsine bağlı Kaymakamlar.....50

1.2.5. Bosna Hazîne Defterdârı.....52

1.2.6. Tuzla Sicilinde yer alan İzvornik Sancak Beyleri.....53

1.2.6.1 Mustafa.....53

1.2.6.2 Hasan.....53

1.2.7. İzvornik Sancak Beyine bağlı Kaymakamlar.....54

1.2.8. İzvornik Sancağı'na bağlı Alay Beyleri.....55

1.2.8.1. Yahya.....55

1.2.8.2. Ahmed.....56

1.2.9. Bosna Eyâleti Saraybosna Askerî Verâset-İntikâl Hâkimi (*askerî kassâm*).....57

1.2.10. Memlehateyn Kadılığının Tuzla sicilinde adı geçen kadıları.....61

1.2.10.1. EL-HÂC MEHMED EFENDİ.....62
1.2.10.2. KÂMİLÎ EFENDİ.....63
1.2.10.3. ALİ EFENDİ.....63
1.2.10.4. ABDÜLLAH EFENDİ.....64

1.3. Sicil'de Budin vâlîleri ve Budin Dîvânı 78

1.3.1. Sicil'de Budin vâlîleri 78

1.3.1.1. MUSA PAŞA.....78
1.3.1.2. OSMAN PAŞA.....81
1.3.1.3 DELİ HÜSEYİN PAŞA.....82

1.3.2. Budin Vâlî'sinin Kapıcıbaşıları.....92

1.3.3. Budin Dîvânı.....94

II.BÖLÜM.....96

Tarihî bir kaynak olarak Tuzla Sicili'nin Bosna Eyâleti, İzvornik Sancağı, Tuzla Havalisi ve Tuzla üzerinde sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri.....96

2.1. Osmanlı kentleşmesinde şehir birimi olarak kasaba.....96

2.2. Tuzla veya Memlehateyn, bir mi? yoksa iki kasaba mıydı?.....97

2.3. Aşağı Tuzla Kasabası.....99

2.3.1. Aşağı Tuzla'nın mahalleleri.....99

2.3.2.1.Tur Ali Bey Mahallesi.....100

2.3.2.2. Câmi‘-i ‘Atîk Mahallesi.....101

2.3.2.3. Sagrakçiyan mahallesi.....102

2.3.2.4. Tuşne Mahallesi.....102

2.3.2.5. Busine mahallesi.....102

2.3.2.6. Kethüdâ Osman Mahallesi.....103

2.3.2.7. Mosnik Mahallesi.....103

2.3.2.8 Köse Osman Bey Mahallesi.....104

2.3.2.9. Mehmet Ağa Mahallesi.....104

2.3.2.10. Cündî-zâde Mahallesi.....104

2.3.2.11. Arslan Ağa Mahallesi.....105

2.3.2.12. Vaiz Mehmed mahallesi.....106

2.3.2.13. Bayır Mahallesi.....106

2.4. Varoş olarak Aşağı ve Yukarı Tuzla(Donya i Gornya Tuzla) kasabalarında Hıristiyan mahalleleri ve toplulukları.....107

2.5. Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla) Kasabası.....109

2.6. Tuzla Sicili'nde adı geçen diğer kasabalar.....110

2.7. Tuzla Sicili'nde adı geçen büyük şehirler.....112

2.8. Tuzla Sicili'nde vakıflar.....115

2.8.1. Aşağı Tuzla vakıfları.....115

2.8.1.1. Tur Ali Bey Vakfı.....115
2.8.1.2. Hacı Hasan Vakfı.....116
2.8.1.3. Mehmed Ağa Vakfı.....117
2.8.1.4 Arslan Ağa Vakfı.....117
2.8.1.5. İsmail Efendi Vakfı.....117
2.8.1.6. Vaiz Mehmed Efendi Vakfı.....118
2.8.1.7. Budin Veziri Musa Paşa Vakfı.....118
2.8.1.8. Mehmed Halife Vakfı.....118
2.8.1.9. Hacı Alişah Vakfı.....119
2.8.1.10. Hacı Cafer Vakfı.....119
2.8.1.11. Kasım Beşe Vakfı.....119
2.8.1.12. Hacı Kurt Vakfı.....119
2.8.1.13. Muitafçı Oruç Vakfı.....119
2.8.1.14. Abdullah kızı Meleksima Vakfı.....120
2.8.1.15. Fatma'nın Vakfı.....120
2.8.1.16. Zeyni kadın Vakfı.....120

2.8.2.Memlehateyn Kadılığı'nda ve İzvornik Sancağı'ndaki Vakıflar.....120

2.8.2.1. Bahşi-Bey Vakfı.....121
2.8.2.2. Şeyh oğlu Nasuh Vakfı.....121
2.8.2.3. Hurem oğlu Rizvan Vakfı.....122
2.8.2.4. Ahmed Kethüdâ kızı Hirman Vakfı.....122

2.9. Tuzla Sicili'ndeki diğer belgeler.....122

2.9.1. Borçlarla ilgili belgeler.....122

2.9.2. Vekâlet.....124

2.9.3. Vasî tayini (atanması).....124

2.9.4. Hıristiyan topluluğu ve kiliseler.....125
2.9.5. Asker maaşları ve diğer meslekler grupları için maaş ödenekleri.....126
2.9.6. Tarım ve tarımsal ihtilâflar.....126
2.9.7. Çiftlikler.....127
2.9.8. Tapular.....128
2.9.9. Nikâh akitleri.....128
2.9.10. Alım-satım anlaşmaları.....129
2.9.11. Zulümler.....130
2.9.12. Duâlar.....131
2.9.13. Dinî hayat.....131
2.9.14. Kamu düzeni.....131
2.9.15. Vâlî ve Sancak Beylerin tayinleri ve gelirleri.....132
2.9.16. Yeniçeriler.....132
2.9.17. Göçler.....133
2.9.18. Cerehor.....133
2.9.19. Hırsızlık.....134
2.9.20. Cinayetler, diyyet ödemeleri, darblar (fizikî saldırılar).....134
2.9.21. Eşkiyâ çeteleri ve isyâncılar.....135
2.9.22. Tımar sistemi.....136
2.9.23. Fetvâlar.....137
2.9.24. Çingeneler.....137
2.9.25. Cizye.....137
2.9.26. Mukataa..... 138
2.9.27. Verâsetler.....138
2.9.28. Diğer çeşitli mevzular.....139

III. BÖLÜM.....141

İZVORNİK SANCAĞI, TUZLA KAZASI H. 1054/55 (M.1644-1646) MAHKEME SİCİLLERİNİN TRANSKRİPSYONU.....141

SONUÇ.....401

TABLOLAR.....

Tablo 1.....30

Tablo 2.....35

Tablo 3.....65

Tablo 4.....**74**
Tablo 5.....**74**
Tablo 6.....**109**
KAYNAKÇA.....**404**

KISALTMALAR

BOA: **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**

H. **Hicrî**

M. **Milâdî**

İÜ: **Istanbul Üniversitesi**

POF: **Prilozi za orijentalnu filologiju**

TTK: **Türk Tarih Kurumu**

TDVİA: **Türkye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**

a.g.e. **adı geçen eser**

ag.y. **adı geçen yazar**

a.g.m. **adı geçen makale**

bkz. **bakınız**

çev. **çeviren**

ed. **Editör**

haz. **hazırlayan**

s. **sayfa**

ss. **sayfalar arası**

GİRİŞ

A-Sicil terimi ve Osmanlı diplomatiğinde taşıdığı mânâsı

Osmanlıca ve Türkçe'de ''sicil'' kelimesi, Arapça *sicill* teriminden gelmektedir[1]. Bu kelime ve kelimenin gelişimiyle ilgili olarak açıklanması gereken nokta, Osmanlı dönemine ait kadı mahkeme defterlerine teknik bir terim olarak *sicillât-i şer'iyye* dendiği ve Arapça *es-sicillātü'ş-şer'iyye* kelimesinden türediğidir. Bu terimin bugünkü Türkçe'deki karşılığı ise, *şer'iyye sicilleri*dir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, kadı tarafından resmî mahkeme vesîkalarının kaydedildiği defter için kullanılan terim, dil bakımından kelimenin çoğul şeklidir. Terimin çoğul şekilde kullanılma sebebi, müşterek husûsiyeti olan vesîkaların bir grub olarak ele alınması ve kabul edilmesidir. Aslında bir mahkeme defteri ile ilgili olarak *sicill* yerine, *sicillât* denmesi daha doğrudur. Öte yandan *sicill* kelimesinin tekil olarak kullanımı ise, araştırmacılar tarafından, özellikle tali kaynaklarda yeralmış yerleşik bir ifâde olması nedeniyle teâmülen kullanılan bir yapıdır. Arapça *sicill* kelimesi ve onun çoğulu olan *sicillât,* VII-XV. yüzyıllara ait çeşitli Arapça ve Farsça kaynaklarında geçmelerine rağmen, bu kayıtlar da hiç bir zaman, kadının resmî defteri mânâsında değildir[2]. Bu temel farklılık nedeniyle "*şer'iyye sicili*" terimi, Osmanlı Devleti'nde diğerlerinde farklı olarak özgün bir anlam kazanmıştır. Bu özgünlüğüne rağmen bu siciller ne yazık ki, herhangi bir kazânın kuruluşundan Osmanlı şer'î mahkemelerinin kaldırılmasına kadar geçen süre içinde eksiksiz olarak korunduğu ve bugünlere kadar ulaştığı söylenemez. Ancak yine de bir çok kazâya ait önemli sayılabilecek uzunlukta sicil serisi mevcuttur (*Bursa, Galata, Üsküdar, Hasköy, Eyüp, Trabzon, Rodosto-Tekirdağ, Ankara, Konya, Çorum, Şam, Manastır, Saraybosna, Kahire, Sofya, Vidin gibi*). Örneğin, korunmuş bulunan en eski Osmanlı şer'iyye sicilleri, belli yıllar aralığını kapsamasa da (1444-46, 1451-1481)[3], Fatih Sultan II. Mehmet[4] dönemine ait ve

---

[1]**Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük, New Redhouse Turkish-English Dictionary**, nşr. A. Tietze, İstanbul, 1968, ss. 577a, F. Devellioğlu, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, 1970, s. 1140a; Mübahat S. Kütükoğlu, **Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)**, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul, 1994, ss. 7-9, 61, 357-58.

[2]Abu Jafar Aḥmad ibn Muḥammad al-Ṭaḥāwī, **The function of documents in Islamic law: the chapters on sales from Ṭaḥāwī's Kitāb al-shurūṭ al-kabīr**, ed. with introduction and notes J. Wakin, State University of New York Press, Albany, 1972, ss.11.

[3]İnalcık'a göre Bursa'nın en eski korunmuş siciller: № A 1/1 (867-873 H.), № A 2/2 (872-873 H.), № A 6/6 (892-894 H.). bkz. Halil İnalcık, "15. asır Türkiye iktisadî ve içtimaî tarihi kaynakları", **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, XV/1-4, 1953-54, ss. 51-75.

[4]A.y., "Fatih Sultan Mehmed'in fermanları ", **TTK Belleten**, XI/44, 1947, ss. 693-703; a. y., "15. asır Türkiye iktisadî ve içtimaî tarihi kaynakları"; a.y., "Bursa I: XV. Asır sanayi ve ticaret tarihine dair vesikalar", **TTK**

Bursa kazâsında yazılmış olanlardır. Bursa kazâsının, belirtilen eksiklikleri taşıyan Sultan II. Mehmet dönemi sicillerinden sonraki tüm siciller serisi, şer'î mahkemelerin ortadan kalkmasına kadar eksiksiz olarak ulaşmakta; bu da tarihe dâir süreklilik ve değişikliklerin en geniş anlamda incelenmesine imkân vermektedir. Aynı şekilde XV. yüzyıl Kayseri'sine ait bazı siciller de korunmuştur. Ancak önem sırası bakımından Üsküdar şer'iyye sicillerini, Bursa'dan sonra ikinci sırada değerlendirmek gerekmektedir. Üsküdar'daki şer'iyye sicillerinden en eskisi, XVI. yüzyılın başlarına; İstanbul'daki diğer mahkemelerin sicilleri ise, XVI. yüzyılın sonlarına, yani XVII. yüzyılın başlarına kadar dayanmaktadır[5]. Diğer tüm kazâlara ait şer'iyye sicillerinin, bazı eksikliklerine rağmen aşağı-yukarı tam oldukları söylenebilir. Bu kazâlardan bazılarında, kesintisiz üç yüzyıla kadar dayanabilen şer'iyye siciller (Örneğin*, Manastır'da 1.600'lerden 1912'ye kadar*) görülebilirken; bazılarında ise, 150 senelik bir dönemi kapsayan şer'iyye siciller serisi (Örneğin *Saraybosna için, 1701-1852 arası gibi*) görmek mümkündür.

Belleten, XXIV/93, 1960, ss. 45-110; a.y. "Osmanlı idâre, sosyal, ve ekonomik tarihiyle ilgili belgeler", **TTK Belgeler**, X/14, 1980-1981,ss. 1-91, XII/17, 1988, ss. 1-43., XV/19, 1993, ss. 23-168 ve saire.

[5]**İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 1 numaralı sicil (H.919-927 / M. 1513-1521)**, haz. Bilgin Aydın, Ekrem Tak; proje yönetmeni M. Akif Aydın; editör Coşkun Yılmaz, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2008; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 2 numaralı sicil (H.924-927/ M. 1518-1521)**, haz. Rıfat Günalan, Vildan Kemal, Özlem Altıntop, Hatice Ayyıldız Bahadır, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Mahmut Ak, Mustafa Oğuz, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 5 numaralı sicil (H.930-936/M. 1524-1530)**, haz. Yasemin Dağdaş, Zeynep Berktaş, kontrol eden Mustafa Oğuz, proje yönetmeni M. Akif Aydın, editör Coşkun Yılmaz, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 9 numaralı sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536)**, haz. Kenan Yıldız, kontrol eden Recep Ahıskalı, proje yönetmeni M. Akif Aydın, editör Coşkun Yılmaz, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 14 numaralı sicil (H.953-955/ M. 1546-1549)**, haz. Nuray Güler, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Abdülkadir Özcan, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi(İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 17 numaralı sicil (H.956-963/ M. 1549-1556)**, haz. Orhan Gültekin, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Mustafa Oğuz, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 26 numaralı sicil (H.970-971/ M. 1562-1563)**, haz. Rıfat Günalan, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Fikret Sarıcaoğlu, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 51 numaralı sicil (H.987-988/ M. 1579-1580)**, haz. Rıfat Günalan, Arapça metin Mehmet Canatar, Mehmet Akman, kontrol eden Feridun Emecen, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 56 numaralı sicil (H.990-991/ M. 1582-1583)**, haz. Hilal Kazan, Kenan Yıldız, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Mahmut Ak, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010; **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 84 numaralı sicil (H.999-1000/ M.1590-1591)**, haz. Rıfat Günalan; Arapça metin Mehmet Canatar, Mehmet Akman, kontrol eden Mehmet Canatar; proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Siciller özetle, Osmanlı şer'î mahkemelerince yapılmış adlî kayıtlardır[6]. Bu kayıtlar kadılar, nâipler veya yardımcı kadılar veyahut da molla-kadılar tarafından kaleme alınmakta ve çok çeşitli özellikler taşıyan belgeleri içermekteydi. Suraiya Faroqhi gibi bazı araştırmacılara göre sicillerde sayı bakımından ilk ve en önemli grubu, özel hukuk alanı olarak borçlar, eşya, evlenme ve aile hukuku gibi konular oluşturur ve ayrı tasnif edilirdi. İkinci önemli grup ise, kamu hukuku olarak ceza hukukuyla ilgili (cinayet, soygun, saldırı gibi) konulardı. Üçüncü grubu sultanlarca neşredilmiş vesîkaların suretleri ile yüksek idârî ve askerî makamlarınca neşredilmiş vesîkaların suretleri; dördüncü grubu ise, az sayıda da olsa kadıların kendi yapmış oldukları özel kayıtlar oluşturmaktaydı[7]. Ancak bu sınıflandırmayı ileri süren Faroqhi, bu sınıflandırmayı, ne yazık ki, hangi sicillere dayanarak yaptığından hiç bahsetmemektedir. Nitekim kendisi, ağırlıklı olarak Bursa sicilleri üzerinde çalışmıştır. Halbuki bugüne kadar Bursa sicillerine ilişkin yayınlanmış kaynaklarda, bu şekilde net bir tasnifin olduğunu ya da yapılabileceği tezini destekleyici hiç bir bilgi yer almamaktadır. Aynı şekilde tez konum olan Tuzla sicili; ilâveten bugüne kadar yayınlanmış Bosna'ya ilişkin diğer sicillerin çoğu (*Örnek olarak Saraybosna, Mostar, Maglay gibi*), yukarıda bahsedilen şekliyle bir sınıflandırmayı içermemektedir. Tuzla sicili ve Bosna'daki diğer sicillerde görülen tek sınıflandırma, tarih sırasına göre yapılmış bir sınıflandırmaydı. Dolayısıyla içerik bakımından bir sınıflamadan bahsetmek mümkün değildir. Yukarıda bahsedilenler bazı bölgeler açısından bazı sınıflandırma metodolojisi olduğuna işaret etse de sicillerin çok küçük bir bölümüne bakılarak, örneğin Bursa'ya bakılarak Faroqhi'nin ileri sürdüğü gibi sicillerin tümü hakkında bir genelleme yapılması anlamlı değildir. Kaldı ki kendisi de konuya ilişkin bir kanıt sunamamaktadır.

Kadılar sultan, vâlî ve Osmanlı Devleti'nin diğer yüksek idârî ve askerî makamların kendilerine gönderdikleri tüm belgelerin birer suretlerini sicillere girmek mükellefiyetindeydiler[8]. Çünkü kadılar, kendilerine devlet tarafından gönderilmiş bu belgelere göre hareket etmek zorundaydılar. Bu da Osmanlı Devleti'nde bir kadının görev alanının ne olduğu göstermektedir[9]. Kadılık, devlet açısından idârî ve askerî bir rütbe olup,

---

[6]Halil İnalcık, "Bursa I: XV. Asır sanayi ve ticaret tarihine dair vesikalar"; Soraiya Faroqhi, "SIDJILL 3. In *Ottoman* administrative usage" **The Encyclopedia of Islam[2]**, IX, Leidenadn Brill, ss.245-255, **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 26 numaralı sicil (H.970-971/ M. 1562-1563)**, Yunus Uğur, "Mahkeme kayıtları (şer'iyye sicilleri): literatür değerlendirmesi ve bibliyografya"; **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt I, No.1, 2003, ss.305-344; Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C, 3, 2005, ss.187-213.

[7] Suraiya Faroqhi, "SIDJILL 3. In *Ottoman* administrative usage", **Encyclopedia of Islam[2], IX,** 538-545.

[8]Bu tür belgeler ile ilgili bkz. Mübahat Kütükoğlu, **Osmanlı belgelerin dili (diplomatik)**.

[9] Ebü'lulâ Mardin, "Kadı. Kāżī", **İslâm Ansiklopedisi**; M. Tayyip Gökbilgin, "XVI. asırda mukataa ve iltizam işlerinde kadılık müessesesinin rolü", **TTK Bildiriler**, IV, Ankara 1952, ss. 433-44; Halil İnalcık,

genel olarak kadıların devlet tarafından zorunlu kılınan çoğu işlerde gözetim sorumluluğu vardı. Ayrıca kadılar görevleri gereği, sultanî örf ve adet hukukunun en temel belgesi olarak kendilerine gönderilmiş kanûnnâmeler başta olmak üzere tüm sultanî belgeleri ve bu belgeler içindeki tüm talimâtları sicile kaydetmek ve bu talimâtlara göre hareket etmek zorundaydılar.

Kadıların görevleri arasında ayrıca, sultan veya vâlîlerin göndermiş olduğu belgelerde o bölgeden toplanmasını istediği vergiler için, yerli ahâliden kimin ne tutarda vergi vermesi gerektiğini sicillere (*tevzî' defteri*) kaydetme görevi de vardı[10]. Kadılar yukarıda sayılan görevlerine ilâveten kendisine birer sureti de gönderilmiş ve sicile kaydettiği belgeler doğrultusunda, sultan veya vâlîlerin yazılı olarak verdikleri izinlerle (*fermân, buyuruldu*) [11] inşâ edilmiş veya yenilenmiş Hıristiyan ve Yahudi mabetlerinin teftişlerini de yaparlardı (*teftîş, keşf)*. Bilindiği gibi, eğer bir mabedin tamiratı söz konusu ise, binanın sadece tamir edilmesi ve orijinal şeklinin değiştirilmemesi şartı koşulur, bundan dolayı da kadılar bilirkişilerle(*ehl-i vukûf*) birlikte binanın kontrolunu yapmak ve tamiratı takip etmek zorundaydı. Kadı bu kontrol kapsamında bir rapor hazırlar ve onu da sicile kaydederdi. Mabedin tam olarak faaliyete geçmesi, kadının olumlu raporuna bağlıydı. Bir bölgede asi ve/veya eşkiyânın (*harâmî, haydût gibi*)[12] ortaya çıkması halinde, kadı tarafından gerekli soruşturulmalar yapıldıktan sonra bu kişilerin yakalanıp derdest edilmeleri için bir zabıt düzenlenmesi ve diğer konuyla ilgili işlemlerin hepsini sicile kaydetmek zorundaydı. Sicile kaydetmede, henüz yakalanmamış isyâncılar ve/veya eşkiyâlarla ilgili olarak bunların adları, lâkaplar ve eşkâllerinin tarifleri gibi bilgi ve belgeler de sicilde (*defter*) yer alırdı[13]. Sicile

---

"Adâletnâmeler", **TTK Belgeler**, II, 1965, s. 105, 1004/1596 senesine ait Sultan III Mehmed'in adâletnâmesi, kanunnâmelerin birer suretlerinin tüm kadı mahkemelerine gönderildiğinden bahseder. Daha sonra bu kanunâmeler, sicile kaydedilir ve verilmiş emirlere göre hareket edilirdi. Alıntı olan bu metin böyle bir şeyin Kanuni Sultan Süleyman zamanında da olduğunu göstermektedir.; a. y., "Mahkeme", **İslâm Ansiklopedisi**; Ahmet Mumcu, **Osmanlı devletinde rüşvet (özellikle adlî rüşvet)** , Ankara 1969, tür. yerler; Dr. Abdülaziz Bayındır, **İslâm muhakeme hukuku, Osmanlı devri uygulanması**, İstanbul 1986, s. 25-26 ve tür. yer.; Ekrem Buğra Ekinci, **Ateş istidası: İslam-Osmanlı hukukunda mahkeme kararlarının kontrolü**, İstanbul 2001, tür. yer.; Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, ss.9-11; İlber Ortaylı, "Osmanlı devletinde kadı", **TDVİA**; M. Akif Aydın, "Mahkeme", **TDVİA,** C. 27, Ankara 2003, ss.341-3440; Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyânları''**, İstanbul 2009, ss. 86-87 ve tür. yer.

[10]O.L.Barkan, "Avariz" İslâm Ansiklopedisi, II Cilt, ss.13-19; Avdo Sućeska, "Die Entwicklung der Besteuerung durch die Avâriz-i divâniye und die tekâlif –i örfiye im Osmanischen Reich während des 17. und 18. Jahrhundert", **Süd-Ostforschungen XXVIII**, 1968, ss.89-130; Linda T. Darling, **Revenue-raising and legitimacy : tax collection and finance administration in the Ottoman Empire, 1560-1660**, New York, Leiden, 1996, s.19.

[11]Altınay Ahmed Refik, **İstanbul hayatı : İstanbul'un düşünsel, sosyal, ekonomik ve tecimsel ahvalile evkaf, uray, beslev ve gümrük işlerine dair Türk Arşivinin basılmamış belgeleri,** İstanbul, Devlet Basımevi, 1930-35; Gülrü Necipoğlu, **The Age of Sinan. Architectural Culture in the Ottoman Empire**, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2005, ss.57-59, 66, 209-10, 221, 231-33, 248, 312, 336, 425, 499.

[12]Çağatay Uluçay, **XVII. asırda Saruhan'da eşkiyalık ve halk hareketleri**, İstanbul, Resimli ay matbaası, 1944; a.y., **18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkiyalık ve halk hareketleri**, İstanbul, Berksoy Basımevi, 1955; Münir Aktepe, **Patrona isyanı, 1730**, İstanbul, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, 1958.

[13]Uriel Heyd, **Studies in Old Ottoman Criminal law**, ed. Victor L. Ménage, Oxford, Clarendon Press, 1973.

kaydedilmiş bilgi ve belgelerin birer suretleri başta başkent olmak üzere Devlet'in çeşitli bölgelerine gönderilmek suretiyle kanundan kaçanlar yakalanmaya çalışılırdı. Kadılar ayrıca, bir isyânın bitmesinden sonra o bölgenin yerel ahâlisini, birbirlerine karşılıklı olarak kefîl olduklarını gösterecek bilgileri mevcut kefîl defterlerine yazarlardı (*kefîlleme defteri*)[14]. Çünkü bölge sakinleri, bu defterlerde uslu davranacak ve hükümete itaatkâr olacakları konusunda taahhütte bulunarak birbirlerine kefîl olurlar; bu defterler vasıtasıyla da bir bölgede barış sağlanmış olurdu. Yukarıda bahsedilenler kadıların, kamu idâresi ve hukuku konusundaki vazîfelerinden sadece birkaçıdır. Bunların yanısıra kadı sicillerinde, birer idârî belge olarak, vâlîlerin ve diğer yüksek makamların kadılara gönderdiği mektuplara da (*tezkire, mektûb*) rastlamak mümkündür. Örneğin yüksek askerî makamlar, o anda süren ve kadıların idârî mesûliyetini kapsayan alanlardaki bazı sorunları, sicillerde kaydedildiği görülen bu mektuplar vasıtasıyla çözerlerdi. Nitekim tez konum olan Tuzla sicilinde, Tuzla kadısına gönderilmiş bu kabil mektuplara rastlanmış ve birkaç örnek de tez içinde ele alınıp incelenmiştir. Sicil kayıtlarında rastlanan bu mektuplar, daha ziyâde kendi aralarında olmak üzere Budin vâlîsiyle Bosna vâlîsi; Bosna vâlîsiyle Zvornik alaybeyleri arasında karşılıklı yazılmış mektuplardı. Kadıların, kamu idâresi ve/veya hukukî işler üzerindeki bu idârî rolü, prensip olarak ya kadı tarafından doğrudan, ya da onun kontrolün altındaki kişilerce dolaylı olarak gerçekleştirdiği bürokratik işler ve işlemlerde görülmektedir (*kâdî ma'rifet ile*). Bu minvâlde kadılar, mâl ve hizmetlere ilişkin sabit fiyatları (*narh*) ilân eder; bunlara ait listeleri sicillere geçirir; ve bu fiyatların uygulanıp uygulanmadığını doğrudan veya görevlendirdiği kişiler vasıtasıyla kontrol ederdi. İfâ ettiği bu görevler, şer'î hukukun bir gereği olduğu kadar, kamu adap ve muaşeretinin de bir gereğiydi. Kadılar bu görevleri çerçevesinde (*mühtesib*) esnaf ve zanaatkârları, bunların dükkânlarını, çalışma usul ve aksaklıklarını kontrol eder; vatandaşa karşı yapmış oldukları kötü ve haksız muamelelerden[15] dolayı onları cezalandırabilirdi. Ayrıca "kelle vergisi" (*cizye, harrâç*), kadının[16] haberi olmadan, alınacakların listesi hazırlanmadan ve kendisi onaylamadan toplanamazdı.

[14]Hamdija Kreševljaković, "Ćefilema sarajevskih kršćana iz 1788.godine ", **Prilozi za orijentalnu filologiju**, III-IV, 1952-1953, ss.195-214; Mula Muhamed Mestvica, **Popis uzajamnog jamčenja stanovništva u Sarajevu iz 1841. godine**, çev. ve haz. Derviš Korkut, önsöz Avdo Sućska, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo, 1970; Osman Safa Bursalı, "Osmanlı Hukuku'nda kefalet sözleşmesi: İstanbul ve Galata mahkemeleri şer'iyye sicillerine göre mala kefalet, 1791-1795/1206-1210", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi**, danışman Prof.Dr. Mehmet Akman, İstanbul, 2010; Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyânları''**, ss. 119-200, 246-47, 250-52.

[15]**Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri**, haz. Mübahat S. Kütükoğlu, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1983, s.198; Ziya Kazıcı, **Osmanlı'da ihtisab müessesesi: yerel yönetim**, İstanbul, Bilge Yayıncılık, 2006.

[16]Ahmet Akgündüz, **Osmanlı kanunâmeleri ve hukukî tahlilleri**, Istanbul, 1990-1993, II, s. 74, II, s. 289, II, s. 348, III, ss. 329-30.

Kadı, sadece kamu hukukunu gözeten bir organ veya yüksek bir idârî makamın bir memuru değildi. Kadının asıl görevi, şer'î hukuku dairesinde özellikle ve en geniş anlamda[17]. olmak üzere şahsın hukukunun (özel hukukun) korunmasıydı. Şahıs hukuku denilen bu alan özellikle miras, evlilik, aile, verâset, şahsa ait borçlar, ticaret ve şahsî statü hukuku gibi bölümleri içine almaktaydı. Kadının gerçek anlamdaki yetki alanı, diğer ifâdeyle kamu-hukuku organı olma ve yöneticilik rolü Osmanlı Devleti'nde vücut bulmuş ve gelişmiştir. Kadının bu fonksiyonu nedeniyle sicillerde, özelikle şahsî hukuk belgeleri[18] olarak çok çeşitli kaynaklarla karşılaşmaktayız. Bunlardan biri de bir ana belge olarak kadılarca verilen "*hüccet*" idi[19]. Hüccet, ihtilâfın varlığı halinde kadı tarafından düzenlenen bir vesîkaydı. Hüccet kelime anlamından anlaşıldığı gibi, bir durumun yazılı haldeki vesîkasıdır veya delilidir. Çünkü Arapça'da *hüccât* sözcüğünün temel manası, delil[20] anlamını taşımaktaydı. Osmanlı'da *hüccet* kelimesinin iki önemli anlamı vardı, birincisi sicillerde geçen anlamıdır; yani kadı uygulamalarına göre, dâvada bir tarafın ifâdesi ve karşı tarafın onayını içeren bir belge olmasıdır. Sicillerden görüldüğü kadarıyla, kadıların uyugulamalarına göre *hüccet*te, ihtilâfın taraflarından birinin ikrârı ve diğer tarafın ise reddi veya kabulü bulunurdu. *Hüccet* denilen belge, özelliği itibâriyle, kadının kararının (*hükmünün*) yer almadığı; fakat sadece kadı mühürü ve imzasının bulunduğu bir belgeydi. Bu belge, bu şekliyle resmiyet kazanırdı. Buradaki en önemli nokta, bu tür belgelerin en başında, kadının kendi mührüyle yapmış olduğu bir tasdiğin bulunmasıdır. Diğer önemli nokta ise, *hüccet*in her zaman şâhitlerin adlarını da içermesiydi (*şuhûdü'l-hâl*). Ancak halk dilinde, hüküm içersede içermesede, kadının mühürü ve imzası bulunan her belgeye, *hüccet* denilirdi. Bu genelleme, daha ziyâde halk tarafından kullanılır; şer'î hukuk[21] açısından geçerli bir genelleme değildi. Kadı uygulamalarında *hüccet*i, ilgili taraflara verir; sicile ise, bir sebebin veya bir talebin varlığı halinde kaydederdi. Sicilde bulunan bir çok kayıt, ilgili tarafların tekrar mahkemeye gelip daha önce verilmiş tasdikli *hüccet*i tekrar talep ettikleriyle ilgiliydi[22]. Bu tasdikli *hüccet*ler diğer mahkemelere de delil olarak ibrâz edilirdi. Mahkemelerin yanısıra, bu *hüccet*ler, başta

[17]Ömer Nasuhî Bilmen, **"Hukukı islâmiyye ve istılahatı fıkhiyye kamusu"**, İstanbul, Bilmen basım ve Yayınevi, 1985; Joseph Schacht, **Introduction to Islamic law**, Oxford, 1964.
[18]Klara Hegyi, "The terminology of the Ottoman Turkish judicial documents on the basis of sources from Hungary", **Acta Orientalia Hungarica**, Budapest, 18, 1965, ss.191-203.
[19]Vančo Boškov "Die *hüccet*-Urkunde diplomatische Analyse", **Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata**, Naples, 1982, ss.79-87.
[20]Hans Wehr, **A Dictionary of Modern Written Arabic³**, ed. J. Milton Cowan, (Wiessbaden and Beirut: Otto Harrasswitz and Libraire du Liban) 1980. s. 156 , s. v. حجة.
[21]Ahmet Akgündüz, **Şer'iyye sicilleri. Osmanlı hukukunda adliye teşkilâtının yapısı ve fonksiyonları. Şer'iyye sicillerinin toplu kataloğu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfır, 1988, I, s.21. Krş. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, TTK Basımevi, Ankara, 1965, s.108.
[22] Tuzla siciline bunun gibi bir çok olay kayıtlıdır.

sultan, vâlî, sancakbeyi, diğer idârî ve askerî makamlar gibi çeşitli devlet dairelerinde de ibrâz edilirdi. Bu ibrâz çoğunlukla, devlete yapılan çeşitli müracaatların yanında ek olarak sunulurdu[23]. *Hüccet*in yanısıra kadı tarafından verilmiş vesîkaların çok büyük bir kısmı, özel hukukla ilgili nikâh akitleriydi. Bunların dışında özel hukukla ilgili kadı tarafından verilip, sicillerde yer alan diğer belgeler ise, boşanma belgeleri, nafaka belgeleri, vassilik belgeleri, satış belgeleri, verâset belgeleri vs. idi.

Burada belirtilmesi gereken husûs, Osmanlı sicillerindeki tüm belgeler, şer'î hukukun gereklerini tam anlamıyla yerine getirmek amacıyla yazılı olarak düzenlenmekteydi. Bu belgeler, ispat vesîkası niteliğindeydi ve bir hakkın ispatı için kullanılırlardı. Ancak İslâm şer'î hukukuna dayalı (özellikle Batı'da) yapılmış araştırmalar ve incelemeler, bu belgeler için, çoğunlukla ispat vesîkası olarak kullanılmadığını ileri sürmektedirler. Dünyadaki uygulamaları da dikkate alarak olaya tüm İslam hukuku açısından bakıldığında bu araştırmaların iddiası: mahkemelerde söz ile yapılabilecek bir anlaşmanın, sadece yazılı olarak yapılmış olmasıyla ilgilidir[24]. Nitekim bazı Osmanlı araştırmacıları da bu iddiayı destekler şekilde, Osmanlı mahkeme kadılarının söz ile yapılabilecek bir işlemi, yazıya geçirdiklerini kabul etmektedirler[25]. Diğer taraftan *hüccet* ve benzeri belgelerin tez konumuz Tuzla sicilinde de Bosna'daki ve Osmanlı'nın yönettiği diğer bölgelerdeki sicillerde olduğu gibi, hukûkî anlamda bir ispat vesîkası olarak kabul edildikleri görülmektedir. Söz konusu hüccetlerden bir kısmının sicile kaydedilmeleri, tarafların, herhangi bir zamanda veya lüzumu halinde bu *hüccet*leri tasdikli olarak tekrar isteyebilecekleri düşüncesine dayanmaktadır. Aksi takdirde bu *hüccet*ler, sicile kaydedilmiş olmazlardı. Bunun yanısıra bu *hüccet*lerin üzerinde muhakkak kadıların mühürleri ve tasdikleri bulunur[26]; belgenin başında ve/veya yan kenarlarında çoğunlukla *sahh* işareti yeralırdı[27]. Sicillerde ayrıca, tarafların kendilerine verilmiş orjinal *hüccet* kayıtlarının dışında, bu *hüccet*le bağlantılı verilmiş diğer hüccet

[23]Halil İnalcık, "Şikayet hakkı: *'Arż-i ḥâl ve 'arz-i maḥżar'*lar", **Osmanlı Araştırmaları**, VII-VIII, 1988, ss33-54.

[24]Joseph Schacht, **Introduction to Islamic law**; Abu Jafar Aḥmad ibn Muḥammad al-Ṭaḥāwī, **The function of documents in Islamic law: the chapters on sales from Ṭaḥāwī's Kitāb al-shurūṭ al-kabīr**, ed. with introduction and notes J. Wakin; Lawrence Rosen, **The anthropology of justice : law as culture in Islamic society**, New York, Cambridge University Press, 1989; Brinkley Messick, **The calligraphic state: textual domination and history in a Muslim society**, Berkeley, University of California Press, 1993.

[25]Hülya Canbakal, **Society and politics in an Ottoman town: 'Ayntāb in the 17th century**, Boston, Brill, 2007; Boğaç A. Ergene, **Local court, provincial society, and justice in the Ottoman Empire : legal practice and dispute resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)**, Leiden, Boston, Mass, Brill, 2003.

[26]Riza Muderizović, "Nekoliko muhurova bosanskih valija", **Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini**, XXVIII, 1916, ss.1-39; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Topkapı Sarayı Müzesi Mühürleri Seksiyonu Rehberi**, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul, 1959; Asparouh Velkov, "Signatures-formules des agents judiciaires dans les documents ottomans à caractère financier et juridique", **Turcica**, XXIV, 1992, ss. 193-240.

[27]1727-1852 yıllar arasında Saraybosna mollalarca yazılmış hüccetlerin pek çoğunun başında veya yan taraflarında "sahh" işareti bulunmaktaydı.

suretlerinin kaydı ve/veya kadıların bu *hüccet*le ilgili diğer hüküm ve kararlarını içeren vesîkaların da kaydı bulunurdu. Orjinal *hüccet*lerin dışında kalan vesîkaların, orjinali gibi olmadığı, sadece tarafların talebi üzerine verilen kopyalar ya da kadı karar ve hükümlerini içeren ve açıkça daha sonra düzenlenmiş vesîkalar oldukları bellidir[28].

Önem sırasına göre ikinci kadı belgeleri, "*ilâm*"lar idi(*i'lâmât-i şer'iyye*). Şer'î hukuka göre *ilâm* kelimesi, bir dava konusuna dair kadının doğrudan hüküm ve/veya kararını taşıyan belgeye verilen isimdir. *İlâmların* ayırdedici özelliği ve *hüccet*in şekil şartlarından farkı, kadının imzasının, mührünün ve tasdikinin vesîkanın en altında yeralmasıydı. Daha önce belirtildiği gibi, *hüccet*te kadının imzası, mühürü ve tasdiki vesîkanın başlık kısmında, yani metnin üst tarafında bulunurdu. *Hüccet*te olduğu gibi *ilâm* da şâhitlerin bir listesini içerirdi (*şuhûdü'l-hâl*). Her iki belge türünde de şâhitlerin listeleri bazen yeralır, bazen de yeralmazdı. Ancak XIX. yüzyılın ortalarından sonra *hüccet*lerde şâhitlerin bir listesinin bulunması zorunlu kılınmıştı. Fakat bu tarihlerden itibâren görülen *ilâmlar*, zorunlu olmadığı için bir şâhit listesini içermemekteydi[29].

Önem sırasına göre üçüncü grup kadı belgelerini, maruzat belegeleri (*ma'rûz*) oluşturmaktadır. Bu terim, genelde iki farklı niteliği haiz belge türü için kullanılmaktaydı. Bunlardan ilki, kadıların daha yüksek makam olarak Divân ve Sultan gibi şer'î ve devletin idâri organlarına ilettiği belgelerdi ve bu tür belgeler, daha çok adlî bir karar niteliği taşıyan veya bununla bağlantılı belgelerdi (*idâm kararı, mal zabtı, teftîş vb.*). Bu grup altındaki ikinci türdeki belgeler ise, içeriğinde bir hüküm olmayan ve bir delil niteliği taşımayan belgelerden oluşmaktaydı. Bu belgeler, bir kadının ya şahsî maruzatı ya da bir davayla ilgili halk adına yazdığı, sonra da daha yüksek makamlarda ilettiği bir arz niteliğindeydi. Nitekim bu arza karşılık ortaya çıkacak nihai karar, daha yüksek idârî veya şerî' mahkemeler tarafından verilen kararlardı[30].

Dördüncü grup belge çeşidini ise, kadıların kendi seviyelerinde veya alt seviyelerde olan memurlara gönderdiği mektuplar oluştururdu. Mektup tarzında gönderilmiş bu belge çeşidine, *mürasele*(*müraselât*) ismi verilirdi[31]. Beşinci grup olarak ele alınabilecek belgeler, vakıflar ile ilgili olanlardı. Bu belgeler, tüm müslüman ve gayr-i müslim vakıflarıyla ilgili

[28]Bu tip belgelerin çok büyük sayıda Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde ve Saraybosna Tarih Arşivinde bulunmaktadır.

[29]Ahmet Akgündüz **Şer'iyye sicilleri. Osmanlı hukukunda adliye teşkilâtının yapısı ve fonksiyonları. Şer'iyye sicillerinin toplu kataloğu, I**, s.29. Krş. İsmail Hakkı Uzunçarşılı Osmanlı **Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, s.108.

[30]Ahmet Akgündüz, **a.e.**, ss.36-37; Halil İnalcık "Şikayet hakkı: *'Arż-i ḥâl ve 'arz-i maḥżar'*lar".

[31]Ahmet Akgündüz, **a.e.**, s.38-39; **Maglajski Sidžili 1816-1840**, çev. ve haz. Dušanka Bojanić-Lukač ve Tatjana Katić, Sarajevo, Bošnjački Institut 2005.

olup, çok önem taşıyan belgelerdi. Dolayısıyla bu önemlerine binâen sicilde oldukça sık rastlanan belge türü kaydı, *vakıfnâme*lere ilişkindir. *Vakıfname*ler, hukukî ve diplomatik nitelikleri bakımından, *hüccet*in bir alt çeşidi olarak kabul edilebilir. Buna ek olarak sicillerde, *vakıfnâme*lerin yanısıra, vakfa dair davalarda yararlanılmış *hüccet* ve *ilâmlar* ilgili kayıtlar da vardı[32]. Kayıtlarda en sıkça rastlanan davalar ise, vakıfta sürdürülen görevlerle ilgiliydi (*tevliyet, cibâyet, vs.*). Bunun yanısıra sicilde vakfa ilişkin olarak, az da olsa önce vakfedilip kısa bir zaman sonra vazgeçilerek, vakfedilenleri geri istendiği davalarla ilgili kayıtlara da rastlanmaktaydı. Bunlarla ilgili sicilde rastlanan bazı örnekler ve bu örneklerde takip edilen usullerde, örneğin kadılar, böyle durumlarda Hanefi mezhebine göre davranarak Ebu Hanîfe, İmâm-ı Yusuf, İmâm-ı Şeybani ve İmâm-ı Züfer'in fikirlerine atıfta bulunur ve bu talepleri red ederdi[33]. Bu tarz davalarda amaçlanan, vakfedileni geri isteme görüntüsü altında talebin kadı tarafından reddini sağlayıp, söz konusu vakfedilenlerin sonsuza kadar bu amaç altında ve kimsenin el koyamacağı şekilde kullanılmasının sağlanmasıydı[34]. Vakıflarla ilgili bir başka belge çeşidi de *hüccet*in özel bir şekli olan "*istibdâlnâme*"lerdi. Bu tür hüccetler, vakfın mâl varlığında değişiklik, takas ve diğer faaliyetleri kapsarlarken; vakfın toplam geliri ve öneminde, diğer ifâdeyle vakfın cirosunda bir değişiklik yaratmayan belgelerdi[35].

Daha önce bahsettiğim gibi sicillerde bu belgelerin dışında kadıların resmî, yarı resmî bazen de tamamen şahsî mektupları da kaydedilirdi. Bu mektuplardan bir kısmı, yüksek makamlardan resmî olarak kadılara gönderilirdi. Bu belgeler, *mektûb, tahrîr* veya *tezkire* adlarını alırdı. Örneğin iki veya daha fazla kadı arasında, diğer ifâdeyle aynı makam seviyesinde olan kadı ve memurlar arasındaki resmî mektuplar, *kadı tezkiresi* veya *mektûb* adlarını; kadının, kendisinden daha alt seviyedeki memurlara veya tüzel kişilere gönderdiği mektuplar ise, *tezkire* adını taşırlardı[36]. Sicillerde çok sayıda oldukları görülen diğer bir belge çeşidi de *tapu temessük* belgelerine ilişkin kayıtlardı. Bu belgeler, mîrî veya vakıf toprakları

[32]Bu tip belgler büyük sayıda 1632-34 senelerine ait Mostar Sicilinde muhagaza edilmiştir, bkz. Muhamed A. Mujić, **Sidžil mostarskog kadije Mostar 1632-1634**, Prva književna komuna, Mostar, 1987.
[33]Abbdülaziz Bayındır, **İslam muhâkeme hukuku (Osmanlı devri uygulaması)**, türlü yerler; Ahmet Akgündüz, **İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikâtında vakıf müessesi**, TTK, Ankara 1988.
[34]Hazim Šabanović,"Dvije najstarije vakufname u Bosni", **Prilozi za orijentalnu filologiju**, II, 1951, ss.5-38; Tayyip Gökbilgin, **XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı : vakıflar-mülkler-mukataalar**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1952; Hasan Kaleši, **Najstariji dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku**, Priština, Zajednica naučnih ustanova Kosova, 1972.
[35]Ahmet Akgündüz, **Şer'iyye sicilleri. Osmanlı hukukunda adliye teşkilâtının yapısı ve fonksiyonları. Şer'iyye sicillerinin toplu kataloğu, I**, s.27
[36]A.g.y., **a.g.e.**,; Dušanka Bojanić-Lukač ve Tatjana Katić, **Maglajski Sidžili 1816-1840**, s.20.

üzerindeki tasarruf hakkı düzenleyen belgelerdi[37]. Son olarak sicillerde görülen belge türü ise, *arzuhal* denilen belgelerdi. "*Arzuhal"*ler, tamamen şahsî konulara ilişkin belgelerdi. Bu belgeler, niteliği gereği, yüksek makamlara verilen "*ma'rûz*" ve*"arz"*lardan[38]. farklıydı. Buraya kadar anlatılmaya çalışılan belgeler, sicillerde rastlanılan belgelerin bir kısmıdır. Ancak bu tasnife girmeyen çok çeşitli belgeyle ilgili olarak sicillerde çok sayıda kayıt görmek mümkündür.

B-Türkiye'de sicillere ilişkin araştırmalar

Bugün, Türkiye'de en önemli iki koleksiyon, İstanbul Başmüftülüğü Arşivi ile Ankara Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Sicillere ilişkin diğer koleksiyonlar ise, Ankara Etnografya Müzesi, Bursa Arkeoloji Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Hangi sicillerin Ankara'ya nakledildiğine ilişkin tam bilgi henüz mevcut değildir. Topkapı Sarayı'ndaki sicillerin olduğu gibi durduğu düşünülürse, Ankara'ya bazı taşra müzelerindeki sicillerin taşınmış olduğu düşünülebilir[39].

Osmanlı sicilleri hakkında bazı bilgilere, batılı seyyahların ve diplomatların yazdıkları eserlerde rastlanmakta; sicillere ilişkin ilmî açıdan araştırılmalar ise, XX. yüzyılın başlarında görülmektedir. Sicillerin önemi, ilk kez Leh ilim adamı Grzegorzewski'nin bir monografisinde ortaya konmuştur. Bu eserde Leh ilim adamı, Viyana seferi (1683-99) ile ilgili olan vesîkaları analiz etmiş ve yayınlamıştır[40]. Sicillerin önemini gösteren çok değerli diğer bir çalışma ise, Bosna-Hersekli Osmanlı araştırmacısı olan Ćiro Truhelka'ya aittir. Truhelka 1918'de yayınladığı çalışmada, Bosna'da olan Jajce (Yaytse, osm. *Yayça*) kazâsına ait ve 1692-4 senelerini kapsayan sicilleri incelemiş bulunmaktadır[41]. Truhelka'nın Bosna-Hersek'teki siciller çalışması ve önemi, daha sonraki bölümlerde izah edilecektir.

Türkiye'de sicillere yönelik ciddî çalışmalar, XX. yüzyılın, yani 90'ların sonundan itibârendir. İlim adamları özellikle, Bursa sicillerinin(1455-1512) önemini oldukça erken bir dönemde farketmişlerdir. Siciller hakkında Türkiye'de en eski ve en önemli çalışmalar İsmail Hakkı Uzunçarşılı, T. Mümtaz Yaman, Nazım Yücelt, R.R. Yücer, Kâmil Su, Ahmed Refik

---

[37]Ahmet Akgündüz, **a.g.e**., s.48; Aleksandar Fotić "*Tapuname on Vakuflands Contribution to the Ottoman Diplomatics*", **Balcanica**, XX, 1989, ss.262-273.
[38]İnalcık "Şikayet hakkı: *'Arż-i ḥâl ve 'arz-i maḥżar'*lar"; Dušanka Bojanić-Lukač, **a.g.e**., s. 20.
[39] Ahmet Akgündüz, **a.g.e**,; Suraiya Faroqhi, "SIDJILL 3. In Ottoman administrative usage".
[40]Jan Grzegorzewsky, **Z sidzyllatow rumelijskieh epoki wyprawu wiedenskiej acta tureckie**, Lwowie, 1912.
[41]Ćiro Truhelka, "Pabirci iz jednog jajačkog sidžila", **Glasnik Zemaljskog muzeja XXX**, 1918, ss. 157-75.

ve diğer yazarlar tarafından yapılanlardır[42]. Bu döneme ait özellikle yerel tarihle ilgili monografilerin özel bir değeri vardır. Sicil bazında yapılan bu monografiler, İstanbul'daki XVI-XIX. yüzyıllar arasında sosyal hayatı anlatan tarih kitaplarındakine benzer bir metodolojiyle yapılmıştır[43]. Bu erken monografiler arasında Dağlıoğlu'nun 1558-1588 yılları Bursa'sı hakkındaki kitapları, en tanınan monoğrafiler olarak kabul edilmektedir[44]. Aynı derecede meşhur olanlardan diğerleri ise, Çağatay Uluçay'ın eşkiyâ, isyânlar, hareketler ve gaspçılık hakkındaki iki monografisidir[45]. Fakat, tarihî kaynak olarak Bursa'nın en eski sicilleri üzerinde Halil İnalcık'ın çalışmaları, sicil araştırmalarında büyük değişim yaratmıştır. Halil İnalcık'ın çalıştığı siciller, Fatih Sultan II Mehmet'in devrinde, yani 1455'ten Kanunî Sultan Süleyman zamanına, 1520 yılına kadarlık bir dönemi kapsamaktadır[46]. Yaptığı çalışmalarda Halil İnalcık, dünya historiografyasındaki hareketleri de bildiği için detaylı olarak sicil kaynakları, diğer kaynaklar ve Türk historigrafya sonuçlarını birarada kullanarak sicil araştırmalarında yeni metodlojiler ortaya çıkarmıştır. İnalcık çalışmalarında, bu sicilleri kullanarak, sadece yerel karakter taşıyan olguları bir araya toplamak yerine, daha ziyâde meâlî tarihin (yorumlayıcı tarihin) analizlerinde nasıl kullanılabileceğini göstermiştir. Bu çalışmalar Türk ve birçok dünya tarihçisine de örnek olmuştur. Dünyadaki tüm Osmanlı araştırmacıları o güne kadar Osmanlı'yı anlayabilmek için ağırlıklı olarak tahrir defterlerinden yararlanmaktaydılar. İnalcık'ın bu yaklaşımı onlara Osmanlı'yı daha iyi anlayabilme konusunda yeni bir yöntem sunmuş ve ileriye dönük büyük bir adımlar atmalarına vesile olmuştu. Çünkü sicillerdeki kayıtlar, o günün toplumunu daha iyi anlayabilme bakımından bireysel olaylardan hareket etmenin, devletten (bütünden) hareket edilmeye göre daha gerçekçi bir tarihin ortaya çıkmasını sağlıyordu. Öte yandan İnalcık, araştırmalarında kullanmış olduklarını sadece bir grup kaynak üzerinde değil, diğer kaynakları da kullanmak suretiyle tarihî olayları bir bütün olarak ele alıyordu. Böyle bir şey bugün, Batı'daki Osmanlı araştırmacıları tarafından hâlâ yapılmamaktadır. Eskiden bu tarz bir araştırma yaparlarken bugün için artık, tahrir defterlerini neredeyse hiç kullanmamakta; sicillere de gereken önemi vermemekteler. Bugün onlar açısından artık, Osmanlı araştırmalarında sicillerin kullanılma modası geçmiş gibi gözükmektedir. Gün geçtikçe

[42]Ahmet Akgündüz, **a.g.e.**, ss.11-17.
[43]Altınay Ahmed Refik, **İstanbul hayatı : İstanbul'un düşünsel, sosyal, ekonomik ve tecimsel ahvalile evkaf, uray, beslev ve gümrük işlerine dair Türk Arşivinin basılmamış belgeleri**.
[44]Hikmet Turhan Dağlıoğlu, **1588-1589. Onaltıncı asırda Bursa**, Bursa, Bursa Halkevi, 1940.
[45]Çağatay Uluçay, **XVII. asırda Saruhan'da eşkıyalık ve halk hareketleri; a.y., 18. ve 19. yüzyıllarda Saruhanda eşkıyalık ve halk hareketleri**, İstanbul 1955.
[46]Ayrıca bkz. Halil İnalcık, "Bursa and the commerce of the Levant", **Journal of Economic History**, XXX/1, 1969, ss. 97-140; a.y., "Millitary and fiscal trasnformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", **Archivum Ottomanicum**, VI, 1980, ss. 283-337.

Batıdaki Osmanlı araştımacıları, daha ziyâde kroniklere itibâr etmektedirler. Ancak böyle bir yaklaşımın, metodolojik bakımından çok da doğru olduğu söylenemez.

Türkiye'de XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerli tarihçiler, sicillere dayalı önemli monografiler ortaya çıkartmışlardır. Ancak bu monografilerin modası, *Halk Evleri* ve *Köy Enstitüleri* gibi kültürel kurumlarının kapatılmasıyla geçmiş gibi görünmektedir. Bu monografilerin en iyi örneklerinden biri, yerel tarihçi Cemil Cahit Güzelbay[47] tarafından düzenlenip sunulan 1841-1909 dönemine ait Gaziantep Sicilleri'dir. Türkiye'de ilk bilimsel nitelikli ve analize dayalı siciller yayını, Halit Ongan'ın mononografisi olup, XVI. yüzyılda yazılmış olan Ankara sicilleridir[48]. Aynı yazar çok daha sonra aynı metodolojiyi kullanılarak, Ankara için ikinci en eski korunmuş Sicillerini yayınlamıştır. Diğer taraftan, XVI. yüzyılla ait ve olağanüstü bir kompozisyona sahip Bursa sicillerini inceleyip analiz eden Fahri Dalsar yayınladığı monografide, XVI. yüzyıl Bursa'sındaki ipek üretimi, işleme ve ticaretini ayrıntılı olarak ele almış ve incelemiştir[49]. Burada bu monografiyle Dalsar, sicil malzemelerini kullanarak bir araştırmanın nasıl yapılması gerektiğini de ortaya koymuştur.

Sicillerde, önemli bir kaynak malzeme olarak yeralan miras listeleri *(tereke defterleri),* o güne kadar yapılmış araştırmaları yeniden yapma ve mevcutları yenileme gereğini ortaya çıkarmıştır. Örneğin o dönemki Edirne askerî kadılık (*askerî kassâm*) kalemi tarafından, Edirne'deki XVI. yüzyıldan XVII. yüzyılın ortalarına kadarki (1545-1659) döneme ait tereke defterlerini bir araya topladığı külliyât, ilim âlemine sunulmuş büyük bir hizmet olarak görülmelidir. Nitekim Ömer Lütfi Barkan, Edirne sicillerine dayalı yapılmış çalışmanın giriş bölümünü bu külliyâta ayırarak, bunu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Barkan bu çalışmasında, bu tür listelerin bir belge olarak hangi bakış açısıyla ele alınması ve nasıl kullanılması gerektiğini ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışma çok değerli ve anlamlıydı. Çünkü bundan önce bu tür listeler, nadiren yayımlanmakta; içlerinde ise, maddi kültürün önemli ipuçları bulunmaktaydı. Bu çalışma o dönemleri anlama ve yorumlama açısından çok önemliydi. Çünkü bu listeler, en geniş anlamda maddi kültürdeki, diğer ifâdeyle günlük hayattaki birçok nâdir ve unutulan terimleri içeriyordu (*giyim, mutfak, yaşam, silâh, köleler, hizmetçiler, aile ilişkileri, hayvânlar, tahıl ürünleri, sebze, meyve, ithâl malları vs.*). Ayrıca İstanbul, Edirne, Bursa, Kahire vs. gibi büyük şehirler için de özel defterler şeklinde askerî verâset listeleri mevcuttu. Bunlar, sicillerden ayrı olarak tutulmuş; daha önce belirtildiği gibi,

[47]Cemil Câhit Güzelbey, **Gâziantep şer'î mahkeme sicilleri (cilt 153 ilâ 160), Milâdî 1886 ilâ 1909**, Gâziantep, Gâziantep Kültür Derneği, 1966; a.y. , **Gâziantep şer'î mahkeme sicilleri (cilt 144-152) Milâdî 1841-1886**, Gâziantep Kültür Derneği Gâziantep, 1966.

[48]Halit Ongan, **Ankara'nın 1 numaralı şer'îyye sicili**, Ankara, TTK Basımevi, 1958; a.y., **Ankara'nın 2 numaralı şer'îyye sicili,** Ankara, TTK Basımevi, 1974.

[49]Fahri Dalsar, **Türk sanayiî ve ticaret tarihinde Bursada ipekçilik,** İstanbul, Sermet Matbaası, 1960.

özel yetkililer (*askerî kassâm*) tarafından kayıt ve takip edilmişlerdi. Fakat bu tür belgeler, küçük şehirlerde, kadılar ve nâipler tarafından hazırlanır ve sadece kadı sicillerinde kayıt edilirlerdi. Metodolojik ve biçimsel bakımdan gerek kadıların ve nâiplerin, gerekse askerî kassamların listelerinde düzenleniş bakımından hiçbir fark yoktu. Bu yüzden Edirne'deki Askerî Verâset Dağıtım Kalemi (Bürosu) tarafından birleştirilmiş bulunan bu külliyâtın içeriği, Barkan'ın yayınladığı verâset listelerine dayalı bu monografik sicil çalışmasında yeni bir yaklaşım ortaya koymada önemli roller oynadı. Barkan'ın bu çalışması, batıdaki çoğu Osmanlı bilimciler açısından ilk kez, sicillerin genelde nasıl incelenmesi, özellikle de sicillerdeki miras listelerinin nasıl ele alınması gerektiğiyle ilgili bir metodolojik yaklaşımdı[50].

Barkan'ın metodolojisinden ilhâm alan Halil Sahillioğlu, XV. ve XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'ndeki iktisâdî ve sosyal tarihle ilgili soruları, çok detaylı ve uzun uzun anlattığı bir çok monografik makâlede işledi. Bu uzun makâlelerden birinde, ticârî ve mâlî işlerde derin bir uzmanlık gerektiren konuları içeren bazı özel kadı belgelerine yer vermişti. *Kitâbü'l-kadı* ve *süftece* olarak bilinen bu belgeler, Osmanlı Devleti'nde kullanılmış en eski finansal enstrüman türüydüler[51]. Yukarıda bahsedilen metodolojik çerçevedeki bir monografi de Hüsyin Özdeğer tarafından yapılmıştır. Özdeğer, 1463-1640 dönemine ait Bursa'daki verâset listelerindeki (*tereke defterleri*) bilgileri, kalitatif ve kantitatif olarak ele aldığı bu çalışmasında kullandı[52].

Türk tarihçiliğinde, XX. yüzyılın 80'li yılların sonu 90'lı yılların başında görülen bazı yayınlar, kadı sicillerini hem tarihi, hem hukukî, hemde diplomatik-paleografik bakış açılarıyla ele alıp kaynak olarak kullanmışlardır. Örneğin Ahmed Akgündüz ve beraberindekiler, sicillerden derledikleri çeşitli belgelerin yeraldığı iki ciltlik bir eser yayımlamışlardır. Bu eserin giriş bölümünde bazı belgelere dair hukukî ve diplomatik-palografik kısa bir analize de yer vermişlerdir[53]. Diğer taraftan şimdiye kadar Mübâhat S.

---

[50]Ömer Lûtfi Barkan, "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659)", **TTK Belgeler**, III, 1968, ss.1-479.

[51]Halil Sahillioğlu, "Bursa kadı sicillerinde iç ve dış ödemeler aracı olarak ''kitâbü'l-kadı'' ve ''süfteceler''", Osman Ökyar ve Ünal Nalbantoğlu, **Türkiye iktisât tarihi semineri metinler tartışmalar**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları1975, s.109-44. , a.y., "Slaves in the social and economic life of Bursa in the late 15th and early 16th centuries", **Turcica**, XVII, 1985, s.43-112.

[52]Hüseyn Özdeğer, **1463-1640 yılları Bursa şehri tereke defterleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültes, 1988.

[53]Ahmet Akgündüz, **Şer'iyye sicilleri Osmanlı hukukunda Adliye teşkilâtının yapısı ve fonksyonları Şer'iyye sicillerin toplu kataloğu**.

Kütükoğlu tarafından en detaylı ve en genel bir bakış açısıyla ele alınıp yayınlanmış Osmanlı diplomatik-palografik bir eserde, sicillere de gerekli önem verildiği görülmektedir[54].

Doksanlı yıllardan itibaren Türkiye'deki üniversitelerde, sicillerle ilgili eserler ile sicilleri tez konusu almış yükseklisans ve doktora tezlerinin sayısı oldukça artmıştır. Dolayısıyla burada, bunların adları teker teker sayılmayacaktır[55]. Burada vurgulanması gereken nokta, Türkiye'de sicillerle ilgili çok sayıda yayının yapılmaya devam edilmesi gerekmektedir. Çünkü hâlâ tam anlamıyla ortaya çıkarılmamış çok sayıda sicil serisi gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir. Örneğin ISAM, XVI. yüzyılın başından Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadarlık bir dönemi kapsayan ve bugüne kadar korunmuş bulunan Üsküdar sicillerini seri olarak yayımlamaya başlamıştır[56]. Bu teze kadar, ISAM tarafından Üsküdar Sicillerine ilişkin olarak 1513-1590 yıllarına ait 13 cilt yayımlanmıştır. ISAM, bazıları Arapça, bazıları da Osmanlıca olan Üsküdar Sicillerini yayınlamaya devam etmekte olup; okuyucuya kolaylık sağlamak üzere Osmanlıca belgeleri, basitleştirilmiş bir transkripsiyonda sunarken; Arapça belgeleri ise, günümüz Türkçe'sine uyarlamıştır. Ayrıca yayınladığı eserlerin sonunda da sicilin kopyalarını matbû olarak ve eserin tamamını CD ortamında ek olarak sunmuştur[57]. Bunun dışında Sabancı Üniversitesi tarafından 1231-32 hicri/1816-17 miladi yıllara ait İstanbul Sicilleriyle ilgili transkripsiyon bir yayın söz konusudur[58]. ISAM ve Sabancı Üniversitesi tarafından yayınlanmış sicil yayınları incelenecek olursa, bu yayınların birbirlerinin başarılı şekilde tamamladıkları görülecektir. ISAM tarafından yayınlanan Üsküdar sicilleri, XVI. yüzyılın, daha doğrusu Osmanlı Devleti'nin en güçlü dönemini kapsamaktadır. İstanbul da o devirlerde en zengin ve en önemli şehirlerden biridir. Diğer taraftan Sabancı Üniversitesi tarafından 1816-17 yıllarına ait İstanbul Sicilinde ise, devletin krizdeki dönemlerini ve XIX. yüzyılda devlete etki yapmış büyük olayların yaşandığı örnekleri görmek mümkündür (*1822-29 yılları arasında Mora ayaklanması, 1829 Jedren Barışı, 1839 yılında Tanzimat ilanı*). Üsküdar sicillerinin yayımı başarılı olarak devam ederken ve yeni cilt serileri beklenirken; çok güzel bir şekilde başlatılan Sabancı Üniversitesi'nin projesi durmuş, şimdiye kadar yayımlanan tek sicil

[54]Mübâhat S. Kütükoğlu, **Osmanlı belgelerinin dili (diplomatik)** , ss. 345-59
[55]Yüksek öğretım Kurulu Ulusal Tez merekzi http://www.tez2.yok.gov.tr/
[56]Pröje yönetmeni: M. Âkif Aydın, bilim kurulu: M. Âkif Aydın, İdris Bostan, Feridun Emecen, İsmail E. Erünsal, Mehmet İpşirli, Mustafa Oğuz, editör Coşkun Yılmaz
[57]**İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 26 Numaralı Sicil (H. 970-971/M. 1562-1563)**, haz. Rıfat Günlan, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Fikret Sarıcaoğlu, İstanbul, İSAM, 2010
[58]**İstanbul Mahkemesi 121 Numaralı Şer'iyye Sicili: Tarih 1231-1232/1816-1817,** Proje bilim kurulu Halil İnalcık (ve öte), ed. Nejdet Ertuğ, koord. Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul, Sabancı Üniveristesi, 2006.

dışında maalesef başka sicil yayınlanmamıştır. Buraya kadar bahsedilenler, Türkiye'deki sicil araştırmalarını ilgilendiren yayımlardan sadece birkaçıdır.

C-Bosna Hersek ile Eski Yugoslavya'nın diğer bazı devletlerindeki sicillerin araştırması

Bosna-Hersek ve eski Yugoslavya ülkelerinde sicil araştırmaları çok eskiye dayanmaktadır. Bu bölgelerdeki tarihin daha iyi anlaşılabilmesinde sicillerin öneminin fark edilmesi, XX. yüzyılın başlarına kadar dayanıyor. Batıdaki bilimadamlarının Osmanlı araştırmalarına ilişkin en eski sicil çalışması, 1912'deki Polonyalı bilimadamı Grzegorzeowski tarafından yapılmıştır. Aynı dönemlerde, Saraybosna'da büyük bir alim olan Şeyh Sejfudin Kemura'nın (ö.1917), Saraybosna sicilleriyle ilgili eleştirel bir yayınından da söz edebiliriz[59]. Bosna sicillerini anlaşılmasına diğer önemli bir katkı da Ćiro Truhelka'nın 1692-1694 dönemine ait olan Jajce[Yaytse, osm. Yayça] Sicilleriyle ilgili çalışmasıdır[60]. Bosna'nın tarihi bakımından çok önemli olan bu Jajce[Yaytse, osm. Yayça] sicili, sınırdaki küçük bir kazâya ait, fakat gereğince korunmamış olan bir kadı sicilidir. Kemura'nın yayınladığı belgeler çoğunlukla Arapça harflerle Osmanlıca metinler iken; Truhelka'nın çalışması ise, bir şehir ve civarının tarihiyle ilgili sicillere genel bir analitik yaklaşım şeklindedir. Truhelka'nın analitik bu yaklaşımı, dünyadaki Osmanlı araştırmalarında bir ilkti. Truhelka, Jajce[Yaytse, osm. Yayça] siciline ilişkin eserinin üçte birlik kısmında sicilin paleografik ve diplomatik yapısına; diğer üçte ikilik kısmında ise, kadının farklı belgelerden oluşturduğu kılavuz (*sakk*) ve örnek belge formatlarına yer vermektedir. Truhelka bu eserinde, sicildeki bilgileri, konuları itibâriyle tasnif ve analiz etmiştir. Bu tasnif, Jajce[Yaytse, osm. Yayça] şehrinin tarihiyle ilgili olanlar, sicilde belirtildiği üzere Habsburg ve Venedik sınırlarına yakın bölgelerde sürmüş büyük savaş (1683-1699), asker ile

[59]Šejh Sejfuddin Fehmi bin-i Ali Kemura, **Sarajevske džamije i druge javne zgrade u tursko doba**, Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1913; a.y., **Bilješke iz prošlosti bosanskih katolika i njihovih bogomolja po turskom dokumentima**, Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1916; Šejh Sejfuddin Kemura ve Vladimir Ćorović, "Prilozi za istoriju pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini u XVIII i XIX stoljeću", **Glasnik Zemaljskog muzeja**, XXIV, 1912, ss.413-441,

[60]Jajce[Yaytse, osm. Yayça] Sicili, 1950 senesinde Bosna-Hersek'teki Zemaljski Müzesi'nden yeni kurulmuş olan Saraybosna Şarkiyât Enstitüsü'ne aktarıldı. Ancak, Şarkiyât Enstitüsü'nün eski JNA(Yugoslavya Halk Ordusu) ve Radovan Karadžić liderliğindeki ayrılıkçı paramiliter oluşum tarafından planlı bir şeklide bombalanması sonucu çıkan yangında bu değerli sicilin uzun yıllardır yanıp yok olduğu düşünüldü. Fakat bu sicil, daha sonra ortaya çıktı. Bir zamanlar Şarkiyât Enstitüsü'nde görevli olan rahmetli Medžida Selmanović, 1992'de savaşın başında bu sicili Saraybosna'daki kendi evine götürmüş; bu değerli kaynağın yok olmasını önlemişti. Bugün bu Sicil, halâ Saraybosna'daki Şarkiyât Enstitüsü'nün önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

yedek/ihtiyât kuvvetleri (*filûrîci, derbendci, vs.*), şehir ve köylerdeki günlük hayat[61], Hıristiyan din adamları, çingeneler, 1692 Cizye Reformu vs. gibi alt bölümler şeklinde yapılmıştır. Truhelka bu çalışmasıyla, Bosna-Osmanlı bilimcilerine ve tarihçilerine, ilâveten eski Yugoslavya'nın tarihçilerine sicillerin aslında ne kadar önemli bir tarihî kaynak olduğunu ve sicillere başvurulması halinde, sicillerin içeriğinin ne kadar da zengin olduğunu göstermiştir.

Sicillerin yapısıyla ilgili diğer değerli çalışmalar, XX. yüzyılın otuzlu yıllarında Riza Muderizovic ve Fehim Spaho tarafından yapılmıştır[62]. Aynı şekilde, Saraybosna'da köklü, tüccâr ve Ortodoks bir aileye mensup olan, 1910 öncesi Avusturya-Macaristan'ının Graz Üniversitesi tarih bölümü mezunu bir Bosna tarihçisi olarak Vladislav Skarić, Osmanlı kaynaklarının Bosna tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu farketti ve bu yüzden de Osmanlıca dili ve paleografisini tek başına öğrendi. Skarić, Saraybosna'daki molla sicillerinden istifâde etmek suretiyle Bosna Tarihi'nin 1463-1878 arası dönemiyle ilgili çeşitli makâleler yazdı. Bu yüksek lisans tezinde, tezi ilgilendiren ve atıfta bulunulmuş bazı Skarić makâleleri şunlardır: XVII. ve XVIII. yüzyıl döneminde Sırp Ortodoks Kilisesi ve Saraybosna topluluğu (1928), En eski dönemlerden 1878 yılına kadar Saraybosna Tarihi (1937), XVI. yüzyılın Saraybosna sicillerinden ameliyât ve tıbbî hizmetlerle ilgili muafakatâameler (1940)[63]. Ünlü kolleksiyoncu, Osmanlı araştırmacısı, etnograf ve Osmanlıca'dan günümüz Türk diline[64] tercümeler yapan Osman Asaf Sokolović, bir el yazmasından yararlanarak 1639-1642 dönemindeki Tešanj[Teşany, osm. Teşne] kasabasında vakıf kredileriyle ilgili bilgileri içeren bir araştırma yayınladı[65]. Sokolovć bu el yazmasını, Tesanj[Teşany, osm. Teşne] sicili olarak belirtti. Burada hemen hatırlatmak istediğimiz bir husûs da Sokolović'in, bu tezin ana konusu olan Tuzla Sicili'nin diğer bazı bölümlerini bulduğu ve kendi koleksiyonuna dâhil ettiğidir. 1639-1642 arasını içeren Tesanj[Teşany, osm. Teşne] Sicili'ne dönecek olursak, orta Bosna'dan kuzey Bosna'ya bir geçiş noktasında stratejik bir konumda bulunan Tesanj[Teşany, osm. Teşne] şehri ve sicilde bahsedilen bu

[61]Truhelka'nın yaptıkları Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı bölgelerindeki günlük hayatın tarihi yeniden yapılanma deneyimlerin en eskilerinden biri.
[62]Ali Riza-ef. Muderizović, "O blagu Husejin Kapetana Gradaščevića (Zmaja od Bosne), koje je ostavio u vezirskoj palači u Travniku pri bijegu u Srijem nakon poraza kod Sarajeva ", *Glasnik* **Zemaljskog Muzeja u Sarajevu**, XXXIX, 1927, ss. 215-20; Fehim Spaho, "Pobune u tuzlanskom srezu polovicom osamnaestog vijeka", **Glasnik Zemaljskog muzeja**, XLV, 1933, ss. 71-76.
[63]Vladislav Skarić'in çoğu ilgili çalışmaları yeniden yayımlandı: Vladislav Skarić **Izabrana djela**, I-III, haz. Milorad Ekmečić, Sarajevo, Veselin Masleša, 1985.
[64]Alija Bejtić, **Osman Asaf Sokolović i njegov prinos društvu i kulturi Bosne i Hercegovine** Bakije, Sarajevo, 1972.
[65]Osman Asaf Sokolović, "Tešanj prije tri stoljeća", **Narodna Uzdanica**, Kalendar za 1942. godinu, Sarajevo, Narodna Uzdanica, 1941, ss. 166-76.

vakıflar o dönemlerdeki iletişimin ve iktisâdî gelişmelerin bir göstergesiydi. Bu vakıflardan en önemlisi de Gazi Husrev Bey'in Tesanj[Teşany, osm. Teşne] civarındaki ziraatla ilgili vakfıydı[66]. Ancak hemen belirtmemiz gereken husûs, Sokolović'in kullandığı kaynaklar ve Tešanj[Teşany, osm. Teşne] Sicili olarak bilinen sicil, gerçekte bir kadı sicili olmayıp vakıf kredileri ile vakıf borçlularının takip edildikleri defterdi. Sokolović'in sicil olarak iddia ettiği el yazması, yaklaşık olarak 30x10 santim ebâdında ve şekil olarak da sicile benzeyen bir yapıdaydı. Ancak bilindiği gibi, Osmanlı diplomatiğindeki defterlerin hemen hemen hepsi, bu şekilde belgelerdi. Dolayısıyla Sokolović'in sicil diye iddia ettiği belgenin, gerçek anlamda bir sicil olduğunu söylemek mümkün değildir. Kaynağın içeriğinde sadece krediler ve borçlularla ilgili bilgi ve belgelerin olması, kadı sicili olmadığını, vakıfla ilgili bir hesap takip defteri olduğunu göstermektedir.

Bosna tarihinin Osmanlı dönemiyle ilgili en ayrıntılı bilgilerin edinilmesindeki en önemli katkı, "Saraybosna Şer'î Mahkemeleri" üzerinde çalışan Hamdija Kreševljaković tarafından yapılmıştır[67]. Kreševljaković'in faydalandığı 1762-1852 dönemine ait kaynaklar, XX. yüzyılın başlarından beri Gazi Husrev Bey Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir[68]. Bu kaynakların yanısıra diğer Saraybosna Sicilleri de aynı koleksiyon içindedir (*1540-1541, 1556-1558, 1564-1566, 1728-1729*)[69]. Kreševljaković'in çalışması, sicillerde yeralan bilgilerden istifâde ederek, Osmanlıya ilişkin literatürde az bilinen Osmanlı zanaatı ile Osmanlı esnaflarına uygulanan kurallara ilişkin yapılmış olan ilk detaylı ve ciddi bir çalışmadır[70].

Daha sonraki dönemlerde sicil çalışmalarının gelişmesi ve sicillerin kaynak olarak ele alınması, Yugoslavya'nın Tito dönemindeki teşviklerin bir sonucudur. Tito sosyalizmi, hem Yugoslavya'da, hem de Yugoslavya'nın bir parçası olan Bosna'daki bilimsel ve kültürel

[66]Bu vakıf hakkında: Behija Zlatar, **Gazi Husrev-beg**, Sarajevo, Orijentalni institut, 2010, türlü yerlerde.
[67]Kreševljaković'in çeşitli çalışmaları: Hamdija Kreševljajković, **Izabrana Djela**, I-IV, haz. Avdo Sućeska ve Enes Pelidija, Sarajevo, Veselin Masleša, 1991.
[68]Söz konusu bu Siciller, Gazi Husrev beg Kütüphanesi'nden 1757'de Saraybosna'da kurulmuş olan Osman Sehdi-efendi Kütüphanesi'ne 1912 senesinde aktarılmıştır. Sicillerin bir araya kaybolması, 1912 yılına isabet eder. Osman Sehdi-efendi (1183/1769) hacegân ve Bâb-ı Âli'nin diplomatıydı. Rusya'da çok ilginç bir seyâhâtın yazarıydı. Onun kütüphanesi hakkında: dr Fehim Nametak, "Važniji legati u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu", **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XIII-XIV, 1987, ss. 9; Osman Šehdi Efendi hakkında ve Rusya ile ilgili yazdığı seyhatnâmesi için bkz. Faik Reşit Unat, "XVIII. asır vesikalarından Şehdî Osman Efendi sefâretnâmesi", **Tarih Vesikaları**, I, 1941-42, 1, ss. 66-80; 2, ss. 156-59; 3, ss. 232-40; 4, ss. 303-20; 5, ss. 390-400.
[69]Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesindeki siciller hakkında bkz. Hatidža Čar-Drnda, "Zbirka sidžila Gazi Husrev-begove biblioteke", **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XI-XII, 1987, ss.53-67; Azra Gadžo-Kasumović,"O sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci", **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XXI-XXII, 2003, ss.41-83.
[69]Franz Taeschner, "Die bosnische Zunftwesen zur Türkenzeit, 1463-1878 ", **Byzantinische Zeitschrift, Festschrift Franz Doelger**, XLIV, 1951, ss.551-59.
[70]A.g.y, a.g.m.

kurumların gelişmesi için oldukça büyük bir çaba sarf etmiştir. Bu çabanın ardında aslında, devletin sistematik ve planlı olarak sürdürdüğü "ideolojik telkinleme" yatmaktaydı. Bu çabalar, gerek bilim dünyasında gerekse Türk Cumhuriyeti bilimsel âleminde kabul gören çok sayıda değerli araştırmanın ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Bu çalışmaların çoğu, tarih yazımındaki ideolojik marksist söylemden ziyâde, geleneksel, objektif ve pozitivist bir tarih ve Osmanlı bilimciliği anlayışındaydı. Yapılmış çalışmaları teker teker sıralamak imkânsız olsa da[71], bu konudaki en değerli çalışmalardan biri, Hamid Hadžibegić'in yeni kaynakları ortaya çıkarmak suretiyle detaylı analizlerin yeraldığı Osmanlı İmparatorluğu'ndaki cizye konusundaki çalışmasıdır[72]. Ayrıca diğer bir önemli çalışma da büyük ölçüde Bosna ve Makedonya sicillerine dayalı olarak Muhamed A. Mujić'in[73] yaptığı Osmanlı dönemindeki Romanların Yugoslav topraklarındaki konumuyla ilgilidir. Bu çalışma, sicillerden istifâde ediliş bakımından tüm Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Romanlarla ilgili yapılmış en kapsamlı araştırmadır.

Diğer taraftan Bosna sicilleriyle ilgili yapılacak araştırmalara en büyük katkıyı sağlayacak basılmamış bir çalışma da mevcuttur. Daha önce bazı Bosna ve eski Yugoslavya bilim adamlarının yararlandığı bu kaynak, bir liste şeklinde ve Saraybosna Şarkiyât Enstitüsü'nde muhafaza edilmektedir. Söz konusu bu kaynak, 1555-1558 yılları arasında Saraybosna Şer'î Mahkemesi'ne ait sicillerin detaylı listesini Boşnakça olarak vermektedir. Osmanlı bilimci Hazim Šabanović tarafından hazırlanan bu listede yeralan siciller, oldukça uzun olup, dörtyüz sayfadan fazla bir el yazması külliyâtını oluşturmaktadır[74]. Sabanović'in bu çalışmayı liste şeklinde yapmasının nedeni, iki talebe bağlıydı. Bunlardan biri, bu konuyu kendisinden, Devlet Genel Tarihi seminerinde tebliğ olarak bu şekilde sunmasının; diğer neden ise, ünlü hukuk tarihçileri Aleksandar Solovjev ve Branislav M. Nedeljković'in önderliğinde Saraybosna'da düzenlenen bir seminerde de konunun bu şekilde sunulmasının istenmesiydi. Sabanović'in çalışmasında bu yöntemi uygulamış olmasının asıl nedeniyse, daha önceleri hukuk fakültelerinde düzenlenmiş "*Slav hukuklarının karşılaştırılmalı tarihleri*" konulu seminerlerdi. Solovjev ve Nedeljkovic, birer hukuk tarihçileri olarak, "Balkanlar'daki Osmanlı" ve "Genel Osmanlı" tarihiyle ilgili çok anlamlı ve değerli

[71]İlgiyi olan okuyucu ayrıca *Prilozi za orijentalnu filolgiju* I-LX, 1950-2011 dergisinin yayınlarına bakabilir.
[72]Hamid Hadžibegić, **Glavarina u osmanskoj državi**, Posebna izdanja[Ayrı basımlar], IV, Sarajevo, Orijentalni institut, 1966.
[73]Muhamed A. Mujić, "Položaj cigana u jugoslovenskim zemljama pod osmanskom vlašću", **Prilozi za orijentalnu filologiju**, III-IV/1952-53, Sarajevo 1953, ss. 137-194, özellikle ss. 180-182, belge no. 11, ss.182-183, belge no. 12, ss.187-189, belge. no. 17.
[74]Listelerden bir örnek, bugün Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesinde bulunuyor.

çalışmalara imza atmışlardır[75]. Sabanović liste temelli bu çalışmasıyla sicillere farklı bir açıdan yaklaşırken, XVI. yüzyıldaki Saraybosna, Bosna ve Balkanlar'daki Osmanlı hukuk tarihlerine de farklı bir yorum getirmiştir[76]. Ayrıca Sabanović'in bu liste çalışması, kendisinin çok önemli bir makâlesinin temelini oluşturmuştur Ayrıca sicillerle ilgili olarak Saraybosna'da eski bir hukuk fakültesi profesörü olan ve 1940 yılında Saraybosna'da şer'î hukuk mirasıyla ilgili bir monografi yayınlayan Alija Silajdžic, bu monografisinde 1555-1558 dönemine ait sicillerde geçen kölelik vak'alarına ilişkin bazı belgeleri kullanmıştır[77]. Silajdžic'in yararlandığı bu belgeler, XVI. yüzyıl Saraybosna'sındaki kölelerin savaş esiri olmalarından kaynaklandığını; ve bu kölelerin çoğunun da daha sonra İslâmı kabul ettiklerini söylemektedir. Sonuç olarak 1555-1558 dönemine ait Saraybosna Sicil listelerinin, Osmanlı araştırmaları açısından, özellikle ellili yıllardaki eski Yugoslavya ile Bosna bilim çevreleri ve literatürü üzerinde önemli etkiler bıraktığı söylenebilir. Söz konusu bu siciller, dün olduğu gibi yarın da yapılacak çalışmaların temelini oluşturacaklardır. Šabanovic'in listelerinin bugüne kadar yayınlanmamış olması ise, gelecekteki araştırmalar açısından büyük bir kayıptır. Bundan daha kötüsü ise, Boşnakça yazılmış bu listelerin, hâlâ transkripsiyonu yapılmamış Osmanlıca metinler olarak durmasıdır. Šabanović'in ne kadar yetenekli ve tespitlerinin de ne kadar isâbetli olduğu göze alınırsa, liste şeklinde yazılmış bu sicillerin yayınlanması, tıpkı daha önce kendisince yayınlanan 1455 yılına ait "İsa Beg İshakovic'in Uç Listeleri" eseri gibi dünya çapında bir değer taşırdı.

Eski Yugoslavya ve Bosna Osmanlı araştırmalarının gelişmesinde önemli katkılar sağlayan dönemin en anlamlı, en analitik ve yorumsal çalışması, ünlü hukuk tarihçisi ve Osmanlı araştırmacısı olan akademisyen Avdo Sućeska'nın Bosna Sicilleri listesini temel alarak yazdığı Saraybosna'da XVI. yüzyılın altmışlı yılllarını içeren uzun bir makâlesidir[78]. Osmanlı tarihinde 1839 öncesinde de görülen Osmanlı vakıflarınca verilen kredi çeşiti olarak emtea kredileri ile nakit kredilerinin varlığını Osman Asaf Sokolović daha önce fark edip literatüre katkı sağlayacak bir yayınla tanıtmadığı için, bu iki önemli kredi olanağını Suceska, yapmış olduğu ayrıntılı bir çalışma ile bilim âlemine ilk kez kendisi tanıtmıştır. Daha

[75]Osmanlı araştımaları açısından bazı önemli çalışmaları: Aleksandar Solovjev, "Nestanak bogomilstva i islamizacija Bosne", **Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine**, I, 1949, ss. 42-79; a.y.,"Engleski izvještaj XVII vijeka o bosanskim poturima", **Glasnik Zemaljskog muzeja**, Društvene nauke, n. s., VII, 1952, ss. 101-09; Branislav M. Nedeljković, **Istorija baštinske svojine u novoj Srbiji od kraja 18. veka do 1931**, Beograd, Geca Kon, 1936.

[76]Branislav M. Nedeljković, "Sarajevski sidžil iz godine 1555-1558", **Arhiv za pravne i društvene nauke**, X, 1954, 2, ss. 189-99.

[77]Alija Silajdžić, **Testament u šerijatskom pravu**, Sarajevo, Državna tiskara, 1941.

[78]Avdo Sućeska, "Vakufski krediti u Sarajevu u svjetlu sidžila sarajevskog kadije iz godina 1564-1566. godine", **Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu**, II, 1954, ss. 343-78.

sonralarında Murat Çizakça'nın Türkçe ve İngilizce yayımlanan[79] XV-XVII. yüzyıllarda Bursa'daki para vakıfları, vakıf kredileri ve iş ortaklıklarıyla ilgili çalışması, para vakıflarının 1839 yılı öncesi Osmanlı toplumsal ve iktisâdî tarihinde ne kadar önemli rol oynadıklarını gösterecek. Sonuç olarak 1555-1558 dönemine ait Saraybosna Sicil listelerinin, Osmanlı araştırmaları açısından, özellikle ellili yıllardaki eski Yugoslavya ile Bosna bilim çevreleri ve literatürü üzerinde önemli etkiler bıraktığı söylenebilir. Söz konusu bu siciller, dün olduğu gibi yarın da yapılacak çalışmaların temelini oluşturacaklardır. Sabanović'in listelerinin bugüne kadar yayınlanmamış olması ise, gelecekteki araştırmalar açısından büyük bir kayıptır. Bundan daha kötüsü ise, Boşnakça yazılmış bu listelerin, hâlâ transkripsiyonu yapılmamış Osmanlıca metinler olarak durmasıdır. Sabanović'in ne kadar yetenekli ve tespitlerinin de ne kadar isâbetli olduğu göze alınırsa, liste şeklinde yazılmış bu sicillerin yayınlanması, tıpkı daha önce kendisince yayınlanan 1455 yılına ait "İsa Beg İshakovic'in Uç Listeleri" eseri gibi dünya çapında bir değer taşırdı.

Diğer taraftan Makedonya'ya ait siciler de söz konusudur. Örneğin Makedonya'da Bitola kadılığına ait ve 300 yıl (1612-1912) kesintisiz olarak devam etmiş ikiyüzden fazla sicil bugün hâlâ mevcuttur[80]. Çok sayıda Makedonyalı ve eski Yugoslavya'lı Osmanlı bilimcisi bu sicillerden uzun zamandır istifâde ederek, yayınlanmış bir çok araştırma yapmıştır[81]. Özellikle Makedonya'da, bu sicil belgelerinin tercümelerine yönelik çok sayıda eser yayınlanmıştır. Ancak Makedonya'daki bu yayınların bilimsel kalitesi, maalesef arzulanan seviyede değildir. Çünkü bu yayınlar, özellikle Balkan milliyetçiliğini ön plana çıkarmış, subjektif bir şekilde Osmanlı ile Osmanlı yöneticilerini şeytan gibi göstererek objektiflikten uzaklaşmış, az sayıda belgeyle gerçekleştirilmiş, söz konusu bu belgeler de çok kötü çevirilmiş olması nedeniyle bilimsellikten uzak yayınlardır[82]. Ancak bu bilimsellikten uzak yayınlar bile, bazen yararlı olabilmektedir. Çünkü uluslararası âlemdeki bir kısım

[79]Murat Çizakça, **A comparative evolution of business partnerships : the Islamic world and Europe, with specific reference to the Ottoman Archives**, Leiden [Netherlands], New York, E.J. Brill, 1996.

[80] Bu sicillerin mikrofilmleri konusunda İSAM'daki mikrofilm arşivlerinde de danışılabilir.

[81]Avdo Sućeska, **Ajani**, Sarajevo, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, 1965; Michael Ursinus, **Regionale Reformen im Osmanischen Reich am Vorabend der Tanzimat: Reformen der rumelischen Provinzialgouverneure im Gerichtssprengel von Manastir (Bitola) zur Zeit der Herrschaft Sultan Mahmuds II. (1808-39)**, Islamkundliche Untersuchungen, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 1982; a.y.; **Grievance administration (şikāyet) in an Ottoman province: the Kaymakam of Rumelia's 'Record book of complaints' of 1781-1783**, Royal Asiatic Society books, London-New York: Routledge and Curzon, 2005.

[82]Panta Džambazovski, **Turski dokumenti za makedonskata istorija**, I-VI, Skopje, Institut za nacionalna istorija i Arhiv na Makedonija, 1951-1981; Aleksandar Matkovski, **Turski izvori za ajdutsvoto i aramitstvoto vo Makedonia**, I-V: 1620-1650, 1650-1700, 1700-1725, 1725-1775, 1775-1810, Skopje, Institut za nacionalna istorija i Arhiv na Makedonija, 1961-1980. Bununla Makedonya'daki sicil dokümanlarının baskısı tükenmiyor. Bunlarla ilgili tipik örnekleri verdim, fakat bütün bu baskılar için az ya da çok aynı eleştiriler geçerli.

Osmanlı araştırmacısı, Bitola Sicilleri'nin tarihsel bir kaynak olarak ele alınması ve incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedirler.

XVII-XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nda yerel yönetim organı olan ve Avdo Sućeska'nın monografisinde ele aldığı *âyânlar* konusu[83], Bitola ve Saraybosna Sicilleri temel alınarak işlenmiştir. Sućeska'nın monografisi, XVII-XIX. yüzyıllar arasındaki Bosna ve Makedonya'nın tarihi önemini göstermesinin yanısıra, Osmanlı araştırmalarının ilerlemesine de katkısı olmuştur. Çünkü Osmanlı Devleti'nde *âyânlar* ve merkezî yapının çöküşüyle ilgili XX. yüzyılın altmışlı ve seksenli yılları arasında yazılmış makâlelerin yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur[84]. Dünya çapında etki yapmış bir başka örnek de Bosna'da Osmanlı araştırmacısı Muhamed Hadžijahić'in[85] Osmanlı Develt'indeki bazı şehirlerin vergi ve diğer ayrıcalıkları (*mu'āfiyet*) konusundaki çalışmasıdır. Saraybosna sicillerini temel alarak gerçekleştirilmiş diğer önemli bir yayın ise, kendisi imam, kâtip ve yeniçeri olan Saraybosnalı Molla Mustafa Bašeskija'nın (ö.1809) yorumlarını da içeren özel kroniği "*Mecmû'a-yi latîfe*"dir. Bu eserin düzenlemesini İslâm yazıtları (epigraf) araştırmacısı ve büyük uzman Mehmed Mujezinović'dir[86]. Mujezinović, bu önemli kroniğin düzenlemesini yaptığı süreçte, Saraybosna Sicillerini karşılaştırmalı olarak kullanmış; dipnotlarında ise, sicil dokümanlarında yeralan bilgileri de aktarmıştır. Böylece Bašeskija'nın kroniğinin de tarihsel bir kaynak olabileceğini ispatlamıştır. XX. yüzyılın altmışlı yıllarında, Türkiye Cumhuriyeti ve İstanbul'da çok sayıdaki arşivin araştırmalara açılmasıyla birlikte Bosna ve diğer ülkelerdeki Osmanlı araştırmacıları Türkiye Cumhuriyeti'ndeki arşivler ve kütüphanelerdeki külliyâta daha fazla ilgi duymaya başlamışlardır. Birçok arşiv belgesinin araştırmacılara açılması, özellikle Bosna ve eski Yugoslavya'nın araştırmacılarının[87] Osmanlı

---

[83]Avdo Sućeska, **Ajani**, türlü yerlerde. Diğer önemli Sućeska'nın makâlesi: Avdo Sućeska, "Bedeutung und Etwicklung des Begriffes A'yân im Osmanischen Reich" , **Südost-Forschungen**, XXV, 1966, ss. 3-26.

[84] Sućeska etkisi altında çok sayıda araştırmacı bulundu: Albert Hourani, "Ottoman Reform and the Politics of Notables", **Beginnings of Modernization in the Middle East**, eds. W. R. Polk and R. L. Chambers, Chicago, Chicago University Press, 1968, ss. 41-68; Deena R. Sadat, "Rumeli Ayanlari: The Eighteenth Century", **Journal of Modern History**, XLIV/3, 1972, ss. 346-63; Yuzo Nagata, **Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve âyânlık müessesesi**, Tokyo, Institute for the study of the languages and cultures of Asia and Africa, 1976; Yücel Özkaya, **Osmanlı İmparatorluğunda âyânlık**, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları, № 273, Ankara, Ankara Üniversitesi, 1977; Halil İnalcık, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire, 1600-1700".

[85]Muhamed Hadžijahić, "Die privilegierten Städte zur Zeit des osmanischen Feudalismus. Mit besonderer Berücksichtigung der Privilegien der Stadt Sarajevo", **Südost-Forschungen**, XX, 1961, ss. 130-58.

[86]Mula Mustafa Bašeskija, **Ljetopis**, çev. ve yorum Mehmed Mujezinović, Sarajevo, Veselin Masleša, 1968. Osmanlıca yayını: **XVIII. yüzyıl günlük hayatına dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın mecmuası**, haz. Kerima Filan, Sarajevo, Connectum, 2012.

[87]**Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz 1455. godine. Sûret-i defter-i mücmel-i vilâyet-i Yeleç ve İzveçan ve Hodidide ve Seniça ve Ras ve Üsküb ve Kalkandelen me'a tevâbi'ihâ**, hazırlayan, çeviren ve yorum, Hazim Šabanović, Monumenta Turcica historiam Slavorum meridionalium illustrantia, T. II/ser.2, Defteri, 1, Sarajevo, Orijentalni institut, 1964; Hazim Šabanović, **Turski izvori za istoriju Beograda**,

araştırmalarına ilişkin daha fazla ve daha kaliteli yayınlar yapmasını teşvik etmiştir. Ancak Eski Yugoslavya'daki Osmanlı araştırmacılarının dikkatleri, özellikle Bâb-ı Alî'deki defterler üzerinde yoğunlaşmış; daha önce kaynak olarak kullandıkları sicillerin ve bu siciller içindeki bilgileri ihmâl etmeleriyle sonuçlanmıştır.

Bu araştırma anlayışını, Saraybosna Şarkiyât Enstitüsü'nden Hatidža Čar–Drnda seksenli yıllarda değiştirerek Bosna Eyalet'indeki[88] farklı kadılıklarda korunan siciller üzerinde yoğunlaşarak bu anlayışın değişmesinde öncülük yapmıştır. Daha önceleri de Şarkiyât Enstitüsü'nde[89] bazı sicillerin listeleri yapılmış ve burada muhafaza edilmişlerdir. Bunlara örnek olarak 1692-1694 yıllarına ait Jajce[Yaytse, osm. Yayça] Sicili ile XVIII. yüzyıldan[90] kalma birkaç Blagaj[Blagay] Sicili'nden bahsedebiliriz. Fakat bunlar finansal sebepler yüzünden hiçbir zaman basılamamış, baskı için hazırlanmış bu el yazmaları, 1992 yılındaki savaşta Sırpların Şarkiyât Enstitüsü'nü bombalamaları sonucu, maalesef yok olmuştur. Şarkiyât Enstitüsü'nün bu anlamlı projesinden geriye, sadece, Osmanlı araştırmacısı Fehim Spaho'nun XVIII. yüzyılın ikinci yarısına ait Blagaj[Blagay] Sicili hakkındaki makâlesi kalmıştır[91]. Bir başka araştırma da Mostar Sicili'ne ilişkindir. Daha önce adı geçen ve Saraybosna'daki Şarkiyât Enstitüsü'nün kurucularından biri olup, Osmanlı Devlet'indeki Romanlarla ilgili önemli monografisiyle tanınan Muhamed A. Mujic, ellili yıllarda, 1632-1634 yılları arasına ait en eski Mostar Sicili'nin yorumlu bir tercümesini hazırlamıştır. Fakat bu tercümenin değeri, araştırmacının ölümünden birkaç yıl sonra, yani 1987 yılında anlaşılmıştır[92]. Az önce bahsedilen çalışmalara ilâveten Hatidža Čar-Drnda'nın

---

I/1, Beograd, Istorijski arhiv, 1964; a.y. **Katastarski popisi Beograda i okoline 1476-1566** , Beograd, Istorijski arhiv, 1964; "Oblast Brankovića; opširni katastarski popis iz 1455. Godine (Türkiye, İstanbul, Başvekâlet Arşivi, Mâliye No. 2m)", haz. Hamid Hadžibegić, Adem Handžić ve Ešref Kovačević, **Monumenta Turcica historiam Slavorum meridionalium illustrantia**, T. III/ser.2, Defteri, 2/1-2, Sarajevo, Orijentalni institut ,1972; **Turski dokumenti za istorijata na makedonskiot narod, Opširen popisen defter № 4, 1467-1468**, haz. Metodija Sokoloski i Aleksandar Stojanovski, Skopje, Arhiv na Makedonija, 1971; **Turski dokumenti za istorijata na Makedonija. Opširen popisen defter za vakafite vo paša Sandžakot od 1568/69 godina**, haz., ed. ve yorum Aleksandar Stojanovski, Skopje, Državni arhiv na Republika Makedonija, 2008; Dušanka Bojanić-Lukač, "Fragmenti jednog zbirnog i jednog opširnog popisa Vidinskog sandžaka iz druge polovine XV veka", **Miscellanea**, 2, Beograd, 1973; a.y., **Vidin i Vidinskijat sandzak prez 15.16. vek: dokumenti ot arhivite na Carigrad i Ankara**, haz. Mihaila Stainova i Vera Mutafčieva, ed.. Vera Mutafčieva, Sofia, Nauka i izkustvo, 1975.

[88]Hatidža Čar-Drnda, "Sidžil tešanjskog kadiluka iz 1740-1746 kao historijski izvor", **Naše Starine**, XVI-XVII, 1984, ss. 119-26; a.y.,"Zbirka sidžila Gazi Husrev-begove biblioteke"; a.y., "Sidžil visočkog kadiluka (1755-1810) kao historijski izvor", **Prilozi za orijentalnu filologiju**, XXXVIII, 1988, ss. 253-56; a.y., "Šerijatski sidžili i njihova zastupljenost u Bosni ", **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XXI-XXII, 2003, ss. 85-94.

[89]Şarkiyât Enstitüsü'nün eski koleksiyonu hakkında: Fehim Dž. Spaho,"The Archives of the Institute of Oriental studies in Sarajevo", **POF**, XXXVI, 1986, ss. 345-58

[90]Hazırlanmış olan fakat daha sonra yayınlanmamış ve yakılmış kaynaklar hakkında: Sulejman Grozdanić, "Orijentalni institut u Sarajevu", **POF**, XXV, 1975, ss. 13-26.

[91]Fehim Dž. Spaho, "Sidžil blagajskog kadije iz druge polovine 18. vijeka ", özel yayın, *Tribunia*, III, 1977, ss. 195-210.

[92]Muhamed A. Mujić, **Sidžil mostarskog kadfije iz 1632-1634. godine**.

son dönemlerdeki çalışmaları, Bosna Sicilleri üzerinde yeni ve daha kapsamlı araştırmaların da öncüsü olmuştur.

Geçmişteki çalışmalar ve gelecekte yapılacak çalışmalar, maalesef arzulanan ölçülerde olamayacaktır. Çünkü JNA(Yugoslav Halk Ordusu) ve bölücü SDS (Sırp Demokrat Partisi) güçlerince Şarkiyât Enstitüsü'nün 1992'de bombalanmasıyla, sicil koleksiyonundan hemen hemen herşey yanmış bulunmaktadır. Önceleri mevcut olan 67 sicilden bugün için geriye kalanlar üç Mostar sicilin tamamı (1681-1685, 1771-1773, 1828-1834), birer tane Travnik sicili (1832-1836), Prijedor[Priyedor] sicili (1868-1876), Visoko sicili (1755-1810), Ljubinje[Lyubinye, osm. Lubine] sicili (1788-1790), Mostar sicilinin bazı bölümleri (1669-1671), Bijeljina[Biyelyina, osm. Beline] (1849), Kostajnica[Kostaynitsa] sicili (1846-1847) ve Livno[osm. Hlevne] sicili(1853)dir[93]. Şarkiyât Enstitüsü yangınında tarihî değeri bakımından çok önemli sayılabilecek bir külliyât da 1740-1752 yılları arasındaki Tešanj[Teşany, osm. Teşne] kadılık siciliydi. Bu sicilin Osmanlıca orjinali yanmış, Boşnakça tercümesi ise, durmaktadır. Bu tercüme, 1992 yılı öncesinde Hatidža Čar–Drnda tarafından yapılmış ve bu sicile ilişkin konu bilimsel olarak işlenmiş. Bu çalışmanın yorumlu tercümesi ise, Saraybosna'da 2005 yılında yayımlanmıştır.[94]. 2005'teki eserin içinde Bosna nâibi Hekîmoğlu Ali Paşa[95] ile Bosnalı Mehmed-Paşa Kukavica[96] dönemlerindeki vergi sistem değişiklikleri[97] yüzünden Bosna'daki yerel halkın hoşnutsuzluğundan kaynaklanmış ayaklanmalardan bahsedilmektedir. Eserde bahsedildiğine göre, yeni vergi sistemini Hekîmoğlu Ali Paşa ortaya koyar, Bosnalı Mehmed-Pasa Kukavica da değişikliklerin devam etmesini sağlarmış.

1992-1995 yılları arasında Bosna'da süren savaşta çok sayıda sicilin kaybolmasına rağmen, daha önce Bosna-Hersek sicilleriyle ilgili araştırma yapmış olanlardan bir kısmının dikkatleri tekrar buradaki sicillere döndü. Savaş sonrası yayınlar olarak sicillere tekrar yönelindiğinin göstergeleri de 1740-1752 yılları arasına ait ve savaşta yanmış bulunan Tesanj[Teşany, osm. Teşne] Siciline ilişkin Hatidža Čar-Drnda'nın yorum içeren tercümesi;

[93]Bunu 2012 yılında araştırmamı Şarkiyât Enstitüsü'nde yaptığım sürede fark ettim.
[94] **Sidžil Tešanjskog kadiluka (1740-1752)**, çev., yor. Hatidža Čar-Drnda, Sarajevo, Orijentalni institut, 2005.
[95]Adem Handžić, "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša", **POF**, V, 1954-55, ss. 135-80; Reşad Ekrem Koçu, "**ALİ PAŞA.** 'ALĪ PAŞA, HEKİMOĞLU", **İslâm Ansiklopedisi**.
[96]Alija Bejtić, "Bosanski namjesnik Mehmed-paša Kukavica i njegove zadužbine u Bosni (1752-1756 i 1757-1760)", **POF**, VI-VII, 1956-57, ss. 77-114.
[97]Bu ayaklanmalar hakkında: Avdo Sućeska, "Bune seljaka muslimana u Bosni u XVII i XVIII stoljeću", **Oslobodilački pokreti jugoslovenskih naroda od XVI veka do početka Prvog svetskog rata**, Zbornik radova, I, ed. Danica Milić, Beograd, Istorijski institut, 1976, ss. 69-100; Muhamed Hadžijahić, "Bune i ustanak u Bosni sredinom XVIII stoljeća ", **Historijski zbornik**, XXXIII-XXXIV, 1980-81, ss. 99-137; Đenana Buturović, **Morići, smisao sjećanja i pamćenja**, Sarajevo, Svjetlost, 2009, (ilk yayını 1983'te gerçekleşti); Michael Robert Hickok, **Ottoman military administration in eighteenth-century Bosnia**, Leiden and New York, Brill, 1997, desteklenemez ve taraflı bir çok iddia içermektedir.

sonra da tarihçi Salih Jalimam'ın Zenica[Zenitsa] Nâib'inin[98] sicil listesini yayınlamış olmasıdır. Jalimam tarafından yayınlanmış olan XVIII. yüzyıla ait bu sicil, bugün için, Zenica'da bir ailenin hâlâ özel mülkiyeti olarak muhafaza edilmektedir.

Diğer taraftan Hersek kadılığının XVII. ve XIX. yüzyıllara ait Mostar ve Blagaj[Blagay] sicilleri, daha önceleri Mostar, Saraybosna ve Zagreb Enstitülerinde korunmaktaydı. Ancak, Saraybosna Şarkiyât Enstitüsü'nde korunan bu iki kadılıkla ilgili sicillerin büyük bir kısmı 1992 saldırısındaki bombardımanda yanmıştır. Mostar koleksiyonundaki sicillerin kaderi ise, şu an için bilinmemektedir. Mostar kolleksiyonundan bazılarının akıbeti, yani savaş dönemini hasarsız atlatıp atlatamadıkları bilinmemektedir. Geri kalanların, yani Hersek'te Katolik ruhbanın kontrolündeki *Provincijal* Arşivi'ndekilerin de ise, arşivin katolik olmayan araştırmacılara[99] açık olmadığı için buradakilerin de akıbeti bilinmemektedir. Bunların sebebi, politik ve ideolojik motifli İslâm korkusu ve Hırvat milliyetçiliğidir. Tüm bunlara rağmen Mostar, Zagreb ve Saraybosna enstitülerinde korunan Mostar ve Blagaj[Blagay] sicilleri, Osmanlı araştırmacısı Hivzija Hasandedić tarafından yıllar boyu yazılıp yorumlandığı için bir ölçüde korunmuş sayılabilirler. Hasandedić, Hersek bölgesinin[100] İslâm kültür mirasıyla ilgili çok sayıda değerli çalışmanın yazarıdır. Yayınladıklarının çoğu, 1992 yılı öncesindeki mevcut Hersek, Mostar ve Blagaj[Blagay] sicillerine dayanmaktadır.

Ayrıca Hasandedić, XX. yüzyıl yetmişli yılların ortalarında, XVII. ve XIX. yüzyıllara ait çok sayıdaki Mostar, Blagaj[Blagay] ve Nevesinje[Nevesinye, osm. Nevesina] sicillerinin Boşnak diline tercümesini de yapan kişidir. Hasandedić'in ölümünden önce kendi el yazısıyla yapmış olduğu bu tercüme notları, savaş nedeniyle yok olan sicillerin, en azından bilim adına kurtarılmış olmasına yardımcı oldu. Tüm bilim adamlarının bu engellemelere rağmen bilim kaynaklarını bir şekliyle kullanması ve araştırmalarını yayınlaması, islamofobi ve türkofobiye dayalı Hırvat ve Sırp milliyetçiliğinin bugüne kadar ileri sürdüğü gerçek dışı tarihî tezlerin çürütülmesini sağlayacaktır. Milliyetçiliklere dayalı bu gerçek dışı tezler, özellikle 1992-1995 yıllarında etnik temizleme uygulanan bölgelerdeki Boşnakların varlıklarını inkâr etmekteydi.

---

[98]Salih Jalimam, "Sidžl zeničkog naiba kao izvor za historiju Zenice], **POF**, XLVII-XLVIII, 1997, ss. 127-43.

[99]Hersek'teki Katolik Kilisesnini Fransiskan Tarikatı kontrolü altında olan Mostar *Provincijal Arşivi* ve onların başkanı dr Andrija Nikic sürekli olarak Boşnak araştırmacılarına yapılarını göstermeyi reddediyorlar. Bunların sebebi islamofobi ve Hırvat milliyetçiliği.

[100]Hivzija Hasandedić, **Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini**, Sarajevo, El-Kalem, 1990; a.y., **Muslimanska baština Bošnjaka u južnoj (srednjoj) Hercegovini**, Mostar, Islamski centar, 1997; a.y., **Muslimanska baština Bošnjaka II: Herceg Novi i okolina, Vrgorac i okolina, Imotska krajina, Makarsko primorje, Zapadna Hercegovina**, Mostar, Islamski kulturni centar, 1999; a.y., **Mostarski vakifi i njihovi vakufi**, Mostar, Medžlis Islamske zajednice, 2000; a.y., **Spomenici kulture turskog doba u Mostaru**, 3. baskı, Mostar, Islamski kulturni centar, 2008; a.y., **Genealoška istraživanja: porijeklo i status, istaknuti pojedinci nekih muslimanskih porodica u Hercegovini**, Mostar, Islamski centar, 2009.

Bu inkâr, 1992'den, yani savaştan beri sistematik olarak sürdürülmekte ve bugün de sürmektedir. Bu inkâr tezinin çürütülmesi, az önce belirttiğimiz gibi, bu tarz yayınların ortaya konulmasına ve sayılarının arttırılmasına bağlıdır. Nitekim bugüne kadar Balkanlarda, Hırvat ve Sırp milliyetçilikleri etkisi altında yazılmış ve yayınlanmış bir tarih literatürü, tarihteki Osmanlı silüetini sürekli şeytanlaştırılmış bir şekilde göstermeye çalışmış ve çalışmaktadır[101].

Nitekim çeşitli zamanlarda yapılmış tüm engellemelere karşı, Hasandedić'in ölümü öncesi Hersek sicil listelerine ilişkin yaptığı bir çalışma, Mostar'da yayınlanabilmiştir. Hersek sicillerine ilişkin bu eserde yeralan listeler, ya da daha doğru söylenecek olursa yorumlanmış tercümeler, şunlardır: 1635-1793 yılların ait Mostar sicillerinin değişik bölümleri, 1728-1732 yıllarına ait Blagaj[Blagay] kadısının sicili, 1767-1775 yıllarına ait Nevesinje kadısının sicili[102]. Eserde yeralan bu sicillerden herbirinin, tarihi birer kaynak olma açısından ayrı ayrı önemleri vardır. Örneğin 1635-1793 arasına ait Mostar sicilinin değişik bölümleri, Mostar'ın XVII. ve XVIII. Yüzyıllardaki kent yaşam biçimiyle ilgili belgeleri içermektedir. 1728-1732 arasına ait Blagaj kadı sicillleri, bu yüzyılın yirmili ve otuzlu yıllarındaki Hersek kasabasındaki hayatı gösterdiği gibi, Osmanlı Devleti ile Venedik Dükalığı'nın aralarında imzaladıkları 1699 Karlofça Barış Antlaşması[103] ile 1718 Pasarofça Barış Antlaşması[104] kararlarının Hersek tarihi ve toplumuna getirdiği yansımalardan bahsetmektedir. 1767-1775 arasına ait Nevesinje'de yaşayan kadının sicili de Karadağ, Venedik Dükalığı ve Dubrovnik Cumhuriyeti'yle sınırı olan Hersek bölgesindeki sıradışı bilgileri içermektedir. Hasandedić'in çalışmasında yer verdiği Blagaj sicilinde, karşılıklı kefâlet(kefîlleme defteri)[105] ile ilgili en eski defter örneklerinin bulunması, bize Osmanlı

[101]Özel olarak bkz. Krunoslav Stjepan Draganović, **Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje hrvatskog govornog područja u vrijeme Turaka**, Mostar, Biskupski ordinarijat, 1991, Almanca'dan orjinalin çeviri: Krunoslav Stjepan Draganović, **Massenübertritte von Katholiken zur 'Orthodoxie' im kroatischen Sprachgebiet zur Zeit der Türkenherrschaft**, Pontificum Institutum Orientalium Studiorum, Roma 1937. Bu kitap taraflı Katolik tarih yazımın Hırvat milliyetçiliğiyle birleşmiş şekilde yazılı. Kitabın ana konusu Osmanlı yönetiminin Ortodoks Kilisesine, Katolikler'in Ortodoksluğa geçmelerinde yardımda bulunmasıyla ilgili. Birinci sırada olan kaynaklar ele alındığında bu tez geçersiz kalıyor. Bu kitabın Boşnak diline tercümesi Mostar'da 1991 yılında Mostar Piskoposluğu Makamı(*Ordinarijat*) tarafından yayımlandı. Kitaptaki çizimler yerel Hırvat Katolik ressamlar tarafından yapıldı. Kitabın konusu bu konuyla ilgili olmamasıyla birlikte çizimlerde Osmanlı yöneticilerinin ve askerlerin Hersekli Katoliklere yaptıkları işkenceler gösteriyor.

[102]**Sidžil blagajskog kadije 1728-1732. godine (regesta)**, çev. ve haz. Hivzija Hasandedić, Mostar, Islamski kulturni centar, 2009; **Sidžil nevesinjskog kadije 1767-1775. godine (regesta)**, çev. ve haz.Hivzija Hasandedić, Mostar, Arhiv hercegovačko-neretvanskog kantona, 2009; **Sidžili mostarskog kadije fragmenti iz 1044-1207 h. god./1635-1793. godine**, çev. ve haz. Hivzija Hasandedić, Mostar, Arhiv hercegovačko-neretvanskog kantona, 2011.

[103]Karlofça antlaşması hakkında: Ešref Kovačević, *Granice* **Bosanskog ejaleta prema Austriji i Mletačkoj Republici prema odredbama Karlovačkog mira 1699. Godine**, Sarajevo, Svjetlost, 1973.

[104]Pasarofça Antlaşması hakkında: *The Peace of Passarowitz*, eds. Charles Ingrao, Nikola Samardžić and Jovan Pešalj, West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2011.

[105]Bu tür kayıtları hakkında: Mula Muhamed Mestvica, *Popis uzajamnog jamčenja stanovništva u Sarajevu 1841. godine.*

Devleti'nin nüfusla ve emniyetle ne kadar yakından ilgilendiğini gösterir. Oysa Nevesinje sicilindeki ayrıntılı belgelerde ise, daha ziyade devlet mülkiyeti ve gelirlerini (mâlikâne)[106] kontrol eden kurumların çoğaldığını görmekteyiz.Diğer taraftan Osmanlı araştırmacısı olan Šaban Zahirović, XX.yüzyılın doksanlı yılları sonundaki kısa bir makâlesinde dikkatleri, 1787-88 yıllarına ait bir Mostar sicilinin içeriğine çekmektedir[107].

Bosna-Hersek'te yapılan Osmanlı araştırmaları çerçevesinde Bosna Sicillerine ilişkin yapılmış en büyük katkı, eleştirel biçimde hazırlanmış olan 1816-1840 arası Maglaj[Maglay] kadılığına ait sicil bölümlerinin yayınlanmasıyla gerçekleşmiştir[108]. Bu yayınla ilgili tarihî yorum ve giriş bölümü, Belgrad'ta yaşamış Bosna kökenli bir Osmanlı araştırmacısı olan Dušanka Bojanić-Lukač tarafından kaleme alınmıştı. Buradaki sicil bölümleri, II. Mahmut dönemiyle ilgili olarak Bosna ve tüm Osmanlı Devleti tarihi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Sicil bölümlerinin içlerinde, kritik bir dönem olan 1826-1827 yıllarına ait II. Mahmut'un çok sayıdaki fermânına (*yeniçerinin kaldırılmasıyla ilgili genel fermân, Bosna'daki yeniçerilerin kaldırılmasıyla ilgili daha geç dönemden bir fermân, Cuma namazının camilerde, tekkelerde ve devlet ofislerinde vs. cemaat şeklinde kılınması zorunluluğuyla ilgili fermân*) ve II. Mahmut'un 1838'deki Tanzimat hazırlıklarıyla ilgili önemli roller oynadığını gösteren fermânlara (*karantinayla ilgili fermânlar, menzilhâne reformlarıyla ilgili fermân, yabancı para kurslarıyla ilgili fermân, kürtaj yasağıyla ilgili fermân*) rastlamaktayız. Ayrıca bu sicillerin içlerinde, Devletin tümü için neşredilmiş genel fermânların birer kopyalarının yanısıra, taksît adlı vergi yükümlülüğü (*tevzî'*) salınmasıyla ilgili bilgiler ile paşa buyrultuları yoluyla bu yükümlülüklerin nasıl toplanılacağını açıklayan bilgiler söz konusudur. Bu sicil bölümlerindeki diğer belgeler ise, özel ve hukuksal nitelikli; fakat, bölgenin geçmişine ilişkin fazla kaynağın bulunmadığı Maglaj[Maglay] için çok değerli belgeler olarak değerlendirilmektedir. Yayınlanan bu eser, bilim âlemi açısından yüksek düzeyde bir kaliteyi haizdir. İçindeki tüm belgeler, bugünkü Türkçe latin alfabesiyle yayınlanmış ve Boşnakçaya da tercüme edilmişlerdir. Ayrıca tüm belgelerin orijinal fotokopileri de verilerek yayınlanmış bu eserin kalitesi daha da arttırılmıştır. Bu eserin, özellikle bugünkü Türkçe latin alfabesiyle yayınlanmış olması, Boşnakça dilini bilmeyen araştırmacıların da bu eserden bir kaynak olarak istifâde etmelerine olanak sağlamıştır. Ancak şunu da belirtelim ki, Maglaj sicili hâriç, şimdiye kadar yayımlanan Bosna sicillerinin hiçbirinde, kaynağın tümü ya da bir bölümünün transkripsiyonu maalesef yapılmamıştır.

[106]Avdo Sućeska, "Malikāna (Lifelong Lease of Governmental Estates in the Ottoman State", **POF**, XXXVI, 1986, ss. 197-230, (Boşnakça versiyonu: POF, VIII-IX, 1958-59, ss. 111-42).
[107]Šaban Zahirović, "Sidžil mostarskog kadije iz 1787-88. godine", **POF**, XLIV-XLV, 1994-95, ss. 405-12.
[108]**Maglajski sidžili 1816-1840**, çev. ve haz. Dušanka Bojanić-Lukač ve Tatjana Katić.

Buraya ilâve edilmesi gereken bir başka husûs, yukarıda zikredilen çalışmaların dışında Türk bilimadamı Tufan Gündüz'ün Tuzla arşivine yönelik ortaya koyduğu kısa eseridir. Bu eserde, Tuzla arşivi koleksiyonunun parçaları olan Tuzla (*1641, 1645*), Srebrenica[Srebrenitsa, osm. Srebreniçe] (*1869, 1870, 1887*) ve Bjeljina (*1878-1883*) ile ile bugüne kadar muhafaza edilmiş sicil bölümleri ile bu bölümlerin Boşnakça ve Türkçe kısa özetleri yeralmaktadır[109]. Tufan Gündüz'ün çalışmasına yönelik bizi öncelikle ilgilendiren ise, tezimim konusu içinde ele aldığım 1645 Tuzla sicil bölümüdür[110]. Gündüz'ün bu çalışmasının amacı, kaynakların detaylı analizinden ziyâde, bu kaynakların da dikkate alınma gerekliliğiyle ilgilidir. Ancak Gündüz'ün çalışmasında toponim ve antroponimlere ilişkin çok sayıda yanlış okunma söz konusu olup, bunların çoğu da Slav dillerinden gelen kelimeler ve isimlere ilişkindir.

Şarkiyât Enstitüsü'ndeki mevcut sicillerden biri de geçmişten XX. yüzyıla kadarlık bir dönemi kapsamış ünlü Üsküp sicilidir. Ancak bu sicil de 1992'ye kadar korunabilmiştir. Bugün bazı Bosna kolleksiyonlarında, Üsküp sicili gibi Bosna-Hersek coğrafyasına ait olmayan bazı sicillerin de mevcut olduğu bilinmektedir. Şarkiyât Enstitüsü'nde 1992'ye kadar korunmuş olan Üsküp Sicili, XVIII. yüzyılın, özellikle 1790-1792 arasındaki Üsküp, Rumeli ve Osmanlı Devleti tarihini ilgilendiren önemli bir kaynak eserdir. Alman Osmanlı araştırmacısı Michael Ursinus 1992'den, yani eski Yugoslavya'da savaş daha ortaya çıkmadan önce Üsküp Sicilini bir bütün olarak mikrofilm şeklinde bir kopyasını gerçekleştirmiş olması, bilim adına yapılmış en büyük bir hizmettir. Üsküp Sicili, orijinal bir kaynak olarak daha sonra, doksanlı yıllarda, Alman, bir başka Osmanlı araştırmacısı olan Marlene Kurz tarafından bilim âlemine sunulmuştur. Kurz, Üsküp Siciline ilişkin yaptığı yayında, yorumlayıcı bir yaklaşımla Almanca'ya tercüme ettiği sicile bir de giriş bölümü yazmıştır[111]. Kurz'un yayınının çok iyi olduğu söylenemez. Çünkü çok sayıda antroponim, toponim ve teknik terim okunamamış olarak bırakılmış; sicile ilişkin bazı belgeler ise, ya hiç tercüme edilmeyerek aynen bırakılmış ya da hiç yayınlanmamışlardır. Bu yayın, bazı eksikler taşısa bile, bilim âlemi açısından çok değerli bir katkı olup; Osmanlı tarihinde karanlık kalmış bazı noktalara ışık tutabilecek bir nitelik taşımaktadır. Nitekim Kurz'un yayınladığı Üsküp kadı sicilindeki bilgiler, 1718 yılındaki Osmanlı-Avusturya Ticâret ve Nakliyât Antlaşması ile 1791 yılındaki Osmanlı-Avusturya Svistova Barış Antlaşması şartlarından

[109]Doç. Dr. Tufan Gündüz, **Tuzlanski, Bijeljinski i Srebrenički sidžil (1641-1883)**, Tuzla, JU Arhiv Tuzlanskog kantona, 2008.
[110] Tezin metninde 1641 fragmanının bazı bölümlerdeki tarihlerin neden yanlış olduğu açıklanacak.
[111]Marlene Kurz, **Das sicill aus Skopje. Kritische Edition und Kommentierung des einzigen vollständig erhaltenen Kadiamtregisterbandes (sicill) aus Üsküb (Skopje)**, Wiesbaden, Otto Harrasowitz, 2003.

bahsetmektedir[112]. Bu sicil, görülüyor ki tarihin bir nevi teyidi niteliğindedir. Diğer taraftan bu sicilde, Bâb-ı Âlî'nin Rumeli'nin her tarafına dağıttığı ve mutasarrıf Mahmut Paşa Buşatlı'nın ünlü ayaklanmasına ilişkin çok sayıda fermânın kopyaları da yeralmaktadır[113]. Bu fermân kopyalarından, II. Mahmut'un yaptığı reformlardan önce mevcut olan ayanların âdem-i merkeziyetçi idârî yapısı hakkında da bazı bilgilere ulaşılmaktadır. Bu yayın sayesinde, birçok araştırmacı konuya ilişkin birçok belgeyi bir arada bulabilmektedir. Siciller olmasaydı, BOA veya diğer arşivlerde daha uzun zaman harcanacak ya da yeni bir belge kolleksiyonu çıkana kadar beklenmek zorunda kalınacaktı. Şarkiyât Enstitüsü'nde 1992'ye kadar da olsa Üsküp siciliyle beraber bu kabil siciller korunmuş olmasaydı; örneğin mutasarrıf Mahmut Paşa Busatlija'nın ayaklanmasıyla ilgili fermân ve diğer kayıtlar olmasaydı, elde mevcut diğer bilgi ve belgelere dayalı olarak bu tarihi olayların ayrıntılarına bu kadar kolay ulaşabilir miydik?

[112]A.g.y, **a.g.e**., ss. 345-50.
[113]Bu belgeler hakkında : Muniba Spaho, "Skadarski mutesarif Mahmud-paša Bušatlija prema turskim dokumentima"[Türk belgelerine göre Şkodra mutarasrrıfı Mahhmud Paşa Buşatlı], *Istorijski Zapisi*, XVI/20/4, 1963, ss. 669-81.

BÖLÜM I

1.1. Elyazmanın tanımı

Bosna Eyâletinden bugünlere ulaşmış XVII. yüzyıla ait sicillerden biri de Tuzla Sicilidir. Dolayısıyla bu sicilin, tarihi açıdan çok büyük bir önemi vardır. Şu anda elde mevcut olan defter, söz konusu sicil defterinin tam hâli değildir. Bugün elimize ulaşmış olan Tuzla sicili, üç parçadan oluşmaktadır. Bu parçalardan ikisi uzun; biri ise, çok kısadır. Sicil'den iki uzun parça, Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ndeyken; kısa olanı Bosna-Hersek'in (eski adı: *Kuzey-Doğu Bosna Arşivi* olan) "Tuzla İli Arşivi"nde bulunmaktadır. Parçalar hâlinde olan bu sicil, söz konusu bu iki kuruma Bosna-Hersek'in oldukça meşhûr kitap koleksiyoncusu olan Osman Asaf Sokoloviç'in vasıtasıyla gelmiştir. Sokoloviç'in koleksiyonuna girmiş ve orjinal hâli bakımından tam olmayan bu Tuzla Sicili, çok bir büyük ihtimâlle, Osman Asaf Sokoloviç tarafından üç parçaya bölünmüştü. Sicilde kayıtlı en eski belge, 1641 tarihini taşırken; sicilde yer almış diğer tüm belgeler, 1644 -1646 yıllarına aitti.

Söz konusu bu Sicil, format olarak da el yazması defterleri formatında korunmuştur (cca 30x10cm). Sicilde, genelde Arapça olarak yazılan nikâh kayıtlarının tümü ile yine Arapça yazılan kredi ve kefalet kayıtlardan bir kısmı hâriç, diğer tüm kayıtlar Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştı. El yazısı, genelde *nesh* iken; bazı yerlerin *rıka* ile *Dîvânî* unsurlar içerdiği görülmektedir. Kullanılan mürekkep ise, hep siyahtır. Belgelerde kullanılan dil, genellikle (*fasîh* denilen) klasik Osmanlıca ile (Bosna lehçesi denilen) Bosna'nın yerel Osmanlıcasının bir karışımıdır. Belgelerde rastlanılan ses uyumları ile eklerde kullanılmış sesli harf sistemi, eski ve yeni dönemlerdeki Osmanlıca sesli harf sisteminin gelişmekte olan bir yapısını göstermektedir. Böylece aynı belge içinde, *–ümüz* eki ile yeni bir ek yapısı olan *–imiz* ekini görmek mümkündü. Ayrıca, tüm sicilde kullanılmış Arapça'nın hatalar içermesi nedeniyle, belgeleri kaleme alan kişiler kadar; o zamanki kadı ve nâiblerin de Arapça'ya hâkim olmadığını tahmin etmek mümkündür. Bunun yanısıra, az sayıda gramer hatası içeren; yetenekli elllerden çıktığı belli olan çok güzel yazılmış belgeler de mevcuttur. Çoğunlukla söz konusu olan bu belgeler, daha ziyâde kadı veya nâiblerin kendileri tarafından kaleme alınmış olduklarını tahmin etmek mümkündür. Bir diğer grup belge ise, kendileri az sayıda ve çok önemli belgeler olmalarına, güzel bir yazıyla da yazılmış olmalarına rağmen, gerek

Osmanlıca, gerekse Arapça bakımından oldukça fazla hata içermektedirler. Bu son grup belgeler, aslında hattatlarca yazılmış bulunan belgelerdir. Söz konusu bu hattatlar, kaligrafi açısından doğal bir yeteneğe sahip olmalarına ve kaligrafi eğitimlerini başarıyla bitirmelerine rağmen, medrese eğitimi görmemiş olmaları nedeniyle Arapça ve Osmanlıca gramerine aşina değillerdi.

Sicildeki kayıtlı olan belgelerin çeşitleri aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Tablo 1.

Belge çeşidi	*Belgenin numarası ve varağı:*
Hüccet	1a-1, 1b-1, 2a-3, 2b-1, 3b-5, 6a-3, 6b-2, 7a-1, 7a-3, 8a-2, 8a-3, 9b-2, 12a-2, 12b-1, 14a-1, 14a-3, 14b-2, 14b-3, 15b-2, 16a-1, 16b-1, 17a-3, 18a-2, 18b-4, 19a-2, 20a-3, 20a-4, 20b-2, 23a-1, 24b-1, 24b-8, 29b-2, 30a-2, 31b-1, 33a-1, 33b-1, 33b-2, 34a-1, 36a-2, 38a-3, 39a-1, 39a-2, 39b-1, 39b-4, 40b-1, 42a-2, 42b-1, 44b-2, 44b-6, 46a-3, 46b-3, 48a-4, 50a-2, 49b-3, 51a-4, 51b-1, 51b-2, 54b-1, 54b-2, 55a-1, 55b-1, 56b-1, 56b-4, 58a-3, 59a-3, 59a-4, 59b-1, 60a-2, 60a-4, 63a-2, 63b-2, 67b-3, 68b-1, T2a-1, T3-a1, T4a-2, T4a-4, T4a-5, T5a-1, T5a-2, T5a-3, T6a-1, T6a-2, T6a-3, T7a-4, T8a-1, T8a-3
Vâlî mektubu	1a-2, 9b-1, 40a-1, 40b-2, 42a-1, 45a-1, 53a-2, 57a-1, 63b-1
Tezkire	1a-3
Borç kayıtları	1a-4, 4a-3, 4a-5, 5b-5, 6a-1, 6a-4, 6a-5, 6a-6, 8b-2, 8b-3, 8b-4, 10b-7, 11a-3, 12a-5, 12b-2, 13a-3, 14a-2, 14a-4, 17b-4, 17b-6, 18b-1, 18b-3, 19b-2, 19b-3, 23a-5, 24b-5, 24b-6, 24b-7, 25b-2, 26a-3, 27a-4, 27a-5, 27a-7, 27a-8, 32a-2, 33a-3, 33a-4, 33a-5, 34a-3, 34b-3, 36a-3, 36b-1, 36b-3, 36b-5, 37a-5, 37b-3, 38b-4, 38b-5, 42b-2, 44b-3, 44b-4, 44b-5, 45b-1, 46a-4, 47a-7, 47a-13, 47a-15, 50b-3, 58b-4, 60a-3, 60b-3, 60b-4, 60b-4, 61a-2, 63a-4, 63a-5, 66b-2, 66b-3, 68a-2, 68a-3, T2a-4

Kadı ilâmı	1b-2, 2a-1, 5a-1, 5b-1, 18a-3, 24b-2, 25b-1, 29a-2, 36a-1, 43a-1, 45b-3, 49a-3, 50a-1, 55b-2, 58a-2, 58b-1, T8a-2
Temessük	2a-2, 11b-1, 11b-2, 16b-2, 21b-3, 43a-3, 49b-4, 50b-1, 56a-2, 57a-2, 57a-3, 57b-1
Nikâh kayıtları	2b-2, 3a-1, 3a-2, 3a-4, 3a-6, 3b-1, 3b-2, 3b-3, 3b-4, 4a-2, 7a-2, 10a-2, 10b-1, 10b-2, 10b-3, 10b-6, 10b-8, 11a-1, 11a-2, 11a-4, 11a-5, 11a-6, 12a-3, 12a-4, 12b-4, 16a-2, 17b-3, 21b-4, 22a-1, 22a-2, 22a-4, 22a-5, 22b-2, 22b-4, 23a-6, 24b-9, 24b-10, 24b-11, 25b-3, 26a-2, 26a-4, 26b-2, 28a-3, 29a-3, 29a-4, 29a-5, 29a-6, 31a-3, 32a-1, 32a-3, 34b-2, 34b-4, 34b-5, 36b-2, 37a-1, 37a-2, 37a-3, 37a-4, 37a-7, 37a-8, 37b-2, 38a-1, 38a-4, 38b-1, 38b-2, 38b-3, 38b-6, 38b-7, 39a-3, 39b-2, 40a-2, 40a-3, 41b-2, 41b-3, 41b-4, 42b-2, 44a-2, 45a-2, 45b-5, 47a-3, 47a-12, 47b-2, 51a-2, 51b-3, 52a-2, 52a-3, 52a-4, 52a-5, 52a-6, 52a-7, 55b-3, 56b-5, 58b-3, 58b-5, 59a-1, 59a-2, 60b-1, 61b-2, 62a-3, 62a-4, 62a-5, 64b-2, 64b-4, 67b-2, T1a-2, T2a-3, T2a-5, T4a-1, T7a-3
Tapu	3a-3, 20b-1, 21b-2, 28a-1, 28a-2, 31a-2, 41b-1, 50b-2, 68b-3, T3a-2
Fermân	4a-1, 4b-2, 5a-1, 5b-1, 6b-1, 8b-1, 13a-1, 13b-1, 19a-1, 22b-1, 23b-1, 25a-1, 26a-1, 26a-1, 26b-1, 27b-1, 27b-2, 28b-1, 29b-1, 30a-1, 30b-2, 31a-1, 37b-1, 41a-1, 47b-1, 50a-1, 54a-1, 54a-2, 57b-2, 61a-1, 61b-1, 64a-1, 64b-1, 67a-1, T7a-1
Kefâlet kaydı	4a-4, 4b-3, 4b-9, 4b-10, 5b-3, 8a-6, 8a-7, 12b-3, 12b-5, 13a-2, 13a-5, 27a-6, 28b-2 , 29a-7, 33a-2, 36b-7, 36b-8, 37a-6, 39b-3, 39b-5, 44a-1, 44a-3, 44a-4, 44b-1, 45a-4, 45b-2, 45b-4, 47a-5, 47a-6, 47a-8, 47a-9, 47a-10, 47a-11, 47a-14, 61a-4, 66a-2, 66a-5, 66b-4, 66b-5, 66b-6, 66b-7, 66b-9, 68b-4, T2a-2, T7a-5
Duâlar	4b-1, 10a-1, 14b-1, 18a-1, 29a-1, 49a-1, 52a-1, 53a-1, 56a-

	1, 67b-1
Şikâyetnâme	4b-4
Ziraat davaları	4b-5
Kadı hükümleri	4b-6, 4b-7, 48a-3
İkrârlar	4b-8, 58b-6, 60a-1, T4a-3
Vassî atanması	5b-2, 13a-4, 20a-1, 20a-2, 24a-5, 46a-1, 46a-2, 63a-3, 68b-2, T7a-2
Zülümler	5b-4
Berâtlar	6a-2, 9a-1, 13a-1, 32b-1, 38a-2, 51a-3, 52b-1, 52b-2, 52b-2, 53b-1, 56a-3, 60b-2, 62b-1, 63a-2
Vâlî ve sancakbey kaymakamların mektupları	7b-1, 7b-2, 17a-2, 19b-1
Yemin kayıtları	8a-1, 29b-3, 32a-6, 48b-4
Vekâlet kayıtları	8a-4, 8a-5, 18b-2, 22a-3, 23a-3, 32a-4, 32a-5, 43a-2, 47a-2, 48b-1, 48b-2, 64b-3, 67b-4, 68a-1, T1a-3
Fetvâlar	10a-3, 10a-4, 10b-4, 15b-1, 17b-2, 17b-5, 22b-3, 32b-2, 45a-3, 46b-2, 49a-2, 55a-2
Cizye ödenemesi	10b-5
Muhâlefet defteri	12a-1, 21a-1
Vakıf kredileri defter	15a-1, 15a-2, 15a-3, 15a-4
Yeminli borçaların anlaşmaların kayıtlar	17a-2, 17b-1, 28a-4
Mahkeme izinleri	18b-5, 39b-6, 63a-1
Tapu hakkı kayıtları	21a-2
Borç ödenme kayıtları	21a-3, 24a-3

Vergiler ile ilgili davların anlaşma kaydı	21b-1
Borç defteri	23a-2, 65a-1, 65b-1
Borcun ödenme alakalı mahkeme uyarıları	23a-4, 30b-3
Borç ödeme alakalı yapılan anlaşmanın kaydı	24a-1
Gayr-ı menkûlun en iyi alıcısına ev satılacak diye kaydı	24a-2
Rahatsız etmeme konusunda mahkemenin ikâzı	24a-4
Meyva sahipliğin kaydı	24b-3
Verigleri ödeme konusunda sınıflara göre mahkeme tarfından verilen karar	24b-4
Belge fragmanları	27a-1, 51a-1, 66b-5, 66b-1
Kefâletin başkasaına geçirilmesi ile ilgili kayıt	27a-2
Kefâlet ile borcun kaydı	27a-3
Borcun zornlu ödemesinin kaydı	28a-5
Gayr-ı menkûllerin satın-alma anlaşmaları	30b-1, 34a-2, 34b-1, 48b-6
Kira ile ilgili mahkeme belgesi	31b-2
Rehinin satılması ile ilgili belge	36b-4
Rehine veren malları ile ilgili kayıtlar	36b-6, 66a-1, 66a-3, 66a-4, 66b-10, 66b-10
Yoklama kaydı	40b-3
Bedel-i cerehôr vergiler defteri	43b-1

Gizli faizin kaydı	45a-5
Arzuhâl	45b-6
Ödenmiş mukataanın makbuzu	46a-5
Saraybosna askerî kassâmın mektubu	46b-1
Güvenilir şâhitliği hakkında kayıt	47a-1
Görülen zarar hakkında belge	47a-4
Ödenmemiş borcu hakkında	47b-3, 47b-4
Tövbenin kaydı	48b-1
Ziraat vazifelerin kaydı	48a-2, 61a-5
Mahkeme bedellerin kaydı	48b-3
Menkûllerin satın-alma kaydı	48b-5
Vergillerin ödeme zorunluluğu	56b-2
Yeni mufassal defterinin kopyası kaydı	56b-3
Özel mektup	58a-1
Cizyenin miktarı ile ilgili anlaşma	58b-2
Vakıf gelirler defteri	59b-2
Şehzâde kapıcıbaşıların mektupları	62a-1, 68a-1
Vakıfnâme	62a-2
Adaletnâme	T1a-1

Yukarıdaki tablo belge çeşidini göre sicilin yapısını; aşağıdaki tablo ise, sicilde belgelerin oranını göstermektedir.

Tablo 2.

Oranı	*Belge çeşidi*	*Belge sayısı*
100-110	Nikâh kayıtları	108
80-90	Hüccet	87
70-80	Borç kayıtları	71
40-50	Kefâlet kayıtları	44
30-40	Fermânlar	34
10-20	Temessük, Kadı ilâmları, Vekâlet kayıtları, Fetvâlar, Berâtlar	68
10-11	Tapu, Dualar, Vassî atanması,	30
9-10	Vâlî mektubu	9
5-6	Rehine veren malları ile ilgili kayıtlar	6
4-5	İkrârlar, Mektuplar, Vâlî ve sancakbey kaymakamlarının mektupları, Yemin kaydı, Vakıf kredileri defteri, Belge fragmanları, Gayr-ı menkûllerin satınalma taahhüd anlaşmaları,	24
3-4	Kadı hükmü, Yemine dayalı borç anlaşmalarının kayıtları, Mahkeme izinleri, Borçlar defteri	12
2-3	Muhlefât defteri, Borç tediye kayıtları, Borcun tediyesine dair mahkeme ikazları, Ziraat vazifelerin kaydı, Şehzâde kapıcıbaşılarının mektupları,	10
0-1	Tezkire, Şikayetnâme, Ziraat davaları, Zülümler, Cizye ödenemesi, Tapu hakkı kayıtları, Vergiler ile ilgili davaların anlaşma kaydı, Borç tediyesine dair yapılmış anlaşmanın kaydı, Gayr-ı menkûlun en iyi alıcıya satılmasına dair kayıt, Rahatsız etmeme konusunda mahkemenin ikâzı , Meyva sahipliği kaydı, Vergilerin kimin ne kadar vermesi gerektiğine ilişkin mahkemece verilmiş "vergi takdir kararı", Kefâletin başkasaına geçirilmesi ile ilgili kayıt, Kefâlet ile borcun kaydı, Kira ile ilgili mahkeme belgesi, Rehinin satılması ile ilgili belge, Yoklama kaydı, Bedel-i	33

	cerehôr vergiler defteri, Gizli faizin kaydı , Arzuhâl, Ödenmiş mukataanın makbuzu, Saraybosna askerî kassâmın mektubu, Güvenilir şâhitlik hakkında kayıt, Görülen zarar hakkında belge, Mahkeme bedellerin kaydı, Menkûllerin satın-alma kaydı, Vergillerin ödeme zorunluluğu, Yeni mufassal defterinin kopyası kaydı, Özel mektup, Privatno pismo, Cizyenin miktarı ile ilgili anlaşma, Vakıf gelirleri defteri, Vakıfnâme, Adâletnâme	

Sicildeki kayıtlar içinde en büyük grubu, nikah sözleşmeleri oluşturmaktadır. Bunları sayısı ise, 108 adettir. Sayı bakımından ikinci grubu ise, *hüccet* belgeleri oluşturmaktadır ve onların sayısı da 87'dir. Ayrıca birer *hüccet* olmayan, fakat *hüccet* benzeri bazı belgeler de mevcuttur. Bunlara örnek olarak: borç ödeme anlaşma kayıtları, emlâk satım niyet kayıtları, teminât gösterme sözleşmelerini sayabiliriz. Bunlar, genelde ayrı ayrı *hüccete* benzemelerine rağmen, gerçek anlamda birer *hüccet* değildirler. Özellikle nikâh sözleşmeleri ile *hüccet* belgelerinin sayıları, aslında bu mahkemenin olağan iş yükünün ne olduğunu da açıklamaktadır.

Sonra gelen gruplar ise, büyüklük sırasına göre 71 adetlik borç belgesi kayıtları ile 44 adetlik *kefâlet belgesi* kayıtları gruplarından oluşmaktadır. Bu 71 adetlik borç belgesi kayıtları içindeki belgelerden çoğu, borç veren tarafın vakıf olduğu *tüzel kişi belgeleri* iken; az sayıda belge ise, borç veren tarafın bir vasî olduğu, ancak reşit olan gerçek kişilere verilmiş borçları düzenleyen *gerçek kişi belgeleri*nden oluşmaktaydı. Özellikle mevcut *kefâlet* kayıtları, herkesin birbirini tanıdığı bir toplumda, şahsî garantilerin ve şahsî irâdenin çok önemli olduğunu; teminâtın karşılığı olarak da kendi şahsî hürriyeti ya da şahsî mâl varlığının ortaya konulması şeklinde düzenlenmiş en güvenilir bir teminât yoluydu. Diğer bir belge grubu olarak devlet idâresi ve askerî idâreye ilişkin resmî belgeler grubunda, o zamana kadar yayınlanmış fermân sayısının, berât sayısından daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Yayınlanmış fermân sayısı, 34 iken; berât sayısı sadece, 14'tür. Bu sayı farkının nedenini açıklamak, kolaydır. Fermân sayısının fazla olması, devlet ve kamu işlerinde (*vergi toplanması, eşkiyânın zulmüne karşı, askeri seferberlik, çeşitli teftişler vb.*) gibi nedenlerle yayınlanmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Berâtlar ise, kendi özgün alanlarına bağlı olarak sultan veya vezirler tarafından, yararlık göstermiş olmaktan ya da başka nedenlerden dolayı az sayıda olmak üzere belli kişilere verilmiş özel imtiyâz belgelerinden oluşmaktaydı.

Kadılar fermânlara ilişkin olarak, çoğunlukla sultanın birer emri olarak sık sık hatırlatma lüzumu gördüğü ve çoğu fermân olan, devletteki tüm işlere yönelik yayınlanmış belgelerin birer kopyasını almak ve sicile kaydetmekle görevliydiler. Diğer taraftan berâtlara ilişkin olarak ise, çoğunlukla ilgili kişinin talebi olması halinde sicile kayıt düşülmekteydi. Belgelerin bir kısmı da kişilerarası uzlaşmazlıkların kadı tarafından çözülerek karara bağlandığını gösteren *i'lâm* ve *hüküm* adındaki belgelerden oluşmaktaydı. Sicil kayıtları arasında mevcut *i'lâm* sayısı, 16; *hüküm* sayısı ise, sadece 3'tür. *Hüccet* sayısı gözönüne alınırsa, kayıtlardaki *i'lam* ve *hüküm* sayısı toplamının, *hüccet* sayısının oldukça gerisinde olduğu görülmektedir. Çünkü, o zamanlardaki *hüccet*lerde, kadının davaya ilişkin doğrudan bir kararı söz konusu olmayıp, sadece onayı vardı. Kadı burada sadece, şâhitlerin ifâdelerine bağlı olarak durum tespiti yapıyordu. Dolayısıyla çok sayıdaki *hüccet* konusundaki dava da sulh ile neticelenmekteydi. Nedeni ise, gerek toplum gerekse kadı tarafından, anlaşmazlıkların çoğunun özellikle mahkeme dışında çözüme ulaştırılması konusunda bir ısrar vardı. Bu tarz uzlaşma konusu, taraflar açısından daha cazip olup, aynı zamanda daha az mahkeme masrafı demekti. Diğer taraftan kadı tarafından verilmiş *i'lam* ve *hükümler* ise, şâhit ifâdeleri ile tapu ve *hüccet* gibi somut yazılı delillere dayanılmasına ilâveten fetvâlar, "*Eşbah ve'n-nazair*" ya da "*Hulâsa*" gibi Hanefi şer'î hukukun temel eserlerine atıf yapılmak suretiyle veriliyordu. Fetvâlara ilişkin olarak sicilin farklı yerlerinde, çeşitli hukukî ve idârî konulara ilişkin o zamana kadar yayınlanmış bazı fetvâların tam metniyle yer almış olması ise, ilginçtir. Bu sicilde mevcut olan fetvâların toplam sayısı, 12'dir. Söz konusu bu fetvalar kan parası, terk edilmiş menkûl ve gayr-ı menkûl malların akıbeti, gâiplik durumu, miras durumu, tımar ve mukataa'ya ilişkin vergi sorunları, vasî atanması ve şer'î hukuka bağlı benzer sorunlara ilişkin idi. Bu fetvâlar çok önemliydi; çünkü fetvâyı sadece bir danışma veya tavsiye olarak değil; aynı zamanda bir hukukî kaynak oluşturmaktaydı. Diğer büyük ve ilginç bir belge grubu da Osmanlı Devleti'nin yüksek mevkiili askerî ve idârî memurları tarafından yazılmış mektuplardan oluşuyordu. Sicildeki vâlî mektup sayısı ise, 9 dur. Genellikle bu mektuplar, Budin Vâlîsi'nin az sayıda yazdıkları ile Bosna Vâlîsinin bir kısmını Banya Luka'da; bir kısmını da Saraybosna'da iken yazdığı mektuplardan oluşmaktaydı. Sicildeki kayıtlardaki 4 mektup; Bosna vâlîsine bağlı olan ile İzvornik Sancak Bey'ine bağlı olan kaymakamlar tarafından yazılmıştı. Bu mektuplar, vâlî veya sancak beylerinin değişme veya atanma dönemlerinde ortaya çıkabilecek görev boşlukları hâlinde, bu kaymakamlık makamlarının önemini göstermekteydi. Şehzâde kapıcı-başılarıyla ilgili ise, 2 mektup mevcuttur. Bu mektuplar, şehzâde kapıcı-başılarının taşradaki idârî ve askerî sorumlulukları konusundaki rollerini göstermektedir. Çoğunlukla Bâb-ı Âli ağaları arasından seçilmiş

bulunan şehzâde kapıcı-başıları, taşrada mevcut olan sorunlar ile durumları tespit ve denetim için görevlendirilmişlerdi. Bu belgelerin içinde ayrıca, Bosna Eyâletiyle ilgili olarak Saraybosnada mukim askerî verâset-intikâl hâkimine (*askerî kassâm*) ait mektuplar da vardı. Çok sayıda belgeden oluşan son dört grubu ise, şahsî hukuku ilgilendiren belgeler oluşturmaktaydı.

Sicil kayıtlarında vekâlete ilişkin 15; *temessük* ile ilgili 11; *temessü*ğe benzeyen bir nevi tapu belgesi 10 adet; vasî atanması ile ilgili de 10 belge mevcuttu. Sicil kayıtlarından görüleceği üzere, daha sonra, bahsedilen belge gruplarına ilişkin farklı defterler söz konusu olmaktadır. Ki bunlar, 2 adet *tereke* defteri; 4 adet vakıf kredileri defteri; 3 adet gerçek kişilere ait borçlanma defteri ile 1 adet vergi defterinden ibaretti. Hiçbir gruba dâhil edilemeyen diğer çeşitli belgelerle ilgili olarak ise, daha az sayıda kayıt bulunmakta; bunların sayısı, yaklaşık olarak 1-5 adedi geçmemektedir. Genellikle de şahıs ile vakıf arasındaki farklı özel ve hukukî sorunlarla ilgilidirler. Ancak bu belgeler, sıradan değil; diğerlerine benzerlik göstermeyecek derecede özgün belgelerden oluşmaktaydı. Tuzla sicilinde ayrıca, Budin Eyâletindeki yeniçeri ağalarınca ya da diğer askerî unsurlarca Tuzla'daki yeniçerilere yazılmış 1 adet şahsî mektup kaydı da mevcuttur. Bu mektup, içeriği itibâriyle, komuta kademesinin görev ve yetkilerin, maaşların, askerlerarası ilişkilerin ve askerin halkla ilişkilerinin nasıl olması gerektiğinden bahsetmektedir.

1.2. Tuzla sicili Tuzla bölgesi, İzvornik Sancağı ve Bosna Eyâlet'inin idârî tarihin bir kaynağı olarak

Tuzla havalisi, Osmanli Devleti'ne 1463-1476 yılları arasında dâhil olmuştur[114]. Çok kısa bir süre sonra da İzvornik Sancağı'na bağlanmıştır. İzvornik Sancağı ise, 1477-1483 yılları arasında oluşturulmuş; büyük ihtimâlle de tam anlamıyla 1480-1481 yılında kurulmuştur[115]. Sancağın ana idârî merkezi, bugünkü Zvornik'teydi; ancak Bosna Eyâleti ve İzvornik Sancağı'nın en önemli şehirlerinden biri olan Tuzla havalisi (Memlehateyn), Gornja Tuzla (Memleha-i Bâlâ) ve Donja Tuzla (Memleha-i Zîr) adlı iki kasabadan oluşuyordu. Tuzla havalisinde bulunan tuz yatakları, ona büyük bir değer verilmesine neden oluyordu. Tuzla havalisi, bilindiği üzere, özellikle bugünkü Tuzla şehir merkezi ile civârındaki Grabovica[Grabovitsa], Dokanj [Dokany], Šibošnica[Şiboşnitsa], Navioci[Naviotsi], Lukavica[Lukavitsa], Piperi vbg. köyler, bugün halâ %10-25 konsantrasyonlu NaCL (Sodyum Klorür) içeren havzalara sahiptir[116]. Bu yüzden Osmanlı Devleti, Tuzla'yı topraklarına dahil eder etmez tuz üretimini arttırılmasına önem verdi. Çünkü, sultanın haslar mukataası sistemiyle yönetilen tuzlalar, devlete çok büyük gelir getirdikleri gibi; bir hammadde olarak tuz, genel insan hayatında çok stratejik bir önemi haizdi[117]. Bu nedenden dolayı da devlet, tuz üretimi ve tuz tiâretini sıkı bir şekilde kontrol altına almaya karar vermişti[118]. Söz konusu tuzlalar, sicilde kayıtlı olan birçok belgede işaret edildiği gibi "tuzla emini" denen bir emin'e bağlıydı ve belgelerin yazıldığı dönemlerde bu emin, yerel yeniçeri ağalarından biriydi[119].

---

[114]Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, Sarajevo, Svjetlost, 1975, ss. 27-40; Jelena Mrgić, **Severna Bosna 13-16. vek**, Beograd, Istorijski Institut, 2008, türlü yerlerde.

[115]Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.44.; a.y., "Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku", **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine**, XVIII, 1970, ss.141-96.

[116]Borivoje Jovanović, "Pojava soli u Bosni i njena proizvodnja", **Kalendar Prosvjeta za 1941. godinu**, Sarajevo, Prosvjeta 1940.

[117]Adem Handžić, "Bosanske solane u XVI i XVII vijeku", **Članci i Građa za Kulturnu Istoriju Istočne Bosne**, III, 1959, s.67-112.; a.y., "Zakonska odrebda, kanun o tuzlanskim solanama", **Prilozi za orijentalnu filologiju**, VII-IX, 1958-59, s.169-79.; a.y, "Uvoz soli u Bosnu u XVI vijeku", **POF**, X-XI, 1960-61, s.113-48; a.y., **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss. 222-37.

[118]Lütfi Güçer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXIII/1-2, 1961-63, s.81-145.

[119]Tuzla Sicili: 1a-3, 2a-2, 11b-1, 11b-2, 19b-1, 19b-2, 21b-2, 21b-3, 27b-1, 28a-4, 28a-1, 30b-2, 31a-1, 31a-2, 33b-1, 36b-7, 45-3, 50b-2 numaralı varaklar

1578-80 yılları arası Bosna Eyâletinin oluşumu süreci, Osmanlı Bosnası'nın askerî ve idârî yapısını önemli ölçüde etkiledi. Bosna Eyâletinin oluşum sürecinde meydana gelen askerî ve idârî yapıdaki değişimler, Tuzla havalisinin, İzvornik Sancağı'nın sınırları içinde kalması nedeniyle, Tuzla'nın askerî ve idârî yapısını etkilemedi. Çünkü Tuzla Kazâsının (kadılığının) oluşumu, bu etkileşimden çok daha önemli idi. Tuzla Kazâsı, Bosna Eyâlet yapılanmasından bir kaç sene önce, yapılanma olarak ayrı bir adlî ve idârî birim olarak oluşturulmuştu. Adem Handžić'in tespitlerine göre, Tuzla (Memlehateyn) Kazâsının oluşumu, kesinlikle 1572 Şubat'ından sonradır[120]. Rumeli mukataaları mücmel defterinde kayıtlı 16.nci yüzyılın 70'li yıllarına ait bilgiler içeren 1568 tarihli bir belgede belirtildiği üzere, Velî Halîfe adlı bir kişinin, Memleha-i Zîr'de(Donja Tuzla, Aşağı Tuzla) kadı nâibi olduğundan bahsedilmektedir[121]. Hicrî 1078'e ait Rumeli Kadılıkları defterinde[122], Memlehateyn Kadılığından bahsedilmekte. Söz konusu bu defter, meşhur Şeyh-ül İslâm Minkari-zade Yahya Efendi'nin emriyle[123], kazasker Abdülkadir Efendi'nin gözetiminde oluşturulmuştur. Bu kaynakta, İzvornik Sancağına bağlı Memlehateyn Kazâsı için, İstanbul Memlehateyn arasının 23 konaklamalık bir mesâfeye sahip olduğu; Srebrenica ve İzvornik kazâları ile de sınırdaş olduğundan bahsedilmektedir (*Memlehateyn... İzvornik Sancağınadır yiğrmi üç konakdır cevânibi İzvornik ve Serbrenicedir*)[124]. Budin Eyâleti'nin 1540 yılında oluşturulmasından itibâren; 1686'da Avusturyalı'ların egemenliği altına girişiyle Eyâlet olgusunu kaybetmesi, ardından da 1699'da Karlofça Antlaşması'nda resmi olarak ortadan kaldırılmasına kadar olan dönemde Budin Eyâleti ile Bosna Sancağı (1580'den sonra da Bosna Eyâleti adını alan) arasında özel ilişkiler mevcuttu. Bu iki Osmanlı idârî birimi arasındaki özel ilişkinin varlığını, 1606'da Avusturya ile imzalanan Zitvatorok Antlasması'nın 8.nci maddesinde de görmek mümkündür. Hatta bu anlaşmada, ilgili beylerbeyleri ile kaptanların, söz konusu antlaşmanın şartlarına uymamaları hâlinde, bunların bir başı olarak Budin Beylerbeyi'nin duruma müdâhale edeceği ve adâleti sağlayacağı zikredilmektedir[125]. İzvornik Sancağı, bir bütün olarak, Budin ile Bosna vâlîlerinin yetki alanlarının çakıştığı bir bölgede yer almaktaydı. Tuzla sicilinde çok sayıda belge, idârî ve askerî konular bakımından Budin vâlîsi ile Budin Dîvânı'nın, İzvornik Sancağı üzerinde bir çok konuda yetkili

[120]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku,** ss.56-57.
[121]Istanbul BOA MMV No.654, varak 244.; Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.56, dipnot 42.
[122]M. Kemal Özergin "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 Düzenlemesi", **İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara, TTK Basımevi, 1976, ss.251-309.
[123]Bu meşhûr şahıs 1073/1662 yılından itibaren 1084/1673 yılında emekliliğe kadar şeyhü'l-ilsam görevindeydi. Minkarî-zade 1088/1677 yılında vefât etmiştir.
[124]M. Kemal Özergin "Rumeli Kadıları'nda 1078 Düzenlemesi", s.302, No.323; aynı kaynak: s.26, No.82.
[125]Azra Gadžo-Kasumović, "Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao", **Anali Gazi Husrev-begove Biblioteke**, XXXIII, 2012, ss. 5-58, ayrıca s.12.

olduklarından bahsetmektedir. Nitekim, Tuzla havalisinde yaşayanlar, askerî ve idârî bakımdan bazı sorunlarla ilgili olarak, sorunlarının çözüm yeri olarak daha ziyade Budin Dîvânı'na başvuruda bulunmaktaydılar[126].

1.2.1. Sicildeki Bosna Vâlîleri

Kayıtlarda, Hicrî 1054 Ramazan ayının evâilinde(1-9 Kasım 1644) yayınlanmış bulunan bir fermânda o dönemdeki Bosna Vâlîsinin, Varvari Ali Paşa olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere Varvari Ali Paşa, Bosna'nın Prozor kasabasının Varvara köyünde doğmuş; saraya devşirme yoluyla girmiş; daha sonra da sarayda yüksek makamlara kadar yükselmiştir. 1058/1648'de Sivas vâlîsi olduğu sıralarda ise, merkeze karşı isyan başlatmıştır. İsyanin sebebi, Sultan İbrahim'in kendisinden, Kütahya vâlîsi İbşir Paşanın güzel karısını istemesidir. Varvari Paşa bu işe razı olmamış; ancak Sultan İbrahim, daha sonra, Varvari Ali Paşa'nın kellesini getirmesi için İbşir Paşa'yı görevlendirmiştir[127]. Ali Paşa ise, bir şiir gibi mısralar şeklinde kendini hayatını yazmış olduğu bir eserde anlatmıştır[128]. Varvari Ali Paşa bu isyânıyla tarih kitaplarında yer almakta; hayatının geri kalan kısmına ilişkin ise, hemen hemen hiç bir şey bilinmemektedir. Sadece, İzvornik Sancağı'ndan bir sipâhinin müracaatı üzerine Bâb-ı Âli'nin vermiş olduğu bir fermândan, Ali Paşa'nın o dönemlerdeki Bosna Beylerbeyi olduğu anlaşılmaktadır[129]. Bâb-ı Âli tarafından daha önce atanmış bulunan Bosna Vâlîsi Ahmed Paşa'nın azledilmesinden sonra, bu makama, 1644 yılında Ali Paşa tayin edilmiştir. Ancak Ali Paşa, Bosna'da sadece 1 sene[130] görev yapabilmiş; çünkü Hersekli Vezir Salih Paşa kendisini bu görevden almıştır. Tuzla sicilinde ayrıca Varvari Ali Paşa'nın Bosna Beylerbeyi olduğuna ilişkin; o belgede ismi geçmese de merkezden Bosna

[126]Budin Vâlisi ile Buin Dîvân ve Budin Eyâletinin bu rölü hakkında Tuzla sicilinde kayıtlı bulunan bu belgeler bahseder: 1a-2, 4a-1, 4b-2, 5a-1, 5a-2, 5b-1, 6b-1, 13b-1, 19a-1, 25a-1, 26a-1, 26b-1, 28b-1, 29b-1, 37b-1, 38a-2, 4a-2, 41a-1, 43b-1, 48a-1, 51a-3, 52b-1, 53a-2, 54a-1, 55a-1, 57b-2, 60b-2, 61a-1, 67a-1, T7a-1.

[127]İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, III. Cilt, 1.Kısım, III. Cilt, 2. Kısım, 4. Baskı, XVI. Yüzyıl ortalarından XVII yüzyıl sonuna kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 229-30, 302-303, 308, 310; 408-415; **The intimate life of an Ottoman statesman Melek Ahmed Pascha (1588-1662) as portrayed in Evliya Çelebi's (Book of travels (Seyâhat-nâme))**, trans. and comm. Robert Dankoff, intr. Rhoads Murphey, Albany, State University of New York Press, pg.5, 26, 52, 126, 156.; Haluk Gökalp, "Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe, Varvarî Ali Paşa ve Makâlat-ı Varvarî", **İlmî Araştırmalar**, XXII., 2006, s.111-134.

[128]İ. Hikmet Ertaylan "Varvarî Ali Paşa", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, II/3-4, 1948, s.155-170; Marija Đukanović, **Rimovana autobiografija Varvari Ali-paše**, Beograd, Filološki Fakultet, 1967.

[129]Tuzla sicili 61a-1 numaralı varak.

[130]Safvet-beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet), **Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od g. 1463-1850)**, Sarajevo, Vlastita Naklada, 1900, s.71.

Beylerbeyliğine gönderilmiş bir belge daha mevcuttur[131]. Söz konusu bu fermân, Budin Dîvânı tarafından Hicrî 1054 Recep ayının evasitinde (12-21 Eylül 1644) yazılmış; Tuzla mahkemesine aynı yılın Şaban'ın evasitinde (13.10-22.10.1644) ualştırılarak sicile kaydedilmiştir (*Tahrîren fî evâsiti şehri Recebi'l-mürecceb li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf. Vassale ileynâ fî evâsiti Şa'bâni 'l-mu'azzam li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf*). Bu belgede yeralan Budin Dîvânı'nca verilmiş bir karardan, Bijeljina (Biyelyina, osm. Beline) Kazâsı Dragalovçe köyünden merhum Mustafa'ya ait bir zeâmetin, Budin'in sınır korumasındaki üstün hizmetleri nedeniyle Abdüllah isimli bir sınır muhafızına verildiği anlaşılmaktadır. Bu belgede ayrıca, zeâmet sahibi merhum Mustafa'nın karındaşı Süleyman'ın buna razı olmadığı ve *ocaklık* tımarlar ile ilgili 1593'te Bosna sipâhilerine verilmiş imtiyâzları ileri sürerek Abdüllah'ın söz konusu zeâmete girmesini önlemeye çalıştığından bahsedilmekteydi. Yukarıda zikredilen 1593 imtiyâzlarına göre Bosna'daki tımarlar, diğer eyâletlerden faklı olarak, babadan oğula yada akrabalara miras yoluyla geçebilmekteydi[132]. Ancak bu belgede, Budin Dîvânı'nın 1593 İmtiyazlarına dayanılarak yapılmış itirâzları bazen geçerli saymadığı; burada da Abdüllah adlı şahsın göstermiş olduğu üstün hizmeti gerekçe göstererek söz konusu itirâzı reddettiği görülmektedir. Dolayısıyla bu belgeden de görüleceği üzere, Budin Dîvânı'nın bu kabil itirâzlarda doğru bir takdir yetkisinde mi bulunduğu; yoksa görevini kötüye mi kullandığı anlaşılamamaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi Budin Beylerbeyi ile Budin Dîvânı'nın, Bosna Eyâleti üzerinde bazı konular bakımından öncelik ve üstünlük hakları vardı. Nitekim itirâza konu olan bu zeâmet, İzvornik Sancağı'na bağlı bir zeâmet olup, Budin Dîvânı'nca verilen bu karar da diğer kadılıklar tarafından da uygulanması için Tuzla sicilinde bulunmaktaydı. Bu fermânda bahsedilen Budin Dîvânı'nın bu kararı, eğer kötü niyetle düzenlenmemişse, ilgili kararın o günün şartları altındaki özel durumlar için verildiğini düşünebiliriz. Çünkü fermânın yayınladığı tarihlerde, Erdel bölgesine Avusturya saldırılarını önlemek ve sınırı korumak üzere büyük bir Bosnalı sipâhi grubunun gönderildiği; diğer bir grubun ise, Kandiye savaşına katılmak amacıyla hazırlandığı rivâyet olunmaktaydı. Budin Dîvânı'nın söz konusu kararı bu şekilde vermesi, sipâhi ve zeâmet sahiplerinin seferberlik altında olmaları nedeniyle Bâb-ı Âli 'nin tercihinin bu yönde olduğu şeklinde açıklanabilir.

[131]Tuzla sicili 48a-1 numaralı varak.
[132]Nedim Filipoviç, "Bosna-Hersek'te Tımar Sisteminin İnkişâfında Bazı Husûsiyetler", **İstanbul Üniversitesi İktisât Fakültesi Mecmuası,** XV/1-4, 1954, ss.154-188; a.y., "Odžakluk timari u Bosni i Hercegovini", **POF**, V, 1954-55, ss.251-274.

Tuzla sicilindeki kayıtlara göre, 1055/1645 yılında, Bosna Beylerbeyliğine, Varvari Ali Paşa'dan sonra Şahinci Ömer Paşa'nın atandığına ilişkin bilgilere ulaşmak mümkündür. Şahinci Ömer Paşa da bu kısa süreli görevinin ardından yerini, 1646'da Gabela'lı İbrahim Paşa'ya bırakmıştır[133]. Ömer Paşa kariyerine mâlîye ve kalemîye olarak başladı; 1632 ve 1633 yılları arasında bir kaç kez de Başdefterdârlık görevinde bulundu. Daha sonra askerî ve idârî işlerle ilgilenen Ömer Paşa, bir çok eyalette de vâlîlik yaptı[134]. Ömer Paşa'nın Bosna'ya vâlî tayin edilmesi, Salih Paşa'nın 1645'te sadrazam olmasına bağlanabilir[135]. Salih Paşa köken olarak Bosna Hersek-Nevesinje'dendi(Nevesinye, osm. Nevesina). Gençliğinde defterdar Mustafa Paşa'nın emini idi. Daha sonra da Sultan IV. Murat'ın en güvenilir adamlarından Mostarlı Ruznameci İbrahim efendinin de emini idi[136]. Nevesinje'li Salih Paşa, 1645 yılında sadrazâm olduktan sonra tüm vâlîlik mevkiilerine mâlîye kökenli kişileri yerleştirmeye özen gösteriyordu. Bunlardan biri de Ömer Paşa idi. Bu ve benzeri durumlar, çeşitli yapılanma durumlarında Osmanlı bürokrasisindeki meslekî dayanışmanın önemini göstermekte[137]; ilâveten de yerel köken dayanışması her zaman büyük önem taşımaktaydı[138]. Hersek Nevesinje'li Salih Paşa'nın, Ruznameci İbrahim efendi gibi hem Mostarlı, hem de mâlîye bürokratı olması Bosna'ya vâlî olarak atanmasında büyük rol oynamıştı. Ömer Paşa'nın, Bosna'ya vâlî olması ve kariyerinde bu şekilde yükselmesi, idârî ve askerî bürokrasiden gelmemiş olmasına rağmen yukarıda belirtilen sebebler ile mâlîye bürokratı olmasından kaynaklanmaktaydı. Tuzla sicilindeki kayıtlardan sadece bir belgede, Ömer Paşa'nın vâlîlik görevine ilişkin bir bilgiye rastlanmaktadır[139]. Bilindiği üzere Ömer paşa döneminde bir kısım Bosna sipâhisi ile diğer bazı askerler sınır koruması için Avusturya sınırına gönderilmişti. Sınıra gönderilme nedeni, İsveçli askerlerin Almanya'yı istilâsı; Habsburglar'ın bu durum karşısında aciz kalması; Habsburglar ile karşı karşıya kalıp yeni bir

[133]Safvet-beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet), *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od g. 1463-1850)*, s.71.
[134]Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî IV**, haz. Nuri Akbayar, akt. Seit Ali Kahraman, İstanbul, Tarih Vakfı, 1996, s. 1323-1324.
[135]İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, III. Cilt, 2.Kısım, 4. Baskı, XVI. Yüzyıl ortalarından XVII yüzyıl sonuna kadar**, ss. 393-394.
[136]Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî III**, haz. Nuri Akbayar, akt. Seit Ali Kahraman, ss. 761., İbrahim Paşa'nın saraydaki etkisi üzerine Mehmed Süreyya diyor ki: "*Müsteşar-ı devlet olup IV. Murad'a her sözü tesir ederdi. Pâyesi küçük iken bu derece yakınlık kimsede görülmemiştir. Zorbaların cezalandırmaları hakkında padişahın huzurunda tedbir ileri sürerdi*''.
[137]İntisâb hakkında: Norman Itzkowitz, "Eighteenth century Ottoman Realities", **Studia Islamica**, XVI, 1962, ss. 73-94.
[138]Cins kavramı hakkında: Metin İbrahim Kunt, "Ethnic Regional (cins) Solidarity in the Seventeenth-century Ottoman Esablishment", **International Journal of Middle East Studies**, V/3, 1962, s. 233-239.
[139]Tuzla sicili 64a-1 numaralı varak, belgenin söz konusu kapudanpaşa Silahdâr Yusuf Paşa tarafından başaran Haniye'nin fethidir. Haniye'nin fethi hakkında: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, III. Cilt, 1.Kısım, III., 4. Baskı, XVI. Yüzyıl ortalarından XVII yüzyıl sonuna kadar**, ss. 218-219.

savaş cephesi açılmaması için de Osmanlı müttefiki Erdel prensi Franjo I Rakoczy'nin Osmanlı topraklarına geçme ihtimâlinin artmasıydı. 1618-1648 arasında 30 yıl boyunca süren savaşın sonlarına doğru Erdel prensi Rakoczy, İsveç Protestan askerler ile bir ittifak oluşturdu. Osmanlı devleti ise, bu savaş boyunca tarafsız kalma konusunda ısrarlıydı. Çünkü sınıra gönderilenlerin dışında kalan Bosnalı asker grubu ise, yeni başlamış olan Kandiye savaşına götürülmüştü (1644-1668) ve Bosna nüfusunda askerlik yapacak kişi kalmamıştı. Böyle bir durum, Bosna Eyâletinde askerlerin azalması demekti; Venediklilere karşı Dalmaçya sınırının korunmasını güçleştiriyordu[140]. Sadrazam Hezarapâre Ahmed Paşa'ya ilişkin anlatılan çok yaygın bir anekdota göre, Dalmaçya sınırında bulunan en büyük ve en stratejik "Klis" kalesinin kaybedilmesini; kale yerine sadece bir "kilise"nin kaybedildiğini Sultana raporlayarak, mağlubiyeti sakladığından bahsedilmektedir[141].

1.2.2. Bosna Divânı

Bosna Eyâleti'nde Beylerbeylik kurumundan sonra idârî ve askerî işlerde en geniş yetkilere sahip olan kurul, Bosna Divânı'ydı[142]. Bu araştırmanın konusu olan Tuzla Şer'î Sicili'nde Bosna Divânı'na ilişkin 5 adet mektup bulunmaktaydı [143].

Bu mektuplardan ilki, 1055 yılı Rebiyü'l Evvel ayının evâilinde (27 Nisan-6 Mayıs1645) Saraybosna'da yazılmıştır. Bosna Divânı'ndan İzvornik Sancağı'na gönderilmiş olan bu mektup, büyük bir olasılıkla Memlehateyn kadısına gönderilmişti[144]. Dîvân'dan sancağa gönderilmiş bulunan mektubun içeriği, merhum Salih'in tımarının aslında kendisine ait olduğunu gösteren bir berât ile Dîvana başvurmuş olan sipâhi Hasan ile ilgiliydi. İtirâza konu olan tımar, yıllık geliri 10.000 akçelik olan ve o zamanki İzvornik Sancağı'na bağlı Jasenica(osm. Yaseniçe) nâhiyesi Moranka köyündeydi. Bu mektupta, ilgili kadılar, sipâhi Hasan'ın bu tımarı teslim almaya geldiğinde, kimsenin kendisine sorun çıkarmaması gerektiği konusunda uyarılmaktaydılar. Ayrıca bu mektupta, sipahi Hasan'ın o toprakların zaim seviyesinde bir maliki olduğu ve tasarruf hakkına sahip olduğu bu mülkün de bir zeâmet olduğu; Merhum Salih'in ise, bir sipâhi olduğu ve onun topraklarının değerinin ise, 10.000

[140]Safvet-beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet), *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od g. 1463-1850),* s.71.
[141]İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, III. Cilt, 2.Kısım, III., 4. Baskı, XVI. Yüzyıl ortalarından XVII yüzyıl sonuna kadar**, s.395.
[142]Hazim Šabanović, "Bosanski divan", **POF**, XVII-XIX, 1968-69, ss.9-45.
[143]Tuzla Sicili: 9b-1, 40a-1, 40b-2, 42a-1, 45a-1 numaralı varaklar.
[144]Tuzla Sicili: 9b-1 numaralı varak.

akçe olduğu ifâde edilmekteydi. Demek ki merhum Salih'in bu mülkü, 10.000-19.999 akçelik geliri olan tımarlar grubuna dâhildi. Bahsedilen durum, büyük bir ihtimâlle, "*sepet tımarı*" denen bir olay ile ilgiliydi. Çünkü o devirlerde zeâmet sahiplerinin büyük bir kısmı, kendi tımarları hâricindeki diğer tımarların da gelirini toplamakta; böylece kendi gelirlerini "*sepet tımarı*" yoluyla arttırmaktaydılar. Diğer taraftan bu kabil uygulamalar ise, Osmanlı Devleti askerî gücünü giderek azaltmaktaydı. "*Sepet tımarı*" olgusu, özellikle 17.nci yüzyılda büyük artış göstermiştir. Bu konu özellikle, o dönemlerde Osmanlı'ya ilişkin siyasi, askerî ve iktisâdî konularda eserler vermiş bir çok müellif tarafından da dile getirilmiştir.

Bosna Dîvân'ı tarafından gönderilmiş ikinci mektup ise, 1055 yılı Cemâziyü'l-evvel ayının evâsitinde (4-13 Temmuz 1645)ve Saraybosna'da kaleme alınmıştır[145]. Bu mektup, Memlehateyn ve Kladne kazalarının kadılarına gönderilmiştir [146]. Bu ikinci mektupta, İzvornik Sancağı Srebrenik nâhiyesi İşpioniçe(Špionica) köyünden İsmail Bey adlı kişinin Bosna Dîvânı'na geldiği; Frtuna Stepan adında bir hristiyan liderliğindeki eşkiyâların kendisine 20.000 akçelik bir zarar verdiği; zararının ise, tazmin edilmediği konusunda bir şikâyette bulunduğu yer almaktadır. Aynı mektupta ayrıca, Tuzla ve Kladne kadılarından, Bosna Dîvânı'nca konuya ilişkin teftişe gönderilmiş kapıcıbaşı İbrahim Ağa'ya da gerekli destek ve kolaylığın sağlanması istenmektedir. Bu isteğe ilâveten, İsmail Bey'den çalınmış ve yağmalanmış olan menkûl malların geri verilmesi konusunda gereğinin yapılması; bu olaylarla ilgisi bulunan tüm şüphelilerden kişisel kefâletler alınması; şüphelilerin ortada olmaması hâllerinde ise, bu şüphelilere kefîl olmuş kişilerin, onların yerine hukuk önünde sorumlu sayılarak tutuklanmaları da vurgulanmaktadır. Mektubun sonunda da davaya bakacak kadılar için, Bosna Dîvânı'nın bu meseleyle ilgili bir kez daha *mübâşir* yollanmasına gerek kalmaksızın, söz konusu kadıların görevlerini yerine getirirlerken vicdanlarının sesine kulak vererek hukuka uygun davranmaları konusunda dikkatleri çekilmektedir. Bu olay, Kandiye (Girit) Savaşı'nın başlamasıyla birlikte artmaya ve sık sık meydana gelmeye başlayan eşkiyâ saldırıları; bu eşkiyâların halka uyguladıkları şiddet; gerçekleştirdikleri soygun ve yağmalama olayları hakkında bizlere çok önemli bilgiler vermektedir. Burada tekrar belirtmek gerekiyor ki, Bosna'da güvenliğin azalması, dolayısıyla bu tip vak'alara sık sık rastlanır olmasının en temel nedeni, otorite boşluğu yaratacağının bilinmesine rağmen Bosna sipahileri ile diğer askerî unsurların Budin sınır korumasına tahsis edilmesi ya da

[145]Tuzla Sicili 40a-1 numaralı varak.
[146]Bosna Sancağı'nda bir kadılık; ayrıca bkz. "*Kıladne Bosna Sancağınadır yiğrmi beş konakdır. Cevânibi Grâdçânice ve Serbrenice'dir*...", M. Kemal Özergin "Rumeli Kadıları'nda 1078 Düzenlemesi", **İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara, TTK Basımevi, 1976, s.298, No.272.

Kandiye Savaşına gönderilmeleridir. Bu ikinci mektup, ilginç olmakla birlikte, o yörelerdeki eşkiyâ liderinin kimliğini de açıkça ifşa etmektedir. Bu kişi, Frtuna Stepan adında hristiyan bir yerliydi; bu belgeden de anlaşılacağı üzere çetesi, hem müslüman hem de gayrimüslümlerden oluşmuş karma bir çeteydi. Bu mektupta bahsedilenler, bu eşkiyâ çetesinin, sadece onları koruyan ve kollayan halkla değil; aynı zamanda yerel eşrafla da güçlü bir bağlantı içinde oldukları ihtimâlini, dolaylı yoldan da olsa açıkça göstermektedir. Çünkü bu mektupta, mahkemenin kendisiyle bu eşkiyâ arasında bazı bağlantıların olduğu; dolayısıyla "*olayın artık çözülmesi gerekiyor ve olayın kapatılması için Dîvân resmi uyarılarda tekrar bulunmaya mecbur edilmesin*'' denilmesinden anlaşılmaktadır. Belgedeki diğer önemli bir bilgi de İzvornik Sancağı Srebrenik nâhiyesi İşpioniçe köyünün *zaimi*, İsmail Bey'in evine girilip 1.500 guruş değerindeki eşyasının eşkiyâca yağmalanması; dolayısıyla durumun Bosna Dîvânı'na şikâyet konusu yapılması, Bosna Eyâleti ve İzvornik Sancağı'na bağlı köylerde o dönemlerde yaşayan bazı zeâmet sahiplerinin maddi durumlarının ne kadar iyi olduğunu göstermektedir. (*bundan akdem harâmî eşkiyâsı mümâ ileyhin evin gâret ü emvâl ü erzâkın bin beş yüz guruşluk eşyasın ahz edüp*) Ayrıca bahsedilen 1.500 guruşluk miktâr, o devirlerde orta büyüklükteki bir vakfın yıllık geliriyle yahut zengin insanların miraslarıyla karşılaştırılabilecek kadar büyük bir para miktârıydı[147]. Bu eşyaların ancak 25.000 akçelik kısmı bulunup sahibine teslim edilebilmiş, geri kalanı ise, bulunamamış ya da kendisine verilmemiştir. Bundan dolayı İsmail Bey adlı mağdur kişi de gördüğü zulümler ve olayın içinde yeralan bütün yağmacı ve eşkiyâların adâletin huzûruna çıkarılması konusunda isteksiz davranan askerî-idârî ve adlî makamları Bosna Dîvânı'na şikayet etmiştir. (*yirmi bin akçelik esbâb zuhûr edüp lâkin müşârün ileyh kapucubaşı derr-i devlete gitmekle mumâ ileyhin sâ'ir emvâl ve erzâkın zuhûr etdürmeyüp mezbûra hayf u gadr olduğın bildirüp*)

Mektuplardan üçüncüsü ise, 1055 yılı Cemâziyü'l-evvelin evailinde (25.06.-03.07.1645) yazılmıştır[148]. Bosna Dîvânı'ndan İzvornik Sancağı'ndaki kadılara (*İzvornik Sancagında vâki' olan kadılar*) gönderilmiş olan bu üçüncü mektup içeriği itibâriyle, Budin sınırının korunması için, imtiyâz sahibi sınıfa mensup halktan bazılarının askere alınmasıyla ilgiliydi. Bu imtiyâz sahibi sınıfa mensup halk, vâlînin yetki alanı içinde olan tımarlara talip olmuş adaylardan oluşmaktaydı. Bu adaylardan bir kısmı, daha önce hiç tımar sahibi olmamış; bazıları ise, daha önce de tımar sahibi olmuşlardı. Daha önce tımar sahibi olmuş

[147]Ömer Lûtfi Barkan "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659) ".
[148]Tuzla Sicili: 40b-2 numaralı varak.

olan bu kesim, söz konusu tımarların ellerinden alınması nedeniyle, işletilmeyip boşta kalmış tımarlara tekrar talip olanlardan oluşmaktaydı.

Mektupta, başvuran sayısı bakımından bakıldığında, tımarlara talip bu imtiyâz sahibi sınıfı, çoğunluğu "*knez*" ve "*premikür*"ler denilen hristiyan eşraf kesim; az sayıda da müslüman kesim meydana getiriyordu. Mektupta tımarlara talip bu imtiyâz sahibi sınıfı dışında da başvuruda bulunanlar vardı. Bunlar şâhinciler, diğer av kuşlarının koruyucuları, köprücüler, derbentçiler, koruyucular ve diğer topraksız halktı (*taht-i kazâlarınızda vâki' tîmârdan ma'zûl vâlî emirlü vü knez ü premikür ü şâhinci vü doğancı vü köprüci vü derbendci vü sâ'ir birer tarîk ile mu'âf ü müsellem olup*). Mektuptan da görüleceği üzere eski adetlere göre, yukarıda sayılan bu halk kesimi, Bosna Beylerbeyiyle birlikte sefere çıkardı. Söz konusu bu mektupla Bosna Dîvânı'ndan İzvornik Sancağı'na bağlı kadılıklara, Bosna Vâlîsi emrindeki orduya katılmaları için tüm bu topraksız halkın bir listesinin yapılması; mektubu kendilerine getiren kapıcıbaşı Ahmed-Ağa'ya da verilmesi emredilmekteydi. Üçüncü mektubu bir kaynak olarak önemli kılan şey, profesyonel asker olmayan sınıfların ve imtiyâzlı topraksız halkın durumu hakkında önemli bilgiler vermesidir. Bunların yanısıra bu üçüncü mektup, İsveç ile Almanya arasında süren "Otuz Yıl Savaşı"nın son demlerinde 1645-48), Budin Eyâleti'nin korunması bakımından Bosna Ordusu'nun gerçekleştirdiği bu ünlü seferberliğe ilişkin bilgilere yer vermiş olmasıdır.

Bosna Vâlîsi ve Bosna Dîvânı'nın 1054 yılı Muharrem ayının evailinde (10-19.03.1644) Memlehateyn kadılığına gönderdiği dördüncü mektup, İzvornik Sancağı'ndaki zeâmet sahiplerinden Mehmed ve Osman adlı kardeşlerin, Yaseniçe (Jasenica) köyünün hristiyan "knez"i ile bu kadılıkta görülen davasıyla ilgiliydi[149]. Memlehateyn kadısına gönderilen bu mektupta, zimmî olan bu "knez"in ailesinin, yukarıda adı geçen köyde, bir sultan berâtına dayanılarak, vergilerden muâf olan bazı baştine topraklarına sahip olduğundan bahsedilmektedir.

Bu zimmî, söz konusu toprakların ailesine geçmesinden belli bir zaman sonra, Mahmud ve kardeşi Osman'ın, kendisinden çeşitli vergiler ve öşür istemeye başladığını belirten bir şikayette bulunmuştur. Davanın iki tarafı da Bosna Dîvânı'na gelmek suretiyle vâlînin önünde dava konusuna ilişkin yazılı ve sözlü savunmalarını sunmuşlardır. Dava zimmî "knez"in lehine sonuçlanmış olup, vâlînin kadıya yazdığı bu dördüncü mektupta, adı geçen zimminin topraklarına bir daha asla kimsenin karışmamasının sağlanması istenmiştir. Bu mektup, bir

[149]Tuzla Sicili: 42a-1 numaralı varak.

başka açıdan, Bosna Eyâleti'ndeki zimmilerin ve özellikle bunların liderlerinin durumlarını açıklamakla birlikte, sipâhilerin en yüksek konumunda olan zeâmet sahiplerinin bile dokunulmaz olmadıkları gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Sicildeki Bosna Dîvânı'nca yazılmış beşinci ve son mektup, 1054 yılı Recep ayının evailinde (03-12.09.1644) Memlehateyn ve Beline (Bijeljina) kadılarına gönderilmiş olan mektuptur. Bu mektup, Bosna Vâlîsi'yle Bosna Dîvânı'nın, bir kurum olarak, ortaklaşa çıkardıkları bir mektuptur[150]. Hatırlanacağı ve bu tezde gösterildiği üzere zamanın Bosna Vâlîsi, Varvari Ali Paşa idi. Bu mektup ayrıca, tımar ya da zeâmet ilişkilerini düzenleyen, özel bir mektuptu. Bu mektubun özelliği, tımar ya da zeâmetlerin el değiştirmesinde(*tahvîl mektûb[u]*)[151] oynadığı önemli role ilişkindir. Tımarların el değiştirmesi olgusu, "*tımar tezkeresi*[152]" ya da vâlî veya sultan tarafından verilmiş "*tımar berâtı*[153]" belgelerinin uygulanmaya geçilmesine kadar, bu özel mektuplar sayesinde olmaktaydı. Memlehateyn ve Beline kadılarına gönderilen bu son mektup, İzvornik Sancağı'nın Koray (Koraj) nâhiyesi Dragençiçe (Drgančica) köyünde ve aynı sancağın diğer köylerinde bulunan zeâmetlerle ilgiliydi. Zeâmetin değeri de 20.300 akçeydi. Bu son mektup, davaya konu zeâmetin haklarının gerçekte kimde olduğu konusunda aralarında anlaşmazlık bulunan Süleyman ve Abdüllah adlı iki kişiyle ilgiliydi. Bosna Dîvânı, askerî sahra meydanında ve Bosna Vâlîsi'nin huzurunda olmak üzere yaptığı bir oturumda, tımar defterlerine bakılmış, zeâmet haklarının Süleyman'a devredilmesinin uygun olduğıu yönünde bir karar vermiştir. Dîvân ayrıca, Memlehateyn ve Beline kadılarına gönderdiği bu mektupta, Süleyman'ın, kendisine verilen bu zeâmetlerin kullanımı konusunda gerekli işlemlerin yapılmasını da emretmiştir.

1.2.3. Vâlî tarafından verilmiş berâtlar

Sicil kayıtlarına genel anlamda; ayrıca tarih, arşiv ve diplomatik açılardan bakıldığında görülebilecek en önemli belge, Bosna Vâlîsi tarafından verilmiş olan berâtlardan ilk olanıdır. Bilimsel araştırmalardan da görülebileceği üzere, Budin Vâlîsi'nin geniş bir tuğra yetkisine

[150]Tuzla Sicili: 45a-1numaralı varak.
[151]Bu belgenin çeşidi hakkında: Azra Gadžo-Kasumović, "Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao", ss.46-48.: Tahvil kavramın çeşitli mânâları hakkında: Nedim Filipović "O izrazu tahvil", **POF**, II, 1951, ss.239-47.
[152]Bu belgenin çeşidi hakkında: Azra Gadžo-Kasumović, "Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao", ss.49-52
[153]A.y., a.g.m.: Berât hakkında Medžida Selmanović "Berat kao diplomatička vrsta u turskoj arhivistici", **POF**, XXXV, 1985, ss.169-209.

sahip olduğu bilinmektedir. Bu, Budin Vâlîsi ile Budin Dîvânı'nın, Osmanlı Devleti'ndeki diğer vâlîlerden farklı olarak, çeşitli konularla ilgili berât çıkarabildiği anlamına gelir[154]. Uzun zamandır Bosna Vâlîsi dahil, diğer tüm vâlîlerin, sadece 6.000 akçeye kadar değeri olan, küçük tımarlarla ilgili berât çıkarma yetkisine sahip oldukları sanılmaktaydı. Ancak bu sicilde kayıtlı olan berâtta, Bosna Vâlîsi ile Bosna Dîvânı'nın, İzvornik Sancağı Memlehateyn kadılığı yetki alanı içinde bulunan Yaseniçe (Jasenica) nâhiyesi Dolna Yaseniçe (Donja Jasenica) köyünde mukim Blaj oğlu Vuk Blajko adında bir kişiye, berât yoluyla, "*knez*" ünvanı ve buna bağlı olarak da "*muâf-ı musellem*" statüsünü verdiği görülmektedir[155]. Bu kaydın, iki açıdan çok büyük bir önemi vardır. İlki, daha önce de belirtildi gibi, bunun Bosna Dîvânı'nın tarafında çıkarılmış olan ilk berât olmasıdır. İkincisi ise, bu berâtın, hristiyan halkına yönelik olarak reis olan "*knez*"in yürüttüğü hizmetiyle ilgili olmasıdır. Diğer taraftanda da görülmektedir ki, Bosna vâlîsinin berât yetkisinin sadece küçük tımarlarla sınırlı olduğu tezi doğru değildir. Sicil kaydında bu ilk berâtın tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi yeralmamakta; ancak 1644-45 yılları arasında yazıldığı; muhtemelen de Varvari Ali Paşa ya da Şahinci Ömer Paşa dönemine ait olduğu düşünülebilir.

Kayıtlarda görülen diğer belge türü ise, *hüccet*lerdir. Örneğin bunlardan ikisi çok önemlidir ve bu belgelerden Bosna Dîvânı'nın Bosna Eyâleti, dolayısıyla Memlehateyn Kadılığı ve buradaki halkın günlük yaşantısı üzerindeki önemini görebiliyoruz. Kladne (Kladanj) Kadılığı yetki alanı içindeki Blaşka köyünde yaşayan Vuiçe adlı bir hristiyanın, kayıp erkek kardeşiyle ilgili olarak Memlehateyn Kadılığı yetki alanı içindeki Prokos köyünde yaşayan ve adı Vuçina olan diğer bir hristiyanı dava etmesi, sonra da dava konusu olan bu kan davasından vazgeçtiğinin yeraldığı ilk *hüccet*te, yukarıda adı geçen Vuçina'nın, Bosna Dîvânı'nın olayın incelenmesi için gönderilen *mübâşir*den çok zulüm gördüğü anlatılmaktadır (*işbu bâ'isü'l-kitâb Vuçina veled-i ___ nâm zimmîye uğramışdır deyü ba'z-i kimesneler isnâd ve iftirâ edüp Bosna divânı tarafından ve sâ'ir yerlerden mübâşirler gelüp zülm ve ta'addîler edüp mezbûr Vuçina'i ta'cîz ve tazyîk ederler*)[156]. İkinci *hüccet*te ise, Bosna Dîvânı'nın Tuzla Kadılığına gönderdiği bu belgede, savaşa katılım bedeli (*Budun seferi içün bedeliyye ihrâcı içün*) şeklindeki bir verginin yeniçerilerin anne-babalarından

[154]Hazim Šabanović, "Bosanski divan", **POF**, XVII-XIX, 1968-69, ss.16-17.
[155]Jasenica[Yasenitsa, osm. Yaseniçe] nâhiyesi ve Donja Jasenica köyü hakkında ayrıca bkz.: Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, s.55-57,106.
[156]Tuzla Sicili: 18a-2 numaralı varak.

alınmaması konusundaki bir imtiyâzı, sadece bu sefere özgü olarak kaldırdığı ve bu verginin kaza ahâlisinden alınmasına karar verildiğinden bahsedilmektedir[157].

1.2.4. Bosna Vâlîsine bağlı Kaymakamlar

Sicilde, Bosna Vâlîsi'ne bağlı kaymakamlara ait iki tane mektup bulunmaktadır. Kaymakamlık görevi, o dönemlerde çok önemli bir görevdi. Vâlî'nin değiştiği, yeni vâlînin atanıncaya kadar geçen dönemlerde, onların görevlerini vekâleten kaymakamlar yürütmekteydi. Ayrıca kaymakamlar, vâlînin eyâlet sınırları dışında veya izinde olduğu zamanlarda yine onlara vekâlet ediyorlardı. Daha sonraki dönemlerde ise, bazı eyâletlerin bazı vâlîlere arpalık olarak verildiği durumlar söz konusuydu. Bu kaymakamlar, böyle durumların geçerli olduğu dönemlerde, vâlînin bu görevi devralmasına kadar geçen süre için onların tüm gorevlerini yerine getirmekteydi. Kaymakamların o dönemde "mîr-i mîrân" ve "ağa" gibi sıfatları vardı. Bazen de başka görevler nedeniyle "bey" ya da "efendi" gibi sıfatları da taşımaktaydılar[158].

Sicilde yeralan ilk mektup, Bosna Kaymakamı Abdüllatif (*kā'im-mekām-ı Bosna*) adına yazılmış olan belgedir. Bu mektup, 1054 Cemâziyü'l-evvel'in evâhirinde (24.07-04.08.1644) düzenlenmiştir. Kaymakam Abdülatif'in Memlehateyn Kadılığına gönderdiği bu mektupta Halil, İbrahim ve diğer İbrahim adlı kişilerin Tuzla'da konakladıkları, bu süre içinde İstepan ve Marko adlı kişilerce soyuldukları, Hasan ile Ibrahim'in ise, yaralanmaları nedeniyle Bosna Dîvânı'na başvurdukları belirtilmektedir (... *nefs-i Tuzla kasabasında konup karâr etmişleriken sabaha karîb yine kasaba-'i mezbûr[e] sâkinlerinden Marko ve İstepan nâm zimmîler bunları havâlarına tâbi' birkaç eşkıyâ ile basup niçe esvâb eskâlların nehb ve gâret eyledüklerinden gayrı Halil ve İbrahimi mecrûh edüp ziyâde fesâd ve bunlara küllî gadr ve hakâret eyledükleri...*). Bu mekupta, Bosna Dîvânı ile Kaymakam Abdulatif'in, bu şikâyeti yerinde soruşturmak üzere Halil Bey adlı bir *mübâşir*i Tuzla'ya gönderdikleri ve kendisinden durumun incelenmesini istedikleri belirtilmektedir. Sicil kayıtlarındaki bu mektup bir kopya olup, Halil Bey adlı *mübâşir*in Tuzla'daki görev yerine gelirken berâberinde getirdigi mektubun bir kopyasıdır. Mektupta Memlehateyn kadısından, olayla ilgili kişilerin bulunması, bu kişilere ait adlî sicil bilgileriyle birlikte bu kişilerin Bosna

[157]Tuzla Sicili: 33a-1 numaralı varak.
[158]Azra Gadžo-Kasumović, "Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao", ss. 17-20.

Dîvânı, Saraybosna Kaymakamı ve Saraybosna Mola'sı huzurlarında yargılanmak üzere Saraybosna'ya getirilmeleri için *mübâşir* Halil Bey'e teslim edilmeleri istenmekteydi (*...bu fesâdı edenlerin sûret-i sicilleriyle bu cânibe gönderesiz huzûrumuzda Menlâ Efendi huzûrunda şer'le hakklarından lâzim gelen ecri olunmağla…*)[159]. Mektupta zikredilen bu Abdüllatif adlı kişi, büyük bir ihtimâlle Varvari Ali Paşa'nın kaymakamıydı. Bunu da bu olayın gerçekleşmesinin, Varvari Ali Paşa'nın halefi Şahinci Ömer Paşa'nın Bosna'daki görevine başladığı yıl olan 1645'ten önce olmasından anlamaktayız.

Sicilde kayıtlı ikinci mektup ise, Bosna Eyâlet Kaymakamı Ahmed Ağa tarafından imzalanmış olan mektuptur [160]. Bu ikinci mektubun, imzalanış tarihi belli değildir. Ancak verdiği bir bilgiden dolayı ise, çok büyük bir öneme sahiptir. Kaymakam Ahmed Ağa tarafından düzenlenmiş bu mektup, imza olarak "Banya Luka'da mukim Allah kulu Ahmet Ağa (*el-hakīr Ahmed ağa kā'im-mekām-i Banaluka hâliyâ*)" ibâresini taşımaktadır. İkincil kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Bosna Eyâleti'nin merkezi ve Paşa'nın ikâmet ettiği saray, bir dönemler Banya Luka'da bulunmaktaydı. Ancak Eyâlet merkezinin 1639 yılından itibaren Saraybosna'ya taşındığı düşünülmektedir[161]. Ayrıca bu Saraybosna'ya nakil durumunu, sicildeki bir çok belge de doğrulamaktadır. Nitekim 17.nci yüzyılın kırklı yıllarına ait belgelerde Bosna Eyâlet merkezi ile Bosna Dîvânı'nın Saraybosna'da olduğuna ilişkin bilgiler geçmektedir. Memlehateyn Kadısına gönderilmiş olan bu ikinci mektup ise, Bosna Dîvânı'nın bazen Banya Luka'da da ikâmet edebildiğini göstermektedir. Mektuptaki bilgiler de Bosna Eyâlet Vâlîliği resmi ikâmetgâhının, 1620-1640 yılları arasında hem Saraybosna, hemde Banya Luka'da olduğunu doğrulamaktadır. Kaymakam Ahmet Ağa'dan Memlehateyn Kadılığına gelen mektupta, Memlehateyn Kazâsı Hrgova köyü ve kazanın diğer köylerinde bulunan hasların, vâlîlik varidatına ait olduğu; bu varidatı toplamak üzere de Bosna Dîvânı'nca Osman Ağa adlı bir kişinin görevlendirildiğine yer verilmektedir. Bu mektuptaki bilgilerden, o günün şartlarında Kaymakam Ahmed Ağa'ya ilişkin yetki alanının sadece Banya Luka değil, tüm Bosna Eyâletini kapsadığını anlamaktayız. O zamanlardaki kadılığa bağlı kaymakamların görev ve yetkileri, daha sonraki dönemlerdeki kadılık müteselimlerinin görevlerine denk düşmekteydi[162]. Mektuptaki Ahmet Ağa da büyük bir olasılıkla, Şahinci

[159]Tuzla Sicili: 7b-1 numaralı varak.
[160]Tuzla Sicili: 17a-1 numaralı varak.
[161]Alija Bejtić, "Banjaluka pod turskom vladavinom, arhitektura grada i teritorijalni razvitak grada u XVI i XVII vijeku", **Naše starine**, I, 1953, ss.91-116, özellikle s.95; Hazim Šabanović, **Bosanski pašaluk**, Sarajevo, Naučno Društvo NR Bosne i Hercegovine, 1959, türlü yerlerde.
[162]Azra Gadžo-Kasumović, "Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao", ss. 22-23.

Ömer Paşa'nın Budin sınır koruması ve/veya Kandiye Savaşı'nın ilk etap hazırlıklarıyla ilgilendiği dönemde ona vekâlet etmiş olan bir kaymakam idi.

1.2.4. Bosna Hazîne Defterdârı

Vilâyetin idâresinde en önemli pozisyonlarından biri, Defterdâr pozisyonu idi. Bosna Eyâleti'nin her zaman iki defterdârı olmustu. Bunlardan birisi, hazîne defterdâr; öteki ise, tımar defterdârı idi. Hazîne deftardârı, yüksek seviyede ve önemli sorunları çözmekteydi. 1607 yılında Ayn-i Ali gibi; 17.nci yüzyılın ortalarında Evliya Çelebi de Bosna Eyâleti'nin hazîne defterdârı olduğundan bahsetmekteydi. Evliya Çelebi'ye göre, Bosna hazîne defterdârı, 56.000 akçe'lik hâs geliri civarında bir gelire sahipti[163]. Hazine defterdârı, bazen eyaletteki kaymakamın olmadığı dönemlerde ona vekâlet etmekteydi. Tuzla sicilinde kayıtlı *hüccet*lerden biri, bizlere buna ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Söz konusu bu *Hüccet,* o devirlerdeki Bosna defterdârını kimliği ve işlevi hakkında bilgiler içermektedir. *Hüccet,* Memlehateyn Kadılığına bağlı Visora köy ahalisini talebi üzerine verilmiştir. Bu hüccet İbrahim, Behram, Huseyin ve Curco adlı köylülerin, bulunmuş bir defineye ilişkin hiçbir bilgilerinin olmadığını, şâhitliklerinin bile olmadığını ve kim tarafından da bulunduğunu bilmediklerini belirten taleplerinin hüccete kaydı ile ilgilidir. Bu hüccette ayrıca, Bosna defterdârı Musli Efendi'nin Dîvân görevlilerinden biri olan Mehmed Beyi bu define konusuyla ilgili bir araştırma yapılması, varsa bulnması için gönderildiğinden bahsedilmektedir (*Bosna defterdârı 'izzetli Musli Efendi ... defîne tefettüşüne me'mûr olan Mehmed Bey ...*)[164]. Bu belge üzerinde herhangi bir tarih kaydı olmadığına göre, Musli Efendi'nin 1644-1645 yılları arasında Bosna'da defterdârlık görevi ifa ettiğini anlayabiliriz. Bilindiği üzere şer'î hukuka göre, gömü halindeki bir define *Beytü'l-mâli muslimîn*'in mâlıdır; diğer ifâdeyle de Osmanlı Devlet hazînesine aittir. Nitekim Musli Efendi de gelen haberin doğru olup olmadığı araştırılması ve varsa definenin bulunması için Dîvân görevlilerinden biri olan Mehmed Bey'i göndermişti. Arkeolojik bulgulardan, Bosna topraklarında, Roma ve Orta Çağ dönemlerine ait altın, gümüş ve çok sayıda değerli eşyadan oluşmuş gömü halindeki bir çok define olduğu görülmektedir. Bilindiği gibi Balkanlarda, Antik ve Orta çağ dönemlerinde yaşamış çeşitli halkların cenaze ritüellerinde, ölülerin kendilerine ait değerli eşyalarla birlikte gömülmeleri bir adet idi. Dolayısıyla bu kabil

[163]Hazim Šabanović, "Bosanski divan", s.39.
[164]Tuzla Sicili: 59b-1 numaralı varak.

definelerin bulunması da çok normaldi. Zaten bu gibi olaylarla ilgili birçok söylenti ortaya çıktığı gibi, define bulan da oluyordu.

1.2.6. Tuzla Sicilinde yer alan İzvornik Sancak Beyleri

İzvornik Sancağı, 1480 yılı civarlarında oluşmuştur. Kuruluşundan 1600 yılına kadar geçen dönem için İzvornik Sancak Beylerinin bilinen en ayrıntılı listesi, Adem Handžić tarafından yapılmıştır. Şimdi burada, Tuzla Sicili kayıtları kullanılarak 17.nci yüzyılın ortalarında görev yapmış iki İzvornik Sancak Beyi ile ilgili bilgiler verilecektir.

1.2.6.1 Mustafa

Bu İzvornik Sancak Beyi ile ilgili sicil kayıtlarında bulunan belge sayısı beştir ve sicil kayıtlarında adına ilk defa Hicrî 1054 Muharem ayının evâhirinde (18.04.-27.04.1644) rastlanmaktadır[165]. Bu Sancak Beyi'nin adı ikinci defa ise, 1054 yılı Safer ayının evâsitinde (18.04.-27.04.1644) geçmektedir[166]. Mustafa Bey'in adı daha sonra, sicil kayıtlarında bir üçüncü belge olarak 1054 yılı Cemâziyü'l-âhir ayında (14.08.-23.08.1644) İzvornik Vâlîsi Mustafa Paşa olarak görülmektedir[167]. Bir sancak beyinin daha sonra bir "*Paşa*" ünvanıyla sicil kayıtlarında yer alması önemlidir. Çünkü 17.nci yüzyılda Rumeli'nin bazı sancaklarında, sancak beylerinin daha sonra paşa ünvanı almaya başladıkları görülmektedir. İzvornik Sancak Beyi Mustafa'nın sicil kayıtlarında yeralan son iki belgenin kaydı ise, 1054 yılı Cemâziyü'l-ahirin evâhirine (24.08.-02.09.1644) aittir.

1.2.6.2. Hasan

İzvornik Sancak Beyi olan Hasan Bey'e ilişkin olarak sicil kayıtlarında bir fermân ile bir de mektup mevcuttur. Bu kayıtlardaki fermân, 1054 yılı Ramazan ayının evâiline (01.11-09.11.1644) ait İstanbul'da kaleme alınmıştır[168]. Bu fermânda Bâb-ı Âli kapıcıbaşılarından

[165]Tuzla Sicili: 27b-2 numaralı varak.
[166]Tuzla Sicili: 27b-1 numaralı varak.
[167]Tuzla Sicili: 6b-2 numaralı varak.
[168]Tuzla Sicili: 22b-1 numaralı varak.

Hasan adlı kişinin İzvornik Sancak Beyi olarak tayin edilmesi anlatılmaktadır. Söz konusu bu fermân, aynı yılın Ramazan ayı evâhirinde İstanbul'dan Tuzla mahkemesine ulaştırılmış ve sicile kaydedilmiştir. Sicildeki kayıtlarda ayrıca, 1055 yılı Rebiyü'l-âhir ayının (27.05.1645) başında İzvornik Sancağı kadılarına gönderilmiş bir mektup vardır ve bu mektupta İzvornik Sancak Beyi olarak Hasan ismi geçmekteydir. Gönderilmiş bu mektup, İzvornik Sancak Beyi'nin Gradçaniçe[169] Voyvodalığı'ndaki hasları ve hâs gelirleriyle ilgiliydi.

Belgelerdeki bilgilerden 17.nci yüzyılın ortalarından itibâren İzvornik Sancak Beyliği makamına, Bâb-ı Âli kapıcıbaşılarından tayinler yapılmaya başladığını görmekteyiz. Bu yüzyılın kayıtları, söz konusu bu sancağın, sancak beyi tarafından doğrudan yönetildiğini göstermektedir. Çünkü daha önceki literatür bu sancak için, Bosna Vâlîsi ya da Budin Vâlîsi'nin arpalığı şeklinde dolaylı yönetildiği ve kullanıldığını belirtmekteydi[170].

1.2.7. İzvornik Sancak Beyine bağlı Kaymakamlar

Daha önceki bilimsel literatürde, Bosna Eyâleti'nde vâlîye bağlı kaymakamların mevcut olduğu konusu geçmekteydi[171]. Fakat ilgili literatürde, bazı sancakların sancak beylerine bağlı kaymakamların olup olmadığı konusu ise, hiç geçmemiştir. Ancak Tuzla sicilindeki kayıtlar, bazı sancak beylerine bağlı kaymakamların da var olduğuna ilişkin bilgiler içermektedir. İlgili sicilde adı Mustafa olan ve sancak beyine bağlı olan bir kaymakama dair mektup olduğunu görmekteyiz. Bu Mustafa adlı kaymakamın, 1644-45 yıllarında adı geçen Sancak Beyi Mustafa ile karıştırılmaması gerekmektedir. Zaten o mektupta yeralan imzadan, bunun farklı bir kişi olduğunu anlayabiliriz(*Mühibb-i muhlis Mustafa kāim-mekām-i İzvornik hâlâ*). Kaymakam Mustafa tarafından Memlehateyn Kadısına gönderilen mektupta, Memlehateyn ve Gračanica Kazâları haslarına voyvoda olarak, kendi ağalarından ve şahsi korumasından biri olan Ahmed Ağa'nın tayin edildiğinden bahsedilmektedir(*..ağalarımızdan ve tevâbi'îlerimizden voyvodalığın zabti vü rabti Ahmed Ağa'ya tevfîz ve sipâriş olunmışdır...*).

[169]Bugünkü Gračanica[Graçanitsa] kenti.
[170]Hazim Šabanović, **Bosanski pašaluk**, Sarajevo, Naučno Društvo NR Bosne i Hercegovine, 1959, türlü yerlerde; Adem Handžić, "Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku", s.141-96; a.y., **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**.
[171]Tuzla Sicili: 7b-2 numaralı varak.

1.2.8. **İzvornik Sancağı'na bağlı Alay Beyleri**

Bilindiği üzere sipâhi ocağı emirlerinin hiyerarşik sıralamasındada alay beyler, sancak beylerinden hemen sonra gelmektedir. Sancak beyi kendi yetki alanı içindeki idârî işlerden sorumludur. Alay beyleri ise, bu alandaki askerî ve güvenlik konularıyla ilgili en üst düzeydeki yetkililerden biridir; Sipâhi Ocağı'nın da başkomutanıdır. Alay beyleri seferberlik dönemi için asker topladığı gibi, sefer zamanında yetki alanındaki bölgenin güvenliğinden de sorumludur. Ayrıca sahipsiz kalmış, boşalmış veya yeni teşekkül etmiş zeâmet ve tımarların dağıtımında önemli roller de oynar. Dolayısıyla alay beylerinin, hiyerarşik olarak sancak beyinden hemen sonra gelmelerinin asıl nedeni de budur[172]. Sicilde kayıtlarına bakıldığında, İzvornik Sancağı'na bağlı iki alay beyinin ismi geçmektedir.

1.2.8.1 Yahya

Sicildeki kayıtlarda Bâb-ı Âli tarafından, 1053/09.06.1643 yılı Rebiyü'l-evel ayında İzvornik Sancağı Gostil nahiyesi bağlı olan Kolinovik(Kolinović) köyü ile diğer bazı köyler için Ali adlı kişiye 75.000 akçelik bir *tımar berât*ının verildiği yer almaktadır. Bu berâtta İzvornik Sancağı'na bağlı Yahya adlı bir alay beyinin ismi geçmektedir. Bâb-ı Âli tarafından kadıya gönderilmiş bulunan bu berâtta, Yahya'nın daha önce Bâb-ı Âli 'ye yazdığı mektupla(*...İzvornik Sancağı Alây Beyisi Yahya… Südde-'i Se'âdetüme mektûb [g]önderüp…*)[173] belirtilen tımarın merhum İbrahim'in oğlu Ali'ye verilmesi talebinde bulunduğundan bahsedilmektedir. Çünkü bu merhum İbrahim, adı geçen tımarın daha önceki kullanıcısıydı Yahya'nın ismi başka bir berâtta da geçmektedir. Bu berât, İzvornik Sancağı'nda bir zeâmet ile ilgili olup, Şaban adlı bir kişiye verilmesiyle ilgilidir. Yıllık geliri 20.000 akçe olan bu zeâmet ile ilgili olarak Yahya, Bâb-ı Âli 'ye bir mektup yazmış; Bâb-ı Âli de Şaban adlı kişiye 1053 Hicri Rebiyü'l-âhirinin 17.sinde (05.07.1643) bu berâtı vermiştir[174].

---

[172]İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Alay", **İslâm Ansiklopedisi**, makâlesinde diyor ki: "Alay beyi, herhangi bir eyalet veya vilâyetteki tımarlı sipâhilerden bir kısmının büyük âmiri. Terfi ederlerse, sancak beyi olurlardı. Her eyalette, o eyâletin büyüklüğüne küçüklüğüne göre, müteaddit alay beyleri vardı."
[173]Tuzla Sicili: 62b-1 numaralı varak.
[174]Tuzla Sicili: 8b-1 numaralı varak.

1.2.8.2. Ahmed

Sicildeki kayıtlarda Ahmed adlı alay beyiyle ilgili olarak, İzvornik Sancağı Alay Beyi olarak bu Ahmed'in Budin Dîvânı'na bir mektup gönderdiği; Dîvân'ın da 1054 yılı Recep ayının evâsitinde (12.09.-21.09.1644) Abdüllah adlı bir kişiye Beline (Bijeljina) Kazâsı Dragalovçe köyündeki bir zeâmet için berât verdiğinden bahsedilmektedir. Budin Dîvânı'nca verilen berâtta ayrıca şu bilgiler de yer almaktadır. Berâta göre, Budin sınırlarının korunmasında yararlık göstermesi nedeniyle zeâmete hak kazanın Abdüllah ile zeâmetin eski kullanıcısı merhum Mustafa'nın kardeşi Süleyman'ın bunu kabul etmemesi nedeniyle aralarında bir ihtilâf olduğu; Abdüllah'ın zeâmetine, *ocaklık hak*larını ileri sürerek adı geçen Süleyman'ın müdahale ettiği; bu nedenle ortaya çıkan ihtilâfın çözülmesi için de İzvornik Sancağı kadıları ile Bosna Vâlîsi'ne bir mektup gönderildiğinden bahsedilmektedir. Bu belgenin, 1054 Şaban ayının evâsitinde (12.10.-21.10.1644) tarihi itibâriyle sicile kaydedildiği düşünülürse, Budin Dîvânı'nın bu belgeyi kaleme almasından, Memlehateyn mahkemesine ulaşıp sicile kaydedilmesi tarihine kadar geçen sürenin, bir ay olduğunu görmek mümkündür. Bu belge, Osmanlı Devleti'nde idârenin kendi içinde bulunduğu zaman dilimi itibariyle ne kadar verimli ve etkin çalıştığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu belge ayrıca, Osmanlı Devleti'nde Budin Dîvânı'nın etki bakımından Bosna Eyâleti ile Bosna Dîvânı üzerinde ne kadar önemli ve etkin olduğunu göstermektedir. Özellikle İzvornik Sancağı açısından Budin Dîvânı ve Budin Vâlîsi'nin önemi, göze çarpmaktadır. Keza, Alay Beyi olan Ahmed, Bosna Vâlîsi ve Bosna Dîvânı yerine Budin Vâlîsi ve Budin Dîvânı'na başvurmaktadır. Bu mektuptan, Bosna Eyâleti'nin 17.nci yüzyıldaki idârî, iktisâdî, sosyal ve askerî yapısı bakımından iki önemli sonuç çıkarılabilir. Önemli sonuçtan ilki, İzvornik Sancağı'nın Budin Eyâleti ve Budin Vâlîsi ile aralarındaki ilişkilerin çok iyi olduğudur. Bunu da zeâmete ilişkin bir ihtilâfta, adı geçen alay beyinin Bosna Eyâleti ve Bosna Dîvânı yerine Budin'e başvurmasından anlamaktayız. İkinci önemli sonuç ise, Budin'in Bosna'da zeâmet ihtilâflarına konusundaki yetkili merci olduğu; Bosna Vâlîsi'nin ise, özellikle küçük olan tımar*lar*la ilgilendiğini görmekteyiz. Öte yandan, Bosna Eyâleti'ndeki zeâmetlerle ilgili son sözü, Bâb-ı Âli 'nin yanısıra Budin'in söylediğini anlamaktayız. Bu olaydanda görüleceği üzere Budin'in Bosna'nın üstünde bir yetkiyi haiz olmasının temel nedeni, 16.ncı yüzyılın ikinci yarısında Bâb-ı Âli 'nin Budin Vâlîsi'ne vermiş olduğu özel tuğra hakkı; diğer ifâdeyle sultan adına her çeşit fermân ve berât verme yetkisinden kaynaklanmaktadır[175]. Budin Vâlîsi'ne verilmiş bu tuğra hakkı, vâlînin Osmanlı Devleti'nin en batı sınırındaki ihtilâfların

[175]Hazim Šabanović, "Bosanski divan", **POF**, XVII-XIX, 1968-69, ss. 16-17.

kısa zamanda ve etkin olarak çözülmesi için kendisine verilmiş olan bir haktı. Çünkü her işin Bâb-ı Âli 'nin merkezi İstanbul'dan kısa zamanda ve etkin olarak çözülmesine imkân yoktu. Ancak, Bâb-ı Âli 'nin Budin'e yapmış olduğu bu yetki devri, İstanbul ile Budin arasında biribirileriyle çelişen berât ve fermânların varlığını ortaya çıkarıyor; hukukî sorunların çözümü konusunda büyük sorunlar yaratıyordu. Bu duruma örnek vermek gerekirse, Budin'deki bir berâta göre tımar hakkını kaybeden birinin, Budin'de yapmış olduğu itirâzı reddedilirken; bu kişi, bu kez İstanbul'da aynı konuyla ilgili bir fermân veya berâtın varlığını ileri sürerek, davayı kendi lehine çevirmekte ısrar ediyordu. Buna benzer örnekler de İstanbul'da yaşanıyor; İstanbul'da davayı kaybedenler ise, şansını Budin'de deniyorlardı. Aynı konularda farklı kararların verilebiliyor olması, uzun vadede tımar sisteminin gelişmesine olumsuz etkiler yaptığı gibi, Osmanlı toplumunun sisteme olan güvenini sarsarak toplumun ve devletin giderek zayıflamasına neden oluyordu. Keza bu kabil gelişmeler, Osmanlı toplumunun idârî, ekonomik, sosyal ve askerî açıdan yavaş yavaş çözülmeye ve dağılmaya başladığının ilk işaretlerindendi. İzvornik Sancağı'nın Alay beyleriyle ilgili diğer bir bilgi de yine Tuzla sicilinde yer almaktadır. Sicilde mevcut kayıtlar arasında ilginç bir hüccet kaydı vardı. Bu hüccette, İzvornik Sancağı Çer köyünden Ahmed Kethüdâ'nın kızı Hiraman Hatun ile ilgili bir vakıfnâme düzenlendiği belirtilmekteydi. Bu vakıfnâmenin şâhitlerinin arasında da İzvornik Sancağı Alay Beyinin oğlu Ali (*el-Hakīr Ali bin-i Âlây-i İzvornik*)[176] adlı bir kişi yer almaktaydı. Adı geçen bu *hüccet*, Hicrî 1051 yılı Sefer ayında (12.05-09.06.1641) kaleme alınmıştı ve böyle bir belgede özellikle bir alay beyinin oğlunun adının geçmesi, o dönemlerde büyük bir itibâr göstergesiydi.

1.2.9. Bosna Eyâleti Saraybosna Askerî Verâset-İntikâl Hâkimi (*askerî kassâm*)

Osmanlı devletinde kadılar, şer'î ve hukukî bir makam olarak, ahâlinin, çoğunlukla da müslüman ahâlinin verâset ve verâsete ilişkin ihtilâflarına bakmaktaydılar. Zamanla gayrimüslim ahâli de kendilerine ait verâset ve verâsete bağlı ihtilâf konularında kadılara başvurmaya başlamışlardı. Diğer taraftan Osmanlı Devleti, askerî verâset ve intikâl konuları için, özel bir kurum geliştirmişti (*askerî kassâm*)[177]. Bu kuruma, *askerî kassâmlık* denmekteydi. Bu *askerî kassâm* aslında, asker sınıfına hizmet eden bir kadıydı. Bilindiği üzere, askerler sultanın kulları olarak kabul edildiklerinden bu *askerî kassâm* kurumuna olan

[176]Tuzla Sicili: 62a-2 numaralı varak.
[177]Ömer Lûtfi Barkan, "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659)", ss.1-479.

ihtiyaç, en az iki nedenden doğmaktaydı. Nedenlerden biri, kulların sahip oldukları varlıklar, aslında devlete ait olarak kabul edilmekteydi. Dolayısıyla devlet istediği zaman bu mâl varlıklarına el koyabiliyor, diğer ifâdeyle müsadere edebiliyordu[178]. Osmanlı Devleti'nde müsadere, sadece suç işleyen kişiler için uygulanmayıp; asker kulların vefâtıyla geride kalmış mâl varlıkları için de uygulanmaktaydı. Müsaderede öncelikle, malların vakfedilmiş ve/veya vakfedilmemiş olup olmadıklarına bakılır. Çünkü vakfedilen mallar, müsadere dışıdır. Ancak vakfedilenler dışında malların varolması olması halinde, bunlardan vârislere sadece asgarî geçimlik bir kısım bırakılır, gerisi ise, müsadere edilir. Bazı durumlarda asker kulların vakfedilmiş malları olsa bile, bunların vakfedildiklerine bakılmaksızın müsadere edilirdi. Örneğin 1716 yılındaki Avusturya ile savaşta şehit düşen Sadrazam Şehid Ahmed Paşa, çok nadide eserlerden oluşan bir kitaplığa sahip ve bu kitapları da kütüphane olarak vakfetmişdi. Burada vakfedilenlerden bir kısmının, Sultan III. Ahmed tarafından müsadere edildiği bilinmektedir. Bu müsadere için Şeyh'ül-İslâm, Sultan III. Ahmed'çe yapılmış müsadereyi onaylayan bir fetva da vermiştir[179]. *Askerî kassâmlar* sadece hacz işleriyle değil, diğer işlerle de uğraşmaktaydılar. Bu işlere örnek olarak, askerî kişilerin mâl varlıklarının tahsisi ve doğru haleflerin bulunması işlemleri sayılabilir. Tuzla Sicilinde Bosna Eyâleti'nde görev yapan o zamanki *askerî kassâma* ilişkin iki adet kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan biri, 1644 Ağustos'undan 1645'in ilk yarısına kadar Bosna Eyâleti'nde görev yapmış olan Hasan adlı bir baş kassâma aittir. Belgeye göre Hicrî 1054 yılı Cemaziyü'l-âhir ayının evâsitinde (14.08.-23.08.1644) Bosna Eyâleti'nin bu *askerî baş kâssamı*, Memlehateyn Kadısı Kâmîlî Efendi'ye, kendisinin "askerî yardım(*himmet-i 'askeriyye*)[180]" olarak nitelediği "özel vergiler(*avarız, tekâlif-i örfiyye, tekâlif-i şakka*)[181]" konusunda yardım talep eden bir mektup göndermişti. Mektubun içeriğinde Dîvân'ın emri doğrultusunda mektubun Hasan adlı *askerî baş kassâm* tarafından Kâmîlî Efendi'ye yazıldığı; Kâmîlî Efendi'nin, Memlehateyn kadısı sıfatıyla bu topraklarda zikredilen vergileri (*avarız, tekâlif-i örfiyye, tekâlif-i şakka*) toplamakla görevli olduğu; "*askerî yardım*" olarak nitelenen bu vergiler toplandıktan sonra da söz konusu bu varidatın Hasan adlı *askerî baş kassâma* teslim edilmesi gerektiğinden bahsediliyordu(..*Memlehateyn kazâsında vâki' himmet-i 'askeriyye cenâbınıza sipâriş*

[178]M. Cavid Baysun, "Musâdere", **Islam Ansiklopedisi,** Cilt VII, İstanbul Millî Eiğitim Basımevi, Üçüncü Basılış, İstanbul, 1979, ss.669-673.
[179]İsmail Erünsal, **Osmanlı vakıf kütüphaneleri, tarihi gelişimi ve organizasyonu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008, 190-191.
[180]Tuzla Sicili: 46b-1 numaralı varak.
[181]O.L.Barkan, "Avariz" İslâm Ansiklopedisi, II Cilt, ss.13-19; Avdo Sućeska, "Die Entwicklung der Besteuerung durch die Avâriz-i divâniye und die tekâlif –i örfiye im Osmanischen Reich während des 17. und 18. Jahrhundert", **Süd-Ostforschungen**, XXVIII, 1968, ss.89-130; Linda T. Darling, **Revenue-raising and legitimacy: tax collection and finance administration in the Ottoman Empire, *1560-1660***, s.19.

olunmuşdur varaka… vusûlunda… taksîmden sonra rusûm-i mu'tâdesi ahz edüp bu muhibblerine irsâl edesiz…). Bu baş *kassâm* Hasan, imzasında "Allah'ın sadık kulu ve Allah'a muhtaç biri olarak Allah'ın muhafaza ettiği Saray Bosna'da hizmet veren(*Mine'l-muhibb el-fakīr Hasan el-kassâm el-'askerî mahmiyye-'i Sarây Bosna me'al-imâle.*)" biri ibâresini kullanmaktaydı. Bu mektup iki önemli noktaya dikkat çekmektedir. İlk nokta, Memlehateyn kadısı ile o zamanki *askerî kassâm*ın kimliği ve önemlerini ortaya koymasıdır. İkincisi nokta ise, bu mektupta "askerî yardım(*himmet-i 'askeriyye*)" olarak nitelendirilen *avarız, tekâlif-i örfiyye, tekâlif-i şakka* adlı vergilerin, ilerleyen zamanda Bosna Eyâleti'nde alınan "*imdâd-i seferiyye*" veya "*taksît*" adıyla bilinen vergiler olduğunu belirtmesidir. Zirâ söz konusu bu mektubun önemi, Bosna Eyâleti'nde bu vergilere ilişkin en eski kaynaklardan biri oluşudur.

Budin Dîvânı'nın Memlehateyn'deki kadısına ve Bosna Eyâleti'nin *askerî kassâm*ına gönderdiği bir fermânda Hasan'ın adı ikinci kez geçmekteydi[182]. Belgenin bu kadar ilginç olmasının sebebi, Memlehateyn Kasabası sakinlerinden Fatma'nın, ağabeyi Cafer Bey ile üvey-annesi Ayşe'nin, babası Arslan Ağa'dan kalan mirastan kendisini mahrum bıraktığından bahsetmesidir. Aslına bakılırsa babası Arslan Ağa, Aşağı Tuzla(Donja Tuzla, osm.Memleha-i Zîr) kasabasının en güçlü, en zengin ve en önde gelen sakinlerinden biri olup, bu sicilde adı sık sık geçmektedir[183]. Fatma, kendi haklarını savunmaktan vezgeçmemekteydi, bu sebepten de Budin Dîvânı'na kendi vekilini itirâz etmesi için göndermişti (*..Memlehateyn kasabası sâkinelerinden Fatime nâm hâtûn Dîvân-i Budun'a âdem ü 'arz-ı hâl gönderüp…*). Budin Dîvânı da bu şikayeti incelemeye almıştı. Sicildeki belgede, o günkü Budin vâlîsi olan ve daha sonra da Kandiye Savaşı kahramanı olarak anılacak olan Deli Hüseyin Paşa'nın Memlehateyn kadılığına görevli gidecek olan Budin Dîvânı kapıcıbaşılarından birine, söz konusu durumu iyice incelemesini istediği, gerekli durumlarda Memlehateyn Kadısı ile Bosna Eyâleti'nden *askerî kassâm* Hasan'ın da kendisine yardımcı olacağını gösteren bir fermânla emir verdiği yeralmaktadır(*emr-i şerîfim ricâ eyledüği ecilden şer'le görilüp ihkâk-ı hakk olmak içün bi'l-fi'l Budun muhâfezasında olan düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-'âlem vezîrim ve serdârım Hüseyin Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehünün kapucıbaşılarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim ___ zîde mecdühû mübâşir ta'yîn ve irsâl*). Fermân, Hicrî 1054 yılı Zil-ka'de veya Zil-hicce aylarının, daha doğrusu 08.01.1645-17.01.1645 veya 07.02.1645-16.02.1645 döneminden tarihli ve bu dönemde bilgilendirildi.

[182]Tuzla Sicili: 46b-1, 67a-1, numaralı varaklar.
[183]Tuzla Sicili: 41a-1, 42a-2, 67a-1 numaralı varaklar.

Belge, *askerî kassâm* olan Hasan'ın kariyeriyle ilgili önemli bilgi içermekteydi. Belgenin içeriğinde askerî kassâm Hasan'ın daha önce Yayça (Jajce) kadısı olduğu, o tarihlerde ise Bosna Eyâleti'nin askerî yargıcı olduğu ve bu ünvanına bağlı olarak "*Mevlana*" lakabı bahsedilmekteydi (*...sâbıkā Yayçe kadısı olup hâlâ Bosna Eyâletinde kassâmü'l-'askerî olan mevlânâ Hasan…*). Belgenin içeriğinde ayrıca, tüm askerî yargıç *kassâm*ların, makam olarak kadılarla aynı düzeyde oldukları; nedeninin ise, özellikle belgede adı geçen Hasan'ın Bosna Eyâleti *askerî kassâm*ı olmadan önce Yayçe (Jajce) kadısı olduğu açıkça belirtilmekteydi. Eyâletlerdeki *askerî baş kassâmlık*, Osmanlı Devleti yerel yönetimlerinde en önemli makamlardan biriydi. *Kassâmlık* önem, makam seviyesi ve elde ettikleri gelir bakımından Memlehateyn Kadılığı'nın üstündeydi. Ancak bu durum, Memlehateyn Kadılığı'nın *kassâml*ık karşısında daha az önemli olduğunu göstermez. Diğer taraftan bakıldığında Hasan'ın daha önce görev yaptığı Yayça(Jajce) Kadılığı, önem ve gelir bakımından Memlehateyn Kadılığından daha düşük seviyedeydi[184]. Rumeli'deki kadılıkların önem sırasını gösteren 1078 Hicrî yılında(M.1667-68) düzenlenmiş listeye göre Yayça Kadılığı "*karîbe ile'l-menâsibi'l-mezkûre*" olarak onuncu sırada yeralırken, Memlehateyn kadılığı "*sâlise*[185] " adı altında önem altıncı sırada bulunmaktaydı. Böylece belgeden, adı geçen Hasan'ın, daha az önemli bir kadılık seviyesinden hiyerarşik olarak birkaç basamağı atlayarak Memlehateyn Kadılığından daha üst bir makama geldiği anlaşılmaktadır. Ancak burada hemen belirtilmesi gereken nokta, o dönemlerde sürekli sorun[186] olarak bahsedilen konulardan birinin, mevcut görev makamlarının, mezun olmuş öğrenci sayısından çok daha az olduğuyla ilgiliydi. Bu da Osmanlı ilmiye teşkilâtının, 17.nci yüzyılın ortalarına kadar ne hallere geldiğinin bir göstergesidir. Keza eldeki mevcut bilgiler, adı geçen Hasan'ın, hiyerarşik olarak birkaç basamağı nasıl ve hangi şekilde atlayıp Memlehateyn Kadılığının üstünde bir makama geldiği bilinmemektedir. Fakat, bu kadar hızlı bir yükselişte, kayırmacılık ve/veya yolsuzluğun[187] önemli roller oynamış olabileceği tahmin edilebilir.

[184]Ćiro Truhelka, "Pabirci iz jednog jajačkog sidžila", ss.157-75.
[185]M. Kemal Özergin "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 Düzenlemesi", **İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara, TTK Basımevi, 1976, ss.262,266, No. 82 ve 216.
[186]Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyânları''**, Yapıkredi yayınları İstanbul 2009, ss.145-237.
[187]Ahmet Mumcu**, Osmanlı devletinde rüşvet (özellikle adlî rüşvet)** , tür. yerler.

1.2.10. Memlehateyn Kadılığının Tuzla sicilinde adı geçen kadıları

Kadı, Osmanlı Devleti'nde yerel yönetim düzeyindeki yargının en önemli organıydı. Bunun yanısıra kadılar, devleti ve devlet çıkarlarını ilgilendiren çok sayıda idârî ve malî iş konularında önemli yetkilere de sahiptiler. Kadılar vergi tarhiyât ve tahakkuku, devlet mallarına ait gelirlerin toplanması, yeni başlamış inşaatların gözetimi, mevcut binaların çeşitli onarım ve yenilenmelerinin kontrolleri gibi çok çeşitli görevler üstlenmekteydiler. Kadı ve kadıların yargı alanı içindeki mahallî seviyedeki ihtilâflar, daha ziyâde yargılama yapılmaksızın tarafları uzlaştırma yoluyla çözülürdü. Şer'î hukuk hükümlerinin uygulanması suretiyle gerçekleştirilen yargılamalar da söz konusuydu. Kadının ve kadı mahkemesinin ayrıca, bir nevi noterlik olarak yaptığı tasdik işlem yetkileri de vardı. Bu yetkileri nedeniyle insanlar, resmi ve özel belgelerin birer nüshalarının çıkarılmasını da isteyebilirlerdi.

XVI. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde kadılık kurumu, özel bir sisteme, diğer ifâdeyle münâvebeli (*növbet*) olarak görevlendirmeler şekline dönmüştü. Osmanlı Devleti mahkemelerinde tayinlerinin çıkmasını bekleyen çok sayıda medrese mezunu öğrenci bulunması nedeniyle, Şeyhü'l-islam Ebu Suud Efendi (ö.1574) döneminde ve onun girişimiyle mahkemelerde görevli kadıların görev yerlerinin münâvebeli olarak çok sık değiştirildiği bir sistem getirilmişti. Tayinlerinin çıkmasını bekleyen kadılar, bir-üç yıl arasında beklemekte; bu sistem nedeniyle bir kadının bir görev yerinde en uzun olarak kalacağı süre, en fazla üç yıl olabilmekteydi. XVII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde kadıların bir kadılıkta kalma süresi[188] ortalama yirmi aylık bir süreye tekabül etmesi çok sık görülen bir durumdu. Tabî burada bahsedilenler tamamen bir genelleme olup, görev süresi bakımından yirmi aydan daha çok veya yirmi aydan daha az süren kadılık görevlerine de rastlanmaktaydı. Ayrıca Ebu Suud Efendi kadılık sisteminde bir yenilik olarak, kadıların yapılacak her yeni tayinlerinde, görev yerlerine gitmeden önce özellikle hukuk ve ilahiyât bilimleri olmak üzere islâmî bilimler ve şer'î hukuk alanında bir risale hazırlamalarını ve Şeyhü'l-islâmlık makamına teslimini zorunlu kılmıştı**.** Bu tür risale hazırlama zorunluluğu, bugünkü üniversitelerde kademe yükselmesi için hazırlanması istenen yeni ve orjinal bilimsel çalışmaları andırmaktaydı[189]. Diğer taraftan kadıların maaşları, en düşükten en yükseğe doğru derecelenmişti. Maaşların dışında kadıların ek gelirleri de vardı. Taraflar, mahkeme

[188]Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı,** 3. baskı, Ankara, TTK, 1988, ss.94-5.
[189]Halil İnalcık, "The rûznâmçe registers of the kadiasker of Rumeli as preserved in the Istanbul Müftülük archives", **Turcica**, XX, 1988, s.251-75

işlemlerinde ve kadılıktan belge düzenlenilmesini istediği durumlarda ödenen bedeller de kadıların geliri olurdu. Ancak yukarıda bahsedilenler, örneğin XVII. yüzyıldaki Memlehateyn Kadılığı hakkındaki bilgiler, bazı çelişkilerin varlığını da ortaya koymaktadır. Nitekim bu kadılıkla ilgili bazı belgeler ve bilgiler, diğer belgelerde bahsedilenlerle çelişmektedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde korunan ve Uzunçarşılı'nın da bu bilgileri kullandığı bir kadılık listesine göre, Memlehateyn kadılığı için "*çelebi sâniye*" olarak bahsedilirken, 1078'de Özergin'in yayımladığı listede ise, bu kadılık daha alt grup olan "*sâlise*" şeklinde sınıflandırılmaktaydı[190].

Bazı çelişkilere rağmen, kesin bilgiler de söz konusuydu. Örneğin, 1644-1645 senelerine ait Tuzla Sicili'nde dört Tuzla kadısına ilişkin kesin bilgiler mevcuttu. Bunlar:

1.2.10.1. EL-HÂC MEHMED EFENDİ

El-Hâc Mehmed Efendi'nin adının geçtiği ilk belge, bir berâttır. Hicirî 1054 yılı Safer ayı (18-27.04.1644) tarihli bu berâtta yazılanlara göre, Memlehateyn Kadısı el-Hâc Mehmed Efendi'nin Dîvân'a bir mektup yolladığı; bu mektupta İzvornik Sancağı'na bağlı Memlehateyn Kadılığı'ndaki Visora Mukataası'nın hâs gelirlerinin Macaristan'daki Eger Kalesi'nin kalemine havâle edildiği, bu havâle edilen gelirlerden de günlük on akçenin ayırılmasını ve İbçeliç (Čelić) köyünde imam ve hatip olması için Durak Halife'ye verilmesini teklif ettiği (*Memlehateyn kādîsı mevlânâ el-Hâc Mehmed zîde fazlühû mektûb gönderüp*) [191] görülmektedir. Aynı şekilde Hacı Mehmed efendi bu berâtta, yukarıda bahsedilen Durak Halife'nin oğlu Abdüllah'a da aynı köyün camiinde günlük altı akçe verilerek müezzinlik görevi verilmesini de tavsiye etmekteydi. Berâtta yazılanlardan, Durak Halife'nin bu görevi kabul etme hakkı var iken, önceliği oğluna tanıdığı anlaşılmaktadır. El-Hâc Mehmed Efendi'nin adının geçtiği diğer bir berâtta, camiye yapılmış hizmetlerle ilgili bir konuda ismi, bu kez lakabıyla birlikte geçmektedir. El-Hâc Mehmed Efendi'nin, o dönemlerdeki lakabı "Mevlânâ Mehmed" şeklindedir. Bu berât, Mehmed Efendinin İstanbul'a yazdığı talep mektubuna karşılık 15 Rebiyül Ahir 1054 (21 Haziran 1644) yılında ve İstanbul'da düzenlenmiş bir berâttır. Bu berâtta Kadı Mevlân1 Mehmed'in, Aşağı Tuzla kasabası Tur Ali Beg camiindeki bazı görevlerin Hacı Kurd'un oğlu Mehmed Halîfe'ye devredilmesini istediği ('*arz etmeğin*) görülmektedir. Berâtta ayrıca Mevlânâ Mehmed'in, bu görev karşılığında imamlık için günde dört akçe, hatiplik için günde iki akçe ve muallimlik

[190]Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, s.92 No.2; M. Kemal Özergin "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 Düzenlemesi", s.262 No.82.
[191]Tuzla Sicili: 52b-2 numaralı varak.

için de günde iki akçe olmak üzere toplam sekiz akçe yevmiye ödenmesini takdir ettiği yazılmaktadır[192]. Kanaatime göre bu görevin üç ayrı kişi tarafından yapılması mümkün iken, bu görev, Mevlânâ Mehmed tarafından tek kişide birleştirilerek arz edilmektedir. Bu bilgiler, bu sicilin yazıldığı dönemin ilk tanınmış kadısına ait bilgileri vermekle kalmamakta, kadının o zamanki toplumda çok çeşitli roller oynadığının bir resmini de göstermiş olmaktadır. Belgeler bize, mahallî mekânlardaki bu kadıların, genelde imamlık ve diğer alt seviye makamlara gelecek kişilerin belirlenmesi, tavsiye edilip atanması gibi konularda önemli roller oynadığını gösteriyor. Kadılar ayrıca, en önemli görevlerinden biri olarak, en yüksek makam olan Eyâlet Dîvânlarına gönderdikleri mektuplar, yaptıkları şikâyetler yoluyla yeni ünvanlar verilmesini; mevcut ünvanların korunmasını sağladıkları gibi, ünvanların geri alınmasını da sağlayabiliyorlardı. Bu da bizlere, kadıların toplumdaki yetkilerinin giderek güçlendiğini göstermektedir.

1.2.10.2. KÂMİLÎ EFENDİ

Bu sicilde ikinci sırada önem taşıyan kadı, Kâmilî efendi olarak bilinmekteydi. Kendisine ilişkin bilgi, daha önce Saraybosna'daki kalemde görevli bulunan ve Bosna Eyâletindeki en yüksek rütbeli "askerî miras ve paylaşım kadısı" olan *askerî kassâm* Hasan'ın mektubunda adı geçmektedir[193]. Söz konusu bu *askerî kassâm* Hasan, hatırlanacağı üzere yukarıda bahsedilen ve Budin Dîvânı'nın Memlehateyn'deki kadısı ile Bosna Eyâleti *askerî kassâm*ına gönderdiği bir fermânda adı geçen kişidir. Kâmilî efendinin adının geçtiği bu mektup, 1054 yılı Cemâziyü'l-âhir ayının evâsitinde (14–23. Ağustos 1644) tarihinde yazılmıştır. Mektubun içeriğinden Memlehateyn Kadısı Kâmilî efendinin, askerî yardım (*himmet-i 'askeriyye*) şeklinde tanımlanan olağanüstü dönemde toplanan vergiler ve bunun toplanmasında ne kadar önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Burada, Osmanlı toplumundaki bir kadının, asli görevi dışında diğer kamusal ve mâlî alanlarda ne kadar etkin roller üstlendiği görülmektedir.

1.2.10.3. ALİ EFENDİ

Memlehateyn kadılarının adlarının geçtiği belgelerde bir başka kadı ismi de Ali Efendi'ye dairdir. Bu kişinin adı, sadece bir berâtta geçmektedir, Bu belgedeki kadı, Mevlânâ Ali lakabıyla anılmaktadır. Budin Dîvânı'nın Hicrî 1055 yılı Rebiyü'l-âhir ayının (15–24.

[192]Tuzla Sicili: 6a-2 numaralı varak.
[193]Tuzla Sicili: 46b-1 numaralı varak.

Haziran 1645) tarihinde neşrettiği, Memlehateyn'in Moranka Köyü Behram Çavuş Camii'nde Halil Halîfe adlı kişinin müezzinlik görevine atanmasıyla ilgili bir berâtta, bu Memlehateyn Kadısı'nın ismi geçmektedir. Bu berâtta yazılanlara göre Memlehateyn kadısı Mevlânâ Ali, Budin Dîvânı'na bu göreve uygun bir kişinin atanmasıyla ilgili bir mektup göndermiştir (*...Memlehateyn kâdîsi mevlânâ Ali zîde fazlühû Dîvân-i Budun'a mektûb gönderüp...*)[194]. Bu mektupta, Halil Halife'nin, Sultan'ın bekası ve idâre-i mutlakının sürmesiyle (*...benim devâm-i ömür ü devletim içün du'âya müdâvemet ü iştigâl göstere...*) ilgili sürekli dua etmek üzere görevlendirilmesi istenmektedir. Çünkü o dönemde insanlar, önderlik yapan ve/veya belirli bir görev sürdüren kişilerin gerçekleştirdikleri yönetimlerinin uzun ve iyi geçmesi için günlük dualar okumakta, karşılığında da belli bir ücret almaktaydılar. Bu berâttan, devletin, camilerdeki görevli kadrolarda herhangi bir açık pozisyon kalmamasına özen gösterdiğini ve herkese bir şekliyle bir iş yaratıldığını görmekteyiz.

1.2.10.4. ABDÜLLAH EFENDİ

Memlehateyn kadılarının adlarının geçtiği belgelerdeki bir başka kadı ismi de Abdüllah Efendi'dir. Bu kişinin de adı, sadece bir belgede geçmektedir. Bu belge, bir mahkeme kaydıdır ve Tuzla mahkemesinde, 1055 yılı 9 Zi'l-kade (18 Aralık 1645) tarihinde Memlehateyn Kadılığına bağlı Dobrna Köyü sakinleri arasında yapılmış bir evlilik antlaşmasıyla ilgilidir. Belgeye göre, evlenenler Abdüllah oğlu Hasan ile Yahya kızı Emine'dır. Bu belgede şâhitler listesinde beş kişi yeralmaktadır. Bu beş kişiden ikisi, olaya şâhitlik eden ve mahkemede sürekli olarak görevli bulunan vekîllerdir. Bunların isimleri de Rizvan el-Muhzir ile Omer el-Muhzir'dir. Bahsedilen belgede adı geçen en önemli kişi ise, saygıdeğer Kadı Abdüllah efendi'dir (*Fahrü'l-kudât Abdüllâh Efendi el-Kādî*)[195].

[194]Tuzla Sicili: 51a-3 numaralı varak.
[195]Tuzla Sicili, Tuzla Arşivinde muhafaza edilen kısım, T4a-1 numaralı varak.

Tablo 3:Tuzla sicilinde adı geçen Memlehateyn kazâsının köyleri:

Sicildeki adı	Bugünkü adı	Nâhiye	Sicilde yeraldığı varaklar	Literatürde geçtiği yer
Hrgova	Hrgovi	Koray	1b-2, 17a-1, 37a-3, 46a-1, 46a-2, 60a-4	A.H. *Tuzla*[196], s.132; A.H. *1519 ve 1533*[197], s.145
Dolna Vihke	Donja Višća, bugünkü Živinice[Jivinitse] belediyesi dâhilinde Višća köyünün bir kısmı	-------	2a-1, 44b-1	___
Turya	Turija	Drametin	3a-3, 43b-1,	Milica Baum,"Župa Soli[198], A.H. *Tuzla,* s.23,
Lipniçe	Lipnica	Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla)	4a-5, 11a-3, 16a-2, 39b-6, 60a-2, 62a-4,	A.H. *Tuzla,* s.251, 277, 283-85
Miriçina	Miričina	İsmolik (Smoluća)	4b-2, 43b-1	Nihad Dostović, "Dva dokumenta" [199]
Velacik	Tespit edilememiştir	---	5a-2, 47b-4	---
Lukaviçe	Lukavica	Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla)	5b-1, 43b-1, 51a-4, 66b-4,	A.H. *Tuzla,* s.227
Vranoviçe	Vranovica	---	6a-5	----
Şîk	Šići	Aşağı Tuzla	7a-1	A.H. *Tuzla,* s.306-307, 325, 357
Mihatovik	Mihatovići	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	7a-1	A.H. *Tuzla,* s.306

[196]Kısaltma: Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, Sarajevo, Svjetlost, 1975
[197]Kısaltıma: **Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka (iz 1519. i 1533. godine)**,haz. Adem Handžić Građa, Knjiga XXVII, Odjeljenje Društvenih Nauka Knjiga 22, Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Sarajevo, 1986
[198]Kısaltma: Milica Baum,"Župa Soli", **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, I, 1956. ss.7-37, özellikle s.16.
[199]Nihad Dostović, "Dva dokumenta iz Tuzlanskog sidžila 1054/1644. godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci", **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XXIII, 2012, ss.59-105.

Moranka	Moranjak, Moranjci Morankići	Yaseniçe (Jasenica)	7a-1, 9a-1, 9b-1, 43b-1, 47a-1, 51a-3, 52b-1	A.H. *Tuzla,* s.107, 186
Tulovik	Tulovići	Drametin	7a-2, 44b-1	A.H. *Dva prva*, s.32, 158, 196, 197
Veligoy	Tespit edilememiştir	----	7a-3	---
Puraçik	Puračić	İsmolik (Smoluća)	8b-2, 44b-1, T2a-1,	A.H. *Tuzla,* s.107
Gradçaniçe[200]	Gračanica	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	9a-1, 44b-1	A.H. *Tuzla,* ss.314-5
Solina	Solina	Yukarı Tuzla, muhtemelen	9b-2,	A.H., *Tuzla*, s.19, 200, 251, 254, 260-64, 273-74,
Poliçe	Poljice	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	10b-8, 48a-2, 50b-1, 55b-3, 66a-5,	A.H., *Tuzla*, s.219, 239, 251, 292-94, 318, 323, 350
Babin Dol	Babin Dol	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	11b-1,	A.H., *Tuzla*, ss.280-2, 320, 322, 349
Yasika	Tespit edilememiştir	----	11b-1	---
Priluka	Priluk	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	11b-1, 25b-2, 28a-1, 40b-1, 44b-2, 56b-4	A.H., *Tuzla*, s.292, 323, 350
İpçeliç, İpçelik	Čelić	Koray (Koraj)	12b-1, 30b-2, 44b-1, 50a-1, 52b-2, 52b-3,	A.H., *Tuzla*, s.132
Banovik	Banovići Selo	Drametin	13a-1, 39b-4, 39b-5, 44b-1, 44b-4,	A.H., *Tuzla*, s.99, 130
Brdnik	Brdnjik veya Brnjik	Koray (Koraj)	13a-4, 17a-3, 24b-11,	A.H., *Tuzla*, s.132
Seona	Seona	Yaseniçe (Jasenica)	14a-3, 44b-1	A.H., *Tuzla*, s.106

[200]Bu köyün adı sicilde birçok yerde adı geçen *Gradçaniçe kazâsı* ile karıştırılmamalıdır. Bu yer adı Bosna-Hersek'te çok sıkça rastlanır.

Humçe	Humci veya Humac	Visora	14b-2, 18a-3, 23a-4, 31a2,	A.H., *Tuzla*, s.137, 184, 204
Ploçnik	Pločnik	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	14b-3	A.H., *Tuzla*, ss.280-2, 318, 320, 322, 349
Bilonik	Tespit edilememiştir	---	16a-1	---
Jiviniçe	Živinice,bugün Živinice[Jivinitse] kenti ve belediye merkezi	Drametin	16a1	A.H. *Dva prva*, s.40, 177
Grnofçe	Tespit edilememiştir	---	17b-4, 51a-2	---
Prokos	Tespit edilememiştir	----	18a-2, 47a-15, 55a-1	---
Omazik	Omazići	Drametin	18b-1	---
Riçiçe	Rijeka	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	19a-2, 48a-2, 48a-3,	A.H., *Tuzla*, s.318, 321, 326, 355
Destin Dol	Kreka	Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla)	20a-3, 29b-2, 36b-8, 42b-3, 63b-2	A.H., *Tuzla*, s.213, 307-9
Yaseniçe	Jasenica[201]	Bilinmemektedir	20a-4, 32b-1, 38b-2, 42a-1, 42b-1, 44a1, 47b-2, 63a-2	A.H., *Tuzla*, s.113
Dolna Brişka	Donje Breške	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	20b-1, 33a-5, 45b-3, 63a-5, 66b-9, 68b-4	A.H., *Tuzla*, s.297, 318, 324, 352
Gürgevik	Đurđevik	Drametin (mahkeme köyü	21a-1, 24a-5, 44b-1, 59a-1, T8a-2	A.H., *Tuzla*, s.131,
Dubrava	Dubrave	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	21b-1, 22a-5, 36b-1, 44b-1	A.H., *Tuzla*, ss.299-300
Tatariçe	Tatrice, bugünkü Živinice	Drametin	24b-4, 41b-3, 44b-1, 55b-2, 61b-2	A.H., *Tuzla*, s.23, 130

[201]Güney Slav coğrafyasında çok sıkça rastlanan bir yer adı.

Maoça	Maoča	Koray (Koraj)	26b-2, 43b-1,	A.H., *Tuzla*, ss.109-10, 132,
Lubçe	Ljubače	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	27a-5, T5a-3	A.H., *Tuzla*, ss.286, 291-2, 323, 334, 350
Lukavçe	Lukavac	Aşağı Tuzla (Donja Tuzla)	27a-8, 43b-1, 43b-1, 44b-1, T6a-3	A.H., *Tuzla*, s.293, 314
Dragov Dol	Dragodol	Aşağı Tuzla	28a-2	A.H., *Tuzla*, s.279-80,
Mosurka	Mosurke	Aşağı Tuzla	29a-4	A.H., *Tuzla*, s.291-2,
Hudeç	Hudeč	Aşağı Tuzla	29b-2	A.H., *Tuzla*, s.308, 313-4,
Dolna Visora	Visori	Visora	30b-2, 59b-1,	A.H. *Dva prva*, s.153, 155
Drença	Drijenča	Visora	30b-2	A.H. *Dva prva*, s.152,
Yablaniçe	Jablanica	Visora	30b-2	A.H., *Tuzla*, s.106
İslavinovik	Slavinovići	Aşağı Tuzla	31a-2, 42a-2	A.H., *Tuzla*, s.282, 287-8
Gvozdovik	Tespit edilememiştir	Gostilj	33a-1, 37a-6	A.H., *Tuzla*, s.55
Osiçan	Tespit edilememiştir	---	33a-3, 44b-1, 64b-2	---
Bahşibeyli	Bilinmemektedir, muhtemelen bugünkü Bašigovci köyü	Bilinmemektedir	33b-2	O Zvornničkom sandžak-begu Bahši-begu: A.H., *Tuzla*, s.63, 147-9
Bila	Bijela	Koray (Koraj)	34a-1, 64a-3, T6a-1	A.H., *Tuzla*, s.91

İskakava	Skakava	Koray	36a-3, 43b-1,	A.H., *Tuzla*, s.91, 132
Seluble	Seljublje	İspreça (Spreča)	38a-4, 44b-1	A.H. *Dva prva*, s.100
Dobaştiçe	Dobaštica; muhtemelen kasabanın tetimmesi	Bilinmemektedir	39a-2, 43b-1	---
Obodniçe	Obodnica	Yaseniçe (Jasenica)	39b-3, 43b-1, 51b-1, 58a-2, 65b-1,	A.H. *Dva prva*, s.101
Treşteniçe	Trešteníca	Drametin	39b-4	A.H. *Dva prva*, s.32, 197
Pojarniçe	Požarnica	Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla)	39b-6	A.H., *Tuzla*, s.264
Rahik	Rahić	Koray	42b-1, 43b-1,	A.H., *Tuzla*, s.132
Dlaçik	Dlačić, bugün Grabovica köyünbir kısmı	Yukarı Tuzla	43a-1	A.H., *Tuzla*, s.262, 263, 274
İzovik	Zovik, bugün Bijela köyün bir kısmı	Koray	43b-1	Milenko S. Filipović, "Cincari u Bosni"[202]
Bolevik	Bilinmemektedir, muhtemelen Ljeskovac köyünde Boljanić mezraası	Visora?	43b-1,	A.H. *Dva prva*, s.132
İştrpçe	Štrebci	Koray	43b-1,	A.H., *Tuzla*, s.153
Liskovaç	Ljeskovac	Visora	43b-1	A.H., *Tuzla*, s.130
Mirosavçe	Tespit edilememiştir	----	43b-1	---

[202]Milenko S. Filipović, "Cincari u Bosni", **Zbornik radova etnografskog instituta SAN**, XIV/2, 1950, ss.53-106

İsmolik	Smoluća	İsmolik (Smoluća)	43b-1, 57a-1, T3a-2	A.H., *Tuzla*, s.8, 51, 52, 55, 57, 88, 105, 107, 127, 128, 130, 133, 137, 141, 211, 277, 331, 332
Hruşa	Tespit edilememiştir	---	43b-1	---
Matiyevik	Matijevići	Yukarı Tuzla	43b-1, 57a-1,	A.H., *Tuzla*, s.273,
Draguna	Dragunja	Yaseniçe (Jasenica)	43b-1	A.H. *Dva prva*, s.102
Hruçik	Tespit edilememiştir	---	43b-1	---
Okrugla	Okrugla, köy olarak mevcut değil	İspreça (Spreča)	43b-1	A.H. *Dva prva*, s.35, 101, 142, 173
Devetak	Devetak	İsmolik	43b-1	A.H., *Tuzla*, s.107
Lebuniç	Ljepunice	Aşağı Tuzla	43b-1	A.H., *Tuzla*, s.310-12
Maguşik	Magušići	Gostilj	43b-1	A.H. *Dva prva*, s.30, 113
Marina Glava	Marina Glava	Ağşağı Tuzla	43b-1, 48b-3, 55b-2,	A.H. *Dva prva*, s.29, mezraa olarak işaret etmiştir.
Burusniçe	Brusnica?	---	43b-1	---
Şatorovik	Šatorovići	Koray	43b-1	---
Veligrmi (Velikoni)	Veligrmi (Velikoni)	----	43b-1	---
Modraşa (Modrina)	Modrac, bugün yerinde yapay gölü bulunmaktadır	Aşağı Tuzla	43b-1	A.H., *Tuzla*, s.314

Kralinovik, nâm-ı diğer	Tespit edilememiştir	---	43b-1	---
Kruşevniçe	Kruševica veya Kruševnica	İsmolik (Smoluća)	43b-1, 48b-1,	A.H., *Tuzla*, s.107,
Podgorye	Podgorje	Drametin (mahkeme köyü olarak	44b-1, 47a-11,	---
Toyşik	Tojšići	İspreça (Spreča)	44b-1	A.H., *Tuzla*, s.106
Ribçe	Tespit edilememiştir	---	44b-1	---
Kiçma	Kičma, bugünkü Banovići kenti	Drametin	44b-1, 68b-3	---
Mrisiniçe	Tespit edilememiştir	---	44b-1	---
Bradik	Bradić	Gostil	44b-1	A.H. *Dva prva*, s.112
Vukayevik	Vukajevići	---	44b-1	---
Brganovik	Brganovići	Gostil	44b-1	A.H. *Dva prva*, s.112
Doboşniçe	Dobošnica	İsmolik	44b-1	A.H. *Dva prva*, s.112
Gozdevik mea‘	Kuljan	Gostil	44b-1, 62b-1,	A.H. *Dva prva*, s.151
Birçe	Tespit edilememiştir	---	44b-1	---
Hudrovik	Tespit edilememişti, muhtemelen Hudinići köyü	Yukar Tuzla	44b-1	A.H., *Tuzla*, s.269-70

Vukovye	Vukovije	İspreça	44b-1, 51b-2,	A.H., *Tuzla*, s.106
Hrasne	Hrasno	İspreça	44b-1	A.H., *Tuzla*, s.106
Brgule	Brgule	Aşağı Tuzla	44b-1	A.H., *Tuzla*, s.312
Repnik	Repnik	Drametin	44b-1	A.H. *Dva prva*, s.32
Gnoyniçe	Gnojnica	İsmoluça	44b-1	A.H., *Tuzla*, s.107
Dragançiçe	Dragančica	Koray	45a-1	---
Buyik	Tespit edilememiştir	---	46b-3	---
Husina	Husino	Aşağı Tuzla, hâslar dâhilindeydi	49b-3, 66b-8	A.H., *Tuzla*, s.282-3
Tuşne	Tuşanj	Aşağı Tuzla	23a-5, 50b-2	A.H., *Tuzla*, s.322
Miletik	Miletići	Aşağı Tuzla	54b-1,	A.H. *Dva prva*, s.29
Borik	Muhtemelen bugünkü Božići	Aşağı Tuzla	55a-1	A.H. *Dva prva*, s.282-3
Lovniçe	Tespit edilememiştir	---	59a-2	---
Krşko Brod	Nepoznato	Visora	61a-1, 61b-1	---
Çer	Cer, bilinmemektedir, muhtemelen Cerova köyü	Aşağı Tuzla	62a-2,	A.H. *Dva prva*, s.315

Konovik	Konjavići	Aşağı Tuzla	63a-2	A.H. *Dva prva*, s.29
Orahova Selişte	Tespit edilememiştir	---	63a-2	---
Lihçe	Bilinmemektedir	Drametin	63a-2	---
Losniç	Bilinmemektedir	Koray	63a-2	---
Bejiçe	Bežići, bugün Husino yakınlarında Božići	Aşağı Tuzla	63a-2	A.H. *Dva prva*, s.92
Şitriçe	Bilinmemektedir	---	63a-2	---
Dobrna	Dobrnja	Yukarı Tuzla	63a-4, T4a-1,	A.H., *Tuzla*, s.268-9
Petrovik	Petrovići	Aşağı Tuzla	63b-2,	A.H., *Tuzla*, s.305
Çrna Blata	Crna Blata	---	66b-10, 66b-10,	---
Vranik	Tespit edilememiştir	---	T2a-2	---
Brdska	Tespit edilememiştir.	---	T5a-1	---

Tablo 4: nâhiyelere göre mahkemeye başvurma aralığı:

Nâhiye	Kaç kere mahkemye başvurulmuştur
Aşağı Tuzla(Donja Tuzla, osm.Memleha-i	58
Tespit edilememiş	43
Drametin	28
Koray	26
Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla, osm.	24
Yaseniçe (Jasenica)	13
Visora	12
İsmolik (Smoluća)	10
Gostil (Gostilj)	7
İspreça (Spreča)	7

Tablo 5: köylere göre mahkemeye başvurma aralığı

Köy	*Mahkemeye başvurma sayısı*
Yaseniçe	8
Lipniçe	7
Moranka	7
Hrgova	6
İpçelik	6
Priluka	6
Dolna Brişka	6
Banovik	5
Gürgevik	5
Tatariçe	5
Destin Dol	5
Lukavçe	5
Poliçe	5
Obodniçe	5

Lukaviçe	5
Dubrava	4
Humçe	4
Brdnik	3
Puraçik	3
İsmolik	3
Prokos	3
Osiçan	3
Marina Glava	3
Riçiçe	3
Maoça	2
İskakava	2
Rahik	2
Turya	2
Tulovik	2
Podgorye	2
Kiçma	2
Matiyevik	2
Miriçina	2
Çrna Blata	2
Velacik	2
Grnofçe	2
Dobaştiçe	2
Husina	2
İslavinovik	2
Lubçe	2
Dragov Dol	2
Gradçaniçe	2
Seona	2
Dolna Visora	2
Krşko Brod	2
Gvozdovik	2
Gozdevik (Kolinovik)	2
Seluble	2
Vukovye	2

İzovik	1
İştrpçe	1
Şatorovik	1
Draganççiçe	1
Losniçe	1
Jiviniçe	1
Omazik	1
Treşteniçe	1
Repnik	1
Lihçe	1
Solina	1
Pojarniçe	1
Dlaçik	1
Doboşniçe	1
Hudrovik	1
Dobrna	1
Devetak	1
Gnoyniçe	1
Vranik	1
Brdska	1
Vranoviçe	1
Veligoy	1
Yasika	1
Bilonik	1
Bahşibey	1
Mirosavçe	1
Hruşa	1
Hruçik	1
Burusniçe	1
Veligrmi (Velikoni)	1
Kralinovik	1
Ribçe	1
Mrisniçe	1
Vukayevik	1
Birçe	1

Lovniçe	1
Orahova Selişte	1
Sitriçe	1
Çer	1
Konovik	1
Bejiçe	1
Petrovik	1
Tuşne	1
Miletik	1
Modraşa	1
Brgule	1
Mosurka	1
Hudeç	1
Lebuniç	1
Şîk	1
Mihatovik	1
Babin Dol	1
Ploçnik	1
Draguna	1
Drença	1
Yablaniçe	1
Bolevik	1
Liskovaç	1
Maguşik	1
Bradik	1
Brganovik	1
Okrugla	1
Toyşik	1
Hrasne	1

1.3. Sicilde Budin vâlîleri ve Budin Dîvânı

Tuzla sicilinde Budin Eyâleti, Budin paşaları, Budin Dîvanı, Budin askerî düzeni, ve Habsubrglar'a karşı serhddında bulunan kaleler (Eger, Kanije, Peçuy) hakkında ışık tutan önemli bilgiler muhafaza edilmiştir. İkincil litertürde bilindiği gibi ve bu tezde daha önce bahsedildiği gibi Bosna Eyâleti üzerinde Budin Eyâletinin özel yetkileri vardı. Bir çok konuda Budin vâlîsi Bosna Eyâletinde en üst idârî ve askerî makamı olarak algılanıyordu. Budin Eyâletin ve Budin Dîvânın özellikle İzvornik Sancağı ile özel ilişkileri mevcuttu. Tuzla Sicili'nde İzvornik Sancağında bir çok kadılıktan, özellikle Memlehateyn ve Beline (Bijeljina) Kadılıklarından, Budin Eyâletinde bulunan kaleler (Budin, Eger, Kanije, Peçuy, Tımışvar) için maaş ödendiğini gösterilmektdir. Bununla birlikte Memlehateyn Kadılığı ve etrafındaki kadılıklardan Budin Eyâletine görev için bir çok sipâhî, yeniçeri, nefer ve reayadan muâf olup kalelerin inşaatı ve bakımı için görevlendirilenlerin (*cerehôr*) sıkça gittikleri göstermektedir.

1.3.1. Sicil'de Budin vâlîleri

Sicilde Budin paşalarından 3'ün isimleri geçmektedir: Mûsâ Paşa, Osman Paşa, Deli Hüseyin Paşa. Aşağıda onlar hakkında bilgileri analiz etmeketyim.

1.3.1.1. MUSA PAŞA

Budin Eyâleti'nde görev yapmış paşalar olarak belgelerde isimleri geçmiş olanlardan biri de Musa Paşa'dır. Bu kişinin adına birden fazla belgede rastlanmaktadır. Hicrî 1054 yılı 10 Rebiyü'l-evvel (18 Mayıs 1644) tarihli bir belgede[203] Musa Paşa'nın ismi, Budin Vâlîliği ile ilişkisinin kalmadığı şeklinde geçmektedir (*sâbikâ Budun muhâfazasında olan vezîrim Musa Paşa mahlûlden işbu râfi'-i tevkī'-i refi'-i Hümâyûn Mustafa Halîfe'ye tevcîh edüp*). Bu belge, daha önce Halil Halife adlı kişinin müezzinlik görevi nedeniyle değindimiz olayın başka bir belgesidir. Musa Paşa'nın da adının geçtiği belgede, İzvornik Sancağı'na bağlı Memlehateyn'in Moranka Köyü Behram Çauş Camii'ndeki müezzinlik pozisyonuyla ilgili bir anlaşmazlık anlatılmaktadır. Belge, Budin ile İstanbul Dîvânı arasındaki yetki

[203]Tuzla sicili 52b-1 numaralı varak.

çekişmelerinin nasıl çözüldüğünü göstermektedir. Diğer bir ifâdeyle, bu belgede, o dönemlerde bir Dîvânın çözümünden memnun olmayanların, çözümü diğer bir dîvânda nasıl aradıkları anlatılmaktadır. İstanbul ve Budin Dîvânı'na ilişkin belgerden de görüleceği üzere bu gibi durumlar, sık sık rastlanılan ve çok karmaşık hukukî ihtilâf lara ilişkin olabiliyordu. Çünkü her iki dîvân da aynı seviyedeydiler ve aynı yetkilere sahiptiler. Bu belge ayrıca, 17.nci yüzyılın ortalarında ve Bosna'nın bu bölgelerinde köylerde yeni cuma namazı camiilerinin ortaya çıktığını göstermektedir. Diğer taraftan akıllara takılacak soru da Musa Paşa'nın hangi dönemlerde Budin Vâlîliği yaptığına ilişkindir. Bilindiği kadarıyla Musa Paşa, Osmanlı ve Habsburg'un güvenilir kaynaklarına göre, Budin Vâlîliği görevini üç kere yapmıştır. Kaynaklardan görüldüğü kadarıyla ilk dönemi, 1631-1634 yıllar arasında[204]; ikincisi, Şubat 1637'den 23 Şubat 1638'e kadar[205]; üçüncü dönemi ise, Şubat 1640'tan 12 Mart 1644 dönemine kadardır[206]. Belgenin, sicilde 18 Mayıs 1644 tarihiyle kayıtlı olması bizlere bu belgenin, Musa Paşa'nın, vâlîlik yaptığı üçüncü döneme, yani 1640-1644 yılına ait olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi Musa Paşa 12 Mart 1644 yılında görevinden alınmıştı. Bu bilge ise, görevden alınışından üç ay kadar sonra, yani 18 Mayıs 1644'te neşredilmişti. Nitekim Musa Paşa uzun ve başarılı kariyere sahipti. Onüç yıl içinde üç kere Budin Vâlîsi olması da bu gerçeği kanıtlıyor. Paşa, Hersek Sancağı'na bağlı Foça yakınlarındaki Vikoç(Vikoč) köyünde doğmuş; babasının ismi de, Mehmed olarak kayıtlarda geçmektedir. Kariyerinin başlangıcı, IV. Murat'ın (1622-1640) silahdârı olmakla başlamaktaydı. Musa Paşa, 1040/1630'ta Mısır Vâlîsi olarak atanmış; üç kere de Budin Vâlîsi olmuştu. Musa Paşa kariyer olarak, IV. Murat 1638'de Bağdat seferine gittiğinde, İstanbul'da İstanbul Kaymakamı görevini ifa etmekteydi. Aynı zamanda İstanbul'daki Merkez Dîvânda da kubbe veziriydi. Budin'deki görevinden alınmasından sonra Mart 1644'te, Silistri'ye saltanat vekili olarak atanmıştı[207]. 1055/1645 yılları arasında da Osmanlı Kapudan Paşası olarak göreve getirildi. Bir deniz seferi olan Kandiye Savaşı'nda, 22 Ocak 1647'de Negropont'ta yaralanması sonucu Kapudan Paşa olarak öldü ve Üsküdar'da gömüldü. Musa Paşa tarafından gerçekleştirilmiş vakıf ve hayratlar, çoğunlukla Rumeli'nin çeşitli yerleri ile Belgrat, Budin ve Bosna'da bulunmaktaydı. Örneğin, Rumeli'de Şehirköy[208] ve Niş arasında yaptırdığı Musa Paşa Palankası[209] bunlardan biridir. Buna benzer olarak Bosna'da ise,

[204]Gèvay Antal, **Á Budai Pasák**, Bécsben, Strauss Antaĺ Őzvegyé Betőivel, 1841, s. 31, № 57.
[205]Gèvay Antal, **Á Budai Pasák**, s.33, № 62.
[206]Gèvay Antal, **Á Budai Pasák**, s.35, № 66.
[207]Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, 4, s.1122
[208]Bugünkü Sırbistan'daki Pirot.
[209]Bugünkü Sırbistan'daki Bela Palanka, bkz. Evlijā Čelebī, **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama**, çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović, Sarajevo, Svjetlost, 1967, ss.61-62.

İzvornik Sancağı'nda 1643'te Yadar(Jadar) nehri kenarında bir kervan yeri olan Nova Kasaba'yı kurdurtmuştur[210]. Nova Kasaba Vakıfnâmesi'nin bir ekinde, Musa Paşa'nın Aşağı Tuzla'da[211] yaptıkları hayır ve bağışlarla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Musa Paşa ayrıca, Aşağı Tuzla kasabasında bir çeşmeyi yenilemişti. Bu çeşmenin devamlı kullanılır halde olabilmesi için de 500 riyal kuruşu da nakden vakfetmişti. Bu vakfın vakıf senedine göre Aşağı Tuzla sakinleri, borçlanma ihtiyaçları halinde, vakfedilen bu nakit fondan borçlanabilmekte ve karşılığında da yıllık %10 faiz ödeyeceklerdi. Musa Paşa bu vakfın başına bir mütevellî ile bir inşaat ustasını (*meremmetçi*) görevlendirmiş ve kendilerine de vakfın gelirlerinden günlük üç akçe ödenmesini; vakfın gelirlerinden geri kalanını ise, vakfın idamesi için harcanmasını vakıf senedine yazdırmıştı. Vakfın idârecisi (*nâzır*) de Musa Paşa'nın Yadar Vakfı'ndaki mütevellîsi ve aynı zamanda Tuzla *âyânı* idi. Tuzla *âyân*ı, vakıf hesaplarının her yıl kontrol edilmesi ve vakıf sermayesinin büyütülmesi; oluşmuş zararlar varsa bunların giderilmesi görevlerini üstlenmişti[212]. Tuzla sicilinde Musa Paşanın Hicrî 1054(1644-45) yılında Aşağı Tuzla'da kurduğu vakıf çeşmesinin gelir hesapları bulunmaktadır. Hesaplardan, vakfın mütevellîsinin Yusuf olduğunu, vakıf sermâyesinin 45.000 akçe ettiğini, kazanılan yıllık faizin ise, 5.400 akçe olduğunu anlaşılmaktadır. Ancak bu bilgiler vakıfnâmede yazılanlarla tutarsızlık içindedir. Çünkü burada verilen bilgilere göre, vakfın yıllık faizi %11 olduğu görülmekte, vakıfnâmeye göre ise, faizin %10[213] olması gerekmekteydi. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre Rila dağında çok geniş çayırlar vardı ve içlerinde yıllık 10.000 koç otluyordu. Bu çayır Koca Musa Paşa'nın vakfına aitti[214]. Bilindiği gibi Osmanlı kaynaklarında o dönemde üç kere Budin Vâlîsi olan Musa Paşa'nın bir lakabı da Koca Musa Paşa olarak geçmektedir. Musa Paşa hayattayken Yadar Vakfı'nın başında mütevelli olarak oğlu Hüseyin ile kendi ağabeyi ve aynı zamanda bir asker olan Mahmud Ağa bulunmaktaydı[215]. Ağabey Mahmud Ağa, bir yandan Yadar (Jadar) Yeni Kasaba'daki (Nova Kasaba) Musa Paşa Vakfı'nın denetçiliğini (*nâzır*) yapar iken; diğer taraftan da Belgrad'daki Musa Paşa Vakfı'nın mütevellîsi idi.

---

[210]Evlijā Čelebī, **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama**, çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović ss.473-74; Alija Bejtić, "Nova Kasaba u Jadru (građevinski razvoja naselja kao tipa karavanske varoši)", **Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine**, XI, 1960, ss. 225-249.

[211]Sarajevo, Gazi Husrev Bey Kütüphanesi, **Originalne vakuf-nâme**, No. 194; Gazi Husrev Bey Kütüphanesi, **Sidžil vakuf-nâma I**], ss.159; Gazi Husrev Bey Kütüphanesi, **Târîh-i Enverî**, III/2, ss.80-95, vakıfnâmenin listesinde yer alan şâhitlerin adları bize Musâ Paşa zamanında Budin Sarayı ve Dîvânı hakkında çok değerli bilgileri sunmaktadır.

[212]Alija Bejtić, "Nova Kasaba u Jadru (građevinski razvoja naselja kao tipa karavanske varoši)")", s. 230.

[213]Tuzla Sicili: 59b-2 numaralı varak.

[214]Evlijā Čelebī, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović, s. 300.

[215]Alija Bejtić, "Nova Kasaba u Jadru (građevinski razvoja naselja kao tipa karavanske varoši)", s.229.

1.3.1.2. OSMAN PAŞA

Tuzla sicilinde bir sonraki söz edilen Budin Paşa'sı, Osman Paşa'dır. Paşa, Budin'de nispeten kısa bir süre sayılacak şekilde 12.03.1644. tarihinden 1644. senesinin Ekim ayına kadar vezir mevkiinde kalmıştır[216]. Osman Paşa, paşalık mevkiine yükselmeden önce, sarayda kapıcıbaşılık görevi yapmaktaydı. Ancak saraydan Rumeli Beylerbeyi olarak çıkmıştır. Bu da göstermektedir ki, o zamanlar sarayda, taşra yönetiminde tecrübesi ve görünür bir başarısı olmayanlara önemli görevler verilmeye başlanmıştı. Osman Paşa, 1645. senesinin Ocak ayın onikinci günü İstanbul'dan yeni görev yerine Diyarbakır Paşa'sı olarak atanmış; 1645. senesinin Şubat ayının onikinci günü de göreve başlamıştır. Fakat Mayıs ayında yeni görevi olarak Kastamonu Paşa'sı olmuştur[217]. Bu kadar sık görev yeri değişiklikleri, neoptizmin yanısıra, Kandiye Savaşı'nın başlamış olmasıyla izah edilebilir. Çünkü çok sayıda paşa, bir görevden diğerine hızla tayin ediliyor ve bu değiştirmeler, ilk etapta savaşın genel seferberliği adına yapılıyordu. Hicrî 1054. senesi Rebiyü'l-evvel ayının evâsitinde (18-27. Mayıs 1644) yazılmış olan bir fermânda, Osman Paşa ile Budin Dîvânı, kendilerine bağlı İzvornik Sancak Bey'inden, sancağa bağlı kadılardan, bu bölgedeki kale ağalarından ve küçük kasaba ağalarından(*kila ve palankaların neferati ağaları*) sancak bölgesi köylerinde bulunan *cerehor*ları[218] Budin sınırlarındaki kalelerin tamirâtı için Budin Kalesi'ne göndermelerini emrettikleri görülmektedir. Fermânda, söz konusu köylülerin bu vazifeyi daha önceleri de yerine getirdikleri yazılmaktadır. Osman Paşa'nın kapıcıbaşısı Mehmed'in taşıdığı fermânda, isimleri fermânda yeralmış olan *cerehor*ların kendisiyle birlikte Budim bölgesine[219] getirilmeleri de yazmaktaydı. Osman Paşa'nın adının geçtiği bir diğer belge, İzvornik Sancağı kadılarına gönderilmiş ikinci fermândır. Bu ikinci fermân da aynı tarihte gönderilmiş; ama Tuzla Mahkemesi'ne 1054. senesi Cemaziyü'l-âhir ayının evâsitinde (15-24.08.1644) olmak üzere üç ay sonra ulaşmıştır[220]. Dolayısıyla, bu ikinci fermânın sicile kaydediliş tarihi, Tuzla kadılığına gönderiliş tarihiyle aynı tarih mi olduğu? Yoksa buradaki tarihin fermânın kopyalandığı tarih mi söz konusu olduğu bilinmemektedir. Diğer taraftan Budin ve Belgrad arasındaki ulaşımın, Tuna(Dunav) nehri üzerinden sağlandığı; Belgrad'dan kuzeydoğu Bosna'ya en kısa yolun ise, Sava nehri üzerinden olduğuna göre, fermânın çok daha önce, yani bir ay içinde Tuzla'ya gelmesi gerekiyordu. Bu

[216]Gèvay Antal, **Á Budai Pasák**, s.33, № 67.
[217] a.y., **a.g.e.**, a. yer.
[218]Pal Fodor "The Way of a Seljuq Institution to Hungarz the: *cerehor*", **Acta Orientalia Academiae Scientiarium Hungaricae**, XXXVIII, 1984, ss.367-399.
[219]Tuzla Sicili: 6b-1 numaralı varak.
[220]Tuzla Sicili: 54a-2 numaralı varaklar.

ikinci fermân, tarihî açıdan çok önemli bir kaynaktır. Çünkü bu fermânda ayrıca, Budin Dîvânı'nın İzvornik Sancağı'ndaki çingenelerle (*kıbtıyan tayfası*) ilgili bir teftiş yapılması da emredilmekteydi. Fermânda, İzvornik Sancağı kadılıklarında çingenelerin gruplar halinde köyden köye gezdikleri, köylülere ve diğer yaşayanlara zülüm ettikleri, köylerde ikamet eden fakirlerin atlarını ve diğer eşyalarını çaldıkları, İzvornik Sancağı'ndan geçen yolculara ziyân verdikleri ve özellikle gümüş paralar yerine kalp para olarak akçe, kuruş(guruş) ve bakır paralar(penez)[221] kullandıkları ifâde edilmekteydi. Fermânda ayrıca bu çingenelerin, Osman Paşa ve Budin Dîvânı'nın emirlerine rağmen köyden köye göçebe olarak hareket ettikleri; çingenelerden güvenilir bir kefîl(*yararlı kefil*) bulabileceklerin kasabalara, kalelere ve küçük kasabalara yerleştirmeleri; şer'î kefîl bulamayanların ise, şer'î kanunlara göre cezalandırılmaları belirtilmekteydi. Osman Paşa, bu emrinin yerine getirilmesi için de kapıcıbaşısı Muhammed'i[222] görevlenmişti. Fermânda oldukça ilginç olan bir şey, çingenelerin yapmış olduğu uygunsuz eylemlerin sınıflandırılarak bir bir sıralanmasıydı. Devlet, kendi ahâlisi ile bu bölgeden geçen yolcuların şahsi bütünlüğü ve onların şahsi mülküne yapılan saldırıların yasak olduğunu; kalp para sahtekârlığını ise, çok özel ve çok ağır bir suç olarak değerlendirmekteydi. Çünkü daha önce adı geçen eylemlerden farklı olarak, para sahtekârlığının devlet otoritesine ve menfaatlerine zarar verdiği açıktı. Dolayısıyla çingenelerin muhakkak denetlenip gözetim altında tutulmaları gereği konusu çok önemsenmekteydi. Osmanlı Devleti'nin 16.ncı ve 17.nci yüzyılların[223] çingenelere karşı olan tutumunu bilinmektedir ve bu fermânda bahsedilenler de bildiklerimizle örtüşmektedir.

1.3.1.3 DELİ HÜSEYİN PAŞA

Deli Hüseyin Paşa, Tuzla sicilindeki belgelere göre, üçüncü Budin veziri olarak geçmektedir. Budin Paşası mevkiinde 1644. yıllı Ekim ayından 10. yani 12. Ağustos 1645. yılına kadar görev yapmıştır[224]. Bahsedilen kişi, Osmanlı Devleti'nde IV Murat, I. İbrahim ve IV. Mehmed zamanlarında (*aşağı yukarı 1630-1659 yılları arasında*), yüksek mevkiilerde bulunmuş; özellikle "*Kapudan Paşa*" ve Kandiye Savaşı'nda da "*Başkomutan*" olarak

[221]Bosna'da XVII. yüzyılın ortalarında bu tür bakır parası hakkında bkz. Evlijā Čelebī, *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović s. 203; M. Tayyib Gökbilgin, "Çingeneler", **İslâm Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, Üçüncü Basılış, ss.420-426.
[222]Büyük bir ihtimâlle, daha önce bahsedilen Mehmed adlı kişiyle aynı bir şahıs, bu ikinci belgede ismi teşdit ile yazıldığı içi Muhammed olarak okundu.
[223]Muhamed A. Mujić, "Položaj cigana u jugoslovenskim zemljama pod osmanskom vlašću", **POF**, III-IV/1952-53, Sarajevo 1953, ss. 137-194,180-182, belge no. 11, ss.182-183, belge no. 12, ss.187-189, belge. no. 17.
[224]Gèvay Antal, **Á Budai Pasák**, s.36, № 68.

kendini göstermiştir. Savaşta gösterdiği cesaret ve fevri hareketlerinden dolayı kendisine "Deli" lakabı verildi[225]. Hicrî 1052 yılı Zi'l-ka'de ayında (Şubat 1642) Bosna Vâlî'si olarak atandı. Kendi çağdaşlarına kıyasen, vilâyetteki durumu düzene soktu. Ancak Hicrî 1053 yılında bu görevinden alındı. Kısa bir dönem Bağdat'ta vâlî olarak görevi yaptıktan sonra, Sultan İbrahim'in sarayına, onun özel müsahibi olarak geri döndü. Saray mensublarının yaptıkları entrikalardan dolayı saraydan uzaklaştırılıp vezir[226] rütbesiyle Budin Vâlîliğine atandı. Deli Hüseyin Paşa, Budin Vâlîliği görevinde sadece on ay kalmasına rağmen, Tuzla sicilinde hakkında çok sayıda belge bulunmaktadır. Onunla ilgili belgelerin sayısı, kendisinden önceki iki paşanınkine göre çok daha fazla olup, kendisinden bahsedilen yedi belge söz konusudur. Belgelerden ilki tarihsiz, fakat çok önemlidir. Çünkü bu belge, Hüseyin Paşa'nın mektubu olup, Gradçaniçe ile Memlehateyn kadılarına yazılmıştır. Mektup, Kanije Kalesi'ndeki padişahın askerleri ile çalışanlarının maaş ödemeleri ve gereken malzemelerin alınması ile ilgiliydi. Bu kalenin masrafları, bu iki kadılıktaki reaya'dan toplanan cizye ile karşılanmaktaydı (*Kanije kal'esinin kullarının mevaciblerine bedel-i-ta'yin olunan cizye hususunda*). Paşa'nın buraya atanmasından önce adı geçen kadılık kulları (reayası) ile Kanije Kalesi'nin asker ve çalışanları arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktaydı. Bu tarihsiz ilk belgede, reaya temsilcileri ile Kanije Kalesi'nin ağaları Budin Dîvân'ına gelerek Paşa'nın huzurunda, Hicrî 1053'e ait maaşlar ve malzeme paralarının 1054 yılında nasıl ve ne şekilde ödeneceğini konuşmak istediklerinden bahsedilmektedir (*haliya re'aya-yi mezkur ile Kanije ağaları Divan-i Budun'a gelir huzurumuzda murafa'a olduklarında bin elli dört senesi mevacibini içün tahsil olunacak*). Belgede yazıldığı üzere varılan anlaşmaya göre, her vergi birimi, yani defterde aile olarak ya da tekil olarak yazılsa bile, cizye için tam 401 akça ödenmesi gerekmekteydi(*tarafeynin rızaları ile mabeynleri ıslah olup).*Başka bir şey,bir akça fazlası bile halktan istenmeyecek ve alınmayacaktır *(min ba'du harc u mesarif namiyle vü ahar tarikiyle bir akçelerin aldurmıyasız*). Padişahın Kanija kalesindeki asker ve çalışanları için gereken malzemelerin paraları ve maaşları bu şekilde toplanacak ve toplanan paralar da deftere kayıt edilecekti (*mabeynlerinde tevzi' itdürüp kul mevacibleri içün cem' ve tahsil etdürüp*). Bu belgede görünen en önemli nokta, Osmanlı Devleti'nin bütçesi ve mâlîyesi için hristiyanlardan alınan cizyenin aslında en temel bir vergi olmasıdır. Bu belgede dikkat edilmesi gereken ikinci önemli nokta ise, anlaşmazlık yaşayan tarafların, davaya başvurmadan aralarındaki anlaşmazlıkların çözülmesinde yüksek bir makam olarak Budin Vâlî'si ve Budin Dîvânı'nın oynadığı önemli roldü. Böyle anlaşmazlıklarda başvurulan en sık

[225] İsmet Parmaksızoğlu, "Hüseyin Paşa. Deli", **İslâm Ansiklopedisi**.
[226] a.y., *a.g.m.*, s. 653.

çözüm, tıpkı adı geçen olaydaki gibi, tarafların karşılıklı anlaşması (*sulh olma*) yoluna gitmekti. Deli Hüseyin Paşa'nın adının geçtiği bir diğer belge, askerî kassâm ile ilgili kısımda faydalandığımız belgedir. Söz konusu bu belge, Budin Vâlîsi Hüseyin Paşa ile Budin Dîvânı'nın Hicri 1054 Zi'l-hicce evâsitinde veya Zi'l-kade evâsitinde (07-16.02.1645) ilân çıkardıkları bir fermâna ilişkindir(*bi'l-fi'l Budun muhafezasinda olan düstür-i mükerrem müşir-i müfahham nizamü'l-alem vezîrim ve serdarım Hüseyin Paşa*)[227]. Bu fermân, daha önce incelendiği gibi, Memlehateyn Kadısı ile Bosna Eyâleti askerî kassâm Hasan'a gönderilmiş; Memlehateyn kasabasında yaşayan Fatime'nin miras talebinin sonucuna bağlandığına dair yazılmış bir fermândı. Fatime, bu sicilde çok sık adı geçen itibârlı ve zengin Aslan Ağa'nın kızıydı. Bu fermân yayınlanmadan kısa bir zaman öncesi Aslan Ağa vefât etmişti. Fadime de Budin Dîvânı'na üvey annesi Ayşe hanım ile üvey erkek kardeşi Cafer Bey'in, babasından kalan mirastan kendisini mahrum bıraktıkları konusunda şikâyette bulunmuş; Dîvân da bu mirasın bir bölümüne el koymuştu. Bu fermânda Hüseyin Paşa, kapıcıbaşılarından birini Tuzla'ya gidip ve gerçek durumu tetkik için görevlendirmiş; gerekirse bu konuyla ilgili tarafları şer'î mahkemeye çıkartarak anlaşmazlığın bu yolla çözümünü emretmişti. Belgeye göre, eğer Fadime'nin ileri sürdüğü iddia ve deliller doğruysa, o zaman bu kapıcıbaşı, Fadime'nin mirastan hakkına düşen payı alabilmesi için, Memlehateyn şer'î mahkemesine Fadime adına başvuracaktı. Belgedeki bir kaç detay gerçekten dikkat çekicidir. Hem Paşa, hemde Budin Dîvânı, burada hem özel hem de hukukî boyutu olan bir olayın çözümlenmesinde büyük ilgi göstermektedirler. Nedeni ise, Merhum Arslan Ağa'nın XVII. yüzyılın ilk yarısında Memlehateyn Tuzla kasabasının Osmanlı elit katmanına mensup olduğu için, bu anlaşmazlığın ailenin saygınlığı ve gücünü zedelenmeden çözümlenmesinin istenmeleridir. Öbür taraftan bir başka gerçek vardı. O da Fatime'nin üvey annesi Ayşe Hanımın, Arslan Ağa'nın arkasından dul kalmış olmasıydı. Bu durum, geleneklere göre çoğu kız çocuklarının, babalarının vefâtından sonra üvey anneleriyle ve diğer üvey kardeşleriyle birlikte kaldıklarıydı. Diğer taraftan reddedilmez bir gerçek de Cafer Bey'in, kendi annesi Ayşe Hanımla birlik olup Fadime'yi mirastan mahrum ettiklerine göre Cafer Bey'in kendisi, Ayşe'nin ve Arslan Ağa'nın öz ve öz oğluydu. Bu belgede, Arslan Ağa'nın oğlu Cafer'in ünvanının ayrıca "bey" olarak geçmesi de üçüncü önemli bilgidir. Arslan Ağa güçlü, zengin ve saygın adamdı ve büyük bir olasılıkla da yerel yeniçerilerin ve *cündî*lerin ağasıydı. Ancak oğlu Cafer'in ünvanı "*ağa*" değil, "*bey*"di. Bu örnek, Bosna Eyâleti'nde "*bey*" ünvanının, eskiye göre toplumsal bir değişikliğe uğradığını göstermektedir.

[227]Tuzla Sicili: 67a-1 numaralı varak.

Diğer ifâdeyle "*ocaklık kurumu*" oluşumu nedeniyle, artık askerî komutanlıktan "*tescilli arsaya*" geçildiğini göstermektedir. Aynı anlaşmazlıkla ilgili Hicri 1054 yılı Zi'l-hicce ayının evâsitinde (07-16 Şubat 1645)[228] benzer bir fermân daha yayınlandı ve sicilde de ikinci sıraya kaydedildi. Bu fermân Memlehateyn Kadısı'nın Budin Dîvânı'na gönderdiği mektuba istinâden yazılmıştı. Bu Fermân Memlehateyn Kadısı'na bizzat gönderilmişti. Arslan Ağa bu ikinci fermânın yazılmasından bir yıl önce vefât etmişti. Demek ki Aslan Ağa, hicri 1053(1643-44) yılı içerisinde vefât etmiş olmaktadır. Yazılanlara göre Aslan Ağa'nın kızı Fatime, babasının vefâtı sırasında reşit idi. Diğer taraftan Arslan Ağa'nın diğer mirasçıları olan oğlu Cafer Bey ile Arslan Ağa'nın ikinci eşi Ayşe hanım, Arslan Ağa'nın tüm mirasını kendi üzerlerine geçirdikleri söylenmekteydi. Arslan Ağa şer'î yolla mirası içideki eşyaları ve tarım gelir paylarını Fatime'nin üzerine yapmasına rağmen, Fatime o paylardan mahrum bırakılmıştı. Fatime ne zaman ki kendi hakkını adâlet yoluyla aramaya başladığında, Fatime'yi yıpratmaya başlamışlar ve mahkemeden gelen duruşma çağrısına (*celp*) da icâbet etmeyip gelmemişlerdi (*murafa'a-'i şer'i şerif olmak içün canib-i şer'den dahı mürasele ve mahzar ile da'vet-i şer'olduklarında gelmetip ihtifa ve imtina edüp 'adm-i itat'at etmeleriyle*). Kadı'nın, ikinci fermânın yayınlamasına neden olan mektubunda belirtildiği gibi adı geçen Fadime'ye büyük zarar verilmiş ve haksızlık yapılmıştı(*ol vecihle hatun-i mezkure zıyade gadır olduğın*). Bu ikinci fermânda Hüseyin Paşa *mübâşir*lerinden[229] birine Tuzla'ya gitmesini ve orada olan biteni kendisine raporlamasını emretmişti. Fatime'nin, babasından kalmış miras hakkındaki itirâzları doğru ise, bu mübaşir Kadı ile birlikte hareket edecek ve Fatime'nin miras hakkının verilmesi için ellerinden geleni yapacaklardı. Bu ikinci fermânda üzerinde önemle durulması gereken nokta, Budin Dîvânı ile Vâlî Deli Hüseyin Paşa'nın Memlehateyn Kadı'sının kendilerine yazmış olduğu resmi mektuba karşı derhal hemde ikinci bir fermân yazarak cevaplamış olmalarıdır. Bu iki fermân dışındaki bir başka belgede Fadime'nin kadıya özel bir dilekçe yazdığını görüyoruz(*'arz; 'arzuhal*). Ayrıca sicildeki kayıtlardan Budin Dîvânı'nın karmaşık prösedürlere sahip olduğunu görmek de mümkündur. O dönemlerde Kadıların Dîvân'a gönderdikleri resmî mektuplar, kişilerin özel dilekçelerinin de eklenmiş olduğu durumlarda kişinin lehine olacak sonuçlar yaratmaktaydı. Bir gerçeğin de unutulmaması gerekmektedir. O da bir Kadı'nın kanunu tek başına uygulama yetkisi olmadığından, Fatime'ye kalmış mirastan bir pay verilmesine tek başına karar verememesiydi. Dava karşı tarafının yerel düzeyde çok güçlü, saygın ve zengin olmaları

[228]Tuzla Sicili: 41a-1 numaralı varak.
[229]Daha önce analiz edilmiş belgede bu kişiden kapıcıbaşı olarak bahsedilmektedir.

nedeniyle Kadı, Budin Eyâleti'ndeki en yüksek askerî ve idârî makamlar olan Vâlî'den ve Budin Dîvânı'ndan yardım istemekteydi. Tuzla sicilinde Deli Hüseyin Paşa'nın adının geçtiği bir başka belge, bir fermândır. Bu fermân Hicrî 1055 yılı Safer ayının evâhirinde (17.04.-26.04.1645) yazılmıştır[230]. Söz konusu bu fermân, Memlehateyn Kadı'sı ile Bosna'daki sancak alay-beylerinden birine gönderilmişti. Bu sancak alaybeyi, büyük bir olasılıkla, İzvornik Sancağı alay-beyidir. Çünkü belgede Memlehateyn kadılığından bahsedilmekte; bu kadılık da İzvornik Sancağı içindeydi. Bu belgenin ayrıca, daha önce bahsettiğimiz *cerehor* konusuyla bir ilgisi söz konusudur. Bu fermânda yazılanlara göre, Deli Hüseyin Paşa ve Budin Dîvânı tarafından, daha önceki kanun ve örfte olduğu gibi(*'adet-i kadime üzere; Kanun-i kadim olmağla*) İzvornik Sancağı Memlehateyn Kadılığından, kendi bölgesinde köylerde yaşayan *cerehor*ların, İslâmın serhaddındaki Budin Kalesi'ne gönderilerek öncelikle kale ve tüm siperlerin, sonra da etrafındaki kasabalar ile palankaları tamir etmeleri için gönderilmeleri istenmekteydi(*sedd-i sedid-i islamiyye olan Budun kal'esi ve ana tabi' serhadd-i mansur(e)m kıla'i ve palankalarının ta'miri içün Budun kal'esine irsâl ve isâl etdürülmesi*). Fermânın devamında, Sancak Alaybeyi ve Kadı'ya: adı geçen köylerdeki *cerehor*ların Budin Kalesi'ne gönderiliş şeklinin, önceki senelerde yapılan gibi olmak koşuluyla; *cerehor*ların, Budin bölgesine âletleriyle, arabalarıyla, altı ay yetecek kadar erzaklarıyla ve diğer tüm araç gereçleriyle birlikte gönderilmeleri gerektiği bildiriliyor(*çapa vü kürekleri vü araba vü sa'ir alat-i lazimeleri vü altı aylık zahire zevadeleri ile*). Fermânda Hüseyin Paşa, adı geçen konunun çok mühim olduğunu(*husus-i mezbur umur-i mühimmedendir*); kadılara uyarıda bulunarak, reayaya zülüm edilmemesini ve zülüm etmek isteyenlere de mani olunmasını(*siz ki, kadılarsız...re'ayaya ta'addi vü tecavüz olmakdan begayet begayet ihtiyat edüp...*) istemektedir. Fermânın son bölümünde ise, Paşa ve Budin Dîvânı olarak alaybeyi ve kadılardan: bu iş için seçilmiş tüm *cerehor*ların isimleri ve toplam sayıları da belirtilerek deftere kayıt etmelerini; bu defteri de mühürleyerek Budin'e göndermeleri emredilmekteydi(*...ne mikdar cerehor ihrac olunursa 'adediyle yazup memhur defterin Budun'a irsal eyliyesiz...*). Bu belgeden, Budin Kalesi ve Budin Eyâleti ile diğer Macar illerindeki kalelerin ihtiyaçlarının karşılanmasında, İzvornik Sancağı ve Memlehateyn Kadılığı'ndaki *cerehor*ların seferberlik hazırlıkları ve buna ilişkin prosedürün nasıl yürüdüğü gayet güzel görülmektedir. Bâb-ı Âli'ye göre Memlehateyn Kadılığı, Budin bölgesinden nispeten uzak olsa da, Budin ve Budin bölgesine seferberlik halinde cerehorların İzvornik Sancağı ve Memlehateyn Kadılığı'ndan gönderilmesi çok verimli bir uygulamaydı.

[230]Tuzla Sicili: 26a-1 numaralı varak.

*Cerehor*lar, nakliye, yiyecek ve giyecek masraflarını kendileri karşıladıkları gibi, tamiratları da kendi aletleriyle yapmaktaydılar. Macar illerine giderken, *cerehor*ları taşıyan hayvanlar ve arabalar da kendilerine aitti. *Cerehor*lar yaptıkları bu hizmetler karşılığında ise, vergi vermemekteydiler. Ancak bu belgede, masrafların tümünü kendileri mi? Yoksa tüm toplum mu? Karşıladığına ilişkin bir bilgiye rastlamak mümkün değil. Fermândan da görüleceği üzere Deli Hüseyin Paşa'nın endişesi, verilen emirlerden dolayı açık bir şekilde görünmekte; kendisi açısından bu seferberliğin çok önemli olduğu anlaşılmaktaydı. Nedeni ise, Avrupa'da "Otuz Yıl Savaşları" olarak anılan savaşın Osmanlı'nın Macaristan'daki topraklarına yayılmasının imkân dâhilinde olduğuydu. Bilindiğine göre İsveçliler ile Erdel Protestanları sürekli temas halindeydiler. Erdel Protestan kuvvetleri, özellikle Alman toprakları üzerinde Alman Protestan prenslerinin kuvvetleriyle İsveç Protestan kuvvetlerini birleştirmek istemekteydiler. Erdel Protestanları, bu plana göre Habsburg askerleri ve mülklerine arkadan saldırabilmek için; harekâtı Habsburgların himayesindeki Macaristan kısmından başlatmayı planlamaktaydılar. Bu bölge de Osmanlı topraklarının komşusu olan bölgeydi. Savaşın Osmanlı'ya sıçramaması mümkün değildi. Ancak, 1618-1648 yıllarında Osmanlı dış politikasının temeli, "Otuz Yıl Savaşları"nın hiçbir tarafında yer almamaya dayanmaktaydı. Elde edilen duyumlara göre ise, Erdelli Protestan askerlerin, Habsburg ülkelerine muhtemel saldırısı için Osmanlı Macaristanı topraklarından serbest geçiş isteyecekleri yönündeydi. Deli Hüseyin Paşa da bundan haberdârdı. Dolayısıyla Hüseyin Paşa, Budin bölgesindeki kalelerin tamirâtlarını yaptırmak süretiyle, Erdel Protestanları ile Habsburg askerlerinin arasında çıkacak savaş sonucu istenmeyen durumların yaşanmaması için kendi bölgesini daha emniyetli hale getirmek istemekteydi. Bunun yanı sıra Deli Hüseyin Paşa, muhtemel bir Kandiye Savaşı nedeniyle, Osmanlı Macaristanı'ndaki tüm kalelerin güçlendirilmesini arzulamaktaydı. Çünkü Katolik güçler olarak Venedik Cumhuriyeti, İspanya ve Avusturya'daki Habsburgların ittifâk oluşturması; bu ittifâkın Osmanlı Macaristanı'na saldırı düzenleyebilme ihtimâli; bunun vukû' bulması halinde de savaşa girme söz konusuydu. O dönemlerde Osmanlı Macaristanı'nın askerleri, elit askerler olarak bilinmekte; dolayısıyla bu askerlerin çoğu Kandiya savaşı için seferber edilmekteydi. Aksi takdirde ise, Osmanlı Macaristanı'nın savunma gücü zayıflamış olacaktı. Belirtilen husûslardan dolayı, yani, muhtemel saldırıları engellemek için, kaleler ve palankaların çok iyi tamir edilmesi ve uzun sürebilecek saldırılara karşı daha emniyetli hale getirilmesi gerekmekteydi. Fermânda Deli Hüseyin Paşa açıkça vurguluyor ki, *cerehor*ların seferberliği sırasında muhakkak detayli defterin yazılmasını ve o defterin *cerehor*larla birlikte Budun'a gönderilmesi gerekiyordu. Defterin mühürlenmiş olarak Budun'a gönderilmesi, defterde *cerehor*ların tam sayısı ve

onların kişisel bilgilerin de yazılması gösteriyor ki Deli Hüseyn Paşa bu konuyu çok ciddiye alıyordu ve görevlerini uygulama sırasında hiç bir tâcize veya zorluklara karşılaşmak istemiyordu.

Deli Hüseyin Paşa'nın adının geçtiği bir başka belge de 1055 yılı 16 Rebiyü'l-evvel (12. Mayıs 1645) tarihli Gradçaniçe ve Memlehateyn Kadılarına yazılmış bir fermândır[231]. Bu fermânın özelliği, Deli Hüseyin Paşa'nın daha önce yazmış olduğu tarihsiz mektubla yakın bağlantısının olmasıdır. Çünkü bu mektupta, Gracanica kadılığı reayası ve Memlehateyn Kadılığı reayasının Kanije kalemine bağlı askerler ile aralarında mevcut olan bir anlaşmazlıktan; reayadan cizye toplayanların(cizyedar) daha önce belirlenmiş cizye oranının da üstüne ilâve vergiler koymak suretiyle tapulu toprakların cizye yükünü çiftçilere yükledikleri konusundaki şikayetlerden behsedilmekteydi. Mektupta özetle, cizyenin aslında kanuna ve Ebu Suud Efendi'nin fetvasına göre toplanması gerektiği; dolayısıyla reayaya yapılan bu zülümler yüzünden, reayanın bir kısmının bu toprakları terk ettiği, bir kısmının da terk etme kararında oldukları anlatılmaktaydı(*şöyle ki vech-i meşruh üzere olan zülm ve ta'addi üzerimizden def' ve ref' olunmaz ise cümle terk-i diyar etmek mukarrerdür*). Bu mektuba karşı yayınlanan fermâna göre, cizye üzerine ilâve edilmiş kural ve yasa dışı vergilerin kaldırılmasına ve cizye ödeme yükümlülüğü olan topraklardan yararlanma hakkına sahip olan herkesin eski hâliyle bu cizyeyi ödemek zorunda oldukları belirtilmektedir. Deli Hüseyin Paşa, kapıcıbaşısı olan İbrahim Ağa'yı, bu fermânla birlikte, adı geçen kadılıklara bu fermân ulaştırılmak üzere gönderdi. İbrahim Ağa, ayrıca bu fermânın uygulanmasını da takiple görevliydi. Çünkü cizye'nin daha önce belirlenmiş orandan, fazladan bir akçe bile alınmaksızın ödenmesi gerekiyordu. Bu fermânda ayrıca, cizye yükümlülüğü olan tapulu toprak sahiplerinden olan sipâhiler veya diğer mülk sahipleri ile devlet adına cizye toplayan memurlardan bu fermâna hâlâ itirâz edenlerin bulunması hâlinde, kadıların bu itiraz edenlerin isimleri, kişisel bilgileri ve gelirlerinin biçimlerini(*dirlik*) bir deftere yazarak Budin Dîvânı'na göndermeleri istenmekteydi. Çünkü bu kabil davranışlar Macaristan'da mevcut maaşların ödenmesinde sorun oluşturacaktı. Hüseyin Paşa ve onun Dîvân'ı da bu durumu çözmek için, ceza olarak bu tımarlar ve diğer gelir kaynaklarının itirâz edecek kişilerin ellerinden alınmasını ve hatta başkalarına verilmesini bile öngörmekteydi. Böylece görülüyor ki, Osmanlı Devleti açısından Macaristan'daki unsurlar için devamlı ve yeterli ödemelerin sürmesi büyük bir önem taşımaktaydı. Burada Osmanlı Devleti'nin, Macaristan kalelerindeki personel maaşlarının düzenli ödenmesi için, İzvornik Sancağı ve buna bağlı kadılıklardaki

[231]Tuzla Sicili: 25a-1 numaralı varak.

yerel elitler ve sipâhilerle bile çatışma riskini göze alabilmekteydi. Bu fermân, zamanının özel bir çeşidi olarak "*mu'âfnâme*" veya "*adaletname*" olarak isimlendirilerek sınıflandırılabilir[232]. Deli Hüseyin Paşa'nın adının geçtiği bir başka belge de Hicrî 1055 yılı Rebiyü'l-âhir ayı evâhirinde (15.06.-24.06.1645) yazılmış bir fermândır. Bu fermân için de Hüseyin Paşa ve Budin Dîvânı'nca yayınlandığından söz edilmektedir[233]. Bu Fermân da İzvornik Sancak Beyi ve İzvornik Sancağı'na bağlı kadılarına gönderilmiştir. Fermânda iki ayrı problem dile getirilmektedir. Fermân, bir taraftan haydutluk ve soygunculuk tarzındaki olan ağır suçları (*levendat, harami aşkiyası, haramzadegan, bağı, hayduhan, haydud*); diğer taraftan da çingene(kıbtıyan ta'ifesi) topluluklarının yarattığı problemleri kapsamaktadır. Belgede İzvornik Sancağı havalisinde erişilemez kayalarla dolu dağlık alanlar olduğundan (*kuhistan ve memerr ve mukarrebi sa'b*); bu sayede çoğu yerlerde haydutların barınma, soygun ve cinayet işlemelerine imkânlar doğurduğundan bahsedilmekteydi. Belgede çingeler ile ilgili olarak, eskiden köylerde yaşadıklarını, daha sonra göçebe şeklinde çadırlı grupları oluşturdukları, en fazla bir iki çadırın (çerge) altında yaşadıkları, köyden köye büyük gruplar halinde dolaştıkları, nalbantlık ve at koşum takımları gibi işlerle uğraştıkları, bu işleri dolayısıyla değişik köylere yerleşebildikleri, ama bu yerleşmelerinde köy sakinlerinin bilgisi, izni ve onaylarının olması gerektiğinden (*...ol karyede yine ehl-i karyenin ma'rifetli ile durup ve oturdular iken...*) bahsedilmekteydi. Söz konusu çingenelerin artık yirmi veya otuz çadırlı ocaklar(*oba*) altında toplanmaya başladıkları, toplandıkları yerlerdeki fakir reayanın ovalarını, çayırlarını ve diğer alanlarını işgal ettikleri, dolayısıyla reayanın yetiştirdiği tarım ürünlerine zarar verdikleri, bunun yanısıra diğer tacizlerde de bulundukları anlatılmaktaydı. İlâveten de fakir köy sakinlerinin arsalarında bedava konaklayıp onları sömürdükleri, köy sakinlerinin tavuklarını, koyunlarını, yağlarını ve diğer ürünlerini çaldıkları, yük taşıyan hayvanlarını da diğer köylere götürüğ sattıkları dile getirilmekte; şer'î mahkemelerin celplerine karşılık vermedikleri dolayısıyla bölgede çok büyük bir sorun yarattıkları anlatılmaktaydı. Bu fermânda, çingenelerin entrika ve hırsızlık sınırlarını çoktan aşması ve İzvornik Sancağı'nın böyle bir emniyet sorunu olması nedeniyle Deli Hüseyin Paşa'nın, kendi kapıcıbaşısı Mustafa'yı durumu yerinde teftiş için İzvornik Sancağı'na gönderdiği; kapıcıbaşı Mustafa'nın *mübâşirlik* vazifesini en iyi şekilde yapabilmesi için de İzvornik Sancak Beyi ile sancağa bağlı kadıların Mustafa'ya yardım etmeleri gerektiği

[232]Muhamed Hadžijahić, "Sarajevska muafnama – Povodom 500. godišnjice", **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegocine**, XIV, 1963, s. 67-119; Halil İnalcık, "Adâletnâmeler", **TTK Belgeler**, II, 1965, s.49-142.
[233]Tuzla Sicili: 13b-1 numaralı varak.

emredilmekteydi. Ayrıca bu fermânda, adı geçen ve bilinen haydût ve soyguncuların kaçmaları halinde bulunmaları, yakalanmaları ve *mübâşir*in huzuruna yüzleşmek için çıkarılmak üzere getirilmeleri konusunda Sancak Beyi ve kadıların sorumlu oldukları belirtilmekteydi. Belgeden de görüleceği üzere Sancak Beyi ve kadıların, çingenelerin artık göçebe olarak dolaşmamaları, yirmi veya otuz çadır hâlinde yerleşmemeleri ve eski yaşayış konumlarına tekrar geri döndürülmeleri için mübâşir Mustafa'ya gerekli ortamı sağlamaları gerekmekteydi. Buna göre çingenelerin, en çok iki çergeden oluşacak gruplar oluşturması; köy sakinlerine zarar vermemesi, köylülerin mülklerine yaptıkları tacizlerin durdurulması gerekmekteydi. Böyle bir durumun gerçekleşmesi için alınacak tedbirlere karşı çıkan olursa, karşı çıkanlara ait bilgilerin sicillere kaydedilmesi ve o sicillerin birer kopyalarının(*suret-i sicilleri*) Budin Dîvânı'na gönderilmesi isteniyordu. Bu fermânda 17.nci yüzyılın ilk yarısındaki Bosna Eyâleti sınırları içinde hızla büyüyen suç eylemlerin hakkında bilgiler bulunmakta ve bu yüzden bu fermân büyük bir önem taşımaktaydı. 1606 yılındaki Zitvatorok Barışı'nın sağlanmasından, 1644-46 yıllarındaki Kandiye Savaşı'na kadar geçen süre içinde Bosna'da siyasi isitikrar süreci başlamış ve ekonomik-ticârî faaliyetlerde gözle görülen artışlar yaşanmıştı. Özellikle Adriatik'ten başlayıp Balkanlar üzerinden İstanbul'a ulaşan ticaret yollarıyla, diğer taraftan Budin'den başlayıp Bosna üzerinden Adriatik'e ulaşıp oradan da Akdeniz'e uzanan ticaret yollarının kesişme noktasını Bosna oluşturmaktaydı. Bosna'daki ticâret trafiğinin artmasıyla mâl alım-satımlarında görülen önemli artışlar, değişik suç topluluklarının hızla ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. Bu suç toplulukları çoğunlukla fakir, câhil ve eğitimsiz köylülerden oluşmakta; diğer taraftan *dirlik* sahibi olmayan sipâhilerin oğulları, işsiz kalmış paralı askerler, eğitimli fakat dini ve eğitim kurumlarında görev bulamayan *softa*lar, başarısız esnaflar vs. gibi kişilerin de bu suç toplulukları içinde yer aldıkları görülmekteydi. Bu durumlar göz önüne alındığında XVII. yüzyılın ilk yarısındaki Bosna'nın durumu, XVI. yüzyılın ikinci yarısında ki Anadolu'nun durumuna oldukça benzemekteydi. Bu benzerlikleri, Mustafa Akdağ'ın XVII. yüzyılın ikinci yarısındaki Anadolu ayaklanmalarıyla ilgili yaptığı klasik araştırmalardan görebiliriz[234]. Özellikle bu fermân ve bundan önce incelediğimiz fermân, çingene toplulukları ile ilgili oldukça kaliteli veriler barındırmaktadır. İzvornik Sancağı'ndaki çingenelerin yaşam biçimi kadar, daha çingenelerce yapılan kalp para sahtekârlıkları bunlardan sadece bazılarıdı. Diğer taraftan göçebe çingenelerin tipik küçük çingene çadırlarından(*çerge*), yirmi veya otuz çadırlık(*oba*) ocaklık denen büyük topluluklar haline dönüşmesi, hep bu fermânların bize verdiği

[234]Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyanları''**.

bilgilerdir. Bu *ocaklık* topluluğuna ulaşmış olmaları, bize bir ölçüde Yörük ve Türkmen çadırlarını hatırlatmaktadır. Belgeye göre, önceleri çingeneler göçebe olarak küçük çadırlarda(*çerge*) yaşıyorlar ve o göçebe topluluğu bir veya iki *çerge*den oluşuyordu. Bu topluluklar aslında çingenelerin aile yapılarıydı. Yirmi veya otuz çadırdan oluşan büyük çingene topluluklarının bir kabile oluşturarak yerleşmeleri hükümet tarafından yasaklanıyordu. Çünkü öyle toplulukları kontrol etmek daha zor olmaktaydı. Belgenin devamında, çingene gruplarının köylerde devamlı yerleşik hayata geçtikleri ve esnaflıkla uğraştıklarında bahsedilmekte, bu şekilde yaşamaları halinde kimsenin şikâyeti olmamaktaydı. Örneğin nalbantlık ve diğer metal âlet imalâtıyla uğraşırken bir problem yaratmamaktaydılar. Bu işlerini köylülerin gözetimin altında ve onların rızasıyla yapmaktaydılar. Ama şimdi çingenelerin büyük gruplar hâlinde boş boş dolaşmaları, çalışmayıp köylülerin mallarını hırsızlık yaparak hayatını devam ettirmeleri, hükümet tarafında toplumsal sorun olarak, yani suç olarak değerlendirilmekteydi. Çingeneleri toplumsal sorun olarak görmek, öncelikle onların göçebe ve kontrol edilemeyen yaşamları nedeniyledir. Çingeneleri bu şekilde görmek, ırk önyargıların yüzünden de olmaktaydı. Ama yine de kendilerine karşı yapılan ırk önyargıları, yarattıkları toplumsal sorunlar yüzündendi. Belgeden çingenelerin kabul edilebilir toplumsal davranışlarının, kabul edilemez toplumsal davranışlarından farklı olduğu görülmektedir. Devletin bunlar karşısındaki tutumunun nedeni, çingenelerin bir yerden bir yere artan göçü mü? Yoksa artan sayıları mıdır? Bunun araştırılması gerekmektedir. İzvornik Sancağı havalisinde müslüman Çingene gruplarının yanısıra, Ortodoks olan çingene grupları da bulunmaktaydı. Ortodoks çingenelerin, büyük bir ihtimâlle daha sonra Eflak'tan göç ettikleri düşünülmektedir Çünkü bu göçebe grubu yaşamlarını sürekli göç ederk sürdürmekteydiler[235]. Deli Hüseyin Paşa'nın Budin Vâlî'si olarak adının yeraldığı son belgesi, Hicrî 1055 yılı Cemaziyü'l-evvel ayının evâsitinde (04-13.07.1645) yazılmış bir fermândır[236]. Bu fermân, Kanije Kalesi paralı askerleri(*aklam*) ile Kanija Kalemi arasında çok sık rastlanan tartışmalarla ilgiliydi. Fermânın son bölümünde ise, o dönemdeki cizye değerinin 401 akçe olarak belirlendiğine ilişkin bilgiler yer almaktaydı. Bu fermânda bahsedilen bu sorun, niteliği gereği son derece karmaşıktır. Burada geçen olayların doğru anlaşılabilmesi, ancak daha önceki fermânlar ile diğer belgelerden yararlanma suretiyle mümkündür. Bunun da bu tez kapsamında ele alınması mümkün olmadığı gibi anlamlı da değildir. Ancak, çoğu değişik belgelerde bu sorunla ilgili, yani

[235]Milenko S. Filipović, "Različita etnološka građa", **Srpski etnografski zbornik**, LXXX, Rasprave i građa V, Beograd: Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, 1967, tür. yer.
[236]Tuzla Sicili 30a-1 numaralı varak.

cizyenin baştaki değerinin 380 akçeden Deli Hüseyin Paşa döneminde 401 akçeye çıkarılmasına çok değişik yaklaşımlar mevcuttur. Büyük ihtimâlle, Deli Hüseyin Paşa ve Budin Dîvânı'nın cizyeyi bu tutara çıkarmasındaki temel neden, Macaristan'daki elit ve paralı askerlerden oluşan personelin ve diğer personelin her zaman el üstünde tutulması, maaşlarını alamama ve ayaklanma gibi bir durumun söz konusu olmaması için, Kanije Kalemine karşı Kanije Kalesi'ndeki asker ve personelin tarafını tutmalarıyla ilgilidir. Bunda bu bölgenin hassas ve stratejik öneminin bulunması da böyle bir kararın verilmesindeki en önemli faktördür. Dolayısıyla Gradçaniçe ve Memlehateyn Kadılıklarına reaya tarafından cizyenin 401 akçeye çıkarılmasının hukukî olmadığına ilişkin yapılmış şikâyetler yerinde bulunmamış ve Kalem'e karşı Kale'yi savunmuşlardır.

1.3.2. Budin Vâlî'sinin Kapıcıbaşıları

XV. yüzyılın ortalarında Osmanlı Sarayı'ndaki kapıcılar ve kapıcıbaşılar, yakın koruma sağlayan bir kurum olarak Sultan'ın sarayındaki kapıların güvenliğinden sorumlu olan kişilerdi. Ayrıca, Sultan ve sadrazâmın gizli görevlerini yerine getirmekle de yükümlüydüler. Sultan ve sadrazâmın huzuruna çıkmak isteyen heyetler ve diğer misafirler, ziyaretin güvenli bir şekilde olabilmesi için ancak onların nezâretinde huzura çıkabilirlerdi. Kapıcıbşaılık, Sultan'ın ve Dîvân'ın oturumlarıma ilişkin prosedür ve protokol ile ilgilenirler; ayrıca, Sultan'ın sadrazâma, diğer görevlilere veya yerel heyetlere yazılı ve sözlü olarak yaptığı gayr-i resmî mesajlarını taşırlardı. Kapıcıbaşılar, merkez yönetiminin resmi ve çok önemli evraklarını da taşra yöneticilerine götürürlerdi. Sultan veya sadrazâmın görevlendirmesiyle teftişler, tutuklama emirleri ve idâm cezaları gibi özel görevleri de yerine getirmekteydiler. Kapıcıbaşılar, ağa ünvanını taşırlar ve üst düzey subaylar olarak kabul edilmekteydiler. Bu konumlarından daha sonra, sıkça paşalığa atandıkları görülmüştür[237]. Sultan'ın saray yönetim düzenine benzer bir şekilde merkez ve taşra teşkilatındaki zevatın da özel maiyetleri vardı(*kapu halkı*)[238]. Örneğin Koca Musa Paşa'nın Yadar, Yeni (*Nova*) Kasaba, Aşağı (*Donja*) Tuzla ve Belgrad'daki vakıflarla ilgil vakıfnamesindeki şâhitlerin listesine bakılacak olursa bir Budin Paşası'nın maiyeti olarak "*kapu halkı*"nın nasıl bir yapıya

[237]Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, İstanbul: Milliyet Eğitim Basımevi, 1946, s.167-69, *KAPICIBAŞI* maddesi.
[238]Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, s.172, *KAPI HALKI* maddesi; Rifat Ali Abou-El-Haj, "The Ottoman Vezir And Paşa Households 1683-1703: A preliminary report ", **Journal of the American Oriental Society**, XCIV/4, 1977, s.438-447; İ. Metin Kunt, **Sancaktan eyalete: 1550-1650 arasında Osmanlı ümerası ve il idaresi**, Boğaziçi Üniversitesi yayınları, İstanbul, 1978.

sahip olduğu gâyet net görülebilir. Bu vakıfnâmede 33 şâhitin imzaları bulunmakta; bu 33 şâhitten 10'unun özel maiyet(*kapu halkı*) görevlisi olduğu vak'adır. Vakıfnâmedeki bilgilerden de görüleceği üzere Taşra Vâlî'lerinin hayatlarında, işlerinde ve görevlerinde özel maiyetlerin ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu vakıfnâmede, Musa Paşa'nın kapıcıbaşısı (*serr-bevvab*) olarak örneğin Oruç Ağa'dan bahsedilmektedir. Öte yandan, Musa Paşa'nın kapıcıların komutanı olarak da Ebu Bekir Ağa'nın adı şâhit olarak geçmektedir(*kethüdâ-yi bevvaban*)[239]. Bu iki görevin farklı görevler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ilgili literatürde "*kethüdâ-yi bevvaban*" veya "*kapıcılar kethüdâsı*" konumundakiler, aslında bir sarayda veya bir paşanın evinde, bütün kapıcıların komutanı olarak sayılmaktaydı[240]. Dolayısıyla "*kethüdâ-yı bevvaban*" ile "*serr-bevvab*"ın ayrı ayrı görevler olduğu anlaşılmaktadır. Teorik olarak *kethüdâ-yi bevvaban*'ın daha yüksek bir mevkii olduğu zannedilmesine rağmen, pratikte kapıcıbaşılarının(*ser-bevvab*) gücü ve yaptıkları işler, onların daha yüksek bir mevkiide olduklarını ortaya koymaktaydı. *Serr-bevvablık* hem yönetimsel hemde özel bir mevkiiydi. Sultan veya paşayla kişisel yakınlığı, bu mevkiiyi özel kılıyordu. Bu yakınlık, kapıcıbaşıları daha güçlü kılmaktaydı. Çünkü efendilerine daha yakın olmaları, efendilerinin kendilerine daha fazla güvenmeleri ve dolayısıyla çok özel görevler vermeleri, kapıcıbaşıların güçlenmesine neden olduğu kadar, bu güçleri nedeniyle bazı gayrimeşru grupların menfaatleri doğrultusunda hareket ettikleri, hatta o grupların birer parçası da olabildikleri sıkça görülmekteydi. Kapıcıbaşılar, belirtildiği gibi "*ağa*" ünvanını taşımakta ve Bâb-ı Âli ağaları için takdir edilen maaşlar bunlar için de geçerliydi. Tuzla Sicilinde üç farklı kapıcıbaşının adları geçmektedir. Bunların, Budin Vâlî'si Deli Hüseyin Paşa'nın kapıcıbaşıları oldukları görülmektedir. Belgelerde adı geçenlerden ilki, Pirî ağa(*Hüseyn Paşa ...kapucıbaşılarından fahrü'l-akrân Pîrî zîde kadruhû...*)[241]; ikincisi İbrahim Ağa(*Hüseyn Paşa ... kapucıbaşılarından İbrahım Ağa...*)[242]; son olarak da Deli Hüseyin Paşa'nın kapıcıbaşısı Mustafa Ağa(*Hüseyn Paşa kapucubaşılarından Mustafa...*)[243] idi. Bunların yanısıra sicilde, isim olarak zikredilmeyen Deli Hüseyin Paşa'nın kapıcıbaşılarından da bahsedilmektedir[244]. Bu belgelerden birinde kapıcıbaşı olarak, *mübâşir* ünvanının da geçtiği görülmektedir.

---

[239] Bejtić, "Nova Kasaba u Jadru (građevinski razvoja naselja kao tipa karavanske varoši)", ayrıca ss. 230-31.

[240]"**KAPICILAR KETHÜDÂSI**"...Sarayın Bâb-üs-saade'den başka bütün kapılarını bekliyen ve kapıcı denilen ocağa mensup bulunan bevvabîn-i dergâh-ı âli ve bevvâbin-i bâb-ı Hümayun diye ikiye ayrılan saray kapıcılarının âmiri hakkında kullanılır bir tâbirdir.

[241]Tuzla Sicili: 26a-1 numaralı varak

[242]Tuzla Sicili: 25a-1 numaralı varak.

[243]Tuzla Sicili: 13b-1 numaralı varak.

[244]Tuzla Sicili: 67a-1, 41a-1 numaralı varaklar.

1.3.3. Budin Dîvânı

Bosna bölgesel yönetiminde en önemli askerî ve idârî kurum olarak Bosna Dîvânı ile ilgili daha önce bahsedilenler, Budin Dîvânı için de geçerlidir. Sicilde ayrıca, Budin Dîvânı'nın İstanbul'daki Merkez Dîvân ile aynı seviyede bir divan olduğu; Bosna Dîvânı ile Merkez Dîvân arasında ise, böyle bir eşitlik olmadığı görülmektedir. Çünkü Budin Vâlî'sine, fermân ve berât gibi sadece Sultan tarafından çıkarılabilen belgelerin, sultan adına kendisi tarafından da yayınlanabileceğine ilişkin verilmiş yetki, doğal olarak Budin Dîvânı'nı da İstanbul'daki Merkez Dîvân ile eşit konumda olduklarını göstermektedir. Tezde daha önce bahsedildiği gibi, iki Dîvân tarafından yayınlanmış farklı emirler ve kararlar, tüm Budin coğrafyasında geçerli emir ve kararlar idi[245]. Örneğin daha önce bahsettiğimiz ve Merkez Dîvânı'nca Hicri 1055 yılı Safer ayının evasitinde (07.04.-16.04.1645) yayınlanmış olan bir fermân, bu ikili yapıyı açıklayıcı niteliktedir. Bu fermân, İzvornik Sancağı'ndaki Bahşibey Vakfı'ndaki bir mütevvelînin bir sorunuyla ilgilidir. Fermânda adı geçen kişi, Budin Dîvânı'ndan kendi menfaatleri doğrultusundaki bir emri yerine getirerek, bir mevkiiye yükselmiştir(...*Budun tarafından biz dahı bir emr-i şerifiyle alduk*...). Halbuki Sultan ve sultana bağlı Merkez Dîvân'ı ise, daha önce yayınladıkları bir fermâna göre, kendisi dışında Budin Dîvânı dahil herhangi bir yerden verilmiş emirlerin, yerine getirilmemesini emretmekte(....*Budun tarafından u ahardan kimesneyi mudahale etdürilmemek emrüm olmuşdur*...); fermândaki bu emri, bir kez daha tekrarlamak suretiyle hiç kimsenin "*Budin'den verilen emirle*" diyerek, yasal olmayan bir şekilde belli işlere karışmamasını kesin olarak buyurmaktaydı(...*Budun trafından aldum deyü dahl eden mezburi... bir ferdi dahl etdürmiyesiz*...). Bosna Dîvânı'nın Budin Dîvânı'na bağlı olması ve arasındaki ilişkiler, Budin Dîvânı'nın daha yüksek bir makam olduğunu göstermektedir. Bu makam farkını, örneğin bir *hücet*te görmek mümkündür[246]. Bu *hüccet*ten de görüleceği üzere, Budin Dîvânı'nın kendilerinden talebi üzerine Bosna Vâlîsi Ömer Paşa ile Bosna Dîvânı, Memlehateyn kadılık mahkemesine birer mektup gönderdiklerini; bu mektuplarda Budin seferi için askerlik vergisi toplamalarını istemekteydiler(...*Memlehateyn kazasından Budun seferi içün bedeliyye ihracı içün*...). Bu mektupların içeriğinde de Memlehateyn kadılığındaki bazı sakinlerin özel durumlarından dolayı, söz konusu verginin kendilerinden alınmaması konusu bu *hccet*te

[245]Tuzla Sicili 29b-1 numaralı varak.
[246]Tuzla Sicili: 33a-1 numaralı varak.

yeralmaktaydı. Sultan tarafından verilen emirlerin, Budin Dîvânı'nca yerine getirilmesi hususu, sadece modern bilimsel araştırmalarda yer almamakta; XVII. yüzyılın ortalarında bu sicili yazmış kişiler tarafından da Budin Dîvânı'nın farklı olduğu bu sicilin bir belgesinde görülmekteydi. Diğer taraftan Memlehateyn kadılığına bağlı köylerdeki *cerehor*ların, görevi ifa etmemeleri karşısında "*görevin eşdeğeri tutarda*" ödemek zorunda oldukları bedellerin kayıt edildiği defterin dibâcesinde, örneğin Budin Dîvânı'nın farklı bir konumda olduğunu göstermek üzere "*Budin Divanı'nın şerefli bir emri*" diye bir ibâre yeralmaktaydı(*...Budun emr-i şerif ile fermân olunup...*). 17.nci yüzyılın ortalarına kadar çıkarılmış bu fermânlar ve emirler(*emr*), Sultan'ın "*amaca özel*" kişisel istekleri olmayıp, sultan veya sultan adına, kişinin kendisinden bağımsız ve soyut bir bürokratik kurumsallık oluşturmaktaydılar. Nitekim *cerehor*ların görevleri için böyle bir defterin, Hicri 1054 yılı Şaban ayında (03-31.10.1644) düzenlenmiş olması, bunun başka bir ispatıdır[247].

[247]Tuzla Sicili: 43b-1 numaralı varak.

II. Bölüm

Tarihî bir kaynak olarak Tuzla Sicili'nin Bosna Eyâleti, İzvornik Sancağı, Tuzla Havalisi ve Tuzla üzerinde sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri

2.1. Osmanlı kentleşmesinde şehir birimi olarak kasaba

Osmanlı Devleti'ndeki şehirlerde büyük yığılmalar olmasına (*şehir; belde; âsitâne*); XVI. yüzyılda İstanbul'un Avrupa ve Asya'daki[248] en büyük şehirlerden biri olmasına rağmen, Osmanlı kentleşmesindeki temel birim, daha küçük bir yerleşim yeri olarak kasabalardı. Bir yerleşim yerinin, bir kasaba olduğuna ilişkin ortak kabul gören bilimsel kriterler, uzun zamandır bilinen kriterlerdi. En güvenilir ikincil kaynaklarda bile bir yerleşim yerinin kasaba sayılabilmesi, camiisi olan Müslüman bir cemaatin bulunması koşuluyla bir meydan, bir *Cuma namazı camii*si gibi unsurların varlığına bağlıydı. Osmanlı Devleti'nde şehir ya da kentsel yerleşimin en temel kurucu unsurları bunlardı. Diğer bir ifâdeyle, bir yerin kentsel yerleşim yeri olarak kabul edilmesi ya da bu şekilde devam ediyor olması, o yerin bir "*Cuma namazı camii*"sine[249] sahip olmasını gerektirmekteydi. Fakat, bu Sicil'deki bilgilere bakarak sadece *Cuma namazı camii*sine sahip olmak, bir kasaba olmanın tek koşulu değildi. Çünkü, bazı köylerde de *Cuma namazı camii*leri bulunmaktaydı. Ancak bu tür köyler hiçbir zaman bir kasaba statüsünde değillerdi. Bu, tabii ki de, herbir kasabanın bir *Cuma namazı camii*sine sahip olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Ancak hemen belirtelim ki kasabalarda *Cuma namazı camii*lerinin olma kriteri; köylerde ise, zorunluluktan çok bir istek meselesiydi. Kısacası, yürürlükte kalan görüşlerde belirtilen, kasaba statüsünü almak için gereken asgari koşullar, en azından bir *cuma namazı camii*sinin, süreklilik taşıyan bir çarşının (*bâzâr*) ve orada sürekli olarak ikâmet eden Müslüman cemaatinin (*cemâ'at*) bulunmasıydı. Kasabalardaki idârî yapı, dar anlamda kasaba (*nefs-i kasaba*)[250], diğer ifâdeyle kasabanın merkezi, kasabanın uzantısı olan mücavir alan, kasaba içindeki özel statüyü haiz topluluklar

[248]Halil İnalcık, "İstanbul", **Encyclopaedia of Islam,** Second Edition, Leiden and Brill, 1978, ss.224-248.

[249]Adem Handžić "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa)", **POF**, XXV, 1975, s. 134.; Ergenç Özer, "Osmanlı şehirlerindeki yönetim kurumlarının niteliği üzerinde bazı düşünceler", **VII. Türk Tarihi Kurumu Kongresi bildiriler**, II, Ankara, TTK, 1981., ss. 1265-74; Baber Johansen, "The all-embracing town and its mosques: al-mişr al-jāmi'", Revue de 'Occident musluman et de la Mediteranne, 32, 1981, ss. 139-161.

[250]Krş. Tuzla Sicili 7b-1 (…*nefsi Tuzla kasabasında*…) ve 20a-1 numaralı varak (…*nefs-i kasaba-'i Zîr'de*…).

(*cemâ'at*) ve çoğu kez de Hıristiyanların yaşadığı banliyöler (*varoş*)[251] olarak oluşturulmuştu. Kasabaya bağlı olan banliyöler ise, ne bir kadılığa ne de başka bir kuruma bağlı olmayıp kasabanın da mutlak bir parçası olarak gözükmüyorlardı. Fakat bu banliyöler, genellikle tarımsal yerleşim yerlerinde bulunan köyler şeklinde olup, kasaba hayatı için büyük bir önem taşımaktaydılar. Burada yaşayanlara, o banliyönün kasabaya bağlı olma ayrıcalığı tanınmakta; bu tür yerleşim yerlerinin ismi de "*tetimme*" olarak adlandırılmaktaydı.

2.2. Tuzla veya Memlehateyn, bir mi? yoksa iki kasaba mıydı?

Osmanlılar, Tuzla bölgesini fethederlerken, bugünkü Tuzla'da Aşağı (Donja) Tuzla ve Yukarı (Gornja) Tuzla adlarıyla anılan iki yerleşim yerine rastladılar. Aşağı Tuzla yerleşimi, Osmanlı dönemi öncesi bile surlarla da çevrilmiş olması nedeniyle bir kent yaşamı niteliğindeyken; Yukarı Tuzla ise, tam tersi idi[252]. Osmanlı idâresinde uzun zaman boyunca resmî belgelerde ve günlük hayatta, Aşağı Tuzla ve Yukarı Tuzla olarak iki ayrı Tuzla kasabası söz konusuydu. Fakat XIX. yüzyıldaki bütün kaynaklarda Tuzla'nın tek bir şehir olarak ele alındığı gözlemlenmektedir. Buradaki önemli soru ise, bu tür anlayışın ne zaman ortaya çıktığıdır. Bu süreçte önemli etkenlerden birinin, Memlehateyn Kadılığının oluşturulmuş olmasıdır. Çünkü Osmanlılar her iki kasabayı da tek bir kadılık içinde birleştirmişlerdi. Osmanlı yönetimi döneminde, Bosna'da bu tarz ikili yerleşim yerleri çok sayıdaydı. Bu yerleşim yerlerinde "*kadim bölge*" genel olarak kalenin etrafında; daha "*yeni bölge*" ise, şehrin daha dış kesimlerinde bulunmaktaydı. Bu yeni bölgeler, kentsel gelişim için daha uygun olan ilçelerde ve daha geniş tarımsal alanlarda bulunuyordu. Örneğin Banyaluka şehrinin Ortaçağ'daki ismi, "Vrbaşki Grad" idi. Şehrin 1528'de Osmanlı yönetimi altına girmesiyle beraber, "Vrbaşki Grad" eski kale etrafında gelişti ve ismi de Yukarı (Gornji) Şeher (*Şehr-i bâlâ*) olarak adlandırıldı. 1555-1587 yıllar arasında Bosna vâlîleri Sofi Mehmed Paşa[253] ve Sokollu Ferhat Paşa[254] dönemlerinde ise, bugünkü Banyaluka şehrinin çekirdeği olan Aşağı (Donji) Şeher (Şehr-i zîr)[255] adında ikinci bir bölge daha ortaya çıktı. Örneğin 1660 yılında Banyaluka şehrini ziyaret eden Evliya Çelebi, Saraybosna'daki Bosna

[251]Tuzla Sicili'nde *varoş* terimi için bkz.: 3b-5, 12b-5, 19b-2, 20a-3, 27a-2, 34a-3, 36b-7, 49b-2, 61a-1, 66b-7, 68b-4, T4a-2, T7a-5 numaralı varaklar.
[252] Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.166-68, 174-76, 189-190, 198-99.
[253]Bu şahsiyeti hakkında bkz.: Alija Bejtić, "Banjaluka pod turskom vladavinom, arhitektura grada i teritorijalni razvitak grada u XVI i XVII vijeku", s.95-96.
[254]Bosna vâlîsi Sokollu Ferhad Paşa hakkkında bkz.: Evlijā Čelebī, **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama**, çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović, s.210 (dipnot 53).
[255]Bejtić, "Banjaluka pod turskom vladavinom, arhitektura grada i teritorijalni razvitak grada u XVI i XVII vijeku".

Eyalet Defterhanesi'nde bu şehrin, Banyalukateyn (İki Banyaluka) adıyla kaydedildiğinden ve söz konusu şehrin iki kaleye sahip olduğundan bahsetmektedir[256], ve gerçekten de Banyaluka şehri, tarih içerisinde hep tek bir şehir olarak ele alınmıştır. Diğer taraftan Bosna'da benzer şekilde birbirlerine yakın yerleşim yerlerine, fakat aynı isme sahip çok sayıda yerleşim yeri bulunmakta idi. Tek fark, isimdi ve birinin adı '*yukarı*' (*bâlâ*); diğerininki ise, '*aşağı*' (zîr) şeklinde geçmekteydi. Bu yerleşim yerleri, baştan beri ayrı kaleler olarak ele alınmış, böylece farklı kasabalar ya da farklı şehirler olarak gelişmişlerdi. Bu duruma örnek olarak, birbirlerine yakın olmak üzere Vrbas nehri güneyinde bulunan Yukarı (Gornji) Vakuf (*Vakf-i bâ1â*) ile Aşağı (Donji) Vakuf (*Vakf-i zîr*) gösterilebilir[257].

Fakat Tuzla'daki durum, biraz daha farklı ve daha spesifik bir yapıydı. Yukarıda açıklanan ne ilk, ne de ikinci gruba dâhil edilebilirdi. Tuzla, XVI. yüzyılın sonlarına kadar, daha doğrusu 1600-1604 yılları arasındaki İzvornik Sancağı Mufassal Defteri dönemine kadar Yukarı (Gornja) ve Aşağı (Donja) Tuzla olarak hep iki ayrı bölge telakki edilmişti. Sicilde de bu ayrımı görmek mümkündür. Çoğu belgede Aşağı Tuzla, başlı başına bir kasaba olarak geçerken; bazı belgelerde, Yukarı Tuzla ismine de rastlanmakta ve her seferinde ayrı bir kasabalar olarak ele alınmaktaydı. Burada açıkça, Osmanlı idârî uygulamalarının devamlılığı ve eski kentsel yaşamın aynen devam ettiği olgusu görülebilir. Diğer taraftan Sicilin birkaç belgesinde "*Tuzla*" yine tek bir yerleşim yeri, yani başlı başına bir kasaba olarak geçmekteyken; belgelerin bir kısmında, Tuzla için "*Kasaba-yi Memlehateyn*"[258] ifâdesi kullanılmakta; sadece iki belgede ise, "*Kasaba-yi Tuzla*" [259] ismine rastlanmaktadır. Ancak sadece bir belgede, "*Kasaba-yi Memleha-yi bâlâ ve zîr*"[260] ifâdesi söz konusudur. Bu terminolojinin ortaya çıkmasına rağmen, XVII. yüzyılın ortalarına kadar günlük uygulamalarda Memlehateyn'in aslında tek bir kasaba olduğu görüşü hakimdir. İki ayrı kasabanın sicillerde sıkça bahsedilmesi ise, idârî yapıdaki güçlü geleneğin bir göstergesidir. XVII. ve XIX. yüzyıllardaki resmî olmayan belgelerde Memlehateyn tek bir kasaba olarak, Yukarı ve Aşağı Tuzla ise, o kasabanın bölgeleri olarak ele alındığı görülmektedir. Ancak XVII. yüzyılın sonlarında oluşmuş bu ikili bakış açısı, resmî idârî belgelerde hep Memlehateyn olarak anılmasına etki yapmıştır. Tuzla Sicilinin önemli olmasının sebebi, 1644 yılına kadar günlük hayatta Memlehateyn'in tek bir kasaba ve bölgeden ziyade Yukarı ve

[256]Evlijā Čelebī, **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama**, çev., giriş. ve yorum Hazim Šabanović, s.210
[257]Handžić "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa)", ss.135-36, 142-156.
[258]Bkz. Tuzla Sicili: 16a-1, 39a-1, 42b-1, 67b-a numaralı varaklar.
[259]Bkz. Tuzla Sicili: 7b-1, 20b-1 numaralı varaklar.
[260]Bkz. Tuzla Sicili: 63a-2 numaralı varak.

Aşağı Tuzla'dan oluşmuş olduğunu ispatlamaktadır. Bu tür kullanımı, daha sonraki, yani XVII. ve XIX. yüzyıllardaki kaynaklar[261] da uygulama olarak benimseyeceklerdir.

2.3. Aşağı Tuzla kasabası

Tuzla Sicilinde kentsel yerleşimlerle ilgili en çok belge, Aşağı Tuzla kasabasına aittir. Buradan çıkartabilecek olan ise, Memlehateyn Kadılığı Mahkemesi'nin adres olarak Aşağı Tuzla kasabasında bulunduğudur. Tuzla Kasabasının tarihine kısaca bakmak gerekise, Aşağı Tuzla kasabası, Osmanlı öncesi ahşaptan bir kaleye bir yerleşim birimi olup, Mayıs 1463'ten itibaren de Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. Bu fetih esnasında Osmanlı askerlerini Semendire (Smederevo) Sancak Beyi Ali bey Mihaloğlu, Bosna askerlerini ise, yerli beylerin ileri gelenlerinden ismi kayıtlarda geçmeyen biri yönetmekteydi[262]. Tuzla'yla ilgili olarak 24 Nisan 1474 tarihli bir belge üzerinde, Ağaç Tuzla'da 3.632 akçe gelirli bir tımar hakkında küçük bir not yeralmaktaydı[263]. Bu nottan da anlaşılacağı üzere belgede kastedilen yerleşim yerinin, kesin olarak, Osmanlı öncesinde ahşaptan kalesi olduğu bilinen Aşağı Tuzla olduğudur. Bu bahsedilen yerleşim yeri, 1548 öncesi inşaa edilmiş palankayla beraber Aşağı Tuzla olarak şehirleşmiştir. Bahsedilen yerleşim yeri XVI. yüzyılın ortalarında 6 mahalleye sahip iken, XVI. yüzyılın sonlarında ise, gelişerek 14 mahallelik bir yerleşim yeri olmuştur. Ki bu 14 mahalle olduğuna ilişkin büyüklük, Tuzla sicilinde de geçmektedir. Bu da 1600-1645 yılları arasında yeni mahallelerin ortaya çıkmadığını göstermektedir.

2.3.2 Aşağı Tuzla'nın mahalleleri

Mahalle adı, idârî ve kentsel birim olarak sıkça *cemâ'at* ile eşanlamlı terimler kullanılmıştır. Bir çok belgede bazen Hıristiyan topluluğu cemaat şeklinde zikredilirken; Müslüman topluluğu ise, mahalle şeklinde listelenmiş. Fakat bu katı bir kural değildi. Bu da göstermektedir ki, Sicil'de kullanılan *cemâ'at* ifâdesi, Müslümanların yaşadığı bölgelerin mahalle olarak adlandırılmış olmasıydı. Diğer ifâdeyle, Müslüman cemaat ile mahalle eşdeğer anlam ifâde etmekteydi. Sicil'de kayıtlı ve hicrî 1054 yılı Recep ayı evâsitinden (12.09-21.09.1644) bir arzuhal ile yapılmış bir şikayete göre, Aşağı Tuzla cemaati tarafından

[261]Šaban Hodžić, "Stari turski dokumenti sa tuzlanskog područja", **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, I, 1957, ss.47-84; Živko Crnogorčević, **Memoari**, haz. Milenko S. Filipović, Građa, XIV, Sarajevo, ANUBIH, 1966, türlü yerlerde.
[262]Mevlana Mehemed Neşrî, **Kitâb-ı Cihân-Nüma**, yayınlayanlar Faik Reşit Unat [ve] Mehmed A. Köymen, TTK Basımevi, Ankara, 1957, ss.760-762.
[263]Istanbul, Atatürk Kitaplığı (Önceki Beyazıt Belediye Kütüphanesi) M. Cevdet Yazmaları, No. 0-76, varak 60a. Krş. Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s. 168.

Hasîde adlı bir kadının uygunsuz davranışları nedeniyle Aşağı Tuzla'dan kovulmasını istendiği görülmektedir[264]. Bu da az önce değindiğimiz gibi belgelerde geçen cemaatin, aslında mahalle olarak algılandığının bir göstergesidir.

Aşağıdaki listelerde Sicil'de adları geçen Aşağı Tuzla mahalleleri bulunmaktadır. Mahallerle ilgili yapılacak analiz, kendisi hakkında en fazla belge bulunan mahalleden, en az belge bulunan mahalleye sıralaması şeklindedir:

2.3.2.1.Tur Ali Bey Mahallesi:

Tur Ali Bey Mahallesi ile ilgili olarak Sicil'de çok sayıda belge bulunmaktadır[265]. Mahallenin adını aldığı Tur Ali Bey, emekli bir Semendire (Smederevo) Sancakbeyi olup, 1572 civarlarında öldüğü sanılmaktadır. Tur Ali Bey, Tuzla'daki vakıflarının yanısıra Sirem (Srijem), Semendire (Smederevo), Bosna, Hersek ve İzvornik Sancaklarında da vakıfları olan bağışlarıyla bir kişidir[266]. İbrahım Peçevî kroniğinde, kendisinden bahsetmekte ve kendisinin bir berâtını gördüğünü söylemektedir. İbrahim Peçevî, Tur Ali Bey'in ne kadar değerli ve ünlü bir kişilik olduğu konusunda Tur Ali Bey'den bahsederken, adının hep Bosna Sancakbeyi Husrev Bey ve Vezir Kasım Paşa ile birlikte geçtiğini söylemektedir(...*rahmetli Hüsrev Bey'in, Kasım Paşa'nın ve Tur Ali Bey'in eski berâtlarını gördüm...*)[267]. Bu da Tur Ali Bey'in ne kadar önemli bir şahsiyet olduğunun delilidir. Adem Handžić'in XVI. yüzyıl Tuzla'sıyla ilgili çalışmasında, Tur Ali Bey'in Tuzla kökenli olduğu, 1550'lerde Tuzla "*mukaata emini*" olan İsa Beyle ve Yukarı Tuzla'daki bir vakfın kurucusu olan Bali Beyle akraba olduğu ifâde edilmektedir[268]. Ancak bu tamamen bir tahmindir. Şu anda bilenen birincil kaynaklarda böyle bir iddiayı destekleyecek herhangi bir bilgi yeralmamaktadır. Bir *hüccet*te, Tur Ali Bey'in mahallesi yerine, Tur Ali Bey'in *cemaat*i ifâdesi yeralmaktadır. Bu da bu Sicil'deki sık sık mahalle ve cemat terimlerinin birbirleri yerine ve eşdeğer anlamda kullanıldığı tahminini doğrulamaktadır(... *bundan akdem Tur Ali Bey cemâ'atinde sâkin iken fevt olan Osman bin-i Hasan nâm kimesnenin zevcesi olan Kadîre...*)[269]. Buradaki temel sorun, neden en fazla belgenin Tur Ali Beyin mahallesinde yaşayanlarla ilgili olduğudur. İlk akla gelen, Tur Ali Bey'in mahallesinin Aşağı Tuzla'nın en büyük mahallesi olmasıdır. Ancak bu kayda değer bir kanıt teşkil etmez. Diğer kaynaklardan edinilen bilgilere göre "*Câmi'-i*

[264]Tuzla Sicili 45b-6 numaralı varak.
[265]Tuzla Sicili: 11b-1, 12b-1, 14b-3, 16b-1, 17b-1, 20b-2, 30a-2, 32a-5, 36a-2, 39b-1, 46a-3, 48b-6, 49b-1, 49b-2, 54b-2, 57a-2, 58a-3, 58b-6, T5a-2 numaralı varaklar.
[266]Hamdija Kreševljaković, **Tur Ali-begov vakuf u Tuzli**, Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1941.
[267]Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, I, Ankara Kültür Bakanlığı yayınları, 1992, s.6.
[268]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.183-84.
[269]Tuzla Sicili 30a-2 numaralı varak.

'Atîk", "*Cündî-zâde*" ve "*Tuşne*" mahallelerinde yaşayanların da önemli bir sayıda olduklarıdır. Yeterince güvenilir kaynağın olmaması nedeniyle hangi mahallede daha fazla mahalle sakini olduğunu söylemek imkânsızdır. Neden Sicil'de en fazla kaydın Tur Ali Bey mahallesiyle ilgili olduğunun cevabını diğer etkenlerde aramak gerekmektedir. Tahminlerden biri, o mahallede yaşayan sakinlerin çoğunun ulema, tüccar ve zanaatkârlardan oluştuğu; aynı zamanda iyi eğitilmiş ve okuma yazmayı bilen insanlar olduğudur. Dolayısıyla bu insanlar, hak aramanın nasıl yapılacağını bilen insanlardır; onun için de bu mahalleyle ilgili çok sayıda belgenin olması doğaldır.

2.3.2.2. Câmi'-i 'Atîk Mahallesi

Sicil'deki belge sayısına göre ikinci sırada yeralan Câmi'-i 'Atîk Mahallesi'nin adı Sicilde yedi kez geçmektedir[270]. Aşağı Tuzla'nın en eski camiisinin etrafında kurulumş bir mahallededir. Dolayısıyla bu mahalle, en eski mahallelerden biridir. Ortaçağ'a ait bir meydanda inşaa edilen bu camiinin 1533-1548 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. 1548 yılına ait bilgilere göre, bu mahallede 97 adet vergi mükellefi hâne mevcuttu. Belirtilen tarihli belgeye göre, Tuzla'da bu bölgede birkaç camiinin daha yapıldığı, dolayısıyla bu mahallenin isminin de "*Câmi'-i 'Atîk*", yani "*Eski Camii*" mahallesi olarak anılmaya başlandığı bilinmektedir. Ancak bu mahalleyle ilgili olarak az önce belirtildiği üzere 1548'de vergi mükellefi 97 hâne mevcut iken, 1600 yılında vergi mükellefi hâne sayısı 42'ye düşmüştü. 1600'lü yıllarda mükellef sayının, 52 sene sonra vergi mükellefi olarak 42 hâneye inmesinin sebebi, bazı hânelerin vergiden muaf statüsüne alındığıyla açıklanabilir. Bu mahalledeki nüfusun yaklaşık olarak aynı civarlarda kalmasına rağmen mükellef sayısındaki azalma, muhtemelen askerî görevler nedeniyle tanınmış muafiyetlere bağlanabilir[271]. Bu mahalledeki en eski camiinin yanında bulunan medrese, XVII. yüzyılda restore edilmiş, fakat vakfeden kişinin ismi ise, unutulmuştur. Buna karşın XVII. yüzyılın ikinci yarısında bu medresenin ismi, halen olduğu gibi Behram Bey Medresesi olarak anılmaktadır. Dolayısıyla da Behram Bey'in XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı kesin olmasa da ileri sürülmektedir. Fakat tarafımdan yapılmış bir çalışma neticesinde Behram Bey Medresesi'nin 1600-1645 yılları arasında yapıldığı, adı geçen Behram Bey'in de aynı tarih aralığı olarak,

[270]Tuzla Sicili 12a-2, 12b-3, 24b-1, 34a-2, 39a-1, 59a-4, 63a-2 numaralı varak.
[271]Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.176-77, 180-81.

yani 1600-1645 yılları arasında[272] İzvornik Sancağı'nın sancakbeyi olduğu düşünülürse, XVII. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığına ilişkin iddiaların doğru olduğu düşünülebilir[273].

2.3.2.3. Sagrakçiyan mahallesi

Bu mahalleye ilişkin olarak Sicil'de 6 kayıta rastlanmaktadır[274]. Kayıtlarda bu mahallenin ismi ilk kez 1600 yılında Sagrakçı Murga'nın Mahallesi olarak geçmektedir. Bu kişi o mahallede bir camii inşaa etmiş, dolayısıyla bu mahallenin isminin buradan geldiği düşünülebilir. Keza 1701 yılına ait bir kaynakta da bu mahallenin ismi, Sagrakçı Mahallesi olarak geçmektedir. Ancak Sicil'deki bazı belgeler, bu mahalle adının 55 yıl öncesine ait belgelerde geçtiğini ortaya koymaktadır[275]. Bilindiği üzere sagrakçı zanaatı, bugünkü saraç veya saraciye anlamına gelmekte; ve deri işlenmesi zanaatının, derinin tabaklanması gibi başlangıç aşamalarını içermektedir.

2.3.2.4. Tuşne Mahallesi:

Bu mahalleye ilişkin Tuzla Sicili'nde 6 kayıt mevcuttur[276]. Bu mahalle, Aşağı Tuzla kasabasına çok yakın bulunan bir köyün büyüyerek kasabayla birleşmesi sonucu oluşmuş bir mahalledir. Ki bu örnek, kasaba yakınlarındaki köylerin (*tetimme*) kasaba mahallelerine dönüşmüş gerçek örneklerinden biridir. Zaten bu oluşum da bu örnekte görüldüğü gibi *Cuma namazı camii*lerinin yapılmasıyla başlamıştı.

2.3.2.5. Busine mahallesi

Bu mahallenin adı, Tuzla Sicili'nde 4 belgede geçmektedir[277]. Mahalle ismiyle ilgili olarak, XVI. yüzyılın sonlarına kadar Tuzla ve çevresinden bahseden kaynaklarda bu isme hiç rastlanmamaktadır. Bu mahallenin bu nedenle 1600-1645 yılları arasında ortaya çıkmış olabileceği mümkündür. Sicil'deki kayıtlar da bunu doğrular niteliktedir. Söz konusu bir belgede İsmail Efendi'nin vakfı aracıyla adı geçen mahallede bir camiinin yenilenmesinden

[272]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.176-77, 180-81.
[273]Nihad Dostović, "Dva dokumenta iz Tuzlanskog sidžila 1054/1644. godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci", ss.104-5.
[274]Tuzla Sicili 8a-2, 12a-5, 19a-2, 45b-4, 58b-1, 63a-3 numaralı varaklar.
[275]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss. 182-83.
[276]Tuzla Sicili: 33b-1, 40b-1, 44b-4, 48b-2, 49a-3, T2a-1 numaralı varaklar.
[277]Tuzla Sicili: 15a-1, 15a-2, 15a-3, 15a-4 numaralı varaklar.

bahsedilmektedir. Camii vakfın verdiği nakitle yenilenmiş ve bu da vakfın çevre köyleri bazı ihtiyaç sahiplerine verdiği borçlar karşılığı aldığı faiz geliriyle gerçekleşmiştir.

2.3.2.6. Kethüdâ Osman Mahallesi

Kethüdâ Osman Mahallesi adı, sicilde 4 kayıtta geçmektedir[278]. Bu mahalle XVI. yüzyılın ikinci yarısında Yala deresinin sol tarafında ortaya çıkmıştır. Mahalle, yüksek bir bölgede ve ‘’*Yala Kapısı’’* yakınlarında bulunmaktaydı. Mahallenin halk ağzıyla geçen ismi, ‘’*Kethoda mahala*’’, yani ‘’*Aşağı tepe*’’ mahallesidir. Mahallenin adının kaynaklarda ilk kez geçmesi, 1600 yılına dayanır. Adem Handžić'e göre o mahallenin ya da mahalledeki camiinin kurucusu Osman adında biridir ve Aşağı Tuzla'da bulunan palanka ağasının *kethüdâ*sı ya da adı geçen palankanın dizdar *kethüdâ*sı görevinde bulunmaktaydı. XVIII. yüzyıl başlarına ait bir kaynak, bu camiiye ait vakfın nasıl vakıf geliri elde ettiğine ilişkin ile çok ilginç bir yöntemden bahsetmektedir. Vakfeden kişi olarak "*vakıfdar*" Kethüdâ Osman, vakfa gelir sağlamak üzere, tuz ocağının bir bölümü olan tuz kurutma bölümünün yılın belirli günlerine ait gelirleri vakfa bağışlaması şeklinde bir yöntem belirledi. Tuz ünitesinin belli günlerine ait gelirler, camii vakfının gelirleri olmaktaydı. Bu gelirlerle camiin belirli masrafları karşılanmaktaydı[279].

2.3.2.7. Mosnik Mahallesi:

Bu mahalle, Sicildeki iki kayıtta geçmektedir[280]. Bu mahalle de Yala derenin sol tarafında bulunmaktadır ve kaynaklarda ismi, ilk kez 1600 yılında geçmektedir. 1600-1604 yılları arasında İzvornik Sancağı için düzenlenmiş mufassal defterde mahallede bir camii ve 49 vergi mükellefi hâne olduğundan bahsedilmektedir. Mahalle içinden bir derenin geçmesi nedeniyle bu mahallenin ismi, derenin ismi olan Mosnik şeklinde ortaya çıktığı düşünülebilir. Kısaca mahalle, derenin ismiyle anılmaktaydı. Daha sonraları ise, 1663 yılına ait bir kaynakta, o mahallede bulunan Semerci Pîrî Camii adı geçmektedir. Bu camiide çalışanların maaşı da tuz ocağından vakfa aktarılmış gelirlerle ödenmekteydi[281].

[278]Tuzla Sicili: 34b-1, 36b-4, 7a-2, T8a-3 numaralı varaklar.
[279]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.184.
[280]Tuzla Sicili: 15b-2, 20a-1 numaralı varaklar.
[281]A.g.y., **a.g.e**., ss.184-85.

2.3.2.8. Köse Osman Bey Mahallesi

Köse Osman Bey Mahallesi ile ilgili olarak 1644-1645 yıllarındaki Tuzla sicilinde iki kayıt bulunmaktadır[282]. Bu mahalle, Aşağı Tuzla mahallelerinden en geç oluşanıdır. 1600 yılı sonrasında gelişmeye başlamıştır. Böylece bu mahalle de kasaba çevresindeki köylerin (*tetimme*) daha sonradan kasaba merkezine (*nefs-i kasaba*) dâhil olmasıyla oluşmuştur. Fakat mahallenin isminin nereden geldiğine dair çelişkili bilgiler vardır. Adem Handžić, T.C. Vakıflar İdaresi'nin kaynaklarından istifâde ederek bu mahalle isminin *mahalle-yi Kösünce Osman Bey*[283] olduğunu ileri sürmüştür. Fakat Tuzla Sicili'ndeki dokümanlarda mahallenin ismi, çok net olarak *Köse Osman Bey* olarak geçmektedir. Söz konusu bu farklılık, Türk dilinde "*köse*" ile "*kösünce*"nin iki farklı kelime olmasından kaynaklanmaktadır. Tuzla Sicili'nin yerel belge olması sebebiyle, buradaki ismin T.C. Vakıflar İdaresi'nin belgesindeki isimden daha doğru olabileceği bir vakıadır.

2.3.2.9. Mehmet Ağa Mahallesi

Bu mahalle, Sicil'de iki kayıtla temsil edilmektedir[284]. Handžić'e göre bu mahalle, XVI. yüzyılın ikinci yarısında Timur Hoca mahallesinin büyümesi sonucu bu mahalleden ayrılmasıyla oluşmuş bir mahalledir. Müellif, Timur Hoca Mahallesinde tabakhaneleri bulunduğunu ve Yala deresinin yanında oluştuğuna dair bilgiler sunmaktadır. Mahallenin ismi, kaynaklarda ilk defa 1600 yılında geçmektedir ve 49 adet vergi mükellefi hâneye sahiptir. 1701 yılı civarlarında Mehmed Ağa Mahallesi ismine rastlanmamakta; bu mahalle, kenarından akan derenin ismi olarak Yala Mahallesi ismi adıyla tanınmaktadır[285]. Tuzla Sicili'nde bu mahalle kurucusunun ismi, Mehmed Ağa, Muhamed Ağa ve Mehemed Ağa olarak üç şekilde geçmektedir.

2.3.2.10. Cündî-zâde Mahallesi

Bu mahallenin adı, Sicil'de iki kayıtta geçmektedir[286]. Bu mahallenin mevzusu çok karışıktır. Yerli halk ağzında çok yakın zamanlara kadar mahalle "*Cindiç*"(Džindić) ismi taşımaktaydı. Fakat bu, aslında Osmanlı *Cündî-zâde Mahallesi* ifâdesinin Boşnakçaya tercümesiydi. Fakat Tuzla Sicili'nde bu ifâde, 1644-1645 yıllarından önceki belgelerde

[282]Tuzla Sicili: 18b-4, 60a-1 numaralı varaklar.
[283]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.188
[284]Tuzla Sicili: 21a-2, 68b-2 numaralı varaklar.
[285]A.g.y., **ag.e**., s.182.
[286] Tuzla Sicili: 31b-2, 54b-2 numaralı varaklar.

geçmemektedir. Böylece belirtilen yıllar, *Cündî-zâde Mahallesi* ismi açısından Tuzla Sicili'ndeki en eski kayıtlardır. Eski kaynaklar bu konuda biraz karışık ve esrarengiz görünümdedir. Bir kısım kaynaklara göre, örneğin 1600-1604 yıllarına ait İzvornik Sancağı mufassal defterine göre, Aşağı Tuzla'da *Malkoç Cündî* ve *Mustafa Cündî mahallesi* adlı iki mahalle bulunmaktaydı. *Malkoç Cündî* mahallesiyle ilgili olarak Handzic, bu mahallenin Yala akarsuyu kenarındaki mahalle olduğunu ileri sürse de bu mahallenin adını 1600 yılları sonrası kaynaklarda görmek mümkün değildir. Mustafa Cündî mahallesiyle ilgili olarak kaynaklar, 1600-1604 yılları arasında bu mahallede vergi mükellefi 21 hâneden bahsetmektedirler. Ayrıca XVII. yüzyılın başlangıcındaki kaynaklarda o mahalledeki camiinin isminin Hüseyin Çavuş Camiisi olduğu; söz konusu camiinin yenilemesinin ise, Mustafa Cündî tarafından gerçekleştirildiği bahsedilmektedir. Bu mahallenin ismi bazen de *Cindiç* mahallesi olarak geçmiştir. Kanaatimize göre Malkoç ve Mustafa mahalleleri, aynı aileye mensup kişiler olmaları nedeniyle bu mahallelerin adları daha sonraları tek bir mahalle adı olarak anılmış olabilir. Fakat buradaki soru: Handžić'in bu mahalleyi hangi sebepten dolayı Cündî mahallesi olarak adlandırdığıdır. Çünkü halk ağzında bu mahalle, *Cindiç* mahallesi olarak geçmekteydi. *Cindiç* kelimesi Türkçe'de Cündî-zâde kelimesinin tercümesinden gelmektedir. Böyle bir isim, o mahalleleri vakfeden kişi olarak vakıfdarın soyunun devam ettiği ve onların soy isimlerini açıklamaktan uzaktır. Çünkü, halk ağzına *Cindiç* adının yerleşmesi ve bu mahallenin de bu isimle anılması, asıl vakıfdar olan *Cündî-zâde ailesini* unutulmasına neden olmaktadır. *Cindiç* isminin, Cündî olan Malkoç'tan ziyâde Mustafa Cündî ile daha fazla bir bağlantısı vardır**.** Aslında *cündîler*, İzvornik ve Sirem Sancaklarında özel bir yeri olan bir askerî birlik adıydı. Bu askerî birlik mensupları, kaleleri bulunmayan ya da ahşap çitle çevrilmiş yerleşim birimlerini koruyan atlı askerlerdi. Cündîlere bu hizmetleri karşılığı olarak da kendilerine tımarlar verilmişti. Cündîlerin askerî hizmetleri devamlı olarak savaşa katılmaktan, kaleleri korumaktan, kamu güvenliğini sağlamktan ve binicilik dersleri vermekten ibaretti[287].

2.3.2.11. Arslan Ağa Mahallesi:

Arslan Ağa Mahallesi'nin adı, Sicil'de iki kayıtta yer almaktadır[288]. Bu isim, 1600-1645 yılları arasındaki kayıtlardan ortaya çıkarılmıştır. Bu mahalle, belirtilen tarihlerden önceki kaynaklarda Arslan Çavuş Mahallesi; 1645 sonrası kayıtlarda ise, Arslan Ağa Mahallesi

[287]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.75-7.
[288]Tuzla Sicili: 1a-1, 22a-3 numaralı varaklar.

olarak geçmektedir. Burada geçen isimler, farklı kişilere ait olmayıp, aynı kişiye, yani Arslan adlı kişiyle ilgilidir. Bilindiği gibi o devirlerde çavuş rütbesine sahip olanlar unvanları ve seviyeleri gereği, ağalar seviyesinde maaş almaktaydılar[289]. Dolayısıyla bu kişinin önce çavuş sonra da ağa olarak isminin geçmiş olması olağan karşılanabilir. Diğer taraftan Arslan Ağa, bu Sicil'de en fazla adı geçen kişiliktir. Çünkü bıraktığı mirasla ilgili olarak iki çocuğu arasında anlaşmazlık yaşanmış ve Sicil'deki birkaç belgede Arslan Ağa ve çocuklarının isimleri geçmiştir.

2.3.2.12. Vaiz Mehmed mahallesi:

Vaiz Mehmed Mahallesi,hakkında Sicil'de tek kayda rastlanmaktadır[290]. Handžić'e göre bu mahalle, Yala deresinin sol kıyısında *meydan* adıyla bilinen bölgede bulunmaktaydı. 1701 tarihli bir kaynağa dayanarak Handžić, mahallenin kurucusunun Celâlî Vaiz Mehmed Efendi olduğunu ileri sürmektedir. Mehmed Efendi o bölgede, 1644 yılından önce camii yaptırmış; sonra da yaptırdığı camiiye imamlık etmiştir. Handžić'e göre imamlık yapan Mehmed Efendi Ocak 1644'te ölmüş, yerine oğlu Feyzullah imamete geçmiştir[291]. Sicil'deki kayıtlardan mahallenin 1644 yılı öncesinde kurulduğu anlaşılmaktadır. Tuzla'nın bu mahalleyle birlikte kentleşme bakımından XVII. yüzyılın ilk yarısından itibaren gelişmeye başladığı görülmektedir. Çünkü Aşağı Tuzla'daki dört mahalle, aslında XVI. yüzyılın sonları ve XVII. yüzyılın ilk yarısında görülen kasaba çevresi köylerin *(tetimme)* kasabayla birleşmesi sonucu doğmuş mahalleler olmalarıdır.

2.3.2.13. Bayır Mahallesi

Sicil'deki sadece bir kayıt, bu mahallenin ismine tanıklık yapıyor[292]. Bu kelime büyük bir ihtimâlle Slav kelimesi olan dere anlamından gelmektedir. Çünkü daha önce değinilen Mosnik Mahallesi'nin daha sonraki ismi *"Dere Mahallesi*" veya "*Dere*" olmasıydı[293]. O dere de büyük ihtimâlle Mosnik idi. Mosnik, kaynaklardan da görüleceği gibi, Bayır mahallesinin devam eden ismiydi.

[289]M. Fuad Köprülü, "Çavuş", **İslâm ve Türk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul, Akçağ yayınları, Ankara, 2005.
[290]Tuzla Sicili 43a-3 numaralı varak.
[291]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.188-89.
[292]Tuzla Sicili 47b-3 numaralı varak.
[293]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.184-5

Sonuç itibariyle Aşağı Tuzla Kasabası'nın en çok bilinen mahallelerine ilişkin buraya kadar anlatılanlar, Sicil'deki kayıtlarda yeralan bilgilerden çıkarılanlardır. Bahsedilen bu mahalleler bugün için nerede oldukları bilinen ve isimleri tespit edilebilen mahallelerdir. Mahallelerin isimlerine göre bakılıcak olursa iki büyük grub farkedilebilir. Birinci grup mahallelerin isimleri, camiinin vakıfdarına göre belirlenen ve onların sayesinde oluşmuş mahallelerdir. Bu mahalleler, şüphesiz, (örneğin Tur Ali Bey vs.) gibi Osmanlı isimleri geçmektedir. İkinci grup mahallelerin isimleri ise, Slav kökenli toponimlerden *(Mosnik gibi)* ya da onların Osmanlıcaya tam tercümelerinden *(Bayır gibi)* gelmektedir. İlginç olan, bu dönemde Aşağı Tuzla'da Saraybosna, Mostar ve Banyaluka'da olduğu gibi "Kovaçi-Demirciler" gibi zanaatkâr ya da esnaf adlarının mahalle isimleri olarak çok kullanılmadıklarıdır. Tüm bu tarz isimlerin çokça tercih edilmemesine rağmen XVI. ve XVII. yüzyıl Tuzla'sında gelişmiş zanaatkâr organizasyonlarına ve çarşılarına rastlanmasıdır[294].

2.4. Varoş olarak Aşağı ve Yukarı Tuzla(Donya i Gornya Tuzla) kasabalarında Hıristiyan mahalleleri ve toplulukları

Sicil'de, çok sayıda kayıtta varoş terimi geçmektedir[295]. Aslı Macarca olan *varoş* terimi, Balkan-Slav dillerinde kullanılmış ve daha sonra da Osmanlı diline yerleşip sürekli kullanılan bir terim halini almıştır. Orta Çağ'da askerî ve idârî açıdan bir yerleşim yeri olan kentlerin(lat. *urbs*, *burgum*) dış kısımlarında(lat. *suburbium*), tâcir ve esnafların yerleşmek suretiyle oluşturduğu semtler veya yerleşim alanları, *varoş* olarak adlandırılmaktaydı. Ancak tüm kayıtlarda *varoş* terimi geçmesine rağmen, belgeler, hangi Tuzla'nın diğerinin bir *varoş*u olduğuna ilişkin herhangi bir kayıt içermezler. Belgelerden Aşağı Tuzla, Yukarı Tuzla'nın mı? Yoksa Yukarı Tuzla, Aşağı'nın mı *varoş*u olduğunu tespit etmek imkânsızdır. Diğer taraftan iki kasabanın da ta başından beri, sahip oldukları Hıristiyan topluluğu ve Hıristiyan mahalleleri şeklinde *varoş*ları mevcuttu. Burada önemli olan, "*varoş*" teriminin kullanılan yere göre anlamsal bir değişime uğradığını fark etmektir. Bosna ve diğer Balkan bölgelerindeki Osmanlı yönetiminin ilk zamanlarında, "*varoş*" terimi, aynen Orta Çağ'da sahip olduğu anlamı taşımaktaydı. O devirlerde, kentler gibi etrafı surlarla çevrilmemiş

[294]Hamdija Kreševljaković, **Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini. Banjaluka i manji zanatski centri**, Sarajevo, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, 1961, ss.96-100.
[295]Tuzla Sicili: 3b-5, 12b-5, 19b-2, 20a-3, 27a-2, 34a-3, 36b-7, 49b-2, 61a-1, 66b-7, 68b-4, T4a-2, T7a-5 numaralı varaklar.

alanlardaki esnaf ve tâcirin ticaret yaptığı ve yerleşim yeri olarak kullandığı alanlar *varoş* olarak anılmaktaydı. Bu erken dönemde Osmanlılar, Aşağı Tuzla kenti ve *varoşu* ile Yukarı Tuzla kenti ve *varoşunu* ayırt ederek, Orta Çağ'daki anlamıyla bu *varoş* terimini kullanmaya devam etmişlerdir. O dönemde *varoş*, karışık nüfusa sahip bir semt olarak bilinmekteydi. XVI. yüzyılın ortalarında bu semtlerde Osmanlı şehirciliğinin yeni merkezleri oluşmaya başlamıştı. Osmanlılar şehircilik gelişiminin üstünde çok durmaktaydılar. Onlara göre bu semtlerin de kent sayılması; eski kaleler ve içlerindeki yerleşimlerin ise, sadece askerî ve idârî niteliği ön planda kalacak şekilde sembolik bir kent olmalarına özen göstermekteydiler. Dolayısıyla Osmanlıyla beraber eski kent denilen bölümlerde gerçek bir şehir hayatı gelişmiş ve o gelişim de Müslüman bir karakter taşımaya başlamıştı. *Varoş* sakinleri hızla islamlaşıyor ve kentin topraklarında yeni İslam vakıfları oluşuyordu. Bunun sonucunda, kent merkezlerindeki belli başlı Hıristiyan tapınakları, daha küçük ve kenar bölgelere taşınıyordu. Bununla paralel olarak Hıristiyan sakinler de şehrin bir bölgesinden diğerine ya da başka yerleşim yerlerine gönüllü olarak taşınıyorlardı. Bugünkü Türkçede *varoş* kelimesinin anlamı ve kökü de Osmanlı'nın o dönemlerde merkezlerden dışarı taşınmalara verilen anlamdadır. Diğer ifâdeyle daha ziyâde merkezin dışında yaşayan alt gelir gruplarının yaşadıkları yerler, varoş olarak adlandırılmaktadır. Tuzla Sicili'nde mahalle olarak *varoş* için kastedilen, bunun bir kent parçası olduğu, fakat daha ziyâde Hıristiyan toplulukların yaşadığı coğrafi mekânlar olduğu şeklindeydi. Çünkü mahalle olarak *cemaat* kastedilmesi ise, Müslüman ahalinin yaşadığı yerler anlamına gelmekteydi. Özetle, çoğu belgede *varoş* terimiyle Hıristiyanlar; cemaat terimiyle de Müslüman ahali kastedilmek istenmekteydi.

Tablo 6: Tuzla Sicili'nde varoş terimin geçtiği yerler:

Varak numarası	Geçtiği terim	Geçtiği tarih
27a-2,	*Memlehâ-'i zîr Varoşı*	Evâhir-i Cumâde'l-ûlâ 1054/ 26-04.VII 1644.
3b-5	*Memleha-yi zîr... Memleha-'i mezbûre Varoşı...; bundan akdem Varoş-ı mersûm zimmîlerinden*	Evâhir-i Şevvâl 1054/ 10-19. XII 1644.
34a-3	*'an Varoş*	Evâsit-i Cumâde'l-âhire 1055/ 04-13.VII 1645.
19b-2	*'an Varoş*	Evâil-i Ramazan 1055/ 21-30. X 1645
69a-4	*Memleha-'i zîr sükkânından Varoş zimmîlerinden…*	Evâil-i Ramazan 1055/ 21-30. X 1645
12b-5	*Memleha-'i zîr Varoşında*	1054-1055/1644-1646
20a-3	*Memleha-'i bâlâ Varoşunda*	1054-1055/1644-1646
36b-7	*Memleha-'i zîr Varoşundan*	1054-1055/1644-1646
50-2	*Varoş-ı Memleha-'i zîr'de*	1054-1055/1644-1646
67a-6	*'an Varoş*	1054-1055/1644-1646
T4a-2	*Varoş zimmîlerinden Matko veled-i Andriya*	1054-1055/1644-1646
T7a-5	*Varoşli Pilip*	1054-1055/1644-1646

2.5. Yukarı Tuzla (Gornja Tuzla)Kasabası

Elde kalmış 74 varaktan ibaret bu Sicil'de, Yukarı Tuzla Kasabası isminin sadece iki kere geçmiş olması ilginçtir[296]. Bu da Memlehateyn Kadılığı Mahkemesi'nin merkezinin aslında Aşağı Tuzla'da olduğunu göstermektedir. Nitekim tezde de bu konu, daha önce bahsedilmişti. Yukarı Tuzla'da ise, muhtemelen, Memlehateyn Kadılığı kadısının vekili

[296]Tuzla Sicili: 20a-3, 63a-2 numaralı varaklar.

(*na'ib*) bulunmaktaydı. Bu vekilin ayrı bir sicile kayıtlar yaptığı; nitekim daha önceki devirlerde köyleri gezen naiblerin (*ayak naibi*)[297] de ayrı sicillere kayıtlar yaptıkları bilinmektedir. Buradan da görüldüğü gibi Aşağı Tuzla, askerî, idârî ve iktisâdî olarak Yukarı Tuzla'dan her halükârda daha fazla önem taşımaktaydı. Ayrıca hem Anadolu'da hem de Rumeli'deki büyük mukataaların 1474-1484 yılları arasına ait kayıtlarında "Gornya Tuzla" yerleşim bölgesi, ilk kez Osmanlıca olarak "Yukarı Tuzla" adıyla geçmektedir[298]. Bundan önce bu adlandırma söz konusu değildi. Osmanlılar, bu bölgeyi fethinde Yukarı Tuzla'da herhangi bir kale yoktu. Dolayısıyla Osmanlılar Yukarı Tuzla'daki ilk kaleyi XVI. yüzyılda inşaa etmişlerdi. Bu kale inşaatına ilişkin bilgileri, İzvornik Sancağı mufassal defterinde görmek mümkündür[299]. Ayrıca bu mufassal defterde Yukarı Tuzla Kalesi'nde görevli bir asker olan Şirmerd'in adının da geçmesi, kalenin Yukarı Tuzla için ilk kale olduğu konusunda anlatılanları doğrulamaktadır. XVI. ve XVII. yüzyıllarında kasaba gelişmiş, fakat en büyük inşaat faaliyetlerinin XVI. yüzyılda olduğu bilinmektedir. XVI. yüzyılda Yukarı Tuzla'da çok sayıda Müslüman mahalleleri oluşturulmuş iken, 1600 yılından sonra sadece bir tane Müslüman mahallesi oluşturulmuştu. 1600 yılına kadar oluşmuş mahallelerin kurucularının çoğu devletin asker ve idârî en yüksek mevkilerindeki kişilerdi. Bu konuda isimleri geçenler ise, emin Hayrudin, Ali 'Amaldâr, sancak beyi, Mustafa Bey, Bali Bey'dir[300].

2.6.Tuzla Sicili'nde adı geçen diğer kasabalar

Aşağı ve Yukarı Tuzla (Memlehateyn) kasabalarının yanısıra, Tuzla Sicili'nde on değişik kasabadan da bahsedilmektedir. Adları geçen 10 değişik kasaba İzvornik Sancağı, Bosna Sancağı ve Sirem Sancağı'na bağlı olan kasabalardı. Sicil kayıtlarında İzvornik Sancağı'na[301] bağlı kasabalar olarak Brçka[302], Gradçaniçe[303], Beline[304], Böğürdelen[305] ve

[297]Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, II, s.644-45, *NAİP* maddesi.
[298]İstanbul BOA, MMV, No. 176, varak 176b. Krş.:Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.189.
[299]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.199
[300]A.g.y., **ag.e**., ss.189-208.
[301]Tuzla Sicili: 2b-1, 6b-2, 15a-4, 26a-2, 63a-2 numaralı varaklar.
[302]Bugünkü Brčko (Brçko), Sava Nehri üzerinde bulunan şehir ve limandır. Dayton Anlaşması sonrası, Bosna'da üst düzeyde üçüncü idârî merkez olup Distrikt Brçko olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı zamanında Brçko hakkında bkz.: Nihad Dostoviç,"Gazi Husrev Bey'in kütüphanesinde Tuzla sicilinde iki doküman 1054/1644.yılı", ss.85-106.
[303]Bugünkü Gračanica(Graçanitsa), günümüzde kuzeydoğu Bosna'da yer alan küçük bir şehirdir. Osmanlı döneminde 1548.yılına kadar gelişmiş bir kentsel yerleşim bölgesiydi ve 1572.yılında Gračanica'da bir kadılık kurulmuştu. Bkz.: Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.57,137.
[304]Bugünkü Bijeljina (Biyelyina), Kuzeydoğu Bosna'daki şehirlerden biridir. Bosna'nın Semberiya olarak bilinen bölgenin merkezidir. XVI. yüzyılda Osmanlı döneminde Bijeljina'nın gelişimiyle ilgili olarak Bkz.: Adem Handžić, "Postanak i razvitak Bijeljine u XVI vijeku", **POF**, XII-XII/1962-63, ss.45-74.

İzvornik[306] adları geçerken; Bosna Sancağına[307] bağlı kasabalar olarak Kladne[308] ve Jepçe[309]; Sirem Sancağına[310] bağlı kasabalar olarak Nemçe[311], Dimitrofçe[312] ve Raça veya Radça[313] adları geçmekteydi.

---

[305]Šabac(Şabats, osm. Böğürdelen), bugünkü Sırbistan Cumhuriyeti'nin önemli şehirlerinden biridir. Maçva adıyla bilinen bölgenin merkezidir. Osmanlılar bu şehri, 1476. yılında kısa bir süreliğine ele geçirmişler; 1521 yılında ise, kesin olarak fethetmişlerdir. O dönemde fetih sonrasında İzvornik Sancağı'na bağlanmış ve İzvornik Sancağı'nın Sava Nehri üzerinde olan en önemli kalelerden birisiydi. XVI-XVIII. yüzyıllarda ise, stratejik olarak çok önemli konuma sahipti. Çünkü bir taraftan Sava Nehir'den Bosna'ya ulaşımı ve öbür taraftan da Sava Nehri'nden Belgrad'a ulaşımı kontrol eden bir noktadaydı. Osmanlı zamanındaki Şabats hakkında bkz.: Adem Handzić"Grad Šabac i njegova nahija u prvoj polovini XVI vijeka", **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, IV, 1960, ss.93-152.

[306]Bugün Zvornik, Doğu Bosna'da Drina Nehri kıyısında bir şehirdir. Ortaçağın çok önemli kalelerinden biri olan Zvornik, Osmanlı döneminde de önemli bir merkez olan İzvornik Sancağı'nın da merkeziydi. Bosna'daki en kuvvetli ve en gösterişli kalelerden biriydi. Şehir stratejik olarak Drina Nehri'nin sınırlarındaki savunmanın temeliydi. Ortaçağ'daki Zvornik ile ilgili olarak: Desanka Kovačević-Kojić, "Zvornik (Zvonik) u Srednjem vijeku", **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine**, XVI, 1965, s.s19-35. Adem Handžić, "Zvornik u drugoj polovini XV i XVI vijeku", **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine**, XVIII, 1970, ss.141-196.

[307]Tuzla Sicili: 24b-8, 39b-3, 62a-3 numaralı varaklar.

[308]Bugünkü Kladanj (Kladany, osm. Kladne) Bosna'daki kasabalardan biri olup Doğu Bosna'da konumlu Sarayevo ile Tuzla arasındaki yol üzerindedir. Eski adı ise, Çetvrtkovişte'dir. Bu yerde, haftanın dördüncü günü, yani çetvrtak(Perşembe) günü pazar kurulması nedeniyle muhtemelen ismi buradan gelmektedir. XVI. yüzyılın sonlarında kasabanın sakinleri vergi vermek ve kulluktan muaf edilmiştir(mu'af u musselem). Üç tane camii mevcut olan Kladany'deki camilerden ikisi cami vakfının adlarını taşımakta iken; diğer camii de reayaya aitti ve sakinlerinin çoğu o dönemlerde islamlaştırılmıştı. Kladany'nin o zamanki yılık geliri 6.163 akçeydi. Bkz.: Adem Handžić ve diğerleri, **Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine**, I/1, Sarajevo, Orijentalni institut, 2000, s.360-364.

[309]Jepçe, Bugünkü Orta Bosna'da Maglay(Maglaj) şehrinin doğusunda bulunan yerleşim bölgesidir. Orta Bosna'dan Kuzey Bosna'ya olan stratejik geçiş noktasında bulunan önemli bir Osmanlı kasabasıydı. Kasabada bulunan nehir iskelesi, çok büyük önem taşımaktaydı. Çünkü iskele sayesinde, Orta Bosna'dan Kuzey Bosna'ya geçişler yapılmaktaydı. 1.600 yılı öncesinde inşaa edilmiş iskelenin verimli kullanılabilmesi için, iskelenin yüksekliği, kasaba seviyesinde yapılmıştı. Bkz.: Adem Handžić ve diğerleri, **Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine**, I/3, Sarajevo, Orijentalni institut, 2000, s.293-294.

[310]Tuzla Sicili: 14b-2, 16b-2, 30a-2, 36a-2, 58a-3, 61a-3, 61-4 numaralı varaklar.

[311]Bugün Sırbistan'da Nijemci[Niyemtsi] köyü, eskiden Sava Nehrin kıyısında Srem Sancağı'na bağlı bir kasabaydı. Ticarî açıdan çok önemli olan bu kasabanın serveti hakkında Evliya Çelebi, devamlı bahsetmekte ve sahip olduğu nehir iskelesinin gelirleri de Budin Eyaleti'ne aitti. Dubrovnik belgelerine göre, Nijemci'de Dubrovnikli tüccarlar kolonisi bulunmakta ve Osmanlı döneminde onların orada kilise yaptıklarından bahsedilmekteydi. Bkz.: Evlijā Čelebī, **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama**, çev., giriş. ve yorum Hazim Šabanović, s. 481.

[312]Günümüzde Sırbistan Cumhuriyeti'nde Sremska Mitrovica [Mitrovitsa] olarak adı geçen şehirdir. Geç Antik dönemde Syrmium olarak tanınan bu şehir, o dönemdeki imparatorlukların metropollerden biriydi. Daha sonra Macaristan ortaçağı şehirlerinden(*civitas Sancti Demetri*) biri olmuş; 1526 yılında da Osmanlı tarafından fethedilmişti. Sirem Sancağı'nın önemli kasabalarından bir olan Mitrovica, bazı belgelerde de şehir olarak adlandırılmaktadır. Osmanlı Mitrovica'sı hakkında bkz.: dr. Branislav Đurđev "Šeher Mitrovica", **Sremska Mitrovica**, Sremska Mitrovica 1969, s.73-90.

[313]Sremska Rača (Raça), günümüzde Sırbistan Cumhuriyeti'ndedir. Bu kasabanın yanında Bosna Rača'sı ile Sırbistan Rača'sı bulunmaktadır. Drina Nehri ve Sava Nehri'nin birleştiği yerde bulunan Sremska Raça, Osmanlı döneminde önemli liman ve iskelelerinden biriydi. Evliya Çelebi de Sremska Raça kasabasından çok gelişmiş yer olarak bahsetmektedir. Bkz.: Evlijā Čelebī, **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama**, çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović, ss. 479-80.

2.7. Tuzla Sicili'nde adı geçen büyük şehirler

Osmanlı'nın şehircilik anlayışı, toplu yaşama temeline dayanmaktaydı[314]. Bu toplu yaşam biçimi *şehir, belde, mahrûse, asitâne* gibi sözcüklerle adlandırılıyor; bu sözcüklerin yanında da sık sık *kale*(*kal'a*) sıfatı görülüyordu. Tuzla Sicili'ndeki kayıtlarda bu gibi yerleşim yerleri için üç grup gözlenmekteydi. Sultan tarafından yayınlanan en önemli belgeler, birinci grupta kayıtlı olan (Konstantinye, Budin gibi) yerleşim yerlerine ilişkindi. Değişik idâre fonksiyonlardan sorumlu büyük yerleşim birimleri ise, ikinci grupta yer alıyordu. Bu grupta yer alanlar, Tuzla'da olduğu gibi devlet organlarına ilişkin kayıtları barındıran yerleşim yerleriydi. Sicil'de bu tarz kayıt ve belgeleri barındıran kentler ise, Budin, Saraybosna, Banaluka, Belgrad, Kanije, Tımışvar, Egre veya Egri gibi yerleşim birimleriydi[315]. Üçüncü grubu oluşturan yerleşim yerleri ise, Memlehateyn Kadılığı gibi küçük yerleşim yerlerinden oluşmaktaydı. Bu grupta yer alanlar, Aşağı Tuzla kasabası gibi şahsi, hukukî, iktisâdî ve ailevî ilişkilere dayalı kayıt ve belgeleri içeren yerleşim birimleriydi. Özellikle bu üçüncü grupta yer alan yerleşim yerlerine ait belgeler incelenecek olursa, o günkü Osmanlı Devleti'nin her yerinde hüküm süren sosyal yaşam biçimine ait örnekleri görmek mümkündü. Kanaatimize göre bu grupta yer alan yerleşim birimlerine ait belgeler, bizlere o günün yaşam biçimi hakkında enteresan ipuçları sağlamaktadır.

Örneğin hicrî 1054 Şaban ayı evâhiri (22-31.10.1644) tarihli bir *hücet*te, Kahire'de ölmüş, Arslan oğlu Şaban'dan bahsedilmektedir[316]. *Hucce*tte yer alan şekliyle bu Şaban'ın mirasçıları erkek kardeşi İslam ile kız kardeşi Rabia'dır. Ancak, muris İslam'ın hayatta olduğu bilinmediğinden, onun miras payına Devlet Hazine'si el koymuştur (Beytü'l-mal). Bu *hüccet* muhtemelen, Memlehateyn Kadılığı Beytü'l-mal emini Mehmed Çelebi'nin talebi üzerine yazılmıştı. Mehmed Çelebi bu *hüccet* yoluyla Kahire'de ölmüş Arslan oğlu Şaban'da kalan mirasın varisi Rabia'nın ve onun şer'î vekili İbrahim Dede'nin, diğer kardeş ve aynı zamanda gâip olan İslam'a Şaban'dan düşen miras payını da almalarını engellemek istiyordu. Bu belgede görülmesi gereken önemli husus, Kahire'de öldüğü bilinen bir kişi bile bu kişinin Memlehateyn Kadılığındaki mirasçılarının var olduğudur (*Mahruse-'i Mısır'da vefat eden Şaban bin-i Arslan...*). Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da Şaban'ın muhtemelen henüz "*hacı*" olmamış olmasıdır. Çünkü bu kişi *hacı* olsaydı, isminin önünde muhakkak bu sıfat yazılmış olurdu. Bunun temel nedeni de o tarihlerde Balkanlardan ve Bosna'dan hacca

[314]Halil İnalcık, "İstanbul", **Encyclopaedia of Islam,** Second Edition, Leiden and Brill, 1978, ss.224-248.
[315]Tuzla Sicili: 6a-3, 19a-1, 25a-1, 26b-1, 30a-1, 33a-1, 52b-2, 52b-3, 53a-2, T7a-1 numaralı varak.
[316]Tuzla Sicili: 24a-4 numaralı varak.

gidenler, hac dönüşünde muhakkak Kahire'yi ziyaret ederlerdi. Diğer taraftan bilinen bir nokta da o devirlerde hacca gidenlerin Şam yolunu kullanarak gittikleri; dönüş yolu olarak da Kızıl Deniz'den Kahire'ye uğrayıp bu yolla tekrar Balkanlara veya Bosna'ya döndükleridir. Ayrıca bahsedilen merhum kişi Şaban'ın büyük bir ihtimâlle tüccar olduğu ve XVII-XVIII. yüzyıllarda Kahire'nin de büyük bir ticarî merkez olduğu bilinmektedir[317]. Dolayısıyla ve büyük bir olasılıkla, Arslan oğlu Şaban'ın Mısır'da asker, yani yeniçeri olarak bulunması, Beytü'l-mâl emini Mehmed Çelebi'nin *hüccet* çıkarma yolunu seçtiğini göstermektedir. Bu belge bizlere miras meselesi altında, XVII. yüzyılda Mısır'da Bosnalı yeniçerilerin de bulunduğu bilgisini dolaylı olarak vermektedir. Diğer taraftan o tarihlerde Mısır'da güçlü bir menfaat grubu oluşturan Bosnalı yeniçerilerin olduğunu bu belge sayesinde anlamaktayız[318]. Bu belgede Beytü'l-mâl emini'nin Şaban'dan gâip kardeş İslam'a düşen miras payına el koymak istemesi, Şaban'ın büyük bir olasılıkla yeniçeri olduğunu; dolayısıyla Devletin de yeniçerilerden kalan mirasa el koyma hakkının olması nedeniyledir. Bu *hüccet* de bunun için yazdırılmıştır. Bilindiği gibi o devirlerde hüküm süren hususî ve hukukî ilişkilerde, erkek kardeşlerin ölümü halinde kalan miras, kız kardeşlere verilebilmekteydi. Burada da görüldüğü gibi, o devirlerde yeniçerilerin miraslarıyla ilgili devamlı anlaşmazlıklar ve olumsuzluklar olabilmekteydi. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu üçüncü grupta yer alan yerleşim yerlerine ait belgeleri özellikle ele aldık. Çünkü o günkü Osmanlı Devleti'nin her yerinde hüküm süren sosyal yaşam biçimine ait örnekleri görmemizi ve bizlere o günün yaşam biçimi hakkında enteresan ipuçları sağlamaktadırlar. Görüldüğü gibi o dönemlerde hukukî yorumlar ve uygulamalar farklıydı. Yeniçeriler Sultan'ın kullarıydı(*kul*), mâl ve mülkleri de kendilerine ait değildi. Ölümlerinden sonra da mâl ve mülkleri gerçek sahibe, yani Sultan'a, aitti. Fakat o zamanki yaşam biçimi çerçevesinde bazı kimseler, yeniçerilerin mülklerini Devlet Hazinesi ile aile fertlerinin arasında paylaşılması gerektiğini düşünmekteydiler. Bu kabil bir miras sorunu için, en sık rastlanan da çözüm bu şekildi. Miras sorununun çözümünde üçüncü bir şekil olarak, yeniçerilerden kalan mirasların şeri'atın hususî ve hukukî kurallarına göre çözümlemesiydi. Ki şeri'atın mirasla ilgili kurallar ise, hayli karışıktı[319]. Bu olayda Mehmed Çelebi bu miras sorununu, muhtemelen ikinci şekilde çözmek istemişti ve sadece gâip olan İslam'ın mirası da Devlet Hazine'sine gitmeliydi. Gâip

[317]Nelly Hanna, **Making big Money in 1600: the Life and Times of Isma'il Abu Taqiyya, Egyptian Merchant**, (Syracuse: Syracuse N.Y. Syracuse University Press), 1998.
[318]Jane Hathway, **İki Hızbın Hikâyesi: Osmanlı Mısır'ı ve Yemeni'nde Mit, Bellek ve Kimlik**, çev. Cemil Boyraz, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2009, türlü yerler.
[319]Bunun hakkında bkz.: Ömer Lûtfi Barkan "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659) ", türlü yerler.

bir kişinin, şeri'at hükümlerine göre uygun bir mirasçısının olmadığı durumlarda, kalan miras zaten hazineye aitti. Keza bu olayda, bir diğer dikkate değer nokta olarak yerel üst düzey yetkililerin gücü de görünmektedir. Nitekim Mehmed Çelebi tarafından *hüccet*in yazdırılması ve yayınlatılması, aynı zamanda, şer'î bakımdan Rabia'ya kalacak mirasın istenmesini de engellemiş oluyordu. Bu üçüncü grup yerleşim yerlerindeki belgelerden Osmanlı Devleti içinde uzun mesafe yer değiştirmelerin olduğu da görülmekteydi. Bu belgede adı geçen Arslan oğlu Şaban, Tuzla doğumluydu; fakat memleketinden çok uzaklarda olan Kahire'de, yeniçeri olarak iş bulmuştu. Bu anlaşılabilir bir durumdu. Çünkü Osmanlı Devleti'nde yaşayan Müslümanların alt tabakaları, ülke çapında bu tarz yer değiştirmeler yapabiliyorlardı. Bu alt tabakalar, ilk önce paralı asker olarak; daha sonra iş bulabilmek için işçi veya esnaf olarak büyük kentlere göç edebiliyorlardı[320].

Tuzla Sicili'nde adı geçen büyük ve özel hukuku açıdan önemli olarak bilinen Osmanlı kentlerinden biri de Belgrad'dır[321]. Belgrad ile ilgili Sicil'de iki çok önemli kayıt bulunmaktadır[322]. Bu iki *hüccet*lerden görüleceği üzere Bosna Eyaleti'nin dışında bulunan sancakların sakinleri Bosna'da çok verimli topraklara yatırım yapmaktaydılar. Yatırım yaptıkları çiftlikler nehirlerin kenarlarına çok yakındaydı, dolayısıyla suyolları ile ürünlerin taşıması büyük ticarî merkezlere çok kolaydı. Bunun yanı sıra, bu iki belge Rumeli'de köylerden ve küçük yerlerden giden göçler ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Sicil'de bir sonraki adı geçen büyük şehir Tımışvardır[323]. Osmanlı zamanında Tımışvar hem sancağın merkeziydi hem de Macaristan topraklarında büyük önem taşıyan bir kaleydi. Sicil'deki kayıtlara[324] göre Tımışvar Kalesi'nin neferleri ve şehrin sakinleri Bosna'dan geliyorlardı. Bunu da Evliyâ Çeleb'inin yazdıkları doğrulmaktadır. Belgradla olduğu burada da Rumeli de Müslüman olan halkın ne tarafa göç ettiğini görebiliyoruz.

[320]Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyanları''**, s.423-464.
[321]XVI. ve XVII. yüzyıllarda Osmanlı Belgrad'ı hakkında bkz.: M. Cavid Baysun, "Belgrad", **İslâm Ansiklopedisi**; XVI. ve XVII. yüzyıllarda Belgrad hakkında Hazim Šabanović'in yazdığı bölümler **Istorija Beograda**, editör Vasa Čubrilović, I, Beograd, Prosveta, 1974.
[322]Tuzla Sicili: 31b-1, T5a-2 numaralı varaklar.
[323]Osmanlı Tımışvar'ı hakkında: Osman Ağa, **Kendi kalemiyle Temmeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk sipâhisinin hayatı ve esirlik hatıraları)/Temeşvarlı Osman Ağa**, haz. Harun Tolasa, Konya, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, 1986.
[324]Tuzla Sicili: T6a-3, T8a-3 numaralı varaklar.

2.8 Tuzla Sicili'nde vakıflar

Vakıfların, Osmanlı şehirleri ve daha küçük yerleşim birimlerinin gelişmesinde büyük roller oynadığı bilimsel literatürde sıkça rastlanan bir olgudur[325]. Vakıflar, özellikle şehirlerdeki dinî kurumların gelişmesi ve ilerlemesinde önemli roller üstlenmişlerdir. O dönemlerde dinî kurumların hemen yanında okullar, kütüphaneler vs. gibi çok sayıda eğitim ve kültür alanı oluşmuştur. Bunlara ilâveten de vakıflar yoluyla kamu yararına tahsis edilmiş çok sayıda hastane, çeşme, sebil, su yolu ve aş evi gibi kurumları gözlemlemek mümkündür. Ayrıca bu vakıf denen genel çatı altında "*mâlî nitelikli*" para vakıfları da mevcuttur. Bunlar, daha ziyâde eğitim, kültür ve sosyal amaçlı kamu binası ve kamu kurumlarının yaşamasını ve uzun ömürlü olmalarını sağlayan vakıflardı. Bu tarz "*mâlî nitelikli*" vakıflar, vakıf binalarının gelişimlerinde, Osmanlı kentleşmesinin ve Osmanlı toplumunun ilerlemesinde hatırı sayılır etkiler yaratmışlardır. Bu tür "*mâlî nitelikli*" para vakıflar, Osmanlı Devleti'nde bankacılık ve bankaların ortaya çıkmadan önceki finansal kurumlarıdır. Bu tür vakıflarca gerçek ve tüzel kişilere verilen krediler, Osmanlı Devleti'nde mâlî, kamusal ve özel hayatın devamlılığını sağlamıştır.

2.8.1. Aşağı Tuzla vakıfları:

Vakıflara ilişkin Sicillerde çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu belgeler detaylı olabildiği gibi, sadece ad ve buna ilişkin kısa bilgilerin yer verildiği belgeler de olabilmektedir. Bu belgelerde ayrıntılı ya da çok kısa bilgiler şeklinde yer alan vakıflar şunlardır:

2.8.1.1. Tur Ali Bey Vakfı:

Bu vakıf, XVI. Yüzyıl'da Aşağı Tuzla'nın en önemli vakıflarından biridir ve vakfın etrafında da Aşağı Tuzla kasabasının en önemli ve aynı adla anılan mahallesi bulunmaktadır[326]. Fakat Sicil'de bu vakıf, sadece bir kere, o da dolaylı bir şekilde geçmektedir. Vakfa ilişkin söz konusu bilgi, Sicil'de hicrî 1054 yılı Cemâziyü'l-âhir ayı evâhiri (24 Ağustos-02 Eylül 1644) itibariyle kayıtlı bulunmakta ve bir satın alma işlemiyle ilgili gerçekleştirilmiş kayıtta yeralmaktadır[327]. Bu sicil kaydında, Tur Ali Bey Mahallesinin sakinlerinden Ömer oğlu Mustafa'nın öldüğü; ardından Hasan ve Fatma adında küçük yaşta

[325]Adem Handžić "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa)"; Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", **İslâm Ansiklopedisi**.
[326]Kreševljaković, **Tur Ali-begov vakuf u Tuzli**; Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.183-184.
[327]Tuzla Sicili 46a-3 numaralı varak.

iki çocuk bıraktığı ve onları büyüten annelerinin Zulfikar Ağanın kızı İnsâne olduğu; İnsâne'nin yeniden evlenmek arzusuyla Muhammed Bey adlı kişiye nikâhlandığı; nikâhlandığı bu şahsın da mahkemede İnsâne'nin vekîli olduğu belirtilmektedir. Bu belgede ayrıca, Muhammed Beyin İnsane ve küçük çocuklarına ait olan Tur Ali Bey mahallesindeki evlerini onların vekili sıfatıyla, yine Tur Ali Bey mahallesinin bir başka sakini Osman oğlu Ali adlı bir kişiye sattığı bilgisi yer almaktadır. Söz konusu bu sicil belgesinde satılan mülkün bir sınırı olarak Tur Ali Bey Vakfı bahçesi de zikredilmektedir (...*Tur Ali Bey vakfi bağçesi* …).

2.8.1.2. Hacı Hasan Vakfı:

Aşağı Tuzla'da bulunan Hacı Hasan Vakfı'nın, 1548-1573 yılları arasında kurulmuş olduğu tahmin edilmektedir. Hacı Hasan'ın inşaa ettirdiği camii, Hacı Hasan Vakfı'nın temeli olmuştur ve etrafındaki mahalle de bu vakıf sayesinde gelişmiştir. Hacı Hasan, Tuzla'daki tuz ocaklarında ya idarî yapıyla yada üretimle ilgilenen görevlilerden biridir. Adını vermiş olduğu vakfına, kendi mirası içinde yer alan tuz ocakları gelirlerinden bir kısmı olarak 23 günlük tuz ocağı gelirini bırakmıştır[328]. Sicil'de, hicrî 1054 yılı Şevval ayının evâhiri (20-29 Aralık 1644) itibariyle kayıtlı bir *hüccet*te, *varoş* sakini bir hristiyan olan Yerko oğlu Luka, Hacı Hasan Vakfı'ndan 3.300 akçe borç aldığı; aldığı borca karşılık olarak da kendi evini ve *varoş*taki bahçesini teminat olarak gösterdiği; Luka'nın ölmesi ve borcun ödenmemesi nedeniyle Hacı Hasan Vakfı mütevellisi Ahmed Hatîb Efendi'nin ölen şahısa ait evi, vakfın mütevellisi yetkilisi sıfatıyla *(...tevliyyetüm hasebiyle…)* Aşağı Tuzla sakini Maryan oğlu Miho'ya 3.300 akçe karşılığında sattığı bilgileri yeralmaktadır[329]. Vakfın ismi, tarihi kesin olarak belirlenemeyen ve yaklaşık 1055 (1645-46) yıllarında olduğu tahmin edilen bir başka *hüccet*te de geçmektedir. Bu *hüccet*e göre Memlehateyn Kadılığı Dovalid köyü sakini bir Hıristiyan olan Pavko'nun, hüccetin yazılışından, yani yaklaşık olarak 1633-34 yıllarında Hacı Hasan Vakfı'ndan 3.300 akçe borç almıştır. Pavko aldığı kredi karşılığında evini, üzüm bağını, bahçesini ve Dovalid köyündeki diğer taşınmaz mallarını teminat olarak göstermiştir. Belgede, o zamanki Hacı Hasan Vakfı mütevellisi Osman Beşe'nin, mütevelli sıfatıyla borçlarını ödememiş olan Pavko'nun hapse atılmasını istediği ve teminat olarak gösterdiği mallarının da satılma emrini verdiği belirtilmektedir[330]. Hacı Hasan Vakfıyla ilgili üçüncü kayıt da Oseçan köyünden Abdurahman adlı bir kişinin Hacı Hasan Vakfı'ndan aldığı borçla

[328]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss.180-182.
[329]Tuzla Sicili 3b-5 numaralı varak.
[330]Tuzla Sicili 12b-1 numaralı varak.

ilgilidir. Bu Abdurrahman adlı kişinin Hacı Hasan Vakfı'na 1.020 akçe değerinde borcu vardır ve bu parayı da Osman Beşe'nin vakfın mütevellisi olduğu dönemde almıştır[331]. Belgelerden de görüleceği üzere bahsedilen üç belgede de iki farklı mütevelliden (Osman Beşe, Ahmed Hatîb Efendi) bahsedilmektedir.

2.8.1.3. Mehmed Ağa Vakfı:

Mehmed Ağa Vakfı, aynı adı taşıyan mahallenin ortaya çıkmasıyla, yani XVI. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur. Mehmed Ağa büyük bir ihtimâlle, Aşağı Tuzla Palankası askerlerinin komutanıdır[332]. Sicil'deki kayıtlardan birinde, Havace oğlu Nezir adlı kişi'nin, vakıf mütevellisi İslam Halife aracılıyla Mehmed Ağa Vakfın'dan 1.000 akçe tutarında borç aldığı belirtilmektedir[333]. Diğer bir belgede Grnofçe köyü sakini Şaban adında birinin ölümüyle Mehmed Ağa Vakfı'nın mütevellisi İslam Halîfe'nin, ölen kişinin Vakfa 325 akçe borcu olduğunu şâhitlerin şehâdetiyle belirtmekte ve bu durumun Sicil'e kayıt edilmesini buyurduğu görülmektedir[334]. Hicrî 1055 yılı Cemaziyü'l-âhir ayı evâhirinde (13-22 Ağustos 1645) düzenlenmiş bir *hüccet*te ise, Budin Kalesi sakinlerinden Tabak Kel Hasan'ın, Mehmed Ağa Vakfı mütevellisi İslam Halife'ye yetki verdiği ve Kösünce cematinden Hasan'ın mülkü olan evini Mehmed Ağa Camii Vakfının yararına satın almasını istediği yazılmaktadır[335].

2.8.1.4 Arslan Ağa Vakfı:

Bu vakfın varlığı da Sicil'deki bir belgeden anlaşılmaktadır. Hatırlanacağı üzere önceki bölümde Arslan Ağa adı geçmişti. Arslan Ağa bir çavuştu ve 1644 yılından çok kısa bir süre önce vefât etmiştir. Bu vakıfla ilgili olarak sicil kayıtlarında Aşağı Lipniçe köyünden Yuray oğlu Marko'nun, Arslan Ağa Vakfından 1.200 akçe borç aldığı; bu borcu da o vakfın o zamanki mütevellisi olan Sinan Efendi'den aldığı belirtilmektedir[336].

2.8.1.5. İsmail Efendi Vakfı:

Bu vakıf, Busina mahallesinde bulunmaktadır. Sicilde bu vakıf ile ilgili olarak 01 Muharrem 1055 (27 Şubat 1645) tarihinde, vakfın borç olarak verdiği paraların dört farklı kayıt altında işlendiği görülmektedir. Bu dört başlıkta kaydedilmiş bilgilere göre: Yaseniçe

[331]Tuzla Sicili 33a-3 numaralı varak.
[332]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.182.
[333]Tuzla Sicili 6a-6 numaralı varak.
[334]Tuzla Sicili 17b-4 numaralı varak.
[335]Tuzla Sicili 30b-1 numaralı varak.
[336]Tuzla Sicili 11a-3 numaralı varak.

köyünden Sinan Beşe, 4500 akçe borç almış ve faizi 675 akçe; Graboviçe'den Güriçe oğlu Avram, 200 akçe borç almış ve faizi 30 akçe; Dumna köyünden demirci Luka, 800 akçe borç almış ve faizi 120 akçe; Brçka'dan Ali Beşe Camii imamı Yusuf oğlu Mehmed Efendi, 14.000 akçe borç almış ve faizi de 1.400 akçe tutarındadır. Kayıtlarda ayrıca kefiller ve taahhütlerle ilgili bilgiler de mevcuttur[337].

2.8.1.6. Vaiz Mehmed Efendi Vakfı:

Bu vakfın kuruluş tarihi, Sicil'in kaydıyla aynı tarihtir. Yani söz konusu bu vakıf, çok eski bir kurum değildir. 1054-1055/1644-1646 yıllarında Sicil'deki bir *hüccet*e göre Vaiz Mehmed Efendi'nin, 80.000 akçe ile vakıf kurduğu kayıt edilmiştir. Bir başka belge olarak Sicil'de, vakfa ait bir başka resmî itirâz daha mevcuttur. Bu *hüccet*teki itiraz ifâdelerine karşı kadı efendinin söz konusu vakfı, Hanefî mezhebi kurallarına göre teyit ettiğine yer verilmektedir[338].

2.8.1.7. Budin Veziri Musa Paşa Vakfı:

Daha önce de adı geçen ve üç kez Budin Vezirliği yapmış olan Musa Paşa, Aşağı Tuzla'da vakıf ve çeşme kurmuştur. Sicil'de, bu vakfın 1054-1055 dönemine ait gelir-giderini gösteren çok önemli defter kaydı bulunmaktadır[339]. Bu kayıttan da anlaşıldığı gibi vakfın sermayesi, 45.000 ila 49.072 akçe; faizden elde edilen gelirleri, 5.400 ila 5.800 akçe; vakfın yıllık harcamaları ise, 4.261 akçe tutarındadır. Kayıtlara göre harcanmamış gelir, yaklaşık 1.000 akçe civarındadır.

2.8.1.8. Mehmed Halife Vakfı:

Vakfın kurucusu olan Mehmed, "*halîfe*" ünvanı esas alınacak olursa, bir alt meslek sınıfına; diğer ifâdeyle bu Mehmed Halife'nin muhtemelen ya ulemanın alt sınıfı yada zanaatçı veya esnaf olduğu sanılmaktadır. Bu Vakf'ın adı, kefâlet işlemleriyle ilgili olarak düzenlenmiş sadece bir *hüccet*te geçmektedir[340].

[337]Tuzla Sicili: 15a-2, 15a-3, 15a-4 numaralı varaklar.
[338]Tuzla Sicili: 24b-1, 24b-2 numaralı varaklar.
[339]Tuzla Sicili 59b-2 numaralı varak.
[340]Tuzla Sicili: 4b-3 numaralı varak.

2.8.1.9. Hacı Alişah Vakfı:

Bu vakfın adı, bir borçla ile ilgili bir *hüccet*te geçmektedir. Bu *hüccet*te yer aldığı şekliyle Yusuf oğlu Şaban adlı kişi, vakfın mütevellisi olan İslam Halife'den 850 akçe tutarında borç almıştır.

2.8.1.10 Hacı Cafer Vakfı:

Bu vakfın adı çok kısa olarak fakat çok ilginç olan bir *hüccet*te yer almaktadır[341]. Hacı Cafer, vakfın nâzırı olarak bir *hüccet*le Aşağı Tuzla'dan Bekr Efendi adında bir kişiyi kendi genel vekili (*vekîl-i mutlak*) olarak tayin etmektedir ve adıgeçenin görevi de Memlehateyn kasabası sakinlerinden verilmiş borçların toplanmasıdır.

2.8.1.11. Kasım Beşe Vakfı:

Bu vakfın adı da bir sicil kaydında geçmektedir. Bu kayda göre, Breşka köyü sakini Petre oğlu Gruiçe Kasım Beşe Vakfına 500 akçe tutarında borcu bulunmakta; vakfın mütevellisi de Yusuf Halife' adlı bir kişiydi[342].

2.8.1.12. Hacı Kurt Vakfı:

Bu vakfın adı, Aşağı Tuzla varoşu hristyanları arasında bir mirastan dolayı çıkmış ihtilâf ile ilgili bir belgede geçmektedir[343]. Belgenin konusu, mirasçılardan birinin ipotek karşılığı aldığı borçtur. Aşağı Tuzla varoşunda ikâmet eden müteveffâ Antun'un çocukları İvan ve Mande, aralarında mirası iki parçası İvan'a; bir parçası da Mande'ye olmak üzere paylaşmışlardır. Mande, bunu kabul etmiştir. Daha sonra Mande, o anlaşmaya itiraz edip bahçenin bütün mülkiyet hakkını talep etmiştir. Bu talebinde de kendileri mütevelli olan iki Müslüman şahidi mahkemeye çıkarmıştır. Şâhitler de Mande'nin kardeşi Ivan'ın, Hacı Kurd Vakfı'na ahırı ve samanlığı rehin ettiğini ifâde etmişlerdir.

2.8.1.13. Muitafçı Oruç Vakfı:

Çuval ve benzeri eşyaları imal eden ve bunun ticaretini yapan kişilere muitâfçı denmektedir. Bu vakfın adı, çok ilgi çekici bir *hüccet*te geçmektedir[344]. Bu belgeye göre

[341]Tuzla Sicili: 23a-3 numaralı varak.
[342]Tuzla Sicili: 33a-5 numaralı varak.
[343]Tuzla Sicili: 49b-2 numaralı varak.
[344]Tuzla Sicili: 42b-3 numaralı varak.

Destin Dol köyünden İstepan oğlu Petar, Oruç Mutafçı Vakfının mütevellisi Ali'ye 200 akçe borç vermiştir. Oysa, durum tam tersinedir; yani vakıf mütevellisinden borç alınmaktaydı.

2.8.1.14. Abdullah kızı Meleksima Vakfı:

Söz konusu vakıf, Aşağı Tuzla'da Abdullah kızı Meleksimâ tarafından kurulmuş mali nitelikli bir vakıftır[345]. Babasının adının Abdullah olarak geçmesi nedeniyle Meleksima'nın büyük bir ihtimâlle gayrimüslim kökenli olduğu sanılmaktadır. Belgede yer aldığı şekliyle Hacı Memişah oğlu Osman Halife'nin vekili olan bakkal Arslan oğlu Derviş, Osman Halife'nin Meleksima Vakfına olan 1.500 akçe tutarındaki borcunu ödemiş ve akçeleri nâip Hasan Efendi'ye teslim etmiştir. Sözkonusu Hasan Efendi, aynı zamanda vakfın mütevellisidir.

2.8.1.15. Fatma'nın Vakfı:

Vakfın adı, sicildeki bir kayıtta geçmektedir. Bu kayıtta Banoviçi'li Yahya oğlu Omer'in bu vakfa 100 akçe borcunun olduğu; bu borcun kendisine vakfın mütevellisi Derviş Halife tarafından verildiği belirtilmektedir[346].

2.8.1.16. Zeyni kadın Vakfı:

Bu vakfın adı, iki ayrı rehin davası belgelerinde geçmektedir[347].

Belgede yer aldığı şekliyle Varoş mahallesi sakini Andriya oğlu Matko kaybolmuştur. Eşi Kata ise, mahkemede, oturdukları evin, Zeyni Kadın Vakfı'na 2.500 akçe karşılığında rehin olarak verildiğini inkâr etmiştir. Vakfın mütevellisi, borcun ödenebilmesi için mahkemeye şâhitler çağırmıştır. Şâhitler sözkonusu gayrimenkulun, 7 yıl önce o zamanki vakfın mütevellisi olan Mumin'e rehin verildiğini ikrar etmişlerdir.

2.8.2. Memlehateyn Kadılığı'nda ve İzvornik Sancağı'ndaki Vakıflar:

Sicil'de Aşağı Tuzla'daki vakıfların yanısıra Memlehateyn Kadılığı'nda ve İzvornik Sancağı'nda bir çok vakıftan bahsedilmektedir. Aşağıda bu vakıflarla ilgili bilgiler yer almaktadır:

[345]Tuzla Sicili: 21a-3 numaralı varak.
[346]Tuzla Sicili: 44b-4 numaralı varak.
[347]Tuzla Sicili: T4a-2, T4a-3 numaralı varak.

2.8.2.1. Bahşi-Bey Vakfı:

Bahşi Bey 1533 yılı öncesi İzvornik Sancak Beyi; 1533 Mart'ında vefat ettiğinde ise, Hersek-Sancak Beyi görevindedir. Bahşi Bey, İzvornik Kalesi'nde kurduğu tekke başta olmak üzere İzvornik'teki vakıfların ayakta kalması için tarıma dayalı vakıflar kurmuştur[348]. Vakfın adı, Sicil'deki belgelerde geçmektedir. Örneğin hicrî 1054 Rebiyü'l-âhir ayı evâilinde (07-15.06. 1644) düzenlenmiş olan bir hüccette[349], Bahşi Bey'in Memlehateyn Kadılığı'ndaki vakfının mütevellisi olan Hudaverdi oğlu Ali Çavuş'un, vakıf arsalarının kullanım hakkı verilmiş Abdullah oğlu Ridvan Bey'i bu kullanım hakkı nedeniyle ödemesi gereken filori ve öşürü zamanında ödememesi nedeniyle mahkemeye şikâyette bulunduğundan bahsetmektedir. Rıdvan Bey ise, bu suçlamayı reddetmektedir.

İkinci belge ise, hicrî 1055yılı Safer ayının evâsitinde (07-15.04.1645) İstanbul'da verilen fermândır. Bahşi-Bey Vakfı'nın mütevellisi olan Ali, bazı kişilerin gayr-i meşru bir şekilde Budin Divanın'dan berât alıp görevini gasp ettikleri konusunda İstanbul'daki Divana şikayette bulunmuştur. İstanbul'daki Dîvân, İzvornik Kadısına ne yapıp edip Ali'yi kanuna ve sultanın irâdesine uygun olarak kendisine ait makama geri getirilmesini emretmektedir. Bu konuda 1054 yılı Cemâziyü'l-âhir ayının evâhirinde (24.08-02.09.1644) bir berat çıkarılmıştır[350]. Bu berâtta, İzvornik Sancak Beyi Mustafa'nın o tarihte Budin Divânı'na bir mektup yazarak, Bahşi Bey Vakfı'nda "*tevliyyet*" görevi bulunan Ali isimli şahsın bulunduğu görevden alınmasını ve bu göreve Ömer isimli şahısın getirilmesini talep etmekte; bahsi geçen Ömer'in çok dindar olduğundan ve İzvornik yakınlarında Kosova denilen yerde bir köprü hibe ettiğinden söz edilmektedir.

2.8.2.2. Şeyh oğlu Nasuh Vakfı:

Bu vakıf, Banoviç adlı köyde bulunmaktaydı[351]. Vakıf sahibi Şeyh oğlu Nasuh, Drametin nâhiyesine bağlı Treşteniçe köyündendir. Sicil'deki belgede Banoviç'teki Haci İbrahim camii için 600 akçe hîbe ettiği; yine Banoviç köyünden Muhamed oğlu Osman'ın bu vakıftan 600 akçe artı 60 akçe faizi ile borç aldığı belirtilmektedir.

[348]Toma Popović, "Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku", **POF**, XVI-XVII, 1966-67/1970, ss.93-99, ayrıca s.96.
[349]Tuzla Sicili: 8a-3 numaralı varak.
[350]Tuzla Sicili: 60b-2 numaralı varak.
[351]Tuzla Sicili: 39b-4, 39b-5 numaralı varaklar.

2.8.2.3. Hurem oğlu Rizvan Vakfı:

Hurem oğlu Rizvan, Memlehateyn kasabası köylerinden olan Rahiç'tendir. Ölümünden sonra kendi ruhu için sürekli İhlas sûresi okunması amacıyla 3.000 akçe ile bu vakfı kurmuştur. Bu bir aile vakfı (*evlâdiyyet vakf*) olup, okunacak sûre iki kızı tarafından gerçekleştirilecek ve daha sonra bu düzenli okuma işlemi aile içinde nesiller boyunca gelenek olarak devam edecektir. Bu vakıfın mütevellisi de Rizvan'ın damadıdır. Vakıfname Sicil'e, hicrî 1054 yılı Rebiyü'l-evvel'in evâsitinde (18-27 Mayıs 1644) kaydedilmiştir[352].

2.8.2.4. Ahmed Kethüdâ kızı Hirman Vakfı:

Ahmed Kethüdâ kızı olan Hirman Hatun'un, tam olarak bilinmese de Çer köyünde ikâmet ettiği tahmin edilmektedir. Hirman Hatun vakfiye olarak, Sefer ayının 1051/12.05-09.06.1641 öncesinden kendi takılarından gümüş kemerini bağışlamıştır. Bu vakıfnameye göre gümüş kemer satılacak ve elde edilen tutar da vakfa verilecektir. Belgede yazılanlara göre vakfın yöneticisi Mustafa Çavuş; vakıf işleri ise, oğlu Mehmed Halîfe tarafından yönetilmektedir. Belgelere göre daha sonra bu Mustafa Çavuş'un bu vakfın yönetiminin oğlu Mehmed'e geçmesini mahkemeden talep ettiği görülmektedir[353].

2.9. TUZLA SİCİLİNDEKİ DİĞER BELGELER

Tuzla Sicili'nde rastlanılan diğer belgeler çok çeşitli niteliktedirler. Bunlar mâlî belgeler, yükümlülük belgeleri, vesâyete ilişkin belgeler, sosyal topluluklara ve sosyal ilişkilere dair belgeler, sosyal hayat ve dînî ilişkilere dair belgeler, duâ ve fetvâlara ilişkin belgeler, göçlere ilişkin belgeler, ihtilâflara ilişkin belgeler, mülkiyete ilişkin belgeler, zulüm, eşkiyalık, isyân, darp, cinâyet ve hırsızlıklar gibi suçlara ilişkin belgelerdir.

2.9.1. Borçlarla ilgili belgeler:

Sicil'de çeşitli kredi işlemleri ile ilgili çok sayıda belge bulunmaktadır. Sicil'deki belgelerden, kredi verme bakımından ilk grubu para vakıfların oluşturduğu anlaşılmaktadır. Diğer ifâdeyle Sicil'e göre en çok kredi veren kurumlar, vakıflardır. Osmanlı Bosna'sında kentsel yaşamın temeli olan her boydaki mâlî nitelikli vakıflardır. Özellikle bu mâlî vakıflar sayesinde birçok İslâm kurumu, hatiblik hizmeti, imamlık ve mualimlik gibi faaliyetleri

[352]Tuzla Sicili: 42b-1 numaralı varak.
[353]Tuzla Sicili: 62a-2 numaralı varak.

yürütebilmişlerdir. Diğer taraftan, şehirlerde tüccarlar ve zanaatkârlar işlerini yürütebilmek için sürekli olarak vakıflardan kredi alabilmişlerdir[354]. Mâlî nitelikli vakıfların mevcudiyeti, zengin arazi malikleri de dâhil olmak üzere bir çok insanın ticâri işlerini sürdürmelerine yardımcı olmaktadır. Sicil'deki belgelere göre kredi verenlerin ikinci grubunu ise, özel kişiler teşkil etmektedir. Zengin arazi sahiplerinin, mülk gelirlerinin yanısıra borç vererek devletten ve vakıflardan ek gelir temin ettikleri görülmektedir. Belgelerden de görüldüğü üzere kredi alanlar veya borçlananlar farklı sosyal sınıflara mensupturlar. Diğer taraftan zengin insanlar, çeşitli amaçlar için kredi verenlerden büyük miktarlarda borç alırlarken; daha düşük sosyal sınıflara mensup olanlar ise, daha küçük miktarlarda borç almaktadırlar. Borçlanmalar özellikle ilkbaharda Hıdrellez zamanı ile kışın Kasım ayında olmak üzere iki değişik mevsimde yoğunlaşmaktadır. Osmanlı Devleti'nde mâlî harçların çoğunlukla ilkbahar Hıdrellez zamanında toplandığı bilinmektedir. Bir başka deyişle bu tarih, bugünkü mâlî vergi yılı karşılığı olarak 15 Nisan'a denk gelmektedir. Diğer bazı harçlar ise, bahar ve kış vergisi olarak iki taksitte ödenmektedir. Bu nedenden dolayı bu iki dönem köylülerin yoğun olarak borç aldıkları görülmektedir. Belgelerden görülen bir başka durum da kredi alanlar ve kredi verenlerin Müslüman veya Hıristiyan olabildikleridir. Ayrıca krediler, ister şehirde, isterse köyde verilmiş olsunlar, alındıkları bölgede kayıt altına alınmaktadır. Kredilerin büyük bir kısmı, kefâlet ile güvence altına alınmış kredilerdir. Kefâlet karşılığ bu krediler "şahsî kefâlet (*kefâlet bi'n-nefs)"* yada "mal mukabili kefâlet (*kefâlet bi'l-mâl)"* şeklinde gerçekleştirilmektedir. Kredi ve borçlar ile ilgili bir çok belge bugün Tuzla Sicili'nde mevcuttur[355].

[354]Snježana Buzov, "Značaj Bosne za razumijevanje osmanskog pravnog sustava i osmanske pravne prakse", **POF**, LX, 2011, s.311-324; Osmanlı Develt'inde para vakıflarının şer'î karakteri hakkında bkz.: John Mandeville, "Usruious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", **International Journal of Middle East Studies**, X, 1979, ss. 289-308.

[355]Tuzla Sicili: 1a-1, 1a-4, 4a-3, 4a-4, 4a-5, 4a-6, 4b-3, 4b-9, 4b-10, 5b-3, 5b-5, 6a-1, 6a-4, 6a-5, 6a-6, 8a-6, 8a-7, 8b-2, 8b-3, 8b-4, 10b-7, 11a-3, 12a-5, 12b-1, 12b-2, 13a-2, 13a-3, 13a-5, 14a-2, 15a-1, 15a-2, 15a-3, 15a-4, 17a-2, 17b-1, 17b-4, 17b-6, 18b-1, 18b-3, 19b-2, 20a-3, 21a-3, 23a-2, 23a-4, 23a-5, 24a-1, 24a-3, 25b-2, 26a-3, 27a-3, 27a-4, 27a-5, 27a-7, 27a-8, 28a-4, 28a-5, 28b-2, 30b-3, 32a-2, 33a-2, 33a-3, 33a-4, 33a-5, 34a-3, 34b-3, 36a-3, 36b-1, 36b-3, 36b-4, 36b-5, 36b-6, 36b-7, 36b-8, 37a-5, 37a-6, 37b-3, 38b-4, 38b-5, 39a-2, 39b-3, 39b-5, 42b-3, 44b-2, 44b-4, 44a-3, 44b-1, 44b-3, 44b-4, 44b-5, 45a-4, 45a-5, 45b-1, 45b-2, 45b-4, 46a-4, 47a-5, 47a-6, 47a-7, 47a-8, 47-9, 47a-10, 47a-11, 47a-13, 47a-14, 47a-15, 47b-3, 47b-4, 49b-1, 50b-3, 56b-1, 58b-4, 60a-3, 60b-3, 61-4, 60b-5, 61a-2, 63a-4, 63a-5, 65a-1, 65b-1, 66a-1, 66a-1, 66a-4, 66a-5, 66b-2, 66b-3, 66b-5, 66b-6, 66b-7, 66b-8, 66b-9, 66b-10, 67a-10, 68a-2, 68a-3, 68b-4, T2a-1, T2a-2, T2a-4, T7a-4, T7a-5, T8a-3 numaralı varaklar.

2.9.2. Vekâlet:

Sicil'de özel hukuk belgelerine ilişkin kayıtlarda *vekâlet* kurumu ile karşılamaktayız. Bu kurum, Osmanlı mahkeme uygulamalarında büyük önem taşımaktadır[356]. Özellikle kadınlar ve küçük çocuklar, mahkemelerdeki çeşitli davalarda ancak vekîl yoluyla temsil edilmektedirler. Bu vekiller genellikle birinci derecedeki akrabalardan (*baba, büyükbaba, amca, büyük kardeşler vb.*) oluşmaktadır. Bazen de bu vekîller arkadaşlar arasından; şehir, kasaba, köy veya mahalleden herhangi bir kişi olabilmektedirler. Ayrıca bazen bu vekîllik görevini profesyonel olarak üstlenen kişiler de olmaktadır. Keza bu profesyonel vekiller, mahkemedeki rutin işleyişi ve yasaların nasıl uygulandığına dair etraflıca bilgiye sahip kişilerden oluşmaktadır. O dönemde yalnızca kadınlar ve küçük çocuklar vekîl tarafından temsil edilmezler; onların yanı sıra değişik durumlar için yetişkin erkekler de mahkemede kendilerini temsilen bir vekîl tayin edebilmektedirler. Ayrıca bu mahkemedeki davaları ve işleri için Memlehateyn Mahkeme'sinden uzakta yaşayanlar vekîl tayin ettikleri gibi; aynı zamanda Memlehateyn Kasabası'nın sakinleri de bu haktan yararlanabilmektedirler. Sicil belgelerinin birçok yerinde vekîller ve vekâlet ile ilgili bahisler mevcuttur. Bu konu daha ayrıntılı olarak incelenmesi gereken bir konudur. Dipnotta sadece vekîllerin tayini ile ilgili belgeler sıralanmış; vekîllerin katıldığı davaların belgeleri ise, sıralama dışında bırakılmıştır[357].

2.9.3. Vasî tayini (atanması):

Sicillerde çok sayıda çocuğa ait mülkiyet davaları ile ilgili belgeler görülebilmektedir. Nitekim Muhallefât Defteri kayıtlarının tutulmasının nedenlerinden biri de yetim çocuklara ait mülklerin nakit paraya çevirilmesi ve o nakit paranın faiz karşılığında borç verilerek işletilmeleridir. Muhallefât Defteri'nin kayıt altına alınmasının bir başka nedeni ise, mirasçıların anlaşmazlığa düşmeleri halinde veya vefât edenin ardından bir varisin olmaması duumlarında mal varlığının Beyü'l-mâle devredilmesi içindir[358]. Sicil'de yetim çocuklara ait mülkleri korumak için vasî atanması konusunda çok sayıda belge mevcuttur. Genelde yetim çocuğun vasîsi, annesi olmaktadır. Fakat o vasî anneler de bir kadın olması nedeniyle mahkemelerde ancak bir vekîl tarafından temsil edilebilmektedirler. Sicil'deki belgelerden ayrıca, yetim çocukların reşit olana kadar durumlarını gözeten ve onlara ait mülklerinin

[356]Ronald C. Jennings, "The Office of the Vekil (wakil) in 17th Century Ottoman Shari'a Courts", **Studia Islamica**, XLII, 1975.
[357]Tuzla Sicili: 1b-1, 13a-4, 18b-2, 20a-1, 20a-2, 23a-3, 32a-4, 32a-5, 43a-2, 48b-1, 48b-2, 55b-1, 63a-3 numaralı varak.
[358]Ömer Lûtfi Barkan "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659) ".

durumunu takip eden ve kendilerine *nâzır* adı verilen bir yöneticinin tayin edildiği görülmektedir[359].

2.9.4. Hıristiyan topluluğu ve kiliseler:

Sicil'de Hristiyan topluluğu ve kiliseler ile ilgili çok sayıda belge mevcuttur. Bu belgeler, Hristiyan toplumu ve kiliselerin durumundan ziyâde, Hıristiyanların hukukî sorunları ile ilgilidir. Bunların çoğu, özel hukukî sorunlar olup; Hristiyanların, meselâ evlilikler, miras, mülkiyet anlaşmazlıkları vb. toplumsal meselelerle doğrudan ilgilidir. Bu belgelere ek olarak Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki ilişkilerle ilgili belgeler de mevcuttur. Burada özellikle kredi işleri ile ilgili belgeler dikkat çekmektedir. Çünkü bunlar, Hristiyanların malî vakıflardan kredi aldıklarına dair belgelerdir. Ayrıca bundan başka Hıristiyanların Müslümanlara verdiği krediler ile ilgili belgeler de mevcuttur. Bu belgelerde çeşitli Hristiyan isimlerine rastlanmaktadır. İsimlerin çoğu eski Slav isimleri olup, hem Katolikler hemde Ortodokslar tarafından ortak olarak kullanılan isimler olmaları nedeniyle isimlere bakarak mezhep ayrımı yapmak oldukça zordur. Sicil'deki bir belgede Brçka yakınlarında Bila köyünde bir rahibin cinâyete kurban gitmesinin ardından, kalan miras ve kan parasıyla ilgili konulara değinilmektedir. Sicil'de Hıristiyan evlilikleriyle ilgili bir kaç kayıt da mevcuttur. Örneğin bir belgede, mahkemenin onayının var olmasına ve damadın da bir Hıristiyan olmasına rağmen evlenen bir Hıristiyan kızın annesinin de mahkeme huzurunda bu evliliğe onay verdiğinin kaydı geçmektedir. Diğer taraftan Tuzla'daki Fransisken tarikatına ait Gradovrh Manastırı faaliyetleri hakkında da birkaç belge mevcuttur. İzvornik Sancağı topraklarında varlığı bilinen, Ortodoks manastırları ile ilgili herhangi belgeye ise, hiç rastlanmamıştır. Sicil'de Bosna Eyâlet topraklarında bulunan kiliselerden vergi toplanması (*kilise resimleri*) ile ilgili olarak bir genelge de bulunmaktadır[360].

---

[359]Tuzla Sicili: 1b-1, 5b-3, 12a-2, 13a-4, 14a-1, 14b-3, 16b-1, 24a-5, 34b-3, 36a-2, 46a-1, 46a-2, 46a-3, 54b-2, 55b-1, 58b-1, 58b-6, 61a-3, 63a-3, 68b-2 numaralı varak.

[360]Tuzla Sicili: 1a-2, 9b-2, 12b-2, 16b-2, 16a-2, 18b-4, 19b-2, 19b-3, 20a-3, 21b-4, 27a-8, 23a-3, 32b-1, 34a-1, 34a-3, 42a-1, 44b-2, 51a-4, 51b-1, 55a-1, 56b-4, 60a-1, 63b-1, 64b-3, 68b-4, T4a-2, T6a-1 numaralı varaklar. XVII. yüzyılda Ortodoks ve Katolik kiliselerin vergileri (*kilise resimleri*) hakkında: Radmila Tričković, "Srpska crkva sredinom XVII veku", **Glas SANU, Odeljenje istorijskih nauka**, II, ss. 61-164.; XVII yüzyılda Bosnalı Frensisken rahiplerin Osmanlı Devlet'ine karşı mükellefiyetleri hakkında: Josip Matasović, **Fojnčka regesta, Spomenik SKA**, Beograd 1927; Gradovrh Katolik manastırı hakkında: Milenko S. Filipović, "Propast franjevačkog manastira Gradovrh i poreklo 'Crne Gospe' u franjevačkom manastiru u Baču ", **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, IV, 1960, ss.89-94; a.y., "Počeci i prošlost Zvorničke eparhije", *Bogoslovlje* ile ayrı basım, VIII/1-2, Beograd 1964.

2.9.5 Asker maaşları ve diğer meslekler grupları için maaş ödenekleri:

Sicil belgeleri arasında çeşitli kalelerdeki, özellikle Budin bölgesi kalelerinde görevli askerlerin maaşları ile ilgili bilgilerin yeraldığı görülmektedir. Diğer taraftan Tuzla, tuz üretimi için büyük bir mukataaydı ve bu nedenle hazine için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu gelir ve maaşlar konusunda bazen çeşitli anlaşmazlıklar oluşabilmektedir. Bazen bu gelirler askeriyeye ait olmayan hizmetler için de kullanılmışlardır. Bu da ciddî çıkar çatışması yaratmıştır. Bazen de askerlerin gecikmiş maaşlarını karşılayabilmek adına vergilerin aniden yükseldiği; yerli halka ek vergiler yüklendiği; halkın da bu yüklerden çok şikayet ettikleri sıkça görülmüş durumlardır. Sicil'de bu konulara ilişkin sayısız belge mevcuttur. Ayrıca bunlardan bazıları, bu kabil durumlar halinde Budin Valîsi huzurunda gerçekleştirilen uzlaşma sayesinde tatlıya bağlandığını gösteren belgelerdir. Çünkü Devlet hem kalelerdeki askerlerin maaşlarının ödenmesini, hemde halkının isyan etmemesini istemektedir[361].

2.9.6. Tarım ve tarımsal ihtilâflar:

Sultan Süleyman ve Şeyhü'l-İslâm Ebu Suud'un ortak çalışmaları sonucu Osmanlı Devleti'ndeki topraklar, tarıma uygun olup-olmamaları bakımından tasnif edilmişler ve kayıt altına alınmışlardır[362]. Bu kayıtlar düzenlenirken Bosna'daki tarım tasniflerinden büyük ölçüde yararlanılmıştır. Bu tasniflere, bariz olarak 1540-1570 arasında yazılan defterlerde rastlandığı gibi, 1541'de yazılan Budin Kanûnnâmesi ile 1568'de yazılan Üsküp Kanûnnâmesinde de rastlanmaktadır[363]. Bu kayıtların var olmalarına rağmen *erâzi mîrî* kullanım haklarıyla ilgili, örneğin yüksek vergiler, miras hakları ve topraklar üzerindeki Devlet'in hakları vb. Konularda çok çeşitli kanunî sorunların ortaya çıktığı sicil kayıtlarından görülebilmektedir. Bu tür topraklar üzerinde olan sorunlar, genelde i) Tüzel ve gerçek kişiler arasındaki sorunlar ii) Tüzel kişiler ve devlet arasındaki kanunî sorunlar olmak üzere iki noktada yoğunlaşmaktadır. Fakat bu sorunları, çok sayıda belge bulunması nedeniyle ve "*çiflik arazileri*" ile "*erâzi mîrî*"nin yapı olarak birbirinden farklılığı nedeniyle her iki arazi türünün ve bunlara bağlı ilişkilerin de ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Bütün belgelerde erâzi mîrînin kullanım hakkıyla yada arazilerden elde edilen gelirlerle ilgili değişik tanımlar

[361]Tuzla Sicili: 1a-3, 19a-1, 25a-1, 26b-1, 30a-1, 33a-1, 52b-2, 53a-1, 53a-2 numaralı varaklar.
[362]Halil İnalcık, "Islamization of Ottoman laws on land and land tax", **Festgabe and Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie- Diplomatik**, eds. C. Fragner and K.Schwharz, Berlin, Klaus Schwarz, Verlag, 1992, ss.100-116.
[363]Snježana Buzov, "Značaj Bosne za razumijevanje osmanskog pravnog sustava i osmanske pravne prakse", **POF**, LX, 2011, ss.311-324.

mevcuttur. Bu da bazen arazileri özel mülk olarak algılama yanılgısı yaratmakta, Osmanlı Devleti de özel mülk algılamasına asla tahammül göstermemiştir.

2.9.7. Çiftlikler:

Osmanlı Bosna'sında büyük çiftliklerin ortaya çıkması hem tarımsal hemde sosyal hayat açısından önemli olgulardan biridir[364]. Aslında bu olgu Osmanlı Devleti genelinde bir olgu olmasına rağmen Bosna'daki çiflikler, bölgeye özgü olarak diğerlerinden bazı farklılık göstermektedirler. Bosna'da çiftliklerin bir kısmı, tımar denilen arazilerin çiftlik olarak devir işlemlerinin yapılmasından sonra ortaya çıkmışlardır. Bosnalılar bu çiftlikleri, büyük ölçüde miras sistemine borçludurlar. Bosna'daki çiftliklerin ortaya çıkmasının diğer yolu, belgelerden de görüleceği gibi, sipahî ve kendi reayası dışında üçüncü bir tarafın varlığı sayesindedir. Bu üçüncü taraf, *"ashabi alâka"* denilen o zamanki şehirlilerin oluşturduğu, örnek olarak yeniçeriler, şehir tüccarları ve din adamları vb. oluşan sosyal sınıftır[365]. Bosna'daki büyük çiftlikler, çoğunlukla tımar arazilerine ait olan topraklar üzerinde kurulmuşlardır. Dolayısıyla *ashab-i 'alaka* denilen kesim, reayanın tapusunu almış; böylece hukukî açıdan kendileri de reaya statüsüne girmişlerdir. *Ashab-i alaka,* genellikle bu çiftlikleri satın-aldıktan sonra reaya denen kiralık işçilere kiralık olarak bırakmış veyahut bu çiftliklere yeni kiracılar (*çiftçi, müstecir*) yerleştirmişlerdir. Bosna'da çiftliklerin ortaya çıkmasının diğer bir yolu ise, yerleşime açık olmayan veya terk edilmiş toprakların düzenlenmesiyle oluşmuştur. (*ihyâ, şenlendirme*). Tuzla Sicili'nde çiftliklerin ortaya çıkması ile ilgili olan belgelerde bir çok istisna mevcuttur. Çünkü bir çok belgede vakıf ve mukataa üzerinde kurulan çifliklerden bahsedilmektedir. Belgelerde örneğin Sultan Hâsı denen bir çiftlikten bahsedilmektedir. Devletin tekelinde olan tuz üretiminden sorumlu Tuzla Mukataası Emini, Tuzla içinde bu kabil çiftlikler için çiftlik tapularının verilmesi konusunda büyük roller oynamıştır. Bu suretle bir çok *ashâb-i 'alâka* mensubu köylerinde bulunan hâs toprakların tapularını üzerlerine alabilmişlerdir. Bunun sebeplerinden birinin, köylülerin muhtemelen sefere çıkmama gibi ayrıcalıklarının (*serbestiyyet*) olmasıdır. Sicil'de çiftlikler ile ilgili çok sayıda belge bulunmaktadır. Bu belgelerin listesi dipnotta verilmiştir. Belgelerin içerdiği konular: i) Çiftliklerin meşruiyetiyle ilgili olarak eminin üçüncü taraflara hak sahibi olabilme izni verdiği durumlar, ii) Eminin *ashâb-i 'alâka*'nın mukataaya olan borçlarını

[364]Ömer Lütfi Barkan "Çiftlik", **İslâm Ansiklopedisi**; Halil İnalcık, "The Emergence of Big Farms, Çiftliks: State, Landlords and Tenants", **Landholding and comercial agriculture in the Middle East**, ed. by Çağlar Keydar and Faruk Tabak, (Albany: Staten University of New York Press), 1991, ss.105-125.
[365]Nihad Dostović, "Dva dokumenta iz Tuzlanskog sidžila 1054/1644. godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci", ss.18, 33, 35, 39, 42.

mahkeme yoluyla cebren ödetmesi, iii) *Ashâb-i 'alâka'*nın toprakları almasıyla birlikte eski reayanın kiracı statüsüne geçişini teyit eden belgelerdir (*çiftçi, müstecir*). Sicil belgelerinden ayrıca, müstecirlerin elde ettikleri gelirlerinin dörtte birlik kısmını *ashâb-i 'alâka'*ya vermek mecburîyetinde oldukları da görülmektedir[366]. Dipnottaki listede tapulara yer verilmemiştir. Çünkü bu tapular çok fazla sayıdadır ve özel olarak incelenmeleri gerekmektedir.

2.9.8. Tapular:

Tapular, *erâzî mîrî*'nin sahiplerinin mülkiyetini kanıtlayan yasal belgelerdir. Tapu, eski kayıtlarda *ma'rifetnâme* veyahut *temessük* olarak geçmektedir. Bazen de son iki terim, tapu terimi ile birlikte sıfat hâlinde kullanılmıştır (*tapu temessüğü*). Tapular, *erâzî mîrî* üzerindeki hakları (*tasarruf*) düzenleyen belgelerdri ve bu önemli özelliğinden dolayı da sicillerde çok sık rastlanan belge türüdürler. Bazı özel durumlarda tapular, tımar topraklarının sadece bir bölümü için düzenlenmişlerdir ve bu belgeyi düzenleyen de sipâhinin kendisidir. Eğer tapu bir vakıfa ait topraklar için verilmişse, bu durumda bu kabil bir tapuyu veren de mütevellî'dir. Mukataaların bir kısmı için verilmiş tapularda, tapuyu veren makam ise, mukataa eminidir. Mukataalarda böyle bir uygulama söz konusuyken, Sultan hâslarında tapunun verilmesi durumları, söz konusu hâsların voyvodaları tarafındandır. Genel olarak tapular en çok, tımara dâhil olan topraklar için düzenlenmişlerdir. Ayrıca, Tuzla Sicil'indeki tapuların çoğu, sultan hâslarının toprakları için verilmiştir ve bu topraklar Tuzla'nın Mukataalarına aittir. Dolayısıyla da Sicil'de yer alan tapuların çoğu Tuzla Mukataası emini tarafından düzenlenmeişlerdir[367]. Sicilde yer alan az sayıdaki tapular ise, sipâhiler tarafından verilmişlerdir. Sicil'de rastlanılan tapulardan bir kaç tanesi ise, vakıf tapuları olarak kayıtlıdır. Çok az sayıdaki tapu ise, voyvoda, serdar ve zabıtlar tarafından verilmiş tapulardır[368].

2.9.9. Nikâh akitleri:

Tüm kadı sicillerinde, nikâh akitlerine rastlanmaktadır. Osmanlı Devleti'nde nikâh akitleri çok yaygın bir belge türüdür. Bu belgeler Tuzla Sicili'nde de sıkça görülmektedir. Sicil'de kayıtlı olan nikâh akitleri en az üç farklı toplum grubunu, yani Müslümanlar, hrıstiyanlar ve

[366]Tuzla Sicili: 2a-2, 11b-1, 11b-2, 16a-1, 18b-5, 19a-2, 31b-1, 42a-2, 49a-3, 45b-3, 63a-1, 63a-2, T8a-1, T8a-2 numaralı varaklar.
[367]Aleksandar Fotić, "Tapuname on Vakuflands Contribution to the Ottoman Diplomatics", **Balcanica**, XX, 1989, ss.262-273; Anton Minkov, "Ottoman *Tapu* Title Deeds in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: Origin, Typology and Diplomatics", **Islamic Law and Society**, VII/1, 2000, ss.1-29.
[368]Tuzla Sicili: 2a-2, 3a-3, 20b-1, 21a-2, 21b-2, 28a-1, 28a-2, 31a-2, 41b-1, 42a-2, 50b-2, 51b-2, 58a-2, 68b-3, T3a-2 numaralı varak.

çingeneleri kapsamaktadır. Gerçi çingeneler arasında Müslüman çingeneler ve hrıstiyan çingeneler ayrımı olmasına rağmen, çingeneler dinlerine bakılmaksızın her zaman ayrı bir sınıf olarak muamele görmüşlerdir. Müslümanların nikâh akitlerine bakılırsa, bunlar arasında köy sakinlerinin nikâh akitlerinin çokluğu göze çarpar. Şehir sakinlerine ait nikâh akitleri ise, daha az sayıdadır. Bunun sebebi, şehir sakinlerinin mahkemeden orjinal *hüccet* almayı tercih etmeleri ve bu nikâh *hüccet*lerine belli bir bedel ödeyebilme gücüne sahip olmaları; köy sakinlerinin ise, büyük bir ihtimâlle daha ucuz olan sicil kayıtlarını tercih etmeleri şeklinde açıklanabilir. Nikâh akitleri, nikâhlanmış kişilerin isimlerinin yanısıra şâhitlerin isimleri ve tarafların aralarında anlaştıkları mehir miktârı (*mehr-i mü'eccel*) hakkında bilgiler içermektedir. Bundan dolayı nikâh akitleri bize toplumların sosyal tarihi ile ilgili oldukça değerli bilgiler vermektedir[369]. Nikâh akitlerine karşın, Tuzla Sicil'inde bir adet *muhala'a* denilen -kadın tarafından başlatılmış boşanma talebi- bir kaydı mevcuttur[370]. Bu kayda göre boşanan kadın, *mehr-i mü'eccelden* vazgeçmiştir. Sicil'de koca tarafından üç kere boşanma yemini (*talâk-i selâse*) ile ilgili herhangi bir kayıt ise, bulunmamaktadır. Fakat bu durum Tuzla Kazâsı'nda sicil kayıtlarının tutulduğu dönemde, herhangi bir boşanma vaka'sının bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Büyük bir ihtimâlle boşanmış olan tarafların mahkemeden yazılı veya sicilde kayıtlı herhangi bir belge isteme gereği duymamaları nedeniyledir.

2.9.10. Alım-satım anlaşmaları:

Sici'lde alım-satım konuları menkûl ve gayr-ı menkûl başlığı altında geçmektedir. Alım-satım anlaşmalarında şahsa ait bir mülkün satılabilirliği ile bu şahısa ait *tasarruf* hakkı farklı konular olarak ele alınmaktadır. Sicildeki alım-satım anlaşmalarında, ev alım-satımı, diğer taşınmaz mallar, hayvanlar, ziraat ve zanaat ürünleri, değerli eşyalar ve günlük hayata dair aletler ile ilgili satış belgeleri bulunmaktadır. Bu belgelerin listesi dipnotta verilmiştir[371].

[369]Tuzla Sicili: 2b-2, 3a-1, 3a-2, 3a-4, 3a-5, 3a-6, 3b-1, 3b-2, 3b-3, 3b-4, 7a-2, 10a-2, 10b-1, 10b-2, 10b-3, 10b-6, 10b-8, 11a-1, 11a-2, 11a-4, 11a-5, 11a-6, 12a-3, 12a-4, 12b-4, 16a-2, 17b-3, 21b-4, 22a-1, 22a-2, 22a-4, 22a-5, 22b-2, 22b-4, 24b-9, 24b-10, 24b-11, 25b-3, 26a-2, 26a-4, 26b-2, 27a-3, 29a-3, 29a-4, 29a-5, 29a-6, 31a-3, 32a-1, 32a-3, 34b-2, 35-4, 35-5, 36b-2, 37a-1, 37a-2, 37a-3, 37a-4, 37a-7, 37a-8, 37b-2, 38a-1, 38a-4, 38b-1, 38b-2, 38b-3, 38b-6, 38b-7, 39a-3, 39b-2, 40a-2, 40a-3, 41b-2, 41b-3, 41b-4, 42b-2, 44a-2, 45a-2, 45b-5, 47a-3, 47a-12, 47b-2, 51a-2, 51b-3, 52a-2, 52a-3, 52a-4, 52a-5, 52a-6, 52a-7, 55b-3, 56b-5, 58b-3, 58b-5, 59a-1, 59a-2, 60b-1, 61b-2, 62a-3, 62a-4, 62a-5, 65a2, 64b-4, T1a-2, T2a-3, T4a-1, T7a-3 numaralı varaklar.

[370]Tuzla Sicili: 2a-3 numaralı varak.

[371]Tuzla Sicili: 3b-5, 16b-1, 24a-2, 24b-3, 30b-1, 34a-2, 39a-1, 40b-1, 48b-5, 48b-6, 50b-1, 59a-4, 68b-1, T5a-3, T6a-2, T8a-2 numaralı varaklar.

2.9.11. Zulümler:

Osmanlı Devleti'nde hem teorik hemde uygulamalı olarak Devlet'in –yani hükümdar ve onun memurlarının- vatandaşlara karşı adalet sağlamaları temel bir vazîfedir. Buna karşın, vatandaşların da Devlet'e ve hükümdara sadakat göstermeleri ve tüm vergilerini zamanında ödemeleri ve onlardan istenilen hizmetleri yerine getirmekle mükellefiyetleri söz konusudur[372]. Bu sadece siyasî teori gereğidir. Uygulamada ise, zâlimlerin mazlumların hakkını gasp etmeleri nedeniyle farklı sosyal sınıflar arasında sıkça çatışmalar ortaya çıkmış ve bu kabil durumlar dinî ve etnik farklar gözetmeksizin yaşanmıştır. Anadolu'da köylü sınıfı için, özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve XVII. yüzyılın başları (1565-1609) zor dönemlerdir. Bosna'da ise köylü sınıfı için XVII. yüzyılın ikinci yarısı (1636-1683) çok zor bir dönem olarak kabul edilir[373]. Tuzla Sicil'inde zulümlere dair bir çok kayıt bulunmaktadır. Bu zulümleri içeren fermânlar, vâlî buyrultu belgeleri ve mektupları, kadı mektupları, *hüccet*ler, *arzuhal*ler, şikâyetler, özel mektuplar ve benzeri belgelere rastlamak mümkündür. Sultan ve vâlîler kendi belgelerinde halkın üzerinde yapılan zulümlerin araştırılmasını emrederken; halk ise, zulümlerin durdurulmasını ve araştırılmasını talep etmişlerdir. Belli dönemlerde halkın tüm kesimleri, cinsiyet farkı olmaksızın değişik din mensupları çeşitli zulüm altında kalmışlardır. Zulüme uğrayan şahısların hayatları birçok yönden olumsuz etkilenmiştir. Halk genellikle vergi artışlarından, kanun dışı olan yeni vergilerden, imtiyazlara gösterilen ciddiyetsizliklerden, yetkisi olmayan kişilerin unvan sahibi şahısları keyfî olarak azletmelerinden, devlet adamlarının bir yerde uzun süre konuk olarak yerleşmeleri ve bedava olarak yiyip içmelerinden, istikrarsızlıklardan, dini ibâdetlerin gereği gibi yerine getirilememesi durumlarından, diğer dinlere mensup olanların duyduğu rahatsızlıklardan, paranın günlük kurunda oluşan vurgunlardan, rüşvetten, bazı zanaatkârların iş yerlerini usulsüzce kapatmaları gibi vb. zulümlerden şikâyetçi olmuşlardır[374].

[372]Halil İnalcık, "Adâletnâmeler", **TTK Belgeler**, II, 1965, s.49-142; Ahmet Mumcu, *Osmanlı* **hukukunda zulüm kavramı (deneme)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1972.

[373]Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyanları''**; Avdo Sućeska, "Bune seljaka muslimana u Bosni u XVII i XVIII stoljeću", **Oslobodilački pokreti jugoslovenskih naroda od XVI veka do početka Prvog svetskog rata**, Zbornik radova, I, ed. Danica Milić, Beograd, Istorijski institut, 1976, ss. 69-100.

[374]Tuzla Sicili: 4a-1, 5a-2, 5b-4, 8a-3, 14a-1, 18b-4, 23b-1, 25a-1 i 25b-1, 28b-1, 29b-1, 29b-2, 30b-2, 37b-1, 42a-1, 45b-3, 50a-1, 58b-1, 67a-1, T1a-1, T8a-2 numaralı varaklar.

2.9.12. Duâlar:

Sicil'deki belgeler, her Hicrî ay için bir duâ ile başlamaktadır. Her duâda genel olarak Allah'tan sicili yazanın korunması dilenmektedir. Bu tür belgeler dinin günlük hayatta ne kadar önemli olduğunu göstermektedir[375].

2.9.13. Dinî hayat:

Dinî hayata ilişkin Sicil'de Tuzla Kazâsı'ndaki halkın çeşitli dinî bakış açıları ile ilgili bir çok belge mevcuttur. Dinî hayat en çok fermânlarda, berâtlarda ve hüccetlerde vurgulanmıştır. Ayrıca mescitlerin *Cuma-namazı camii*lerine dönüştürülmeleri, musallaların yenilenmeleri, gerekli imam ve müezzin gibi görevlilerin tayinleriyle ilgili çok sayıda belge mevcuttur. Dinî hayata dair belgelerden en ilginç olanı "*tövbe etme*" belgesidir. Örneğin böyle bir belgede, tövbe eden şahıs, *hüccet*in yazılmasından bir gece önce şarhoş olduğundan dolayı pişman olduğunu, tövbe edip ve bunu mahkeme huzurunda kendi şahsî irâdesiyle belirttiği bu bunun da sicile kayıt olmasını talep etmektedir. Bu tür belgelerin yanısıra, bir grup kişi de yeni ayda hilâli gördüklerine dair kadı huzurunda bunu ikrâr ederek kayda geçirilmesini talep etmişlerdir. Bu olay Ramazan ayının başladığına dair çok önemli bir durumdur. Zikredilmiş örnekler, ilginç olan türlerden sadece bir kaç tanesidir[376].

2.9.14. Kamu düzeni:

Sicil'de kamu düzeninin korunması ve devamı için çok sayıda belgeye rastlamak mümkündür. Bunlardan biri, bir grup mahalle sâkininin bazı vatandaşların uygunsuz davranışlarından dolayı kendilerini rahatsız ettiklerini; bu kişileri mahkemeye şikâyet ederek mahalleden ihraç olmalarını talep ettiklerini içeren bir belgedir. Bu tarz şikâyetler genellikle şiddet uygulayanları, sarhoşları ve fuhuş yapanları kapsamaktadır. Bu, çoğunlukla yaşça büyük Müslüman erkeklerden bir grubun mahkemeyi ziyaret etmesi; durumu sözlü olarak ifâde ederek sorun olan kişinin mahalleden ihraç edilmesi talebi şeklinde olmaktadır[377].

[375]Tuzla Sicili: 4b-1, 10a-1, 18a-1, 59a-1, 52a-1, 53a-1, 56a-1 numaralı varaklar.
[376]Tuzla Sicili: 4b-2, 6a-2, 7a-3, 8a-1, 8a-2, 26b-1, 38a-2, 38a-3, 39b-4, 48a-1, 48b-4, 51a-3, 52b-1, 52b-2, 52b-3, 60a-2 numaralı varaklar.
[377]Tuzla Sicili: 4b-4, 45b-6 numaralı varaklar.

2.9.15. Vâlî ve Sancak Beylerin tayinleri ve gelirleri:

Sicil'de İzvornik Sancakbeyi, Bosna Valîsi ve Budin Valîsi'nin tayinleri ve maaşlarıyla ilgili bir kaç belge mevcuttur. Meselâ, bir belgede İzvornik Sancakbey'ine sürekli ödenen, hediye olarak isimlendirilen ek para ödenekleri hakkında bir bilgi yer almaktadır. Bu hediyeler, nakit para (*pîşkeş*) olarak verilmektedir. Ödenmemesi durumunda ise, Budin Vâlîsi ödeme yapılması için aracı olmaktadır. Bir başka belge olarak İzvornik Sancak Beyi'ne ait olan hâsların gasp edilmesi ile ilgili sadece bir belge mevcuttur. Bütün bunlar bir sancakbeyinin yönettiği bölgenin mutlak yöneticisi olmadığını, hatta onun etkisinin bile zayıf olduğunu göstermektedir. Diğer belgeler ise, aynı derecede ilgi çekici olup, özel bir incelemeyi gerektirmektedir[378].

2.9.16. Yeniçeriler:

Osmanlı askeriyesinde en önemli askerî sınıflardan birisi, yeniçerilerdir[379]. Osmanlı zamanındaki Bosna'da yeniçerilerin rolü çok büyüktür. Fakat ne yazık ki bu konuda detaylı bilgilere sahip değiliz[380]. Sicil'de de Tuzla bölgesindeki yeniçerilerle ilgili belgeler mevcuttur. Bu belgelerden anlaşıldığı üzere, yeniçerilerin yeniçerilik görevlerinin yanı sıra günlük hayatın tüm alanlarında faaliyet (ticaret, zanaat, çiflikler vb.) gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra yeniçeriler büyük gelir sağlayan Tuzla Mukataası'nın yönetimi içinde görevlidirler. Çünkü o zamanlarda tuz, hem önemli bir tüketim ürünüdür; hem de siyasî pazarlıklarda öne sürülecek kadar önemli bir hammaddedir. En çok kâr sağlanan mukataanın yönetiminde yeniçerilerin de olması oldukça ilgi çekicidir. Bilindiği üzere bazı Hıristiyanların İslâmı kabul edip, sonra da yeniçeri ocaklarına katılmalarıyla ilgili çok sayıda kayıt mevcuttur. Buradaki söz konusu yeniçerilerin, muhtemelen devşirme statüsünde olmayıp, Kazâ'nın yerli ve yetişkin kişileridirler. Macaristan'daki kalelerde Tuzla Kazâsı'ndan gelme yeniçeriler hakkında kayıtlar ve bu konu ile ilgili çeşitli belgeler bulunmaktadır, Dolayısıyla bu konu da ayrıca incelemelidir[381].

---

[378]Tuzla Sicili: 5a-1, 7b-2, 17a-1, 27b-1, 27b-2, 57a-1 numaralı varaklar.

[379]Mücteba İlgürel, "Yeniçeri", **İslâm Ansiklopedisi**, Rhoads Murphy, **Ottoman warfare, 1500-1700**, London, UCL Press, 1999, ss.16-18, 27-29, 36, 43-49, 51, 56-57, 59, 71-72, 85-86, 89, 90, 95-96, 119, 121, 134-34. 140, 152, 158-60, 163-64, 166.

[380]1463-1826 yılları arasında Bosna'da yeniçerilerin rolu ile ilgili temel yazıları Ahmed S. Aličić'in eserlerdine bulunmaktadır, bkz: Ahmed S. Aličić, **Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789-1878. godine,** Sarajevo, Orijentalni Institut, 1983; a.y., **Pokret za autonomiju Bosne od 1831 do 1832. godine**, Sarajevo, Orijentalni Institut, Posebna izdanja XIX, 1996. g.

[381]Tuzla Sicili: 5a2 i 5b-1, 5b-1, 6a-3, 7a-3, 18a-3, 18b-4, 21b-2, 28b-1, 30a-2, 33a-1, 39b-1, 43a-1, 48b-1, 58a-1, 58a-3, 60a-2, 60a-4, 61a-4, 63b-2, T3a-2, T6a-2, T8a-3 numaralı varaklar.

2.9.17. Göçler:

Sicil'deki bazı belgelerde Tuzla'ya gelen ve Tuzla'dan göç edenlerle ilgili bilgiler mevcuttur. Köylüler sıkça bir kadılığa bağlı köylerden, nâhiyelerden veya sancaklarından diğer köylere, kadılıklara, nâhiyelere veya sancaklara göç etmektedirler. Köylülerin göçlerinin en önemli nedenlerinden biri, usulsüzce konmuş vergilerdir. Köyler arası göçlerin yanı sıra en sık rastlanan göç türü ise, köylerden şehirlere olandır. Tuzla bölgesinden göç edenlerin çoğu, genel olarak Macaristan topraklarındaki Budin, Eger, Kanije, Peçuy, Tımışvar gibi büyük kalelere giden yeniçeri ve değişik asker ocaklarına (*topçı, kumbaracı, sipâhî, mustahfız)* mensup kişilerdir. Bunların yanısıra sivil halktan da bir çok insan zanaatını başka bir yerde geliştirip icraa etmek için göç etmişlerdir. Gözde göç merkezlerinden biri de Belgrad'tır. Diğer taraftan kadınlar da evlilik yoluyla göçmen grubuna dâhil olmuşlardır. Örneğin Tuzla bölgesindeki yaşayanlar için bir başka göç yeri ise, Sava nehrinin ötesinde bulunan verimli topraklara sahip kasabalardır. Göçmen grubuna dâhil edilecek başka bir grup ise, Hıristiyan dinî adamlarıdır. Bu din adamları, özellikle Katolik Kilisesine mensup ve evlenme müsaadeleri olmayan rahipler olup, görevleri gereği uzak yerlerden göç edenlerdir. Örneğin Tuzla Sicili'nde, Sava nehri kıyılarında bulunan Brçka Kasabasına bağlı Bila köyünde papazlık görevi sırasında katledilmiş olan, Hersek Sancağına bağlı Mostar Kazâsı köylerinden bir Fransiskan rahibi ile ilgili bir çok belge mevcuttur. Bu örnek belge, göç edenler ile ilgili bir çok belgeden sadece biridir[382].

2.9.18. Cerehor:

Cerehor, ödemeleri gereken vergi yerine, vergi yükümlülüğünü inşaat ve benzeri faaliyetlerde belli bir süre için ücretsiz olarak çalışarak yerine getiren şahıslara veya sundukları hizmete denir. Bu hizmet Osmanlı Devlet'ine özgü bir vergi sistemidir. Osmanlı'da bazen tüm köy sakinleri *cerehor* hizmetine dâhil olurlar. *Cerehor*un temel görevi kalelerin bizzat onarımı veya geçici ve kalıcı köprülerin tamir işleri ile ilgilidir[383]. Sicil'de *cerehor* hizmetleri ile ilgili bir çok kayıt mevcuttur. Örneğin İzvornik Sancağı ve Tuzla Kazâsı'nın bazı köyleri, bu hizmetle yükümlüydüler. Bu köylerden olan *cerehor*ların temel görevi Macaristan topraklarına gidip ordaki kaleleri tamir etmektir. *Cerehor*lar göreve toplu olarak giderler, altı ayı aşmayan süre için kendi yol ve yiyecek masraflarını kendileri karşılardı. Bu

[382]Tuzla Sicili: 6a-3, 30a-2, 31b-1, 34a-1, 40b-1, 45a-3, 58a-3, T5a-2, T6a-1, T7a-1, T8a-3 numaralı varaklar.
[383]Pal Fodor "The Way of a Seljuq Institution to Hungary the: *cerehor*", **Acta Orientalia Academiae Scientiarium Hungaricae**, XXXVIII, 1984, ss.367-399.

sürenin aşılması halinde bu masrafları devlet karşılamaktadır. *Cerehor*luk, yapan gruplar açısından bir nevi dönüşümlü bir hizmettir. Bazı köyler bu hizmetten muaf olabilmektedirler ve gerektikçe muaf olduklarını vurgularlar. *Cerehor*, bariz bir şekilde zor bir hizmettir, dolayısıyla köylüler bu hizmetten mümkün olduğunca uzak durmaya çalışırlardı. *Cerehor* hizmeti için sultan tarafından muaf tutulan köylerin dışında, bazı köyler *cerehor* hizmeti yerine bedel olarak para ödeyebilmektedirler (*bedel-i cerehor*). Sicil'de *cerehor* hizmetinden para ödeyerek muaf tutulan köylerin listesi mevcuttur[384].

2.9.19. Hırsızlık:

Sicil'de değişik hırsızlık vaka'ları ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Bahsi geçen hırsızlık vaka'ları, Osmanlı Devleti tarafından *haydutluk*tan ve *eşkiyâlık*tan farklı muamele görmektedir. Sicil'de bu hırsızlık olayları *sirka* adı altında kayıtlara geçmiştir. Bu hırsızlık olayları en sık evcil hayvanlara özellikle binek olarak kullanılan at ve eşeklere yöneliktir. Ayrıca günlük hayatta kullanılan eşyalarda hırsızlığa maruz kalmaktadır. Zikredilmiş hırsızlık olayları, *hüccet* belgelerinde geçer, suçun tespiti için, şâhitlerin ikrârları ve sunulan maddi deliller, mahkemelerce dayanak olarak kullanılmaktadır[385].

2.9.20. Cinayetler, diyyet ödemeleri, darblar (fizikî saldırılar):

İslâm hukukunda cinayet, Allahın hakkına ve hukukuna (*hukûkullah*) karşı bir amel olarak algılanır[386]. Çünkü islamî inanca göre sadece Allah isteyerek insanın hayatını alabilir veyahut ona hayatı verebilir. İdâm cezası ise, ağır hukukî suçlar karşılığında verilen cezalardı. Bu ceza da Allah'ın emirlerinin yerine getirilmesi olarak kabul edilirdi. Siyasî nedenlerden dolayı gerçekleşen idâmlar ise (*siyâseten katl*), şer'î hukukun yerine getirilmesi olarak kabül edilirdi. Çünkü İslâm'da hükümdâr ve onun memurları, Allah'ın buyruklarının (*ûlû'l-emr*) [387] yerine getirmekle mükelleftirler. Ayrıca islâmî hukuka göre, cinayete kurban gidenin yakınları, uğradıkları zarardan dolayı, kayıplarını tazmin amacıyla *diyyet* denen kan parası alma hakkına sahiptirler. Sicil'de *diyyet* ile ilgili bir çok belge mevcuttur. Öldürülen kişinin herhangi bir varisi yoksa ve cinâyeti işleyenin kim olduğu bilinmiyorsa, söz konusu *diyyet* Devlet'e ödenir ve ödeme yükümlülüğü cinâyetin işlendiği bölge sakinlerine aittir. Ayrıca belgelerde Beytü'l-mâl eminlerinin öldürülen kişilerin, varislerinin hakkı olan

[384]Tuzla Sicili: 6b-1, 43b-1, T1a-1 numaralı varaklar.
[385]Tuzla Sicili: 6b-2, 24b-8, 26a-2, 36a-1, 44b-2, 56a-2, 56b-4 numaralı varaklar.
[386]Uriel Heyd, **Studies in Old Ottoman Criminal law**, ed. Victor L. Ménage, Oxford, Clarendon Press, 1973.
[387] Ahmet Mumcu, **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1963.

*diyyet*lerini, hukuk dışı olmasına rağmen, Devlet Hazînesine aktarmaya çalıştıkları görülmektedir. Bu suretle varissiz olan ve faili bilinmeyen cinayete kurban giden kişilerin *diyyet*lerinden, Devlet hazînesine önemli miktarda para akışı olmuştur. Diğer taraftan Tuzla Sicili'nde bazı köylerin fâil-i meçhul cinayetlerde, *diyyet*'i Devlet'e ödememek için mücadele verdikleri de görülmektedir. Bu belgelerin yanısıra, Sicil'deki hüccetlere göre bazı şahısların işledikleri cinâyetleri kendilerinin itiraf etmelerine de rastlanmaktadır. Diğer bazı belgelerde ise, bazı şahısların saldırıda bulunmalarına rağmen başkalarına ciddî zarar vermediklerine dair ifâdeleri mevcuttur. Bazı belgelerde ise, kayıp olan kişiler ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu belgelerde kayıp kişi hâlâ kayıp mıdır? ölü müdür? diye tartışılır. Eğer ölü olduğuna karar verilir ve ilân edilirse, *diyyet* sorunu da ortaya çıkmaktadır. Tüm bu belgeler yerel bölgenin suç ve ceza işlemleri hakkında bize önemli bilgiler sunmaktadır[388].

2.9.21. Eşkiyâ çeteleri ve isyâncılar:

Osmanlı Devleti'nde *eşkiyâ* çeteleri XVI. ve XVII. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Anadolu'da bu çetelere *celâlî* denmektedir[389]. Bu çetelerin faaliyetleri 1560-1610 yılları arasında sürmüştür. Bosna ve Balkanlar'da ise, bu tür çeteler XVII. yüzyılın ortalarında daha güçlü bir konuma ulaşmışlardır. Bunun nedenlerinden biri de, Kandiye savaşına katılmak istemeyen yerel halktan Devlet'in ek vergi istemesi, insanların da bu vergiyi ödememek için, eşkiyâ çetelerine katılmalarıdır. Balkanlar'daki savaşlar halk için ağır vergi yükümlükleri getirmiştir. Bu yükümlülüklere karşı çetecilik faaliyetleri artmıştır. Osmanlı Devleti de Deli Hasan Paşa gibi yeni kişileri göreve getirerek *eşkiyâ* sorununu çözmeye çalışmıştır. Deli Hasan Paşa XVI. yüzyılın sonlarına doğru Bosna Vâlîsi olarak tayin edilmiş; XVII. yüzyılın başlarında ise, Tımışvar'da idâm edilmiştir[390]. Bosna'da bu tür çetelerin ismi *eşkiyâ* veya *haydûk ~ haydûd*tur. Balkanlar'da XIX. yüzyılda gelişen milliyetçi ideoloji çerçevesinde *eşkiyâ*lık veya *haydut*luk yapan kişiler, millî özgürlüğün birer kahramanları olarak ilân edilmişlerdir. Ayrıca, Balkanlar'da XX. yüzyılın başlarında yazılan tarihî belgeler, bu kahramanların aslında gaspçılık yapan ve suç işleyen kişiler olduğunu teyit etmiştir[391]. Daha sonra da Türk tarihçi Fikret Adanır bu olgunun sosyal kökleri olduğunu tespit etmiştir[392]. Tuzla Sicil'i bu tür çetelerin XVII. yüzyılın Bosna topraklarında var olduğunu teyit

[388]Tuzla Sicili: 7a-1, 16b-2, 18a-2, 28b-1, 34a-1, 49b-3, 55a-1, 64b-3, T6a-1 numaralı varaklar.
[389]Mustafa Akdağ, **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyanları''**.
[390]Peçevi İbrahim Efendi, **Peçevi Tarihi**, II, haz. Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1992, ss.254-55, 260-63.
[391]Dušan J. Popović, **O hajducima**, I-II, Beograd: Narodna štamparija, 1931.
[392]Fikret Adanır, "Heiduckentum und osmanische Herrschaft Sozialgeschichtliche Aspekte der Diskussion um das frühneuzeitliche Räuberwesen in Südosteuropa", **Sudost-Forschungen**, XLI, 1982, ss.43-116.

etmektedir. Çeteler çoğu durumlarda din ayrımı olmaksızı Müslümanlardan ve Hıristiyanlardan oluşmuştur. Sicil'den elde edilen bilgilere göre bu çetelerin temel motivasyonu, ne siyasî ne de sosyaldir. Çünkü bu çeteler, halkın dinine ve sosyal statüsüne bakmaksızın evleri ve mâlları gasp etmişlerdir. Bu çeteler, kadınlara ve çocuklara karşı da farklı davranmamışlar; erkeklere uyguladıkları şiddeti uygulamışlardır. Bunlar belgelerde mevcuttur. Büyük ihtimâlle bu çetelerin üyeleri Kandiye Savaşından dolayı imtiyazlarını kaybeden çeşitli toplum katmanlarına mensupturlar. Bu tür olayların artması ve önlenememesi vâlî ve ona bağlı memurları endişeye sokmuş; vâlîlerce kadılara gönderilen mektuplarda, bu kişilerin soruşturulmaları, yakalanıp mahkemeye çıkarılmalarını ve hapsedilmeleri emredilmiştir. Sicil'de Bosna Vâlîsi tarafından gönderilen mektupların yanı sıra Budin Dîvân'ı tarafından gönderilen mektuplar da mevcuttur. Tuzla Kazâsı'daki *eşkiyâ*lık ve *haydut*luk faaliyetlerini tespit eden kadı tarafından yazılan *hüküm, hüccet* ve i'lâm belgelerinin yanı sıra halk tarafından sunulan *arzuhal*ler birer tarihî tanık niteliğindedir. Çeteler ve eşkiyâlar konusunda mevcut bilgiler çok zengindir ve ayrı bir incelemeyi gerektirmektedir[393].

2.9.22. Tımar sistemi:

Bosna-Hersek'te uygulanan tımar sistemi Osmanlı Devleti genelinde[394] uygulanan tımar sistemi karakterlerini taşımasına rağmen, örneğin *ocaklık tımar* denen sistemin Bosna'daki uygulaması ise, kendine özgü bazı karakterler taşımaktadır ve bu karakterler tımar sisteminin sonraki gelişiminde[395] büyük rol oynamıştır[396]. Tımar olsun zeâmet olsun Sicil'deki bütün belgeler, sözü geçen mevcut sistem uygulamalarını doğrulamaktadır. Sicil'de, *ocaklık tımar*ına ilişkin en sık görülen belge türü ise, berât ve fermândır. Bu belgelerin yanı sıra vâlînin sipâhilere verdiği resmî mektuplar da (*tahvîl mektubu*) [397], bir tımara sahip olunmanın resmî belge olarak kabûl edilmektedir. Bazı belgeler ise, küçük tımarlarla ilgili olup, genel olarak hüccet şeklinde yazılmış ve tımarın kimin üzerine kayıtlı olduğunu belirtmektedirler

[393]Tuzla Sicili: 7b-1, 40a-1, 63b-2, 68a-1 numaralı varaklar.
[394]Nejat Göyünç, "Yurtluk-ocaklık Deyimleri Hakkında", **Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, ss.269-277; Nedim Filipoviç, "Bosna-Hersek'te Tımar Sisteminin İnkişâfında Bazı Husûsiyetler", **İstanbul Fakületsi İktisât Fakültesi Mecmuası**, XV/1-4, 1954, ss.154-188.
[395]Filipoviç, "Bosna-Hersek'te Tımar Sisteminin İnkişâfında Bazı Husûsiyetler", ss.154-188.
[396]Ömer Lûtfi Barkan, "Timar", **İslâm Ansiklopedisi**, 12/2 Cilt, İstanbul Millî Eiğitim Basımevi, İkinci basılış, 1979, ss.286-333.
[397]Nedim Filipović "O izrazu tahvil", **POF**, II, 1951, ss.239-47.

Tuzla Sicil'inde, genelde İzvornik Kalesi'nin mustahfızlarına ait olan *gedik tımar*'ı ile ilgili sadece bir tane belge bulunmaktadır[398].

2.9.23. Fetvâlar:

Fetvâlar müftü tarafından şer'î hukuka dayanarak su'aller üzerine verilen cevaplardır. Fetvâlar bir hüküm içermeyip, sadece konusunda uzman olan müftünün şer'î hukuka dayanarak belirttiği düşüncesidir. Müftüler, yargıç olmadıklarından, mahkeme kurumuna dâhil değillerdir. Müftüler tarafından verilen fetvâlar, çeşitli şahıslar arasında oluşan sorunlar ve anlaşmazlıkları çözümlemek için yazılmıştır[399]. Fetvâların Sicil'de kayıtlı olması çok büyük önem taşımaktadır. Kadılar, verilmiş fetvâları mahkemelerde sadece kendi kararları için bir dayanak olarak kullanmamış, yazılı delil olarak da kullanmışlardır. Tuzla Sicil'inde bulunan fetvâların bir bölümü, şer'î ve şer'î olmayan vergiler ile ilgilidir (*öşür*, *salariye*, *cizye* vs.). Kayıtlı olan diğer fetvâlar ise, miras ile ilgili olup, dolaysız olarak miras davalarında kullanılmıştır. Bunun yanı sıra *diyyet* ve günlük hayat ile ilgili bazı fetvalâr da mevcuttur[400].

2.9.24. Çingeneler:

Çingene topluluğu, Osmanlı Devleti'nde ve Balkanlar'da[401] var olan toplumun bir parçasıdır[402]. Tuzla Sicili'nde İzvornik Sancağı ve Tuzla Kazâsı'ndaki Çingeneler'e ve Çingene hayatına dair çeşitli belgeler bulunmaktadır. Özellikle kadıların, Çingenelerin yaşam koşullarını, kanunlara uyup uymadıkları gibi durumların teftîş edilmesini emreden belgeleri mevcuttu. Çingenelerin tarım topraklarına zarar verdikleri, çadırlarda sürdürdükleri yaşamlarıyla, sahte para işiyle uğraşmalarıyla ilgili belgeler de vardır. Bazı belgeler, Çingenelerin *cizye*yi ödeme konusunda sorun yaratıklarını belirtmektedir. Bunların yanı sıra, Çingenelerin de diğer halk gibi hukukî işlemlerden faydalandıklarını gösteren belgeler de mevcuttu[403].

---

[398]Tuzla Sicili: 8b-1, 9b-1, 13a-1, 47b-1, 52b-1, 52b-2, 52b-3, 53b-1, 54a-1, 56a-3, 60b-2, 61a-1, 62b-1 numaralı varaklar.
[399]Uriel Heyd, "Some Aspects of Ottoman Fetvā", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, XXXII/1, 1969, ss.35-56; M. Ertuğrul Düzdağ, **Şeyhü'l-islâm Ebu Suud Efendi Fetvaları Işığında 16.ncı Asır Türk Hayatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1972.
[400]Tuzla Sicili: 10-3, 10a-4, 10b-4, 15b-1, 17b-2, 17b-5, 22b-3, 32b-2, 45a-3, 46b-2, 49a-2, 55a-2 numaralı varaklar.
[401]Muhamed A.Mujić, "Položaj cigana u jugoslovenskim zemljama pod osmanskom vlašću".
[402]M. Tayyib Gökbilgin, "Çingeneler", **İslâm Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, Üçüncü Basılış, ss.420-426.
[403]Tuzla Sicili: 10b-4, 13b-1, 41b-4, 44b-2, 54a-2 numaralı varaklar.

2.9.25. Cizye:

Osmanlı Devleti'nde Hıristiyanlardan alınan en temel vergi, cizyedir. Cizye, öşür gibi şer'î vergilere dâhildir ve Hıristiyanların yanı sıra Yahudilerden ve Çingenelerden alınmaktadır. Bosna Eyaleti'nin topraklarında 1691 yılına kadar (bu sicil de o devire ait) cizyenin kelle başı değil[404], hâne başı alındığı bilinmektedir. Tuzla Sicili'ndeki bilgilere göre cizyenin miktarı hâne başına 380-420 akçe arasındadır. Halk bu miktârı çok yüksek bulduğundan, sıkça şikâyette bulunmuştur. Bosna ve Budin Dîvânları, halkın sürekli cizyenin yüksek oluşundan şikâyet etmelerinden dolayı, halkın tüm isteklerine kabul etmemelerine rağmen, çözüm olarak küçük indirimlerde bulunup, ödeme koşullarında kolaylık sağlamışlardır. Ayrıca Macaristan'daki kalelerde olan neferlerin maaşları cizyeden ödendiğinden, herhangi bir gecikmede kadıya cizyenin hemen ödenmesi talebi ile ilgili gönderilmiş bir çok belge bulunmaktadır[405].

2.9.26. Mukataa:

Tuzla'da mukataa olarak, tuz ocakları bulunmaktadır. Tuz çok önemli bir hammade olması nedeniyle mukataa oldukça önemli bir gelir kalemidir Mukataa, genel olarak yeniçeri ocağından, yüksek rütbeli eminler tarafından yönetilir ve bu kişilere *ağa* unvanı verilmektedir. Mukataa kısmen veya bütün olarak da kiraya verilebilmektedir. Tuzla'daki tuz mukataası dâhilinde birçok *sultan hâs* köyü bulunmakta ve bu köylerin gelirleri mukataanın bakımı, onarımı ve mukataanın diğer giderleri için kullanılmakta; geriye kalan para ise, doğrudan sultan hazînesine aktarılmaktadır[406]. Tuzla bölgesinde tuz ocakları dışında başka mukataalar da vardır. Kasabalarda, iskelelerin veya köprülerin üzerine kurulan *bâc ve bâzâr* denen alış-veriş pazarlarından ve Sava nehri üzerindeki yüzen iskelelerden sağlanan gelirler de mukataa olarak sayılır. Tuzla Sicil'inde buna ilişkin birçok belge mevcuttur[407].

2.9.27. Verâsetler:

XVII. ve XIX. yüzyıllara ait sicillerdeki, miras kalan eşyaların listeleri (*muhallefât*, *tereke*) tarihçilerin hep dikkatini çekmiştir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin geç dönemlerinde bu tür belgelere çok rastlanmaktadır. Oysa Bosna'da erken döneme ait sicillerde kayıtlı verâset listelerinin sayısı XVII. ve XIX. yüzyıllara göre çok daha fazladır. Erken dönemlerde

[404]Hamid Hadžibegić, **Glavarina u osmanskoj državi**, Ayrı yayınları, IV, Sarajevo, Orijentalni institut, 1966.
[405]Tuzla Sicili: 10a-3, 10b-4, 10b-5, 53a-2, 58a-1, 58b-2 numaralı varaklar.
[406]Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, türlü yerlerde.
[407] Tuzla Sicili: 10a-4, 11b-1 i 11b-2, 19a-1, 20b-1, 21b-2, 26b-1, 28a-1, 28a-2, 31a-2, 34a-1, 41b-1, 45b-3, 46a-5, 49a-4, 52b-2, 52b-3, 57a-2, 57a-3, 57b-1 numaralı varaklar.

verâset listeleri, askerî veraset yargıcı (*kassâm*)[408] tarafından diğer belgelerde ayrı olarak defterlere kaydedilmektedir. Tuzla Sicili'nde sadece iki tane verâset (*muhallefât*) defteri mevcuttur. Yine bu iki defter yerel halkın sosyal ve iktisâdî durumu hakkında bize önemli bilgiler sunmaktadır. Bu listelerin yanı sıra mirastan kalan eşyaların ve malların varisler arasında bölünme işlemlerinin yarattığı hukukî sorunlarını kapsayan bir kaç belge mevcuttur. Tüm belgelerde, yerel halkın sosyal ve iktisâdî yaşamı hakkında geniş bilgiler yer almaktadır[409].

2.9.28. Diğer çeşitli mevzular:

Tuzla Sicili'nde bazı konular ile ilgili olarak sadece birer belgeye rastlanmaktadır. Bu sorunlar arasında şunlar sayılabilir: a) Kaybedilmiş hayvanlar (*kaçagun ve yava*)[410], b) Duruşmalarda kullanılan belgelerin doğruluğunu ispatlayan *hüccet*[411], c) Yeni tayin edilen sancakbeyi hakkındaki fermân[412], d) Meyve ağaçlarının kime ait olduğu hakkındaki kayıt[413], e) Bir köyde vergilerin sınıflara göre ödenmesi hakkındaki mahkeme kararı[414], f) Kamuya ait yolun ve otlağın suistimali hakkındaki hüccet[415], g) Akrabalığı ispatlayan *hüccet*ler[416], h) Osmanlı Devlet'inde deri ve kürk fiyatlarının değiştirildiğine dair fermân[417], i) Çiftliklerde ziraat ürünlerinin kimin tarafından toplanacağına dair kayıt[418], i) Gizli faizin kaydı (*hiyel-i şer'iyye*)[419], j) Memlehateyn Kazâsında *avariz* vergisinin toplanması ile ilgili Saraybosna *askerî kassâmı* tarafından gönderilen mektup[420], k) Şâhitlerin güvenirliği hakkındaki belge[421], l) İşyerinin gördüğü zararla ilgili belge[422], m) Mahkemeye ödenen bedellerin hangi davalı tarafından karşılanacağıyla ilgili *hüccet*[423], n) Suçlu olmadığına dair yemin etmeyi (*hilf*) reddetme üzerine mahkeme tarafından verilen resmî belge[424], m) Yeni mufassal defterin

[408]Ömer Lûtfi Barkan "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659) ".
[409]Tuzla Sicili:: 12a-1, 14a-1, 14b-3, 15b-1, 19b-1, 21a-1, 23a-1, 24a-4, 37b-1, 40b-1, 45a-3, 46b-2, 55b-2, 67a-1, T3a-1, T4a-4, T4a-5, T5a-2, T6a-1 numaralı varaklar.
[410]Tuzla Sicili: 20a-4 numaralı varak.
[411]Tuzla Sicili: 20b-2 numaralı varak.
[412]Tuzla Sicili: 22b-1 numaralı varak.
[413]Tuzla Sicili: 24b-3 numaralı varak.
[414]Tuzla Sicili: 24b-4 numaralı varak.
[415]Tuzla Sicili: 29b-2, 46b-3 numaralı varaklar.
[416]Tuzla Sicili: 30a-2 numaralı varak.
[417]Tuzla Sicili: 31a-1, 57b-2 numaralı varaklar.
[418]Tuzla Sicili: 43a-2 numaralı varak.
[419]Tuzla Sicili: 45a-5 numaralı varak.
[420]Tuzla Sicili: 46b-1 numaralı varak.
[421]Tuzla Sicili: 47a-1 numaralı varak.
[422]Tuzla Sicili: 47a-4 numaralı varak.
[423]Tuzla Sicili: 48b-3 numaralı varak.
[424]Tuzla Sicili: 56a-2 numaralı varak.

kopyalanmasıyla ilgili düşülen not[425], o) Budin serhaddındaki yeniçeri ağaları tarafından gönderilen mektup ve bu mektupta cizye, maaşlar ve *Potur*lardan (*Bosna'da Müslüman halkın en alt sınıfına mensup olup fakir ve dinî bağlılıkları zayıf olan kişiler*) bahsedilmesi[426].

Son olarak, belgelerde diğer sorunlardan da bahsedilmektedir, bu sorunlar da şunlardır: i) Bulunan gömülmüş defîne ve bu defînenin Devlet'e ait olduğu hakkındaki kayıt[427], ii) Bir kişinin hırsızlık ile ithamı ve onun ahlâkı hakkındaki hüccet[428], iii) Mâl varlığını teslim aldığına dair ikrâr[429], iv) Haniye Kalesi'nin 1646. yılında fetihnâmesi[430], v) Kölelerin azat edilmeleriyle ilgili kayıt[431] ve vi) Peçuy Kalesi'ndeki *topçu* ve *kumbaracı*lar hakkındaki fermân[432].

[425]Tuzla Sicili: 56b-3 numaralı varak.
[426]Tuzla Sicili: 58a-1 numaralı varak.
[427]Tuzla Sicili: 59b-1 numaralı varak.
[428]Tuzla Sicili: 60a-2 numaralı varak.
[429]Tuzla Sicili: 61a-3 numaralı varak.
[430]Tuzla Sicili: 64a-1, 64b-1 numaralı varaklar.
[431]Tuzla Sicili: 67b-3, 67b-4 numaralı varaklar.
[432]Tuzla Sicili: T7a-1 numaralı varak.

III. Bölüm

İZVORNİK SANCAĞI, TUZLA KAZASI H. 1054/55 (M.1644-1646) MAHKEME SİCİLLERİNİN TRANSKRİPSYONU

[1a-1]

[Hacı Memişâhzâde'nin Meleksîmâ nâm hâtûndan satın aldığı mülk ev için borcunun olmadığı]

Hüve

ed-Dâyin Hasan Efendi,

Oldur ki, Arslan Ağa mahallesinde sâkin Hasan Efendi el-Hatîb mahfil-i kazâda el-Hâc Mimişâhzâde ve Osmân Halîfe mahzarında da‘vâ edüp, bundan [akdem] müteveffât Meleksîmâ nâm hâtûnun mülk hânesini mezbûr el-Hâc Memişâh iki bin akçeye iştirâ edüp, bin beşyüz akçe bâkī hakkı kalup, evlâdından taleb ederim, su’âl olunup ihkāk [-ı hakk] olunmak matlûbumdur dediğinde, gıbbe’s-su’âl mezbûr Osmân Halîfe cevâbında, fi’l-hakīka zikri sebk eden Meleksîmâ odasın babam el-Hâc Memişâh meblâğ-ı mezbûr iki bin akçeye alup hedm edüp, getürmiş yapusın harc etmiş ve bi’t-tamâm meblâğ-ı mezbûr[ı] edâ ve teslîm etmiş dediğinde, beyyineden lâzım olmağın, yine Osmân Kethudâ mahallesinden Malkoç bin Abdullâh şehâdet edüp, ben el-Hâc Memişâh ağzından istimâ‘ eyledim, Meleksîmâ nâm hâtûndan aldığım oda akçesinden bin beşyüz akçe’i kazâ eyledim dedi, şâhidim ve Hüseyin bin Kurd Ali dahi şehâdet etmeğin, bi’t-taleb kayd-şüd. Fî târîhi’l-mezbûr

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin Bey, Ömer Efendi, Muhzır Ömer, Muhzır Osmân.

[1a-2]

[Budin Valisi Ali Paşa'nın Bosna Eyâleti'nde Hersek, İzvornik, Sernik ve Kırka sancakları kadılarına kilise vergilerinin tahsili hakkında gönderdiği mektup]

Meclis-i şerîf-i şerî‘at-şi‘âr ve mahfil-i münîf-i hakīkat-disârları savbına ve mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm ma‘denü’l-fazl ve’l-kelâm Bosna eyâletinde olup, Hersenk [Hersek] ve İzvornik ve Sernik ve Kırka sancâklarında vâkı‘ olan kādîlar zîde fazluhum tahiyyât-i sâfiyyât ithâfından sonra taht-ı kazâ’-i ‘adâlet-şi‘ârınızda vâkı‘ kenîsâ ve papaslık hıdmeti, işbu sene erba‘a ve hamsîn ve elf şehr-i Recebü’l-müreccebi’l-ferdin ibtidâsından kadîmî emekdârımızdan ve hâlâ matar[a]cım olan[433] [boşluk] Mustafa Beşe zîde kadruhû mektûb ile gönderilmiştir. Lede’l-vusûl hıdmet-i mezbûrı olıgeldüği üzre zabt etdürüp, tarafımıza â’id olan rüsûmâti bi-hasebi’l-kānûn ahz ve kabz etdürüp, âhardan bir ferdi zabt ve ta‘arruz etdirmeyesiz, mu‘tâd-ı kadîme muhâlefet kimesneye emr olunmayup, mûceb-i mektûb ile amel eyleyesiz. Bâkī himmet ve fazîlet der-seccâde-i şerî‘at-müstedâm-bâd.

[Pençe:] Ali Paşa

[1a-3]

[Bazı Tuzla camîlerinde, duâgûyluk vazifesinin kaldırılıp, bu vazifenin parasının Barça Kale'sinin topçularına verileceği hakkında, Tuzla mukataası emînine gönderilen tezkire]

Kıdvetü’l-umenâ ve’l-mü‘temidîn Tuzla mukāta‘ası emîni zîdet emânetühû tezkire vusûlünde ma‘lûm ola ki, bu[nda]n evvel mukāta‘a-i mezbûra mahsûlünden yüz on akçe vazîfe ile hâssa du‘â-gûyi olan Husâm vazîfe-i merkūme’i hüsn-i ihtiyârıyla Şeyh Ömer'e ferâgat edüp, lâkin Barça neferâtından ziyâde serhadd olmağın, vazîfe-i mezbûra Şeyh Ömer mahlûlinden iki topçı ta‘yîn olunup ve berât-ı sultânî inâyet olundığında gayrı du‘âgûyluk vazîfe[si] mukāta‘a defterinden ref‘ olunup ve du‘â-gûyluk içün eger Husâm ve eger gayrıdır zuhûr edüp, girü du‘âgûyluk üzre berât etmeyince deyü vazîfe taleb ederse, zinhâr ol vechile taleb edenlere vazîfe deyü bir akçe vermiyesiz, sonra nedâmet çekersin ve senden tazmîn olunur, vazîfe

[433]mükerrer yazılmıştır.

Barça neferâtına topçulara verilür. Bu bâbda ziyâde hılâfına hareket etmiyesin, eyle bilüp mûceb-i tezkire ile amel edesiz. Tahrîren fî Cemâziye'l-âhır sene 1054.

[1a-4]

[Yusuf b. Mustafa'nın Osmân b. Mahmûd'a olan borcunun kaydı]

ed-Dâyin Osmân bin Mahmûd el-medyûn Yusuf bin Mustafa ed-deyn kayd-şüd, beşyüz akçedir, ikrârıyla kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Osmân Muhzır, Mustafa Hâdim, Hasan el-Mûytâf.

[1b-1]

[Memleha-yı zîr kasabasından Arslan Odabaşı'nın üvey oğlu Ahmed'in annesi olup ve Arslan Odabaşı'nın karısı olan Kamer bt. Mustafa tarafından vasî tayini]

Hüve

Memleha-i zîr sükkânından İsmail Çelebi ibn Mustafa Hoca ve diğer İsmail el-Mûytâf nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde hâzırân olup, memleha-i mezbûre Mehmed Efendi mahallesi sükkânından İbrahim Çelebi [...] el-Mü'ezzin mahzarında edâ-yi şehâdet-i şer'iyye eylediklerinde, bundan akdem mahalle-i mezbûre sükkânından iken fevt olan Mehmed Beşe yetîmi Ahmed'e baba müteveffâdan intikāl eden mâl-ı mevresin zabt etmeğe vâlidesi Kamer binti Mustafa nâm hâtûn vasî olmağla, yevmî dört akçe vazîfe ile merkūm İbrahim Çelebi sagîr-i mezbûra intikāl eden mâl-i mevresin devr-i şer'î ve tescîl ve ulûfelerin cem' ve tahsîl içün kendü tarafından vekîl nasb ve ta'yîn olmuşdu. Hâlâ azl edüp yerine hâlâ zevc[i] olan Arslan Od[a]baş[ı] nâm kimesne'i yine yevmî dört akçe vazîfe ile minvâl-i muharrer üzre vekîl-i mutlak nasb ve ta'yîn eyledi, şâhidiz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi şehâ[det-i] şer'iyye eylediklerinde, yine vazîfe-i mezbûre ile Arslan Od[a]baş[ı] vekîl nasb olundu. Tahrîren fî evâ'il-i şehr-i Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Koço el-Hâdim, Muhzır Osmân, Mustafâ el-Hâdim ve gayruhüm.

[1b-2]

[Memlehateyn Kazası'na tâbî Hergova köyünde bulunan mîrî arâziyle ilgili, İsmail b. Hasan Bey ve Osmân b. Mürüvvât arasındaki dava dolayısıyla İsmail b. Hasan Bey'in lehine mahkeme i'lâmı]

Oldur ki, Memlahateyn kazâsına tâbi' Hrgova[434] nâm karyeden İsmail ibn Hasan Bey mahfil-i kazâda, yine karye-i mezbûre sükkânından Osmân bin Mürüvvât [?] nâm kimesne mahzarında da'vâ edüp, târîh-i kitâbdan otuz seneden mütecâviz ve rahmetli babam Hasan Bey Ayâs mahallesinde ınde'l-cîrân hudûdı tâmm [?] ma'lûm arâzî-i mîrîsiyle ma'rifet-i sipâhî ile ve yanında bir bağçe mahallin iştirâ edüp, mutasarrıflık babam fevt oldukdan sonra[435] veresesinedür, merkūm Osmân fuzûlen tasarruf eder, şer'ile su'âl olunup men' olunmak taleb ederim dedikde, gıbbe's-su'âl mezbûr Osmân cevâbında, fi'l-vâkı' zikri sebk eden arz-i mîrî ve bağçe'i Memioğlu İbrahim'den iştirâ edüp tasarruf ederim, mukaddemâ Hasan Bey iştirâsından haberim yokdur[436] deyü inkârıyla cevâb vericek, mezkūr İsmâil['e] sıdk-ı da'vâsına muvâfık beyyine lâzım olmağın, 'udûlden yine karye-i mezbûreden Memi Beşe ibn Mustafâ ve Ali bin Ömer nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde hâzırân olup edâ-yi şehâdet-i şer'iyye eyledüklerinde, zikri sebk eden arz-i mîrî ve bağçe'i yine karye-i mezbûreden Memî bin [boşluk] nâm kimesneden merkūm Hasan Bey otuz senden mutecâviz iştirâ edüp, [...] otuz seneden mütecâviz mutasarrıf oldı, ancak dört senedir Osmân mutasarrıf oldı, şâhidiz ve şehâdet dahi ederiz dediklerinde, şehâdetler hayyiz-i kabûlde vâkı' oldukda, zikr olunan bağçe İsmâil'e hükm birle kayd kılındı. Tahrîren fî evâ'ili Şa'bâni'l-mu'azzam li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Hüseyin Bey, Muhzır Ömer, Muhzır Osmân.

[434]1533 İzvornik mücmel defterine göre Koraj [Koray] nâhiyesine tâbi Hrgova diye bir köy bulunmaktaydı. Bugün Tuzla şehrinin kuzeyinde olup Gradačac [Gradaçats] belediyesi dahilinde bulunmaktadır. Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.132; **Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka (iz 1519. i 1533. Godine)** haz. Adem Handžić, s.145.
[435]sonra, mükerrer yazılmıştır.
[436] yokdur, mükerrer yazılmıştır.

[2a-1]

[hükmün başı yoktur]

[...] ve teslîm olındı ki lede'l-hâce müzekkiri mâ cerâ ola. Cerâ zâlike ve hurrire fî evveli evâ'ili Şevvâli'l-mükerrem li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[2a-2]

[Memlehateyn kazasına tâbî Dolna Vihke köyünde bulunan pâdişâh hâslar mukataasına bağlı çiftlik için, emîn Ömer Beşe tarafından adı geçen çiftliğin yeni mutasarrıfı olan Cafer Bey b. Ömer Bey'e verilen temessük]

Budur ki, kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından Tur Ali Bey[437] mahallesi sükkânından bâ'is-i hâze'l-kitâb kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimesne, meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde [...] Havâss [....] emîni olan Ömer Beşe nâm kimesnenin bin elli dört Muharremü'l-harâmının târîhiyle müverrah ve hatemi ile mahtûm ve mümzâ ma'rifetnâmesin ibrâz ve îrâd edüp nazar olundukda, mehfûmunda Memleha kazâsına tâbi' Dolna Vihke[438] nâm karyede mîrîye kayd olunan Muhammed Bey ez-za'îm çiftliği dimekle ma'rûf çiftliğe mutasarrıf olan el-Hâc Arslan Ağa nâm kimesne, yine Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimesneye mezbûr çiftlik yerlerini kırk bin akçeye bey'-i bât-i kat'î ile bey' edüp, tarafımızdan izn ve ma'rifet taleb olunup, resm-i ma'rifeti mîrî içün alınup ve mezbûr çiftlik Câ'fer Beye tefvîz olunup verildi. Mâdâm ki mîrîye âyid olan maktû'asın edâ ve teslîm eyliye, tasarrufuna kimesne mâni' olmamak içün temessük ketb olunup verildi. Keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf ola deyü mastûr ve mukayyed bulunmağın, te'kîden li'l-asl kıbel-i şer'den hâze'l-vesîka ketb olunup yed-i tâlibe vaz' ve def' olundı ki, vakt-i hâcetde müzekkir mâ cerâ ola. Cerâ zâlike ve hurrire fî evveli evâ'ili Şevvâli'l-mükerrem li-sene-i mezbûre.

[437] 1572 öncelerinde mutekayid olarak vefat eden Semendire Sanacağı Beyi. Tuzla, İlok, Çaçka (Çaçak) Saraybosna, Višegrad, Yeni Pazar (Novi Pazar), Praça, Foça, Çayniçe ve s. yerlerde vakıfları vardı. Bk. Hamdija Kreševljaković, **Tur Ali-begov vakuf u Tuzli**, Glasnik IVZ'den ayrı basım, Sarajevo 1941; Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s. 183-184.

[438] Bugünkü Višća [Višça] köyü, Živinice [Jivinitse] belediyesi dâhilindedir.

Şuhûdü'l-hâl: Fahrü'l-hutebâ Hasan Efendi el-Hatîb, el-Hâc Ali ibn el-Hâc Receb, İbrahîm Bey ibn Mîr-i Livâ Osmân Bey, Ali Bey ibn Mustafa Çavuş, Koço, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır.

[2a-3]

[Memleha-yı zîr kasabası mahkemesinde, Sâkine bt. Muhammed Çelebi adlı kadının vekîli olan Muhammed Bey vasıtasıyla, kocası Sinan Efendi ile boşanması]

Budur ki, kasaba-i Memleha-i zîr sâkinelerinden Sâkine binti Muhammed Çelebi nâm hâtûn tarafından vekîl olup, vekâleti Dervîş Halîfe ve Ebûbekir Çelebi ibn el-Hâc Yusuf nâm kimesnelerin şehâdetiyle vekâlet-i sâbite olan Muhammed Bey nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîfde, işbu sâhibü'l-kitâb Sinân Efendi el-İmâm muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edüp, müvekkilem mezbûre Sâkine beş bin akçe mehr-i mü'eccelinden ve nafaka-i ıddetinden ve zevciyyete müte'allik olan cemî'-i de'âvîden zevci olan merkūm Sinân Efendi'den ferâgat edüp, hul'-i sahîh ile hul' eyledi ve mezbûr Sinân Efendi dahi bir ferâce ve bir mushaf-ı şerîf ... [?] mezbûre Sâkine ahz ve kabz eyledi dedikde, bi'l-vekâle olan mukırr-ı merkūm Mehmed Bey'in vech-i meşrûh üzre olan ikrârın mezbûr Sinan Efendi bi'l-müvâcehe kabûl ve biribirlerin zimmetini [yırtık] müte'allik olan cemî'-i de'âvîden ibrâ'i kat'î ile [yırtık] eyledik dediklerinde, mâ vaka'a gıbbe't-taleb kayd-ı sicill olundı. [Yırtık] fî evâhırı Şevvâl li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Dervîş Halîfe el-Mü'ezzin, Vildân Beşe, Osmân Dede, Mustafa bin Oruç, Ömer el-Muhzır.

[2b-1]

[Burçka kasabası hemşehrileri ile İzvornik Sancağı zaîmlerinden Mustafa Bey b. Mîrlivâ Muhammed Bey ve Mustafa Bey b. Yusuf Ağa, Gradçaniçe Kazası'na tâbî Breka Köyü'nde bulunan tımar yerleriyle ilgili Memlehateyn Kazası mahkemesindeki duruşmanın hücceti]

Budur ki, Memlehateyn kazâsına tâbi' kasaba-i Burçka ahâlîsinden Vâ'iz Muhammed Efendi ve Halîl Efendi ve Zülfikār Halîfe ve Ömer Halîfe ve el-Hâc Ahmed ve Hüseyin Beşe ve Memî Halîfe ve İbrahim Beşe ve Mustafa Beşe ve diğer Mustafa Beşe ve Kayyim Nasûh ve

Muhammed bin Ömer ve Usta Muhammed ve Hüseyin bin el-Hâc Şa‘bân ve Receb bin Abdullâh ve Beşli [?] Dervîş ve Muhammed bin Mustafa Hoca ve Muhammed bin Ahmed Ağa Dizdâr ve sâ’ir kasaba-i mezbûre ahâlîsi bâ-cem‘ıhim meclis-i şer‘-i enver ve mahfil-i dîn-i ezherde kazâ-i Gradçaniçe muzâfâtından Breka nâm karyeye berât-ı şerîf ile timara mutasarrıf olan işbu hâmil-i hâze’l-kitâb fahrü’l-akrân Mustafa Bey ibn Mîrlivâ Muhammed Bey ve diğer Mustafa Bey ibn Yusuf Ağa nâm kimesneler mahzarlarında bi’t-tav‘i ’s-sâf ikrâr ve i‘tirâf edüp, takrîr-i kelâm eylediler ki, mezbûrânın timarı olan karye-yi Breka re‘âyâsının altmış yıldan berü bilâ-nizâ‘ tasarruflarında olan yerlerine gâh çiftlik-i Hüseyin Nasûh nâmıyla gâh mer‘âmızdır deyü bilâ-vech dahl ve nizâ‘ etmiş idik. Lâkin etdiğimiz da‘vâ [...] mahz olup, vechen mine’l-vücûh hakkımız ve alâkamız olmamakla, bundan akdem dahl ettiğimiz hudûdumuzun aslı olmayup ve da‘vâ ve nizâ‘mız kalmayup, ba‘de’l-yevm bizden asâleten ve vekâleten da‘vâ sâdıra olursa lede’l-hükkâmi ’l-fihâm kat‘â da‘vâ ve husûmetimiz istimâ‘ olunmasun deyü bi’l-ittifâk bu makūle kelimât ile ikrâr eyledüklerinde, mukırrûn-i mezbûrûnun vech-i meşrûh üzre olan ikrârların el-mukırru lehüme’l-mezbûrân Mustafa Bey ve diğer Mustafa Bey bi’l-müvâcehe tasdîk ve tahkīk edicek, mâ vaka‘a bi’t-taleb ketb ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz‘ ve teslîm olundı ki, lede’l-hâce ibrâz edüp ihticâc edine. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâsıtı Şevvâli’l-mükerrem li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Mefharu’z-zu‘emâ el-Hâc Mustafa Bey, diğer el-Hâc Mustafa Bey, Yahyâ Bey ez-Za‘îm, Haydâr Ağa ez-Za‘îm, Ali Bey ibn Mustafa Çavuş, Ahmed Bey ibn Abbâs Bey, Muhammed Bey ibn Mîr-Alay, İbrahim Bey ibn Mîr-Livâ Osmân Bey, Muharrem Efendi el-Hatîb, Ahmed Çelebi el-Mütevellî, Murâd Çavuş, Zülfikār Beşe, Emrullâh Çelebi Tâbi‘-i Berber[?]zâde, Memî Ağa, Ahmed Efendi ibn el-Hâc Mustafa Efendi, Muhammed Efendi, diğer Muhammed Efendi, el-Hâc Yusuf, el-Hacc Mustafa Bey, el-Hâc Yusuf Efendi, Rıdvân el-Muhzır, Osmân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[2b-2]

[Dervîş b. İbrahim ile Tenzile'nin nikâh kaydı]

Ez-zevcu’n-nâkih Dervîş bin İbrahim vekîluhû Abdülmü’min bin İbrahim el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Tenzîle binti [yırtık] vekîlühâ Ahmed bin Abdülmü’min sübite vekâletühû an [...] [yırtık] Ali ve İbrahim el-mihrü’l-mü’eccel semâne-mi’e dirhem. Vaka‘a’l-akd fî evâhırı Şevvâl li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Receb [?] Bey, Muhammed Hoca bin Yusuf, Muharrem, Ömer el-Muhzır.

[3a-1]

[Dervîş b. Abdurrahmân ile Rahîme bt. Ömer'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'-nâkih Dervîş bin Abdurrahmân vekîluhû Muhammed bin Yû[suf] Hoca el-menkûhatü's-seniyyeti Rahîme binti Ömer vekîlühâ Memî bin [yırtık] sübite vakâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Yusuf ve Hüsâm el-mehrü'l-mü'e[ccel] selâse-mi'e dirhem. Hurrire fi't-târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[3a-2]

[Gazanfer b. Velî ile Selime bt. Yusuf'un nikâh kaydı]

En-nâkih Gazanfer bin Velî vekîluhû Abdülmü'min bin İbrahim el-menkûhatü's-seniyyeti Selîme binti Yusuf vekîlühâ Hasan bin Alîşâh sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Abdümü'min ve Hüseyin el-mehrü'l-mü'eccel erba'a-mi'e dirhem. Cerâ fi't-târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: el-Hâc Ali bin el-Hâc Receb ve's-sâbıkūn.

[3a-3]

[Turya köyünde Mir-Lîvâ Muhammed Bey'e baştina yerleri için verilen tapu-nâme]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki, Memlehateyn kazâsına tâbi' timarımız karyelerinden Turya[439] nâm karyede sûret defterimizde mastûr olan dört kıt'a baştine topraklarına mukaddemâ mutasarrıf olan Şehmân Halîfe nâm kimesne, mezbûrları zemîn nâmiyle Yusuf Ağa'ya bey'

[439] Bugün Tuzla'nın batısında, Lukavac [Lukavats] belediyesi dâhilindedir.

etmişken baştina toprakları olduğu Yusuf Ağa muvâcehesinde sâbit ve sicil ve hüccet olunmağla, Yusuf Ağa dahi mezbûr yerleri el-Hâc Muhammed nâm kimesneye bilâ-izn ve ma'rifet bey' edüp, fetvâ-yı şerîf mûcebince câyiz olmamağla tapuya müstahıkk olmağın, yine Memlehâ-i zîr sâkinlerinden Mîrlivâ Muhammed Bey hazretleri mezbûr yerlere tâlib ve râğib olup, resm-i tapusu alınup zikr olunan baştina yerleri odun ve korusu ve cemî' tevâbi' ve levâhikiyle tarafımızdan mîr-i müşârun-ileyh Muhammed Bey hazretlerine tevfîz [tefvîz] olunup, mâdâm ki a'şâr-ı şer'iyye ve levâzım-ı 'örfiyesini sâhib-i zemîne edâ ve teslîm eyliye, tasarrufuna kimesne mâni' olmamak içün işbu tapu-nâme temessük içün ketb olunup verildi. Tahrîren fî evâ'ili Saferü'l-muzaffer sene selâse ve hamsîn ve elf.

El-fakīr Muharrem Sipâhî.

[3a-4]

[Şaban b. İbrahim'in Sâkine bt. Muhammed ile nikâh kaydı]

En-nâkih Şaban bin İbrahim vekîluhû Hüseyin bin Memî el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Sâkine binti Muhammed vekîlühâ Mustafa bin Muhammed sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Pîrî ve Affân [?] el-mehrü'l-mü'eccel semâne-mi'e dirhem. Vaka'a'l-akd fî evâhırı Şevvâl li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Şabân Beşe, Sefer Beşe, Yusuf Marina Glava [?][440], Rıdvân el-Muhzır, Koço.

[3a-5]

[Şehmân b. Hobyâr ile Kerîme bt. Osmân'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Şehmân bin Hobyâr vekîluhû Ali bin Hasan el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Kerîme binti Osmân vekîlühâ Ali bin Hasan sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Memî bin Yusuf ve Osmân bin Abdullâh el-mehrü'l-mü'eccel semâne-mi'ete dirhem. Fi't-târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn

[440] Marina Glava isimli köye atıf yapıldığı varsayılmıştır.

[3a-6]

[Süleyman b. Rıdvân ile Ayşe bt. Ali'nin nikâh kaydı]

En-nâkih Süleyman bin Rıdvân vekîluhû Muharrem bin Ali el-menkūhatü'l-bikri'l-bâliğa Ayşe binti Ali vekîlühâ Yusuf bin [boşluk] sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Alişâh ve Ali el-mehrü'l-mü'eccel semâne-mi'ete dirhem. Hurrire fi't-târîhi'l-[yırtık] [mezbûr li-sene-i mezbûre]

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[3b-1]

[Oruç b. Halil ile Nezire bt. İbrahim'in nikâh kaydı]

[Ez-zev]cü'n-nâkih Oruç bin Halîl vekîluhû Muharrem bin Geyvân el-menkûhatü[l-bi]kr el-bâliğa Nezîre binti İbrahim vekîlühâ Nu'mân bin Osmân [sübi]te vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Muhammed ve Ali el-mehrü'l-mü'eccel elf ve [yırtık] [m]i'eteyn dirhem. Hurrire fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[3b-2]

[Pervîz b. Mustafa ile Sâkine bt. Rıdvân'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Pervîz bin Mustafa vekîluhû Müslim el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Sâkine binti Rıdvân vekîlühâ Kurd Ali bin Bâyezîd sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Pîrî ve Dervîş el-mehrü'l-mü'eccel elf dirhem. Hurrire fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[3b-3]

[Muharrem b. Mustafa ile İnsâne bt. Dervîş'in nikah kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Muharrem bin Mustafa vekîluhû Zülfükār bin Yahya el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa İnsâne binti Dervîş vekîlühâ Osmân bin Kurd sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti İbrahim ve Ahmed el-mehrü'l-mü'eccel elf dirhem. Hurrire fi't-târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Rıdvân el-Muhzır, Koço, Mustafa, Muharrem.

[3b-4]

[Muhammed b. Abdullâh ile Mihmâne bt. Malkoç'un nikâh kaydı]

En-nâkih Muhammed[441] bin Abdullâh vekîluhû Süleyman bin Bâlî el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Mihmâne binti Malkoç Sipâhî vekîlühâ Ramazan bin Mustafa Sipâhî sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Muharrem Sipâhî ve Ahmed Beşe el-mehrü'l-mü'eccel elfeyn dirhem. Vaka'a'l-akd fi't-târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Dervîş Bey ez-Za'îm, Şa'bân Beşe, Koço, Mustafa, Osmân el-Muhzır.

[3b-5]

[Daha önce başka bir zimmîden borç rehini olarak alınıp, Memleha-yı zîr kasabası vakıflarından El-Hâc Hasan Vakfı tarafından Miho v. Maryan'a sattığı ev için verilen hüccet]

Budur ki, kasaba-i Memleha-i zîr sükkânından mefharu'l-hutebâ Ahmed Efendi el-Hatîb nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde, Memleha-i mezbûre varoşı zimmîlerinden Miho veled-i Maryan nâm zimmî müvâcehesinde bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve i'tirâf edüp, bundan akdem varoş-ı mersûm zimmîlerinden Luka veled-i Yerko nam zimmî el-Hâc Hasan evkāfından üçbin üçyüz akçe alup, deyn-i mezkûr içün varoşda vâki' mülk odasın bâgçesiyle rehin edüp mürd olmağın, ki hudûd-ı erba'asından bir tarafı Prano veled-i Miho

[441] Muhammed, mükerrer yazılmıştır.

ve bir tarafı yaruğa ve bir tarafı Halil Beşe'nin vâlidesi mülki ve bir tarafı Tur Ali Bey mülki ile mahdûd olan odasın bâğçesiyle, tevliyyetüm hasebiyle merkūm Miho veled-i Maryan nâm zimmîye yine üç bin üçyüz nakd-i râyic fi'l-vakt akçeye bey'-i bât-i sahîh birle bey' edüp, kabz-i semen-i ma'dûd ve teslîm-i mebî'-i mahdûd kıldım. Min ba'd mülk-i müşterâsıdur, keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun dedikde, mukırr-ı mezbûr Ahmed Efendi ikrâr-ı meşrûhunda el-mukırru lehü'l-mezkûr Miho zimmî vicâhen ve şifâhen tasdîk ve kabûl edicek, mâ vaka'a bi't-taleb sebt-i sicil olundu. Hurrire fî evâhırı Şevvâl li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Dervîş Ahmed Çelebi et-Tâcir, Zülfikār Çelebi et-Tâcir, Osmân et-Tâcir, Mustafa ibn Ahmed el-Haffâf, [yırtık], Halil el-Kazzâz, Ahmed bin Yusuf el-Helvâyî, Topal Zülfıkār, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[4a-1]

[Reâyâ ve reâyâ oğullarının eskiden oturdukları yerlerinden kaçıp, başka memleketlere yerleşerek, eski yerlerinden ayrılalı on beş seneyi geçmemek şartıyla eski ortudukları yerlere ait vergi ödeme mecburiyeti konusunda gönderilen fermân]

Mefâhirü'l-kudât ve'l-hükkâm me'âdinü'l-fazl ve'l-kelâm Bosna eyâlet[i] ve Sirem ve İzvornik sancakları[nda] vâki' olan kādîlar zîde fazluhum tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, Visora mukāta'ası emîni olan dârendegân-i hümâyûn [boşluk] Dîvân-ı Budun'a gelüp, Havâss-ı hümâyûn re'âyâsında sûret-i defter-i cedîdde mukayyed ra'iyyet ve ra'iyyetî oğullarından ba'zıları kadîmî yerlerin bırağup, varup taht-ı kazânuzda kasaba ve kurâda ve mîr-mîrân ve mîr-livâ ve evkāf ve havâss-ı hümâyûnum ve zu'amâ ve erbâb [-ı timar] karyelerinde ve askerî çiftlikleri tehassun etmeleriyle, bu varup kaldırmak istedikde, vâki' olan tekâlîf ve 'avârızîleri [avârızları] oturduğumuz yerlerde virürüz deyü ta'allül edüp ve askerî tâ'ifesi dahi çiftliklerinde olanları kaldırmasına mânî' olmağla, mahsûline küllî noksân terettüb eyledüğin bildirüp, kadîmî yerlerine kaldurup iskân etdürülmek bâbında emr-i şerîfim recâ eylemeğin buyurdum ki, hükm-i şerîfimle vardukda, südde-i sa'âdetümde ihrâc olunmış mühürlü sahîh sûret-i defter-i cedîd-i hâkānî taleb edüp göresin, ol re'âya defterde mukayyed ra'iyyet ve ra'iyyetî oğullarından ise ve kalkup gideli onbeş sene mürûr etmiş değil ise kaldurup kadîmî yerlerine iskân etdüresin, ammâ on beş sene mürûr etmiş ise kaldırmak olmaz, oturdukları yerlerinde rüsûm-ı ra'iyyetlerin güzeştesiyle hüküm edüp, bî-kusûr alıvirüp, min ba'd hılâf-ı şer' ve kānûn ve defter bir ferde ta'allül ve 'inâd

etdürmiyesin, şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâhırı şehri Rebî‘ü’l-âhırı li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-makām-ı Budun el-mahrûse.

[4a-2]

[Ömer b. İbrahim Voyvoda ile […?] bt. Beşîr'in nikâh kaydı]

En-nâkih Ömer bin İbrahim Voyvoda vekîluhû Ali bin Sefer el-menkûhatü [...?] binti Beşîr [?] vekîlühâ Mustafa bin Bâlî bi-şehâde-i Bekir Kalfa ibn Bâyezid ve Sarrâc Osmân, el-mehrü’l-mü’eccel elf ve mi’eteyn. Fî evâ’il-i Şa‘bânü’l-mu‘azzam li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Koço, Mahmûd ibn Ömer Efendi, Mustafa bin Muhammed, Osmân [bin] İbrahim.

[4a-3]

[Dobrna köyünden Süleyman b. Alicah'ın Receb'e olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Receb el-medyûn Süleyman bin ‘Alîcâh karye-i Dobrna ed-deyn bi-ikrârihî hamse mi‘e sübite.

Şuhûdü’l-hâl: [Yazılmamıştır]

[4a-4]

[Koço'nun Süleyman b. Alicah'a kefîl olması]

el-Kefîl Koço el-mekfûl Süleyman bin ‘Alîcâh Cum‘a'ya dek ve mücedded şüd.

[4a-5]

[Lipniçe Köyü sakinlerinden zimmî Guro v. Grgur'un, Deli Ali'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Deli Ali el-medyûn Guro[442] veled-i Grgur [‘an] karye-i Lipniçe ed-deyn bi-ikrârihî dokuz [yüz] elli akçe ikrârıyle kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Koço, Ömer Muhzır, Muhzır Osmân.

[4a-6]

[Muhammed'e Memleha-yı bâlâ sakinlerinden Muhammed Çelebi'nin kefil olması]

El-kefîl Muhammed Çelebi [an-] Memleha-i bâlâ li-nefs Muhammed li-ihzârihî eş-şer‘ eş-şerîf el-yevm el-Cum‘a fî yevmi’l-erba‘a.

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin Bey, Koço, Mahmûd ibn Ömer Efendi.

[4b-1]

[Hicrî 1054 senesinin Şaban ayı başlangıcına ait duâ]

Hüve

Allâhumme yâ dâyime’l-fadli ve’l-ihsân entellâhü’l-meliki’l-müste‘ân, yâ Hannân, in teveffakanî fî külli’ş-şuhûr husûsan fî şehri Şa‘bân min şuhûri sene erba‘a ve hamsîne ve elf, min hicreti men Hüve bi’l-kürsiyyi ve’l-arşı müşerref.

[Üç mim]

[4b-2]

[Miriçina Köyü'ndeki mescidin Cuma câmiine çevirilmesine izin veren fermân]

Kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm ma‘denü’l-fazl ve’l-kelâm mevlânâ Memlehateyn kādîsı zîde fazluhum tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn vasıl olıcak ma‘lûm ola ki, mektûb gönderüp taht-ı kazânda vâki‘ Miriçina nâm karyede müslümanlar kesîr olup velâkin karye-i mezbûrede câmî‘-i şerîf olmayup, eyyâm-ı şitâ’ ve edât-i salât-ı cum‘a ve ‘îdeyn içün ba‘îd olan âhar karyede vâki‘ câmi‘-i şerîfe varup gelmekde küllî usret çeküp bir câmi‘-i şerîfe eşedd-i

[442]Orjinalde كورو şeklinde yazılmıştır. Slav dillerinde rastlanan Đuro [Curo] isminin Arap harfleriyle yazılışıdır.

ihtiyâcları olmağla, ashâb-ı hayrâtdan dârende-i fermân-ı hümâyûn Muharrem Beşe nâm kimesne karye-i mezbûrede binâ eylediği mescid kendi mâlından cum‘a olmak bâbında izn-i hümâyûnum verilmek recâsına arz eylediğin ecilden, ol bâbda izn-i hümâyûnum erzânî kılınmışdır. Buyurdum ki, vardukda göresiz zikr olunan mescidin câmi‘ olmağa vüs‘ati ve cemâ‘atinin dahi cum‘aya ihtiyâcları olup, cum‘aya sâlih ise imdi mescid-i mezbûrde minber vaz‘ edüp e’imme-i hanefiyye rızvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în tahrîr gördükleri üzre ikāmet-i salât-i cum‘a ve ‘îdeyn etdüresin, şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebî‘ü’l-evvel sene-i erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse.

[4b-3]

[Mehmed Halîfe’nin şart ettiği vakıfların tamâm oluncaya kadar el-Hâc Ali ve Mehmed b. Gazgânîzâde adlı şahısların, Mehmed Halîfe’ye kefîl oldukları kaydı]

Oldur ki, el-Hâc Ali ve Mehmed bin Gazgânîzâde İbrahim Halîfe Mehmed Halîfe üzerinde olan evkāfı tamâm olmağa Ramazân-ı şerîfe varınca kefîl oldukları kaydı.

Şuhudü’l-hâl: Mehmed Efendi, Bekir Halîfe, el-Hâc Mustafa Bey

[4b-4]

[Memleha-yı zîr Kasabası’ndaki Osmân Bey mahallesi sâkinlerinden Yâko adlı zimmîn ilgili şikâyet-nâmesi ve Yako`nun mahalleden ihraç edilmesi talebi]

Oldur ki, Osmân Bey mahallesinden Mustafa Çelebi el-Hatîb veİbrahim Çelebi Mü’ezzin ve Receb Halîfe el-Mü’ezzin ve Hasan Beşe ve Oruç Dede ve sâ’ir mahalle ahâlîsi mahfil-i kazâya hâzırûn olup, mahallemizde Yako nâmında bir zimmî sâkindir, lâkin cümle mahalle-i mezbûr[e]de müteşekkî olup, mahalleden ihrâc olunmağa taleb ettiklerinde ihrâc olunmağa cânib-i şer‘den tenbîh birle kayd-şüd. Fî târîhi’l-mezbûr evâ’il-i Şa‘bân el-mu‘azzam.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa Çelebi el-Hatîb, İbrahim Halîfe el-Mü’ezzin, Abdülcebbâr Halîfe, Hasan Beşe, Koço.

[4b-5]

[Yurkovişte, Paliçuka ve Tumariç adlı baştine yerlere ait hâsılların dörtlemesi, Sinan Halife'nin El-Hâc Yusuf'a açtığı dava kaydı]

Yurkovişte Memî baştinesinden Sinan Halîfe el-Hâc Yusuf Halîfe mahzarında da'vâ edüp, Paliçuka dimekle ma'rûf Paliçuka-i yana'âid Tumariç[443] hisseden dörtleme almış su'âl olundukda aldım dediği kayd-şüd fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak.

[4b-6]

[Önceki tahrirde adı geçen Yusuf Halife, kendisine teklîf olunduğu yemînden geri çekilince, davada kadının aleyhine hüküm ettiği kaydı]

Oldur ki, bâlâda mezbûr Yusuf Halîfe'ye yemîn teklîf olunup tarlasından erzenden bir kîle ile bir şinik almaduğuna yemînden nükûl etmeğin edâsına hükm olunup bi't-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak.

[4b-7]

[Ziraat hâsılları ile ilgili mahkeme hükmü kaydı]

Mezbûr Timur dahi bir kîle ile bir osmak[444] getüresiz kayd-şüd fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ [sebak].

[4b-8]

[Tumariç'te bulunan tarla ve hâsılı ile ilgili davada, Sinan Halife'nin ikrar kaydı]

Tumariçi tarlada ve hisse olduğun Sinân Halîfe ikrâr ile kayd-şüd.

[443] Eski Boşnak Tumarić [Tumariç] soyadının Osmanlıca yazılışıdır.
[444] Yerli ifâde, genel olarak hububatlar için kullanılan hacim ölçüsü, bkz. Milan Z. Vlajinac, *Rečnik naših starih mera u toku vekova*[Asırlar boyu eski ölçülerimizin sözlüğü], III, SANU, Beograd, 1968.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak

[4b-9]

[Timur'un Yusuf Halîfe'ye kefîl bi'n-nefs olması]

Yusuf Halîfe içün Timur kefîl bi'n-nefs oldugın kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak

[4b-10]

[Yusuf'un, Halîfe Sinan'a kefîl olması]

Sinan içün Yusuf Halîfe kefîl şüd bi't-taleb.

[5a-1]

[İzvornik Sancağı'nda toplanmayan pîşkeşler ile ilgili Dîvân-ı Budun tarafından İzvornik Sancağı'ndaki kadılara gönderilen fermân]

Mefâhirü'l-kudât ve'l-hükkâm me'âdinü'l-fazâ'il ve'l-kelâm İzvornik Sancağında vâki' olan kādîlar zîde fazluhum tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, kıdvetü'l-umerâ'i'l-kirâm İzvornik Sancağı Beyi Mustafa dâme 'izzühû mektûb gönderüp livâ-i mezbûre bundan akdem mutasarrıf olanlara mâ-tekaddemden taht-ı kazânızda vâki' kurâ ahâlîsi pîşkeşlerin virügelmişler iken hâliyâ mûmâ-ileyhe vermekde ta'allül üzre oldukların bildürüp sene-i sâbıkada livâ-i mezbûrun erbâb-ı timarı defteri mûcebince pîşkeşleri verilmesin bâbında emr-i şerîfüm recâsına 'arz etmeğin, mâ-tekaddemden mîr-livâ olanlara ne minvâl üzre viregelmişler ise sâ'ir senelerden noksân üzre verilmesi bâbında emrim olmuşdur. Buyurdum ki, (boşluk) bu bâbda sâdır olan emrim üzre amel edüp dahi husûs-i mezbûre onat vechile mukayyed olup göresiz bundan akdem livâ-i mezbûr mutasarrıf olanlara taht-ı kazânuzda olan kurâ ahâlîsi pîşkeşlerin ne minvâl üzre viregelmişler ise imdi mûmâ-ileyhin âdemîsine noksân üzre cem' ve tahsîl etdürüp bir ferde 'inâd ve muhâlefet etdirmiyesiz ammâ ziyâde mukayyed olasız ki, olıgelmişden ziyâde pîşkeş talebiyle re'âya fukarâsı rencîde ve ta'accüz

olunmak ihtimâli olmayup ve ‘inâd edenler vukû‘ı üzre ‘arz ve i‘lâm eyliyesiz, şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız tahrîren fî evâhır-ı şehr-i Cemaziyyü’l-âhiri li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse.

[5a-2]

[Memlehateyn kazasına tâbî Velacik köyü sakinlerinden Hürrem Beşe Budun serhadında yeniçeri görevinde iken, babasının vefatından sonra kendisine miras kalan yerler için akrabalarının hukuka aykırı davranmasından ötürü Hürrem Beşe’nin lehine kadı i’lâmı]

Oldur ki, kazâ-i Memlehateyn’e tâbi‘ karye-i Velacik[445] sükkânından işbu bâ‘isü’l-kitâb Hürrem Beşe nâm râcil meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde Memlehâ-i zîrde Osmân Kethûdâ mahallesi sâkinlerinden Bekir Halîfe bin [boşluk] nâm kimesne’i ihzâr ve mahzârında üzerine da‘vâ edüp, ben Budun serhaddında sekiz sene mikdârı yeniçeri tâ’ifesine hidmet edüp diyârıma çıkmağa zâbıtlarım mâni‘olmağla bu müddetde babam Sefer vefât etmiş mezbûr Bekir Halife ‘ammûlarım Dervîş ve Ömer’den karye-i merkūmede mutasarrıf oldukları baştine yerlerin tefavvüz etmekle baba Sefer’den bana intikāl eden baştine hissesin ve bâg ve bâğçe ve bi’l-cümle mülk itlâk olunur her ne ise benim hissemi dahi mezbûrlardan iştirâ ve tafavvüz edüp husûsâ müddet-i merkūmede bana muntakile olan baştine hissesin yine ‘ammûllarım zırâ‘at etmekle hâlâ zirâ‘at dahi olmuşdur mezbûr Bekir Halîfe benim hisseme ve bâğ ve bâğçeme ve sâyir mülküme mutasarrıf olup bana gadr ve hayf eder bâ-husûs yedimde fetvâ-yi şerîfe ve alıvirilmesi içün emr-i şerîfim vardur nazar olunup mûcebince ilzâm matlûbumdur dediğinde, gıbbe’s-su’âl Bekir Halîfe cevâb eyledi ki fi’l-hakīka merkūm Hürrem Beşe Budun serhaddında iken babası Sefer fevt olup celâ-yi vatan eylemişdir deyü sipâhî ma‘rifetiyle mezbûr ‘ammîllerin baştine ve bâğ ve bağçe tasarrufımdadır dedikde, mezkūr Hürrem Beşe’nin yedinde olana fetâvâ ve emr-i şerîfe nazar olundukda fetvâda Budun serhaddına varan kimesne birkaç sene hidmet ile serhadd beylerin kimesne celâ-yi vatan etmiş olmaz babasından muntakil her neyse bilâ-mâni‘ mutasarrıf olur deyü cevâz bâ-sevâb edüp ve emrinin elli dört târîhiyle müverrah olup mâ...[?] fâsih olduğunda **[5b]** gayr-ı mazmûnunda Hürrem Beşe’ye eğer baştina ve eğer sâyir mülkümdür alıvirüp zapt etdiresin ve mezbûr Bekir Halîfe’i ve âharı müdâhale etdiremiyesin

[445] *Veladžić* [Velaciç] Güney Slavca bir yer ismi olup Osmanlıca yazılışıdır.

buyurulmağın merkūm Hürrem Beşe'nin babasından intikāl eden karye-i mezbûr[e]de baştina hissesin ve bâğ ve bâğçesin ve sâyir mülkün mezkūr 'ammûllarından iştirâ ve tefavvüz eylediği ... mahz olup şer'-i şerîfe ve kānûna muhâlif olmağın Hürrem Beşe babasından muntakil olan baştine ve bâğ ve bâğçe ve sâ'ir mülke hüküm olunup mesfûr Bekir Halîfe ta'arruz ve müdâhaleden men' ve def' birle mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicill olup, bu vesîka sebt ve terkîm ve yed-i tâlibe vaz' ve teslîm olındı ki lede'l-ihtiyâc ihticâc ede cerâ zâlike ve hurrire fî evâ'il-i Şa'bâni'l-mu'azzam.

Şuhûdü'l-hâl: Fahrü'l-ulemâ Mehmed Efendi el-Vâ'iz, Ahmed Çelebi, Mahmûd Halîfe bin Hûbyâr es-Sûhte, Mustafa Çelebi ibn Ömer Kâtib, Hasan Bey el-Cündî, Rıdvân Ağa, Muhzır Ömer, Osmân Muhzır.

[5b-1]

[Medreseli sûhteler, yeniçeriler ve diğerleri tarafından Memlehateyn kazasına tâbî Lukaviçe köyü sakinlerine ait Topliçe nehri üzerinde bulunan değirmenler ve alâkalı öşürler hukuka aykırı hak edildikleri için Dîvân-ı Budun'un Memlehateyn Kadısı ile Memlehateyn Yeniçeri Serdarı'na gönderdiği fermân]

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm Mevlânâ Memlehateyn kādîsı zîde fazlühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân yeniçeri serdârı zîde kadruhû tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, İzvornik Sancağında Memlehateyn nâhiyesinde vâki' dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Lukaviçe[446] nâm karye ahâlîsi dîvân-ı Budun'a 'arz-ı hâl edüp bunlarına Bahşibey nâm karye ahâlîsi ile ma'an nehr-i Topliçe üzerinde vâki' mutasarrıf oldukları mülk değirmenleri 'öşür verür değirmen olmayup bunların mülki olup âharın medhali ve 'alâkası yok iken hâliyâ sûhtevât tâyfası ve yeniçerilerden ve âhardan ba'zıları mezkûr değirmenlerine varup zahîrelerin cebren ... [?] götürüp ve bu behâne ile terekelerin telef ve zarâr ve ziyân edenleri men' edüp hilâf-ı şer' şerîf ve mu'tâd-i kadîm ta'ddî ve tecâvüz etdürmiyesin zarar ve ziyân ve ta'cîz edenler memnû' olmazlar ise men' ve ref' edesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Saferü'l-hayr li-sene selâse ve hamsîn ve elf.

Medîne-i Budun el-mahrûse

[446]Bugünkü Lukavica [Lukavitsa] köyü, Tuzla şehrinin güneyinde olup Živinice [Jivinitse] belediyesi sınırları içerisindedir.

[5b-2]

[Memlehateyn kazasına tâbî Devetak nâhiyesi sakinlerinden Mimşâha [?] bt. Kurd Ali'nin zevci Hasan'ın vefatı sonrası yetim kalan oğulları Selim ve Hidayet'e vekîl atanması]

Memlehateyn kazâsına tâbi' Devetak[447] nâhiye sükkânından Mimşâha [?] binti Kurd Ali zevci Hasan'dan eytâm Selim ve Hidâyet nâm kimesnelere babalarından intikāl mâl-i mevrûsi taleb ve ahza Ömer bin Alican Receb bin Mehmed ve Selim ibn Ahmed Beşe şehâdetiyle vekîl-i mutlak kayd-şüd fî târîh-i sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Rıdvân Ağa, Ömer bin Osmân, Ahmed bin Osmân, Mahmûd bin Ömer Efendi, Mustafa bin Mehmed

[5b-3]

[Ahmed b. Osmân'ın Virliça köyü sakinlerinden zimmî İstepan'ın hem nefsi hem de borcuna kefîl olması]

Oldur ki, Ahmed bin Osmân mahfil-i kazâda Virliça [Durliça/Dreniçe?] karye İstepan nefsine ve zimmetinde olan iki gayr-ı müslim ... bâzâra değin kefîl oldı kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak

[5b-4]

[Biryânacılar esnafına zülm etmemesine dâir]

Karyeler koyun alup ... etmeğe kimesne biryân edenlere mani' olmıya ve biryâncılar dahi kasabada getürmeden almamak içün kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak

[5b-5]

[Zimmî İvko v. Matiya'nın Memî Beşe b. Mustafa'ya olan borcunun kaydı]

[447]Bugünkü Tuzla şehrinin batısında bir köy. Lukavac [Lukavats] belediyesi sınırları içindedir.

Ed-dâin Memî Beşe ibn Mustafa el-medyûn İvko veled-i Matiya ed-deyn ‘aleyhi bi-ikrârihî bin yüz [?] akçedür havâle virildi.

[6a-1]

[Topal Zülfikar’ın Zülfikar Çelebi’ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Zülfikār Çelebi el-medyûn Topal Zülfikār ed-deyn el-meblağ sitte mie’te ve seb‘ûne dirhemen sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ’ihî ve süllime ilâ yedi’l-muhzır fî evâ’ili Cumâde’l-âhire senete 1054.

Şuhûdü’l-hâl: Malkoç bin Ramazan, Mustafa bin Mehmed, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır.

[6a-2]

[Memleha-yı zîr kasabasında bulunan Tur Ali Bey camîine çeşitli vazîfeler için tayin edilen Mehmed Halîfe b. el-Hâc Kurd’a verilen berât]

Nişân-i şerîf-i âlişân-ı sâmî-mekân-ı sultânî ve tugrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-i hâkānî hükmi oldur ki kasaba-i Memleha-i zîrde vâki‘ merhûm Tur Ali Bey câmi‘-i şerîfinde yevmî dört akçe vazîfe ile imâmet ve iki akçe ile hitâbet ve iki akçe ile mu‘allimlik hidmetine mutasarrıf olan Mehmed Halîfe ibn Beşîr ref‘inden işbu râfi‘-i tevkī‘-i refi‘-i hümâyûn dîger Mehmed Halîfe ibn el-Hâc Kurd her vechile mahall ve müstahikk ve bir vechile ‘azlin icâb eder hâlî yoğiken tasarrufına girü sâlifü’z-zikr Mehmed mânî olup gayrı etmeğin girü mezbûre ibkā ve mukarrer kılup recâsına kādısı Mevlânâ Mehmed ‘arz etmeğin sadaka edüp bu berât-ı hümâyûnı verdim ve buyurdumki varup kemâ-kân zikr olunan cihâta mutasarrıf olup hıdmet-i lâzimesin mer‘î ve mü’eddî kıldıktan sonra ta‘yîn olunan yevmî sekiz akçe vazîfesine mutasarrıf olup vâkıfın rûhı ve benim devâm-i devlet içün du‘âya müdâvemet göstere ol bâbda …[?] ehad mâni‘ olmiya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar tahrîren fi’l-yevmi’l-hâmis ‘aşere min şehr-i Rebî‘i’l-âhir li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-makām-ı Konstantıniye el-mahrûse.

[6a-3]

[Tımışvarlı Osmân b. Arslan'ın kendisine amcasından intikâl eden mirâs yerine, mirasın diğer varislerinin vekîli olan cebeci Alîşâh'dan 4800 akçeyi aldığına dair verilen hüccet]

Budur ki kal'a-i Tımışvar sükkânından Osmân bin Arslan nâm kimesne mahfil-i kazâda işbu hâmil-i hâze'l-kitâb kasaba-i Memleha-i zîr'de vefât eden İbrahim Beşe nâm muteveffâ veresesi cânibinden vekîl olan cebeci Alîşâh mahzarında tav'an ikrâr ve takrîr-i kelâm eyledi ki, hâlâ müteveffâ-yi mezbûr İbrahim Beşe benim 'ammim ve mûrisim olup bana küllî nesne 'âyid olmağın lâkin müslimûn-i musallihûn tavassutiyle merkūm Alîşâh ile mirâs-i mezbûra müte'allik husûs içün dört bin sekiz yüz ... nakd-i râyiç fi'l-vakt akçeye sulh edüp bedel-i-sulh olan meblâğ-ı mezbûr bi't-tamâm ve'l-kemâl vekîl-i mezbûr cebeci Alîşâh yedinden ahz ve kabz eyledim ba'de'l-yevm müteveffâ-yi mezbûr 'ammim İbrahim Beşe mirâsına müte'allik bir türlü da'vâ ve nizâ'ım yokdur eğer benden ya âhardan sâdıre olursa 'inde'l-hükkâm mesmû'a ve makbûle olmiya mukırr-ı mezbûrı ikrâr-ı meşrûhında mukırru lehü'l-merkūm Alîşâh bi'l-müvâcehe tasdîk ve kelâmın tahkīk edicek mâ vaka'a kayd-i sicill olup bu vesîka sebt olundı fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa bin İbrahim, Süleyman bin İbrahim, Şehmân bin İbrahim, Oruç [bin] İbrâhim, İsmail Çelebi el-Hatîb, Ali Mû[y]tâbcı, Mehmed Sagrakçı, Hasan-i Devetak [?]

[6a-4]

[Hruşka köyü sakinlerinden zimmî Gruiçe v. Petro'nun Abdi Bey'in baliğ olmamış yetimlerine vasî olan Mustafa Çelebi vasıtasıyla adı geçen yetimlere olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Mustafa Çelebi el-vasî el-medyûn Gruiçe veled-i Petro an-karye-i Hruşka [Hrdoşka?] ed-deyn el-meblağ sitte mi'ete ve elf dirhem 'an mâl-i yetîm-i Abdî Bey sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ'ihî ve süllime ['an] yedi'l-muhassıl fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafâ Halîfe, Ahmed Efendi el-İmâm, Ömer Efendi, Şehbâz Çelebi …[?]

[6a-5]

[Vranoviçeli Ömer b. Hasan'ın Ali b. Hasan'a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Ali bin Hasan el-medyûn Ömer bin Hasan[-i] [‘an] Vranoviçe[448] ed-deyn bi-ikrârihî semânîn ve mi’eteyn sübite bi-ikrârihî ve hükime li-edâ’ihî ve süllime ilâ yedi’l-havâle li-tahsîlihî.

[Şuhûdü’l-hâl yazılmamıştır]

[6a-6]

[Nezir b. Hoca’nin Mehmed Ağa Vakfı mütevellisi olan İslâm Halîfe vasıtasıyla Mehmed Ağa Vakfi’na olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin İslâm Halîfe el-Mütevellî el-medyûn Nezir bin Hoca ed-deyn ‘aleyhi elf dirhem ‘an mâl-ı vakf-ı Mehmed Ağa sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ’ihî ve süllime li-asli’t-tahsîl.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn

[6b-1]

[İzvornik Sancağı köylerinde oturan cerehorların, Budun serhaddına acilen gönderilmelerini emreden ve Dîvân-ı Budun tarafından İzvornik Sancakbeyi’ne, İzvornik Sancağı’ndaki görevli kadılara, İzvornik Sancağı’nda görevli kal’a ve palanka ağalarına gönderilen fermân]

Kıdvetü’l-ümerâ’i’l-kirâm umdetü’l-fihâm zü’l-kadri ve’l-ihtirâm el-muhtass bi-mezîd-i ‘inâyeti’l-meliki’l-allâm İzvornik Sancağı Beyi dâme ‘izzühû ve mefâhirü’l-kudât ve’l-hükkâm me‘âdinü’l-fazâil ve’l-kelâm livâ-i mezbûrede vâki‘ kādîlar zîde fazluhum ve mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân livâ-i mezbûr[e]de vâki‘ kılâ‘ ve palankaların neferâtı ağaları zîde kadruhum tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki mâ-tekaddemden olıgelen ‘âdet-i kadîme üzre her sene livâ-i mezbûrede vâki‘ olan kurânın cerehorı ihrâc ve Budun kal‘asın ve ana tâbi‘ serhadd-i mansûr[e]m kilâ‘ı ta‘mîri içün Budun kal‘asını irsâl ve îsâl etdürülmesi kânûn-i kadîm olmağın imdi bu sene-i mübârekede dahi livâ-i mezbûrede vâki‘ olan kurânın cerehorın mu‘tâd-i kadîm[e] üzre arabaları ve çapa ve kürekleri ve sâ’ir alât-ı lâzimelerin ve altı aylık zâd ve zevâdeleriyle mu‘accelen ihrâc ve Budun kal‘asına irsâl ve îsâl etdürmeniz emrim olmışdır buyurdum ki düstûr-i mükerrem müşîr-i mufahhâm vezîrim

[448]Bugünkü Vranovica [Vranovitsa] köyü, Tuzla belediyesi dâhilindedir.

Osmân Paşa edâmellâhu iclâlehûnün kapıcıbaşılarından Mehmed zîde mecdühû vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-i celîlü'l-kadrım üzre amel edüp dahi bir ân ve bir sâ'at tavakkuf eylemeyüp cerr etdürmeyüp umûmen livâ-i mezbûrede vâki' olan kurânın cerehorı mâ-tekaddemden olıgelen 'âdet üzre arabaları ve çapaları ve kürek ve âlât-i lâzimelerin ve altı aylık zahîreleriyle mu'accelen ihrâc ve mübâşir-i merkūm ile bir gün mukaddem Budun kal'asına irsâl ve îsâl etdüresiz husûs-i mezbûr umûr-i mühimme-i lâzimedendir ana göre mukayyed olup 'avk ve te'hîrden ve ihmâl ve müsâheleden be-āyet hazer edüp kadîmden olıgelene ve emr-i hümâyûnuma mugāyir kimesneye ta'allül ve 'inâd etdirmiyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfeye i'timâd kılasız tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebî'ü'l-evvel sene erba'a ve hamsîne ve elf.

Be medîne-i Budun el-mahrûse

[6b-2]

[İzvornik Valisi kethüdasının katibi vasıtasıyla Gradçaniçe kazasına tâbî Orlova Pole sakinlerinden Kolmnen v. Radovan ve Jivko v. Pavle'ye zimmî Nikola v. Jivko' nun açtığı davanın iskât hücceti]

Oldur ki vâli-yi İzvornik Mustafa Paşa hazretlerinin kethüdâsı Mustafa Ağa tarafından kâtib (boşluk) nâm kimesne mahfil-i kazâda Gradçaniçe kasabasına tâbi' Orlova Pole [Dolna?] zimmîlerinden Komnen veled-i Radovan ve Jivko veled-i Pavle nâm zimmîler mahzarında takrîr-i da'vâ açup bundan akdem karye-i Obor …[?] re'âyâsından Nikola veled-i Jivko nâm zimmînin bir tavar ve bir gök-bârgîrleri sirka etmişler şer'ile su'âl olunup …[?] şer'-i şerîf olunmak dedükde gıbbe's-su'âl ve 'akībü'l-inkâr mezbûr Nikola cevâbında fi'l-hakīka bundan akdem zikr olunan bârgîrleri mîrâhorından sirka olunup Beline kasabasına tabi' Doli [Mulyi?] köyünden Osmân Bey evinde buldum ve yine Osmân Bey evde yoğidi karındaşı Mustafa Bey bana zikrlerin teslîm edüp evime getürdüm min ba'd husûs-i mezbûr içün merkūm Kolmnen ile ve Jivko ile da'vâ ve nizâ'ım yokdur bi'l-külliye zimmetlerin ibrâ ve iskat eyledim dedikde mâ vaka'a bi't-taleb ketb olındı tahrîren fî evâsıtı Cemâziye'l-âhir li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Murâd Çavuş, Nûrullâh tâbi'-i Hasan Ağa, Dervîş bin Arslan, Mürsel bin [boşluk] el-Muhzır, Baba Rıdvân, Osmân bin Rıdvân

[7a-1]

[Şîk ile Mihatovik köyleri arasında kendisini asan Haside'nin, Moranka köyünde oturan babası ve kız kardeşinin kan davasından vazgeçtikelerini gösteren hüccet]

Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Şîk mea‘ Mihatovik [Mehtovik?]'de[449] kendisini salb edüp telef eden Hasîre nâm hâtûnun karye-i Moranka'dan[450] babası olan Rıdvân bin Abdullâh ve maslûbe-i mezbûrenin hemşîresi Kamer nâm hâtûnun zevci ve vekîli Osmân bin Balı nâm kimesneler meclis-i şer‘-i mübîn ve mahfil-i dîn-i münîfde işbu hâmil-i hâze'l-kitâb Şîk ma‘a Mihatovik [Mehtovik?] nâm karye sükkânından mezbûre Hasîde zevci Hürrem bin ‘Abdurrahmân ve karye-i mezbûre ahâlîsinden Hidâyetüllâh bin Ali ve Ömer bin Memî ve Mato veled-i Maryan ve sâ'ir ehl-i karye-i merkūme mahzarında bi't-tav‘i's-sâf ikrâr ve i‘tirâf ve takrîr-i kelâm eylediler ki kızım mezbûre Hasîde'nin mâ-tekaddemden ‘ârızası olup sar‘a zahmetine mübtelâ olmağiyle yine ol maraz sebebiyle kendisini salb ve telef etmişdir hâlâ zevc-i mezbûr Hürrem ile ve karye-i mezbûre ahâlîsi merkūm Hidâyetüllâh ve Ömer ve Mato ve sâ'irleriyle bir türlü da‘vâ ve niza‘mız yoktur husûs-i mezbûra müte‘allik merkūm Hürremin ve sâ'ir ehl-i karye-i mezbûrenin zimmîlerini ibrâ edüp cemî‘an de‘âvâmızı iskat eyledik ba‘de'l-yevm mezbûre kızım Hasîde'ye müte‘allik benden yâhûd evladımdan da‘vâ ve nizâ‘ sâdır olursa ‘inde'l-hükkâm mesmû‘a ve makbûle olmiya didüklerinde mukirrîn-i mezbûrînin kelâm ve makālâtini mezbûr Hürrem ve sâ'ir ehl-i karye bi'l-müvâcehe tasdîk ve tahkīk edüp mâ vaka‘a bi't-taleb kayd-i sicil birle bu vesîka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe def‘ ve teslîm olındı ki lede'l-ihtiyâc ihticâc ede. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâyil-i Cumâde'l-âhire sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: el-Hâc Mustafa Bey el-Cündî, Mehmed Halîfe bin Server [?] Sûhte, Abdullâh bin İbrahim, Memî bin Osmân, Rıdvân Ağa, Osmân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, ve gayruhüm.

[7a-2]

[Tulovik köyü sakinlerinden Abdülmü'min ile Kadire bt. Memî'nin nikâh kaydı

[449]Büyük ihtimalle bugünkü Tuzla'nın batısında olan Mihatovići [Mihatoviçi] köyü.
[450]Osmanlı devrinde Yaseniçe nâhiyesinde Moranka köyü vardı. Adem H. bu köyün adı Moranjak [Moranyak] veya Moranci [Morantsi] olarak okumuştur. Ayrıca sicildeki yazılışı, açıkça adının Moranka olduğunu gösteriyor. Krş. Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s. 107, 186.

Karye-i Tulovik[451]

Ez-zevc Abdülmü'min bin Memîcân vekîluhû İsa bin Bâlî ez-zevcetü el-bâkiretü Kadîre binti Memî vekîlühâ İbrahim bin Memîşâh ve bi-şehâdeti Sinan bin Şehmân ve Bâyezid bin Ali el-mehrü'l-mü'eccel bin akçedir 1000.

Şuhûdü'l-hâl: Nezîr bin Ramazân, ve [boş], ve Mehmed bin Yusuf ve gayrühüm.

[7a-3]

[Memlehateyn kazası sakinlerinden Hasan Bey aynı kazada oturan Mehmed Beşe, Halil ve Sinan'a karşı dava açtıktan sonra davalıların teklif olunan yemini kabul ettikleri için mahkeme tarafından Hasan Bey'e verilen davayı durdurma hücceti]

Memlehateyn kazâsına tabi' karye-i Veligoy [Veliköyden?][452] Hasan Bey nâm kimesne meclis-i şerîfde karye-i mezbûreden Mehmed Beşe ve Halil ve Sinan nâm kimesneleri ihzâr ve üzerlerine da'vâ edüp dedi ki karye-i mezbûreden merkūmânlar bir re's servi darb etmekle telef etmişlerdir bi-hasebi'ş-şer'i'ş-şerîf muktezâsınca su'âl olunup ihkāk-i hakk olunmasını matlûbumdur dedükde tahte's-su'âl ve 'akîbü'l-inkâr [~~edicekler~~] müdde'î-yi merkūmdan müvâfık beyyine taleb olundukda beyyineden ...[?] etmeğin mezbûrlara yemîn teklîf olundukda yemîn-i billâhi'l-aliyyi'l-a'lâ yemîn etdüklerinden sonra müdde'î-yi mezbûr mu'ârezadan men' birle mâ vaka'a li-men-lehu't-taleb.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi Bırçka Nâyibi, Rıdvân Ağa, Abdullâh Çelebi, Mehmed Çelebi el-İmâm.

[7b-1]

[Nefs-i Tuzla kasabasında zimmî eşkıyâsının yaptıkları zülmleriyle ilgili Bosna valisi kaymakamı Abdüllatif'in Memlehateyn kadısına gönderdiği mektup]

[451]Bu yerli Güney Slav yer ismin okunuşu *Tulović* [*Tuloviç*] şeklinde olmalıdır. Sicildeki *ć* ile biten yerli şahıs ve yer isimleri kef harfı ile yazılmıştır. Bu köy bugünkü Tuzla'nın güneybatısında olup Banovići [Banoviçi] belediyesi sınırları içindedir.
[452]Tespit edilememiştir.

Şerî‘at-me’âb fazîlet-nisâb efendi hazretleri kâmyâb-ı dürer-i tahiyyât-i sâfiyât ve gürer-i teslîmât-i vâfiyât ithâfîyle mühibbâne inhâ olunan budur ki işbu dârendegân-i mektûb Halil ve İbrahim ve dîger İbrahim nâmûn kimesneler dîvân-i Bosna’ya gelüp izhâr-i tazallüm edüp bundan akdem bunlar kendü hallerinde kimesneye ta‘addî ve tecâvüzleri yoğiken taht-ı kazânızda vâki‘ nefs-i Tuzla kasabasında konup karâr etmişleriken sabaha karîb yine kasaba-i mezbûr[e] sâkinlerinden Marko ve İstepan nâm zimmîler bunları havâlarına tâbi‘ birkaç eşkıyâ ile basup niçe esvâb eskâlların nehb ve gāret eyledüklerinden gayrı Halil ve İbrahimi mecrûh edüp ziyâde fesâd ve bunlara küllî gadr ve hakaret eyledükleri tescîl olunduğun bildürüp şer‘le görilüp icrâ-yi hakk olunmak bâbında mektûb ve mübâşir taleb eyledükleri ecilden tahrîr olunup adamlarımızdan kıdvetü’l-akrân Halil Bey zîde kadruhû ile gönderilmişdir vusûlünde me’mûldur ki şakī-yi mezbûrları mübâşir-i merkūm ma‘rifetiyle meclis-i şer‘a ihzâr ve gaybet ederler ise şer‘le buldurup lâzim olanlardan buldurup getürdüp hakk ve ‘adl üzre teftiş ve tefahhüs edüp göresiz fi‘l-vâki‘ kaziyye bu cânibe i‘lâm olduğı gibi ise ve bir def‘a şer‘le görülmüş değil ise ol bâbda muktezâ-yi şer‘le amel edüp bunların gāret olunan eşyâların girü ashâblarına alıvirüp bu fesâdı edenlerin sûret-i sicilleriyle bu cânibe gönderesiz huzûrumuzda Monlâ Efendi huzûrunda şer‘le hakklarından lâzim gelen olunmağla sâyire mûceb-i gayret ola bu bâbda kaziyyede medhali olmayanların dahil itdürmeyüp hilâf-i şer‘-i şerîf bir ferde vaz‘ ve hareket etdürmemek sa‘y-i himmet eyliyesiz tahrîren fî evâhır-ı şehr-i Cemâziyü’l-evvel sene 1054.

El-mühibb el-muhlis ‘Abdüllatîf kā’im-mekām-ı Bosna

[7b-2]

[İzvornik Sancakbeyi kaymakamı Mustafa’nın Gradçaniçe ve Memlehateyn hâssları voyvodalığına atanan Ahmed Ağa ile ilgili Memlehateyn kadısına gönderdiği mektup]

‘İzzetli ve fazîletlü efendi hazretlerinin meclis-i şerîflerine dürer-i de‘avât-i sâfiyât-i mahabbet-füzûn ve gürer-i teslîmât-i vâfiyât-i meveddet-nümûn ithâfından sonra inhâ-i mühibb-i muhlis budur ki hâliyâ taht-ı hükûmetinizde vâki‘ Gradçaniçe ve Memlehateyn ...[?] işbu sene bin [elli] dört mâh-i Cemâziyü’l-âhirinin gurresinden mâh-i Şa‘bânın intihâsına varınca fahrü’l-emâsil ve’l-akrân ağalarımızdan ve tevâbi‘lerimizden voyvodalığın zabti ve rabti Ahmed Ağa’ya tevfîz ve sipâriş olunmışdır şeref vusûlünde me’mûl olan budur ki Ahmed Ağa’ya şer’an ve kānûnen düşen mahsûlâtin ahz ve kabz etdürüp âharden bir ferdin

müdâhale etdürmeyüp üzerinden ... şerîfiniz dirîg buyurmiyasız ri‘âyet olınacak kulınızdan ve hilâf-i nişân-ı şerîfe re‘âyâ fukarasına zulm ve te‘addî etdürmiyesiz bâkī ‘ilm ve fazîlet bâd bi-Rabbi’l-ibâd.

Fî evâhır-ı Cemâziyü’l-âhire sene 1054.

Mühibb-i muhlis Mustafa kāim-mekām-i İzvornik hâlâ

[8a-1]

[Ali b. Yusuf’un Ali Halîfeyi sirkatle isnâd ettikten sonra, Ali Halîfe’nin mahkeme tarafından teklîf olunan yemîni kabul edip ağzından çıkarttığı kaydı]

Hüve

Oldur ki Ali bin Yusuf yine Ali Halîfe ve kâgid ve yüz yegirmi dirhem afyon gâyib oldı mezbûr Ali Halîfe’den şübhe ederim almaduğuna yemîn teklîf olundukda half billâhi’l-aliyyi’l-azîm eyledüğinde bi’t-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Mâ-sebak

[8a-2]

[Sagrakçıyân mahallesi cemâatinin isteği üzerine, imâm nayibi görevine İbrahim b. Abdullâh’ın adı geçen mahalleye mahkeme tarafından atanması]

Oldur ki Sagrakçiyân mahallesi imâmı Mehmed Halîfe ibn Hüsâm Efendi el-merhûm imâmete [imâmetine?] istihkākı olınca yerine yine mahalle-yi mezbûreden İbrahim bin Abdullâh niyâbete cânib-i şer‘îden cemâ‘at talebleri yevm iki buçuk akçe vazîfe ile cânib-i şer‘îden ta‘yîn olunup imâmete icâzet verildi tahrîren fî evâhır-ı Recebü’l-mürecceb li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa Bey, Ömer Efendi, Hüseyin Bey el-Cündî, Mahmûd ibn Ömer Efendi, Ömer Muhzır ve gayruhum.

[8a-3]

[Memlehateyn kazasında Bahşi Bey Vakfı'na ait köylerin birinde oturan Rıdvân Bey b. Abdullâh'a karşı, Bahşi Bey Vakfı mütevellisi Ali Çavuş b. Hüdâverdi'nin bir daha zülm etmeyeceği hakkındaki hüccet]

Memlehateyn kazâsı tevâbi‘inden Bahşî Bey mütevellîsi Ali Çavuş ibn Hüdâverdi nâm kimesne mahfil-i kazâya hâzir olup yine karye-i mezbûre sükkânından bâ‘isü’l-kitâb Rıdvân Bey ibn Abdullâh nâm kimesne’i ihzâr ve mahzarında üzerine takrîr-i da‘vâ edüp karye-i mezbûrede sâkin olanlardan yüz ellişer akçe bedel-i filori ta‘yîn[i] olunmışiken merkūm Rıdvân Bey vermede ‘inâd eder şer‘ile suâl olunup ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dediğinde gıbbe’s-su’âl mezbûr Rıdvân Bey cevâbında fi’l-vâki‘ karye-i mezbûrede bütün baştina edenler yüz elli akçe filori edâ eder benim ancak onikinci hisse toprak vardır bütün filori yüz elli akçe vermemege elimde fetvâ-yi şerîfim vardır nazar olundukda mûcebince elimde olan hisse-i şâyi‘asi düşeni alsın ve yâhûd ‘öşri alsın ziyâde talebden ve mu‘ârızadan men‘ olunup hüccet-i şer‘iyye iltimâs ederim dedikde fi’l-hakīka yedinde olan fetvâ-yi şerîfesine nazar olundukda takrîrine muvâfık olmağın ba‘de’l-yevm mütevelli-i mezbûr mezkūr Rıdvân Bey elinde olan toprağa göre filoriyi ve yâhûd ‘öşrini alup ziyâdesine ta‘arruz olunmamak içün cânib-i şer‘den tenbîh birle hâzihi’l-hurûf ketb olundı tahrîren fî evâyil-i şehr-i Rebî‘ü’l-âhir li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Velî Abdullâh, Hürrem [bin] Abdullâh, Hürrem bin Osmân, Hüseyin Bey, Rıdvân Ağa, Muhzır Ömer, Muhzır Osmân.

[8a-4]

[Zülfikar adlı kişinin vekâlete atanması]

Oldur ki Zülfikār bini-i [boşluk] Kohol tarafından vekîl edüp Hasan Efendi ile Meleksîmâ mürâsel[es]in görmeğe kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa Bey, Şehbâz Çelebi, el-Hâc Mustafa Bey, Arslan Deli[?], Ali Bey

[8a-5]

[Bir kişinin vekâlete atanması]

Oldur ki habbâz Ali tarafından ... [?] ve sonra olan ve ahz ve kabza Rıdvân Ağa'yı vekîl-i mutlak …[?] kayd-şüd.

[8a-6]

[Gaip olan Receb b. Ahmed için Hasan b. Dursun'un kefîl olması]

El-kefîl Hasan bin Dursun lâ-huzzâr Receb bin Ahmed ilâ yevmi'l-cum'a fî yevmi'l-erba'a

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak

[8a-7]

[Gaip olan Hasan b. Dursun için Receb b. Ahmed'in bi'n-nefs şeklinde kefîl olması]

El-kefîl Receb bin Ahmed li'n-nefs Hasan bin Dursun lâ-huzzâr 'ale's-sabâh.

Şuhûdü'l-hâl: Mahmûd Gönüllü, Koço, Hasan Bey, Osmân Muhzır.

[8b-1]

[İzvornik Sancağı zaîmlerinden Şaban'a verilen zeâmet berâtı ile zeâmet'in tevcîh fermânı]

Nişân-i şerîf-i 'âli-şân-ı sâmî-mekân-i sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân hükmü oldur ki İzvornik Sancağı Alây Beyisi kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Yahya zîde kadruhû Südde-i Se'âdetüme mektûb gönderüp İzvornik sancağında Zagrna [Zagrnye/Zaçrna?] nâhiyesinde Premikür Dragaş nâm karye ve gayrıdan işbu on sekiz bin akçe hisse-i timarın iki bin beş yüz akçesi Ahmed ve Kurd nâm kimesnelerde olup bâki' kalan on beş bin beşyüz akçe hissesi hâlî ve harâbe ve bî-hâsıl olduğından gayrı kimesnenin berâtında olmayup ol vechile mahlûl olduğı bildürüp elinde ibtidâdan yirmi bin akçe ze'âmete emri olan uzun boylu çatık kaşlı karagözlü râfî'-i tevkī'-i âlî-şân-i hakânî ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Şaban zîde kadruhûya verilmek recâsına 'arz etmeğin sancagında sâkin olup alây beyisi bayrağı altında sefere

eşmek şartiyle tevcîh olunmağiçün sene selâse ve hamsîn ve elf Rebî‘ü’l-âhirinin evâyilinde hükm-i şerîfim virildikden sonra tezkiresi ihrâc olunmak fermânım olmağın ba‘dehü kaydı yokdur[453] deyü ‘arz olundukda icmâlde berât olmak emrin olmağın zikr olunan timar vech-i meşrûh üzre ibtidâsı bedelinde noksâniyle ber-vech-i tekmîl yirmi bin akçelık üzre merkūm Şa‘bân’a zîde kadruhûya tevcîh olunup Südde-i Se‘âdetümden verdim ki zikr olunur:

Karye-i Premikür Dragaş

Karye-i Vasil[454] ma‘a …[?] tâbi‘ mezbûr

Ve buyurdum ki ba‘de’l-yevm taht-ı yedinde olup 100 tasarruf kılıp şol ki:

Karye-i Morarik [Korarik?][455] me’a resm-i bellût tâbi‘ mezbûre 3500

Karye-i Sremçe me‘a resm-i bellût tâbi‘ mezbûr 2500

Karye-i Broda tâbi‘ Yaseniçe[456] 3000 vezâyif-i hidemât–i mebrûre-i mevfûre ve mesâ‘î-yi meşkûre ‘asâkir-i mansûreden ber-mûceb-i defter-i hâkānî bî-kusûr mesâ‘i ... [?] ve ze‘âmeti ber-vech-i tekmîl 18000, 15500, 20000 mûmâ ileyhi subaşı bilüp subaşılığa müte‘allık umûrdan ... [?] edeler ol bâbda hiç ahz mâni‘ olmiya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar tahrîren fî 17 şehr-i Rebî‘ü’l-âhir sene selâse ve hamsîne ve elf.

Be-mekâm-i Konstantiniye el-mahrûse.

[8b-2]

[Puraçik Köyü sakinlerinden Gazanfer b. Hüseyin’in Kurteş b. Süleyman’a olan borcunun kaydı]

[Ed-dâyin Kurteş bin Süleyman el-medyûn Gazanfer bin Hüseyin karye-i Puraçik[457] ed-deyn bi-ikrârihî elf ve ‘işrîne ve isnâ dirhemen havâle teslîm olundı fî evâhır-ı Recebü’l-müreccb li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

[453] yokdur, mükerrer yazılmıştır.
[454] Tespit edilememiştir.
[455] Tespit edilememiştir.
[456] Memlehateyn kazâsının kuruluşundan beri Yaseniçe [bş. Jasenica] nâhiyesi ona tâbiydi. Yaseniçe nâhiyesindeki köyler arasında Donja Jasenica [Aşağı Yaseniçe], Gornja Jasenica [Yukarı Yaseniçe] ve Srednja Jasenica [Orta Yaseniçe] bulunuyordu.
[457] Bugünkü Tuzla bölgesinde bulunan Puračić [Puraçiç] köyüdür.

Şuhudü'l hâl: Mehmed Halîfe el-Müe'zzin, Mahmûd ibn Ömer Efendi.

[8b-3]

[Raziye bt. Abdi Bey'in vekili olan Zülfikar vasıtasıyla, Hüseyin b. Tiryâkî'nin Raziye bt. Abdi Bey'e olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Zülfikār el-vekîl min kıbeli Râziye binti Abdî Bey el-medyûn Hüseyin bin Tiryâkî ed-deyn bi-ikrârihî bin akçe fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa Bey, el-Hâc Mustafa, Şehbâz Çelebi, Ali Bey.

[8b-4]

[Ahmed Halvâyî'nin Zülfikar'a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Zülfikār bin (boşluk) el-vekîl el-medyûn Ahmed Halvâyî ed-deyn hamse mi'ete

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak.

[9a-1]

[İzvornik Sancağı nahiyelerinden Yaseniçe nahiyesinde bulunan Moranka zeâmeti için Hasan Zaîm'a verilen berât]

Nişân-i şerîf-i 'âlî-şân-ı sâmî-mekân-i sultânî ve tuğrâ-yi garrâ-yi cihân-sitân-i hâkānî sûret-meymûn hükmi oldur ki çün 'aliyye-i şâhâne ve 'avârif-i seniyye-i pâdişâhânem 'inâd-i giyâbet-mu'tâd ve müddet-i ... [?] mekân olanlar hakkında mesrûf ve bî-dirîg kılınmak 'âdet-i sefîne-i cihândâri ve bahtiyârîndendir nümâ-i 'alî ...? orta boylu sarı alâ gözlü açık sarı kaşlı râfi'-i tevkī'-i refî'-i âlî-şân-i hâkānî ve nâkil-i yarlığ-i belîg-i meserret-ünvân-ı tâcidârî kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Hasan zîde kadruhû Südde-i Se'âdetüme gelüp elinde ibtidâdan yirmi bin akçe ze'âmete emri olup ve İzvornik sancağında Yaseniçe nâhiyesine tâbi' Moranka nâm karye ve gayrıdan icamâllü ze'âmet bozulmamak üzre on bin akçe timara mutasarrıf olan Sâlih fevt olup timarı mahlûldür deyü kendiye verilmek bâbında gâyet recâ etmeğin icmâllü ze'âmet bozulmamak üzre tevcîh olunmağiçün sene erba'a ve hamsîn ve elfden el-hüccetü'ş-şerîfetü iki güninden hükm-i şerîfim verildikten sonra tezkiresi ihrâc

olunmak fermânım olmağın icmâllü ze‘âmet bozulmamak üzre zikr olunan on bin akçe timara müteveffâ Sâlih tahvîlinden ibtidâ ... noksâniyle ber-vech-i tekmîl yirmi bin akçelık üzre ze‘âmeti olduğı sancakda sâkin olup âlâybeyisi bayrağı altında sefere eşmek şartiyle mûmâ-ileyh Hasan zîde kadruhûya tevcîh olunup verdim ki zikr olunur:

Karye-i Moranka tâbi‘ Yaseniçe 15000

Karye-i Gradçaniçe tâbi‘ Gostil 7666

Çiftlik-i İskender-i E‘amâ der karye-i Moranka tâbi‘ Yaseniçe 200

Mahsûl resm-i ... [?] 300

Kîymet 231666

Kîymet 20000

İcmâllü ze‘âmet bozulmamak üzre hâlâ akçesine mutasarrıf olan 10000 ber-vech-i tekmîl 20000.

Tasarruf kılıp şöyle ki vezâ’if-i hidemât-i mebrûre ve mevfûre meşkûn ve ‘asâkir-i mansûredir ber-mûceb-i defter-i hâkânî bî-kusûr mer‘î ve meveddet kılar ze‘âmeti halk-i mûmâ-ileyhi ve ... [?] bilüp subaşılığa müte‘allık umûrde mürâca‘at edeler ol bâbda efrâd-i âferîdeden hiç ferd mâni‘ve dafî‘ olmiya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar tahrîren fî şehr-i Zî’lhicce eş-şerîfe sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-mekâm-i Konstantinye el-mahrûse.

[9b-1]

[İzvornik Sancağı nahiyelerinden Yaseniçe nahiyesinde bulunan Moranka zeâmetinin, Hasan Zaîm’a verildiği hakkında Dîvân-ı Bosna tarafından Memlehateyn kadısına gönderilen mektup]

Hazret-i Mevlânâ şerî‘at-me’âb kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm ma‘denü’l-fazl ve’l-kelâm (boşluk) mevlânâ (boşluk) kādîsı zîde fazlühû ba‘de’t-tahiyyet ve’s-selâm inhâ ve i‘lâm olunan oldur ki dârende-i mektûb Hasan sipâhî Bosna dîvânına gelüp elinde olan berâtin ibrâz edüp mazmûn-i hümâyûnunda İzvornik sancağında Yaseniçe nâhiyesinde Moranka nâm

karye ve gayrıdan icmâllü ze‘âmet bozulmamak üzre on bin akçe timara mutasarrıf olan Sâlih fevtinden kendiye verilüp berât etdürüp mücebince zabt ve tasarrüfiyçün mektûb recâ eylemekle tahrîr olunup verilmişdür vusûlünde gerekdirki ze‘âmet-i mezbûrı elinde berât-i ‘âlî mûcebince zabt ve tasarrüf etdürüp ve ebvâb mahsulâtin ahz ve kabz etdürüp âhardan bir ferdi dahl ve ta‘arruz etdürmiyesiz ve dahil olunup tahvîl karârınca düşen hukûk ve rusûmından kimesne bir nesnesin almış ise ba‘de’l-mesûb teveccüh edenlerden hüküm edüp bî-kusûr alıviresiz mûceb-i mektûb ile amel edüp hilâfına civâz göstermiyesiz. Tahrîren Fî evâ’il-i şehr-i Rebî‘ü’l-evvel min şuhûr-i hams ve hamsîn ve elf .

Be medine-i Serây el-mahrûse.

[9b-2]

[Solina’dan zimmî Matko v. İvko’nun Gradçaniçe kazasına tâbî Bosin köyü sakinlerinden zimmîye Luçiye bt. Nikola ile Memlehateyn kazası mahkemesinde şer’î nikâhlandıktan sonra, Luçiye’nin annesi Roça’nın ikrarına göre Luçiye kendi ve annesinin rızası ile evlendiği hakkındaki hüccet]

Havâss-i hümâyûn karyelerinden Solina[458] nâm karye zimmîlerinden hâmil-i hâze’l-kitâb Matko veled-i İvko nâm zimmî meclis-i şer‘-i kavîmde Gradçaniçe kazâsı muzâfatından Bosin nâm karye zimmîyelerinden Roça binti Bartul nâm zimmîyye mahzarında takrîr-i merâm edüp işbu hâzir bi’l-meclis olan Roça binti Bartul nâm zimmîyenin sulbiye kızı Luçiye binti Nikola anası olan Roça ile hüsn-i ihtyâriyle ben tâlib değil iken evime anası ile me‘an gelüp kendi rızası ve anası rızası ile mersûme Luçiye bana meclis-i şer‘de ‘inde nikâh olunup benden mezbûrân hilâf-i şer‘-i şerîf bir vaz‘ sâdıre olmamışdır hakīkāt-i hâl mezbûre Roka’dan su’âl olunup takrîri tescîl olunmak murâdumdur deyücek gıbbe’s-su’âl mezbûre Roka cevâbında kızım olan Luçiye karye-i …[?] yanımca hüsn-i rızası ve benim rızâm ile dahi merkūm Matko zimmînin ... [?] gelüp şer‘an ‘inde nikâh olunmuşdur işbu hâzır bi’l-meclîs olan Andro ...dan cüz‘ ana …[?] yokdur kendisinden yine nişân içün ve ne gayrı ... [i]çün bir akçe ve bir habbe almaduk deyü bi’d-defa‘ât cevâb edicek mâ vaka‘a ... [?] olunup sebt-i sicill olundı hurrire fî evâ’il-i Rebî‘ü’l-evvel li-sene-i mezbûre.

[458] Eskiden köydü, bugünkü Tuzla’da bulunan semtlerden biri.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, İbrahim Bey ibn Mir-i Livâ' Osmân Bey, Osmân Beşe, Ömer bin Oda.., Hasan Ağa, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[10a-1]

[Hicrî 1054 senesinin Zi'l-ka'de ayı başlangıcına ait duâ]

Hüve

İlâhî ente zü'l-ihsân ve'l-in'âmât el-lâtîfe ahsen ve en'am 'aleynâ fî külli'ş-şuhûr hususâ. Fî şehri Zilka'deti eş-şerîfeti min şuhûri senete erba'a ve hamsîn ve elf min hicreti men ce'ale'l-mi'râce li-l-vahyi sellemâ fi'l-gurf.

[10a-2]

[Hüseyin b. Ahmed ile Fatime bt. Veli'nin nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Hüseyin bin Ahmed vekîluhû İbrahim bin Pîrî el-menkûhatü [el-bikr] el-bâligatü Fâtime binti Velî vekîlühâ Hürrem bin Ali sübite vekâletühû 'an kabûlihâ bi-şehâdet-i Hasan bin Ali ve Gazanfer bin Memî el-mehrü'l-mü'eccel elf dirhem cerâ fî gurre-i Zîlka'deti'ş-şerîfeti li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Koço, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır

[10a-3]

[Pâdişâh hâssları köylerine ait öşür ve cizyenin, emîn-i beytü'l-mâla ödenmesi mecburiyeti hakkındaki fetva]

Havass-i hümâyûn karyelerinden bir karyede Zeyd'in mutasarrıf olduğı yerlerden mâ-tekaddemden berü havass-i mezkûr emînleri 'öşür alıgelmişler iken hâlâ Zeyd-i mezbûr da'vâya mutasaddî olup ve filân kimesnenin cizyedârlara maktû'ı mastûr olan çiftliği yerlerindendür deyü 'Amr ve Bekir ile isbât eylese lâkin merkūmân Amr ve Bekir ol Zeyd'in yerlerinin hudûdını ta'yîne kâdir olmadıklarından gayrı ahâlî-i karye-i mezkûr mâ-

tekaddemden ‘öşürgâh olduğın şehâdet eyleseler şer‘an emîn-i merkūm ol yerlerden öşür almağa kâdir olur mu, beyânı buyurulup ‘indellâhi müsâb oluna?

El-cevâb: olur, ma‘mûl-bihi defter-i sultânîden zikr olunan yerler çiftlik kurâ olunmayup maktû‘ı ta‘yîn olunmadiyse.

Kezâ fi’l-hulâsa ve gayruhâ ketebehû Sâlih hâmiden musalliyyen müslimen.

[10a-4]

[Pâdişâh hâssları köylerinde bulunan ve öşürlü olan beytü’l-mâla ait yerlerinin, hukuka aykırı öşürsüz çiftliklere dönüştürülmesi hakkında bir fetva]

Havâss-i hümâyûn karyelerinden bir karyede hâlâ Zeyd’in tasarrufında olan yerlerden havâss-i mezkūr emînlerine mâ-tekaddemden berü ‘öşr veregelmişiken bir kaç seneden berü Zeyd-i mezbûr ‘inâd eder ve tahrîrü’l-vilâye tezkiresini ibrâz eylese lâkin ashâbın ellerinde olan mufasall-i sultânîde çiftlik kayd olunmadığından gayrı Zeyd’den mukâddem mutasarrıf olanlar ve sâyir ahâlî-yi karye-i mezkûre biz ol yerler çiftlik olduğın bilmeziz ‘öşürgâh olduğın biliriz deyü edâ-yi şehâdet edüp tescîl olundukdan sonra havâss-i mezkūr emîni ol yerlerden ‘öşür itâ‘ata şer‘an kâdir olur mı beyân buyurulup ‘indellâhi te‘âlâ müsâb oluna?

[El-cev]âb: [de]fter-i mufasall-i sultânîde zikr … [çi]ftlik kayd olunup maktû‘-ı merkūm … emîn-i mezbûr ancak maktû‘ın ... edemez ... [?].

Kezâ fi’l-Hulâsa ve gayruhû ketebehû Sâlih hâmiden musalliyyen müslmen.

[10b-1]

[Süleyman b. Geyvan ile Mihmâne bt. Sinan’ın nikâh kaydı]

Ez-zevcü’n-nâkih Süleyman bin Geyvân vekîluhû ‘Abdümü’min ibn Atli el-menkuhatü’l-bikri’l-bâligatü Mihmâne binti Sinân vekîlühâ Hüseyin bin Rıdvân sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Ahmed bin Osmân ve Ahmed bin Şemsî el-mehrü’l-mü’eccel elf dirhem vaka‘a’l-akd fî evâili Zilka‘deti’ş-şerîfeti li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Efendi en-Nâib, Rıdvân Bey, Koço, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır.

[10b-2]

[Abdülmü'min b. Üveys ile Halime bt. Abdülmü'min'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih 'Abdümü'min ibn Üveys vekîluhû Halîl bin Mehmed el-menkûhatü es-seyyib Halîme binti 'Abdümü'min vekîluhû Muhammed bin Abdullâh sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Mustafa ve Osmân el-mehrü'l-mü'eccel erba'a mi'ete dirhem vak'a'l-akd fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi en-Nâib, Şa'bân Çelebi, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır.

[10b-3]

[Ahmed b. Dervîş ile Hakîme bt. Ahmed'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Ahmed bin Dervîş vekîluhû Kasım [bin] Abdullâh el-menkûhatü'l-bikri'l-bâligatü Hakîme binti Ahmed vekîlühâ Mustafa bin Şa'bân Sipâhî sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Zûnnûn Çavuş ve İbrahim bin Hüseyin el-mehrü'l-mü'eccel elfu dirhem vaka'a'l-akd fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Korça Çavuş, Mehmed Çelebi, ve's-sâbıkūn

[10b-4]

[Kaçmış bir Çingenenin alacaklıları, Çingeneye ait cizyeyi, kendi alacakları yerine cizye memurlarından alamamaları hakkında bir fetva]

Tâ'ife-yi Kıptiyân Zeyd medyûn olmağla firâr ve ihtifâ etdükde Zeyd-i mezbûrun dâ'inleri cizyeleri cem'ine me'mûr olan 'Amr'dan deyni talebe ve Zeydi buldurmağa şer'an kâdir olurlar mı beyân buyurlup müsâb oluna [?]

El-cevâb: olmazlar.

Kezâ fi'l-Bezzâziye ve'l-Eşbâh ve gayruhâ ketebehû el-fakîr Sâlih hamîden musalliyyen müslimen.

[10b-5]

[Çingene Ahmed'in cizye memuru Ömer Beşe ile birlikte görüldüğü hakkındaki kayd]

Budur ki tâ'ife-yi Kıptıyândan Ahmed Kıptı cizyedârı Ömer Beşe ile me'an gezerken Ahmed Halîfe ve Muhammed Çelebi ibn Mustafa Çavuş şehâdete etmeğin Kurd Çavuş talebiyle kayd-ı sicill şüd.

Es-Sâbıkūn.

[10b-6]

[Ahmed b. Yusuf ile Selime bt. Hürrem'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Ahmed bin Yusuf vekîluhû Zûnnûn Çavuş el-menkûhatü'l-bikri'l-bâligatü Selîme binti Hürrem vekîluhû Osmân bin Kurd sübite vekâletühû 'an kubûlihâ bi-şehâdeti Beşîr binti Hasan ve Memî bin Hüseyin el-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[10b-7]

[Ali b. Gazi'nin Hüseyin Sipahi'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Hüseyin Sipâhî el-medyûn Ali bin Gâzî ed-deyn 'aleyhi mi'eteyn ve erba'în dirhemen ekarre ve süllime ile'l-havâle li-ecli't-tahsîl.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[10b-8]

[Poliçe köyü sakinlerinden Abdülcelil b. Timur ile Mihmâne bt. Alişân'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc 'Abdülcelîl bin Timur 'an karye-i Poliçe vekîluhu Hasan bin İbrahim ez-zevcetü el-bikr Mihmâne binti Alişân 'an mezbûre vekîlühâ Mustafa bin Kurd bi-şehâdeti Receb bin Memî ve Yusuf bin Gâzî el-mehrü'l-mü'eccel ....(yırtılmış) fî evâili şehri Zî'lka'de sene 1054.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer el-Muhzır, Koço el-Hâdim.

[11a-1]

[Abdülmümin b. Osmân ile Sultane bt. Şehmân'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc 'Abdülmü'min bin Osmân vekîluhû Dervîş bin EyneBey el-menkûhatü'l-bikri'l-bâligatü Sultane binti Şehmân vekîluha Gazanfer bin Şehmân sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Receb Halîfe bin Yusuf ve Ahmed bin Abdülmü'min el-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem vaka'a'l-akd fî evâsıt-ı Şevvâlü'l-mükerrem li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Koço, Muharrem, Mustafâ, Rıdvân.

[11a-2]

[Muhammed b. Ramazan ile Rûhiye bt. Behrâm'ın nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Muhammed bin Ramazan vekîluhû Ali bin İbrahim el-menkûhatü'l-bikri'l-bâligatü Rûhiye [?] binti Behrâm vekîluhû Ramazan bin Bâlî sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Halîl Beşe ve Beşîr el-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem vaka'a'l-akd fî târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Ebûbekir Efendi el-Hatîb, Koço, Muharrem, Mustafa.

[11a-3]

[Arslan Ağa Vakfı mütevellisi Sinan Efendi vasıtasıyla Dolna Lipniçe köyü sakinlerinden Marko v. Yuray'ın Arslan Ağa Vakfı'na olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Sinan Efendi el-mütevellî bi-vakfi Arslan Ağa el-medyûn Marko veled-i Yuray 'an karye-i Dolna Lipniçe ed-deyn mikdâruhû mi'etân ve elf sübite bi-ikrârihî ve zuhire min gayri inkârihî ve süllime ilâ yedi'l-muhassil li-tahsîlihî.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Rıdvân Ağa, Osmân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[11a-4]

[Hasan Beşe b. Hürrem Beşe ile önceki evliliğinde dul kalan Ayişe bt. Cafer'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Hasan Beşe ibn Hürrem Beşe vekîluhû Ahmed Beşe ibn Hüseyin ez-zevcetü …[?] el-muteveffâ 'anhâ zevcühâ el-munkadiyyetü 'iddetühâ Ayişe binti Ca'fer vekîlühâ 'Abdülcebbâr Çelebi el-İmâm bi-şehâdeti Memî bin Osmân ve Yusuf bin Hasan el-mehr el-mu'accel mi'etân ve elf 1200.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Rıdvân Ağa, Osmân el-Muhzır, Mustafa ibn Mehmed Çelebi.

[11a-5]

[Yusuf b. Abdullâh ile önceki evliliğinde dul kalan Fatime bt. Kurd Ali'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc Yusuf bin Abdullâh vekîluhû Ali el-Kebâbi ez zevcetü …[?] el-müteveffâ 'anhâ zevcühâ el-munkadiyyetü 'iddetühâ Fatime binti Kurd Ali vekîlühâ Süleyman ibn el-Hâc Receb bi-şehâdeti İsmail ibn el-Hâc Çelebi el-Mu'ezzin ve Yusuf ibn İbrahim el-mehr el mu'accel elfân meblağ 2000.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Ömer Beşe, Osmân el-Muhzır, Muharrem Beşe el-Bostânî

[11a-6]

[İbrahim Beşe b. Osmân ile Dürr-i Cihan bt. Ömer'in nikâh kaydı]

Ez-zevc İbrahim Beşe bin Osmân vekîluhû ‘Abdülcebbâr Çelebi el-İmâm ez-zevcetü’l-bikri’l-bâligatü Dürr-i Cihân binti Ömer vekîluhû Dervîş bin Arslan bi-şehâdeti Ömer bin Osmân ve Arslan bin Ahmed el-mehr el-mua‘ccel elfân, meblağ 2000.

Şuhûdü’l-hâl: Zülfikār Beşe er-Re’ecül, Rıdvân Ağa, Hüseyin Efendi ibn Mustafa, Ahmed Çelebi.

[11b-1]

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Cafer Bey b. Ömer Bey’in Babin Dol, Yasika ve Priluka hâss köylerinde satın aldığı çiftlikler hakkında, Memlehateyn kasabasında görevlendirilen tuzla emini Muhammed Ağa tarafından verilen temessük]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından Tur Ali Bey mahallesi sükkânından bâ‘is-i haze’l-kitâb kıdvetü’l-e‘yân Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde yedinden memâlih çôp emîni Muhammed Ağa zîde kadrühunun bin elli iki Saferü’l-hayrin evâsıtı târîhiyle müverreh ve hatmi ile mahtûm ve mumzâ ma‘rifetnâmesin irâd edüp nazar olundukda mefhumunda havâss-i hümâyûn karyelerinden Babin [Matin?] Dol ve Yasika ve Priluka [Prilok-Prilog?] nâm karyelerde el-Hâc Arslan Ağa mutasarrıf olduğu çiftlik yerlerin ve sâ’ir toprakların Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimesneye on bin akçeye bey‘-i bât-i kat‘î ile bey‘ edüp tarafımızdan izn ve ma‘rifete taleb olunup resm-i ma‘rifeti [ma‘rifet-i] mîrî içün ahz ve kabz olunup mezbûr çiftlik yerleri ve sâ’ir zikr olunan karyelerde cümle toprakları tarafımızdan muşârün ileyh Cafer Bey’e tafvîz olunup virildi mâdâm-ki e‘şâr-i şer‘iyyeleri edâ ve teslîm oluna tasarrufuna kimesne mâni‘ olmamak içün işbu ma‘rifet-nâme temessük içün ketb olunup verildi deyü mastûr ve mukayyed olmağın te’kîd li’l-asl kıbel-i şer‘den hâzihi’l-vesîka ketb olunup yed-i tâlibe vaz‘ ve def‘ olunduki lede’l-ihtiyâc ibrâz edüp ihticâc edine cerâ zâlike ve hurrire fî evvel-i evâ’il-i Şevvâlü’l-mükerrem li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Fahrü’l-hutebâ Hasan Efendi el-Hatîb, el-Hâc Ali ibn el-Hâc Receb, İbrahim Bey ibn Mîr-i Livâ Osmân Bey, Ali Bey ibn Mustafa Çavuş, Koço, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır.

[**11b-2]**

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Cafer Bey b. Ömer Bey'in Yavçe, Sale ve Vrapça hâss köylerinde satın aldığı çiftlikler hakkında, Memlehateyn kasabasında görevlendirilen tuzla emini Muhammed Ağa tarafından verilen temessük]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından Tur Ali Bey mahallesi sükkânından bâ'is-i haze'l-kitâb kidvetü'l-emâcid ve'l-e'ayân Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde yedinden memâlih-i çôb emîni Muhammed Ağa zîde kadrühunun bin elli iki Saferü'l-hayrinin evâsıtı târihiyle müverreh ve hatmi ile mahtûm ve mumzâ ma'rifetnâmesin îrâd edüp nazar oldundukda mehfûmunda havâss-i hümâyûn karylerinden Yavçe [?], Sale ve Vrapça nâm karyelerden el-Hâc Arslan Ağa mutasarrıf olduğu çiftliklerin ve sâ'ir tasarrufında olan toprakların Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimsne'ye kırk bin akçe'ye bey'-i bât-i kait' ile bey' edüp tarafımızdan merkūm izn ve ma'rîfetde taleb edüp resm ma'rifeti [ma'rifet-i] mîrî içün ahz ve kabz olunup mezkūr çiftlik yerlerini ve sâ'ir torpaklarını cümle tevabi' ve levâhikilye tarafımızına Cafer Bey'e tefvîz olunup işbu ma'rifete nâm[e] temessük içün ketb olunup ... [?] verildi deyü mastûr ve mukayyed te'kîd ... [?] kıbeli [kıbel-i] şer'den hâzihi'l-vesîka ketb olunup yed-i tâlibe ....[459].

[12a-1]

[Bir muhallefât defterin parçası]

-Minhâ ihrâc berâ-yi techîz ve tekfîn-i merkūme Mihmâne'ye meblağ 700

-Sahh el-bâkī: 5891 akçe,

-Minha:

-hisse-i Ayşe meblâğ 2963.

-hisse-i anne meblâğ 976.

-hisse-i dede meblâğ 1952.

Minha mesârif-i hüccet ve imzâ-yi defter meblâğ 108.

[459] metin ve kağıt burada kesilmiştir.

Sahh el-bâki. 5855 Ayşe'nin

[12a-2]

[Dayısı Dervîş b. Arslan mahkeme tarafından vasi atanılırken bâliğ olmamış yetim Ayşe bt. Osmân el-Halvâyî lehine verilen nafaka hücceti]

Budur ki Memleha-i zîrde Câmi'-i 'Atîk mahallesinde sâkin iken fevt olan Osmân el-Halvâ'i nâm müteveffânın evlâdından Ayşe nâm sagîreye babasından ve annası Mihmâne'den intikāl eden emvâlinin senevî murâbehası beş yüz yirmi beş akçe olup murâbeha-i mezbûre akçesi Ayşe'nin senevî kisve ve levâzımine ta'yîn olunmak lâ-büdd olmağın merkūme Ayşe'nin dayısı ve nâzırı Dervîş bin Arslan nâm kimesnenin olan ma'rifetiyle cânib-i şer'-i şerîfden ta'yîn olunup mesfûr Dervîş kabûl ve iltizâm edicek hâzihi'l-vesîka sebt ve terkīm olundu.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Malkoç bin Ramazan, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Muharrem Beşe es-Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[12a-3]

[Süleyman Halîfe b. el-Hâc Receb ile Fatime bt. Haydar'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Süleyman Halîfe ibn el-Hâc Receb vekîluhû İsmail bin Mustafa Hoca ez-zevcetü Fatime binti Haydar vekîlühâ Hasan bin Memî bi-şehâdet-i Arslan bin Mehmed ve Fazlullah bin Mustafa el-mehrü'l-mü'eccel meblağ 1000, bin akçedir.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Çelebi, Şehbâz Çelebi, Deli Hasan.

[12a-4]

[Hasan b. Osmân ile Sünbüle bt. Memî'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc Hasan bin Osmân vekîluhû Muslihuddîn eş-şehîr bi-Yavorî[460] el-menkûhatü'l-bikri'l-bâligatü Sünbîle [Sünbüle] binti Memî vekîlühâ Muslihuddîn ibn Ahmed Efendi sübite

[460] *Yavorî* lakabı büyük bir ihtimalle Boşnakça *yavor*-akçaağaç sözcüğünden türetilmiştir.

vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdet-i Rıdvân ve Sinan el-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Mustafa Beşe ibn Hüseyin Beşe, Hüseyin Kethüdâ, Osmân el-Muhzır.

[12a-5]

[Es-Sagrâgî mahallesi sakinlerinden Dervîş b. Şehmân'ın Mustafa b. Hüseyin Beşe'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Mustafa ibn Hüseyin Beşe (boşluk)_ el-medyûn Dervîş bin Şehmân 'an mahalle-i es-Sagrâgî kadru'd-deyn meblağ 420 (boşluk) sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ'ihi ve süllime ilâ yedi'l-mahdar li't-tahsîl hurrire fî evâsıtı şehri Ramazani'l-mübârek li-sene hamse ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi, Ömer el-Muhzır, Koço, Ali Pândûrbaşı.

[12b-1]

[Eskiden Dovalid köyünde oturan Pavko adlı adamının şimdi İpçeliç köyünde oturan çocuklarının, Hacı Hasan Vakfı'na karşı borçlu olmadıkları hakkında; Pavko'nun çocuklarının vekili olan Şaban Halîfe vasıtasıyla Memlehateyn Mahkemesi tarafından verilen hüccet]

Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Dovalid [Tovalid, Tavalid?] sâkin iken hâlâ İpçeliç[461] nâm karye sükkânından olup işbu hâfizü'l-kitâb (boşluk) veled-i Pavko ve Pavko'nun karındaşı oğullarından (boşluk) nâm zimmîler tarafından vekîl olan Şa'bân Halîfe nâm kimesne mahfil-i kazâ ve mahall-i irtizâda takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i 'ani'l-merâm eyledi ki târîh-i kitâbdan on bir sene mukaddem müvekkillerimin babası Pavko Hâcî Hasan Vakfı'na üç bin üç yüz akçe deyni olup vakf-i mezbûr mütevellîsi Osmân Beşe merkūm Pavko'i meblâğ-ı mesfûr husûs içün habs etdürüp kemâl-i 'acz ve istikrârından bi'l-âhire karye-i

[461]Bugünkü Čelić [Çeliç] kasabası. Yerli Güney Slav okunuşuna göre İpçeliç[İpčelić] okunmalıdır. İzvornik Sancağının mücmel tahrir defterine göre Koraj [Koray] nâhiyesinde İpçeliç [İpčelić] diye bir köy bulunuyordu. Bugünkü Tuzla şehrinden kuzeye doğru giderek bir belediye merkezidir. İdârî olarak Tuzla iline bağlıdır.

Dovalda vâki‘ evin ve bâğ ve bâkçesin ve bi’l-cümle mâ-melekin meblâğ-ı mezbûr mukābelesinde mütevellî-yi merkūm Osmân Beşe’ye safka-i vâhide ile bey‘-i bât ile bey‘ edüp teslîm-i bey‘ ve ibrâ-i zimmet olduğuna beyyine-i ‘âdilem vardır istimâ‘ olunup gibbe’t-tescîl sûreti yedime verilmek matlûbumdur deyü bi’l-vekâle takrîr-i kelâm etdükde Tur Ali Bey mahallesinde Rıdvân Ağa el- Muhzır ve Ömer bin Gâzi li-ecli’ş-şehâde hâzirân olup fi’l-vâki‘ mezbûr Pavko vakf-i mezkûra üç bin üç yüz akçe deyni olup mütevellî Osmân Beşe Pavko'i haps etdürüp bi’l-âhire mustarr olmağın karye-i Dovalid [?] vâki‘ evlerin ve bâğ ve bağçesin ve bi’l-cümle mâ-melekin meblâğ-ı mesfûr mukâbelesinde mütevellî Osmân Beşe’ye bey‘-i bât ile bey‘ edüp bâ‘de’t-teslîm ve’l-kabûl ibrâ-i zimmet olduğuna şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyü bi-tarîk-i ihbâr olan şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ olicek [olıcak] hâzihi’l-vesîka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz‘ ve teslîm olundu.

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin Ağa, Malkoç bin Ramazan Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Lütfî bin Dervîş, Ömer el-Muhzır.

[12b-2]

[Yetim Tomo adına Destin Dol köyü sakinlerinden zimmî Frano’nun Hüseyin Sipâhî’ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Hüseyin Sipâhî (boşluk) el-medyûn Frano ‘an Destin Dol ‘an yetîm-i Tomo kadru’d-deyn meblağ 200 sübite bi-şehâdet-i İli veled-i Petre Güro veled-i Maryan ve süllime ilâ yedi’l-mahdar li’t-tahsîl.

Şuhûdü’l-hâl: Şehbâz Çelebi, Hüseyin Ağa, Koço.

[12b-3]

[Atîk mahallesi sakinlerinden Dervîş el-Halvâyî’nin Kara Mahmûd el-Halvâyî’ne kefîl bi’l-mâl olması]

Budur ki Kara Muhammed el-Helvâ’î nâm kimesnenin nefsine ve hüsn-i mutâlebe ihzarına mahalle-i ‘Atîkden Dervîş el-Halvâyî nâm kimesne kefîl olicek kayd olundu.

Şuhûdü’l-hâl: Koço, Mustafa bin Mehmed Çelebi.

[12b-4]

[Sinan b. Bâlî ile önceki evliliğinden boşanan Hatice bt. Hasan'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Sinan bin Bâlî vekîluhû Ahmed el-Hayyât ibn İbrahim ez-zevcetü ... [?] el-mutallakatü el-munkadiyyetü 'iddetühâ Hatice binti Hasan vekîlühâ 'ammuhâ Deli Ali ibn el-Hâc Hasan bi-şehâdeti İbrahim el-Kâtib ve Hüseyin bin Abdullâh (boşluk) el-mehrü'l-mü'eccel mi'etâ dirhem, 200.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmedî Çelebi el-Müderris, Mahmûd Çelebi ibn Nasûh Halîfe, Mustafâ ibn Mehmed Çelebi, Ömer el-Muhzır.

[12b-5]

[Memleha-yı zîr Varoşı semti sakinlerinden zimmî İstoyan'ın aynı semtte oturan İstepan v. Mati'ye kefîl bi'n-nefs olması]

Budur ki Memleha-i zîr Varoşında İstoyan nâm zimmînin nefsine ve hüsn-i mutâlebe ihzarına yine varoşı [varoş-ı] mezbûrden İstepan veled-i Mati kefîl olicek kayd-i sicill-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Çelebi, Şahbâz Çelebi

[13a-1]

[İzvornik Sancağı'nda Drametin nâhiyesi, Banovik köyünde bulunan tımar ile ilgili Ahmed adlı bir şahsına verilen berat ve tevcîh fermânı]

Nişân-i şerîf hükmi oldur ki, tavîlü'l-kāme elâ gözlü elâ kaşlü asfârü'l-levn râfi'-i tevkī'-i refî'-i âlişân-i hâkānî Ahmed südde-i sa'âdetüme gelüp İzvornik sancağında Dremetin nâhiyesinde Banovik[462] nâm karye ve gayrıdan işbu altı bin akçe timara mutasarrıf iken berâtin zâyi' eylemegin bildirüp kaydından verilmek bâbında 'inâyet recasına liva-i mezbûr alây beyisi 'arz etmeğin tekrâr kaydından tevcîh olunmağiçün sene erba'a ve hamsîn ve elf Muharremü'l-harâmının evâhırında hükmi şerîfim [~~mîr-i mirân tezkire~~] verildikten sonra

[462] Bu yerli Güney Slav yer adı *Banović*[*Banoviç*] olarak okunmalıdır. İzvornik Sancağı mücmel defterine göre Drametin nâhiyesinin merkeziydi. Bugünkü Tuzla şehrinin güney batısındaki Banovići [Banoviçi] Belediyesi dâhilinde Banovići [Banoviçi] Selo adlı bir köy.

tezkiresi ihrâc olunmak rûznâmçe-i hümâyûnuma murâca‘at olundukda timar-i mezbûrı sene hamse ve selâsîn ve elf Cumâde’l-âhiresinin on dördüncü gününde tecdîd-i berât eylediği mukayyed bulunmağın zikr olunan altı bin akçe timar vech-i meşrûh üzre zâyi‘ olan berât kaydından Sancağı’nda sâkin olup alây beyisi bayrağı altında sefere eşmek şartiyle mezkūr Ahmed’e müceddeden tevcîh olunup verdim ki zikr olunur:

-Karye-i Banovik me‘a resm-i bellût tâbi‘ Drametin hisse: 5000

-Çiftliki Nesûh Ağa tabi‘ Bleçare [Miliçan?] 2000 (boşluk) 1000

-Yekûn: 6000

Ve buyurdum ki ba‘de’l-yevm taht-ı yedinde olup tasarruf kılıp şol ki vezâ’if-i hidemât-i mebrûre-i mevfûre ve musâ‘î-i meşkūre-i ‘asâkir-i mansûredir ber-mûceb-i defter-i hâkânî bî-kusûr mer‘î ve mü’eddî kıla ol bâbda hiç ehad mani‘ ve dâfî‘ ve râfî‘ ve mezâhim olmıya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar.

Be-mekâm-i Konstantinye el-mahrûse.

[13a-2]

[Hüseyin b. Gazanfer, oğulları Mehemed ve Feyzüllah ile birlikte Basara İbrahim Çelebi’ye kefîl bi’n-nefs olmaları]

Budur ki Basara İbrahim Çelebi'nin pençşenbe gününe değin nefsine ve hîn-i mutâlebe ihzârına Hüseyin bin Gazanfer ve oğulları Mehemed ve Feyzüllâh kefîl-i bi’n-nefs de oldukları kayd-i sicill olundu fi’t-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafâ Çelebi el-İmâm, Mustafâ Bey Bekirzâde, Abdullâh Çelebi, Rıdvân el-Muhzır.

[13a-3]

[Novali Muhammed b. Bâlî'nin İbrahim Çelebi vasıtasıyla Mehmed Beşe'nin yetimlerine olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin İbrahim Çelebi ‘an kıbel-i eytâm-ı Mehmed Beşe el-medyûn Novali Muhammed bin Bâlî [?]ed-deyn ‘aleyhi erba‘a mi’ete ve seb‘îne ve hams dirhem ukirre ve süllime ile’l-havâle li-ecli’t-tescîl.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, Koço, Ömer el-Muhzır.

[13a-4]

[Memlehateyn kazasına tâbî Brdnik köyünde vefat eden Hasan Beşe’nin bâliğ olmamış yetim çocuklarına, Hasan Beşe’nin dul kadını ve çocuklarının annesi Tenzile bt. Kurteş’in vasileri olarak atanması]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Brdnik[463] nâm karye sükkânından iken bundan akdem vefât eden Hasan Beşe nâm kimesneden sagîre kızı Fatime’ye irs-i şer‘le intikāl eden hisse-i mîrâsın ve sâ’ir hizmet-i lâzimesin görmesi içün bir vasîden lâ-büdd olmağın yine sagîre-i mezbûrenin vâlidesi Tenzîle binti Kurteş nâm hâtûn cânib-i şer‘den vasîyye nasb ve ta‘yîn olunup mezbûre dahi vesâye-i mezkûre’i kabûl ve hizmet-i lâzimesin üzerine ta‘ahhüd etmeğin bi’t-taleb kayd-i sicill olundu.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, Hasan Kâtib, Koço, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır

[13a-5]

[Mustafa ve zimmî Bojo adlı şahısların Halil b. Ahmed`e kefîl olmaları]

Budur ki Halil bin Ahmed nâm kimesnenin nefsine ve hüsn-i mutâlebe ihzârına yine karındaşı Mustafa ve Bojo nâm kimesne … bi’n-nefs oldukları kayd-i sicill olundı fi’l... [yırtılmış].

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[463] *Mrdnik* olarak da okunabilir. Tespit edilememiştir.

[13b-1]

[İzvornik Sancağı'ndaki göçebe Çingeneler ile ilgili İzvornik Sancak Beyi'ne ve İzvornik Sancağı'ndaki kadılarına Dîvân-ı Budun tarafından gönderilen fermân]

Kıdvetü'l-umerâ'i'l-kirâm 'ümdetü'l-kuberâ'i'l-fihâm zû'l-kadr ve'l-ihtirâm el-muhtass bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-e'alâ İzvornik sancağıbeyi (boşluk) dâme 'izzühû ve mefâhirü'l-kudât ve'l-hükkâm me'âdinü'l-fazâ'il ve'l-kelâm livâ'-i mezbûrede vâki' olan kādîlar zîde fazluhum tevkî'-i refî'-i hümâyûnum vâsıl olıcak ma'lûm ola ki İzvornik sancağı kûhistân ve memerr ve mukarreb-i sa'b olup ba'z-ı yerlerde levendât ve harâmî eşkıyası tahassun edüp yola ... inüp katl-i nüfûs ve gâret-i emvâl eyledüklerinden mâ-adâ Kıptiyân tâ'ifesi dahi mâ-tekaddemden bir iki çergeden ziyâde karye-be-karye gezmeyüp na'l ve mîh ve sâ'ir âlât-i emniye işledüklerince ol karyede yine ehl-i karyenin ma'rifeti ile durup ve oturdular iken hâliyâ yirmişer ve otuzar oba olub ve sahrâlarda konup ra'iyyet-i fukarâsının çayırların otargurup ve terekelerin çekildüp ve zorba olup kurâ ahâlîsi fukarâsından müft ve meccânen yem ve yemek ve tavuk ve koyun ve yağ ve sâ'ir niçe …[?] ve ba'z-ı karye fukarâsının dahi tavârların sürüp şer'-i şerîfe da'vet olunduklarınca gelmeyüp fesâd ve şenâ'atleri hadd'den bîrûn olduğu mesâmi'-i 'aliyeme ibkā olunmağın imdi livâ-yi mezbûr[e]de ol makūle fesâd ve şenâ'at üzre olan harâmî ve levendât ... vech-i meşrûh üzre cem'iyyet ve ma'iyyet eden Kıptiyân ve sâ'ir harâmzâdegân eşkiyâsın ... [?] ele getürüp ma'rifet-i şer'-i şerîf ile mühkem teftîş ve tefahhus olunmak bâbında bi'l-fi'l Budun muhâfezasında olan düstûr-i mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü'l-âlem müddebir-i umûr-i cumuhûrü'l-umem vezîrim Hüseyin Paşa edâme-llâhu te'âlâ iclâlehünün kapucı başılarından dârende-i fermân-i vâcibü'l-iz'ân kıdvetü'l-emâcid ve'l-e'ayân Mustafa dâme mecdühû mübâşir ta'yîn ve irsâl olunmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîf-i vâcibü'l-inkiyâdumla vardukda senki mîr-livâ-i mezbûr zikr olunan kādîlarsız husûs-i mezbûre her biriniz onat vechile ve zerre mukayyed ve mübâşir-i mûmâ ileyhe mu'ayyen ve zahîr ve zikr olunan eşkiyâ-i bâgî ve ... [?]ihzâr-i gaybet etdürler ise şer'le buldurmaları lâzım olanlara buldurup getürüp ... [?] ile müvâcehe ve mübâşir-i mezbûr ma'rifetiyle harâmî[464] ve haydûd ve harâmzâde olanları[ndan] başka ve Kıptiyân tâ'ifesinden olup vech-i meşrûh üzre iki çerge ziyâde cem'iyyet ve ma'iyyetde ve yirmişer ve otuzar oba olup kurâ dâhilinde konmayup sahralarda konup kalabalık edüp ve zorba ile gelüp re'âyânın ol vechile müft ve meccânen yem ve yemeklerin alup ve ba'zılarının dahi tavârların sürüp ta'addî ve tecâvüz üzre olunmaları başka mühkem teftîş ve tefahhus edüp

[464] Mükerrer yazılmıştır.

göresiz kaziyye i‘lâm olunduğu gibi olup vech-i meşrûh üzre fesâdları …[465] ise imdi bu bâbda muktezâ-yi emr-i kavîmle amel edüp ... fesâdı edenleri muhtâc-i ‘arz olanlardan ise mühkem habîs … [ü]zerlerine şer‘an sübût ... [?] mevâddın sûret-i sicilleri ... [?] ‘arz ve i‘lâm edüp değiller ise haklarından ... geleni mübâşir-i mezbûr ma‘rifetiyle icrâ eyliyesiz ana tamâm ...de olup şer‘-i şerîf bir ferde ta‘addî deyü ve behâne ile ...ndan dahi ihtiyât edüp vech-i meşrûh üzre ...dan fermân yerine getüresiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe [i‘timâd kıla]sız. Tahrîren fî evâhırı şehri Rebî‘i’l-âhiri li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Be mekâm-i Budun el-mahr[ûse]

[14a-1]

[Memleha-yı zîr kasabasının Vaiz Muhammed Efendi mahallesinde oturan Arslan Beşe kendi karısının vekîli olup, bâliğ olmamış üvey oğlunun mirâsı için üvey oğlunun önceki vasîsine karşı açtığı davanın hücceti]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından Vâ‘iz Muhammed Efendi mahallesi sükkânından Arslan Beşe nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîfde bundan akdem vefât eden Muhammed Beşe’nin sulbî oğlu (boşluk) nâm yetîmin vasîyyesi ve vâlidesi olup hâlâ merkūm Arslan Beşe’nin zevcesi ve müvekkilesi (boşluk) nâm hâtûn tarafından bi’l-vekâle sâbıkā mezbûre hâtûnun vekîl-i şer‘isi olan İbrahim Çelebi ibn Gazanfer nâm kimesnenin müvâcehesinde üzerine takrîr-i da‘vâ kılup mezbûr İbrahim Halîfe vekâleti zamânından mâl-i tesmiye müdâhale edüp re’s-i mâli teslîmden sonra hâlâ zimmetinde re’s-i mâl-i yetîmden merkūmun zimmetinde on dört bin iki yüz nakden akçe kalmışdır su’âl ve alıverilmesi matlûbumdur bi’l-vekâle takrîr-i merâm etüdkde gıbbe’s-su’âl merkūm İbrahim Halîfe ikrârla cevâb eyledi ki fi’l-hakīka bundan akdem vekâletim hasebile mâl-i yetîm-i mezbûra mutasarrıf olup re’s-i mâli teslîmden sonra hâlâ re’s-i mâl-i merkūmdan zimmetimde on dört bin ikiyüz nakd-i râ’iç fi’l-vakt akçe olup edâsı vâcib ve kazâsı lâzımdan mıdır dedükde mukırr-i mezbûre ikrâr meşrûhunda el-mukirr lehü el-merkūm Arslan Beşe bi’l-vekâle kelâmın tasdîk edicek meblâğ-ı mezbûrun edâsiyle hükm ve tenbîh birle mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicill olundu.

[465] önceki bir satırın eksik olduğu anlaşılmaktadır.

Şuhûdü'l-hâl: Ali Halîfe el-Mü'ezzin, Koço, Mustafa, Dîvâne Hasan, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır

[14a-2]

[Hasan b. Ahmed'in İbrahim Halîfe'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin İbrahim Halîfe el-medyûn Hasan bin Ahmed ed-deyn kadrühû selâse mi'e dirhem sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ'ihî ve süllime ilâ yedi'l-mahdar.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkûn

[14a-3]

[Memlehateyn kazasına tâbî Seona köyü sakinlerinden Mehmed b. Geyvan'in aynı köyde oturan Bekir b. Muharrem'in başına orak ile vurduğu hakkındaki hüccet]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Seona'dan işbu bâisü'l-kitâb Bekir bin Muharrem nâm kimesne mahfil-i kazâda takrîr-i kelâm eyledi ki yine karye-i mezbûreden Mehmed bin Geyvân nâm kimesne başuma orak ile darb edüp beni mecrûh eyledi zâbitimiz olan Bayram Ağa'ya şikâyet eyledükde mezbûr Mehmed Beylerbeyiye varup kādîya hitâben mektûb verilüp Beylerbeyi mektûbın bir ay mikdârı setr edüp bi'l-âhire mezbûr Muhammed şer'-i şerîfe da'vet olunup itâ'at-i şer'-i şerîf etmeyicek hâlâ mezbûr Mehmed başımı orak ile mecrûh etdüğine beyyinem vardır suâl olunup ihkāk-i hakk olunmak matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl ve'l-istifsâr karye-i mezbûreden Dervîş bin Rıdvân ve Ibrahim bin Ferhâd ve Hüseyin bin Üveys ve Şa'bân ve Dervîş meclîs-i şer'-i şerîfe hâzır olup fi'l-hakīka merkūm Muhammed mesfûr Bekir'in başına urak ile darb edüp mecrûh eyledi husûsa şâhidleriz şehâdet dahi ederiz dedüklerinde bi't-tarîki'l-ihbâr olan şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki'a olicek mâ vaka'a zâbit Behrâm Ağa talebiyle ketb ve terkīm olunup yed-i tâlibe vaz' ve teslîm olundu ki mahallinde ibrâz ede. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâ'ili şehri Recebi'l-müreccb li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-Vâ'iz, Ahmed Çelebi el-Müderris, Hasan Çelebi el-Mü'ezzin, Ahmed Çavuş, Rıdvân el-Muhzır.

[14a-4]

[Şaban b. Yusuf Bey'in El-Hâc Alişah Vakfı mütevellisi olan İslam Halife vasıtasıyla El-Hâc Alişah Vakfı'na olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin İslâm Halîfe el-Mütevellî bi-vakfi el-Hâc 'Alîşâh el-medyûn Şa'bân bin Yusuf Bey ed-deyn 'aleyhi semâne mi'ete ve hamsîn [~~ve elf~~] dirhemen ukirre ve kuyyide fi's-sicill li-ecli't-tahsîl.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin el-Halvâyi, Ebûbekir bin Pîrî, Ömer el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır.

[14b-1]

[Hicrî 1055 senesinin Receb ayının başlangıcına ait duâ]

Hüve'l-Fettâh

Yâ Rabbi innî te'tübü min külli hatî'etin mimmenke et-taleb fe-ecibni bi-hürmeti mi'râci habîbike fî şehri Receb min şuhûri sene hamse ve hamsîn ve elf min hicretin men terakkī 'alâ's-seb'i't-tibâk bi-cismihî ve teşerrüf.

[14b-2]

[Memlehateyn kazasına tâbî Humçe köyü sakinlerinden Nuh Beşe'ye karşı Mü'mine, Gülsûm ve 'Alemşâh adlı kadınların vekilleri vasıtasıyla tapulu yerleri için açtıkları dava ve Nuh Beşe'nin adı geçen kadınların lehine terk ettiğine dair hüccet]

Budur ki Sirem sancağına tâbi' Nemçe kasabası sükkânından işbu sâhibü'l-kitâb Rıdvân bin (boşluk) nâm kimesne zevcesi Mü'mine ve Mustafa bin (boşluk) nâm kimesne zevce[si] Gülsûm tarafından vekîl olup vekâletleri hasebiyle Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Humçe sükkânından Nûh Beşe nâm râcil mahzarında takrîr-i kelâm eylediler ki zevcelerimiz müvekkilelerimiz mezbûre Mü'mine ve Gülsûme ve hemşîreleri 'Alemşâh nâm hâtûnlar karındaşları Zülfikār bin Pîrî bilâ-veled fevt olup yerleri tapuya müstahikk oldukda müvekillelerimiz mezbûre hâtûnlar mesfûr yerleri tapû ile alup hâlâ yedimizde emîn tezkiresi olup hakk her vechile mezbûr hâtûnların iken merkūm Nûh Beşe şürekâsiyle mesfûr yerleri

basup fuzûlâ tasarruf ederler şer‘le su’âl ve kasr-ı yed etmeleri matlûbumuzdur deyü bi’l-vekāle takrîrlerinden sonra gibbe’s-su’âl merkūm Nûh Beşe ikrârâtla cevâb verüp fi’l-hakīka vekîleyn-i merkūmeynin müvekkileleri mezkûre hâtûnların karındaşları Zülfikār yerleri tapulayup hakkları olmağla ihtiyârımız ile fârig olduk keyfe mâ yeşâ’ mutasarrıf olsunlar dedükde mersûm yerler merkūme hâtûnlara yedlerinde olan tapu tezkireleri mûcebince mesfûr yerler yedlerinde ibkâ olunup bi’t-taleb hâzihi’l-vesîka sebt-i sicill olundu fi’t-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâyib, Hasan Çelebi …[?], Abdullâh Halîfe el-Mü’ezzin, ‘Abdülcelîl el-Mü’ezzin, Mustafa Çelebi ibn Abdullâh Çelebi, Rıdvân el-Muhzır.

[14b-3]

[Memleha-yı zîr kasabası Tur Ali Bey mahallesi sakinlerinden bâliğ olmamış yetim İbrahim b. El-Hâc Ali adına annesi ve vasîsi olan Ayşe bt. el-Hâc Dervîş tarafından, yetim İbrahim’in babasından miras kalan tapulu yerlerine zorla giren ve aynı mahallede oturan Muhammed Çelebi b. el-Hâc Kurd el-Hatîb’e karşı açılan davanın hücceti]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından Tur Ali Bey mahallesi sâkinlerinden iken vefât eden el-Hâc Ali yetîm-i İbrahim nâm sagîrin nâziresi ve mürebbiyyesi olan vâlidesi Ayşe binti el-Hâc Dervîş nâm hâtûn meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münife yine mahalle-i mezbûreden Muhammed Çelebi ibn el-Hâc Kurd el-Hatîb nâm kimesne’i ihzâr ve mahzarında bi’l-müvâcehe üzerine da‘vâ eyledi ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Ploçnik’de vâki‘ Yuvan yerleri dimekle ma‘rûf tarlalar ve ana muttasıl olan bağçeler oğlum sagîr-i mezbûra babasından intikāl edüp babası el-Hâc Ali bilâ-nizâ‘ on beş sene mutasarrıf olup ba‘de vefâtihî sagîr-i mezbûr tarafından ben sekiz sene bilâ-nizâ‘ mutasarrife iken hâlâ mezbûr Muhammed Çelebi karındaşları ile merkūm tarlalara vaz‘-i yed edüp mutasarrıf olmak isterler yetîm-i mezbûra gadr ve hayf olmağla şer‘le su’âl ve ihkāk-i hakk olunmak murâdumdur dedükde gibbe’s-su’âl ve ‘akībü’l-inkâr müdde‘îye-i merkūmenin da‘vâsına mutâbık beyyine taleb olundukda ‘udûl-i muslîminden Husâm Çelebi el-Hatîb ve Ebûbekir Çelebi el-Hatîb ve Etmekçi Hasan makām-i şehâdetde li-ecli’ş-şehâde hâzırûn olup mezkūr Yovan yerlerin ve ana muttasıl olan bağçeleri yetîm-i mezkūrun babası el-Hâc Ali on beş sene mutasarrıf olup ba‘de vefâtihî sagîr-i mezbûrun vâlidesi Ayşe yetîm-i mersûm tarafından bilâ-nizâ‘ sekiz sene mutasarrife olduğuna şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi

şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘a olıcak merkūm tarlalar bağçeleri ile ...[466].

[15a-1]

[Busine mahallesindeki câmiiye ait İsmail Efendi Vakfı'nın alacak defteri]

Tecdîd-i vakf-i İsmail Efendi ‘an mahalle-i Busine berâ-yi câmî‘ … min gurre-i Muharremü'l-harâm li-sene hams ve hamsîn ve elf.

Der zimmet-i Sinân Beşe ‘an karye-i Yaseniçe, asıl 4500, ribh meblâğ 675.

Kefîl Frano nâm zimmî ve mezbûrun mülki rehindir.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmed Efendi el-İmâm, Murat Çavuş, Abdullâh Çelebi, Musli Çelebi, Bekir Sipâhî, Sinan Çavuş, İbrahim bin Mehdî, Hüseyin bin Demir, Ahmed bin Behrâm.

[15a-2]

[Busine mahallesindeki câmiiye ait İsmail Efendi Vakfı'nın alacak defteri]

Der-zimmet-i ‘Avrâm veled-i Güriçe ‘an Grab[o]viçe, asıl 200, ribh 30.

Kefîl: Andrî veled-i Güriçe(Curiçe).

Şuhûdü'l-hâl: İslâm Çelebi, Hüseyin el-Halvâyî, İbrahim, Feyzî, Halîl bin Kaplan [?].

[15a-3]

[Busine mahallesindeki câmiiye ait İsmail Efendi Vakfı'nın alacak defteri]

Der-zimmet-i Luka Demirci ‘an Dumna [?] asıl 800, ribh 120.

Kefîl bi'l-mâl: Yuray veled-i Mihaylo ve Vukman veled-i Dragoylo (Dragoilo).

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Çelebi, Rustem, Behlûl Alemdâr, Osmân el-Mu[y]tâb.

[466] Metin burada kesilmiştir.

[15a-4]

[Busine mahallesindeki câmiiye ait İsmail Efendi Vakfı'nın alacak defteri]

Der-zimmet-i Mehmed Efendi ibn Yusuf sâkin-i kasaba-i Brçka el-imâm be-camî' Ali Beşe, asıl 14000 'ani'l-mürâbehe 1400.

Kefîl bi'l-mâl Ahmed Çelebi birâder-i mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi el-Vâ'iz, Süleyman Ağa eş-şehîr Bayro, Ahmed Efendi el-Hatîb, Abdullâh Efendi el-Mu'ezzin, Oruç es-Serrâc, Mustafa Efendi ve Kâtib Süleyman Ağa, Ömer Ser-oda, Müslim es-Serrâc, bizim Hüseyin el-Halvâyî

[15b-1]

[Miras hukukuyla ilgili fetvalar]

[Me]sele-i budur ki ... olup li-ebeveyn hemşîresin Zeyneb'i ve li-ebb hemşîresin Fatime'yi ve vâlidesin Ayşe'yi ve li-ebeveyn 'ammûsi oğulları 'Amr ve Bekir ve Beşîr ve Halidi terk eylese şer'an kismetde tereke'i ne vechile derbeyân buyurulup 'indellâhi te'âlâ musâb oluna. El-cevâb: Allâhü te'âlâ e'alemü altı hisse kılınur altıncısın Ayşe'ye ve üçü Zeyneb'e ve birisi dahi Fatime'ye bâkîsi mezbûrdan 'Amr ve Bekir ve Beşîr ve Hâlid'e zikr.

Kezâ fî's-Sirâciyye ve gayrihâ ketebehû el-fakîr Sâlih, hâmiden müsalliyen müslimen.

Bu sûretde merkūme Zeyneb dahi müteveffât olup li-ebb hemşîresin mezbûre Fâtime'yi ve vâlidesin Ayşe'yi ve li-ebeveyn 'ammûsi oğulların mezkûrûn Amr ve Bekir ve Beşîr ve Hâlid'i tereke-i mürîsle şer'an kismetde tereke ne vechile derbeyân buyurula.

Allâhu Subhânehü e'alemü.

El-cevâb: kezâlik 6 hiss kılınur üçü Fatime'ye ve ikisi Ayşe'ye bâkîsi mezkūrdan 'Amr ve Bekir ve Beşîr ve Halid'e ve zikr.

Kezâ fi'l-kutubi'l-mezbûre. Ketebehû el-fakîr Sâlih, hâmiden musalliyyen müslimen.

[15b-2]

[Mosnik mahallesi sakinlerinden Emine bt. Sefer'in eşi ve vekili olan Selim Sipahi b. Ferruh Sipahi'nin ikrarı üzerine, Emine'ye annesinden miras kalan ve Mosnik mahallesinde bulunan gayr-i menkûllerin Dervîş el-Haffaf'a sattığı hakkındaki hüccet]

Budur ki Mosnik mahallesinden Arslan es-Serrâc ve Osmân bin İbrahim ve Yuvan [?] şehâdetleriyle bey'-i âtîye zevcesi Emîne binti Sefer nâm hâtûn tarafından nehc-i şer'î üzre sâbitetü'l-vekāle olan Selim Sipâhî bin Ferruh Sipâhî nâm kimesne mahfil-i kazâda mahalle-i mezbûre sâkinlerinden bâ'isü'l-kitâb Dervîş el-Haffâf müvâcehesinde bi'l-vekāle ikrâr-i şer'î kılup mahalle-i mezbûre hudûdunda vâki' bir tarafı Kara Halil mülki ve bir tarafı Luka ve Çorli [Çrni, Çrlyen?] Halîl ve Receb Beşe mülkiyle Mehmed Çelebi mülkile ve taraf-ı râbi' tarîk-i 'âmm ile mahdûd olup müvekkilem-i merkūmeye vâlidesinden hemşîresiyle ber vech-i iştirâk irs-i şer'î ile intikāl eden bağçe ve hâne ve dolâb hâvî ve müştemil olan mülkün mezbûreye intikāl hisse'i ki cümle mülkün nısfıdır kendi hissesin mezbûr Dervîş'e binyüz nakd-i râyiç-i fi'l-vakt akçeye bey'-i bât-i kat'î ile bey' edüp kabz-i semen ma'dûd ve teslîm-i mebî' mahdûd eyledim ba'de'l-yevm cümlesi mülk-i sarîhidir keyfe mâ yeşâ' ve ber yed-i mâlikâne mutasarrıf olsun deyü vekālete ikrâr ve i'tirâf etmeğin vekîl-i merkūmun vech-i meşrûh üzre sâdır olan ikrâr el-mukirr lehû el-mezbûr Dervîş vicâhen ve şifâhan tasdîk ve kabûl edüp sıhhat-i bey' ve şirâya hükm-i şer'î lâhik olmağa [hâ]zihi'l vesîka ketb olunup yedine verildi fî evâhır-ı Zî'l-ka'de [li-sene] hams ve hamsîn.

Şuhûdü'l-hâl: ..., Za'îm Ahmed, ... [?] Ahmed Sipâhî, Hüseyin bin Baba Ahmed, Yusuf bin Abddullâh, Halil bin Osmân, ... [?], Mustafa bin Ferruh.

[16a-1]

[Memlehateyn kasabası, Bilonik köyü sakinlerinden Hatice bt. Mahmûd ile Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Muhammed Beyoğlu Süleyman Bey arasında olan, Jiviniçe köyünde bulunan, ikisine ait olan ortak çiftlik ile ilgili hüccet]

Hüve

Kasaba-i Memlehateyn tevâbi'inden karye Bilonik(ç)? sükkânından Hatice binti Mahmûd Çavuş nâm hâtûn tarafından vekîl olup vekâlet-i Murat Çavuş ve Durak bin Hasan şehâdetleriyle sâbitühû olan Emrullâh bin Ömer nâm kimesne mahfil-i dîn ve meclis-i şer'-i

münîfde işbu hâmil-i hâze'l-kitâb Memleha-i zîr sâkinlerinden Muhammed Bey oğlu Süleyman Bey tarafından nehc-i şer'î üzre isbât-i vekâlet eden İbrahim Çelebi ibn Minkdâm[467] Çelebi nâm kimesne mahzarında ve üzerine da'vâyi edüp mü'ekkillem mezbûre Hatice'ye karye-i' Jiviniçe'de İstraşna nâm mahallde vâki' çiftlik yerleri vâlidesi Reyhâne'den intikāl edüp hâlâ mezbûr İbrahim Çelebi mü'ekkil ile müdâhale etmekden hâlî değillerdir şer'iyle su'âl ve müdâhaleden memnû' olmaları matlûbumdur dedikte gıbbe's-su'âl merkūm İbrahim Çelebi cevâb eyledi ki fi'l-hakīka mezbûre Reyhâne hâl-i hayâtında çiftlik-i mezbûrun nısfın mezkûre kızı Hatice'ye ve nısf-ı âharın oğlunun oğulları mü'ekkilim Süleyman Bey'e ve karındaşı Dervîş Çelebi'ye merkūme Hadice ile iştirâk üzre mutasarrıf olmağiçün sekiz bin nakd akçeye bey' ve tafvîz edup meblâğ-ı mezbûr ahz ve kabz etdükden sonra fî sebîli-llâh-i te'âlâ vakf ve habs edüp üç senedir ki meblâğ-ı merkūm istirbâh olunup meşrûta olanlara vazîfeleri yerininden gayrı tafvîz-i mezbûr mûcebince yerimizde sâhib-i erzden ma'rifet tezkiresi ve 'aklı başında olanlar tasarrufa kādir olanların bey' ve tafvîze sahîh oldugına fetvâ-yi şerîfimiz vardır ikisine nazar edüp icrâ-yi şer'-i şerîf olunsun deyü bi'l-mukābele cevâb eyledüğinde fi'l-vâki' yedinde olan ma'rifet tezkiresine ve fetvâsına nazar olundukda ma'rifet tezkiresi merkūm İbrahim Çelebi'nin takrîrine müvâfik olup fetvâsının mazmûnunda suâl ve cevâb Hind nisf çiftligi kızı Zeyneb'e verüp nisf-i âharı oğlunun oğulları Zeyd ve 'Amr'a sâhib-i erz ma'rifetiyle tafvîz ve kabz edüp sıhhatında semenin ... [?] edüp tescîl-i şer'î ve hükm-i hâkim lâhik olup üç dört sene mürtezika-i vazîfe verilirken merkūme Zeyneb vakfını nâkıs edüp çiftliğ-i merkūmun nısf-i âharın dahi tafavvuz ederim dimeğe şer'an kādir olur mu cevâb bâ-savâbında aslâ olmaz deyü buyurulmağın çiftlik-i mezbûrun nısfını vekîl-i merkūm İbrahim Çelebi'nin yedinde olan ma'rifet tezkiresi ve fetvâ-yi şerîfesi misdâkınca mü'ekkil-i mezkûr Süleyman Bey'e hüküm birle merkūm Emrüllâh müdâhaleden men' olunup mâ vaka'a bi't-taleb kayd-ı sicill birle hâzihi'l-vesîka kemâ hüve'l-hakīka sebt ve terkîm ve yed-i tâlibe vaz' ve teslîm olundu ki lede'l-hâce ihticâc ede. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâsıt-ı Cumâde'l-âhire li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Abdullâh Efendi eş-Şeyh, Ömer Efendi ['an] Gradçaniçe, Hüseyin Bey el-Cündî, Kurd Hâdim-i mahkeme, Mustafa Ahmed, Mahmûd Çelebi ibn Ömer Efendi, Rıdvân [~~Bey~~] Ağa, Osmân Muhzır ve gayrühüm.

[467] Oldukça eski, XVI. yüzyıla kadar nadir olarak kullanılan bir müslüman erkek ismi. Aynı zamanda, XVI. yüzyılda yaşamış bir biyografik sözlük yazarının ismidir.

[16a-2]

[Lipniçeli zimmî Mihaylo v. Matiye ile zimmîye Angeliye bt. Nikola'nın nikâh kaydı]

En-nâkih ez-zevc Mihaylo veled-i Matiye el-vekîl İstepan veled-i İliye el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Angeliye binti Nikola karye-i Libniçe el-mehrü'l-mü'eccel mi'eteyn fî Şa'bân sene 1054, [~~ve vekîluhû~~]

Şuhûdü'l-hâl: Murat Çavuş, Koço, Muhzır Osmân, Hasan bin ...

[16b-1]

[Memleha-yı zîr kasabası, Tur Ali Bey mahallesinde vefat eden Ömer'in yetimleri bâliğ olduktan sonra, vekîl ve vasîleri olan Nasuh Bey'in, yetimlere miras kalan gayr-i menkûllerin nakit para karşılığında Bekir b. el-Hâc Yusuf'a sattığı hakkındaki hüccet]

Hüve

Memleha-i zîr mahallâtından Tur Ali Bey mahallesinde sâkin iken bundan akdem müteveffâ olan Ömer nâm müteveffânın metrû[ke]si Kamer binti (boşluk) ve kızı Sâkine binti Ömer nâm hâtûnlar tarafından Pervîz bin Abdullâh ve Ali bin Mustafa şehâdetleriyle isbât-i vekâlet eden Bekir ibn el-Hâc Yusuf bi'l-vekâle mahfil-i kazâya hazır olup takrîr-i mâ hüve'l-merâm kılup eyitdi ki bundan akdem müteveffâ-yi mezbûr Ömer'den eytâmı olan Mustafa ve Şa'bân ve Şâkire ve Sâkine ve zevcesi Kamer binti (boşluk) nâm vârislere intikāl eden dört bin akçe nakd ve mahalle-i mezbûrede sâkin olduğu mülk hânesin ve havlusiyle dâmlar ile ve cemî' müştemelâtiyle ve Bukovçik nâm mevzî'de vâki' olan mülk bakçe [bahçe] eytâm-i mezbûra bâlig olduklarında ve vasîleri Nasûh Bey yedinden bi't-tamâm alup kabz eyledüklerine işbu hâzir-i bi'l-meclis olan Hürrem Halîfe ibn Mustafa ve dîger Mustafa bin Memî şâhidimizdir suâl ve takrîr [ü] tahrîr olunup sûretin iltimâs ederim dedikde merkūmân Hürrem ve Mustafa li-ecli'ş-şehâde hâzirân-i bi'l-meclis olup fi'l-hakīka edâ-yi şehâde-i şer'iyye eyledüklerinden bundan akdem mezbûrûn eytâm bâliğ ve 'âkil olduklarında bâlâda zikr olunan dört bin akçe nakd ve sâkin olduğu hâne tevâbi'iyle ve zikr-i sebk eden bakçesiyle vasî-yi müşârün ileyh yedinden bizim huzûrumuzda bi't-tamâm alup kabz eylediler şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü 'âlâ tarîk-i'ş-şehâde haber verdüklerinde mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu tahrîren fî evâsıtı Cemâziyü'l-âhir li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: İbrahim Halîfe el-Mü'ezzin, Usta Ahmed el-Hayyât, Usta Oruç es-Serrâç.

[16b-2]

[Gradçaniçe kazasına tâbî Utorkovişte sâkini Mâre'nin ikrarı üzerine, oğlunu Sava nehrinde tesâdüfen inciterek ölümüne sebeb olan; Dimitroviçe kasabasında oturan Hürremzâde Çelebi'ye ve Mare ile diğerlerine, bu olayın kan davası hakkında herkesi dâhil eden mahkemenin verdiği temessük]

Oldur ki Gradçaniçe tevâbi'inden Utorkovişte nâm karye ahâlisinden ve re'âyâdan Mâre [?] veled-i (boşluk) nâm zimmî meclis-i şer'-i şerîfe ve mahfil-i dîn-i münife hâzir olup yine karye-i mezbûre zimmîlerinden Blajo veled-i Pankota [?] ve Nikola veled-i Vuk ve Pavle veled-i Miliçik ve sâ'ir karye ahâlisi mahzarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve i'tirâf edüp ve târîh-i kitâbdan on gün mukkadem karındaşüm İlî ile ve Grgo ile ve Yosip ve oğlum Marko ile Dimitroviçe kasabasında Hürremzâde Çelebi'ye mülk arabamız ile Sava yalusına tahta çıkarırken araba işe segirdüp oğlum Marko bârgîrleri sürürken arabadan düşüp bir çukura araba denkli sol gözü üstü yanından tâ sol kulağına varınca etini ve derisini götürüp ol cerâhetden mürd olmuşdur aslâ zikr olunan dört nefer zimmîlerden mâ 'adâ karye-i mezbûre ahâlîsinden kimesne bizim ile olmayup ve kimsenenin dahl ve ta'arruz ile olmadı husûs-i merkūm içün karye-i mezkûre ahâlîsiyle kimesne ile da'vâ ve nizâ'ım yokdur bi'l-külliye cemî' da'vâdan zimmetlerin ibrâ ve iskât eyledim didüğinde mukırr-i mezbûrun vech-i meşrûh üzre hâzir olan ikrârın karye-i mezbûre ahâlîsi tahkīk ve tasdîk etdüğinden sonra berâ'et-i zimmetler içün hâzihi'l-hurûf ber-sebîl-i temessük ketb tâlibûn yedlerine def' olundu lede'l-hâce ... [?] Cerâ evvelühü tahrîren fî evâsıt-ı Cemâziyü'l-âhir li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: ... [?], Mustafâ sâkin-i Tuzla, Saçlı Mehmed Çelebi, Mahmûd bin Ömer Efendi, Ali Bey el-Cündî, Rıdvân Ağa.

[17a-1]

[Memlehateyn kazasına tâbî Hrgova köyünde bulunan Bosna valisine ait hâss yerleri ile ilgili, yeni atanmış Bosna vilayeti kaymakamı ve Banaluka şehrinde oturan Ahmed Ağa'nın Memlehateyn kadısına gönderdiği mektup]

‘İzzetlü ve fazîletlü efendi (boşluk) hazretlerinin ... [?] ve da‘vât-i sâfiyât ithâf kılındıktan sonra inhâ olunur ki hâliyâ ‘izzetlü ve mürûvvetlü efendimiz sâhib-devlet ve kesîrü’l-mürüvvet hazretlerine Bosna eyâleti sadaka ve ihsân buyurulmağın kazâ-i ‘adâlet-şi‘ârınızda vâki‘ Hurgova [?] ve tevâbi‘i havâsilerine müte‘allik karyelerde ibtidâ-i târihden düşen mahsulâtin ve ‘aşâr ve rüsûmın ve sâ’ir bâd-ı havâ cüz’î ve küllî her ne ise olıgeldiği ahz ve kabz etdürülmesiyçün adamlarımızdan kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Osmân Ağa zîde kadrühû ta‘yîn olunup gönderilmişdir vardukda gerekdir ki kadîmden olıgeldiği üzre düşen mahsulâtin ibtidâ-i târihden mûmâ-ileyh ahz ve kabz etdüresiz ‘inâd ve muhâlefet etdürmeye ve şer‘-i şerîfe mugâyir bir ferd iş etdürmeyesiz bâkî hemîşe müstedâm bâd.

El-hakîr Ahmed Ağa kâim-i mekâm-i Banaluka hâliyâ

[17a-2]

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Osmân Halife Sûhte b. Hacı Memîşâh ve Dervîş b. Arslan ile Memleha kazasına tâbî Lukavçe köyü sakinlerinden Pavle ve Marko adlı zimmîler arasındaki alacak parası ile ilgili yeminli antlaşmasının kaydı]

Memleha-i zîrden Osmân Halîfe Sûhte ibn Hâcî Memîşâh nâm kimesne karye-i Lukavçe’den Pavlo ve Marko nâm zimmîlere üç bin üç yüz seksen akçe devr etdiğim akçe’i yine kasaba-i mezbûreden Dervîş bin Arslân nâm kimesneye meblâğ-ı mezbûrı benden ... [?] yemîn billâh eyledüğinde mezbûr Dervîş meblâğ-ı mezbûrı merkūm Osmân’dan el-med‘ûvv yemîn billâhi-te‘âlâ edicek kayd-i sicill olundı. Fî evâhır-ı Cumade’l-ulâ sene 1054.

Şuhûdü’l-hâl: İbrahim bin Ali, Malkoç bin Mustafa, İbrahim Ağa, Rıdvân Ağa, Ömer el-Muhzır.

[17a-3]

[Memlehateyn kazasına tâbî Brdnik köyünden Zahide bt. Sefer’in, aynı köyde oturan Hasan b. İslâm Hoca’ye karşı beden hücümü suçu davası açtıktan sonra, adı geçen Zahide’nin sağlam delil sunmaması üzerine, Hasan’ın suçsuzluk yemini etmek üzre yken Zahide’nin davadan vazgeçtiği hakkındaki hüccet]

Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Brdnik sükkânındanm Zâhide binti Sefer nâm hâtûn mahfil-i kazâ ve mahall-i irtizâda işbu hâmil-i hâze’l-kitâb yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Hasan ibn İslâm Hoca mahzarında üzerine da‘vâ edüp mezbûr Hasan beni darb edüp mecrûh eylemişdir şer‘le su’âl ve ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedükde gıbbe’s-su’âl ve ‘akîbü’l-inkâr müdde‘iyye-i mezbûreden da‘vâsına mutâbık beyyine taleb olundukda isbât-i beyyineden ‘âcize olicek merkūm Hasan yemîn teklîf olunup yemîn billâhi te‘âlâ eylemek sadedinde iken mezbûre Zâhide ben da‘vâdan fârige olup yemîn eyelemesin deyü mezbûr Hasan’ın zimmetini da‘vâma müte‘allik mevâdd’dan ibrâ eyledim ba‘de’l-yevm mezbûr Hasan ile bir dürlü da‘vâ ve nizâ‘ım yokdur eğer benden ... yâhûd müte‘allik ... da‘vâ ve nizâ‘ sâdıre olursa lede’l-hükkâm el-fihâm mesmûa‘ ve makbûle olmiya dedükde mukirre-i mezbûre’i merkūm Hasan bi’l-müvâcehe tasdîk ve kelâmını tahkīk edicek mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicill birle bu vesîka sebt ve terkīm olunup yed-i tâlibe def‘ olundu. Cerâ zâlike fî evâhırı Cumâde’l-ûlâ senete 1054.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa Halîfe İmâm-i mescid-i ..., Süleyman Beşe er-Râcil, Mustafa Halîfe el-Haffâf, Yusuf Çelebi ibn İbrahim Çelebi, Ahmed Çelebi ibn Osmân, Rıdvân el-Muhzır

[17b-1]

[Memleha-yı zîr kasabası, Tur Ali Bey mahallesinde oturan Mustafa b. Hızır bir vakfa bin akçe borçlu olup, Mustafa b. Hızır’ın vakfa ait kendi borcunu uzlaşma yoluyla Süleyman Beşe adlı şahsa ödettiği]

Budur ki Memleha-i zîrde Tur Ali Bey mahallesinden Mustafa bin Hızır nâm kimesne Süleyman Beşe mahzarında ikrâr edüp bin akçe vakf akçesinden zimmetimde vardır lâkin mezbûr Süleyman benden almadığına yemîn billâh eylesin dedükde mezbûr Süleyman Beşe meblâğ-ı mezbûrı merkūm Mustafa’dan almadığına yemîn billâhi te‘âlâ edicek mesfûr Mustafa meblâğ-ı mezbûr edâsiyle sulh birle kayd-i sicill olundu fî evâhır-ı Cumâde’l-ûlâ sene 1054.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed Ağa Emîn-i Sâbık, İsmail Çelebi el-Mü’ezzin, Hüseyin Çelebi, Malkoç bin Rıdvân.

[17b-2]

[Hâss köylerinin birinde öldürülen bir kişinin cesedi bulunursa öşr-i diyet'i kimin ödeyeceği hakkındaki fetva]

Havâss-i hümâyûn karyelerinden bir karyenin hudûdunda Hind-i maslûbe bulunup kim salb etdüği ma'lûm olmayicek havâss-i mezkûr emîni mîrî içün ol hudûd sahibleri olan karye ile ahâlîsinden 'üşr-i diyyet taleb edüp almağa şer'an kādir olur mu beyân buyurulup indellâhi te'âlâ musâb oluna.

El-cevâb: olur maslûbe bulunduğu yerden karyeye âvâz işidilir kurb olup veresesine diyyetin alıvericek.

Kezâ fi'l-Hulâsa ve gayrihâ.

Ketebehû el-hakîr Sâlih hâmiden müsalliyen müslimen

[17b-3]

[Mustafa b. Kurd Ali ile Fatime bt. İsmail'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Mustafa bin Kurd Ali vekîluhû Yusuf bin Abdurrahman ez-zevcetü Fatime binti İsmail vekîlühâ Memî bin Mustafa bi-şehâdet-i Abdullâh Çelebi bin Mustafa ve [~~Osmân~~*]* Mustafa bin Osmân el-mehrü'l-mü'eccel elfâ dirhem 2000.

Şuhûdü'l-hâl: Muharrem Beşe, Malkoç bin Ramazan, Mehmed bin Mustafa, Rıdvân Ağa.

[17b-4]

[Gırnofçe köyü sakinlerinden vefat eden Şaban'ın, Mehmed Ağa Vakfı'na şahitlerin ikrarı ile borçlu olduğu]

Karye-i Gırnofçe'de vefât eden Şa'bân nâm kimesnenin zimmetinde Mehmed Ağa vakfından üç yüz yirmibeş akçe olduğuna yine karye-i mezbûreden Yusuf bin Alîşâh ve Haydar bin Yahya şehâdet etmeğin mütevellisi İslâm Halîfe talebiyle kayd-i sicill olundu fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Hüseyin Ağa, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân el-Muhzır.

[17b-5]

[Toprak davaları, bedenî hücüm ve dava edilenlerin mahkemeden gaip olması hakkındaki fetva]

Bir karyede Zeyd kendi taralasiyle 'Amrın tarlasi mâbeyninde hendek edüp 'Amrın tarlasına kazmakla 'Amr Zeyd'i şer'-i şerîfe da'vet ederken Zeyd itâ'at etmeyüp varup 'âdet-i müstemirresi tagrîm olan Bekir 'Amr beni darb eyledi deyü gamz edüp bî-vechin üç bin akçesin alırsa hâlâ 'Amr ol akçe'i yine Bekir'den almağa kādir olmayıcak sebeb olan Zeyd'den da'vâ ve taleb edup şer'an almağa kādir mıdır, beyân buyurula.

El-cevâb: kādirdir.

Kezâ fî Mültekâ-lebhür ve gayrihî, ketebehû el-hakîr Sâlih, hâmiden müsalliyen müslimen.

[17b-6]

[Süleyman el-Kâtib'in Süleyman Beşe'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Süleyman Beşe el-medyûn Süleyman el-Kâtib ed-deyn el-meblâğ mi'ete ve işrîn dirhemen sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâ'ihi ve süllime ilâ yedi'l-mahdar. Fi't-târihi'l el-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: ... Ağa Serdâr, Mehmedî Çelebi, Hüseyin Ağa.

[18a-1]

[Hicrî 1055 senesinin Şaban ayı başlangacına ait duâ]

Hüve

Allâhümme yâ Latîf ya Cennân yâ Kerîm yâ Deyyân yâ Zâlcûd ve ... ahsen ileynâ fî külli'l ezmân husûsâ fî şehri Şa'bân min şuhûri sene hamse ve hamsîn ve elf min hicreti men zalaltehû min hürri şems gamâmeten ve tallatafe tamâm

[18a-2]

[Kladne kazası, Blaşka köyü sakinlerinden zimmî Vuiçe'nin kardeşi ortadan kaybolup, Vuiçe'nin Memlehateyn kazası, Prokos köyü sakinlerinden zimmî Vuçina v. (boşluk) adlı şahsa açtığı kan davasından vazgeçtiği hakkındaki hüccet]

Budur ki Kladne kazâsına tâbi‘ karye-i Blaşka [?] sükkânında[n] Vuiçe nâm zimmî târih-i kitâbdan iki sene mukaddem kādî-i sâbık zamanında mahfil-i kazâya hâzir olup takrîr-i kelâm ve ta‘bîr-i ‘ani'l-merâm eylemiş ki bundan asbak karındaşım gaybet-i mintaka ile gâ'ib ve nâ-bedîd olup hayât ve memâti ma‘lûm değil iken hâlâ Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Prokos sâkinlerinden işbu bâ‘isü'l-kitâb Vuçina veled-i (boşluk) nâm zimmîye uğramışdır deyü ba‘z-i kimesneler isnâd ve iftirâ edüp Bosna divânı tarafından ve sâ'ir yerlerden mübâşirler gelüp zülm ve ta‘addîler edüp mezbûr Vuçina'i ta‘cîz ve tazyîk ederler lâkin gâ'ib olan karındaşımın dem diyyetine ve sâ'ir husûsına müte‘allik merkūm Vuçina nâm zimmî ile âhardan bir ferd ile da‘vâ nizâ‘ım yokdur ba‘de'l-yevm mesfûr Vuçina ile âhar ile gâ'ib olan karındaşımın dem diyyetine müte‘allik da‘vâ ve nizâ‘ edersem lede'l-hükkâmi'l-kirâm mesmû‘a ve makbûle olmiya didüğinden mâ ‘adâ ancak bana cevr edüp ba‘zı ‘avene ve zülme mücerred celb-i mâl içün beni bu cânibe kaldırmışlardır deyü bi't-tav‘i's-sâf olan ikrâr ve i‘tirâfına Hasan Ağa ve Ali Sipâhî ibn el-Hâc Hasan ve İbrahim el-Kâtib ibn Hasan nâm kimesneler meclis-i şer‘-i şerîfe li-ecli'ş-şehâde hâzırûn olup edâ-yi şehâdet ... ‘âlâ tarîki'l-ahbâr olan şehâdetleri kayd-i sicill birle bi't-taleb ketb olundı ... hurrire Fî evveli (boşluk).

Şuhûdü'l-hâl: Mahmûd Çelebi, Hasan Ağa, ..., Malkoç bin Ramazan, Muharrem Beşe Sipâhî, Ömer el-Muhzır.

[18a-3]

[Memlehateyn kazası, Humçe köyü sakinlerinden Rıdvân b. Cafer, Şebâdîn b. Ahmed ve Şaban b. Bâlî'nin aynı köyde oturan yeniçeri Nuh Beşe'ye bazı öşürlü yerlerle ilgili açtığı davanın i'lamı]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Humçe karye sükkânından Rıdvân bin Cafer ve Şebâdîn bin Ahmed ve Şa‘bân bin Bâlî ve sâyir ahâlî-i karye bâ-cem‘ihim mahfil-i kazâda yine karye-i mezbûre sükkânından işbu sâhibü'l-kitâb Nûh Beşe nâm râcil mahzarında

üzerine da‘vâ edüp merkūm Nûh Beşe karyemizde bir baştineye mutasarrıf olup üzerine lâzim olan bu hakk-ı merâmın virgüli ta‘allül eder şer‘le su’âl olup ihkâk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedüklerinde gıbbe’s-su’âl mezbûr Nûh Beşe cevâbında bir baştina tasarrufumda vardur deyü i‘tirâf edüp lâkin bir buçuk harâc verilmek hilâf-ı meşrû‘ olmağın bir harâc vermek üzre mesfûr Nûh Beşe’ye tenbîh birle bi’t-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmed Efendi el-Müderris, Hüseyin Ağa, Şehbâz Efendi, Ömer el-Muhzır.

[18b-1]

[Omazik köyünden zimmî Gvozden’in Deli Ali’ye olan borcunun kaydı]

[Ed-dâ]yin Deli Ali el-medyûn Gvozden ‘an karye-i Omazik [ed]deyn kadrühû meblağ 1900 sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâihi ve süllime ilâ yedi’l-mahdar li-tahsîlihâ fî evâ’ili Şa‘bân el-mu‘azzam sene 1054.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmed Efendi, Sefer Efendi, Muharrem Çelebi.

[18b-2]

[Fatime bt. Abdullâh’ın Kara Halil’e karşı açtığı davada Memî Beşe’nin vekîli olarak atanması]

Budur ki Fatime binti Abdullâh nâm hâtûn Kara Halil nâm kimesne’i Memî Beşe tevkîli ile da‘vâ etmeği tevkîl edüp ol dahi vekâlet-i mezbûre’i kabûl etdüği kayd-şüd fi’t-târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Sâbıkūn.

[18b-3]

[Sinan’ın Ahmed b. Mustafa’ya olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Ahmed bin Mustafa el-medyûn ... [?] Sinan kadru'd-deyn meblağ 400, sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi edâ'ihi ve süllime ilâ yedi'l-mahdar li't-tahsîli. Fî evâili Şa'bân fî sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Malkoç bin Ramazan, Ömer el-Muhzır.

[18b-4]

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Mahmûd Beşe b. Hasan, kazzaz Muharrem ve diğerlerinin Memlehateyn kazası Gradovrh Katolik Fransiskan Manastırı'nda yaptıkları zülmler ile ilgili rahiplerin arzuları üzerine mahkeme tarafından verilen hüccet]

Memlehateyn kazâsına tâbi' Gradovrh kenîsesinin ruhbânlarından işbu sâhibü'l-kitâb pra İstepân ve sairleri meclis-i şer'-i şerîfe ve mahfil-i dîn-i münife kasaba-i Memleha-i zîrde Köse Osmân Bey mahallesi sükkânından Mahmûd Beşe ibn Hasan nâm kimesne'i ihzâr ve mahzârında takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i 'ani'l-merâm eylediler ki mezbûr Mahmûd Beşe Memleha-i zîrden kazzâz Muharrem ile ve dahi ba'z-ı kimesneler ile beyne's-salâteynde kenîsemize gelüp kebâblar ve şarâblar yiyüp içüp vakti 'aşâya değin meks etmekle envâ'-i zülm ve te'addîler ve cevr ve tecâvüzler etdüklerinde gayrı kenîse-i merkūme huddâmlarından Grgur nâm hidmetkârı bize şerbet akçesin verin deyü yakasından ve kuşağından alup yatsudan sonra kasabaya doğru darben ve kahren çeküp sürüyüp envâ'-i te'addîler eylemişlerdür şer'le su'âl olunup tahrîr-i kazîyye matlûbumuzdur dedüklerinde fi'l-hakīka mesfûr Mahmûd Beşe kaziyyeden su'âl olundukda ikrâr ile cevâb eyledi ki kenîse-i mezbûreye uğrayup yemeklerin yiyüp ba'de'l-aşâ hudâmlarında merkūm Grgur nâm zimmî'i çeküp kuşağından alup götürdük deyü bi't-tav'i's-sâf olan ikrâr ve i'tirâfı zikr olunan râhibler talebleriyle mâ vaka'a kayd-i sicill olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Memî Beşe, Receb Çelebi, Rıdvân Bey, Malkoç bin Ramazan, Ömer el-Muhzır.

[18b-5]

[Pâdîşâh hâsslarına ait Bistriçe köyünde bulunan bir çiftliğin arazi açma yolu ile genişletilmesi için mutasarrıfı olan Muhammed Efendi'ye verilen izin belgesi]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki havâss-i hümâyûn karyelerinden karye-i Bistriçe'de Muhammed Efendi iki kıt'a çiftlik tarlası dolabında bâligan mâ balag ovaya varınca olan mevâdd keşf ve izbâ edup fetvâ mûcebince çiftliki zamm ve ilhâk etmeği izne tâlib olmağla işbu hurûf ber-sebeb-i izn ketb ve imlâ olundu keşf ve izbâsına çiftliki zamm etmeği kimesne mâni' olmiya hurrire fî şehr Şa'bân el-mu'azzam li-sene selâse [ve] hamsîn ve elf.

Hasan 'affâ 'anhüm el-memleha

Şuhûdü'l-hâl: el-Hâc İsmâil, Beşli Osmân, Üstâd Yusuf el-Mütevellî, Kuyumcu Receb Halîfe,

Halil Beşe emîn-i sâbık, Hasan el-Hayyât Baltazâde, Ömer el-Muhzır

Kad vaka'a's-sicill min Şa'bân li sene hamse ve hamsîn ve elf.

[19a-1]

[Memlehateyn kazasında bulunan, Memleha-yı çob mukataasından maaş alan Mustafa vefat ettikten sonra, vazifesi Fethüllah'a atandığı için Barça palankası neferlerin Dîvân-ı Budun'a şikâyet etmelerine rağmen adı geçen vazifenin Fethüllah'ın hakkı olduğunu bildiren, Belgrat'ta yazılmış fermân]

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l kelâm Mevlânâ Memlehateyn kādîsı ... zîde fazlühû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hâlâ mektûb gön[derüp] kunbara hazînesine tâbi' Memleha-i çûb mukāta'ası mahsûlinden bundan akdem berât-i Hümâ[yûn ile] yirmi beş akçe vâzifeye mutasarrıf olan Mustafa fevt oldukda vazîfe-i mezbûre dârend[e-i] fermân-i hümâyûn Fethüllah'a tevcîh olunup berât etdürüp Budun ve kunbara hazînelerin[de] mahfûz olan defterlerde mahalline kayd olunup mûcebince ümenâ vazîfesin verirlerken mukāta'a-i mezbûreden Barça palankası neferâtinin bir mikdâr mevâcibi olmağla neferât tâ'ifesi mücerred vazîfe-i mezbûreyi ref' etdürmek içün …[?] kadîmî değildir deyü hilâf-i inhâları üzre bir emr-i şerîf alup lâkin mahallinde şer'an nizâ' etdüklerinde bundan akdem vazîfe-i mezbûreye mutasarrıf olan Mustafa fevt olunca değin ümenâdan alugeldüğini ve hâdis olmayup kadîmî vazîfe olduğu şuhûd-i 'udûl ile isbât olunup eline hüccet-i şer'iyye verilmekle vazîfe-i mezbûre mezkûr Fethüllâh'ın her vechile hakk olduğu zâhir olmağla mezbûrlar ta'arruzdan men' olunup bunun elinde olan berâti mûcebince vazîfesi alıverilmek bâbında emr-i şerîfim recâsına i'lâm eyledüğin ecilden buyurdum ki

hükm-i şerîfümle vardukda aklâm-i tefrîkinden beri bunun vazîfe-i mezbûre kadîmî ise elinde olan berâti mûcebince mezkûr Fethüllâh'a kemâ kân ümenâdan alıverüp ahz ve kabz etdürüp ol vechile da'vâ eden Barça neferâtin dahl ve ta'arruz etdürmiyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız tahrîren fî evâil-i şehr-i Şa'bân el-mu'azzam li-sene hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Belgrad el-mahrûse

[19a-2]

[Vekili olan Yusuf b. Abdan vasıtasıyla Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Hasan Çelebi ile Memlehateyn kazası, Reçiçe köyü sakinlerinden zimmî Yovan v. Luka arasındaki toprak davasından sonra, Hasan Çelebi mutasarrıf olduğu çiftliğinde Yovan v. Luka'nin çiftçi olmasını kabul ettiği hakkındaki hüccet]

Budur ki Memleha-i zîrden mahalle-i Sagrakçiyân sükkânından Hasan Çelebi tarafından vekîl olup vekâlet-i sâbite olan işbu hâmil-i hâze'l kitâb Yusuf bin 'Abdân nâm kimesne meclîs-i şer'-i şerîfe hâzir olup takrîr-i kelâm ve ta'bîr-i 'ani'l-merâm eyledi ki Memlehateyn kazâsına tâbi' Reçiçe'de [?] vâki' yerin müvekkilim Hasan Çelebi mutasarrıf olup hâlâ karye-i mezbûreden Yovan veled-i Luka nâm zimmî müdâhaleden hâlî olmamağın bi'l-âhire mahkemeye varduklarında merkūm Yovan da'vâ ve nizâ' eylediğim topraklar husûsunda ba'de'l-yevm medhal ve 'alâkam yokdur senin ra'iyyetin olup sana dörtleme'i vireyin deyü müvekkilim Hasan Çelebi mahzarında tav'an ikrâr ve i'tirâfına şuhûd-i 'udûlum vardur dedükde gıbbe'l-istişhâd Câmi'-i 'atîk mahallesinden Osmân Çelebi el-mü'ezzin ve Hasan bin Bâyezîd nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde hâzirân olup fi'l-hakīka mahkemede mesfûr Yovan mezkūr Hasan Çelebi huzûrunda dedi ki karye-i mezbûrede vâki' topraklar husûsunda senin ile da'vâ ve husûmet üzre idük ba'de'l-yevm merkūm topraklarda bir dürlü medhal ve 'alâkam yoktur senin çiftçiyiz olup sana dörtlemesin vereyin dedüğine şâhidleriz dahi şehâdet ederiz deyü bi't-tarîki'l-ihbâr olan şehâdetleri makbûle olmağın hazihi'l-vesîka ketb ve imlâ kılınup yed-i tâlibe i'tâ olundu ki mahallinde ibrâz ede. Fî evâhir Şa'bân sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Sefer Efendi es-Sûhte, Hüseyin Ağa, Mahmûd Çelebi en-Nâib [?], Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Rıdvân el-Muhzır.

[19b-1]

[Çocuksuz vefat eden İbrahim'in Pâdişâh hâsslarına ait arazisini, Memlehateyn kazası Pâdîşâh hâssları zabıtı Muharrem'in hukuka aykırı bir şekilde başka bir kimseye verip; İrbahim'in kız kardeşinin tapuya istihkakı bulunduğu için arazi tapularının kız kardeşine verilmesi için Bosna Valisi kaymakamı tarafından Memlehateyn kadısına gönderilen mektup]

... ve fazîletlü efendi (boşluk) ve hazretlerin ve meclis-i firdevs-nazîrlerine vârid-avâb ... ...-yân ithâfından sonra mühibbâne inhâ olunur ki dârende[-i] mektûb muhlisimiz ... [Mu]stafa bu cânibe gelüp 'arz-ı hâl eyledi ki kazâ-i 'adâlet-disârlarında vâki' havâss-i hümâyûndan Leşimoviç [İşamoviç, Neşimoviç?] nâm karye hudûdunda çiftlik yerlerine mutasarrıf olan İbrahim bilâ-veled fevt oldukda çiftlik yerleri kânûn üzre tapuya müstahikk olup havâss-i hümâyûn zâbiti olan Muharrem muteveffâ-i merkūmun yerlerin buna tapuya verüp ve üç bin beş yüz akçe resm-i tapusun alup[468] lâkin muteveffâ-i merkūmun kız karındaşı olan (boşluk) nâm bâkire karındaş muteveffâ-i merkūmun yerlerin tapu ile almağa ehakk olmağın çiftlik-i mezbûrun zabti buna müyesser olmayup merkūme hükm olunmağla havâss-i hümâyûn emîn-i olan mezkūr Muharrem Beşe'ye verdiği üç bin beş yüz akçesin geri taleb eyledükde vermeyüp 'inâd ve muhâlefet üzre olmağla buna ol vechile ziyâde gadr olduğu şer'le görülüp alıverilmesi içün mektûb ve mübâşir recâ etmeğin tahrîr ve kidvetü'l-emâsil ve'l-akrân Halil zîde kadrühû ile irsâl olundu şeref-i vusûlünde me'mûlden mezbûr Muharrem'i meclis-i şer'-i şerîfe ihzâr etdürüp dahi husûs-i mezbûre hamsen muvâcehesinde mukayyed olup hakk üzre göresiz i'lâm olundugi üzre mezbûr Muharrem muteveffâ-i merkūmun yerlerin buna tapu verüp ve üç bin beş yüz akçe resm-i tapusun aldıktan sonra muteveffâ-i merkūmun yerlerin kız karındaşına zabt etdürülüp bunun elinden alınmış ise ol vechile merkūm Muharrem verdüği resm-i tapusun ba'de's-sübût şer'le geri kendiye redd etdürüp icrâ-yi hakk eylemeği sa'y-i şerîf eyliyesiz merkūm Muharrem şer'-i şerîfe tâbi' olmayup i'nâd ve gaybet ederse mezbûrı veya küfüllerin mübâşir-i merkūma koşdurup bu cânibe havâle eyliyesiz ki bu cânibde şer'le görülüp icrâ-yi hakk etdurile husûs-i mezbûre gereği gibi mukayyed olup bunun hakkını şer'le mahallinde alıveresiz ve yâhûd minvâl-i muharrer üzre mezbûrı ya kufüllerin bu cânibe ihzâr etdürüp bu bâbda bir dahi şikâyet etdurmemeği sa'y-i şerîf eyliyesiz hemîşe 'izz ve fazîlet der-terakkī-bâd.

Min ahlasi'l-muhlisîn ... [?] kā'im-makâm-i mîr-mîrân-i Bosna hâlâ.

[468] mükerrer yazılmıştır.

[19b-2]

[Varoş semti sakinlerinden Marko v. Pavle'nin emîn Hasan Ağa'ya olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin et-tâlib emîn Hasan Ağa el-medyûn el-matlûb Marko veled-i Pavle 'an Varoş kadru'd-deyn meblağ 2520 sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ'ihî ve süllime ilâ yedi'l-mahdar li't-tahsîl. Hurrire fî evâili Ramazân el-mubarek li-sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Halil Dede ibn Zülfikār, Malkoç bin Ramazan.

[19b-3]

[Lubniçe köyü sakinlerinden zimmî Yovan b. Vuyan ve zimmî Jivko v. İstepan'ın Mehmed Çelebi'ye olan ortak borçlarının kaydı]

Ed-dâyin et-tâlib Mehmed Çelebi el-medyûn Yovan bin Vuyan ve Jivko veled-i İstepan 'an Lubniçe [?] kadru'd-deyn meblağ 10650 sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâihi ve süllime ilâ yedi'l-mahdar li't-tahsîl. Hurrire fî evâil Ramadan el-mübârek sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi el-İmâm, Ömer el-Muhzır.

[20a-1]

[Memleha-yı zîr kasabası Mosnik mahallesi sakinlerinden Musa b. Numan ve Hüseyin'in varisleri olan merhûm Hüseyin'in baliğ olmamış yetimleri Halil ve Nebiyye'ye Memi Halîfe el-Imâm'ın vasî olarak atanıp, ancak fetvaya göre yetimlerin bâliğ olmuş ablaları Gülsûm bt. Hüseyin'in vesâyete daha uygun olduğundan mahkeme tarafından Gülsûm'a verilen vasî atanma vesikası]

Budur ki nefs-i kasaba-i Zîrde Mosnik mahallesinde vefât eden Musâ bin Nu'mân[?] muhallefâtine vâris olan yine karındaşı Hüseyin nâm kimesnenin evlâd-i sigârından Halil ve Nebiyye nâm sagîrlere Memî Halîfe el-İmâm vasî nasb olunmuş'idi lâkin yine kız karındaşları Gülsûm binti Hüseyin nâm hâtûn vesâyet ve terbiyyeye ensab ve evlâ olduğuna fetvâ-yi şerîfe ibrâz edüp ber-mûceb-i fetvâ-yi şerîfe mezbûr Memî Halîfe vesâyetden ref'

olunup sagîr-i merkūmânın hemşîreleri mesfûre Gülsûm emvâl ve erzâkların hıfz edüp sâ'ir müntesiblerin ve malzemeler görüb gözetmek içün cânib-i şer'-i şerîfden vasî nasb olunup ol dahi vesâyet-i mezbûre'i mahfil-i kazâda kabûl ve iltizâm etmeğin gıbbe't-tescîl hazhi'l-vesîka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz' ve teslîm olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Abdül-cebbâr Efendi el-İmâm, Ahmedî Çelebi el-Müderris, Receb bin Ahmed, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân Muhzır.

[20a-2]

[Önceki vesikada adı geçen konuyla ilgili vasî olan Gülsüm'ün Arslan Ağa mahallesi cemaatinden Ramazan b. Ali'yi vekili olarak ataması]

Budur ki mezbûre Gülsûm nâm vasî tarafından lâzım olan umûrı görüp mahalline îsâl içün yine mahalle-i Arslan Ağa cemâ'atinden Ramazan bin Ali nâm kimesne'i tevkîl eylediğine Ahmed bin Mû[y]tafcı Mü'min ve Mustafa bin Kurd Ali [~~tevkīl~~] şehâdet etmeğin kayd-i sicill şüd. Fî Ramazân li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan bin Ramazan, Şehbâz Çelebi el-İmâm, Malkoç bin Ramazan, Ömer el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır

[20a-3]

[Memleha-yı bâlâ Varoş semti sakinlerinden zimmî İstoyan v. (boşluk) adlı kişiye, Memlehateyn kazası, Destin Dol köyü sakinlerinden İvan v. İlî'nin önceleri borçlu olup, borcunu tam olarak ödediği hakkındaki hüccet]

Budur ki Memlehâ-i Bâlâ Varoşunda sâkin İstoyan veled-i (boşluk) nâm zimmî Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Destin Dol sükkânından işbu hâmil-i hâze'l-kitâb İvan veled-i İlî nâm zimmî mahzarında tav'an ikrâr ve i'tirâf eyledi ki mezbûr İvan zimmetinde bin dört yüz akçe hakkım olub hâlâ kimin ispenceden ve kimin hemşîr 'Angeliye'ye verdiği akçeden ve kimin ben dahi nakd alub bi'l-külliye zimmetinde olan meblâğ-ı mezbûr deyn olub bi't-tamâm istifâ-i deyn edüp zimmetini ibrâ'i 'âmm ile ibrâ eyledim ba'de'l-yevm merkūm İvan ile bir türlü da'vâ ve nizâ'ım yokdur dedükde mukırr-i mezbûrı vech-i meşrûh üzre ikrârında mukıru lehü'l-merkūm İvan vicâhen ve şifâhan tasdîk edicek mâ vaka'a'l-ketb.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-İmâm, İbrahim Kâtib ibn Hasan Ağa Emîn, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır.

[20a-4]

[Memleha kazası, Yaseniçe köyü sakinlerinden Mahmûd b. Geyvan'ın ağılından geceleyin biri kuzuyu tesadüfen götürüp, adı geçen Mahmûd'un bu kuzuyu ertesi gün geri aldığı hakkındaki hüccet]

Budur ki Memleha kazâsına tâbi' karye-i Yaseniçe sükkânından işbu bâ'isü'l-kitâb Mahmûd bin Geyvân nâm kimesne mahfil-i kazâya hâzir olup ikrâr ve takrîr-i kelâm eyledi ki bundan asbak âhardan bir kimesnenin bir re's kuzu koyun ağılımıza girüp geceledükden sonra ertesi ağuldan salıverüp gitdüğine beyyinem vardur istimâ' olunup tahrîr olunması matlûbumdur dedükde yine karye-i mezbûreden Ali bin Bâyezîd ve Ali bin Behrâm meclîs-i şer'-i şerîfe hâzirân olup fi'l-vâki' mesfûr Mahmûd'un koyun ağuluna ahşamdan bir re's kuzu girüp bir gece geceledükden sonra yarındası salıverdüğin re'yü'l-ayn gördük bu husûsa şâhidleriz dedüklerinde mezkūrânın şehâdetleri mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicill olundu.

Şuhûdü'l-hâl: İsmail Çelebi el-Mü'ezzin, Mahmûd Çelebi el-Mü'ezzin, Hüseyin Ağa, Rıdvân Beşe.

[20b-1]

[Memlehateyn kazasında bulunan Pâdîşâh hâsslarına ait Dolna Brişka köyünde bulunan tapulu bir çiftliğin mutasarrıfı Mehmed Bey b. Ahmed Voyvoda kendi tasarruf hakkı ile birlikte adı geçen çiftliği, Tuzla kasabası sakinlerinden el-Hâc İsmail b. el-Hâc Kurd'a sattıktan sonra Tuzla kasabasında görevli olan Beytü'l-mâl eminleri Mustafa Beşe ile Musli Beşe tarafından yeni mutasarrıfa verilen tapu]

Bâ'is-i tahrîr-i hurûf budur ki havâss-i hümâyûn karyelerinden Tuzla[469] kazâsına tâbi' Dolna Brişka nâm karyenin hudûd[u] dâhilinde vâki' Mehmed Bey bin Ahmed Voyvoda dimekle ma'rûf nâm kimesnenin taht-ı tasarrufunda olan çiftlik ve karındaşları fevt olup

[469]Orjinalinde de öyledir. Memlehateyn kazâsı bu kazânın resmî adı olduğu halde, günlük konuşma dilinde Tuzla adı kullanılmıştır.

müteveffâların hissesin dahi tapu ile alup tasarrufunda iken cümletü'l-hudûd ve kâffetü'l-hukûk mezkûr çiftliki işbu sâhibü'l-kitâb yine kasaba-i Tuzla sâkinlerinden el-Hâc İsmail bin el-Hâc Kurd kimesneye örüsile korusu ile bâg ve bâgçesile ve değirmen hissesiyle cemî' tevâbi' ve levâhikiyle müslimânlar huzûrunda iken yüz elli sîm 'aded guruşa bey'-i bât-i sahîha ile bey' idub kabz-i semen ve teslîm-i mebî' etdükden sonra bu cânibden dahi ma'rifet-nâm[e]ye tâlip olup kânûn üzre resm-i tapusu alınup mâdâm ki zikr olunan çiftlik maktû'a-i cüz'iyye cem'ine me'mûr olanlara edâ ve teslîm eyliye tasarrufuna âhardan kimesne mâni' ve dâfi' olmıya keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf ola tahrîren fî şehri Rebî'i'l-evvel li-sene hams ve hamsîn ve elf.

el-Fakîr Mustafâ Beşe Emîn-i Beytü'l-mâl, el-Hakîr Muslî Beşe Emîn-i Beytü'l-mâl hâlâ

Şuhûdü'l-hâl: el-Hâc Ahmed Efendi el-Hatîb, Ahmed bin Nasûh Bey sûhte-i hakīkī, el-Hâc Mehmed bin el-Hâc Hasan Sûhte, Abdullâh Çelebi el-Mü'ezzin be-camî'-i Tur Ali Bey, Usta Hasan el-Haffâf.

[20b-2]

[Önceki tahrirde kopya edilen tapunun sahte ve hukuka aykırı olmadığına dair el-Hâc İsmail b. el-Hâc Kurd'a mahkeme tarafından verilen hüccet]

Memleha-i zîr kasabasında Tur Ali Bey mahallesi sükkânından işbu sahibü'l-kitâb el-Hâc İsmâ'il ibn el-Hâc Kurd nâm kimesne meclîs-i şer'-i şerîfe hâzır olup takrîr-i kelâm eyledi ki Memlehateyn kazâsına tâbi' Breşka'da vâki' çiftliği mutasarrıf olan Mehmed Bey nâm kimesne çiftliğ-i mezbûrun[470] hakk-i karâr ve tasarrufunu tarlasiyle çayıriyle ve değirmen hissesiyle ve bâg ve bâgçesiyle ve bi'l-cümle örüsiyle korusiyle tevâbi' ve levâhikiyle iki yüz elli sîm guruşa bey'-i bât ile bey' ve tafvîz [u] kabz-i semen edüp hatmiyle mahtûm ve imzâsiyle mumzâ temessük verüp mûcebince beytü'l-mâl emîni Mustafa Beşe'den ve Muslî Beşe'den ma'rifet tezkiresi alınmışdır nazar olunup cânib-i şer'-i kavîmden hüccet verilme[si] matlûbumdur dedükde fi'l-hakīka merkūm Mehmed Bey'in temessüki takrîrine muvâfık olup bin elli beş Rebî'ü'l-evvelin târihiyle müverreh Mustafa Beşe ve Muslî Beşe'nin nâm kimesneler hatmiyle mahtûm ve imzasiyle mumza tezkireleri te'kîden li'l-asıl ve istihkâmen li'l-fer' çiftlik-i mezbûre keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olmağiçün kıbel-i şer'-i

[470] Orjinalinde de öyledir. Galatât-i meşhûreden bir deyimdir.

şerîfden gıbbe’t-tescîl hâzihi’l-vesîka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe ve vaz‘ ve teslîm olundu ki mahallinde ibrâz edüp ishâh ede.

Şuhûdü’l-hâl: el-Hâc Ahmed Efendi el-Hatîb, Ahmed bin Nesûh Bey suhte-i hakīkî, el-Hâc Mehmed ibn el-Hâc Hasan Sûhte, Abdullh Çelebi Mu’ezzin be-camî‘ Tur Ali Bey, Usta Hasan [el-Ha]ffâf, Koç Bey ve gayrühüm

[21a-1]

[Gürgevik köyünde vefat eden Receb b. Oruç’dan sonra bâliğ olmamış yetimlerine kalan mirasın muhallefât (tereke) defteri]

Defter-i mâl eytâm-i Receb bin Oruç el-muteveffâ fî karye-i Gürgevik el-vâki‘ fî evâhir şehr Şa‘bân li-sene erba‘ ve hamsîn ve elf:

-bârgir, re’s, çift 1, kıymet 400

-dîger bârgir, ‘aded 1, kıymet 200

-gâv re’s, ‘aded 2, kıymet 900

-inek re’s, ‘aded 2, kıymet 600

-buzagı re’s, ‘aded 2, kıymet 700

-oda ve anbâr hissesi, kıymet 220

-dam hissesi, kıymet 60

-koyun ve keçi, ‘aded, 9, kıymet 450

-köhne küppe, çift 2, kıymet 200

-sandûk, ‘aded 2, kıymet 40

-tezgâh ‘aded 1, kıymet 40

-değirmen hissesi, kıymet 450

-ev âleti, kıymet 500

-bez zirâ‘, ‘aded 100, kıymet 700

-Selânik kürdiyye ‘aded 1, kıymet 200

-siyah dolama ‘aded 1, kıymet 120

-beyâz ‘abâ dolama, ‘aded 1, kıymet 70

-eğer [?] bez dolama, ‘aded 1, kıymet 40

-def‘a bârgîr re’s, çift 1, kıymet 500

-minhâ el-ihrâcât berâ-yi hüccet ve harc-i sâ’ire meblâğ 114

-yekûn: 6400

-hisse-i Şehmân meblâğ: 1076

-hisses-i İsmail meblâğ: 1076

-hisse-i Abdulmü’min meblâğ: 1076

-hisses-i Feyhâ meblâğ: 788

-hisses-i Sâkine meblâğ: 788.

Hurrire fî gurre-i Ramazân fî sene-i mezbûre.

Ahmed bin Behrâm sâkin-i karye-i Gürgevik (Curcevik) meblâğ 298, fî târih hisse-i Sâkine içün meblâğ-ı mezkūr.

[21a-2]

[Memleha-yı zîr kasabası, Muhammed Ağa mahallesi sakinlerinden Emine Hatun vefat edip; İzvornik kasabası, Prlava köyü sakinlerinden Yusuf ve Ali, adı geçen Emine’nin kardeşi olan Mustafa adlı kişinin oğulları olduğundan dolayı Emine’nin tapulu yerleri için Yusuf ve Ali’ye tapu verilmesi hakkında]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından Muhammed Ağa mahallesi sâkinelerinden fevt olan Emine hâtûn İzvornik kasabasına tâbi‘ Prlava [?] nâm karyede sâkin Yusuf ve Ali ibney-i Mustafa nâm kimesnelerin babaları hemşîre olduğuna haber edinüp ve Novali

Mehmed bin Bâlî şehâdet eyledüklerinde Vukoman ve Rahiç çiftlikler içün tapulayup bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Mehmed Beşe, Mustafa, Koço.

[21a-3]

[Osmân Halîfe b. el-Hâc Memîşâh daha önce Meleksîmâ bt. Abdullâh Vakfı'na borçlu olup, Osmân'ın vekili olan bakkal Dervîş b. Arslan huzurunda adı geçen vakfın mütevellisi olan Hasan Efendi en-Nâib'in ikrarına göre Osmân'ın vakfa olan borcunu tam olarak ödediği hakkında]

Meleksîmâ binti Abdullâh Vakfı'na mütevelli olan Hasan Efendi en-Nâib nâm kimesne Osmân Halîfe ibn el-Hâc Memîşâh kimesnenin vekîl-i şer'isi olan bakkāl Dervîş ibn Arslan mahzarında ikrâr edüp mezbûr Dervîş'den vakf-i merkūm akçesinden bin beş yüz akçe'i bi't-tamâm ahz ve kabz eyledim dedükde sebt olundu.

Şuhûdü'l-hâl: Nûh Çelebi bin Mustafa ['an] Memleha-i Bâlâ, Ömer el-Muhzır.

[21b-1]

[Daha önce ortak ödedikleri vergilerle ilgili Dubrava köyü sakinlerinden Kurd b. Bali ile Bahşibeyli köyünden Müslim b. Ramazan arasındaki davada anlaşılan uyuşma kaydı]

Hüvel Fettâh

Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Dubrava sükkânından işbu hâmil-i hâze'l-kitâb Kurd bin Bâlî nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf-i nebevî ve mahfil-i ... [?] Musta[fa]viye karye-i Bahşibeyli sâkinlerinden Müslim bin Ramazan kimesne'i ihzâr ve mahzarında üzerine takrîr-i da'vâ edüp mezbûr Müslim beni kendi köyüne ve evine dâ'vet edüp bir yere sâkin olalım vergimiz âsân olsun deyüp fi'l-vâki' ben dahi kendi mâ-melekimi merkūm Müslim'in mâ-melekine halt edüp evinde me'an sâkin olup altı yıl mikdârı bir yerde olup cümle tekâlîf-i örfiye'i ben kendi mâlımdan harc edüp bâ'de'l-hesâb altı bin dört yüz akçe harc olmuşdur hâlâ merkūm Müslim harc-i mezbûra bana mu'âvenet ve muzâheret etmekde 'inâd etmeğin şer'le ilzâm olunmak matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl mezkūr Müslim inkâr ile cevâb

vericek bi'l-âhare meblâğ-ı mesfûrden mezbûr Kurd'a bin dokuz yüz akçe vermeği tav'an kavl ve râzî olup tarafeyn rızâsıyla meblâğ-ı mesfûr bin dokuz yüz akçe üzerine musâlaha etdüklerinde merkūm Kurd talebiyle mâ vaka'a kayd-i sicill birle hâzihi'l-vesîka sebt ve terkīm olunup yed-i tâlibe def' olundı. Fî evâhırı Şa'bân el-Mu'azzam sene 1054

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi en-Nâib, Ramazân bin Beşîr, Mahmûd Çelebi bin Ömer, Koço Bey, Osmân Beşe el-Muhzır.

[21b-2]

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Mehmed Bey tasarrufundaki Çaklovik köyünde bulunan çiftliğin, Memlehateyn kazasına tâbî Pâdîşâh hâss köylerinden olup, Çaklovik köyünde yaşayan Yusuf Beşe'ye satılmasından sonra tuzla emini Osmân tarafından Yusuf Beşe'ye verilen tapu]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki havâss-i hümâyûn karyelerinden Çaklovik nâm karye Nova hudûdunda vâki' yine Memlehâ-i zîr sâkinlerinden Mehmed Bey nâm kimesnenin taht-ı tasarrufunda olan zemîn toprağından üçüncü hissesin eşcâr-i müsmire ve gayrı müsmiresiyle kalîl ve kesîr her ne ise yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Yusuf Beşe nâm kimesne zikr olunan çiftlik toprakları bâg ve bâgçesiyle örüsiyle ve korusiyle ve cem' tevâbi' [ü] levâhikiyle iki bin dört yüz akçeye tasarruflarının bey'-i bât-i sahîh[a] ile bey' olunup cânib-i mîrîden izn ve ma'rifete tâlib ve zirâ'at olunmağla kânûn-i pâdişâhâ üzre mîrî içün resm ve ma'rifeti ahz ve kabz olunup mezkūr Yusuf Beşe yedine tasarruf içün işbu hurûf ber vech-i ma'rifet verildi. Tahrîren fî gurre-i Rebî'ü'l-evvel sene ihdâ erba'în ve elf.

el-Fakîr Osmân Emîn-i memleha-i çob

[21b-3]

[Aynı çiftlikte bulunan bazı tarlalar ile ilgili tuzla emini Osmân tarafından Yusuf Beşe'ye verilen keşf temessüğü]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki havâss-i hümâyûn karyelerinde Çaklovik nâm karyenin hudûdunda çiftlik tarlaları yanında Penye dimekle ve İbradolye ve Dolova bir mikdâr ma'îşe olmağla yine karye-i mezbûre sâkinlerinden keşf etmek içün Yusuf Beşe nâm râcil mîrî

cânibinden tapuya tâlib ve râgib olmağın kânûn-i pâdişâhî üzre yedinde[n] resm-i tapu akçesi alınup keşf olundukda mîrî içün ‘uşr-i şer‘îsin edâ eyliye mezkûr Yusuf Beşe’ye âharden kimesne mâni‘ ve müzâhim olmamak içün yedine işbu hurûf keşf olunmağiçün ber vech-i temessük verildi. Tahrîren fî gurre-i Rebî‘ül-evvel sene ihdâ ve erba‘în ve elf.

el-Fakîr Osmân Emîn-i memleha-i çob.

[21b-4]

[Vukovye köyünden zimmî İliye v. Vuçko ile zimmîye dul olan Rujiçe bt. Lazo’nun nikâh kaydı]

En-nâkih İliye veled-i Vuçko sâkin-i karye-i Vukovye vekîluhû Hranisav Boguna [Bogoye?] el-menkûhatü es-seyyibetü Rujiçe binti Lazo vekîlühâ Osmân bin Mustafa sübite vekâletühû bi-şehâdeti Jivko ve Vukadin sübite ve kayyedeFîsicill fî evâsıtı şehr-i Ramazan li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, ..., Koço, Muharrem, Osmân el-Muhzır.

[22a-1]

[Hayrullâh b. Mahmûd ile İnsâne bt. Hasan’ın nikâh kaydı]

Memlehâ-i zîr

Ez-zevc Hayrullâh bin Mahmûd vekîluhû Halil es-Sipâhî ibn Hızır ez-zevcetü’l-bikri’l-baliğatü İnsâne binti Hasan vekîlühâ Zülfikār es-Sipâhî bin Abdullâh bi-şehâdet-i Mustafâ Beşe ibn Emîrşâh ve İbrahim ibn Emîrşâh. El-mehrü’l-mü’eccel erba‘a âlâfi dirhem 4000.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[22a-2]

[Hüseyin b. Memî ile Hümâ bt. Korkud’un nikâh kaydı]

Ez-zevc en-nâkih Hüseyin bin Memî vekîluhû Hasan bin Mustafa el-menkühatü'l-bikri'l-bâliğa Hümâ binti Korkud vekīluha Hüseyin Mûyitâb sübite vekâletuhû an-kıbelihâ bi-şehâdet-i Hasan bin İbrahim ve Hüdâverdi ibn Kurd el-mehr le mü'eccel elfü dirhem vaka'a'l-akdFîevâhırı şehri Ramazan li-sene-i mezbûre

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Koço, Mustafa, Muharrem, Osmân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[22a-3]

[Memleha-yı zîr kasabası El-Hâc Arslan Ağa mahallesinde oturan Pîrî b. Hürrem vefat ettikten sonra, dul kalan eşi Selime bt. Pîrâdîn kendi çocuklarına vasî atanıp, adı geçen Selime'nin Muharrem Halîfe el-Mü'ezzin adlı kişiyi kendi vekili olarak seçtiğini]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtından el-Hâc Arslan Ağa sükkânından iken fevt olan Pîrî bin Hürrem nâm müteveffâdan evlâdına intikāl eden terekesin zabt ve hıfzı ve kazâ-i duyûn içün bir vasîden lâ-büdd olmağın yine müteveffâ-i mezbûrun zevcesi Selîme binti Pîrâdîn nâm hâtûn cânib-i şer'den vasî nasb ve ta'yîn olunup mezbûre hâtûn dahi vesâye-i merkūme'i üzerine ilzâm ve kabûl etdükden sonra mersûme Selîme hâtûn dahi hizmet-i lâzimesin ve şer'an îcâb edüp umûrun görmesi içün kendi tarafından Muharrem Halîfe el-Mü'ezzin nâm kimesne'i vekîl nasb ve ta'yîn etmeğin oldı vekâle-i mezbûre üzerine ilzâmı ve kabûlı etmeğin bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Ömer Odabaşı, İlyas Beşe, Mustafa bin Mehmed, Muharrem, Ömer el-Muhzır.

[22a-4]

[Nezir b. Bayezid ile Fatime bt. İbrahim'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Nezîr bin Bâyezîd vekîluhû İlyâs Beşe el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Fatime binti İbrahim vekîluhû Hûbyâr bin Kurd sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Kasım ve Osmân el-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[22a-5]

[Muharrem b. Kurd Ali'nin Dubrave köyünden Fatime bt. Dervîş ile nikâh kaydı]

En-nâkih Muharrem bin Kurd Ali vekîluhû Abdullâh bin Osmân el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Fatime binti Dervîş sâkin-i karye-i Dubrave [?] vekîlühâ Receb Çelebi el-Mü'ezzin sübite vekâletühû 'an kubuliha bi-şehâdeti Hasan Beşe ve Yusuf el-Halvâyi el-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem. Hurrire fî evâhırı şehr-i Ramazan li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Emîn Hasan Ağa, Koço, Osmân, Osmân el-Muhzır

[22b-1]

[Dergâh-i Âlî kapıcıbaşılarından Hasan adlı kişinin İzvornik Sancağıbeyi görevine atanması hakkındaki fermân]

Hüve

İftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim Dergâh-i mu'allâm kapucıbaşılarından Hasan dâme mecdühû tevkî'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki sen bir er ve emekdâr ve uğur-i hümâyûn-i nusret-makrûnumda hidemât-i mebrûre vecûda getürmiş müstahikk 'inâyet ve sezâvâr 'atûfet olduğu ecilden hâliyâ hakkında mezîd-i 'inâyet-i 'aliyye-i şâhânem zuhûra getürüp işbu sene erba'a ve hamsîne ve elf Ramazânü'l-mübarekinin üçüncü gününden İzvornik sancağı hatt-i hümâyûn-i se'âdet-makrûnumla sana tevcîh ve 'inâyet edüp i'lâm içün (boşluk) ta'yîn olunmuşdur buyrudum ki vusûl buldukda bir an ve bir sâ'at te'hîr ve terâhî etmeyüp varup livâ-i mezbûre mutasarrıf olup vilâyet-i mezbûre hifz ve hırâsetinde mecd ve sâ'î olup mu'accelen âdemin gönderüp berâtın ihrâc eyle mukayyed olasın şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîren fî evâili Ramazani'l-mübârek li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf.

Be-mekâm-i Konstantiniye el-mahrûse.

Vasale ileynâ fî evâhırı şehri Ramazân li-sene-i mezbûre.

[22b-2]

[Bekir b. Ali ile Halime bt. Memî'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc Bekir bin Ali vekīluhu Memî bin Durak ez-zevcetü Halîme binti Memî vekîlühâ Malkoç bin Hüseyin bi-şehâdet-i Ali bin Şehmân ve Hüseyin bin Ahmed el-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem 1000.

Şuhûdü'l-hâl: Kurd Çavuş, Mustafa Bey, Hasan Efendi.

[22b-3]

[Öşürler toplama yöntemleri ile ilgili bir fetva]

Zeyd-i za'îmin berâtında ve defter sûretinde bir zemînden hâsıl 'ani'l-üşr ve'r-rüsûm beş yüz akçe kayd olunup hâlâ zirâ'at ve hırâset edenlerden beş yüz akçeyi olur yüce ta'şîr eder yüce 'üşre mu'âdil kime taleb eder beyân buyurulup musâb oluna.

El-cevâb: isterse ta'şîr eder, isterse 'üşre bedel-i akçe alur.

Kezâ fi'l-Hulâsa ve gayrihâ.

Ketebehû el-fakîr Sâlih hâmiden musaliyyen müslimen.

[22b-4]

[Şaban b. İbrahim ile Ayşe bt. Süleyman'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Şa'bân bin İbrahim vekîluhû Ramazan bin Mustafa el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Ayşe binti Süleyman vekîluhû Ahmed sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Ömer [bin] Abdullâh ve Mehmed bin Hürrem. El-mehrü'l-mü'eccel elf ve mi'eteyn dirhem. HurrireFîevâhırı şehr-i Ramazân li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Fahrü'l-hutebâ Ahmed Efendi, Sinân Efendi el-Hatîb, Mustafâ Efendi en-Nâib, Kurd Çavuş, Hüsâm Efendi el-Hatîb, Ömer el-Muhzır.

[23a-1]

[Osmân ile Mihmâne adlı kişilere miras kalan gayr-i menkûllerin bölünmesi hakkındaki bir hüccetin parçası]

...[471] Bâlâda mesfûre olan Mihmâne hâ[tu]nun vekîl-i şer'îsi mahfil-i kazâda tâyi'an bi'l-vekâle ikrâr ve i'tirâf müvekkiletem mezbûre Mihmâne'ye babası el-Hâc Memîşâhdan intikāl eden oda ve bâgçe ve …den mâ-adâ kalîl ve kesîr emvâl ve erzâkdan karındaşı Osmân Halîfeden alup kabz eyledim min ba'dü oda ve bâgçe ve bostândan gayr-i husûsda 'alâkam kalmadı didüğinde mâ vaka'a bi't-taleb kayd olundu fi't-târih-i'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Yusuf Halîfe ibn Ömer, Arslan Halvâyî, mâ sebak, Ömer Sipâhî, Ahmed Dede, Ömer bin Osmân, Ali bin Ömer, Diğer Ali bin Ömer Sipâhî

[23a-2]

[Mihmâne bt. el-Hâc Memîşâh'ın borçlular defteri]

Tecdîd-i mâl-i Mihmâne binti el-Hâc Memîşâh:

-Lukaviçe: Marko veled-i Borko [Bojko?], 1150

-Lukaviçe: Pavle veled-i Radoy, 1150

-Karye-i Porkos Vuçina ve Praniça, 1610

-Şa'bân bin Süleyman, 1000

-Mahalle-i Mehmed Efendi İbrahim bin Morik, 100

Şuhûdü'l-hâl: Zülfikār Çelebi et-Tâcir, el-Hâc Yusuf es-Sûhte, mâ sebak, Hüseyin bin Yusuf, Ahmed bin Yusuf, Ali tâbi' Süleyman Çelebi ibn el-Hâc Dervîş.

[23a-3]

[El-Hâc Cafer Vakfı nazırı olan Mehmed Çelebi tarafından borç toplama görevine Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Bekir Efendi'nin vekili olarak atanması]

[471]Sayfa kısmen yırtıktır

El-Hâc Cafer vakfından Memlehateyn kazâsında vâki‘ zimemleri taleb ve ahza nâzir Mehmed Çelebi tarafından Memleha-i zîr sükkânından Bekir Efendi’i vekîl-i mutlak etmeğin bi’t-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: İsmail Çelebi sâkin-i Brçka, Ali Bey, Hasan Çelebi, Ahmed Çelebi

[23a-4]

[Humçe’de oturan zimmî İstepan’ın zimmî Aguşetik’e olan borcu hakkında mahkemenin ödeme diye ikazı]

Oldur ki Humçe’de İstepan zimmî mahfil-i kazâda Aguşetik zimmîye ... [?] kabûl edüp iki yüz akçe bâkī kalmağın berâ-yi tescîl etmeğe cânîb-i şer‘îden tenbîh ve iki yüz akçe edâsına tenbîh birle kayd şüd.

Şuhûdü’l-hâl: İbrahim Bradiç [Bruik, Borik?], Koço, Mustafa Hâdim

[23a-5]

[Tuşne sakinlerinden Hüseyin b. Behrâm’ın Memîşâhe bt. Pervâne’ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyine …[?] Memîşâhe binti Pervâne el-medyûn Hüseyin bin Behrâm [‘an] Tuşne ed-deyn bi-ikrârihî yüz on beş akçe havâleye verildi fi’t-târihi’l-mezbûr.

[23a-6]

[Brisniçe köyünden Ahmed b. Pervâne’in, aynı köyde Hacîre bt. Mustafa ile nikâh kaydı]

En-nâkih Ahmed bin Pervâne [‘an] Brisniçe vekîluhû Dervîş Mustafa el-menkûhatü el-bikr [el-]bâl[iğa] Hacîre binti Mustafa [‘an] karye-i mezbûre vekîluhû Yusuf bin Sefer bi-şehâdet-i Mustafa bin Osmân ... bin Mustafa. El-mehrü’l-mü’eccel semâne mi’ete. Fi’t-târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Abdülcebbâr Efendi, Yusuf Halîfe, Delî Hasan, Koço.

[23b-1]

[Derbendcilik hizmetinden dolayı Memlehateyn kazasında muâf ve müsellem bir köyün nüfûsuna muâf-nâmelerine aykırı yapılan zülümleri yasak eden bir fermânın parçası]

...[472] hakka … … kendi mallariyle ta‘mîr ve termîm eylemek üzre defâtir ve hâlâ ma’mûlün-bih olan defter-i cedîd-i Hâkānî’de derbendi ve köyümüzi kayd olunup hizmetleri mukābelesinde ‘avâriz-i dîvâniye ve cerehordan ve nüzûl ve kürekçi ve gemi binâsından ve acem oğlanı behânesiyle ve sâyir tekâlîf-i şakkadan mu‘âf [u] müsellem olduklarına ellerine ... [?] ve mu‘âf-nâme-i hümâyûn verilup kadîmden bu ana değin bunlardan tekâlîf teklîf ve taleb olunugelmiş değil iken hâliyâ cerehor ve kürekçi ihrâcına gelen kullar ve mîr-mîrân ve mîr-livâ adamları ve voyvodaları ve yoklamacılar ve kışlakcılar [?] akçe ve çavuşlar bârgîrlerin alup ve sâyir ehl-i örf tâ’ifesi gelüp ziyâde atlü ile üzerlerine konup müft [ü] meccânen yem ve yemlerin ve yağ ve bal ve koyun ve kuzu ve tavuk ve sâyir zahîr[e]lerin ve akçelerin alup ziyâde zülm ve ta‘addî eyledüklerin bildürdüklerinde bu bâbda bin elli bir târihinde Südde-i Se‘âdetümden mâliye tarafından mufassal ve meşrûh emr-i şerîfim verilmişken kanâ‘at olunmayu tekrâr tekâlif-i mezbûre taleb ile rencîde ve resîde eyledüklerinde bildirüp ellerinde olan deftere ve mu‘âf-nâmelerine muhâlif rencîde etdürülmemek bâbında emr-i şerîfim recâ eyledükleri ecilden buyurdum ki hükm-i şerîfimle varduklarında Südde-i Se‘âdetümden ihrâc olınmuş mühürlü sahîh sûret-i defter-i cedîd-i Hâkânî ve mu‘âf-nâmelerine nazar edüp göresin fi’l-vâki‘ karye-i mezbûre ahâlîsi mukaddemâ ve defâtir-i ‘atîka ve hâlâ defter-i cedîd-i Hâkâni’de derbend-i mezbûre’ye derbend dahi ve köyü dahi kayd olunup üzerlerine lâzim derbendcilik[473] ve köprücilık hizmetlerin edâ edüp ve tagyîr içün sonradan hilâfına emr-i âhar verilmiş değil ise hizmetleri [m]ukābelesinde defter mukayyed olan mu‘âfiyetlerine muhâlif hâyin kürekçi ve cerâhor ihrâcına gelenler ve tekâlîf-i ‘örfiye ve şâkka ve yoklamacılığa me’mûr olanlar selâtîn-i mâziyyeden ve hâlâ Âsitâne-i Se‘âdet’den verilen ahkâm-i şerîfime ve ellerinde olan sûret-i deftere muhâlif tekâlîf-i mezbûreyi teklîf ve akçe taleb ve ta‘addî etdürmeyüp men‘ ve ref‘ bilesiz memnû‘ olmayanları ism ve resimleri ile yazup ‘arz edüp ve husûsiçün ibrâz varmalü eylemiyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıtı şehr-i Recebi’l-müreceb li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

[472] Sayfa kısmen yırtılmıştır
[473] Bu telâffuz Batı Rumeli lehçelerine mahsûs idi.

[24a-1]

[Bahşibey köyü sakinlerinden Müslim b. Ramazan ile Kurd b. Bali ortak olan borçlar ile ilgili antlaşmanın kaydı]

Hüve

Oldur ki Bahşibey karyesinden Müslim bin Ramazan ve Kurd bin Bâlî ber-vech-i iştirâk altı bin üç yüz yetmiş akçe deynleri olup tarafeynin rızâsıyla Kurd rızâsıyla dört bin dört yüz yetmiş akçe kabûli ve Müslim bin dokuz yüz akçe kabûl ve tarafeynin rızâsıyla kayd-şüd fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi en-Nâ'ib, Koço, Muhzır Osmân, Ramazan bin Sefer, Mahmûd

[24a-2]

[En iyi fiyati vercek kişiye Nezir'e ait çayır mülkünün satılacağı kaydı]

Oldur ki Kuloğlu Nezîr Beşe mahfil-i kazâda takrîr-i kelâm edüp odamıza ve bostanımıza muttasıl olan çayır mülkümi bey' olunmak lâzım geldikde müslümanlar ile varup bey' olunursa hâricden yine behâ ile kabûl olunur ise dahi ol behâ ile kabûl etmek şartiyle sicill-i mahfûza kayd olunmak matlûbumdur didüğinde mâ vaka'a bi't-taleb kayd olundu. Fi't-târhi Şa'bân-i evâil sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Mahmûd, Muhzır Osmân.

[24a-3]

[Bir borcunun üçüncü taraf vasıtasıyla ödendiği hakkında kayıt]

Oldur ki Ahmed Çelebi [ve] Dervîş bin Arslan mahzarında ikrâr edüp el-Hâc Memîşâh zimmetinde olan eğer dükkan kirâsından ve eğer gayrı ahvâlden ba'de'l-hesâb iki bin yüz akçe Sûhte Osmân üzerinde hakkım olup hâlâ meblâğ-ı mezbûrı Dervîş yedinden bi't-tamâm alup kabz eyledim mi eğer Osmân Halîfe ve eğer Dervîş zimmetlerinde hakk-ı 'alâkam kalmadı bi'l-külliye zimmetlerin ibrâ ve iskât eyledim didüğinde ma vaka'a bi't-taleb kayd-şüd. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ma sebak, ve Muharrem Hâdim, Muhzır Osmân, Koço.

[24a-4]

[Rabia adlı kişinin Mısır'da ölen kardeşinden ona kalan miras ile ilgili vekili İbrahim Dede vasıtasıyla Bey'tü'l-mâl emînine yaptığı engelleri daha yapmamasına dair mahkemenin ikazı]

Mahrûse-i Mısır'da vefât eden Şaban bin Arslan nâm müteveffânın muhallefâti veresesinden yine karındaşı İslâm ve hemşîresi Râbi'a nâm kimesnelere intikāl edüp lâkin mezbûr İslâm'ın hayât ve memâti ma'lûm olmamağla hissesi mevkūf olmak lâzım olmağın merkūme Râbi'a'nın vekîli olan İbrahim Dede nâm kimesneye müvekillesi mezbûre Râbi'a tarafında dahl ve ta'arruz etmemek içün cânib-i şer'i şerîfden tenbîh olunup Mehmed Çelebi talebiyle kayd-i sicill olundu. Fî evâhır-ı Şa'bân el-mu'azzam sene 1054.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi ibn en-Nâ'ib, Abdü'l-cebbâr Çelebi, Yusuf Halîfe, Ahmed Çelebi el-Müderris.

[24a-5]

[Memlehateyn kazası, Gürgevik köyünden vefat eden Receb b. Oruç'un İsmail, Abdülmü'min ve Sakine adlı bâliğ olmamış çocuklarına yetimlerin kardeşi Şehman b. Receb vasî atandıktan sonra çocukların vasîleri sayesinde çocukların amcaları olan Ahmed. b. Behram'ın yetim malları nazırı için tayin edildiği hakkında]

Oldur ki Memlehateyn kazâsına tâbi' Gürgevik nâm karyede sâkin iken fevt olan Receb bin Oruç irs-i şer'le evlâd-i sigârından İsmâ'il ve Abdümü'min ve sagîre kızı Sâkine'ye intikāl eden hisse-i mevrûselerinden biz vasîden lâbüdd olmağın kıbel-i şer'den mezkûrûna babaları Receb nâm kimesneden intikāl eden akçelerin hifz ve istirbâhı içün ve hidmet-i lâzimelerin görmesi içün karındaşları Şehmân bin Receb vasî nasb ve ta'yîn olunup ol dahi vesâyet-i merkūme'i üzerine iltizâm ve kabûl etdükden sonra sigâr-i mezkûrûnün mâlları nezâreti içün 'ammuları Ahmed bin Behrâm hasbî nâzir ta'yîn olunup ol dahi kabûl etmeğin bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi el-Hatîb, Zülfikār Çelebi el-Mu'ezzin, Memî Beşe er-Râcil, Ömer el-Muhzır ve gayruhüm.

[24b-1]

[Memleha-yı zîr kasabası Atîk mahallesi sakinlerinden Mehmed Efendi el-Vâiz 80 000 nakit akçe vakf edip, Osmân Çelebi b. Süleyman Halîfe'nin vakfın mütevellisi olarak atanması]

Hüve

Oldur ki Mehmed Efendi el-Vâ'iz mahfil-i kazâda Memlehâ-i zîrden mahalle-i 'Atîk sükkânından Osmân Çelebi ibn Süleyman Halîfe mahzarında ikrâr ve i'tirâf edüp atyeb mâlından seksân bin akçe nakd-i hasene billâh vakf ve habs eyledi ve li-ecli't-tescîl mütevelli nasb eyledüği Osmân Çelebi taleb ile kayd-şüd fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Abdül-cebbâr Çelebi, Şehbâz Çelebi, Yusuf Halîfe, Ömer Efendi, Deli Hasan bin Mahmûd, Ömer Efendi**.**

[24b-2]

[Önceki tahrirde adı geçen vakıf ile ilgili Hanefî mezhebine göre vakıf sağlamlığı için mecburî dava i'lâmı]

Bâlâ'da mastûr Vâ'iz Efendi vakfından rucû' edüp mütevellî Osmân bin Çelebi İmam-i Züfer kavli üzre vakfın kayd-i sıhhatine hüküm etdükde hâkim muvakki' olan Efendi hazretleri vakfın vakfîyetine evlâ ve âharı görüp vakfın sıhhatine hüküm edüp mâ vaka'a bi't-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mâ sebak.

[24b-3]

[Ali adlı kişinin bostanında Drvenik köyü'nden Memî b. Kurd'un tek bir elma ağacının işleme hakkı hakkındaki kayıt]

Oldur ki Drvenik (*Dornik* <Slav *Tornik*> ?) karyesinden Memî bin Kurd Ali bostanında bir elma işleyüp gayrı müdâhale etmemek üzre kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Abdü'l-cebbâr, Ömer Efendi

[24b-4]

[Tatariçe köyünde oturan yeniçeri oğulları ve sair sınıflardaki köylülerin vergi taahhütleri hakkında]

Tatariçe ahâlisinden kulogli ve sâyirleri hâline göre yava ve sâyir teklîfe vermeğe cânib-i şer‘îden kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Mâ sebak.

[24b-5]

[Luka v. Marko’nun Osmân’a olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Osmân el-medyûn Luka veled-i Marko iki keyl ...? yüz yegirmi akçe alduği kayd-şüd ikrâr ile.

Şuhûdü’l-hâl: Mâ sebak.

[24b-6]

[İki zimmînin ortak olan bir borcunun kaydı]

Duran kassâb muhdetden dörder ve yegirmi yedişer kayd-şüd Andra[?] Nikola[?].

Şuhûdü’l-hâl: Mâ sebak.

[24b-7]

[Kardeş olan zimmîler Luka ve Mato’nun olan olan bir borcunun kaydı]

Luka ve Mato karındaşlar olup yüz yegirmi akçe ber vech-i iştirâk alup me‘an vermege kayd-şüd fi’târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Mâ sebak.

[24b-8]

[Çalınmış bir atının Kladne kasabası sakinlerinden Cafer b. Behram'a teslim edilmesi hakkında]

Budur ki Kladne kasabasından Hübyâr nâm kimesnenin bârgîrini kapucular götürüp Hancı Dervîş yedinden yine Kladne'den Cafer bin Behrâm nâm kimesneye teslîm olunup Kladne'den İbrahim bin Hasan ve Zülfikār bin Mehmed şehâdetleriyle kayd-şüd. Fî evâhır-ı Şa'bân el-mu'azzam sene 1054.

Memleha-i zîr'den şuhûdü'l-hâl: Mustafa bin Mahmûd, Mahmûd bin Ömer, Osmân el-Muhzır

[24b-9]

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Hüseyin b. İbrahim ile Kerîme bt. Bayezid'in nikâh kaydı]

Memleha-i zîr

Tezevvüc Hüseyin bin İbrahim vekîluhû İsmail Halîfe el-Mu'ezzin ez-zevcetü'l-bikri'l-bâligatü Kerîme binti Bayezid vekîlühâ İsmail Halîfe el-mezbûr bi-şehâdeti Arslan Odabaşı ve Mehmed Halîfe Sûhte. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'e dirhem meblâğ 800.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Malkoç bin Ramazan, Osmân el-Muhzır,

[24b-10]

[Arslan b. Kartal ile Kadire bt. Hüseyin'in nikâh kaydı]

En-nâkih Arslan bin Kartal vekîluhû Dervîş Halîfe ibn Velî el-menkûhatü Kadîre binti Hüseyin vekîlühâ Geyvân bin Abdullâh bi-şehâ[det-i] Mikdām bin Hasan ve Yusuf bin Ali. El-mehrü'l-mü'eccel elf ve sitte mi'ete. Fî evâhır-ı Şa'bân el-mu'azzam li-sene erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Nuh Beşe, Koço, Mahmûd, Kuyumcu Osmân, Muharrem Ağa.

[24b-11]

[Brdnik Dolinka köyünden Hüseyin b. Alişâh ile Ayşe bt. Neccâr Muharrem'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Hüseyin bin 'Alîşâ[h] karye-i Brdnik Dolink [?] el-menkûhatü Ayşe binti Neccâr Muharrem vekîlühâ Yusuf bin Edhem Çelebi [bi]-şehâde[t-i] Mehmed İbrahim ve Yusuf bin D…. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ma sebak.

[25a-1]

[Memlehateyn ve Gradçaniçe kazalarında bazı köylerin cizyeleri Kanije mevâcibleri için tayin edilirken, adı geçen köylerin reâyadan kânûna aykırı haracın fazlası, muâf-nâmelerine aykırı tekâlifler istenip ve onlara diğer zülümler edildiği için Dîvân-ı Budun tarafından Memlehateyn ve Gradçaniçe kadılarına gönderilen fermân]

[Kı]dvetey-i'l-kuzzât ve'l-hükkâm ma'deneyi'l-fazl ve'l-kelâm Memleha ve Gradçaniçe kādîları zîde fazluhumâ tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki taht-ı kazâ[nızda] sâkin olan harâçgüzâr re'ayâ tâ'ifesi Dîvân-i Buduna 'arz-i hâl edüp mezkûrlerin cizyelerin Kanije aklâmı kulının mevâcibler ... bedel-i ocaklık ta'yîn olunmağla her biri üzerine edâsı lâzım gelen cizye ve gulâmiyye ve kulı ve muhâsebeci ve ruznâmçeci ve culûs-i hümâyûnüm zamîmesi *ve* sâyir mesârif-i mu'ayyene ile cem'an üçer yüz seksan sekizer akçe alınmak üzre mukaddemâ cizyedârlariyle mâbeynlerinde kavl olunmuşken hâliyâ câmi' cizye olanlar kanâ'at etmeyüp kolcı akçesi nâmına ve gayrı behâne ile ziyâde akçe taleb edüp zülm eylediklerinden mâ 'adâ harâca bağlü erâzî tasarruf edenler mutasarrıf oldukları yerlerin cizyelerin tagallüb vermeyüp re'âyâ'ya çekdürüp her vechile ta'addî olunduğı bundan akdem i'lâm olundukda men' olunmak içün ellerine mü'ekked evâmir-i şerîfe verilmişken yine memnû' olmayup şöyle ki vech-i meşrûh üzre olan zülm ve ta'addî üzerimizden def' ve ref' olunmaz ise cümle terk-i diyâr etmek mukarrerdür deyü hükm-i hümâyûnüm recâ eyledükleri ecilden mu'tâd-i kadîm[e] üzre gürîhtelerinden hâric mezkûrlerin cizyeleri mukaddemâ kavl olundugı üzre üçer yüz seksan sekizer akçe alınup min ba'du ziyâde kolcı akçesi nâmına ve âhar tarîkiyle bir akçe ve bir habbeleri alınmayup ve cizyeye bağlü erâzî tasarruf edenler ve her kim olursa olsun tasarruf eyledükleri yerlerin edâsı lâzım gelen cizyleri re'âyâya çekdürilmeyüp erâzî tasarruf edenler kendüler virüviresin mâl-i mîrîye bir vechile gadr ve

re‘âyâ fukârasına zülm ve ta‘addî olunmamak bâbında fermân-i ‘âlîşânüm sâdır olmuşdur buyurdum ki Budun muhâfazasında olan destûr-i mükerrem mûşîr-i mufahham vezîrüm Hüseyin Paşa edâmellâhü te‘âlâ iclâlehünün kapucubaşlarından İbrahim Ağa zîde kadruhü vusûl buldukda siz ki kādîlarsız bu bâbda sâdır olan fermân-i vâcibü’l-ittibâ‘üm mûcebince amel edüp dahi taht-ı kazanızda sâkin olan cizye-güzâr re‘âyâsinin gürîhtelerinden hâric üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyeleri mukaddemâ kavl olunduğı üzre aldurup min ba‘du kolcı ve sâ’ir behâne ile ziyâde bir akçe ve bir habbelerin aldurmayup ve harâca [bağlü] erâzî tasarruf edenler her kimler ise bir vechile ta‘allül … etdürmeyüp mutasarrıf oldukları yerlerün edâsına … cizyelerin re‘âyâ ile me’an verdürüp re‘âyâ fukarasına ... vâki‘ olan zülm ve ta‘addîlerin men‘ ve def‘... mübâşî r-i mezbûr ma‘rifetiyle hükm-i Humâyûnum icrâsında **[25b]** Fevt etmiyesiz ammâ mukayyed olasız ki bu behâne ile mâli mîrî ... [o]lup kul tâ’ifesi mevâciblerine noksân müteretteb olmağla ...le bâ’is olmak ihtimali olmayup[?] re‘âyâ fukarâsının cizyedârlar [ha]kklarından hilâf-i mu‘tâd ve mugâyir-i şer‘ ve kânûn ve defter vech-i meşrûh üzre olan zülm ve ta‘addîlerin men‘ ve ref‘ eyliyesiz şöyleki bundan sonra yine ol vechile zülm ve ta‘addî ederler ise bu cizyelü erâzî tasarruf edenler mutasarrıf oldukları yerlerin cizyelerin vermekde ta‘allül ederler ise resm resimleri ile ve dirlikleri ile iştihârları ile vukû‘ı üzre yazup ‘arz eyliyesiz ki hakklarında fermân-i şerîfüm ne vechile sâdır olursa mûcebiyle amel oluna şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî 16 şehr-i Rebî‘ü’l-evvel sene hams ve hamsîn ve elf.

Be-mekâm-i Budun el-mahrûse.

[25b-1]

[Gradçaniçe kasabası sakinlerinden Ahmed b. Cankızıl’ın yanında bulunan at ile ilgili sahibi, Beline kazası Kozine köyünden, zimmî Mileta v. Hranisav’dan çalındığı için adı geçen Mileta’ya at geriye verileceği hakkında kadının ilâmı]

Budur ki Beline kazâsına tâbi‘ karye-i Kozine zimmîlerinden Mileta veled-i Hranisav nâm zimmî meclis-i şer‘de Gradçaniçe kasabası sâkinlerinden Ahmed bin Cankızıl mahzarında takrîr-i da‘vâ kılıp târîh-i kitâbdan mukaddem vâki‘ nukûl güninden evvel bir de’mî al bârgîrim zâyi‘ olup hâlâ zikr olunan bârgîri merkūm Ahmed bin Cankızıl yedinde buldum su’âl olunup alıverilmesi matlûbumdur deyücek gıbbe’s-su’âl mezbûr Ahmed cevâbında işbu hâlâ yedimde olan bârgîri bir senden mukaddem Gradçaniçe kazâsı muzafâtından Obudovçe

nâm karyede bir zimmîden iştirâ eyledim deyücek merkūm Mileta'dan zikr olunan al bârgîr mülkinden zâyi' olduğına beyyine taleb olundukda karye-i Kozine [?] nâ-meclis olan Ahmed Sipâhî ve dîger Ahmed nâm kimesneler mekām-i şehâdetde li-ecli'ş-şehâde hâzirân olup biz şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz hâlâ mezkūr Ahmed'in yedinden ahz olunan al bârgîr mukaddemâ Mileta zimmînin olup mülkinden zâyi' olduğına şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi şehâdet etdüklerinde mezkūr bârgîr Mileta zimmîye hüküm olunup emânet vaz' olundukdan sonra yine mezbûr bârgîr Mileta zimmîye hükm birle bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, el-Hâc Mustafa Bey, Ramazan Sipâhî, Hüseyin Ağa, Muharrem es-Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[25b-2]

[Priluka köyünden Yusuf b. Osmân'ın aynı köyden Sâkine bt. Ali'ye olan borcunun kaydı]

Der zimmet-i Yusuf bin Osmân sâkin-i karye-i Priluka

-asli mâl 290

-ribh 29, fî sene-i kâmile

Meblâğ-ı mezbûr Sâkine binti Ali es-sâkinetü fî karye-i mezbûre

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Ali bin Kurd, Rıdvân el-Muhzır, Rıdvân [bin] Memî, Yusuf [bin] Memî, Süleyman bin Pervâne.

[25b-3]

[Hüseyin b. Ömer ile Kamerşeh bt. Gazanfer'in nikâh kaydı]

En-nâkih Hüseyin bin Ömer vekîluhû Ali Sipâhî el-menkûhatü ... [?] Kamerşeh binti Gazanfer vekîlühâ Ahmed bin (boşluk) sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Mahmûd ve Hüseyin Beşe. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem vaka'a fî evâsıt-ı şehr-i Rebî'i'l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır.

[26a-1]

[Cerehor görevinden dolayı bazı köylerin muâf ve müsellem reâyası Budun kalesi ve serhaddında bulunan sâ'ir kalelerinde görevlerini yapmaları üzre gönderilecekleri hakkında Divan-ı Budun tarafından Memlehateyn kadısına ve (İzvornik) Sancağı Alaybeyisine gönderilen fermân]

Hüve

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm Mevlânâ Memlehateyn kādîsı zîde fazlühû ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân (boşluk) sancağı Alây Beyisi zîde kadrühû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki mâ tekaddemden [berü] her sene olıgelen 'âdet-i kadîme üzre livâ-i mezbûrede taht-ı kazânda vâki' olan kurânın cerehorı ihrâc ve sedd-i sedîd-i İslâmiyye olan Budun kal'ası ve ana tâbi' serhadd-i mansûr[e]m kılâ'i ve palankalarının ta'mîri içün Budun kal'asına irsâl ve îsâl etdürülmesi kânûn-i kadîm olmağla imdi bu sene-i mübârekede vâki' evvel bahâr hüceste-âsâr da taht-ı kazânda vâki' olan kurânın cerehorı mu'tâd-i kadîm[e] ve sinîn-i sâbıka üzre çapa ve kürekleri ve araba ve sâ'ir âlât-i lâzimeleri ve altı aylık zâhire [zahîre] zevâdeleri ile mu'accelen ihrâc ve vakt ve zemâniyle Budun kal'asına irsâl ve îsâl etdürülmek bâbında fermân-i 'Âlîşânum sâdır olmuşdur buyurdum ki muhâfız-ı Budun olan vezîrüm Hüseyin Paşa edâmellâhü iclâlehünün kapucubaşılarından fahrü'l-akrân Pîrî zîde kadruhû vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-i celîlü'l-kadrüm üzre amel edüp dahi bir an ve bir sâ'at te'hîr ve tavakkuf eylemeyüp taht-ı kazânda vâki' olan kurânın cerehorı mâ tekaddemden olıgelen âdet-i kadîme ve sinîn-i sâbıka üzre çapa ve kürekleri ve araba ve sâ'ir âlât-i lâzimeleri ve altı aylık zâhire zevâdeleriyle mu'accelen ihrâc veriniz evvel Budun kal'asına irsâl ve îsâl etdürmeğe dikkat ve ihtimâm eyliyesin husûs-i mezbûr umûr-i mühimmedendür 'avn ve te'hîrden ve ihmâl ve müsâheleden ve bu bâbda kadîme ve emrüme mugâyir kimesneye mâni' ve 'inâd etdürmekden begâyet hazer eyliyesiz ammâ siz ki kādîlarsız bu bâbda gereği gibi mukayyed olup bu sebeble celb-i mâl ve olıgelene mugāyir re'âyâya ta'addî ve tecâvüz olmakdan be-gâyet be-gâyet ihtiyât edüp vech-i meşrûh üzre olan emrümi yerine getürmekde bir dakīka fevt etmiyesin ve ne mikdâr cerehor ihrâc olunursa adediyle yazup memhûr defterin Budun'a irsâl eyliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâhırı şehri Saferi'l-hayr senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-mekâm-i Budun el-mahrûse.

[26a-2]

[Muhammed b. Abdurrahman ile Seyyide bt. Haydar'ın nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Muhammed bin Abdurrahmân vekîluhû Ramazan bin Hürrem el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Seyyide binti Haydar vekîluhû Haydar bin Memî sübite vekâletühû bi-şehâdeti Muhammed ve İbrahim. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem. Hurrire fî evâsıt-ı Rebî'ü'l-evvel li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Efendi en-Nâib, Hüseyin Ağa, Ramazan bin Ali, Rıdvân el-Muhzır.

[26a-3]

[Halil Çelebi b. Zülfikar'ın Mehmed Ağa'ya olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Mehmed Ağa el-medyûn Halîl Çelebi ibn Zülfikār ed-dein el-meblağ kadruhü sitte alâfi dirhem sübite bi-ikrârihi ve hükime bi-edâihi ve süllime ilâ yedi'l-mahdar li-tahsîlihî.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin en-Nâib, Ahmed [bin] Ali Halîfe, Mustafa el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır.

[26a-4]

[Mehmed b. Hüseyin ile Sâkine bt. Dervîş'in nikâh kaydı]

En-nâkih Mehmed bin Hüseyin vekîluhû Zülfikâr bin Mehmed el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Sâkine binti Dervîş vekîlühâ Şa'bân Beşe bin İbrahim Beşe sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdet-i Nasûh ve Muhammed. El-mehrü'l-mü'eccel mi'eteyn ve elf dirhem. Hurrire fî evâhırı şehri Reb'î'l-evvel li-seneti hams ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin Ağa, Koço, Ömer el-Muhzır.

[26b-1]

[Memlehateyn kazasına tâbî Tuzla mukataası köylerinden 24 köylerin hâsılları Barça palankası ağaları ve sair neferlerin mevâciblerine çoktan beri tayin edildiğine rağmen, Teneli

Muhammed Bey adlı bir kişi hukuka aykırı bir yoluyla bu hâsıllardan kendi oğlu Fethüllah'a bir duâgûyluk görevini aktardıktan sonra, Barça palankası ağaları ve sâ'ir neferleri şikayeti üzre konuyla ilgili Divan-ı Budun tarafından Memlehateyn kadısına gönderilen fermân]

[Kı]dvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm Mevlânâ Memlehateyn kādîsı zîde fazlühû tevkî'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hâliyâ intihâ-yı serhadd'de olan Barça palankası ağaları ve sâ'ir neferâti 'arz-ı hâl edüp kazâ-i mezbûra tâbi' Tuzla mukāta'ası yetmiş dört pâre karyesiyle kendülerin mevâcibleri içün aklâm-i tefrîkinde ocaklık ta'yîn olunup hizâne-i Kanije'de mahfûz olan mukābele defterlerinde mastûr ve mukayyed olup vâki' olan a'şâr-ı şer'iyyeleri kendülerin hakkı olup âharın bir vechile 'alâkası yok iken âharden Teneli Muhammed Bey dimekle ma'rûf kimesne mukāta'a-i mezbûre mâlından oğlı Fethüllâh üzerine yegirmi beş akçe du'â-gûylık vazîfesi ihdâs edüp bir tarîkiyle berât etdürmekle mezkûrlerin mevâciblerine küllî kesr ve noksân müteretteb olmağın o[l] makūle sonradan ihdâs olunan du'â-gûylık ve sâ'ir cihât vazîfeleri ref' olunup mezkûrlerin mevâcibleri defterleri mûcebince kendülere zabt etdürile deyü bundan akdem emr-i şerîfüm verilmişken mezkûr Muhammed itâ'at eyledüğinden gayrı sen ki kādîsısın [?] ol emr-i şerîf[i] sicil-i mahfûza kayd etmedüğin içün küllî mes'ûl olmuşsındır imdi mezkûrlerin mevâciblerine ocaklık ta'yîn olunan mukāta'ası mezbûrı mâlından merkūm Muhammed'in sonradan ihdâs eyledüği ve du'â-gûylık vazîfesi defterlere muhâlif olmağın ref' olunup mukāta'a-i mezbûre mâl-i merkūmlara mevâcibleri içün kayd ve ta'yîn olunduğı üzre bi't-tamâm kendülere ahz ve kabz etdürilüp min ba'du merkūm Muhammed ve ogli Fethüllâh mukāta'a-i mezbûre mâline bir vechile dahl ve ta'arruz etdürülmemek bâbında fermân-i A'lî-şânüm sâdır olmuşdur buyurdum ki (boşluk)_ vusûl buldukda senki kādîsın bu bâbda sâdır olan fermân-i celîlü'l-kadrüm üzre amel edüp ve dahi palanka-i mezbûre ağalarına ve sâ'ir neferâtine mevâcibleri içün ocaklık ta'yîn olunan mukāta'a-i mezbûre mâline min ba'du sonradan ihdâs olunan du'â-gûylık vazîfesi içün merkūm Muhammed'i ve âhardan bir ferdi bir vechile dahl ve ta'arruz etdürmiyesin şöyle ki bu def'a dahi 'inâd ve muhâlefet etmek isterse senki husûs-i mezbûre mübâşir ta'yîn olunan mûmâ-ileyh el-Hâc Muhammed zîde kadruhûsun merkūm Muhammed'i divân-i Buduna ihzâr eyliyesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîren fî evâhırı şehri Saferi'l-hayr senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Peçuy

[26b-2]

[Maoça köyünden Yusuf b. Osmân ile Kamer bt. Ali'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc Yusuf bin Osmân 'an karye-i Maoça [Kramaviça?][474] vekîluhû Halil bin Mustafa ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Kamer binti Ali vekîlühâ ebûhâ Ali bin Cafer bi-şehâdet-i Malkoç bin Kurd ve Muhammed bin Ali. El –mehr el-mü'eccel 2000 kadrühû elfâ dirhem. Fî evâhır-ı Reb'î'l-evvel sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Koço, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Rıdvân el-Muhzır.

[27a-1]

[Yırtılmış sayfada bir iki kelime okunabilmektedir]

Mutâlibede ... ... şuhûdü'l-hâl?

[27a-2]

[Gorci Vuçik ve Çanparapğlu İvan adlı zimmîler Memleha-yı zîr kasabası Varoş semtinde oturan zimmî Matko'nun borcuna kefîller olup, Matko ödemeyince kefîlleri haps olunup, yine aynı semtten zimmîler Matiye v. Martin ve Bartul v. Marko yeni kefîller olmaya razı olduktan sonra, hapiste olan kefîllerin serbest bırakılacağı hakkında]

Memleha-i zîr Varoşı zimmîlerinden Matiye veled-i Martin ve Bartûl veled-i Marko nâm zimmîler habbâz Ali mahzarında tav'an ikrâr eylediler ki Varoş-i mezbûrdan Matko zimmetinde olan beş bin akçeye kefîl olup bi'l-âhire meblâğ-ı mezbûr içün mahbûs olan Gorci Vuçik ve Çanpara Oglı İvan nâm zimmîler mahbesden itlâk olunup târîh-i kitâbdan ... şehr-i Cumâda'l-ûlânın yegirmi altıncı güni ki bâzâr güninden beş haftaya değin mezbûr zimmîlerin nefsine ve ol zamânda ihzârlarına ve her ne makūle harc olursa 'uhdemüze olmağiyçün mütekeffil olduk didüklerinde mezbûr habbâz Ali bi'l-müvâcehe râzî oldukda kayd olındı. Fî evâhır-ı Cumâda'l-ûlâ sene 1054.

Şuhûdü'l-hâl: Hüsâm [?] Çelebi bin Müslî Halîfe, Osmân Çelebi ibn Memî Hoca, Ömer el-Hayyât, Mehmed Çelebi ibn Ahmed Efendi, Ömer el-Muhzır.

[474] Büyük bir ihtimâlle bugünkü Brçko belediyesi sınırlarında bulunan Maoça köyüdür.

[27a-3]

[Kefâlet vasıtasıyla Pîrî b. Hürrem'in Mehmed Halîfe'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Mehmed Halîfe el-medyûn 'ani'l-kefâle Pîrî bin Hürrem ed-dein el-meblağ erba'a mi'ete dirhem ve sittîn dirhemen 460. Sübite bi-ikrârihi ve hükime bi-edâihi ve süllime ilâ yedi'l-muhassıl. Fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi, Hüseyin Çelebi, Malkoç bin Ramazan, Mustafa Kethudâ.

[27a-4]

[Zimmî Dragoylo v. (boşluk) 'nun Halil b. Mustafa'ya olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Halil bin Mustafa el-medyûn [~~Şehmân bin Hasan~~] Dragoylo veled-i (boşluk) ed-dein meblağan 1450 bi-şehâdet-i Şehmân bin Hasan ve Mehmed bin Kurd. Sübite [~~bi-ikrârihî~~] bi-şehâdetihumâ ve hükime bi-edâihi ilâ yedi'l-mahzar.

Şuhûdü'l-hâl: Abdullâh Efendi el-Kâdi, Nuh Efendi, Mehmed Efendi el-İmâm, Mahmûd Çelebi es-Sûhte.

[27a-5]

[Lubçe köyünden zimmî Jivko'nun Yusuf ed-Debbâg'a olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Yusuf ed-Debbâg el-medyûn Jivko 'an karye-i Lubçe[475] ed-deyn el-meblağ sitte mi'e dirhem ve hamsete derâhim 605. Sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâihî ve süllime ilâ yedi'l-mahdar. Fî târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi, Rıdvân Ağa, Deli Hasan, Ömer el-Muzhır.

[27a-6]

[Ömer el-Hayyat'ın Memleha-yı zîr sakinlerinden Pîri b. Hürrem'e kefîl bi'n-nefs olması]

[475] Bugünkü Lyubaçe (Ljubače) köyü Yala (Jala) akarsuyunun solunda bulunmakatadır. Osmanlılar zamanında nâhiye-yi Tuzla-yi zîr (Memleha-yi zîr, Slav: Donja Tuzla) dâhilinde bulunuyordu.

Memleha-i zîrde Pîrî bin Hürrem nâm kimesnenin nefsine ve deyn mutâlebede ihzârına Ömer el-Hayyât nâm kimesne mütekeffil olduğı kayd-şüd. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[27a-7]

[Yako v. Vuçik'in Matko v. Martin'e olan borcunun kaydı]

[Ed]-dâin Matko veled-i Martin el-medyûn Yako veled-i Vuçik[476] ed-deyn el-meblağ ... mi'ete derhem sübite bi-şehâdeti Görci [Corci] Vuçik ve Bartul veled-i Marko hükkime bi-edâihi ve süllime ilâ yedi'l-muhassil (boşluk) . Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Muhammed Ağa, Halil Çelebi el-İmâm, Hüseyin Odabaşı, Malkoç bin Ramazan.

[27a-8]

[Lukavçe köyü sakinlerinden zimmî Pavle ve zimmî Marko'nun Arslan Halvâyî'ye ortak olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Arslan Halvâyi ve Dervîş el-medyûn Pavle ve Marko 'an Lukavçe ed-deyn el-mablağ (~~selâse mi'e~~) selâse alâf dirhem ve selâse mi'e ve semânîn dirhemen sübite bi-ikrârihimâ ve hükime bi-edâihimâ ve süllime ilâ yedi'l-muhassil. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: [Rı]zvân el-[Muhzır], Ömer el-Muhzır, Malkoç bin Ramazan.

[27b-1]

[İzvornik Sancak Beyi olan Mustafa'ya ait şer'î ve örfî resimlerini başkalar kanuna aykırı aldıkları için, şikayetinden sonra, Pâdişâh'ın hükmüne göre bu resimler sadece Mustafa Bey'e ait olduğu hakkında, sahrâ-yı Zemun'da yazılıp İzvornik Sancağı'nda görevli kadılarına gönderilen fermân]

[476] Bu Slav isminin okunuşu *Vuçiç* [Vučić] şeklindedir.

Mefâhirü'l-kudât ..[477]. … vâki‘ olan kādılar zîde ... [tevk]ī‘-i refi‘-i Hüm[âyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki ve] kıdvetü'l-ümerâ'-i 'l-kirâm İzvornik Sancağı Beyi Mustafa dâme ‘izzühû arz-ı hâl [edüp] livâ'-i mezbûr[e]yi mûmâ-ileyhe kadîmden olıgeldüği şer‘ ve kānûn ve defter mûcebince zabt ve rabt bi-hasbi'ş-şer‘ ve‘l-kānûn kendiye ‘âid olan hukūk-i şer‘iyye ve rüsûm-i ‘örfiyye ve sâyir ‘avâyidâtin mu‘tâd-i kadîm üzre adamları almak istedükde ahârden ba‘z-ı kimesneler mâni‘ olup gadr ve ta‘addî eyledüklerin bildirüp hükm-i hümâyûnüm recâ etmeğin Âsitâne-i Se‘âdetüm tarafından ve hâlâ vârid olan evâmir-i şerîfüm mûcebince amel olunup livâ-i mezbûre kadîmden olugeldüği şer‘ ve kānûn ve defter mûcebince mûmâ-ileyhüme zabt ve tasarruf etdürüp ve bi-hasbi'ş-şer‘ ve‘l-kānûn kendiye ‘âid ve râci‘ olan hukūk-i şeri‘yye ve rüsûm-i ‘örfiyyesin her ne ise mu‘tâd-i kadîm üzre teveccüh edenlerden alıvirüp min ba‘dü ‘alâkası olmayan mezbûrları dahl ve ta‘arrüz etdürmiyesiz eslemeyüp ‘inâd ve muhâlefet üzre olanları ism ve resimleri ile yazup bildirüp ba‘dehû hakklarından fermân-i şerîfüm ne vechile sâdır olursa mûcebiyle amel eyliyesiz Âsitâne-i Se‘adetümde ve hâlâ verilen evâmir-i şerîfüm muhâlif kimesneye iş etdürmiyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. TahrîrenFîevâsıtı şehri Saferi'l-hayr senete erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-yurd-i sahrâ-yi Zemûn

[27b-2]

[Önceki tahrirde aynı konu ile ilgili İstanbul'da yazılıp, İzvornik Sancağı'nda görevli kadılarına gönderilen fermân]

Mefâhirü'l-kudât ve'l-hükkâm me‘âdinü'l-fazâyil ve'l-kelâm İzvornik Sancagında vâki‘ olan kādılar zîde fazluhüm tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn vasıl olıcak ma‘lûm ola ki kıdvetü'l-umerâ'i 'l-kirâm İzvornik Sancağı Beyi Mustafa dâme ‘izzühû Südde-i Se‘âdetüme ‘arz-ı hâl edüp livâ-i mezbûr[e] mîr-i mûmâ-ileyhe kadîmden olıgeldüği şer‘ ve kānûn ve defter mûcebince zabt ve rabt bi-hasbi'ş-şer‘ ve'l-kānûn kendiye ‘âid olan hukūk-i şeri‘yye ve rüsûm-i ‘örfiyye ve sâyir ‘avâyidâtda mu‘tâd-i kadîm üzre ademîleri almak istedükde âharden ba‘z-ı kimesneler mâni‘ olup gadr ve ta‘addî eyledükleri bildirüp hükm-i Humâyûn recâ etmeğin buyurdum ki hükm-i şerîfümler vardukda livâ-i mezbûrı kadîmden olıgelen şer‘ ve kā[nûn] ve defter mûcebince mûmâ-ileyhe zabt ve tasarruf etdürüp ve bi-hasbi'ş-şer‘ ve‘l-kā[nûn] kendiye ‘âid ve râci‘ olan hukūk-i şeri‘yye ve rüsûm-i ‘örfiyyesin her ne i[se] mu‘tâd-i kadîm

[477] Sayfa kısmen yırtıktır

üzre teveccüh edenlerden alıvirüp min ba‘dü ‘alâkası olmaya[n] mezbûrları dahl ve ta‘arruz etdürmiyesiz eslemeyüp ‘inâd ve muhâlefet üzre olanları ism ve resimleriyle yazup bildirüp Âsitâne-i Se‘âdetüme ‘arz eyliyesiz ki sonradan haklarından fermân-i şerîfümler ne vechile sâdır olursa mûcebiyle [‘a]mel eyliyesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. TahrîrenFîevâhırı şehri Muharr[emi’l-ha]râm senete erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-mek[âm-i] Kos[tantıniye el-mahrûsa]

[28a-1]

[Memlehateyn kazasında Padişah köylerinden Priluk köyünde bulunan tapulu araziler için, Tuzla emini Hasan Ağa tarafından Memlehateyn kasabasından İsmail Efendi’ye verilen tapu-name]

Vech-i tahrîr-i hurûf budurki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Havâss-i hümâyûn karyeler Priluk [?] nâm kareynin hudûdı dâhilinde vâki‘ baştinenin üçünci hisse ... ki Miroyevik [Miroyeviç] tarlası Lûg dimekle ma‘rûf ve bunun Büyük Baltalık ma‘[rûf] iki kit‘a tarla-yi Mizhâr [?] baltalığına ve Yusuf baltalığına varınca hudûd[-ı] mu‘ayyeneye varınca ve değirmen hissesiyle ve Kurtik [Kurtiç] üçünci hissesiyle ve bağçe ve dâmlar hisselerine Halil Beşe nâm kimesne mutasarrıf iken fevt olup mezkûr tarlalar tapuya mustahikk olmağiyle yine kasaba-i merkūme sükkânından İsmail Efendi nâm kimesne tapu ile tâlib ve râgib olmağla kānûn-i pâdişâhî ve âyîn-i Âl-i Osmânî mûcebince sekiz yüzer akçe mîrî içün resm-i tapu alınup zikr olan tarlaları örüsiyle ve korusiyle ve bâlâda mastûr olan sâyir tevâbi‘ ve levâhikiyle mezbûr İsmail Efendi’ye cânib-i mîrîden tafvîz olunup yedine işbu tapu-nâme li-ecli’t-temessük vaz‘ ve def‘ olundı mâdâmki mîrîye ‘âid ve râci‘ olan e‘aşâr-i şer‘iyyesin ve levâzım-i ‘örfiyyesin edâ ve teslîm eyliye tasarrufına kimesne mâni‘ olmıya mâdâmki mutasarrıf olup âhardan bir ferde mâni‘ olmiya. Tahrîren fî evâhırı Saferi’l-hayr senete hamse ve hamsîne ve elf.

El-Hakîr Hasan Ağa Emîn-i Memâlih-i Çôb hâlâ.

[28a-2]

[Memlehateyn kazasında Pâdişâh köylerinden Dragov Dol adlı yerinde bulunan tapulu çayır için, Tuzla emini Hasan Ağa tarafından Memlehateyn kasabasından İsmail Efendi'ye verilen tapu-name]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki Havâss-i hümâyûn karyelerinden Memleha-i zîr kurbında Dragov Dol nâm mahallde çayırki bir tarafı Şaban Sipâhî bağçesi bir tarafı Şehmân Efendi çayırı ve bir tarafı Osmân Çelebi ve Yusuf Ağa çayırı ve bir tarafı Şaban hâtûnunun bağçesiyle mahdûd olan çayıra Halil Beşe mutasarrıf iken fevt olup tapuya mustahhik olmağla yine kasaba-i mezbûre sükkânından İsmail Efendi nâm kimesne tapuya tâlib ve râgib olup kânûn-i pâdişâhî ve âyîn-i Âl-i Osmânî üzre resm-i tapuyi alınup ba'de'l-yevm mâlikâne mutasarrıf ola. Tahrîren Fî evâhırı Saferi'l-hayr sene hams ve hamsîn ve elf.

El-Hakîr Hasan Ağa Emîn-i Memâlih-i Çôb hâlâ.

[28a-3]

[Mahmûd b. Hasan Beşe ile Seniye bt. Mustafa'nın nikâh kaydı]

Ez-zevc Mahmûd ibn Hasan Beşe vekîluhû Receb Çelebi bin Geyvân ez-zevcetü Seniye binti Mustafa vekîlühû [vekîlühâ] Hüsâm Çelebi ibn Memi bi-şehâdet-i Ahmed bin Yusuf ve Şaban es-Sipâhî ibn Kurd. El-mehrü'l-mü'eccel selâse âlâfi dirhem, meblağ 3000.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Koço, Ahmed Çelebi el-Müderris, Ömer el-Muhzır.

[28a-4]

[Halil Çelebi'nin sabıka Tuzla emini olan Mehmed Ağa'ya altı bin akçe borcu olup, Halil Çelebi'nin Rebî'û'l-âhir ayın sonuna kadar borcunu alacaklısına geriye vereceği ve Mehmed Ağa huzurunda mahkemede yemin ettiğini hakkındaki kayıt]

Budur ki Halil Çelebi Emîn-i sâbık Mehmed Ağa mahzarında ikrâr edüp târîh-i kitâbdan Rebî'ü'l-âhir tamâmına değin altı bin akçe Mehmed Ağa'ya tahsîl etmek içün 'ahd ve peymân edicek merkūm Mehmed Ağa rızâsıyla kayd-i sicill şüd. Fi'l-yevmi's-sâmin ve'l-aşer Fî Rebî'i'l-evvel 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmedî Çelebi, Hüseyin Ağa, Koço, Ömer el-Muhzır

[28a-5]

[Osmân Dede'nin şehâdetine göre Sâlih adlı bâliğ olmamış yetime ait re'simâlin faizi Receb ayına kadar teslim edileceği hakkındaki kayıt]

Budurki Abdümü'min yetîm Sâlih nâm yetîmin zimem-i nâsda olan akçesinin murâbehasın vasîsi olan Mustafa Beşe bin elli dört târhînin Receb ayına değin edâ ve teslîm etdüğine Osmân Dede i'tirâf etmesiyle kayd-i sicill şüd. Fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Sefer Sipâhî, Ömer el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır, Ahmed Çelebi el-Müderris

[28b-1]

[Memlehateyn kazası, Tuzla nahiyesinde eski sakinlerinden bir zimmî ihtidâ edince, Muhammed adını aldıkatan sonra ve yeniçeri olup, Budun'da yeniçeri görevi verildiğinden dolayı zevcesi zimmîye Deyâne ile Budun yoluna giderken, Memleha mukataası emîni olan Hasan oğlu İbrahim diğer yeniçeriler ile Muhammed'in yolunu kesip onu vurarak, karısını tecavüz edip, eşyalarını almışlar; Muhammed Dîvân'a şikayet edince kaziyyenin teftişi konusunda Dîvân-ı Budun tarafından İzvornik Sancak Bey'ine, Memlehateyn kadısına ve İzvornik Sancağı'nda görevli olan bekçilerin serdarına gönderilen fermân. Orjinalde başlı kesik, dibâcenin başlık kısmı da yok]

... … ve'l-kirâm 'ümdetü'l-kuberâ'i'l-fihâm zû'l-kadr ve'l-ihtirâm el-muhtass bi-mezîdi 'in[âyeti'l]-meliki'l-a[lâm] İzvornik Sancak Beyi dâme 'izzühû (boşluk) … el-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl vel'-kelâm mevlânâ Memlehateyn kādısı zîde [fazlühû] ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân livâ-i mezbûrde bekçiler serdârı [z]îde kadrühû tevkī'-i refî'-i hümâyûn vasıl olıcak ma'lûm ola ki hakîm-i hâzik olmağın bundan akdem şeref-i İslâm ile müşerref olup Budun yeniçeriliği verilen dârende-i fermân-ı hümâyûn Muhammed nâm yeniçeri hâliyâ Dîvân-i Budun'a arz-ı hâl sunup İzvornik Sancağında Tuzla nâhiyesinde olan 'alâkasın kat' edüp mâ-melekin ve Deyâne[?] nâmında olan zimmîyye zevcesin dahi mahrûse-i Budun'a tahsîl dahi mahrûse-i Budun'a nakl etmek murâd edindükde kazâ-i mezbûr sâkinlerinden olup bi'l-fi'l Memleha emîni olan Hasan yolum basup, beni darb-i şedîd ile darb ve başumdan

sarığım alduğından mâ ‘adâ oğlu İbrahim dahi gülünk ve Muhammed Odabaşı balta ve Ömer Odabaşı değenek ve sâ’ir yoldaşları yumruk ve âlet-i câriha ile urup beni mecrûh ve esbâbum ve avretüm mezbûreyi elimden çeküp ta‘addî ve ziyâde tecâvüz eyledükleri mahallinde sicill ve hüccet etdürdüğün bildirüp, avreti ve hilâf-i şer‘ her neyse alınmış ise alıverilüp ve bu fesâdı edenlerin şer‘an hakklarından lâzım gelen icrâ olunmak bâbında emr-i şerîfüm verilmek recâsına tazallüm etmemek, imdi vech-i meşrûh üzre amel olunmak emr edüp buyurdum ki kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Ali zîde kadrühû vusûl buldukda, bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü’l-kadrum mûcebince amel dahi mezkûrları mübâşir-i merkūm ma‘rifetiyle ihzâr gaybet ederlerse buldurması lâzım olanlara buldurup getürüp erkân-i vech üzre tefettüş ve tafahhüs edüp göresiz kaziyye i‘lâm olunduğu gibi olup mezbûrlar kendi hâlinde olmayup yeniçeri-yi merkūm darb-i şedîd ile darb etdüklerinden mâ‘adâ zevcesi merkūm zimmîye [?] ... [?] çeküp fesâdları mukaddemâ mahallinde tescîl ve mâ-melekin ve dahi gâret ve hasâret eyledükleri vâki‘ ise imdi bu bâbda müktezâ-yi emr-i şer‘-i kavîmle amel edüp dahi mezkûrün zevcesin nev-def‘ tarafından varan vekîline teslîm ve ol vechile gâret ve hasâret olunan esvâb ve eskālin dahi ba‘d[e]’s-subût şer‘le teveccüh edenlerden hüküm edüp bî-kusûr alıverdükden sonra bu fesâdı edenler muhtâc-i ‘arz olanlardan ise muhkem haps *ve* üzerlerine şer‘an sübût bulan mevâddın süret-i sicilleri ile vukû‘ı üzre yazup Dîvân-i Budun’a ‘arz edüp değil ise şer‘le hakklarından lâzım geleni icrâ eyliyesiz ve bi’l-cümle husûs-i mezbûrun husûl-i aksâyi murâd-i hümâyûnüm olmağın sen ki livâ-yi mezbûr ve kādî-yı mezkûrsiz zikr olunan husûs-i sâyire kıyâs etmeyüp her biriniz mübâşir-i mezbûra i‘ânet ve hasbe’l-fermân vech-i meşrûh üzre itmâm-i hizmet [ü] bezl-i himmet ve sarf-i kudret eyliyesiz ammâ tamâm hakk ve ‘adl üzre olup kaziyyede medhali olmayanları dahl etdürmemekden ve bu behâne ile hilâf-i şer‘-i şerîf ta‘addî ve tecâvüzden ziyâde ihtiyât edüp, vech-i meşrûh üzre olan fermân-ı şerîfümi yerine getüresiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıtı şehri Rebî‘i’l-evvel senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-ı Budun el-mahrûse.

[28b-2]

[Birçe kazasında Goyçin köyünden İbrahim Kuloğlu’na bir kimsenin 500 akçelik borcu için Abdullâh Çelebi el-Mü’ezzin ve Ali Beşe adlı şahısların kefîl olmaları]

Ed-dâin İbrahim Kuloğlu sâkin-i karye-i Goyçin ‘an kazâ-i Praça [Birçe][478] ed-deyn ‘aleyhi hamse mi’ete dirhem kufile bi’d-deyn el-mezkûr Abdullâh Çelebi el-Mu’ezzin ve Ali Beşe ve kayyede fî sicill.

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin Efendi, Koço, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[29a-1]

[Hicrî 1055 senesinin Rebî‘ü’l-âhir ayının başlangıcına ait duâ]

Hüve’l-Mu‘în

İlâhî ente zû-fadlîn ve menni fi’l-evveli ve’l-âhiri fi-cemî‘i’ş-şuhû[r] ... husûsan fî şehri Rebî‘i’l-âhir min şuhûri senete hamse ve hamsîn ve elf min hicreti men Hüve zekiyyun behiyyun bi’l-ulûm müşerrefun.

Mîm(tamâm).

[29a-2]

[Vefat eden Abdülmü’min’in bâliğ olmamış Sâlih adlı yetimin vasîsi olan Mustafa Beşe, yetime nafakasını vermediği için, yetimin mirâs nazırı olan Osmân Dede’nin dilekçesiyle mahkeme tarafından Mustafa Beşe’ye ikaz edilmiş; Mustafa Beşe’ye vasî maaşı tayin edildikten sonra adı geçen vasî yetime nafakasını vermeye kabul ettiği hakkında]

Budur ki, Abdülmü’min eytâmından Sâlih nâm yetîme nafaka ve kisvesiyçün yevmî üç akçe vazîfe ve senevî iki keyl buğday ve bir keyl erzen ve mesken icâresi senevî yüz akçe vasîsi olan Mustafa Beşe yedinden alınmak içün müslimânlar re’yi üzre kıbel-i şer‘-i mutahhardan tenbîh olıcak, ol dahi vermeği kabûl ve iltizâm edicek, nâzır Osmân Dede talebiyle kayd-ı sicill olunup, gurre-i Muharemi’l-harâmdan bu minvâl üzre verile deyü tenbîh olundı ve yetîm-i mezbûr mâlından dahi Mustafa Beşe’ye yevmî bir akçe vazîfe ta‘yîn olunmuşdur.

[478] Praça kasabası hiçbir zaman kazânın merkezi olmamıştır. Öteki taraftan *kazâ-i Birçe* Bosna eyaletinin dört yüz senelik kazalarından biriydi. Ayrıca bkz. Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk* [Bosna eyaleti], 2. baskı, , Sarajevo, Svjetlost, 1982, s.201; M. Kemal Özergin, "Rumeli Kadıları'nda 1078 Düzenlemesi", İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan, Ankara, 1976, s.264, 278'de , bu kazânın ismini *Borce* olarak okumuştur.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa Çelebi el-Hatîb, Mehmed Çelebi el-Hatîb, İbrahim Çelebi el-Hatîb, Bekir Çelebi Mücellid, ... [?] Mehmed, Oruç Serrâc.

[29a-3]

[Osmân b. Abdullâh ile Amine bt. Hasan'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Osmân bin Abdullâh vekîluhû Mahmûd Bey el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Âmine binti Hasan vekîlühâ Muhammed [bin] Abdullâh sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Mustafa Bey ve Davud. El-mehrü'l-mü'eccel mi'eteyn dirhem vaka'a'l-akd fi't-târihi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Mustafa Bey bin Mîr Livâ Mehmed Bey, Ali Ağa el-Mübâşir, Hüseyin Ağa, Koço, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[29a-4]

[Mosorka köyünden Mustafa b. Oruç ile Sâliha binti Mustafa'ın nikâh kaydı]

Karye-i Mosorka [Mosurka?]

Ez-zevc Mustafa bin Oruç vekîluhû Geyvân [bin] Abdullâh ez-zevcetü el-müteveffâ 'anhâ zevcühâ el-munkadiyyetü 'iddetühâ Sâliha binti Mustafa vekîlühâ Alî bin Hasan bi-şehâdeti Mustafa bin Bekir ve İbrahim bin Bekir. El-mehrü'l-mü'eccel, meblağ 600.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Ağa, Mehmed Efendi, Hüseyin Ağa, Ömer Odabaşı

[29a-5]

[Abdülmü'min b. Ahmed ile Ayşe bt. Abdullâh'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Abdülmü'min bin Ahmed vekîluhû Geyvân [bin]Abdullâh el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Âyişe binti Abdullâh vekîluhâ Ahmed ... [?]sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Yusuf ve Ali. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Koço, Ömer el-Muhzır, Yusuf [bin] Abdüllh.

[29a-6]

[Mürsel b. Muhammed ile Tenzile bt. Ahmed'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Mürsel bin Muhamed vekîluhâ [vekîluhû] Hasan [bin] Abdullâh el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Tenzîle binti Ahmed vekîlühâ Hasan bin Beşîr sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Zülfikār bin Osmân ve Hasan bin Mustafa. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ali Çavuş ['an] Gostil [Gostilj, Gostily] Hasan Efendi, Hüseyin Aga, Rıdvân el-Muhzır

[29a-7]

[Oğlu Yosip'in babası olan zimmî Toma'ya kefîl bi'n-nefs olması]

Toma nâm kimesnenin nefsine yarına değin oğlu Yosip kefîl bi'n-nefs olduğı kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[29b-1]

[İzvornik Sancağı'nda bulunan Bahşi Bey vakfı mütevellisi Ali'ye beratına aykırı Budun ve başka taraflardan çok zülm yapılıp tevliyeti adaletsiz bir yoluyla kaldırıldığı için Ali'yi tevliyetine yeniden atanmak cihetiyle Dergâh-i Âlî tarafından İzvornik kadısına gönderilen fermân]

[Kıd]vetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm İzvor[nik] ... kādısı zîde fazlühû tevkī'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak[479] [m]a'lûm ola ki kazâ-i mezbûr[e]de vâki' mütevellî [müteveffâ] Bahşi Bey evkāfının mütevellisi olan dârende-i fermân-ı hümâyûn Ali Südde-i Se'âdetüme gelüp tevliyyet-i mezbûre bi'l-fi'l üzerinde olup zabt eylemek istedükde Budun tarafından biz dahi bir emr-i şerîfiyle alduk deyü ba'z-ı kimesneler müdâhale eyledüğin bildirüp elinde olan berâti mûcebince zabt etdürilüp âharı dahl etdürilmemek bâbında 'inâyet [ü] recâ etmeğin Âsitâne-i Se'âdetüm tarafından verilen berât-i mûcebince zabt etdürüp Budun tarafından ve âhardan kimesneyi müdâhale etdürilmemek emrüm olmuşdur buyurdum

[479] olıcak, mükerrer yazılmıştır.

ki emrüm üzre tevliyyet-i mezbûreyi elinde olan berât-i mûcebince zabt etdürüp min ba‘dü Budun tarafından aldum deyü dahl eden mezbûrı ve âhardan bir ferdi dahl etdürmiyesiz ve dahl olunup berât-i mûcebince kendiye ‘âid olan vazîfesinden ... [?] ve küllî nesnesin dahi almışlar ise ba‘de’s-sübût hüküm edüp girü bî-kusûr alıviresin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıtı şehri Saferi’l-hayr senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-i Konstantiniye el-mahrûse.

[29b-2]

[Memlehateyn kazasında Pâdişâh hâsslar köylerinden Destin Dol adlı köyün bir takım Müslüman ve zimmî sakinleri aynı köyde oturan zimmî Prâno v. Maryan ve babası Maryan’a köyün ortak merâsı ve kamu yolun fuzulî işgâli isnâdıyla dava açıp, şahitler davayı tasdik ettikten sonra mahkeme tarafından verilen dava hücceti]

Budurki Hâvass-i hümâyûn karyelerinden Destin Dol[480] nâm karye sükkânından Rıdvân bin Memîşâh ve Prâno veled-i Marçinko ve Bôjo veled-i İstepan ve Şimun veled-i Yuro ve sâ’irleri meclîs-i şer‘-i şerîfde yine karye-i mezbûreden Prâno veled-i Maryan nâm zimmî huzûrunda da‘vâ edüp mezbûr Maryan mâ-tekaddemden Mihalovaç[481] nâm tarla tarîk-i ‘âmm ve mer‘â iken hâlâ mezbûr Maryan fuzûllık edüp mer‘â ve tarîk olan merkūm Mihalovaç nâm tarlayi gasb ve üzerine çit edüp bize küllî zarardır didüklerinde gıbbe’s-su’âl ve ‘akībü’l-inkār mahkeme cânibinden Malkoç ve Rıdvân gönderilüp mahallinde karye-i Hudeç’den[482] Geyvân Kuhil [?] ve Yusuf bin Sefer ve Moluhe’den[483] Firûz bin Nasûh ve Abdülmü’min ibn Ebûbekir ve İbrahim bin Hürrem ve Ebûbekir bin Corci pîrî makām-i şehadetde li-ecli’ş-şehâde hâzırûn olup fi’l-hakīka mezbûr Mihalovaç elli altmış senden belki yüzyıldan beri mer‘â ve tarîk-i âmmdır bu husûsa şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü mahallinde dahi şehâdet etdükleri mezbûr Malkoç ve Rıdvân gelüp ihbâr etdüklerinde, mesfûr Mihalovaç uslûb-ı sâbık üzre mer‘â ve tarîk-i âmm olmağiyçün hâzihi’l-vesîka bi’t-taleb kayd-i sicill şüd. Hurrire fî evâ’il-i şehr-i Reb‘î’ül-âhir li-sene-i mezbûre.

[480]Memleha-yi zîr (Donya Tuzla) kasabasının yakınında bulunan bugünkü Tuzla’da Kreka tren garının bulunduğu yerinde Destin Dol diye bir köydü. 1548 tarihli mufassal tahririnden önceki zamanlarda köy olmayıp, bir mezra’aydı.

[481]Adem Handžić'e göre bu yer adının okunuşu Mihaljevac [Mihalyevats] olmalıdır. Fakat bu yer adının okunuşu Mihalovac [Mihalovats] aynı derecede muhtemeldir.

[482]Jala [Yala] akarsuyun sağ sahilinde bulunan bir köydü. Bugünkü Bukinje [Bukinye] kömür madeninin yakınında bulunuyordu.

[483] Hudeç yakınında bulunan bir köydü. Bugünkü Tuzla şehri semtlerinden biridir.

Şuhûdü'l-hâl: Muslî Halîfe el-Kâtib, Hasan Çelebi ibn Muslî Efendi, Hüseyin Ağa, Mustafa ibn Muhammed Çelebi, Lütfî bin Dervîş, Ömer el-Muhzır.

[29b-3]

[Önceki vesikada kaıyıt edilen dava ile ilgili zimmî Prâno'nun bu kaziyyeden dolayı gelecekte hiç bir dava açacağı hakkında yemin]

Budurki mezbûr Prâno nâm zimmî mezkûr Mihalovaç husûsı mahallinde isbât olundığı üzre karar eylesin ba'de'l-yevm bu husûsda bir dürlü da'vâ ve nizâ'ım eğer olursa ta'zîr ve cürme mustahikk olayın deyü tav'an eyledüği i'tirâfı karye-i mezbûre ahâlisi talebiyle kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: mâ Sâbıkūn.

[30a-1]

[Çoktan beri Memlehateyn ve Gradçaniçe kazalarında oturan cizyeli reâyanın, cizyeleri ocaklık yoluyla Kanije kullarına mevâcib olarak tayin edilimiş; yeniden reâyâ cizyesi olarak adı geçen reâyâya fazla zülm edildiğinden dolayı, bu reâyâ ile Kanije kulları arasında Budun vezîri Hüseyin Paşa önünde yapılan anlaşmaya göre Dîvân-ı Budun'dan Memlehateyn ve Gradçaniçe kadılarına gönderilen fermân]

[Kıdve]tey-i 'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm Memlehateyn ve Gradçaniçe kādıları zîde fazlühumâ tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki, taht-ı kazânızda sâkin olan harâc-güzâr re'âyâ tâyfası Dîvân-i Budun'a gelüp mezkûrların cizyeleri Kanije kal'ası kullarının mevâciblerine bedel-i ocaklık ta'yîn olunmuş aklâmları olmağın her biri üzerine edâsı lâzım gelen cizyelerin ve gülâmiyelerin ve kolcı ve muhâsebeci ve rûznâmeci ve culûs-i hümâyûnum zamîmesi ve sâyir mesârif-i mu'ayyeneleri cümle üç yüz seksen sekizer akçe alınmak üzre mukaddemâ olan cizyedârlar ile mâ-beynlerinde kavl olunmuşken sonradan câmi' cizye olanlar kanâ'at etmeyüp ziyâde alup ta'addî olunmağla men' olunmak içün bundan akdem mâliye tarafından emr-i şerîfüm verilüp ve harâca bağlı erâzî tasarruf edenler her kimler ise tasarruf etdükleri yerlerin cizyesin re'âyâ ile me'an vereler deyü fermânum olmışken yine ta'allül olunup mâbeynlerinde münâza'ât-i kesîre vâki' olduğundan mâ 'âdâ kul mevâcibi tamâmen cem' olmak mümkin olmamağla hâlâ Budun muhâfazasında

olan destûri-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü'l-âlem nâzim-ı menâzimü'l-ümem vezîrim Hüseyin Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü huzûrunda kal'e-i mezbûre kulları ağaları ile re'âyâ tâ'ifesi murâfa'a olduklarında bin elli dört senesi mevâcibi tamâmen tekmîl olunmak üzre tarafeynin rızâlarıyla gürîhtesiz her bir cizye on üç akçe dahi zamm olunup cem'an dörder yüz ... [?] akçe cem' olunup ziyâde bir akçe verilmemek üzre mâbeynleri sulh olmağın sene-i mezbûre cizyesi gürîhtesiz dörder yüz birer akçe hesâbı üzre cem' olunup cizyedâr olanlara ziyâde bir akçe ve bir habbe aldurmamak bâbında fermân-i Âlî-Şânım sâdır olmuşdur buyurdumki (boşluk) vusûl buldukda siz ki kādîlarsız bu bâbda sâdır olan fermân-i celîlü'l-kadrım mûcebince amel edüp dahi taht-ı kazânızda cizyeye bağlı erâzî tasarruf edenler eğer re'âyâ tâ'ifesidir eğer gayrıdır her kim olursa olsun kal'e-i mezbûre kullarının mevâciblerine bedel-i ocaklık ta'yîn olunup sene-i mezbûre mevâcibi içün cem' olacak mâl-i cizye'i müşârün ileyh vezîrim Hüseyin Paşa edâmellâhü te'âlâ iclâlehü huzûrunda tarafeynin rızâlarıyla sulh oldukları vech üzre cümle harc ve mesârif-i mu'ayyene ile me'an gürîhtesiz her bir cizye içün dörtyüzbir akçe'i[484] cizyedâr olanlara bi't-tamâm edâ ve teslîm eyledüklerinden sonra min ba'dü harc ve mesârif ve gülâmiyye ve kolcı ve muhâsebeci ve rûznâmeci nâmiyle ve âhar tarîkiyle hilâf-i emr ve mügâyir-i fermân-i hümâyûn cizyedâr olanlara ve adamlarına ziyâde bir akçe ve bir habbelerin aldurmayup ve bir vechile zülm ve ta'addî etdürmeyüp men' ve def' eyliyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Cemâziyü'l-evvel li-sene hamse ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-i Budun.

[30a-2]

[Tur Ali Bey cemaati sakinlerinden iken, vefat eden Osmân b. Hasan'in karısı Kadire'nin vekili Osmân b. Mahmûd Voyvoda huzurunda iki şahit vasıtasıyla adı geçen merhum Osmân ile Sirem Sancağı'nda Radça kasabası sakinlerinden Muhammed Beşe v. Yovan iki kardeş oğulları mahkemede ispat olunduğu hakkında hüccet]

Budur ki bi'l-fi'l Sirem Sancağına tâbi' Radiça[485] kasabası sükkânından Muhammed Beşe veled-i Yovan veled-i Bogdan[486] veled-i Deyan nâm kimesne bundan akdem Tur Ali Bey

[484] Satırlar arasında *dört yüz* başka bir el yazısı ile yazılmıştır.
[485]Büyük bir ihtimalle Sirem Raçası (Sremska Raça). Eskiden kasaba olup şimdi Sırbistan'nın Srem ilinde bulunan bir köydür. Sirem Raçası yanında, iki başka yakında bulunan kasaba vardı: *Sırp Raçası [Srpska Rača]* ve *Bosna Raçası [Bosanska Raça]*. Adı geçen üç kasaba stratejik yerlerinde bina edilmiştir. Drina nehrinin Sava

cemâ‘atinde sâkin iken fevt olan Osmân bin Hasan nâm kimesnenin zevcesi olan Kadîre nâm hâtûnun müvekkeli olan Osmân bin Mahmûd Voyvoda müvâcehesinde meclîs-i şer‘de merkūm Osmân bin Hasan Muhammed Beşe iki karındaşı oğulları olduğına Behrâm bin Hasan ve Ahmed bin İbrahim şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde verâ[set]-i mezbûre münhasıra olmağın merkūm Muhammed Beşe talebiyle kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâ'ib, Şehbâz [?]bin Pîrî, Ahmed bin İbrahim, Süleyman sâkin-i karye-i Humçe, Abdüsselâm bin Mahmûd, Koço

[30b-1]

[Budun kalesi sakinlerinden debbâğ Kel Hasan'ın Memleha kasabası Kösünce cemaatinde bulunan mülk külübesini vekili İslâm Halîfe vasıtasıyla Muhammed Ağa Câmii Vakfı'na sattığı hakkında kayıt]

Budur ki kal‘e-i Budun sâkin olan debbâğ Kel Hasan Kösün[c]e[487] cemâ‘atinde vâki‘ mülk odasın Muhammed Ağa câmi‘i evkāfı içün ma‘rifet-i şer‘le bey‘ etmesi içün İslâm Halîfe'i vekîl-i mutlak eyledüğine Zülfikār Beşe ve Hüseyin bin Mustafa el-Hayyât şehâdet etdüklerinde İslâm Halîfe talebiyle kayd-i sicill olundı. Hurrire fî evâhır-ı şehr-i Cumâde'l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin Efendi, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[30b-2]

[Memlehateyn kazasında oturan tuzcu, derbendci ve köprücü hizmetlerini yapan reâyâ çoktan beri muâf ve müsellem olunup, yeniden onlardan fazla vergi istenip, başka zülmler yapılınca şikayet ettikleri için Dîvân-ı Budun tarafından bu zülmlere karşı ciddî tenkit içerilip gönderilen bir fermân]

---

nehrine nehir ağzı yakın ve strateji tarafından çok önemli yerlerde Osmanlı kaleler bulunuyordu. Bkz. Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s. 24, 35, 44, 56, 227.

[486]Bu isim Eski Slavca kökenli olup, okunuşu bu şekilde olmalıdır.

[487]Memleha-i zîr kasabasının 1600 sonralarında kurulan bir cemaat. Câmi vâkıfı Kösünce Osman Bey'di. Bu vesîka Kösünce Osman Bey câmii hakkındaki bugüne ulaşan en erken tarihli kayıttır. (Handžić, *Tuzla* **i njena okolina u XVI vijeku**, s. 188). Handžić'ê göre Kösünce cemaatinin ismi ilk defa 1701 senesinde geçmektedir.

Kidvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm mevlânâ Memlehateyn kādısı zîde fazlühû tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki dârendegân-i fermân-i hümâyûn kazâ-i mezbûra tâbi' Çôb mukāta'asından memleha hidmetine ta'yîn olunan kurâ re'âyâsiyle Havâss-i hümâyûnümdan derbendci ve köprüci olan Dolna Visora[488] ve Drença[489] ve Humçe[490] ve İpçelik ve Yablaniçe[491] nâm karyeler ahâlîsi Dîvân-i Budun'a 'arz-ı hâl edüp bunlar kazâ-i mezbûrde memleha ve derbend ve köprüci hizmetine 'avâriz-i divâniyye ve tekâlîf-i 'örfiyyeden mu'âfiyyet üzre ta'yîn olunup üzerlerine edâsı gelen cizyeleri fermân olunduğı üzre kadîmden üçer yüz yetmiş akçe ve ... [?] cizyesinden zamm olunan on üçer akçe ki cem'an üçer yüz seksen üçer akçe'i her sene cem'ine me'mûr olanlara edâ etmişler iken hâliyâ câmi'-i cizye olanlar dört beş senden beri vech-i meşrûh üzre cizyelerin almağla kāni' olmayup ziyâde cizye taleb edüp ve alup ziyâde gadr ve ta'addî eyledüklerin bildirüp fermân olunan ziyâde ile rencîde olunmamak bâbında emr-i şerîfüm recâ eyledükleri ecilden buyurdum ki hükm-i şerîf-i vâcibü'l-inkiyâdumla varduklarında husûs-i mezbûre mukayyed olup göresin fi'l-vâki' mezkūrler 'avâriz-i divâniyye ve tekâlîf-i 'örfiyyeden mu'âf olmak üzre memleha ve derbend ve köprü hizmetine me'mûrlar olup edâ-yi hizmet edüp üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyelerin fermân olunduğı üzre edâ ederler iken dört beş seneden beri cem'ine me'mûr olanlar minvâl-i meşrûh üzre almayup ziyâde cizye taleb ve mu'âfiyyetlerine mugâyır ta'addî ve tecâvüz etdükleri vâki' ise câ'iz değildir kadîmî üçer yüz yetmiş akçe cizyeleri üzerine ... [?] cizyesinden zamm [~~ve ilhâk~~] olunan on üçer akçe ki cema'an üçer yüz seksân üçer akçe cem' ve tahsîl olunduktan sonra min ba'dü yoklayup [?] kolcı akçesi ve gayri behâne ile câmi'-i cizye olanlara bunları rencîde ve remîde ve tecâvüz etdürmeyüp men' ve def' ve bu behâneleriyle ne re'âyâya gadr ve ta'addî ve ne mâl-i mîrîye girü noksân müteretteb olmak ihtimâli ola memnû' olmayup ta'allül ve 'inâd üzre olanı yazup bildirüp bu husûsiyçün tekrâr şikâyet olunmalı eyelemiyesin şöyle bilesin alâmet-i

[488]1533 İzvornik Sancağının mücmel tahrir defterine göre *Visori* nâhiyesinde *Dolne Visore* diye bir köy bulunuyordu. Ayrıca bkz. ***Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka (iz 1519. i 1533. godine)***, haz. Adem Handžić, Građa, XXVII, Odjeljenje Društvenih Nauka Knjiga 22, Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Sarajevo, 1986, ss.153, 155.

[489]1533 İzvornik Sancağının mücmel tahrir defterine göre *Visori* nâhiyesinde *Drijenča*[*Driyença*] diye bir köy bulunuyordu. Muhtemelen bugünkü *Drijenča* [*Driyença*] ile aynısıdır. *Drença* şeklindeki okuma tercih edilmiştir.

[490]1533 İzvornik Sancağı'nın mücmel tahrir defterine göre *Visori* nâhiyesinde *Gornji Humci*[Gornyi Humtsi], *nâm-ı diğer Mali Humci* ve *Dolnji Humci* diye iki köy bulunuyordu. Sicildeki vesîkada Humci (osm. Humçe) yer adı rastlanıyor. XVI yüzyılında Humci köyünde derbendciler yaşamaktaydı. Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku** ss. 204- 205.

[491]1533 İzvornik Sancağının mücmel tahrir defterine göre *Visori* nâhiyesinde *Jablanica* [*Yablanitsa*] diye bir köy bulunuyordu. XVI. Yüzyılda Jablanica'da[Yablanitsa] derbendciler bulunuyordu. Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s. 106.

şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Cumâde’l-ûlâ sene hams ve hamsîn ve elf. Be-medine-yi Budun el-mahrûse.

[30b-3]

[Halil b. el-Hâc Korkud’un vefât eden Osmân b. Hasan’ın bâliğ olmamış yetimlerine 1500 akçelik borcu olup, ödenmek şartıyla mahkeme tarafından yazılan ikaz kaydı]

Budur ki Osmân bin Hasan nâm müteveffânın yetîmleri akçesinden bin beş yüz akçe Halil bin el-Hâc Korkud zimmetinde olmağla ikrârı mûcebiyle muzâyaka olmağın edâsiyle tenbîh birle kayd-i sicil olundı. Fi’t-târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Koço, Mü’min Beşe, Ömer el-Muhzır, el-Hâc Dervîş.

[31a-1]

[Satılan deri ve kürk çeşitlerinin fiyatları ile alınan resimlere ait fermanın kısmen yırtık metni]

... [?] ve çift içün bey‘ ve şirâ olunan hayvândan nısf-ı resm ellişer nısf-ı resm penez ve kafa da içün alınandan resm kertik yirmi beş penez ve bid‘at yirmibeşer penez cild-i kâvdan yirmi sekizer penez aldırup aslâ ziyâde ve noksân aldırmayup mezbûrlardan ve celeb-keşân tâ’ifesinden dahi olıgelene mugâyır mâni‘ ‘inâd ve muhâlefet etdürmeyüp mu‘tâd-ı kadîm ve sinîn-i sâbıkadan beri ve ne vechile zabt ve cem‘ tahsîl olınagelmiş ise buna dahi ol vechile zabt ve tasarruf ve ahz ve kabz etdüresin şer‘ ve kânûna ve olıgelene mugâyır mâli [mâl-i] mîrîye gadr ve zarar ve ne hôd fukarâya ta‘addî ve tecâvüz etdürmiyesin bi’l-cümle husûs-i mezbûr umûr-i mühimmedendir olıgelene ve şer‘ ve kânûna mugâyır amel eder olur ise resm ve resîmleri ile yazup ‘arz eyliyesin şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî şehri Rebî‘i’l-evvel li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medine-i Budun el-mahrûse.

[31a-2]

[Memlehateyn kazasında Pâdişâh hâssları köylerinin birisinde bulunan İslavinovik çiftliğinin bazı tarlalarla ilgili Memâlih-i çôb mukataası emîni tarafından önceden Şimontorna Sancağı Beyi olan Muhammed Bey'e verilen tapu-nâme temessüğü]

Sâbıka Şimontorna Sancağı Beyi olan kıdvetü'l-umerâ'i 'l-kirâm mîr-livâ Muhammed Bey hazretleri meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde yedinden işbu bin elli beş Rebî'ü'l-evvelin evâ'ili târîhiyle müverreh Memâlih-i Çôb emîni olan Hasan Ağa'nın hatemi ile mahtûm ve mumzâ tapu tezkiresin irâd edüp nazar olundukda mehfûmında Havass-i hümâyûn karyelerinden İslavinovik[492] çiftliğinden Haydar-zâde Ahmed Bey dört kıt'a tarlasını Alây Bey-zâde Ahmed Bey bir kıt'a büyük çayırını bundan akdem fevt olan Arslan Ağa nâm kimesneye bey' olunup ba'dehû mezbûr tarlalar mîr livâ Muhamed Bey'e tapu ile ve hüccet-i şeri'yye ile mutasarrıf eylemek Memleha-i zîr'de sâkin iken fevt olan Arslan Ağa'nın oğlunun oğlu olan Cafer Bey nâm kimesne mezbûr tarla bizim hakkımızdır velâkin zikr olunan beş kıt'a tarlaları mîr-i müşâr ileyh Muhammed Bey'e ferâgat edüp mezbûr tarlalarda vechen mine'l-vücûh hakkımız ve 'alâkamız kalmadı demek ile tekrâr mîr-livâ Muhammed Bey ta[p]u-nâmeye tâlib ve râgib olup resm-i tapusu mîrî içün alınup ve mezbûr tarlalar tarafımızdan mîr-i müşâr ileyh tafvîz olunup yedine işbu tapu-nâme temessük içün ketb olunup verildi deyü mastûr ve mukayyed bulunmağın istihkâmen li'l-asl kıbel-i şer'den hâzihi'l-vesîka yed-i tâlibe vaz' ve def' olunduğı bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: İbrahim Bey ibn Mîr-Livâ Osmân Bey, Dervîş bin Arslan el-Halvâyî, Malkoç bin Mustafa, Mustafa, Dîvâne Hasan, Muharrem el-Bostâni, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[31a-3]

[Abdülkerim b. Mehmed ile Ayişe bt. Rıdvân'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Abdülkerîm ibn Mehmed vekîluhû Şehbâz bin Receb ez-zevcetü el-bikr Ayişe binti Rıdvân vekîluhû Süleyman bin Gazanfer bi-şehâdeti Halal el-İmâm ve Bekir bin Gazanfer. El-mehrü'l-mü'ccel elf dirhem, meblağ 1000.

[492] Bugünkü Tuzla'nın güneyinde Jala [Yala] akarsuyun solunda Slavinovići [Slavinoviçi] köyü bulunmaktadır. XVII. Yüzyılın başlangıçlarına kadar bu köyün en az üç tane farklı isimleri vardı: Preskočići [Preksoçiçi], Brzkočići [Brzkoçiçi] ve Trnovac [Trnovats], Slavinoviç yer adı ilk defa bu sicilde yer almaktadır.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[31b-1]

[İzvornik kazasında Melin köyü sakinlerinden Yahya Bey Zaîm'in kendi zevcenin Fatime Hâtûn'un vekili olarak, Memlehateyn kazası İpçelik köyünde bulunan Radkozare çiftliği ile ilgili Belgrat şehri sakinlerinden el-Hâc Kasım'a dava açtıktan sonra, iki taraf arasındaki anlaşmaya ait sulh hücceti]

Budur ki İzvornik kazâsına tâbi' karye-i Melin [?] sâkinlerinden yine zevcesi Fât[ime] Hâtûn tarafından Memî Çelebi ve Uzun Süleyman şehâdetleri ile vekâlet-i sâbite olan Yahya Bey nâm za'îm meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfe hâzır olup nefs-i Belgrad sükkânından işbu sâhibü'l-kitâb el-Hâc Kasım nâm kimesne mahazarında bi't-tav' ve rızâ ve ikrâr ve i'tirâf eylediki Memlehateyn kazâsına tâbi' İpçelik nâm karyede vâki' 'inde'l-ahâlî hudûdi ma'lûm Radkozâre [?] dimekle ma'rûf yerleri bundan asbak magzûben katl olunan Sarı Cafer Bey'in mâ-meleki mîrîye zabt olunup çiftlik-i merkūm dahi mîrî cânibinden Mîr-Livâ Ömer Bey'e ferâgat olunup Ömer Bey fevt olup sagîr oğluna intikāl edüp vasîsi olan Ali Ağa zarûret-i deyn içün seksen bin akçe mukābelesinde mezbûr el-Hâc Kasım'a ferâgat ve tafvîz etmekle yedine emîn tarafından ma'rife[t] tezkiresi virilmişdir lâkin merkūm Cafer Bey'den oğlu Ahmed intikāl edüp Ahmed'in fevtinden vâlidesi müvekkilem mezkûre Fâtime tapu ile alup çiftlik-i merkūm husûsunda mâbeynimizde ziyâde da'vâ ve husûmet olmağla bi'l-âhara es-sulhu hayrun vefkince müslimûn-i muslihûn mâ-beynimize tavassut etmekle on iki bin akçe üzre sulh edüp bedel-i sulh olan meblâğ-ı merkūmı el-Hâc Kasım yedinden bi't-tamâm vekâletim hasebiyle ahz ve kabz eyledim ba'de'l-yevm çiftlik-i mezbûr ve üzerinde olan evleri ile damları ile değirmenleriyle örüsiyle korusiyle ve bi'l-cümle levâhik ve murâfikiyle mezbûr el-Hâc Kasım zabt ve rabt edüp keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun ba'de'l-yevm bir dürlü medhal ve 'alâkam kalmadı deyü bi'l-vekāle olan i'tirâfını mukırr lehû el-merkūm el-Hâc Kâsim bi'l-müvâcehe tasdîk edicek mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Müfti Efendi Hazretleri Mahmûd Efendi, Yahya Çelebi, Muhammed Efendi, Ahmed Efendi el-Müderris, Mehmed Efendi Tezkireci, Nâ'ib Mehmed Efendi, Osmân Efendi el-İmâm, Abdi Çelebi eş-Şeyh, Müslihuddîn el-İmâm, Osmân Efendi el-İmâm, Memî Çelebi, Muharrem Efendi el-İmâm, Nasûh Halîfe, Ahmed Çelebi Şeyh-zâde, Hasan Çelebi el-Mu'ezzin, Ebûbekir Halîfe el-Mu'ezzin, Muhammed Çelebi el-Mü'ezzin, Yusuf el-Mü'ezzin,

Muntehâ Halîfe, Mahmûd Çelebi bin Hûbyâr Efendi, Ahmed Çelebi, diğer Mahmûd Çelebi, Ali Halîfe, Muhammed Çelebi Çavuş-zâde, Yusuf Katib, Uzun Süleyman, Ahmed Sipâhî, Emîn Ömer Beşe, Halil Beşe, Arslan Ağa ve gayruhüm.

[31b-2]

[Memleha-yı zîr kasabasında Cündî-zâde mahallesi sakinlerinden Ali b. Muhammed ve Dilaver tarafından aynı mahallede alınan bâc ve bâzâr mukataası için Beytü'l-mâl emîni Osmân tarafından verilen vesika]

Vech-i tahrîr hurûf budur ki işbu bin elli dört târih[in]de Memleha-i Zîr mahallâtinden Cündî-zâde mahallesinde Muhammed Bey hazretelerinin çayırı yanında vâki' olan sokağı bâc ve bâzârını yine mahalle-i mezbûre sâkinlerinden Ali bin Muhammed ve Dilâver nâm kimesnelere mîrî cânibinden bin üç yüz elli akçeye iltizâm ile verilüp ve kendiler dahi iltizâmı kavl edüp ve bundan mukaddem bir iki kimesneye verilmiş iken lâkin kendiler izdiyâd etmekle ve mîrîye evlâ ve enfe'a olmağın ve cürm vâki' olursa nısfiyet üzre olmak **[32a]** ve ehl-i şart olunup yedlerine işbu hurûf zabt içün verildi ve 'izzetlü fazîletlü efendi hazretlerinin sicill-i mahfûzuna kayd edüp işe mübâşeret edeler. Sene 1055.

El-hakîr Osmân Çöb emîni hâlâ

[32a-1]

[Bırçka kasabasından Hasan b. Şaban Sipâhî ile Daye bt. Halil Çavuş'un nikâh kaydı]

Ez-zevc Hasan bin Şabân Sipâhî sâkin-i kasabâ-i Bırçka kal'a [?] vekîluhû Hasan Beşe el-menkâhatü'l-bikri'l-bâliğa Daye [?] binti Halil Çavuş el-müteveffâ fî karye-i Voynuçik [?][493] vekîlühâ Muhammed bin Ahmed sübite vekâletuhû an-kıbelihâ bi-şehâdet-i Hüseyin Beşe ve Ahmed. El-mehrü'l-mü'eccel elfeyn dirhem vaka'a'l-akd fî evâsıt-ı Cemâziye'l-ûlâ li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâ'ib, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[493]Tespit edilememiştir.

[32a-2]

[Maglay kazası Milin köyünden Novko Prviçin'in İbrahim b. Ali Beşe'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâin İbrahim bin Ali Beşe el-medyûn Novko Prviçin[?] sâkin-i karye-i Milin 'an kazâ-i Maglay ed-deyn 'aleyhi sitte ve elf dirhem sübite bi-şehâdeti Yusuf Sipâhî bin Süleyman Çavuş ve diğer Yusuf bin Abdullâh ve süllime ile'l-havâle li-ecli't-tahsîl fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mahmûd Ağa ez-Za'îm, Muhammed Bey ez-Za'îm, Osmân Bey ez-Za'îm, Ebûbekir Efendi, Ahmed Halîfe el-Mü'ezzin, Rıdvân el-Muhzır.

[32a-3]

[Dervîş b. Kurd ile önceki evliliğnden dul ya da boşanmış olan Ayişe bt. Abdullâh'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Dervîş bin Kurd vekîluhû İbrahim bin Gazânfer el-menkūhatü es-seyyib Ayişe binti Abdullâh vekîlühâ Durak bin Geyvân sübite vekāletuhû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Halil ve Ali. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâ'ib, Ali Halîfe el-Mu'ezzin, Koço, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır.

[32a-4]

[Recep ayına kadar geçerli olmak şartıyla, Muhamed Beşe b. Abdullâh tarafından İslam Halîfe vekili olarak atanması]

Budur ki İslâm Halîfe nâm kimesne'i Muhamed Beşe ibn Abdullâh nâm kimesne kendi tarafından Recep ayına varınca kasaba-i Memleha-i zîr'de vâki' umûr-i şer'iyyesin görmek içün vekîl etmeğin İslâm Halîfe talebiyle kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Cafer Bey ibn Ömer Bey, Ahmed el-Haffâf, Mehmed Çavuş ve sâbıkūn.

[32a-5]

[Zevci Osmân'dan kalan miras ile ilgili Tur Ali Bey mahallesi sakinlerinden Badîre bt. Berber Memî tarafından vekili olarak Osmân b. Mahmûd Voyvoda'nın atanması]

Budur ki Tur Ali Bey mahallesinden sâkinelerinden Badîre binti Berber Memî nâm Hâtûn zevci Osmân'dan intikāl eden hisse ve hukūkın taleb ve ahzı içün Osmân bin Mahmûd Voyvoda nâm kimesne'i vekîl eyledüğin Şehbâz bin Pîrî Beşe ve Ahmed bin İbrahim şehâdet eyledüklerinde bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Mustafa Çelebi, Hüseyin Ağa, Koço, Rıdvân el-Muhzır.

[32a-6]

[El-Hac Arslan Ağa'nın Mahmûd Çelebi ibn Mustafa Bey'e 400 akçelik borcu olduğu halde, borcunu haklaşmadığı için el-Hâc Arslan Ağa'nın mahkemede hilf-i billâh yeminiyle ifadenin vermesi]

Budur ki el-Hâc Arslan Ağa'nın Mahmûd Çelebi ibn Mustafa Bey'e dört yüz akçe deyni olmağın Cafer Bey müvâcehesinde isbât etmeğin mezbûr Mahmûd Çelebi'ye dahi meblâğ-ı mezbûrı haklaşmadüğine yemîn teklîf olundukda haklaşmadım deyü hilf-i billâh etmeğin bi-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[32b-1]

[İzvornik Sancağı'nda Yaseniçe nahiyesine tâbî Dolna Yaseniçe köyünde knezlik hizmeti için Dîvân-ı Bosna tarafından Vuk Blajko v. Blaj adlı zimmîye verilen berât]

Sebeb-i tahrîr-i kalem ve mûceb-i testîr-i hitâb-i rakam oldur ki İzvornik Sancağında Yaseniçe nâhiyesinde[494] Dolna Yaseniçe[495] nâm karyenin berât-i pâdişâhî ile knezi olan İvan oğlu dârende-i hurûf Blaj nâm zimmî knez olup mutasarrıf olduğı baştinesi hidmeti

[494]1572 senesinden sonar Yaseniçe (Jasenica) nâhiyesi Memlehateyn kazâsında bulunuyordu. Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku* [XVI. yüzyılda Tuzla ve çevresi], s.55, 57.
[495]Yaseniçe nâhiyesinde Dolna Yaseniçe (Donja Jasenica) diye bir köy bulunmaktaydı. Aynı yazar, *a.e.*, s.106.

mukābelesinde e‘aşâr ve rüsûmdan ve harâcdan ve bellûtdan ve ispenceden ve rüsûm-i sâyire ve şâkkadan mu‘âf ve müsellem olup hidmetinde iken mürd olmağın knezlik hizmetin hâlî ve mu‘attal kalmağın ve Blajko oğlu mezkûrûn yarâr ve kenzlik hizmeti ‘uhdesinden gelmeğe kādir ve her vechile mahall ve müstahikk olduğın Memlehateyn kādısı kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm mevlânâ zîde fazlühû ‘arz etmeğin vech-i meşrûh üzre olan Dolna Yaseniçe nâm karyeye Blajko oğlu mezbûr Vuk mürd-i mezkûr baba yerine knez ta‘yîn olunup dedesi ba‘dehû babası karye-i mezbûrede mutasarrıf olduğı knezlik baştinesine min ba‘dü mezbûr dahi mutasarrıf olup lâzım gelen sefere eşüp ve cizye cem‘ine gelen kullara mu‘âvenet edüp mâdâmki müte‘ahhid olduğı knezlik hizmetinde kusûrı olmıya mezbûr baştine üzerinde sâkin olanlar kadîmden mezbûrun dedesi ve ba‘dehû babası knezlik baştinesine mutasarrıf olmağın ne vechile mu‘âf ve müsellem olmuş ise zimmî-i mezbûr baştine-i merkūme mutasarrıf olup me’mûr olduğı knezlik hizmetinde kusûrı olmiya vech-i meşrûh üzre olan baştinesi vech-i muharrer üzre olan rüsûmdan mu‘âf ve müsellem olup knezliğine ve baştinesine âhardan bir ferd dahl eylemek üzre tevcîh olunup sultânü’l-guzât ve’l-mücâhidîn hullidet hilâfetuhû ilâ yevmi’d-dîn hazretlerinin fermân-i şerîfleri ile verildi ki zikr olunup şerh ve beyân ve ‘ayân …[?] (boşluk) Dolna Yaseniçe tâbi‘ knez Vuk Blajko (boşluk) ve ba‘de’l-yevm gerektir ki taht-ı yerinde olup tasarruf kılup şolki vezâ’if-i hidemât-i mebrûre-i mevfûre ve mesâ‘ir-i meşkûre ‘asâkir-i mensûredir ber-mûceb-i defter-i hâkānî knezlik hidmetin bî-kusûr mer‘î ve mü’eddî kıla ol bâbda hîç ehad mâni‘ ve dâfi‘ ve râfi‘ olmayup dahl ve ta‘arruz kılmıyalar şöyle bileler.

Be-medine-i Saray el-mahrûse.

[32b-2]

[Mirasın bölünmesi ile ilgili fetva]

Zeyd fevt olup zevcesi Hind’i ve sülbiyye kızı Rabia ve li-ebeveyn ‘ammûsi oğlu ‘Amr terk şer‘an kısmet-i tereke ne vechiledir, beyân buyurıla? El-cevâb:

Sekiz hisse kılınur sekiz be-hasb-i Hinde dört hisse yine bâkîsi ‘Amr’e ve yine bu sûretde merkūme Hind kıbel-i şer‘-i şerîfden kızı Zeyneb’in vasîsi olup sigâr-i senede iken hâlâ Hind zevc-i âhare tezevvüc olunmağla *ve* Zeyneb sekiz yaşında olmağla ‘ammûsi ‘Amr-i mezbûr vesâyet-i merkūmeyi ve Zeyneb’i Hind’den almağa kādir olur mu? El-cevab:

Kādir olur, kezâ fi'l-Hulâsa ve'l-Eşbâh.

Ketebehû el-fakīr Sâlih hâmiden musalliyyen müslimen.

[33a-1]

[Memlehateyn kazasından Budun seferi için bedeliyye resmini toplanan Ahmed Ağa, Memlehateyn kazasına tâbî Gvozdovik köyü sakinlerinden Memî b. (boşluk)'den bedeliye resmini isteyip, Memî'nin oğlu Eğri yençierilerden biri olduğu için Memî'den bu resim istenemediğine dair hüccet]

Budur ki eyâlet-i Bosna'ya mutasarrıf olan 'izzetli Ömer Paşa hazretlerinin tarafından mektûb-i emr-üslûb ile Memlehateyn kazâsından Budun seferi içün bedeliyye ihrâcı içün me'mûr olan Ahmed Ağa nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfe kazâ-i mezbûr muzâfâtından Gvozdovik[496] nâm karye sükkânından Memî bin (boşluk) nâm kimesne'i ihzâr ve bi'l-müvâcehe üzerine takrîr-i da'vâ kılup dediki mezbûr Memî bu ana değin Budun muhâfazası içün bedeliyyesin edâ etmekle işbu sene-i mübârekede Dîvân-i Bosna tarafından mektûb-i emr-üslûb ile Budun muhâfazası içün bedeliyye ihrâcı içün ma'zûl vâlî emirlüden me'mûr olduğum ecilden merkūm Memî'den sefer bedeliyyesin taleb ederim su'âl olunup alıverilmesi matlûbumdur deyücek gıbbe's-su'âl ve'l-istintâk mezbûr Memî cevâbında, bu ana değin sefer bedeliyyesin teklîfi ile ... [?] oluduğundan gayrı oğlum kal'e-i Egri yeniçerilerinden olup yeniçerilerin babalarından ve dedelerinden sefer bedeliyyelerin aldurmıyasız deyü ve bu fermân-i celîlü'l-kadr vârid olmuşdur deyü yedinden emr-i şerîf irâd edüp nazar olunup kırâ'et olundukda yeniçeri kullarımın babalarından ve dedelerinden sefer bedeliyyelerin bir ferde aldurmıyasın deyü fermân olunmağın fi'l-hakīka tâ'ife-i mezbûrenin babalarından ve dedelerinden sefer bedeliyyelerin hükm mesâğ olmayicek mûmâ-ileyh Ahmed Ağa cevâb edüp mezbûr Memî'nin oğlu yeniçeri olduğuna beyyine taleb edicek kasaba-i Memlehâ-i zîr sükkânından Ali Beşe ve Müslim Beşe mekām-i şehâdetde li-ecli'ş-şehâde hâzırân olup işbu hâzır bi'l-meclis olan Memî'nin oğlu Egri yeniçerilerinden olup sefere daşımız olduğuna şâhidleriz ve şehâdet dahi ideriz deyü edâ-yi şehâdet-i şer'iyye eyledüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkı'a olmağın ber-mûceb-i emr-i şerîf mezbûr

[496]1519 tarihli ve 1533 tarihli İzvornik Sancağı mücmell defterlerine göre Gvozdoviç ya da Gvozdeviç diye bir köy vardı. Gostilj[Gostily] nâhiyesi İzvornik Sancağına tâbî olup Drina ve Drinjača[Drinyaça] nehirlerin sol sahillerde bulunan nâhiyelerden biriydi. Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.55

Ahmed Ağa merkūm Memî nâm kimesne Budun seferi bedeliyyesi içün rencîde etmemek içün cânib-i şer‘den men‘ birle bi’t-taleb hâzihi’l-vesîka kayd birle sicill şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâyib, Arslan Beşe zâbıt-i yeniçeriyân, Mustafa Çelebi, Malkoç, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır ve gayruhüm.

[33a-2]

[Süleyman b. el-Hâc Dervîş’in Hüsetin b. Ahmed’e kefîl olması]

Budur ki Hüseyin bin Ahmed nâm kimesnenin ve hîn-i mutâlebede ihzârına Süleyman bin el-Hâc Dervîş kefîl olıcak kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[33a-3]

[Oseçan köyünden Abdurrahmân b. (boşluk)’in el-Hâc Hasan Vakfı mütevellisi olan Osmân Beşe vasıtasıyla el-Hâc Hasan Vakfı’na olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Osmân Beşe el-mütevellî bi-vakfi’l-Hâcc Hasan el-medyûn Abdürrahmân bin (boşluk) ‘an karye-i Oseçan [?] ed-deyn ‘aleyhi min re’si’l-mâl elf ve ‘işrîne dirhemen ukirra ve hükime ilâ edâ’ihî ve süllime ile’l-havâle li-ecli’t-tahsîl.

Şuhûdü’l-hâl: Ali Çavuş, Ahmed Beşe, Hüseyin Çelebi el-Mütevellî, Ali el-Mütevellî, Ömer el-Muhzır.

[33a-4]

[Ali b. Hüseyin’in Ali el-Mütevellî’ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Ali el-mezbûr el-Mütevellî el-medyûn Ali bin Hüseyin ed-deyn elfü dirhem. Kayyede fî sicilli’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[33a-5]

[Breşka köyü sakinlerinden Gruiçe v. Petre'nin Kasım Beşe Vakfı mütevellisi olan Yusuf Halîfe vasıtasıyla Kasım Beşe Vakfı'na olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Yusuf Halîfe el-mütevelli bi-vakfi Kasım Beşe el-medyûn Gruiçe veled-i Petre sâkin-i karye-i Breşka[497] ed-deyn 'aleyhi hamse mi'ete dirhem li-ecli'l-kefâle ukirre ve süllime ile'l-havâle li-ecli't-tahsîl.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkûn.

[33b-1]

[Kayın vâlidesi olan merhûme Hümâ bt. Pîrî'den Memleha-yı zîr kasabasında Tuşne mahallesi sakinlerinden Hûbter bt. Ramazan'a kalan mirasın sağlamlığı ile ilgili hüccet]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden Tuşne[498] mahallesi sâkinelerinden bâ'isetü'l-kitâb Hümâ binti Pîrî nâm Hâtûn hâl-i hayâtında ve kemâl-i sıhhatında iken yine mahalle-i mezbûrede vâki' bir tarafı Halvâyî Hüseyin ve bir tarafı mer'â ve tarafeyni tarîk-i 'âmm ile mahdûd mülk evin müştemil olduğı mülk ebniyesiyle ve mutassıl bağçesiyle oğlunun menkûhesi olan işbu sâhibetü'l-kitâb Hûbter binti Ramazan nâm Hâtûn nısfın altı yüz akçe mukābelesinde temlîk edüp [ve] nısf-ı uhrâ ben vefât etdüğimde senin mülkün olsun hîn-i vefâtimde techîz ve tekfînim görüp nısf-ı uhrâ dahi senin olsun bu minvâl üzre temlîk ve teslîm eyledim benden sonra vereseden ve âhardan bir ferd dahl ve ta'arruz eylemesin deyü mezbûre Hûbter minvâl-i meşrûh üzre Hümâ'nın hayâtında altı yüz akçe'i kendisine teslîm eylediğine ve ba'de'l-memât techîz ve tekfînin ve bi'l-cümle levâzımın görüp ifâ etdiğine Hasan Çelebi bin Osmân ve Halil Sipâhî ibn Gâzî [ü] Abdülmü'min ibn Behrâm meclis-i şer'-i şerîfde şehâdet edüp şehâdetleri hayyız-ı kabûlde vâki'a olicek menzîl-i merkūm bağçe-i mezbûre ile mesfûre Hûbter'in mülki olmak içün hâzihi'l-vesîka sebt-i sicill olundı. Hurrire fî evâsıt-ı Rebî'ü'l-âhir li-sene-i mezbûre.

[497]Adem Handžić[Hanciç]'e göre Memleha-i zîr (Dolna Tuzla) nâhiyesinde Gorna Breška[Breşka] ve Dolna Breška diye iki köy bulunmaktaydı. Fakat bu sicilde sadece Breşka ya da Brişke yer adı geçiyor. Bugün Breške[Breşke] adı taşıyan bir köy Tuzla şehrinin kuzey çevrsinde mevcuttur.

[498]Memleha-i zîr (Donja Tuzla) Jala [Yala] akarsuyunun sağ tarafındaki mahallelerinden biri olup, Donja [Donya] Tuzla palankanın kuzey batısındaydı. Tuşne mahallesinin adı ilk sefer bu sicilde geçer, ayrıca bugünkü Tuzla şehirnin Tušanj [Tuşany] semtidir.

Şuhûdü'l-hâl: İsmail Çelebi ibn Ali, Hasan Çelebi, Hüseyin Gaçik[499], Hüseyin Ağa, Koço, Ömer el-Muhzır.

[33b-2]

[Memlehateyn kazasında Bahşi Beyli köyünden Mü'min b. Abdullâh aynı köyde tapulu yerlerle ilgili akrabası olan Durak b. Hürrem ve başkalarına dava açıp, mahkemede Durak'ın ellerinde bulunan tapu-nâme ve fetva okunduktan sonra Mü'min'in akrabalar tasarrufuna giremediği hakkındaki hüccet]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi' Bahşi Beyli'den[500] işbu bâ'isü'l-kitâb Mü'min bin Abdullâh nâm kimesne mahfil-i kazâya yine karye-i mezbûre sükkânından Durak bin Hürrem ve vâlidesi ve [ze]vcesi Kamer nâm Hâtûn ihzâr ve üzerlerine da'vâ edüp karye-i mezbûrede vâki' Bâlî yerleri demekle ma'rûf yerlere Bâlî fevtinden ben evlâ bi't-tapu iken hâlâ mezbûrlar tasarrufuma mâni'lerdir şer'le su'âl ve cevâb olunup matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl merkūm Durak ve vâlidesi Kamer cevâb eylediler ki merkūm yerler mesfûr Mu'mine tapu ile teklîf olundukda bana lâzım değildir kim alursa alsun deyü imtinâ' etdüğinden gayrı babam merkūm Hürem mezkûr yerleri sâhib-i erzden tafavvüz edüp on seneye karîbdirki bilâ nizâ' tasarrufumuzda olup bu ana gelince bir dürlü gadr ve behânesi yoğiken sükût edüp bilâ nizâ' mutasarrıf olduğumuzdan gayrı yedimizde olan tapu tezkiresine ve fetvâ-yi şerîfeye nazar olunup mefhûmunca icrâsin taleb ederiz dedüklerinde ellerinde olan tapu tezkiresine ve fetvâsına nazar olundukda fi'l-hakīka on seneye karîb tasarruflarında olunup fetvâ-yi şerîfede mefhûmunda Zeyd fevt olup tasarrufunda olan erz-i mîrîye tapuya mustahikk olup 'ammûsi oğlu 'Amr'a tapu ile teklîf olunup imtinâ' etmekle diğer 'ammî oğlunun oğlu mufavvaz edüp tasarrufunda iken fevt olup sagîr oğlu Bekir var iken 'Amr-i mezbûr yine ben tafavvuz ederim demeğe kādir midir yohsa Bekir tasarruf eder cevâbında Bekir tasarruf eder 'Amr müdâhale edemez buyurulmağın ber-mûceb-i tezkire ve fetvâ-yi şerîfe mezbûr yerler merkūm Durak yedinde ibkā ve mukarrer kılınup mesfûr Mü'min ta'arruz ve müdâhaleden memnû' olmağın bi't-taleb kayd-i sicill olundı. Fî evâhır-ı Cumâde'l-evvel li-sene-i mezbûre.

[499]Yerli Güney Slav soyismi olup okunuşu Gačić [Gaçiç] olmalıdır.

[500]Bu köyün yeri bugün bilinmeketedir, bugünkü Bašigovci [Başigovtsi] köyü de olabilir. 1533 senesinden önce İzvornik Sancak Beyi görevinde Bahşi Bey adlı bir kişi bulunuyordu . Kendisi Hersek Sancak Beyi görevindeyken 1533 Mart ayında vefat etmiştir. İzvornik Sancak'ta büyük vakıflar bırakmıştır. Dolaysıyla bu köy de büyük bir ihtimalle onun vakıflarından biri olabilir. Adem H., **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, s.63, 147-149.

Şuhûdü'l-hâl: el-Hâc Hüseyin Ağa câmi'-i cizy, Halil Beşe, Koço, Ali Bey el-Mütevellî, Ramazan bin Beşîr, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır ve gayrühum.

[34a-1]

[Memlehateyn kazasına tâbî Bila köyü katolik zimmîlerinin papası pra Martin katledilip, hem katili hem mirasçıları bilinmeyince, Beytü'l-mâl emîni Ömer Ağa pra Martin'in kan parasını köyün nüfûsundan isterken, köyün nüfûsuna dava açtığı için, Bila nüfûsunun pra Martin'in kan parası tam olarak ödeme mecburiyetinde bulunduğuna dair hüccet]

Budur ki bil'-fi'l işbu bâ['isü] haze'l-kitâb Beytü'l-mâl emîni olan Ömer Ağa meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Bila[501] sükkânından Osmân bin Mustafa ve diğer Osmân bin Abdullâh ve Petre veled-i Güro[502] ve İstepan ve sâyirleri mahzarında üzerlerinde iddi'â edüp târîh-i kitâbdan beş ay mukaddem mezbûrların karyesinde [pra] Martin nâm papas katl olunup ve mürd olup mahkeme cânibinden âdem varup keşf eylemişdir hâlâ mezbûr papasın zâhirde vâris-i ma'rûfi olmamağla Beytü'l-mâl emîni olduğum haysiyyet ile dem ve diyyeti bana 'âyiddir ve râcîdir yedimde fetvâ-yi şerîfe vardır nazar olunup mezbûre karye ahâlîsinden katl olunan papasının dem ve diyyeti şer'le alıverilmek matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl mezbûrlar cevâbında fi'l-hakīka pra Martin nâm papas karyemizde katl olunup katili ma'lûmumuz olmamağla şer'an üzerimize teveccüh eden umûrun icrâsına râzî ve kāyil dedüklerinde merkūm Ömer Ağa'nın yedinde olan fetvâsına nazar olunup mefhûm-i 'izzet mersûmunda bir karye hudûdunda ve hânelerinde pelîd-i zimmî mecrûhan maktûl bulundukda zâhirde vâris-i ma'rûfı olmamağla kâtil-i ma'lûm olmayicek Beytü'l-mâl emîni ahâlî-i karye-i mezkûreden pelîdin dem ve diyyetini taleb ve ahza şer'an kādir olur mu? Su'âlinin cevâbında kādir olur ve diyyeti hâlâ râyic-i cedîd vechile [?] akçeden yüz bin akçedir deyü buyurulmağın ber-mûceb-i fetvâ-yi şerîfe karye-i mezbûre ahâlîsinden maktûl ve mürd olan papasının dem ve diyyeti talebini ve şer'an icâb eder akçesi ahzını merkūm emîn Ömer Ağa'ya tenbîh birle bi't-taleb kayd-i sicill olundı. Hurrire fî evâ'il-i şehr-i Cemâziyü'l-âhir li-sene-i mezbûre.

[501]Meşhur bir köy ve pazar yeri olup, bazen de kasaba statüsü de taşırdı, nehir limanı olan Brčko[Brçko] yakınlarındaydı. Bugün Tuzla şehrinin kuzeyinde olan Brçko belediyesi dahilinde bir köy. Bijela[Biyela] köyü ve kasabası hakkında bkz. Milenko S. Filipović "Cincari u Bosni", **Zbornik radova Etnografskog institute SAN**, II, 1952, s.53-106.
[502]Bu yerli Slavlaştırılmış ismi Đuro[Cûro] olarak okunmalıdır.

Şuhûdü'l-hâl: Halîl Çelebi ibn Zülfikār Sipâhî, Halil Beşe er-Râcil, Deli Hasan bin Hüsrev, Ahmed Çelebi el-Müderris, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[34a-2]

[Memleha-yı zîr kasabasında bulunan Atîk Câmii mahallesi sakinlerinden Raziyye bt. Abdullâh Çelebi ile Yusuf Ağa arasındaki Raziyye'nin gayr-i menkûllerin satışıyla ilgili uyuşulan mukâvele]

Kasaba-i Memlehâ-i zîr mahallâtinden Câmi'-i 'Atîk mahallesi[503] sâkinelerinden Raziyye binti Abdullâh Çelebi nâm Hâtûn mahfil-i kazâda fahrü'l-e'ayân işbu hâmilü'l-kitâb Yusuf Ağa nâm kimesne mahazarında bi't-tav'i 's-sâf ikrâr ve i'tirâf eyledi ki yine mahalle-i mezbûrede vâki' bir cânibi Yusuf Ağa mülki ve bir tarafı Kurd Çavuş ve bir tarafı Mehmed Halîfe ile Sinan mülki taraf-i râbi'a tarîk-i 'âmm ile mahdûd olan mülk evini bi'l-cümle müştemil oldugı ebniye ve buyûtiyle ve taşrada bir sobasiyle ve havlusiyle ve samanlığı ile ve evine mutassıl bağçesiyle üç bin üçyüz nakd-i râyic-i fi'l-vakt fıdda akçeye bey'-i bât ile bey' edüp kabz-ı semen ma'dûd ve teslîm-i mebî' mahdûd eyledim ba'de'l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun deyicek mukırre-i mezbûre'i vech-i meşrûh üzre câri' olan ikrârında el-mukarru lehü'l-merkūm Yusuf Ağa vicâhen ve şifâhan tasdîk ve kabûl edicek, mâ Hüve'l-vâki' bi't-taleb kayd-i sicill olundı. Fî târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-Hatîb, Ahmed Efendi el-Hatîb, Mahmûd Ağa ez-Za'îm, İbrahim el-Haffâf, Mehmed el-Haffâf, Mustafa el-Haffâf, Oruç es-Serrâc, Yusuf es-Sagrâgî, Halil Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[34a-3]

[Varoş semtinden Angeliye adlı kadının Hasan Halîfe'ye olan borcunun kaydı]

[503]Memleha-i zîr'de (Donja Tuzla) Orta Çağ'dan kalan kale meydanın temellerinde inşaa edilen en eski camî etrafında oluşturulan bir mahalle, XVI. yüz yılın ikinci yarısından Cami'-i 'Atîk isimini taşımaktadır. Adem Handžić, **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku** , ss.176-177, 180-181.

Ed-dâin Hüsam Halîfe el-medyûn Angeliye ‘an Varoş ed-dein kadrühû üçyüz yirmi akçe sübite bi-ikrârihâ ve hükime bi-edâ’ihâ ve süllimet ilâ yedi’l-muhassil li’t-tahsîl fî evâsıt-ı Cumâde’l-âhire li-sene 1055.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmed Efendi, Koço, Ömer el-Muhzır.

[34b-1]

[Memleha-yı zîr kasabsının Osmân Kethüda mahallesinden Feyzüllah b. el-Hâc Osmân Bey’in Mosnik mahallesinden Hüseyin b. Gazi’ye Mosnik’de bulunan gayr-i menkûllerin satışları ile ilgili uyuşulan mukâvele]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden Osmân Kethüdâ mahallesi[504] sükkânından Feyzüllâh ibn el-Hâc Osmân Bey nâm kimesne meclis-i şer‘de Mosnik[505] mahallesi mütemekkinlerinden işbu râfi‘ü’l-kitâb Hüseyin bin Gâzî nâm kimesne mahazârında tav‘an ikrâr ve i‘tirâf eylediki mahalle-i Mosnikde vâki‘ bir tarafı yine benim mülküm ile ve bir tarafı Ebûbekir Halîfe ve taraf-i râbi‘î mer‘â ile mahdûd bağçe ve bostanımı iki bin iki yüz yirmi akçeye bey‘-i bât ile mezbûr Hüseyin’e bey‘ edüp kabz-ı semen ma‘dûd ve teslîm-i mebî‘-i mahdûd eyledim ba‘de’l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ’ mutasarrıf olsun dedükde mukırr-ı merkūmı ikrâr-ı meşrûhunda el-mukırru lehü’l-mezbûr Hüseyin bi’l-müvâcehe tasdîk bi’l-müşâfehe tahkīk idicek, mâ Hüve’l-vâki‘ bi’t-taleb kayd-i sicill olundı. Hurrire fî evâsıt-ı şehr-i Cumâde’l-âhire li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hüssâm Çelebi, Muharrem Halîfe el-Mü’ezzin, Yusuf Arakiyyeci, İsmolukli[506] Osmân, Halil bin Pîrî, Muhammed Abdullâh, Ali Beşe, Kurd ‘an karye-i Poliçe, Timur bin İbrahim, Süleyman bin Kurd, Hüseyin bin Osmân, Rıdvân el-Muhzır.

[504]Memleha-i zîr’deki Osman Kethüdâ mahallesi XVI. yüzyılın ortasında oluşmuştur. Jala [Yala] kapısı yakınlarında oluşup, mahallenin ismi ilk kez 1600 sensine ait belgerde geçer. Osman Kethüdâ hakkında Memleha-I zîr’de dizdar veya ağanın kethüdâsı olduğunu ve 1548 ile 1600 seneler arasında yaşadığı bilinmektedir.

[505]Mosnik mahallesi Jala [Yala] akarsuyun sol tarafında bulunuyordu. Osman Kethüdâ mahallesinin batısında olup, ismi vesikalarda ilk kez 1600 senesinde geçmektedir. A.y., a.e. s.184-185.

[506]Bu lakap İzvornik Sancağına tâbî Smoluća[Smoluça/ osm. İsmolik] nâhiyesi ismiyle ilgilidir. Smoluća[Smoluça] nâhiyesi Gornja Tinja [Gonya Tinya] deresinin sol tarafanda bulunuyordu ve bu sicilin zamanıda Memlehateyn kazası dâhilindeydi.

[34b-2]

[Yusuf b. Gazi ile Ayişe bt. Osmân'ın nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Yusuf bin Gâzî vekîluhû Halil el-Kazzâz el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Ayişe binti Osmân vekîlühâ Ömer es-Serrâc sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Dervîş ve Hüseyin. El-mehrü'l-mü'eccel elfu dirhem vaka'a'l-akdu fi't-târihi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Koço, Velî, Mustafa, Rıdvân el-Muhzır.

[34b-3]

[İbrahim Çelebi'nin Mehmed Beşe'nin bâliğ olmamış yetimlerinin vasîsi olan Arslan Beşe vasıtasıyla Mehmed Beşe'nin yetimlerine olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Arslan Beşe el-vasî bi-mâli yetîmi Mehmed Beşe el-medyûn İbrahim Çelebi ed-deyn el-meblağ kadrühû 14200 sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ'ihi ve süllime ilâ yedi'l-muhassil li-tahsîlihî el-vâki' fî evâhırı Cumâde'l-âhire sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Malkoç bin Ramazan, Deli Hasan, Ömer el-Muhzır.

[34b-4]

[Beşir b. Yusuf ile Ayişe bt. Beşir'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Beşîr bin Yusuf vekîlü[hû] Yusuf bin el-Hâc Kurd el-menkūhatü'l-bikri'l-bâliğa Ayişe binti Beşîr vekîlühâ Ahmed bin İbrahim Bey sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Abdü'lcebbâr Çelebi ve Receb Halîfe el-mehrü'l-mü'eccel elfeyn dirhem vaka'a'l-a'kd fî evâhır-ı şehr-i Cemâziye'l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Mahmûd Ağa ez-Zâ'îm, Ali Bey gülâm-i şâhî, Koço, Mustafa, Ömer el-Muhzır

[34b-5]

[Osmân b. Ahmed ile Şakire bt. Ömer'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Osmân bin Ahmed vekîluhû İsmail Çelebi ibn Mustafa ez-zevcetü Şâkire binti Ömer vekîlühâ Hasan bin Kurteş bi-şehâdeti Hüssâm bin Memî ve Cafer bin Abdullâh. El-mehrü'l-mü'eccel kadrühû elfu dirhem 1000. Fi't-târîhi 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Rıdvân Ağa, Koço, Mustafa Mehmed Çelebi, Ömer el-Muhzır.

[36a-1][507]

[Muhammed b. Hasan adlı kişinin çalınan bir at, Kladne kazasında Tareva köyü sakinlerinden Süleyman b. İbrahim'in yanında bulunduktan sonra, sahibine atın geriye verilmek şartıyla yazılan kadı i'lâmı]

Memleha-i zîr sükkânından işbu sâhibü'l-kitâb Muhammed bin Hasan nâm kimesne meclîs-i şer[ʻ-i] şerîfe Kladne kazâsına tâbiʻ Tareva[508] nâm karye sâkinlerinden Süleyman bin[-i] İbrahim nâm kimesne'i ihzâr ve mahzarında takrîr-i daʻvâ eyledi ki târîh-i kitâbdan ... bir kaç zamân mukaddem âl ... [?] ve kuyruğu dahi âl alnında beyâz nişânı ve sağ pesinde damgası olan bir re's bârgîrim sirka olunup hâlâ mezbûr Süleyman yedinde buldum şerʻle alıverilmesin matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl merkūm Süleyman cevâb eyledi ki hâşâ mezbûr bârgîri ben sirka etmedim lâkin Kladne'de Eyyûb nâm kimesneden vakf akçesi mukābelesinde iştirâ eyledim deyücek sirka olmağın müddeʻî-i mezbûrdan daʻvâsına mutâbık beyyine taleb olundukda ʻudûl-i müslimînden Ahmed bin Murad ve İbrahim bin Ferhâd li-ecli'ş-şehâde hâzirân olup fi'l-hakīka mezbûr âl bârgîr ʻalâmât-i mersûme ile vasf olunan bârgîr-i mezkūr Muhammed'in silk-i milketde iken sirka olunup hâlâ merkūm Muhammed'in sirka olunmuş bârgîridir bu husûsa şâhidleriz şehâdet ederiz deyü edâ-yi şehâdet etdüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkiʻ olılcak merkūm bârgîr-i mezbûr Muhammed âhare beyʻ

[507] 35a-35b kapak olarak görünmektedir ve boştur

[508] Bugünkü Kladanj [Kladany] kentinin kuzeyinde ve Tuzla şehrinin güneyinde bir köy olup, Kladanj [Kladany] belediyesi dâhilindedir. 1600-1604 Bosna Sancağı mufassal tahrîr defterine göre genel olarak müslüman bir köydü. Sakinleri genelde mühtediydi ve bunu sadece gayr-i müslim eski baştina ve çiftler adlarına göre anlayabiliriz. Yıllık vergi geliri 4630 akçe olup, aynı zamanda 150 akçe vergi geliri olan bir yaylak Staraç [İhtiyâr] Jovan[Yovan] Krasnić[Krasniç] adına kayıtlıydı. Adem Handžić ve diğerleri, **Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. Godine** [1604 târihli Bosna sancağı mufassal tahrîr defteri], I/1, Sarajevo, Orijentalni institut, 2000, s.375-376.

yâhûd hibbe etmedüğine yemîn-i billâh ‘aliyyi’l-azîm edicek mersūm al bârgîr mezkūr Muhammed’e hüküm birle mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi el-Hatîb, Memî Efendi el-İmâm, Ali Halîfe el-Mu’ezzin, İbrahim Bey ibn Mîr Livâ Mehmed Bey, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[36a-2]

[Kasaba-yi Dimitrofçe sakinlerinden Mustafa b. Hüseyin Bey ve akrabası olan bâliğ olmamış yetim Receb’in vasîsi ve annesi Fatime bt. Hüseyin’in şimdiki kocası ve vekili İbrahim b. Hüseyin vasıtasıyla mahkemeye gelip, Memleha-yı zîr kasabasında Tur Ali Bey mahallesinde bulunup ve onlara miras kalmış ev ve diğer gayr-i menkûllerini Ali Beşe adlı kişiye sattıkları hakkındaki hüccet]

Kasaba-i Dimitrofçe sükkânından Mustafa bin Hüseyin Bey nâm kimesne ve yine ‘ammûsi oğlu Osmân Halîfe nâm müteveffânın sagîr oğlu Receb nâm yetîmin vasî-yi mansûbı olan vâlidesi Fatime binti Hüseyin nâm Hâtûn tarafından zevci ve vekîli İbrahim bin Hüseyin nâm kimesne mahzarında meclis-i şer‘de tav‘an ikrâr edüp ben asâleten ve mezbûr İbrahim vekâleten zarûretden ve nafaka içün Memleha-i zîrde Tur Ali Bey mahallesinde vâki‘ bir tarafı Ali Beşe mülki ve bir tarafı tarîk-i ‘âmm ve bir cânib-i Şeyh Abdurrahmân mülki ile mahdûd mülk evimizi ve hâvî olduğı ebniyesiyle ve mutassıl bağçesiyle ve bi’r-i mâ ile iki bin yedi yüz elli nakd akçeye bey‘-i bât ile merkūm Ali Beşe’ye bey‘ edüp teslîm-i mebî‘-i mahdûd ve kabz-ı semeni ma‘dûd eyledük ba‘de’l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ’ mutasarrıf olsun dedüklerinde merkūm Mustafa’nın asâleten ve mezkûr İbrahim’in vekâleten olan ikrâr-i meşrûhın mukırru lehü’l-merkūm Ali Beşe bi’l-müvâcehe tasdîk ve kabûl edicek sıhhatin bey‘ ve şirâya hükm-i şer‘î lâhik olmağın hâzıhi’l-vesîka bi’t-taleb ketb ve terkīm olunup yed-i tâlibe vaz‘ ve def‘ olundı ki, lede’l-hâce ibrâz edüp ihticâc edine cerâ zâlike ve hurrire fî evâyil-i Rebî‘ü’l-evvel li-sene-i mezkûre.

Şuhûdül-hâl: Abdullâh Çelebi el-Mü’ezzin, Rıdvân bin Hüseyin, Nezir Halvâyî, Ömer Dede, Ali Bey ibn Mustafa, Müsli Beşe, Hürrem Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır ve gayruhüm.

[36a-3]

[İskakava köyü sakinlerinden Beşir b. Ömer'in Topal Zülfikar'a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Topal Zülfikār, el-medyûn Beşîr bin Ömer 'an karye-i İskakava[509] ed-deyn kadrühû semâne mi'ete ve hamsîne dirhemen sübite bi-ikrârihi ve hükkime bi-edâihi ve süllime ilâ yedi'l-muhassil li-tahsîlihî.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Koço, Mustafa[bin] Mehmed Çele[bi].

[36b-1]

[Bahşi Beyli köyünden Müslim b. Ramazan'ın Dubrave köyünden Kurd b. Bâlî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Kurd Ali bin Bâlî 'an karye-i Dubrave[510] el-medyûn Müslim bin Ramazan 'an karye-i Bahşi Beyli, ed-deyn el-meblağ tis'a mi'ete ~~elfu dirhem~~ hamsûn dirhemen meblağ 950 sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâihi ve'd-deyn el-mezbûr vaka'a fî gurreti Muharremi'l-harâm li-sene hamse ve hamsîn ve elf ve vaka'a't-tahrîr li-evâhırı Rebî'yi'l-evvel li't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Rıdvân Bey, Hüseyin Ağa, Koço, Rıdvân el-Muhzır, Malkoç el-Muhzır [?]

[36b-2]

[Ahmed b. Yusuf ile dul veya boşanmış olan Kadire bt. Abdülmümin'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Ahmed bin Yusuf vekîluhû Hüseyin bin Gazanfer el-menkûhatü es-seyyib Kadîre binti Abdülmü'min vekîlühâ Ömer es-Serrâc sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Yusuf ve Ramazan el-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem vaka'a'l-akd fi't-târîhi'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Rıdvân el-Muhzır, Koço Bey, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[509]Bugünkü Skakava köyü, Tuzla şehrinin kuzeyinde olup, Brçko belediyesi dâhilindedir. İzvonrik Sancağı 1533 mufassal tahrîr defterine göre Skakava köyü Koraj[Koray] nâhiyesindeydi.
[510] İzvornik Sancağı 1533 mufassal tahrîr defterine göre Dubrave köyü Spreča [Spreça] nâhiyesine tâbiydi.

[36b-3]

[İbrahim adlı kişi'nin borçluya kefîl bi'l-mâl olması şartıyla Ebûbekir Halîfe b. Cafer'in el-Hâc Osmân Dervîş b. Bâlî Beşe'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâ'in el-Hâc Osmân Dervîş ibn Bâlî Beşe <kefîl bi'l-mâl İbrahim> kefîl bi'l-mâl Ebûbekir Halîfe bin Cafer ed-deyn 'alyeh-i hamse elf dirhem ukirre ve hükkime li-edâ'ihî.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan ... ..., Hüseyin Ağa, Ömer el-Muhzır.

[36b-4]

[Önceki tahrirde bahsedilen Ebûbekir Halîfe Dervîş İbrahim'in el Hâc Osmân'dan aldığı oda için kefîl bi'l-mâl olduğuna rağmen, bugüne kadar el-Hâc Osmân ne alıcıdan ne kefîlden tek bir para almış, onun için Dervîş İbrahim'in el-Hâc Osmân'a odasını geri vereceğine razı olduğuna kayıt]

Budur ki, mezbûr Ebûbekir Halîfe bundan akdem Osmân Kethüdâ mahallesinde Dervîş İbrahim el-Hâc Osmân'dan alıverdüği odanın beş bin akçesi içün kefîl bi'l-mâl olup hâlâ bir akçe tahsîl mümkin olmamakla mezbûr Ebûbekir Halîfe kefâletinden rucû' ve oda'i yine sizlere döndürüp içinde Dervîş İbrahim'in asîl ve 'iyânı çıkmak ve kendisine oda teslîm olunmak üzre kā'il ve mezbûr el-Hâc Osmân ben dahi kabz [u] kabûl etdüm dedüği bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[36b-5]

[Receb Beşe, İbrahim b. Mehmedî ve Bekir b. Abdülmü'min adlı kişilerin borçluya kefîl bi'l-mâl olmaları şartıyla Abdülmü'min'in Yusuf Halîfe el-Mütevellî adlı kişiye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Yusuf Halîfe el-Mütevellî el-medyûn Abdü'lmu'min ed-deyn kadruhû tis'a mi'ete ve sittîn dirhemen küfile bi'l-mâl mikdârühû seba' mi'ete dirhem Receb Beşe ve İbrahim bin

Mehmedi ve mi’eteyen ve sittîn Bekir bin Abdümü’min el-mezbûr kezâlike sübite bi-ikrârihim tav‘an el-vâki‘ fi’t-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Alî es-Serrâc, Abdü’lmu’min bin Şehmân, Ahmed Sipâhî, Koço, Ömer el-Muhzır, Mustafa el-Muhzır.

[36b-6]

[Önceki tahrirde bahsedilen Abdülmü’min kefilleri olan Receb Beşe ve İbrahim b. Mehmedî kişilere kefil oldukları 700 akçe Rebî‘ü’l-âhir ayının sonuna kadar geriye vermediği takdirde rehine koyulan gayr-i menkûll ve menkûlleri kefîller tarafından alınabileceğine razı olduğuna dair kayıt]

Mezbûr Abdümü’min Receb Beşe ve İbrahim bin Mehmedî mahzarında ikrâr eyledi ki, kefîl oldukları yediyüz akçe’i Rebî‘ü’l-âhir nihâyetinde edâ etmezsem karye-i Priluka’da vâki‘ Trnovaç nâm tarla’i üzerinde mahsûliyle ve üç re’s bakara meblâğ-ı mezbûr mukābelesinde bey‘ eyledim dedükde anlar dahi tasdîk etmeğin kayd-şüd fi’t-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Yusuf Halîfe, Mustafa bin Mehmed, es-Sâbıkūn.

[36b-7]

[Beytü’l-mâl emini Hasan Ağa'nın Mîr-livâ Mehmed Bey'in oğlundan aldığı borcuna Memleha-yı zîr kasabası Varoş semti sakinlerden zimmî Corci Vuçik'in kefîl olması]

Budur ki, Memleha-i zîr Varoşundan Corci Vuçik nâm zimmî mahfil-i kazâda ikrâr eyledi ki, Mîr Livâ Mehmed Bey oğlu Ahmed Bey'den Emîn Hasan Ağa alduğı yirmi sekiz bin akçeye kefîl bi’l-mâl oldum dedüği kayd-i sicill olundı. Fi’t-târîhi ’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Murad Çavuş, Ali Subaşı, Ahmed Sîpâhi, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır.

[36b-8]

[Destin Dol köyünden zimmî Mato v. Şimun'un zimmî Bojo v. İstepan'a kefîl bi’n-nefs olması]

Karye-i Destin Dol'da Mato veled-i Şimun nâm zimmî Bojo veled-i İstepan nâm [zi]mmînin nefsine ve hîn-i mutâlebede el-kevni ihzârına kefîl oldı.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[37a-1]

[Selim b. Muharrem ile Nezire bt. Hasan'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Selim bin Muharrem vekîluhû Muharrem bin Sefer el-menkûhatü'l-bikri'l-bâkir bâliğa Nezire binti Hasan vekîlühâ Kurteş bin Memî sübite vekâletühû 'an kubuli[hâ] bi-şehâdeti Sinan ve Muhammed. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem vaka'a'l-akd. Fî evâili Rebî'ü'l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Efendi, Mustafa Çelebi ['an karye-i] Yaseniçe, Hüseyin Ağa, Malkoç, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır

[37a-2]

[Ali b. Rıdvân ile Tenzile bt. Ömer'im nikâh kaydı]

Ez-zevc Ali bin Rıdvân vekîluhû Selim bin Hüseyin ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Tenzîle binti Ömer vekîlühâ Halil bin Mustafa bi-şehâdeti Muharrem es-Sipâhî ve İbrahim bin Memî. El-mehrü'l-mü'eccel kadruhû meblağ 1200.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Mustafa Çelebi bin Mehmed, Muharrem es-Sipâhî.

[37a-3]

[Muhammed b. Ali ile Hakîme bt. Muhammed'in nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Muhammed bin Ali vekîluhû Zülfikār bin Mahmûd Çelebi el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Hakîme [?] binti Muhammed vekîlühâ Mahmûd bin Gazanfer sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Mustafa bin Timur ve Süleyman bin Behrâm. El-mehrü'l-mü'eccel elfu dirhem. Fi't-târîhi 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Mehmed Efendi, Hüseyin Gaçik, Dîvâne Hasan, Halil Beşe, Ömer el-Muhzır.

[37a-4]

[Mürsel b. Ali ile Sâliha bt. İbrahim'in nikâh kaydı]

En-nâkih Mürsel bin Ali vekîluhû Zülfikār bin Mahmûd el-mezbûr el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Sâliha binti İbrahim vekîlühâ Hüseyin Gaçik, sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdet-i Mürsel bin Kurd ve Memîşâh bin Ahmed. El-mehrü'l-mü'eccel elfu dirhem fi't-târihi 'l-mezbûr li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[37a-5]

[Mü'min b. Hüseyin'in Mehmed b. Ibrahim'e olan borcunun kaydı]

Ed-dâin Mehmed bin İbrahim el-medyûn Mü'min bin Hüseyin ed-deyn kadruhû meblağ 1150 sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ'ihî ve süllime ilâ yedi'l-muhassil li-tahsîlihî.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi, Halil Beşe, Deli Hasan, Ömer el-Muhzır.

[37a-6]

[Gvozdovik köyü sakinlerinden Kurd Ali'nin aynı köyde oturan Ayişe bt. İsmail b. el-Hâc Memî'ye borcuna Kurd Ali'nin oğulları Hasan ve Şaban'ın kefîl bi'l-mâl olmaları]

Karye-i Gvozdovik mâl-i Ayişe binti İsmail bin el-Hâc Memî der zimmet-i Kurd Ali sâkin-i karye-i Gvozdovik 'an mahalle-i İçavçik asl-i mâl: 2000, rıbh 300, kefîl bi'l-mâl oğulları Hasan ve Şabân.

Şuhûdü'l-hâl: Selim Beşe, İbrahim bin Şîrmerd, Beşîr bin Pîrî, Behrâm bin Pîrî.

[37a-7]

[Şaban b. Ali ile Rabia bt. Osmân'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Şabân bin Ali vekîluhû el-Hâc Halil ibn Bayezid ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Rabia binti Osmân vekîlühâ Mehmed Çelebi bin Dervîş Voyvoda bi-şehâdeti el-Hâc Mustafa Bey [ve] Abdi bin el-Hâc Hürrem. El-mehrü'l-mü'eccel kadruhû sitte alâfi dirhem meblağ 6000.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Mustafa bin Mehmed Çelebi, Muharrem es-Sipâhî, Ömer el-Muhzır.

[37a-8]

[Halîl b. Mahmûd ile Selime bt. Süleyman'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Halîl bin Mahmûd vekîluhû Ahmed bin Durmiş ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Selîme binti Süleyman vekîlühâ Memî Beşe ibn Mustafa bi-şehâdeti Şabân bin Hasan ve Hüseyin bin Yusuf. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem meblağ 800.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Rıdvân Ağa, Ömer el-Muhzır.

[37b-1]

[İzvornik Sancağı sakinlerinden Arslan vefat edip, varisleri olan zevcesi Ayişe ve torunu Cafer, Arslan'dan onlara kalan miraslarını elde edemeyip Dîvân-ı Budun'a şikayet ettiklerinden sonra Dîvân-ı Budun tarafından bu adaletsizlik ile ilgili Dîvân-ı Budun tarafından İzvornik Sancağı'nda görevli olan kadılara gönderilen fermân]

Hüve.

[Kıdve]tü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazâil ve'l-kelâm İzvornik Sancağında vâki' olan kādîlar zîde fazluhum tevkî'-i refî'-i hümâyûn [vâsıl] olıcak ma'lûm ola ki dârende-i fermân-i hümâyûn Cafer Dîvân-i Budun'a ['ar]z-ı hâl sunup bundan akdem mezkûrun dedesi Arslan nâm kimesne fevt olup muhallefâti ve sâyir emvâl ve erzâkı bi-hasbi şer'i'ş-şerîf buna ve zevcesi Ayişe nâm Hâtûna intikāl edüp lâkin müteveffâ-yi mezkûrun ba'z-ı kimesnede birer mikdâr akçesi olup zimem defteri mûcebince şer'le müteveccih olanlardan taleb etdükde

hakkların vermekden ta‘allül ve muhâlefet etdüklerin ve mezbûrlara küllî gadr ve ta‘addî olunduğın bildirüp ol bâbda hükm-i hümâyûnum recâ eyledükleri ecilden şer‘le sübût bulan hakkların alıverilmek bâbında fermân-i ‘Âlî-şânım sâdır olmuşdur buyurdum ki kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Muhammed zîde kadruhû vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü’l-kadrım mûcebince amel edüp dahi husûs-i mezbûr bundan akdem bir def‘-i şer‘le görülüp fasıl olmayup üzerinden onbeş yıl mürûr etmiş değil ise onat vechile hakk ve ‘adl üzre teftîş ve tafahhüs edüp göresiz ‘arz olunduğı üzre mukaddemâ dedesi fevt oldukda zâhir mezbûrlardan gayrı vâris ma‘rûfı olmayup emvâl ve erzâkı ve sâ’ir muhallefâti bi-hasbi’ş-şer‘i’ş-şerîf mezbûr Cafer ile müteveffânın zevcesi Ayişe Hâtûn’a intikāl edüp lâkin ba‘z-ı kimesnelerde birer mikdâr akçesi olup varup zimem defteri mûcebince meblâğ-ı mezbûrın mezkûrlardan şer‘le taleb etdüklerinde vermeyüp ta‘addî ve gadr etdüklerin vâki‘ ise ol bâbda muktezâ-yi şer‘-i kavîmle amel edüp ...? ba‘de’s-sübûti şer‘le müteveccih olan akçelerin tevcîh eden mezbûrlardan mübâşir-i mezbûr ma‘rifetiyle müfredât defteri mûcebince hükm edüp bî-kusûr alıverüp min ba‘d bir ferde ta‘allül ve ‘inâd ve muhâlefet etdürmiyesiz şer‘-i şerîfe ve emr-i hümâyûnuma mügâyır kimesneye iş etdürmiyesiz …[?] eslemeyüp ‘inâd ve muhâlefet üzre olanları resm ve resimleri ile vukû‘ üzre yazup bildürüp husûs-i mezbûr içün tekrâr şikâyet olunup bir dahi emrim varmalü eylemiyesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâhırı şehri Rebî‘i’l-ûlâ senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse

[37b-2]

[İbrahim b. Sinan ile Tenzile bt. Muhammed’in nikâh kaydı]

En-nâkih İbrahim bin Sinan vekîluhû İslâm Halîfe el-Mü’ezzin el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Tenzîle binti Muhammed vekîlühâ Abdülmü’min bin İbrahim sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Sinan bin Osmân ve Dervîş bin Korkud. El-mehrü’l-mü’eccel semâne mi’ete dirhem. Hurrire fî evvel-i şehr-i Rebî‘ü’l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin Kethüdâ, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Mustafa huddâm-i mahkeme

[37b-3]

[Zimmî İliya v. Yâko'nun İslâm Halîfe el-Müyevellî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin İslâm Halîfe el-mütevellî el-medyûn İliya veled-i Yâko ed-deyn kadruhû.

[38a-1]

[Kanber b. Hüseyin ile Selime bt. Yusuf'un nikâh kaydı]

En-nâkih Kanber bin Hüseyin vekîluhû İslâm Halîfe el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Selime binti Yusuf vekîlühâ Kurteş sübite vekâletühâ an-kıbelihâ bi-şehâdeti Selim bin İbrahim ve Mustafa Beşe bin Cafer. El-mehrü'l-mü'eccel elfu dirhem fiddeten er-râic fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[38a-2]

[Memleha-yı zîr kasabasında Arslan Ağa tarafından ihyâ ettiği musallâdaki mü'ezzin ve mu'arrif görevleri için Memlehateyn kadısı olan Muhammed'in mektubuna göre İsmail Halîfe'ye Dîvân-ı Budun'dan verilen berat]

Nişân-ı âlîşân-ı şerîf-i sâmî-yi sultânî ve tuğrâ-yı cihân-sitân-ı Hâkānî hükmi oldur ki kidvetü'l-kudât ve'l-hükkâm Memlehateyn kādîsı olan mevlânâ hâccî Muhammed zîde fazlühû mektûb gönderüp Memleha-i zîr kasabasından Arslan Ağa ihyâ eyledüği musallâda …[?] yevmî nîm akçe vazîfe ile işbu râfi'-i tevkī'-i refî'-i 'Âlî-şân-ı Hâkānî İsmail Halîfe mü'ezzin ve mu'arrif olmasına şart ve ta'yîn etmekle şart-ı vâkif üzre merkūma verilmek bâbında gâyet recâsına 'arz etmeğin vech-i meşrûh üzre tevcîh edüp bu Nişân-ı hümâyûnu verdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm merkūm varup mezbûr musallâda mu'ezzin ve mu'arrif olup şol ki vezâyif-i hidemât-i mezbûredir mer'î ve mü'eddî kılındıkdan sonra şart-ı vâkif üzre vazîfe-i mu'ayyenesine mutasarrıf olup vâkifin rûhi ve benim devâm-ı devletim rûz-efzûnum ed'iyesine müdâvemet ve iştigâl göstere ol bâbda hîç ehad mâni' ve dâfi' olmıya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî evâyili şehri Saferi'l-hayr li-seneti selâse ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-i Budun el-mahrûse.

[38a-3]

[Müslümanlarından birkaç kişinin Ramazan hilâli ilk defa görüldüğü hakkındaki hüccet]

Budur ki Kamburbaşlı Ahmed Ağa ve el-Hâc Mustafa Bey ve Yusuf Ağa ve karye-i Hrgova hatîbi Muharrem Efendi nâm kimesneler meclis-i şer‘de [vü] mekām-i şehâdetde biz şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz hilâl-i Ramazânı Bâzar ertesi ya‘ni Salı gecesi gördük deyü icrâ-yi şehâdet etdüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ olmağın bi’t-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâ’ib, Mehmed Efendi en-Nâ’ib, Koço, Ömer el-Muhzır.

[38a-4]

[Seluble köyünden Osmân b. Dervîş ile Sayime bt. Osmân’ın nikâh kaydı]

En-nâkih Osmân bin Dervîş sâkin-i karye-i Seluble[511] vekîluhû Hürrem bin Osmân el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Sâyime binti Osmân vek[îlühâ] Sinan bin İbrahim sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti ... ve Bâlî. El-mehrü’l-mü’eccel semâne mi’ete dirhem. HurrireFîgurreti şehri Şevvâli’l-h[ayr].

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Hüseyin Beşe, Halil el-Hayyât, Koço, Mustafa, Osmân el-Muhzır.

[38b-1]

[Ehad b. Süleyman ile Kerîme bt. İbrahim’in nikâh kaydı]

En-nâkih Ehad bin Süleyman vekîluhû hancı Halil el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Kerîme binti İbrahim vekîlühâ Muharrem bin Hızır sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Nasûh ve Muhammed. El-mehrü’l-mü’eccel elfu ve mi’eteyn dirhem. Vaka‘a’l-akd fî târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkū.

[511]Bugünkü Tuzla şehrinin doğusunda bir köy olup, Tuzla belediyesi dâhilindedir. 1533 mücmel defterine göre Seljublje [Selyublye] Spreča [Spreça] nâhiyesinde bulunuyordu.

[38b-2]

[Yaseniçe köyünden Zülfikar b. Muharrem ile Seferşâh bt. Malkoç'un nikâh kaydı]

Karye-i Yaseniçe

Ez-zevc Zülfikār bin Muharrem vekîluhû Şabân bin Memî ez-zevcetü Seferşâh binti Malkoç vekîlühâ Şabân bin İbrahim bi-şehâdeti Şabân Beşe ibn Memî ve Yusuf bin Mustafa. El-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem 1000.

Şuhdûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[38b-3]

[Selim b. Ali ile Rahîme bt. Veli'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Selim bin Ali vekîluhû Muhammed el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Rahîme binti Veli vekîlühâ Ramazan bin Mustafa sübite vekâletühû 'an kubuliha bi-şehâdeti Hüseyin ve

Memîşâh. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete ve elfü dirhem kad vaka'a'l-akd fî evâ'il-i Şevvâlü'l-mükerrem li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Koço, Osmân el-Muhzır.

[38b-4]

[İbrahim b. Yusuf'un Yusuf b. Hasan'a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Yusuf bin Hasan el-medyûn İbrahim bin Yusuf ed-deyn 'aleyhi mi'ete ve selâsin ve erba'a dirhem ukirre ve süllime ile'l-havâle li-ecli't-tahsîl ve kuyyide fi's-sicill ikrâruhû.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Koço, Osmân el-Muhzır, İslâm Halîfe.

[38b-5]

[Nuh Beşe'nin Sekban Beyi Yusuf'a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Yusuf Bey Sekbân el-medyûn Nûh Beşe ed-deyn el-meblağ kadruhû isnâ ‘aşere gurûşan ve’n-nisf sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ’ihî ve süllime ilâ yedi’l-muhassil.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Beşe, Yahya Bey ez-Za‘îm, Süleyman Sipâhî.

[38b-6]

[Muhammed b. Osmân ile Zeliha bt. Hüseyin’in nikâh kaydı]

En-nâkih Muhammed bin Osmân vekîkühû Memî Beşe el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Zelîhâ binti Hüseyin vekîlühâ Rıdvân bin Ömer sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Hasan ve Dervîş. El-mehrü’l-mü’eccel elfü dirhem. Cerâ fî evâsıt-ı Şevvâl li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, Kurd Çavuş, Koço, Osmân el-Muhzır.

[38b-7]

[Ebûbekir b. Kurd Ali ile Nezire bt. İbrahim’in nikâh kaydı]

En-nâkih Ebûbekir bin Kurd Ali el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Nezire binti İbrahim vekîlühâ Mustafa bin Eynehan sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Kurteş ve Hasan. El-mehrü’l-mü’eccel semâne mi’ete dirhem. Hurrire fi’t-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Haydar Ağa ez-Za‘îm, Dizdâr-zâde, Mustafa, Ömer el-Muhzır, Osmân el-Muhzır.

[39a-1]

[Memleha-yı zîr kasabasının Atîk mahallesinde oturan Bayezid b. Gazanfer ve oğlu Ahmed’in aynı mahalledeki gayr-i menkûllerini Ahmed b. (boşluk) adlı kişiye sattıkları hakkındaki hüccet]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden mahalle-i ‘Atîk sükkānından Bayezid bin Gazanfer ve oğlu Ahmed nâm kimesneler meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde Ahmed bin (boşluk) nâm kimesne müvâcehesinde bi’t-tav‘i ’s-sâf ikrâr-ı sahîh-i şer‘î ve i‘tirâf-ı sarîh-i mer‘î kılup mahalle-i mersûmede ‘inde’l-ahâlî vel’-cîrân ma‘lûmü’l-hudûd olan mülk odalarımızı bağçesiyle ve odamızın bir bâb sobasiyle ve âhûrı ile bi-cümleti’l-

hudûd ve kâfeti'l-luhûk ile mezbûr Ahmed Halîfe'ye üç bin iki yüz nakd-i rayic fi'l-vakt akçeye bey'-i bât-i kat'î ile bey' edüp kabz-ı semen ma'dûd ve teslîm-i mebî'-i mahdûd kıldık ba'de'l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun dedüklerinde mukirrân-ı mezbûranı vech-i meşrûh üzre cârî olan ikrârlarında el-mukırru lehü'l-merkūm Ahmed Halîfe bi'l-müvâcehe tasdîk ve kabûl edicek mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicill olundı. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Abdülcebbâr Efendi el-İmâm, Şehmân Halîfe el-Mü'ezzin, Süleyman Halîfe el-Mü'ezzin, Hasan Ağa câmi'-i cizye-i Kıbtiyân, Ali Odabaşı, Hüseyin Odabaşı, Ali Sipâhî, İbrahim tâbi'-i Kurd Çavuş, Hüseyin Kethüdâ, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır ve gayruhüm.

[39a-2]

[Teşne kazasına tâbî Milye köyünden zimmî Novko v. Yuroyçik'in önce Ali Beşe adlı kişiye 8000 akçelik borcu olup, adı geçen Ali Beşe'nin oğlu Dobaştiçe köyünden İbrahim'in mahkemede verdiği ifadeye göre Novko daha önce borcunu kapattığı için İbrahim'in Novko'yu borc yükünden serbest bıraktığı hakkındaki hüccet]

Budur ki Memlehateyn kasabasına tâbi' karye-i Dobaştiçe[512] sükkânından İbrahim ibn Ali Beşe nâm kimesne mahfil-i kazâda Teşne kazâsına tâbi' karye-i Milye [?][513] sâkinlerinden işbu hâmil-i hâze'l-kitâb Novko veled-i Yuroyçik [?][514] nâm zimmî mahzarında tav'an ikrâr eyledi ki babam Ali Beşe merkûm zimmîye altı bin akçe ba'dehû iki bin akçe verüp bu husûsda mezbûr Novko ile niçe da'vâ ve husûmetimiz vâki' olup lâkin kimin babam kimin karındaşim el-Hâc Kanber ve ba'zısın ben dahi ahz ve kabz eylediğimize muttali' olup eğer altı bin eğer iki bin akçedir bu husûsda merkûm Novko'nun zimmetini ibâ-i tamâm ibrâ eyledim ba'de'l-yevm da'vâ ve taleb etmedin eğer da'vâ edüp taleb edersem kat'â kelâmım ısgâ ve istimâ' olunmasın dedükde mukırr-ı mezbûrı mukırru lehü'l-merkūm bil'-müvâcehe tasdîk etmeğin mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicill şüd. Fî evâsıt-ı Cumâdâ'l-ûlâ sene 1055.

[512]Tespit edilememiş, büyük bir ihtmalle bugünkü Tuzla şehrinin batısında bulunan Lukavac[Lukavats] belediyesi dâhilinde Dobaštica[Dobaştitsa] olarak bilinen yeridir.
[513]Tespit edilememiştir.
[514]Bu yerli Güney Slav soyisim Jurojčić[Yuroyçiç] olarak okunmalı, ayrıca Prvičin[Prviçin] olarak da okuma küçük bir ihtimali var.

Şuhûdü'l-hâl: Abdü'lcebbâr Çelebi el-İmâm, Ahmed Çelebi el-Müderris, Malkoç bin Ramazan, Mustafa bin Mehmed Çelebi, Rıdvân Ağa, Ömer el-Muhzır.

[39a-3]

[Sinan b. Abdullâh ile dul olan Fatime bt. Abdullâh'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Sinan bin Abdullâh vekîluhû Hüseyin es-Sipâhî bin Abdullâh ez-zevcetü es-seyyibü el-müteveffâ 'anhâ zevcühâ el-munkadiyyetü 'iddetühâ Fâtime binti Abdullâh vekîlühâ Ahmed es-Sipâhî ibn İbrahim bi-şehâdeti Yusuf Ağa ve Süleyman Bey ibn Yusuf Ağa. El-mehrü'l-mü'eccel kadruhû mi'etâ dirhem 200.

Şuhûdü'l-hâl: Malkoç ibn Ramanzan, Ahmed Çelebi el-Müderris, Deli Hasan bin Abdullâh, Ömer el-Muhzır.

[39b-1]

[Sirem Sancağı'ndaki Raça kasabasından Muhammed Beşe v. Yovan v. Bogdan ile Memleha-yı zîr kasabasında bulunan Tur Ali Bey mahallesi sakinlerinden vefat eden Osmân b. Hasan v. İvan v. Bojidar adlı kişi ile amca oğulları oldukları hakkındaki hüccet]

Budur ki Sirem Sancağına tâbi' Raça sükkânından Muhamm[ed] Beşe veled-i Yovan veled-i Bogdan nâm kimesne ile kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden Tur Ali Bey mahallesinden iken bundan akdem fevt olan Osmân bin Hasan veled-i İvan veled-i Bojidar nâm kimesneler ile merkûm Muhammed Beşe iki karındaş oğulları olduğına Behrâm bin Hasan ve Ahmed bin İbrahim şehâdet eyledüklerinde Muhammed Beşe talebiyle kayd-i sicill olundı. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Şehmân bin Pîrî, Ahmed bin İbrahim, Süleyman sâkin-i karye-i Humçe, Hüseyin Ağa, Rıdvân el-Muhzır.

[39b-2]

[Halil b. Ahmed ile Hatice bt. Osmân Çelebi'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc Halil bin Ahmed vekîluhû Süleyman Halîfe ibn Ali ez-zevcetü Hatice binti Osmân Çelebi vekîlühâ Hasan Çelebi ibn Müsli Efendi bi-şehâdeti Ahmed ibn Müsli Halîfe ve Mehmed el-Haffâf. El-mehrü'l-mü'eccel kadruhû erba'a alâfi dirhem meblağ 4000.

Şuhûdü'l-hâl: Deli Ali, Ahmed Çelebi el-Müderris, Deli Hasan, Ömer el-Muhzır.

[39b-3]

[Teşne kazası, Jepçe kasabası sakinlerinden Abdülkerim b. Şehbaz el-Hayyât'ın bir at ile ilgili Obodniçe köyünden zimmî Jivko v. Petro'ya dava açan Bistriçe köyü sakinlerinden zimmî Miliye v. Dragaş'a kefîl bi'n-nefs olması]

Teşne kazâsına tâbi' Jepçe [?][515] kasabasından Abdülkerim bin Şehbâz el-Hayyât nâm kimesne karye-i Obodniçe'den[516] Jivko veled-i Petro nâm zimmî ile bârgîr da'vâsın eden yine kazâ-i mezbûre tâbi' karye-i Bistriçe'den[517] Miliye[518] veled-i Dragaş[519] nâm zimmînin nefsine ve her ne makāma lâzim olursa ihzârına kefîl bi'n-nefs olmağın merkūm Jivko talebiyle kayd-i sicill şüd. Fi'l-yevmi'l-âşir min Cumâda'l-ûlâ sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Yusuf el-Mütevellî, Ali Beşe Havlucı, Ahmed bin Hüseyin, Hüseyin Ağa, Mustafa el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır.

[39b-4]

[Trsteniçe köyünden Nasuh b. Şeyhi'nin Banovik köyünde bulunan el-Hâc İbrahim Camii'ne 600 nakit akçe vakf ettiği hakkında hüccet]

[515]Bosna Sancağı'nda Maglay nâhiyesine tâbî olup, vesîkalarda adı ilk sefer yeni kurulmuş kasaba olarak 1600 civarlarında geçiyordur. Bugün Orta Bosna'da Žepče[Jepçe] beldiyesinin merkezidir.
[516]Büyük ihtimalle bugünkü Tuzla şehrinin kuzey-batısında bulunan Obodnica[Obodnitsa] köyü. Adı ilk sefer 1533 İzvornik mücmel defterinde geçiyor ve orada Jasenica [Yasenitsa] nâhiyesine tâbi olduğunu kayıtlıdır. Başka bir yer olabilir çünkü Obodnica[Obodnitsa] yer ismi olarak Bosna'da çok yaygındır.
[517]Bugünkü Žepče[Jepçe] güneyinde bulunan Bistrica [Bistritsa] köyüdür. Köyün adı 1600 Bosna Sancağı mufassal defterinde geçiyor ve orada Tešanj[Teşany, osm. *Teşne*] kazâsındaki Maglaj[Maglay] nâhiyesine tâbi olduğunu kayıtlıdır. Adem Handžić i drugi [ve diğerleri], **Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. Godine**, I/3, s.307.
[518]Yerli Güney Slav ismi Milija [Miliya].
[519]Eski Slavca kökenli ismi Dragaş.

Budur ki karye-i Treşteniçe[520] sükkânından Nasûh bin Şeyh[i] nâm kimesne altı yüz nakd-i akçe vakf ve karye-i Banovik'de vâki' el-Hâc İbrahim câmi'inde imâm Cuma gecelerinde üçer İhlâs-ı şerîf kırâ'eti içün ta'yîn etmeğin imâm Müslihuddîn talebiyle kayd-i sicill olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi el-Hatîb, Hasan bin Mustafa, Malkoç bin Kurd, İbrahim Mûytâb, Ömer el-Muhzır.

[39b-5]

[Banovik köyü sakinlerinden Osmân b. Muhammed'in Nasuh Vakfı'na 600 akçe borçlu olup Müslim b. Memî'nin Osmân'a kefîl bi'l-mâl olması]

Der-zimmet-i Osmân bin Muhammed sâkin-i karye-i Banovik evkâf-i Nasûh el-mezbûr asli mâl 600, ribh 60, kefîl bi'l-mâl Müslim bin Memî.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[39b-6]

[Pojarniçe köyünden İstepan v. Şimun ile evlenmesi için Sredne Lipniçe köynden zimmîye İvane bt. Marko izn verildiği hakkındaki kayıt]

Budur ki Sredne Lipniçe[521] nâm karye zimmîyyelerinden İvane binti Marko nâm zimmîyye İstepân veled-i Şimun sâkin-i Pojarniçe[522] nâm zimmî içün 'akd-i nikâha izn verdüği bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[520]1533 İzvornik Sancağı mücmel defterine göre Drametin nâhiyesine tâbi bi köydü. Bugünkü Tuzla şehrinin güney-batısında Treštenica[Treştenitsa] köyü, Banovići [Banoviçi] belediyesi dâhilindedir.
[521]Köyün adı belgelerde ilk kez 1587 senesinde geçip Memleha-i zîr nâhiyesine tâbiydi. Yerli Güney Slav okunuşuyla Lipnica [Lipnitsa] köyü Tuzla şehrinin kuzey batısında olup Tuzla belediyesi dâhilindedir.
[522]XVI. yüzyılda Memleha-i bâlâ'da (GornjaTuzla) Gornja[Gornya, tr.Yukarı] ve Donja[Donya, tr. Aşağı] Požarnica[Pojarnitsa] diye iki köy mevcuttu, bugün ise Požarnica[Pojarnitsa] adlı sadece bir köy vardır. Bu köy bugünkü Tuzla şehrinin doğu çıkışında olup Tuzla belediyesi dâhilindedir.

[40a-1]

[İşpiyoniçe köyünden İsmail Bey'in evi eşkıya tarafından basılıp, 1500 guruşluk İsmail Bey'in malı alınca, eşkiyadan zimmî Fırtuna İstepan yakalandığı halde başka eşkıya hala serbest olup, İsmail Bey Dîvân-ı Bosna'ya şikayet ettiği için İsmail Bey konusunda Dîvân-ı Bosna tarafından Memlehateyn ve Kladne kadılarına gönderilen mektup]

Be-huzûr el-mevâlî el-mükerremân.

Kıdvetey-i 'l-kudât ve'l-hükkâm ma'deney-i 'l-fazl ve'l-kelâm Memlehateyn ve Kladne[523] kādıları zîde fazluhümâ ba'de't-tahiyyet ve's-selâm inhâ ve i'lâm olunur ki İşpiyoniçeli[524] dârende-i mektûb İsmail Bey zîde kadruhû Bosna Dîvânında i'lâm-i hâl ve hüccet-i şer'iyyesin ibrâz edüp bundan akdem harâmî eşkiyâsı mümâ ileyhin evin gâret ve emvâl ve erzâkın bin beş yüz guruşluk eşyasın ahz edüp teftîşlerine me'mûr olan kapucubaşı mezbûrlardan Feyzüllâh ve Fırtuna İstepan nâm eşkıyayı ele götürüp ve teftîş ve tefahhus olunduklarında mezbûrlar ikrâr edüp ve yirmi bin akçelik esbâb zuhûr edüp lâkin müşârün ileyh kapucubaşı derr-i devlete gitmekle mûmâ-ileyhin sâ'ir emvâl ve erzâkın zuhûr etdürmeyüp mezbûra hayf ve gadr olduğın bildirüp zikr olunan harâmî eşkiyâsı elinde olan mühürlü defter mûcebince Bosna Dîvânına ihzâr olunmaları içün mektûb recâ etmeğin ...? ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân kapucıbaşılarımızdan İbrahim Ağa zîde kadruhû mübâşir ta'yîn olunup gönderilmişdir vusûlünde gerekdirki gönderilen mühürlü defter mûcebince mezbûrları huzûr-ı şer'e götürüp dahi mübâşir-i mûmâ-ileyhe koşup bu cânibe Bosna Dîvânına gönderesiz ki mezbûrlar teftîş ve tefahhus olunup mûmâ-ileyhin emvâl ve erzâkı zuhûr etdürile mezbûrlar firâr ve gaybet ederlerse küfelâlarına ve şer'le lâzim gelenlere buldurup vech-i meşrûh üzre irsâl eylemekde tekayyüd ve ihtimâm eyliyesiz tekrâr mektûb ile mübâşir irsâline ihityâc etdürülmiyesiz. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Cemâziyü'l-evvel sene hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Sarây el-mahrûse.

[523]Bosna Sancağına tâbi kazâ ve nahiyeydi. Bugünkü Tuzla şehrinin güneyinde bulunan Kladanj[Kladany] belediyesinin merkezidir.
[524]1533 İzvornik Sancağı mücmel defterine göre Srebrenik nâhiyesine tâbi Špionica[Špionitsa, osm. İşpiyoniçe] diye bir köy bulunmaktaydı. Bugünkü Tuzla şehrinin kuzeyinde olup Srebrenik belediyesi dâhilinde bir köy.

[40a-2]

[Memleha-yı zîr'den Mehmed b. Süleyman ile Raziye bt. Hüseyin'in Sipahi nikâh kaydı]

Memleha-i zîr

Ez-zevc Mehmed bin Süleyman vekîluhû Hüsam Çelebi ibn Müsli Efendi ez-zevcetü Raziye binti Hüseyin Sipâhî vekîlühâ Mustafa bin Bâlî bi-şehâdeti İbrahim Çelebi ibn el-Hâc Ali ve Bekir Halîfe ibn Bayezid. El-mehrü'l-mü'eccel kadruhû selâse alâfi dirhem 3000.

Şuhûdü'l-hâl: Abdullâh Çelebi el-Mü'ezzin, Hüseyin Ağa, Deli Hüseyin.

[40a-3]

[Prokos köyünden İbrahim b. Pîrmezîd ile dul olan Kadire bt. Memî'nin nikâh kaydı]

Prokos[525]

Ez-zevc İbrahim bin Pîrmezîd vekîluhû Ali bin Geyvân Ağa ez-zevcetü el-müteveffâ 'anhâ zevcühâ el-munkadiyyetü [~~1 kere~~] 'iddetühâ Kadire binti Memî vekîlühâ Receb bin Yusuf bi-şehâdeti Sinan bin Beşîr ve Mehmed bin Osmân. El-mehrü'l-mü'eccel kadruhû semâne mi'ete dirhem 800.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Mustafa Çelebi el-Cündî, Ahmed Çelebi el-Müderris, Ömer el-Muhzır.

[40b-1]

[Memleha-yı zîr kasabasında bulunan Tuşne mahallesi sakinlerinden Pîri b. Yahya'nın babasından ona miras kalıp Priluk koyünde bulunan mülk ve mîrî yerlerinin hisselerini aynı mahallede oturan İsmail Efendi b. Yahya'ya sattığı hakkında hüccet]

Budur ki kasaba-i Memlehâ-i zîr mahallâtinden Tuşne mahallesi sükkānından bâ'is-i hâ[ze]l'-kitâb Pîrî bin Yahya nâm kimesne yine mahalle-i mezbûre mütemekkinlerinden İsmail Efendi ibn Ali Sipâhî nâm kimesnenin mahzarında meclis-i şer'de ikrâr ve takrîr-i kelâm eylediki

[525]Tespit edilememiş, Bosna'da *Prokos* olarak bilinen bir çok yer adı mevcuttur, küçük bir ihtimalle bugünkü Tuzla'nın batısında ve Lukavac[Lukavats] belediyesi dâhilinde olan Prokosovići [Prokosoviçi] köyü olabilir.

Havâss-i hümâyûn karyelerinden Prîluk[526] nâm karye-i hudûdunda mutasarrıf olduğum babamdan kalan Yahya baştinesi demekle ma‘rûf yerlerden hissemi örüsiyle ve korusiyle ve bağçesiyle ve değirmen hissesiyle iki bin nakd akçeye bey‘-i bât ile bey‘ ve tafvîz eyledim ve mukābele-i bey‘ ve tafvîzde yedinden meblâğ-ı mezbûrı bi’t-tamâm ve’l-kemâl ahz ve kabz eyledim, min ba‘d mülk-i müşterâsiyle ve arz-i mufavvazıdır keyfe mâ yeşâ’ mutasarrıf olsun dedükde mukırr-ı merkûmun vehc-i meşrûh üzre cârî olan ikrârın el-mukırru lehü’l-merkūm İsmail Efendi bi’l-müşâfehe tasdîk ve tahkīk edicek mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Çelebi ibn Beşîr, Hüseyin Çelebi el-Mü’ezzin ibn Osmân, Hüseyin el-Halvâyî, Mustafa el-Hayyât, İbrahim Mileşik[527], Mustafa bin Sefer, Ali el-Haffâf, Ahmed bin Şehmân, Ömer el-Muhzır.

[40b-2]

[İzvornik Sancağı’nda yaşayan muâf ve müsellem reâyânın Dîvân-ı Bosna mübaşiri olan Ahmed Ağa vasıtasıyla yeni deftere kayıt olup, eski bir adet olduğu gibi Bosna askeri ile Budun muhâfazaya gitmelerine dair Dîvân-ı Bosna tarafından İzvornik Sancağı’nda görevli kadılara gönderilen mektup]

Be-huzûr el-mevâlî el-mükerremûn mefâhirü’l-kudât ve’l-hükkām me‘âdinü’l-fazâ’il ve’l-kelâm İzvornik Sancagında vâki‘ olan kādîlar zîde fazluhüm ba‘de’t-tahiye ve’s-selâm inhâ olunur ki taht-ı kazâlarınızda vâki‘ timardan ma‘zûl vâlî emirlü ve knez ve premikür ve şâhinci ve doğancı ve köprüci ve derbendci ve sâ’ir birer tarîk ile mu‘âf ve müsellem olup Bosna eyâletine mutasarrıf olan beylerbeyiler ile kadîmden me‘an sefere eşüp hidmet-i hümâyûnda mevcûd bulunmaları mu‘tâd-ı kadîm olduğı ecilden hâlâ Budun muhâfezası fermân olunup me’mûr olan tavâyif-i ‘askeriyle me‘an hidmet-i muhâfezaya varılmak içün emr-i şerîf vârid olup taht-ı kazâlarında vâki‘ olan tavâyif-i mezbûre kadîmden olıgeldüği üzre ihrâc ve defter ve bir gün evvel yanımıza hidmet-i hümâyûna irsâl olunmaları içün mektûb tahrîr olunup ağalarımızdan kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân kapucıbaşı Ahmed Ağa zîde kadruhû ile gönderilmişdir vusûlünde me’mûldur ki husûs-ı mezbûre onat vech üzre tekayyüd edüp dahi taht-ı kazâlarında vâki‘ timardan ma‘zûl vâlî emirlü ve knez ve premikür ve martolos ve şâhinci ve doğancı ve köprüci ve derbendci ve sâyir birer tarîk ile mu‘âf ve

[526]Bugünkü Tuzla şehrinin batısında ve Živinice[Jivinitse] belediyesi dâhilinde olan Priluk köyü. XVI. ve XVII yüzyıllarda Memleha-i zîr nâhiyesine tâbiyidi.
[527]Yerli Güney Slav soyismi olup Milešić[Mileşiç] olarak okunmalıdır.

müsellem olanlara kadîmden olıgeldüği üzre mübâşir-i mezbûra yerlü yerinde defter ve bir gün evvel mu‘tâd üzre ihrâc ve mükemmel ve müretteb muhâfeza mühimmâtlaryile yanımıza irsâl edüp olıgelen muvafık ve mu‘tâd-ı kadîme mugayyır bir ferd ‘inâd ve nizâ‘ etdürmeyüp say‘ ve dikkat ve bezl-i kudret eyliyesiz ve’l-hâsıl husûs-ı mezbûre tekayyüd edüp ve mezbûrları olugeldüği üzre vaktiyle ihrâc ve yanımıza irsâl etdürüp hidmet-i hümâyûnda bâ’is olmakdan ihtirâz edesiz. Tahrîren fî evâili şehri Cumâda’l-ûlâ senete 1055.

Be medîne-i Sarây el-mahrûse.

[40b-3]

[İzvornik Sancağı’nda görevli mustahfızların Budun muhafazaya gitmelerine dair yoklama]

Mezbûr Ahmed Ağa[-yi] mustahfızân mektûb getürüp anlar dahi sefer-i hümâyûna me’mûr olmağın kayd-ı sicill olundı. Fî evâili Cumâda’l-ûlâ senete hamse ve hamsîne ve elf.

[41a-1]

[Memleha-yı zîr kasabasınden Arslan Ağa ölüp, kızı Fatime babasından kalan mirası konusunda Arslan Ağa’nin diğer varisleri olan Cafer Bey ve Ayişe Hatun’un Fatime’nin hissesini hukuka aykırı bir yoluyla vermek istemedikleri için, Fatime Dîvân-ı Budun’a şikayet ettikten sonra aynı kurum tarafından Memlehateyn kadısına gönderilen fermân]

Kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm ma‘denü’l-fazl ve’l-kelâm mevlânâ Memlehateyn kādısı zîde fazlühû tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki mektûb gönderüp taht-ı kazâna tâbi‘ Memleha-i zîr kasabasında sâkin iken sene-i sâbıka fevt olan Arslan Ağa demekle ma‘rûf kimesnenin sulbiyye kızı Fâtime nâm hâtûn içün mezbûre hâtûna babası müteveffâ-i mezkûrden intikāl eyliyen mühallefât ve emvâl ve erzâkından kendisine ‘âyid ve râci‘ olan hisse-i şer‘iyyesin muhallefât-i mezkûre vâzihü’l-yed olan veresesinden Cafer Bey ve müteveffânın zevcesi Ayişe ve sâyirlerinden taleb eyledükde vermekden ta‘allül ve ‘inâd eyledüklerin meclis-i şer‘e varup tazallüm eyledükde mürâfa‘a-i şer‘-i şerîf olmak içün cânib-i şer‘den dahi mürâsele ve mahzar ile da‘vet-i şer‘ olduklarında gelmeyüp ihtifâ ve imtinâ‘ edüp adem-i itâ‘at etmeleriyle henüz dahi icrâ-yi hakk olunmayup, ol vechile hâtûn-i mezkûre ziyâde gadr olduğın bildirüp, babasu müteveffâ-yi mezkûrun muhallefâtinden ayid

ve râci‘ olan hisse-i şer‘iyyesi her ne mikdâr ise tefrîk ve temyîz ve alıverilmek bâbında emr-i şerîfim verilmek recâsına arz eyledüğün ecilden husûs-i mezbûr mahallinde şer‘le görülüp görünülüp icrâ-yi hakk olmak içün bi’l-fi‘l Budun muhâfezasında olan destûr-i mükerrem müşîr-i mufahham nizâmü’l-âlem vezîrim ve serdârım Hüseyin Paşa edâmellâhu te‘âlâ iclâlehûnun (boşluk) mübâşir ta‘yîn ve irsâl olunmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardukda husûs-ı mezbûre mukayyed olup dahi müteveffâ-i merkûmun muhâllefâtine vâzihü’l-yed olan veresesinden mezbûr Cafer Bey ve zevce-i metrûkesi Ayişe nâm hâtûnı ve sâyirleri gelmeler ise şer‘-i şerîfe ihzâr ve gaybet ve ihtifâ ederlerse şer‘le buldurması lâzım gelenlere ... [?] vech ... [?] buldurup götürüp mezbûre hâtûnı ile veyâhûd vekîl-i şer‘îsi ile berâber edüp bu husûs bundan akdem bir def‘a dahi şer‘le görülüp tahsîl olmuş değil ise tamâm-ı hakk ve ‘adl üzre tefettüş ve tefahhus edüp göresin fi’l-vâki‘ kaziyye ‘arz olunduğı üzre ise ol bâbda muktezâ-yi emr-i şer‘-i kavîm ile ‘âmil olup babası müteveffâ-yi mezkûrun muhallefât ve emvâl ve erzâkından şer‘le teveccüh edüp hissesi her ne mikdâr ise ba‘de’s-subût hükm edüp mübâşir-i mûmâ-ileyh ma‘rifetiyle bî-kusûr alıveresiz hilâf-i şer‘-i şerîf ve mugâyır-ı emr-i münîf bir ferde iş ve ta‘addî ve tecâvüz ve ‘inâd ve muhâlefet [ta‘a]ll[ül] [et]meyüp mezkûrun mübâşeretiyle icrâ-yi hakk vech…husûmet etdüresin kaziyyede medhali ... ...[528] müstereddî segidüp işlemeyüp muhtâc ‘arz ... ile yazup bildirüp bir dahi bu husûs içün .... **[41b]** âhir varmalü eylemiyesin. şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâsıtı şehri Zi’l-hicce eş-şerîfe li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-makām-ı Budun el-mahrûse.

[41b-1]

[Pâdişâh hâsslarından İslavinovik köyünde bulunan tarlalar ve bir çayır tapulu araziler olduğuna rağmen, yıllar boyunca hiç mîrî vergisi verilmezken, Arslan Ağa adlı kişi mutasarrıfı olup, Mîr-livâ Muhammed Bey adı geçen yerlere tapu istediğinden dolayı tuzla emini olan Hasan Ağa tarafından Mîr-livâ Muhammed Bey’e verilen tapu-nâme temessüğü]

Vech-i tahrîr-i hurûf budurki Havâss-i hümâyûn karyelerinden İslavinovik’de vâki‘ olan çiftlik yerlerinden Cündî-zâde[529] Ahmed Çavuş dört kıt‘a tarlasın ve Alâybey-zâde Ahmed Bey bir kıt‘a büyük çayırın Arslan Ağa nâm kimesne bilâ ma‘rifet bey‘ edüp ve mâl-i mîrî

[528] sayfa kısmen yırtılmıştır.
[529] *Cündî-zâde* [*Džindić*] lakap ya da soy adının en erken belgeli kayıtlarından biri.

tarafına niçe seneden berü kimi vermeyüp mezbûr tarlalar ve çayır tapuya müstahikk olmağın mezbûr çiftlik yerlerine mutasarrıf olan Mîr-Livâ Muhammed Bey tâlib ve râgib olmağın resm-i tapusı ahz ve kabz etdiğimiz ecilden mezbûr tarlalar ve çayır çiftliği dahi ...? içün tarafımızdan tafvîz olunup, mâdâm-ki sâl-be-sâl mîrîye ‘âyid olan rüsûmın edâ ve teslîm eyliye, tasarrufuna kimesne mâni‘ olmamak içün işbu tapu-nâme temessük içün ketb olunub verildi. Tahrîren fî Saferi’l-muzaffer sene 1054.

Hüve’l-Bâkī

Hasan Ağa Emîn-i Memâlih-i Çôb.

[41b-2]

[Ahmed b. Osmân ile Ayşe bt. el-Hâc Osmân’ın nikâh kaydı]

Ez-zevcü’n-nâkih Ahmed bin Osmân vekîluhû Abdi el-Habbâz el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Ayişe binti el-Hâc Osmân vekîlühâ Ali Sipâhî sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi’ş-şehâdeti el-Hâc Durak Beşe ve İsmail el-Mûytâb. El-mehrü’l-mü’eccel elfeyn dirhem vaka‘a’l-akd fi’l-yevmi’l-hâmis min Muharremi’l-harâm li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Koço Bey, Mustafa, Muharrem, Osmân el-Muhzır.

[41b-3]

[Tatariçe köyüden Sefer b. Behram ile Ummü Gülsüm bt. Osmân’ın nikâh kaydı]

Karye-i Tâtâriçe[530]

Ez-zevc Sefer bin Behrâm vekîluhû Dervîş bin Yusuf ez-zevcetü Ümmü Gülsüm binti Osmân vekîlühâ Hüseyin bin Geyvân bi-şehâdeti Sâlih bin Osmân ve Halil bin Osmân. El-mehrü’l-mü’eccel elfü dirhem, 1000.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Osmân Beşe, Koço, Ömer el-Muhzır.

[530]Memlehateyn kazâsı Drametin nâhiyesinde bir köydü. Bugünkü Tuzla şehrinin güney-batısında Živinice[Jivinitse] kenti ve belediye merkezidir. Tatariçe[bş. *Tatarice*] adı XVIII yüzyılın ortalarına kadar kullanmaktaydı. Šaban Hodžić "Stari turski dokumenti sa tuzlanskog područja", **Članci i građa sa kulturnu istoriju istočne Bosne,** I, 1957, s.47-84, ayrıca s. 53, 67.

[41b-4]

[Hristiyan Çingene tayfasından iki şahısların şeri'ata göre nikâh kayıdın parçası]

Kıbtî tâ['i]fesinden Odoka[531] binti Jivan[532] nâm Kıbtîyye yine ... ... Kalo[?] nâm Kıbtî'ye zevciyyet tarîk ile biri ... ... kayd-i sicill olundı. Fi't-târîh-i'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Deli Hasan, Koço, Mustafa Beşe bin Muhammed Çelebi

[42a-1]

[Memlehateyn kazasındaki Yaseniçe köyünden bir zimmî knez olarak Dîvân-ı Bosna'ya şikayet etmekle, aynı köyde bulunan bazı yerlerini ilk önce dedesi, sonra babası şimdi o da hizmetleri mukabelesinde muâf ve müsellem yerler olarak tuttukları halde, yeniden İzvornik Sancağı zaîmlerden Mahmûd ve kardeşi Osmân adı geçen zimmîden kanuna aykırı öşür istedikleri için Bosna Valisi tarafından zimmî kneze karşı her hangı adaletsizlik yasaklanıp Memlehateyn kadısına gönderilen mektub]

Hazret-i mevlânâ-yi şeri'at-me'âb.

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm mevlânâ (boşluk) ... ba'de't-tahiyye ve'l-kelâm inhâ ve i'lâm olunan budur ki taht-ı kazânızda vâ[ki' olan] Yaseniçe nâm karyenin knezi olan dârende-i mektûb (boşluk) nâm zimmî Dîvân-i Bosna'ya gelüp i'lâm-i hâl eyledi ki mezbûrun dedesi ve babası ve ba'dehü kendisi yetmiş seksen seneden [beri] berât-i pâdişâhî ile karye-i mezbûrenin knezi olup mutasarrıf olduğı yerleri hidmeti mukābelesinde mu'âf ve müsellem olup taraf-i âhardan bir dürlü rüsûm ile rencîde olınagelmiş değil iken olıgelmişe muhâlif ve mu'tâd-ı kadîmeye mugâyir zu'amâdan Mahmûd ve karındaşı Osmân nâm kimesneler mezbûrun baştinesi yerleri içün bana zemîn-i Danko mukayyeddir deyü 'öşür talebiyle rencîde etmeden hâlî olmamağla ol vechile gadr ve hayf olduğın bildirüp Dîvân-i Bosna'da mahfûz olan defter-i cedîd-i sultânî üzerinde huzûrımızda mürâfi' olunup tarafeynin temessükâtine nazar ve dikkat ve mürâca'at olundukda za'îm-i merkūma knez yerleri olan baştine mukayyed olmayup ol vechile mezbûrun eyledüği da'vâsı lağv ve bî-vech olduğın mukarrer olmağın zimmî-i mezbûr min

[531]*Ovuka* olarak da okunabilir. Slav ismi olduğu için bu Çingeneler büyük bir ihtimalle Balkan Hıristiyan Çingenelerden idi.
[532]Jival [bş. Živalj] olarak da okunabilir. O da Slav ismi olduğu için bu şahıs da Balkan Hıristiyan Çingenelerden olabilir.

ba‘dü rencîde etdirilmemek bâbında mektûb tahrîr olunup virilmişdir vardukda gerekdir kim yedinde olan berâtları mûcebince amel edüp dahi zimmî-yi mezbûrı ve baştinesi üzerinde sâkin olanları za‘îm-i mezbûra ve bir ferd ol vechile rencîde ve âzürde etdürmiyesin bundan sonra mezbûr Mahmûd kanâ‘at etmeyüp nizâ‘ıma mü’eddî olmak ihtimâli olursa etdürmeyüp deftere muhâlif ve olıgelmişe mugâyir zimmî-i mezbûrı rencîde ve âzürde etdürmeyüp mûceb-i mektûb ile amel eyliyesin. TahrîrenFîevâyili şehri Muharremi’l-harâm li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Saray el-mahrûse

[42a-2]

[Memleha-yı zîr kasabasından Arslan Ağa adlı kişi vefat edip, hayatta iken Memlehateyn kazasına tâbî Przkovçik (nâm-ı diğer İslavinovik) köyü ile Gradçaniçe kazasında Buk köyünde bulunan bazı arâzî-yi mîrî yerlerini kanuna aykırı tutmuş olduğu halde, Muhammed Bey adlı bir kişi bu yerlere sahib-i erzlerinden kanuna göre tapu aldıktan sonra, vekillerin vasıtasıyla Arslan Ağa varisleri olan kızı Ayişe ve torunu Cafer Bey’in bu yerlere Muhammed Bey’in mutasarrıf olmasına razı oldukları hakkındaki hüccet]

Budur ki Memleha-i zîr kasabası sükkânından işbu sâhibü’l-kitâb mîr-i mükerrem Muhammed Bey nâm kimesne mahfil-i kazâya hâzır olup yine kasaba-i mezbûrede sâkin iken vefât eden Arslan Ağa’nın kızı Fâtime nâm hâtûn tarafından nehc-i şer‘î üzre vekîl olan zevci Ahmed Bey ibn Abbas Bey ve yine merkūm Arslan Ağa’nın oğlının oğlı Cafer Bey tarafından vekîl-i şer‘îsi Ahmed Bey ibn Muhammed Bey nâm kimesneler mahzarında takrîr-i kelâm eyledi ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Przkovçik nâm-ı diğer İslavinovik nâm karyede bundan akdem müteveffâ-yi mezkûr Arslan Ağa Cündî-zâde Ahmed Bey’den ve Alây Bey-zâde İsmail Bey’den beş kıt‘a tarla tafavvüz edüp lâkin sâhib-i erz ma‘rifeti olmamağla hâlâ ben sâhib-i erz ma‘rifetiyle mesfûr tarlaları tafavvüz eyledim ve yine kazâ-i Gradçaniçeye tâbi‘ karye-i Bûk[533] hudûdunda Muhammed Halîfe’den ve Ramazan’dan ve Deli Petre’den ve Marko’dan mezbûr Arslan Ağa sâhib-i erz ma‘rifeti yoğiken alduğı tarlaları hâlâ anları dahi ben sâhib-i erz ma‘rifetiyle tafavvuz edüp yedime tezkire ve hüccet verilmişdir zikr olun[an] ... ... vekîlin-i mezbûrından hiç birinin vekâlet ... . ta‘arruzları var mıdır şer‘le su’âl olunma ... ... [gı]bbe’s-su’âl merkūm Ahmed Bey ve diğer Ahmed Bey ... .**[42b]** Âhar

[533]Bu yerli Güney Slav ismi Bûç olarak okunmalıdır. Yeri tespit edilememiştir.

varalar ki eğer İslavinovik'de eğer Buk karyesinde ... [me]zkûr tarlalara kat'â bizim dahl ve ta'arrüzmüz olmayup bir dürlü da'vâmız yokdur mîr-i mükerrem merkūm Mehmed Bey'in tafavvüz olunmış tarlalarıdır keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun dedüklerinde mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Haydar Ağa ez-Za'îm, Ahmed Efendi el-Hatîb, Mustafa Bey ibn Mîr Livâ' Muhammed Bey, Muhammed Efendi el-Hatîb, Diğer Ahmed Efendi el-Hatîb, Hüssâm Çelebi el-Hatîb, Mehmed Çelebi el-Hatîb, Ebûbekir Halîfe el-Hatîb, Ebûbekir Çelebi, Abdullâh Çelebi el-Mü'ezzin, el-Hâc İsmail, İbrahim Bey, Ali Bey, Hasan Çelebi, Şaban Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır ve gayrühum.

[42b-1]

[Memlehateyn kazası, Rahik köyünden Rıdvân b. Hürrem 3000 nakit akçe vakf ettikten sonra, Gorna Yaseniçe köyü sakinlerinden damadı olan Ömer b. Nesûh'u vakfının mütevellisi görevine atandığı hakkındaki hüccet]

Budur ki Memlehateyn kasabasına tâbi' Rahik[534] karye sâkinlerinden Rıdvân bin Hürrem nâm kimesne mahfil-i kazâya hâzir olup dediler ki mâlimden üç bin akçe'i kendim hayâtta iken be-her sabâh üç İhlâs-i şerîf tilâvet etmek içün ve vefâtimden sonra kızlarım Muyka ve Duriyye tilâvet edeler ve anlardan sonra evlâdları ve evlâd evlâdları tilâvet edeler vakf ve şart eyledim ve bu akçeye karye-i Gorna Yaseniçe'den dâmâdım Ömer bin Nesûh nâm kimesne'i mütevellî ta'yîn etdim ve tevlîyetin hizmeti mukābelesinde yılda doksan akçe ta'yîn etdim dedükden sonra sıhhat-i vakfa hüküm birle bu vesîka-i anîka 'alâ mâ Hüve'l-hakīka ketb olunup yedine vaz' ve ref' olundı vakt-i hâcetde ibrâz edüp ihticâc edine. Tahrîren fî evâsıtı Rebî'i'l-evvel li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Abdullâh el-Mü'ezzin, İskender bin Memî Beşe, Hüseyin bin Abdullâh, Sinan bin Behrâm, Osmân bin Bâlî ve gayrühum.

[534]Bu yer ismi Rahić [Rahiç] olarak okunmalıdır. Brčko iskele ve kalesi yakınlarında büyük bir köy olup Koraj[Koray] nâhiyesine tâbiydi.

[42b-2]

[Muhammed b. Şehman ile Hasîde bt. Hudâverdi'nin nikâh kaydı]

Ez-zevcü'n-nâkih Muhammed bin Şehmân vekîluhû Ali bin İskender el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Hasîde binti Hudâverdi vekîluhû İbrahim bin Hudâverdi sübite vekâletûhü an-kıbelihâ bi-şehâdeti Halîl bin Ali ve Bayezid bin Pervâne. El-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem vaka'a'l-akd fî evâsıtı Muharremi'l-harâm li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâib, Mustafa, Rıdvân sâkin-i karye-i Grniçe [?][535], Rıdvân el-Muhzır.

[42b-3]

[Oruç el-Muytâfcı Vakfı mütevellisi olan Ali vasıtasıyla Destin Dol köyünden Petre v. İstepan'ın Oruç el-Muytâfcı Vakfı'na olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Petre veled-i İstepan 'an karye-i Destin Dol el-medyûn Ali el-Mütevellî bi-vakfi Oruç el-Muytâfcı ed-deyn el-meblağ elfâ dirhem ... ... ve hükkime bi-edâ'ihî ve süllime ilâ yedi'l-muhassil fî evâsıtı-i Muharrem ... ...[536].

Şuhûdü'l-hâl: ..., Ahmedî Çelebi, Koço, Mustafa ibn Mehmed Çelebi

[43a-1]

[Memlehateyn kazasına tâbî Dlaçik köyü sakinlerinden yeniçeri Hürrem Beşe b. Sefer'in amcaları ortak çiftliklerinin hisselerinin tasarrufu Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden Bekir Halîfe b. Cafer'e sattıktan sonra, Hürrem Beşe birkaç yıl sonra gelip Bekir Halîfe'nin tasarrufuna zorla girmek istediği için Bekir Halîfe ona dava açmış, Hürem Beşe'nin davayı kayb ettiği hakkında kadı i'lâmı]

Hüve

Budur ki bâ'isü'l-kitâb Memleha-i zîr sükkânından Bekir Halîfe ibn Cafer nâm kimesne mahfil-i kazâda yine kazâ-yi mezbûre muzâfâtından Dlaçik[537] nâm karye sükkânından

[535]Yeri tespit edilememiş.
[536] Sayfa yırtılmıştır

Hürrem Beşe ibn Sefer nâm râcil mahzarında takrîr-i da‘vâ edüp karye-i mezbûre hudûdunda vâki‘ ‘inde’l-cîrân ma‘lûmetü’l-hudûd baştine’i merkūm Hürrem Beşe’nin babası Sefer ile ‘ammûları Ömer ve Dervîş ber vech-i iştirâk mutasarrıf olup mezbûrân ‘ammûları taht-ı tasarruflarında olan sülsân hisse-i baştinelerin sâhib-i erz ma‘rifetiyle üç bin akçeye bana tafvîz edüp ben dahi tafavvüz eylediğimden sonra sekiz seneden mütecâvizdir bilâ nizâ‘ mülkiyet üzre[538] üzre mutasarrıfım hâlâ mezbûr Hürrem Beşe bu kadar zamân mürûrundan sonra baştine ... [?] deyü ‘ammûlarından aldığım sülsân hisseye baştine’i verdiğim akçe redd edüp almak murâd eder bâ-husûs redd olunmamak içün yedimde emr-i şerîf ve fetvâ-yi münîfim vardır su’âl olunup merkūm Hürrem Beşe mu‘ârızadan men‘ olunmak matlûbumdur dedüğinde gıbbe’s-su’âl zikr-i sebk eden Hürrem Beşe cevâbında fi’l-vâki‘ merkūm Bekir Halîfe bu kadar zamândır zikr olunan ‘ammûlarım Ömer ve Dervîşden sülsân hisse baştinelerin alup tasarruf eder lâkin benim iştirâda fetvâ-yi şerîfim ve emr-i münîfim vardır nazar olunup icrâ olunmak matlûbumdur dedüğinde tarafeynin yedinde emr-i şerîflerine ve fetâvâ-yi münîflerine yine nazar olundukda mazmûn-i lâtîflerinde müşâ‘at üzre beş sene tasarruf olunan erz-i mîrî redd olunmak içün kānûn değildir deyü fermân olunmağın ve fetvâ-yi şerîf da‘vâsına muvâfık olmağın ber-mûcebi emr-i şerîf ve fetvâ-yi münîf hakk her vechile Bekir Halîfe’nin olmağla zikr-i sebk eden Hürrem Beşe ‘ammûları hisselerinden mu‘ârıza eylememek içün cânib-i şer‘îden tenbîh birle ... [?] Bekir Halîfe yedinde ibkâ ve mukarrer içün hâzihi’l-hurûf ketb olundı lede’l-hâce müzekkeri mâ cerâ ola. TahrîrenFîevâili Şabani’l-mu‘azzam li-seneti erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Ömer Efendi, Hüseyin Bey el-Cündî, Ali Beşe ibn İbrahim, Hüseyin Halîfe es-Sûhte, Muhzır Ömer, Osmân Muhzır.

[43a-2]

[Moranka zeâmetinin gelir toplanması için zaîm Mustafa Bey tarafından vekili olan Halil Beşe’ye verilen atanma kaydı]

Vech-i tezkire budur ki cânibimizden Halil Beşe nâm kimesne’i vekîl nasb edüp Moranka ze‘âmetinin içinde olan üç bin yüz altmış altı akçe ifrâza vekîl eden cuz’î ve küllî ne ise

[537]Bu yer adı Dlačić [Dlaçiç] olarak okunmalıdır. Memleha-i bâlâ nâhiyesine tâbi olan Grabovica [Grabovitsa] köyünün bir kısmıydı.
[538] üzre, mükerrer yazılmıştır.

hakkımızı alup ahz ve kabz [eylesin bu] husûsa vekîlimiz Halil Beşe olsun. Bâkī du‘â ve ileynâ.

El-hakīr ez-za‘îm Mustafa Bey hâlâ

[43a-3]

[Memleha-yı zîr kasabası, Muhammed Efendi mahallesinden vefat eden Mehmed Beşe'nin bâliğ olmamış oğlu Ahmed'e annesi Kamer Hatun vasî için atanıp, sonra Kamer Hatun'un vekili Arslan Odabaşı vasıtasıyla mahkemeden yetimin nafakası tayin ettirdiği hakkındaki temessük]

Memleha-i zîr Muhammed Efendi mahallesi sükkânından iken fevt olan Mehmed Beşe yetîmi Ahmed nâm sagîrin vasî-yi şer‘îsi olan vâlidesi Kamer Hâtûn tarafından nehc-i şer‘ üzre isbât-i vekâlet eden Arslan Odabaşı bi'l-vekâle mahfil-i şer‘-i şerîfde takrîr-i kelâm edüp bundan akdem müvekkilem mezbûre Kamer Hâtûn vasî olduğı sagîr-i mezbûr Muhammed'in [Ahmed] nafaka ve kisveye ... [?] ihtiyâc olmağın cânib-i şer‘îden nafaka takdîm olunmak matlûbumdur dedükde beher yevm üçer akçe nafaka takdîm olunup hâzihi'l-hurûf ketb olundı fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Hasan Ket[hüdâ], ...

[43b-1]

[Bir fermâna göre Budun kalesi tamirâtı için Memlehateyn kazasındaki cerehor köylerinde Mehmed Ağa tarafından cerehor bedeli olarak toplanan nakit para defteri]

Hüve'l-mu‘în.

Bin elli dört târîhinde Mahrûse-i' Budun ta‘mîri içün yine Budun em[r-i] şerîf ile fermân olunup nakd-i akçe ile cem‘ ve tahsîl olunan cerehâr köylerinin defteridirki zikr olunurFîşehr-i Şaban min şuhûr-i sene-yi erba‘a ve hamsîn ve elf min hicret-i men lehû's-se‘âde ve'ş-şeref.

Mehmed Ağa cem‘ ve tahsîl eylemişdir.

Karye-i İzovik[539]: meblâğ 1000.

Karye-i Rahik: meblâğ 1800.

Karye-i Bolevik[540] meblâğ 4400.

Karye-i İskâkava: meblâğ 3000.

Karye-i İştrpçe: meblâğ 800.

Karye-i Liskovaç: meblâğ 1200.

Karye-i Lukaviçe-i Bâlâ: meblâğ 1000.

Karye-i Gorna Yaseniçe: meblâğ 800.

Karye-i Mirosavçe meblâğ: 500.

Karye-i Dobaştiçe: meblâğ 100.

Karye-i Dolna İsmolik: meblâğ 400.

Karye-i Hruşa: meblâğ 800.

Karye-i Matiyevik: meblâğ 500

Karye-i Draguna: meblâğ 1000.

Karye-i Hruçik: meblâğ 300.

Karye-i Dolna Okrugla: meblâğ 1500.

Karye-i Obodniçe: meblâğ 800.

Karye-i Devetak: meblâğ 500.

Karye-i Lubniç[e]: meblâğ 1000.

Karye-i Dolna Yaseniçe: meblâğ 1000.

Karye-i Turiya: meblâğ 200.

[539]Bugünkü Zovik köyü olup, geçmişte Bijela[Biyela] köyünün bir devamıydı. Ayrıca 235 numaralı dipnota bakınız.
[540]Tespit edilememiş.

Karye-i Lukavaç: meblâğ 300.

Karye-i Maoça: meblâğ 500.

Karye-i Moranka: meblâğ 1200.

Karye-i Torniçe nâm-ı diger Drenovik meblâğ 300.

Karye-i Maguşik [Magoşik]: meblâğ 100.

Karye-i Marin[a] Glava: meblâğ 100.

Karye-i Burusniçe: meblâğ 1400.

Karye-i Lukavaç-ı Bâlâ: meblâğ 1000.

Karye-i Şatorovik: meblâğ 800.

Karye-i Veligrmi [Velikoni?]: meblâğ 900.

Karye-i Modraşa [Modrina?]: meblâğ 1500.

Karye-i Kralinovik nâm-ı diğer Knejevik: meblâğ 100.

Karye-i Gorna İsmolik: meblâğ 600.

Karye-i Kruşevniçe: meblâğ 400.

Karye-i Miriçina: meblâğ 800.

[44a]

Hüve

Karye-i Puraçik: meblâğ 800.

Karye-i Tatariçe: meblâğ 2500.

Karye-i Gorna Vihke: meblâğ 800.

Karye-i Gorne İpçelik: meblâğ 1000.

Mahkeme köyüdür:

Karye-i Gurgevik: meblâğ 1500.

Mahkeme köyüdür karye-i Podgorye: meblâğ 1300.

Karye-i Banovik: meblâğ 1400.

Karye-i Toyşik: meblâğ 400.

Karye-i Osiçan: meblâğ 1000.

Karye-i Ribçe [?]: meblâğ 2000.

Karye-i Kiçma[541]: meblâğ 2000.

Karye-i Tulovik: meblâğ 1500.

Karye-i Mrisiniçe: meblâğ 1200.

Karye-i Bradik: meblâğ 300.

Karye-i Vukayevik: meblâğ 150.

Karye-i Vrganovik: meblâğ 300.

Karye-i Doboşna: meblâğ 500.

Karye-i Lukavçe-i Kebîr[542]: meblâğ: 2000.

Karye-i Gor[ne] Gradçaniçe[543]: meblâğ 800.

Karye-i Gurdovik me'a Kolenovik: meblâğ 400.

Karye-i Birçe: meblâğ 200.

Karye-i Hudrovik: meblâğ 400.

Karye-i Dubrava: meblâğ 1800.

Karye-i Vukovye: meblâğ 1300.

Karye-i Gorne [ve] Dolne Hrasne: meblâğ 1600.

Karye-i Seluble: meblâğ 1400.

[541]Bugünkü Banovići [Banoviçi] şehrinin bir kısmı kapsayan köydü.
[542]Büyük ihtimalle bugünkü Lukavac[Lukavats] şehridir.
[543]Büyük ihtimalle Živinice[Jivinitse] belediyesi dâhilinde bulunan bugünkü Gračanica[Graçanitsa] köyüdür.

Karye-i Brgule: meblâğ 120.

Karye-i Repnik: meblâğ 1000.

Karye-i Hrgova: meblâğ (boşluk).

Karye-i Se'ona[544] meblâğ (boşluk).

Karye-i Gnoyniçe meblâğ (boşluk).

[44a-1]

[El-Hâc Mustafa Bey ve el-Hâc Ali'nin zimmî İvko v. Matiya'ya kefîl olmaları]

Oldur el-Hâc Mustafa Bey ve el-Hâc Ali on güne dek İvko veled-i Matiya nefsine ve hîn-i mutâlebede ihzârına kefîl şüd. Fî târih-i 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmed Efendi, Mustafa Bey, Ali Bey, Muhzır Rıdvân.

[44a-2]

[Muhammed b. Abdullâh ile Kadire bt. Sinan'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Muhammed bin Abdullâh vekîluhû Mustafa bin Süleyman el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Kadire binti Sinan vekîlühâ Alibin Abdullâh bi-şehâdeti Dervîş bin Hızır ve Receb bin Abdullâh. El-mehrü'l-mü'eccel elf kâmil. Tahrîren fî Şabân li-sene[te] erba'a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Bey, Deli Muharrem, Osmân el-Muhzır

[44a-3]

[Tuşne mahallesi sakinlerinden Mehmed b. Abdullâh ile zimmî Ostoya v. Blaj'ın zimmî Filip v. Gûro ve Gûro'ya kefîl bi'n-nefs olmaları]

[544]Büyük ihtimalle bugünkü Srebrenik belediyesi dâhilinde bulunan Seona köyüdür.

Oldur ki Tuşne mahallesinden Mehmed bin Abdullâh ve Ostoya veled-i Blâj [Fi]lip veled-i Gûro ve yine bazara dek Gûro içün kefîl [bi'n-ne]fs oldukları kayd-ı sicill şüd.

[44a-4]

[Bir kefâlet kaydının parçası]

… bin İslâm Halîfe el-Mütevellî …[?] li'n-nefs birâder Mustafa … hîn-i mutâlebe kayd-şüd.

[44b-1]

[Bir kefâlet hükmünün kalan parçası]

Hüve

...[545] el-kefîl Sinan Efendi li-ihzâr ... Halîl zikr-i hîn-i mutâ[lebe].

Şuhûdü'l-hâl: mâ-sebak.

[44b-2]

[Beline kazası, Suho Pole köyü sakinlerinden zimmî Aranid v. Dıragaş'ın bir at ve bir kısrağı çalınıp, sonra çalınan hayvanlar Memlehateyn kazası Priluk köyündeki Hüseyin b. Osmân ve Muharrem b. Süleyman'ın yanlarında keşf edilip, zimmî Aranid v. Dıragaş tarafından onlara dava açttıktan sonra, hayvanların Priluk köyünde oturan Hıristiyan Çingeneleri tayfasından Komlen adlı kişi tarafından Hüseyin ve Muharrem'e satıldıkları ispat edilince, Hüseyin ve Muharrem'in suçsuzlukları hakkında mahkeme tarafından verilen hüccet]

Oldur ki Beline kazâsına tâbi' Suho Pole nâm karye zimmîlerinden Aranid veled-i Dıragaş nâm zimmî mahfil-i kazâya hâzir olup yine Memlehateyn kazâsı tevâbî'inden Priluk nâm karye sükkânından sâhibü'l-kitâb Hüseyin bin Osmân ve Muharrem bin Süleyman nâm kimesneler mahzarında da'vâ edüp târîh-i kitâbdan otuz altı gün mukaddem üç ayağı sekil ve kıç ayağında kurd korusu [?] alnında beyâz nişânı siyâh bârgîrim ve bir dorı kısrağım mülkümden sirka olunup hâlâ mezbûrân Hüseyin ve Muharrem'de buldum şer'le su'âl

[545] Sayfa kısmen yırtıktır.

olunup ihkāk-i hakk olunmak matlûbumdur dedüğinde gıbbe’s-su’âl merkūmân Hüseyin ve Muharrem cevâblarında zikr-i sebk eden ‘alâyim ile muttasıf siyâh bârgîri dorı kısrağı yine karye-i Priluk nâm karyede Komlen nâm Kıbtî’de yüz otuz akçe üste ile bir dorı kısrağım ile istibdâl eyledim mezbûr Aranîd zimmînin oludugı ma‘lûmum degildir dedüğinden sonra da‘vâsına ve tarkrîrine yine muvâfık beyyine lâzım olmağın ‘udûlden Memleha-i zîr sükkânından Mehdîoğlu İbrahim ve Ömer bin Memî li-ecli’ş-şehâde hâzirân olup edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde fi’l-vâki‘ zikr olunan bârgîr ile dorı kısrağı karye-i mezbûre Komlen Kıbtîden yine kendi kısrağı ile yüz otuz akçe üste ile alduğına şâhid[le]riz ve şehâdet dahi ederiz ve bu şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ oldukdan sonra mezbûrân Hüseyin ve Muharrem husûs-i mezbûr içün ta‘arruz olunmamağa hâzihi’l-hurûf ketb olundı. Tahrîren fî evâili Ṣa‘bâni’l-mu‘azzam li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Vâ’iz Mehmed Efendi, Hüssam Efendi el-Hatîb, Mustafa Bey ibn Muhammed Bey, Baba Rıdvân Muhzır.

[44b-3]

[Zimmî Vuk v. Varovçik’in Mimşâhe bt. Pervâne’ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyinetü Mimşâhe binti Pervâne el-medyûn Vuk veled-i Varovçik ed-deyn bi-ikrârihî dört yüz seksen beş kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Koço, Yusuf

[44b-4]

[Banovik sakinlerinden Ömer b. Yahya’nın Fatime Vakfı mütevellisi olan Dervîş vasıtasıyla Fatime Vakfı’na olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Dervîş Halîfe el-Mütevellî bi-vakfi Fâtime el-medyûn Ömer bin Yahya Banovik ed-deyn bi-ikrârihî elf kâmil. Fi’t-târîhi ’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed Efendi, Hüseyin Bey.

[44b-5]

[Osmân Halîfe b. el-Hâc Memişâh'ın Hasan Efendi el-Mütevellî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Hasan Efendi el-Mütevellî el-medyûn Osmân Halîfe ibn el-Hâc Memişâh ed-deyn 'aleyhi ... [?] bin semmûr akçe der havâle ve edâya teslîm şüd. Fî târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Babazâde, Ahmed Efendi, Şehbâz Çelebi

[44b-6]

[Kısmen yırtılmış hüccet metni]

Oldur ki, Ahmed Efendi mahfil-i kazâda el-Hâc Memişâh-zâde Osmân Halîfe mahzarında da'vâ edüp bundan akdem merhûm el-Hâc Memîşâh[-zâde] hâl-i hayatında Hürrem …[?] taht-ı ... [?] iken yetmiş sîm riyâl guruşı hibe ve teslîm eyledim dedüginde Hürrem müteveffât oldukda yemîn-i mezbûrda kalup merkūm Hâcî dahi fevt olmağın o vermez ve 'inâd eder şer'ile su'âl olunup metrûkâtinden ... ... matlûbumdur dedüğinde gıbbe's-su'âl ve'l-inkâr şâhidin oldukda Ahmed Çelebi bin Osmân ve Bekir bin Pîrî takrîrine *...(devamı yok)*

[45a-1]

[Süleyman Zaîm adlı kişinin İzvornik Sancağı'nda Koray nahiyesinde Dragançiçe ve diğer köylerden içeren bir zeameti ile ilgili Bosna Valisi tarafından Memlehateyn ve Beline kadılarına gönderilen tahvil mektubu]

Hüve

Süleyman tahvîl mektûb[u]dur.

Be-huzûr el-mevâlî el-mükerremûn kıdvetey-i kudâtü'l-İslâm (boşluk) 'umdet-i velâtü'l-enâm Memlehateyn ve Beline kādıları zîde fazlühumâ ba'de's-selâm inhâ ve i'lâm olunan oldur ki dârende-i mektûb Sülyeman nâm kimesne bu tarafa gelüp 'arz-ı hâl edüp İzvornik Sancağında Koray nâhiyesinde Dragançiçe nâm karye ve gayrıdan yirmi bin üç yüz akçelık ze'âmet husûsunda Abdullâh nâm kimesne ile da'vâ ve nizâ'ları olup Dîvân-i Bosna'da defter üzerinde murâfa'a olmak içün mektûb iltimâs eylemekle terkīm olunup ... [?] vusûlünde

gerekdir ze‘âmet-i mezbûrenin ... [?] ehad tarafına zabt ve tasarruf etdürmeyüp ra‘iyyet üzerinde mevkūfan alıkodurup inşâ-Allâhü’l-hamd fî-mâ ba‘d ... [?] murâfa‘a ve müvâcehe olup kangı tarafa hüküm olunup murâfa‘a mektûb[u] verilürse ol tarafa ahz ve kabz etdürüp mûceb-i mektûb ile amel eyliyesiz. Tahrîren fî evâ’ili’ş-şehri Recebil’-müreccеb senete erba‘a ve hamsîne ve elf.

Sahrâ-yi Uskobodiçe [Uskopoliçe]

[45a-2]

[Mustafa b. Ahmed ile Fatime bt. Receb Halîfe’nin nikâh kaydı]

Tezevvüc Mustafa bin Ahmed vekîluhû Bekr Çelebi el-İmâm ez-zevcetü el-bikr Fatime binti Receb Halîfe vekîlühâ [vekîlühû] Hasan Halîfe ibn Beşîr bi-şehâdeti Ahmed bin Şehmân ve Ali bin Abdullâh. El-mher el-mü’eccel elfü dirhem meblağ 1000.

Şuhûdü’l-hâl: Mustafa Bey Bey-zâde, Ahmed bin Çelebi, Ömer Efendi, Rıdvân Ağa

[45a-3]

[Kaçan ya da kendi istekle yerlerini terk eden reâyâya ait menkûlleri ve gayr-i menkûlleri kimin kullanabileceğini hakkındaki fetvalar]

Bir karyeden bir iki hâne re‘âyâ firâr ve terk-i diyâr etdüklerinde karyelerinde terk etdükleri hâne ve sâyir yapuların ve tarlaları üzerinde olan mahsûlların Beytü’l-mâl emînleri mi kabz ederler yohsa harâcların vermişiz deyü ahâlî-i karye mi kabz ederler yohsa karye za‘îm olan Zeyd mi kabz eder şer‘an beyân buyurılup ‘indellâh musâb oluna?

[El-cevâb]: Ismarlayup kendiler ise ısmarlanan kabz eder ve illâ ısmarlamadılarsa emîn-i Beytü’l-mâl kabz eder gayrısı dahl edemez.

Sâkin oldukları bir karye ahâlîsi sipâhîleri zülmünden celâ-yi vatan etdüklerinde odaları ve değirmenleri ve sâyir yurd yerinde kalan eşyâları Beytü’l-mâla mı yohsa sipâhîye mi yohsa harâççiler mi kabz eder yoksa dâ’inleri mi alur beyân buyurılup musâb oluna?

El-cevâb: Kendiler dâ'inler yine ısmarladılarsa dâ'inler kabz ederler ve illâ kimesneye ısmarlayup zâyi' olmakdan havf olanları emîn-i Beytü'l-mâl kabz ve zabt eder.

[45a-4]

[Zimmî İvan'ın zimmî Vuçik'e kefîl bi'n-nefs olması]

El-kefîl İvan-i li-nefs Vuçik içün Çehârşenbe gününe dek kayd-şüd.Fîtârîh-i'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: mâ sabak

[45a-5]

[Hile-yi şer'iye yoluya gizli faiz olarak borcunun yanında Zunnûn Çavuş'un Zülfikar el-Hayyât'a iki endâze mor çuka verdiği hakkındaki kayıt]

Oldur ki Zülfikār el-Hayyât Zânnûn Çavuş da iki endâze mor çuka ayrı edüp edâ ile kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: ..., Hüseyin Bey, Hüseyin bin Gazanfer.

[45b-1]

[Zunnûn Çavuş'un Zülfikar'a olan borcunun kaydı]

Hüve

Ed-dâyin Zülfikār el-medyûn Zânnûn Çavuş ed-deyn bi-ikrârihî sittîne dirhemen. Fî târîh-i'l-mezbûr.

[45b-2]

[İbrahim b. Osmân'ın Zunnûn Çavuş'a kefîl olması]

El-kefîl İbrahim bin Osmân el-mekfûl Zânnûn Çavuş ihzâr içün kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: mâ Sâbıkūn.

[45b-3]

[Memleha-yı zîr kasabası sakinlerinden el-Hâc Şîr ve Hüseyin b. Gazanfer'in Memlehateyn kazasındaki Breşka köyünde mukataalı bir çiftliği olup, tuzla emini olan Hasan Ağa daha ziyade vergi isterken onlara yaptığı zülm için, emin Hasan Ağa'ya dava açtıkları zaman Hasan Ağa'nın onlardan fazla vergi isteyemeceği hakkındaki kadı i'lâmı]

Oldur ki kasaba-i Memleha-i zîr sâkinlerinden işbu hâmil-i hâze'l-kitâb el-Hâc Şîr ve Hüseyin bin Gazanfer nâm kimesneler meclis-i şer'-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde emîn-i Memâlih-i Çôb Hasan Ağa nâm kimesne mahzârında takrîr-i da'vâ edüp Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Breşka'da mutasarrıf olduğumuz çiflitk-i Halîl Halîfe nâm yerlerin sûret-i defter-i sultânîde elli akçe maktû' yazup hâlâ emîn-i mezbûra maktû'ın değil belki sun'ın teklîf edüp meblâğ-ı mezbûrı almakda 'inâd edüp bizden ziyâde akçe taleb etmekle bize ta'addî edüp ta'cîz ve tazyîk etmekden hâlî değildir husûsâ maktû'iyyet üzre vermek içün yedimizde fetvâ-yi şerîfe vardır nazar olunup mûcebince icrâ-yi şer'-i şerîf olunmak matlûbumuzdur dedüklerinde gıbbe's-su'âl mezbûr Hasan Ağa sûret-i defterde maktû'iyyet üzre olan elli akçe-i'-t-tâmm ...? dahi almam deyü cevâb eyledükde fi'l-vâki' sûret-i defterde yazılan maktû'iyyet ile ve fetvâ-yi şerîfe mûcebince emîn-i mezbûr Hasan Ağa merkūm el-Hâc Şîr'den ve Hüseyin'den ahz ve kabz etmek içün hükm ve tenbîh birle mâ vaka'a kayd-i sicill olunup bu vesîka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz ' ve teslîm olundı ki lede'l-ihtiyâc ihticâ[c] ederler. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâsıtı Recebi'l-müreccb li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Halîfe ibn Şîr, Hüseyin Bey el-Cündî, Hasan Çelebi, Ömer Efendi, Mustfa bin Mehmed, Osmân

[45b-4]

[Sagrâyî mahallesinden Mehmed Halîfe el-Mü'ezzin'in oğlu Hasan'a kefîl olması]

Oldur ki Mehmed Halîfe el-Mü'ezzin Sagrâyî mahallesinde yevm-i Salı'dan Cum'a'ya dek oğlı Hasan ihzâr içün kefîl oldı kayd-şüd. Fî târih-i 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Muhzır Ömer, Mahmûd, Mustafa bin Mehmed.

[45b-5]

[Memleha-yı zîr'den Hüseyin b. Halil ile Sâkine bt. Beşir'in nikâh kaydı]

Memlehâ-i zîr

Tezevvece Hüseyin bin Halîl vekîluhû Zülfikār Çelebi ibn Hüseyin ez-zevcetü el-bikr bâliğa Sâkine binti Beşîr vekîlühâ Halil Sipâhî ibn Sefer bi-şehâdeti Mehmed bin Abdullâh ve Hasan bin Hüseyin. El-mehrü'l-mü'eccel elfâ dirhem, 2000.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Ahmed bin Çelebi, Hüseyin Bey, Mehmed bin Mustafa

[45b-6]

[Hasîde adlı kadının yolsuz davranışı dolayısıyla oturduğu cemaatinden bir takım adam mahekemeye gelince, adı geçen kadın cemaatlerinden ihraç olunmak şartıyla cemaat tarafından mahkemeye sunulan dilekçenin kaydı]

Vâ'iz Mehmed Efendi ve Ahmed Efendi ve Hüssam Efendi ve Abdülcebbâr Efendi ve İsmail Çelebi ve Arslan ve el-Hâc Durak ve Osmân es-Serrâc ve sâyir cemâ'at bâ-cem'uhüm meclis-i şer'de mahallemizde Hasîde nâm hâtûn nâ-mahrem ile halt eder mahall[e]den ihrâcın taleb ederiz dedüklerinde fi'l-vâki' mezbûre hâtûn minvâl-i meşrûh üzre nâ-mahremler ile muhâlita etmekle mahalleden çıkmağa cânib-i şer'îden tenbîh birle kayd-şüd.Fîtârih-i 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Efendi, Hüseyin Bey, Rıdvân Ağa, Muhzır Ömer, Ömer Efendi ve gayruhüm.

[46a-1]

[Memlehateyn kazasına tâbî Hrgova köyü sakinlerinden Şaban b. Atli vefat ettikten sonra Rahîme ve Emine adlı bâliğ olmamış çocuklarına amcaları Kurd Ali b. Atli'nin vasî atanması]

Hüve

Memlehateyn kasabasına tâbi‘ Hrgova nâm karye sükkânından iken fevt olan Şaban bin Atli nâm müteveffânın eytâm-i sigârı Rahîme ve Emîne nâm sagîreleri babaları Şaban’dan irs-i şer‘le intikāl eden emvâl ve erzâkın zabt ve hıfz etmeğe bir vasîden lâzım olmağın yine karye-i mezbûre sâkinlerinden ‘ammûları Kurd Ali bin Atli vesâyet ‘uhdesinden gelmeğe kādir olmağıyle cânib-i şer‘îden şerîfeden vasî nasb olunup ol dahi vesâyet-i merkūme’i müte‘ahhid ve iltizâm etmeğin mâ vaka‘a bi’t-taleb ketb olundı. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâsıtı Cemâziye’l-âhir li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Zülfikār Beşe sâkin-i Hrgova, Mürsel Halîfe es-Sûhte, Mahmûd ibn Ömer Efendi, Baba Rıdvân el-Muhzır ve gayruhüm

[46a-2]

[Memlehateyn kazasındaki Hrgova köyünden Hûz b. Ömer Hoca önceki tahrirde bahsedilen vasî olan Kurd Ali b. Atli’ye nazır olarak atanması]

Vasî-yi mezbûra yine karye-i mezbûreden Hûz [Hûd] bin Ömer Hoca nâzir nasb olunup hücccet-i şer‘iyye verilmişdir. Fî târih-i’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: mâ sebak.

[46a-3]

[Memleha-yı zîr kasabasında bulunan Tur Ali Bey mahallesi sakinlerinden Mustafa b. Ömer vefat ettikten sonra, karısı İnsane bt. Zülfikar Ağa dul kalıp bâlig olmamış çocuklarına Hasan ve Fatime’ye mahmekeme tarafından vasî atanınca, İnsane’nin yeni kocası olup vekili olan Muhammed Bey, onun vasıtasıyla aynı mahallede bulunan zikredilmiş çocukların gayr-i menkûlleri Tur Ali Bey mahallesinden Ali b. Osmân’a sattığı hakkındaki hüccet]

Memlehâ-i zîr mahallâtinden Tur Ali Bey mahallesi sâkinlerinden iken fevt olan Mustafa bin Ömer nâm müteveffânın evlâd-i sigârı Hasan ve Fatime nâm sagîrlere kıbel-i şer‘îden vasî nasb olunan vâlideleri İnsâne binti Zülfikār Ağa tarafından nehc-i şer‘î üzre isbât-i vekâletden zevci Muhammed Bey bi’l-vekâle meclis-i şer‘-i şerîfe hâzir olup yine mahalle-i

mezbûre sükkânından Ali bin Osmân mahzarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve i'tirâf edüp yine mahalle-yi mezbûre hudûdunda vâki' bir tarafı Kurd mülki ve bir tarafı Tur Ali Bey vakfı bağçesi ve bir tarafı Toma mülki ve taraf-ı râbi' tarîk-i 'âmm ile mahdûd olan mülk menzilini odasiyle ve samanlık ile ve havlusiyle ve cemî' müştemelâtiyle sûk-i sultânî de bey'-i men yezîd olup rağabât-i nâs munkati'a oldukda sâhibü'l-kitâb Ali bin Osmân üzerinde üç bin beş yüz akçeye karâr edüp vekâletim hasebiyle eytâm-i mezbûrînin zarûre-i nafaka ve kisveleri ve zarûre-yi deyn içün bey'-i bâtiyle bey' edüp ahz-ı semen ve teslîm-i mebî' eyledüm keyfe mâ yeşâ ve muhtâr mutasarrıf olsun dedüğine mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzre cârî olan ikrârın el-mukırru lehü'l-merkūm Ali tahkīk ve tasdîk etüdkden sonra sıhhat-i bey' ve ... [?] ise hükm birle hâzihi'l-hurûf sebt olundı. Hurrire fî evâhır-ı Cemâziye'l-âhir li-sene erba'a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Beşe ibn Yusuf, Ali Beşe ibn Memî, Usta Ahmed, Sefer el-Hayyât, Rıdvân Ağa, Osmân Muhzır.

[46a-4]

[Nasuh b. Bayezid'in Mustafa'ya olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Nasuh bin Bayezid el-medyûn Mustafa ed-deyn bi-ikrârihî 'aleyhi altı yüz akçedir havâleye verildi.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi, Koço, Baba Rıdvân, Mustafa.

[46a-5]

[İzvornik Sancağı'nda Memleha-yı zîr kasabasında Dursun Abdullâh adlı kişinin ona ait yıllık mukataa borcunu ödediği Hicrî 939 senesinin 4 Rebî'ü'l-âhiri tarihli bir kayıt]

Memleha-i zîr der Livâ-i İzvornik

Dursun Abdullâh ber-vech-i maktû' bir yıllık 15.

Zikr olunan mukāta'a bî-kusûr edâ olundı.

Tahrîren fî 4 Rebî'i'l-âhir senete 939.

[46b-1]

[Memlehateyn kazasında toplanacak himmet-i askeriye adlı avarız vergisinin türü ile ilgili Saray Bosna'da görevli olan kassâm-ı askerî Hasan'ın Memlehateyn kadısı Kamili Efendi'ye gönderdiği mektup]

'An-bâb-i fazîletli Kâmilî Efendi dâme …[?] gıbbe's-senâ inhâ-i muhibbinizi budur ki Memlehateyn kazâsında vâki' himmet-i 'askeriyye cenâbınıza sipâriş olunmuşdur varaka ve ... [?] vusûlünde vâki' ...[?]ve taksîmden sonra rusûm-i mu'tâdesi ahz edüp bu muhibblerine irsâl edesiz ve's-sellâm. Tahrîren fî evâsıtı Cumâde'l-uhrâ li-seneti erba'a ve hamsîn ve elf.

Mine'l-muhibb el-fakīr Hasan el-kassâm el-askerî mahmiyye-i Sarây Bosna me'al-imâle.

Rabb vafa'anî felâ e'adele 'an suneni es-sâ'în fî hayri's-sîn.

[46b-2]

[Bir sipahi seferde şehid olursa ''tımarın hâsılı şehid olan sipahisinin varislerine mi ya da tımarın yeni sipahisine mi verilecek'' diye bir fetva]

Zeyd-i za'îmin ze'âmeti karyelerinde arpa ve buğday ve 'alef biçilüp demirde iken Zeyd-i mezbûr seferde fevt olundukdan sonra bey zikr olunan ze'âmetlerinde tevcîh olunacak zikr olunan 'üşri verese hakkımı olur yohsa ze'âmeti alan 'Amr'in hakkı olur seyr-i beyân buyurılup musâb oluna.

El-cevâb: verese Zeyd'in hakları olur 'Amr'in hakkı olmaz. KezâFîel-Durer ve'l-Gurer ve's-sâyir mütedâvelât.

Ketebe el-fakīr Sâlih hâmiden musalliyyen müslimen.

[46b-3]

[Memlehateyn kazasına tâbî Butik köyünden Receb b. Osmân ve Rıdvân b. Hüseyin aynı köyde oturan İbrahim b. Şehmân'a mülklerini kamu yol olarak kullanışı hakkında dava açtıktan sonra davalarını kayb ettikleri hakkındaki hüccet]

Oldur ki Memlehateyn kasabasına tâbi‘ Buyik [?] nâm karye sükkânından Receb bin Osmân ve Rıdvân bin Hüseyin nâm kimesne[ler] mahfil-i kazâya hâzirân olup yine karye-i mezbûre sâkinlerinden işbu bâ‘isü’l-kitâb İbrahim bin Şehmân mahzarında üzerine takrîr-i da‘vâ edüp mezbûr İbrahim kadîmîde[n] mürûr eden araba yol ile mahsûlin çekmeyüp bizim mülkümüz eşürür müceddeden yol açmak ister şer‘iyle su’âl olunup men‘ olunmak matlûbumuzdur dedüklerinde gıbbe’s-su’âl mezbûr İbrahim cevâbında hâlâ araba ile mahsûlimi geçürürüp mürûr eylediğim yol ile benden evvel olanlar geçürürüp ben dahi otuz beş seneden mütecâvizdir ol yol ile mahsûlüm geçürürüp müceddeden yol açmadım dedüğinden sonra sıdk-i mekāline muvâfık beyyine taleb olundukda ‘udûl-i müslimînden Kurd bin Hasan ve Abdürrahmân bin Hasan nâm kimesneler li-ecli’ş-şehâde meclis-i şer‘a hâzirân olup edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde fi’l-v[âki‘] merkûm İbrahim hâlâ araba ile mahsûlin geçürüp mürûr eylediği … yol otuz beş seneden mütecâvizdir bilâ nizâ‘ mahsûlin araba ile … geçürüp ve gelüp şâhidiz ve şehâdet dahi ederiz dedüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ oldukda mezbûr Rıdvân ve Has[an] mugâyır [olunduk]da men‘ olunup zikr-i sebk eden İbrahim kadîm ... ... … kavl ile mürûr içün mâ vaka‘a ketb olundı. Tahrîren fî evâhır-ı Cemâziyyü’l-âhir sene 1054.

Şuhûdü’l-hâl: Şa‘bân [?], Sinân [?], ... [?]

[47a-1]

[Bazı şahısların şehadetlerinin kabul olunması hakkında kayıt]

Hüve

Şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ oldukda bi-taleb kayd-şüd. Fî evâhırı Şa‘bâni ’l-mu‘azzam li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin Efendi,

[47a-2]

[Dobrine sakinlerinden Yahya Beşe’nin Koço’yu mahkemede kendi vekili için atadığı hakkındaki kayıt]

Ol[dur] ki Dobrıne'den Yahya Beşe mahfil-i kazâda kendi tarafından ... vekîl …[?] ve kaziyye ve kendiye îsâle Koço'yi vekīl eyledüği bi't-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa, Delî Hasan, Yusuf Halîfe es-Sûhte.

[47a-3]

[Halil b. Malkoç ile Kerîme bt. Oruç'un nikâh kaydı]

En-nâkih Halil bin Malkoç vekîluhû Ali bin Malkoç el-menkūha Kerîme binti Oruç vekîlühâ Mustafa bin Oruç bi-şehâdeti Alicân bin Hasan ve Mehmed bin Abdullâh. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete.Fîtârîh-i 'l-mezbûr.

[47a-4]

[Jivko v. Vuçin'in İbrahim b. Mustafa'ya yaptığı zararı hakkındaki kayıt]

Jivko veled-i Vuçin İbrahim bin Mustafa ... [?] zararın kısmet-i serîrle kayd-şüd.

[47a-5]

[Deviş b. Arslan Deli'nin Yusuf Halîfe'ye kefîl bi'l-mâl olması]

El-kefîl Dervîş bin Arslan Deli li-ihzâr-i Yusuf Halîfe ilâ selasete yevmin bin beş yüz akçe üç güne dek olmazsa akçeye kefîl şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi, Ahmed Çelebi.

[47a-6]

[Bir kimsenin iki şahısa kefîl olması]

Oldur ki Ahmed bin Rıdvân ve Osmân bin Ahmed Ömer içün kefîl şüd.

[Şuhûdü'l-hâl]: Mâ [sebak]

[47a-7]

[Osmân Halîfe b. el-Hâc Memîşâh'ın Ahmed Çelebi'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Ahmed Çelebi el-medyûn Osmân Halîfe ibn el-Hâc Memîşâh ed-deyn ba'de'l-hesâb bin üç yüz on akçe kayd-şüd.Fîtârih-i 'l-mezbûr.

[47a-8]

[Dervîş b. Arslan Deli'nin Osmân Halîfe'ye kefîl bi'l-mâl olması]

Oldur ki Osmân Halîfe içün cuma'ya dek bin iki yüz yirmi akçeye Dervîş bin Arslan Deli kefîl şüd.Fî târîh-i 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Deli Hasan.

[47a-9]

[Vuk ve Petre'nin birbirlerine kefîl olmaları]

Oldur ki Vuk ve Petre bâzâra dek dört yüz seksan beş akçe içün ... kayd-şüd.

[47a-10]

[Moranka köyü bir takım sakinlerinin birbirlerine kefîl olmaları]

Karye-i Moranka'dan Mustafa bin Abdullâh nâm kimesne mahfil-i kazâya ihzâr ve Ali Bey ve İbrahim Hoca el-Hatîb ve Muhammed bin Bâlî ve Behlûl ve Halîl bin Behrâm Çavuş ve İslâm bin Zülfikār ve Sinan bin Veli ve Osmân bin Hüseyin ve Mustafa bin Yusuf ve Gazanfer bin Yusuf ve Hidayet bin Bekir kefîl bi'n-nefs olduklarında bi't-taleb kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-Vâi'z, Mustafa Bey, Mehmed Bey, Mahmûd.

[47a-11]

[Ömer Sipahi'nin İbrahim b. Memî'ye kefîl olması]

Oldur ki Podgorye'den İbrahim bin Memî'i Bâzâr günü ihzâr etmeğe Ömer Sipâhî kefîl şüd.Fî târîh-i'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Osmân Halîfe es-Sûhte, Dervîş bin Arslan, Koço.

[47a-12]

[Durak b. İbrahim ile Merdâne bt. İbrahim'in nikâh kaydı]

En-nâkih Durak bin İbrahim vekîluhû Bekir bin Piri el-menkûhatü Merdâne binti İbrahim vekîlühâ Mürsel bin Şaban bi-şehâdet-i Selim bin Tosun ve Rıdvân. El-mehrü'l-mü'eccel mi'eteyn ve elf. Tahrîren fî evâsıtı Şa'bâni 'l-Mu'azzam li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf.

[47a-13]

[Mahmûd b. İskender'in Yusuf Halîfe es-Sûhte'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Yusuf Halîfe es-Sûhte el-medyûn Mahmûd bin İskender ed-deyn el-mablağ bi-ikrârihî mi'etü kâmil havâleye teslîm şüd.

[47a-14]

[Haffâf Sinân-zâde'nin Prokos köyünden Mahmûd b. İskender'e hem kefîl bi'l-mal hem de kefîl bi'n-nefs olması]

Oldur ki Sinân-zâde Haffâf Prokos'dan Mahmûd bin İskender içün ve yüz akçe içün Cum'aya dek kefîl şüd.

[47a-15]

[Mülk evi ve zevci İliye şahsen rehinde bulunmak şartıyla zimmîye Prâna bt. Curo'nun faizi ile birlikte Luka'ya olan borcunun kaydı]

Der-zimmet-i Prana binti Curo [‘an] Luka asl-i mâl 20500. Andan murâbeha 375. Zevci İliye ve mülkhânesi rehindir.

[47b-1]

[İzvornik Sancağı Alaybeyisi olan Ahmed, Dîvân-ı Budun'a mektup gönderip, Beline kazası Dıragalofça köyünde bulunan zeâmetinin mutasarrıfı Mustafa vefat edince, adı geçen zeâmeti Abdullâh adlı kişiye verilmiş; vefat eden zaim Mustafa'nın kardeşi Süleyman kanuna aykırı bir yoluyla Abdullâh'ın tasarrufuna zorla girdikten sonra, zeâmetin tasarrufu Abdullâh'ın olmak şartıyla Dîvân-ı Budun'dan Bosna Beyler Bey'ine ve Beline kadısına gönderilen fermân]

Hüve

Emîrü'l-ümerâ'i 'l-kirâm kebîrü'l-küberâ'i 'l-fihhâm zû‘lkadr ve-l-ihtirâm sâhibü'l- ‘izz ve-l-ihtişâm el-muhtass bi-mezîdi ‘inâyeti'l-meliki ‘l-allâm Bosna Beylerbeyisi dâme ikbâlühû kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma‘denü'l-fazl ve'l-kelâm mevlânâ Beline kādîsı zîde fazlühû tevkî‘-i refî‘-i Hûmâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki ve kıdvetü'l-emâsil(ponos uzora) ve'l-akrân İzvornik Sancağı Alâybeyisi Ahmed zîde kadruhû mektûb [gönderüp] ... . Beline kazâsına ... Dırgalofça karyede ... yirmi bin üç yüz… akçe ze‘âmete mutasarrıf olan Mustafa bundan akdem fevt olup ze‘âmet-i mezbûre mahlûl oldukda ... [?] dârende-i fermân-i vâcibü'l- iz‘ân kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Abdullâh zîde kadruhûya tevcîh olunup (*2 kerre yazılmıştır*) berât itdürüp üzerinde ... ve zabt ve tasarrufunda iken müteveffâ-yi mezbûrun karındaşı Süleyman nâm kimesne zuhûr edüp ze‘âmet-i mezbûr[e] ocağımız zeâ‘metidir deyü dahl ve şer‘ etmekle vâki‘ olan seferlerde muhâfazada mezbûr Abdullâh mevcûd oldugından gayrı işbu sene-i mübârekede fermân-i hümâyûnum me'mûr olduğı Budun muhâfezasında ve kara[v]ullarda ve sâyir vâki‘ olan hizemât-i hümâyûnda mevcûd olup kusûrı yoğiken dahl eden mezbûr Süleyman muhâfeza hizmetinde ve karavullarda ve sâyir hizemât-i hümâyûnumda mevcûd olmamağla her vechile hakk mezkûr Abdullâh'ının olduğın bildürüp elinde olan berât mûcebince zabt ve tasarruf etdürüp ocağımız timaridir deyü dahl eden

Süleyman ve âharden bir ferdi dahl ve ta‘arruz etmiyesin ve târîh ve tahvîline düşen mahsûlinden nesnesin almış ise ba‘de’s-sübût bî-kusûr hükm edüp alıverüp ze‘âmet-i mezbûrı merkûm Abdullâh’ın elinde olan berât mûcebince zabt ve tasarruf ve vâki‘ olan mahsûlâtin ahz ve kabz etdüresin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâsıtı şehri Recebi’l-müreccb li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf. Vassale ileynâ fî evâsıtı Şa‘bâni ’l-mu‘azzam li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse.

[47b-2]

[Ali b. Mustafa ile Yaseniçe sakinlerinden Raziyye bt. Hasan’ın nikâh kaydı]

En-nâkih Ali bin Mustafa ... vekîluhû Halil bin Yusuf el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Raziyye binti Hasan [‘an?] Yaseniçe vekîlühâ Abdümü’min ibn Bekir [‘an] Moluha?. El-mehrü’l-mü’eccel semâne mi’ete fî evâsıtı Şa‘bân el-mua‘zzâm li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Şühûdü’l-hâl: Mustafa Bey, Hasan Efendi, Hüssam Çelebi.

[47b-3]

[Hüseyin b. (boşluk) Bayır mahallesi sakinlerinden Ahmed b. (boşluk) ’e verdiği borcunu isteyince Ahmed borcundan bir parasını ödemediği hakkında kayıt]

Oldur ki Hüseyin bin (boşluk) Bayır mahallesinden Ahmed bin (boşluk) nâm kimesneden deyn taleb etdüğin üzerinde bir şey’ zuhûr etmemeğin bi’t-taleb kayd-şüd.Fî târih-i ’l-mezbûr.

[47b-4]

[Memleha-yı bâlâ kasabasının Velacik köyünde oturan Hürrem Beşe’ye ait erâzî-yi mîrî yerlerinden ödenmeyen hâsıllar konusunda Bekir Efendi’nin ödeme mecburiyetinde bulunduğu hakkındaki kayıt]

Oldur ki Memlehâ-i bâlâ Velacik nâm karyede Hürrem Beşe babasından intikāl eden erz-i mîrîden ve bağ ve bakçede ve sâyir mahsûlâtin sekiz seneden berü güzeşte mahsûlin hükm olunup Bekir Efendi edâsiyçün tenbîh birle olunmağın kayd-şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Vâ'iz Mehmed Efendi, Ahmed Efendi el-Hatîb, Hasan Bey ibn Osmân Bey, Zülfikar Beşe.

[48a-1]

[Dervîş b. Veli sarhoş olduktan sonra, ertesi gün mahkemede tövbe ettiğini hakkındaki kayıt]

…İdüp fi'l-vâki' sarhoş idim … bir 'afv eylesin dediğin Dervîş bin Velî dahi bi'l-müvâcehe şehâdet etmeğin kayd-i sicill olundı.Fî târîh-i 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Fahrü'l-a'yân Bekir-zâde Mustafa Bey ez-Za'îm, Fahrü'l-a'yân Mustafa Bey ibn Yusuf Ağa ez-Za'îm, Fahrü'l-akrân Kurd Çavuş-i Dergâh-i Âlî, Fahrü'l-akrân Hasan Ağa en-Nâzir, Arslan Beşe Serdâr, Osmân bin Hoca Hasan, Muharrem Çelebi ibn Ahmed Çelebi.

[48a-2]

[Memlehateyn kazasında Padişah hâsslarına ait bazı köylerinde oturan müslüman ve zimmî reâyânın bir takımı tuzla emini ile mahkemede duruşup, reâyânın Padişah hâsslarında bazı ektikleri tarlalarından alınan hâsıllarından dörtte birilerini hâsslar eminine vermeye kabul ettikleri hakkındaki kayıt]

Budur ki Reçiçe nâm karye zimmîlerinden İvan ve Yovan nâm zimmîler mahfil-i kazâda civârında olan Poliçe nâm karye sâkinlerinden Osmân ve Dule ve Tomo ve Babiçe nâm karyeden Guruyiçe ve Gavro Havâss-ı hümâyûnda ikrâr edüp mezbûrûn kimesneler Reçiçe hudûdunda zirâ'at eyledükleri tarlaların dörtlemesin her sene bir ikimiz kabz ederiz ve bu sene-i mübârekede dahi bi't-tamâm almışuz dedüklerinde gıbbe't-tasdîk bi't-taleb kayd olundı. Fî 28 şehr-i Şevvâli 'l-mükerrem sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Fahrü'l-akrân İbrahim Bey, Hasan Beşe, Ahmed Çelebi ibn el-Hâc Hasan, Hasan Halîfe bin Halîl Çelebi, Dervîş bin Arslan.

[48a-3]

[Hasan Çelebinik'in vekili olan Yusuf b. Abdullâh önceki tahrirde bahsedilen zimmî reâyâdan bazılarına dörtte birisiyle ilgili dava açıp, davalı olan zimmî İvan ve zimmî Yovan'ın göçebe olup dörtte birilerini ödemek mecburiyetinde bulundukları hakkında]

Budur ki Hasan Çelebinik vekîli Yusuf bin Abdullâh nâm kimesne Reçiçe nâm karye zimmîlerinden İvan ve Yovan nâm zimmîlerden dörtleme taleb eyledüğin mülkiyyet da'vâsın etmekle Yusuf'un yedinde olan hüccetlerin mazmûnuna beyyine taleb olundukda 'udûl-i müslimînden Osmân Çelebi ibn Süleyman Halîfe el-Mü'ezzin ve Hasan bin Bayezid nâm kimesneler mazmûn-i hüccet ve mezbûrân zimmîlerin bizim topraklarına 'alâkamız yokdur haymâneleriz dörtlemesine mukirrleriz dedüklerine şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyü bi'l-müvâcehe edâ-yi şehâdet-i şer'iyye etmeğin mûcebiyle hüküm olunup kayd olundı. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[48a-4]

[Bir bozulan nişan ile ilgili davanın kaydı]

Budur ki Muharrem bin Haydar nâm emred hemşîresi ... [?] hâtûn tarafından vekâle-yi Pîr Ali oğlu Zülfikār mahzarında bi'l-vekâle da'vâ edüp mezbûr Zülfikār bundan akdem hemşîrem-i merkūmeyi karındaşı Selim'e 'akd-i nikâh eylemek murâd eyledükde bir sırma kolan kuşak ve bir alaca sâde üzerine mehr-i mu'accel tarîkiyle koyup ba'de zemân yine alup kendi ehline virmegin su'âl olunması taleb ederim dedükde inkâr edüp yemîn teveccüh iken …[?] ilzâm olunup kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[48b-1]

[Kruşeviçe köyü sakinlerinden Ali b. Süleyman vefat eden Yusuf'un varisleriyle uğraştığı için, adı geçen Ali'nin Memî Beşe b. Mustafa'yı vekili için atanması]

Budur ki Kuruşeviçe nâm karye sâkinlerinden Ali bin Süleyman müteveffâ Yusuf vârisleriyle husûmet ve kabz-i îsâle Memî Beşe bin Mustafa nâm kimesneyi vekîl nasb eyledüğine babası Süleyman nâm kimesneler şehâdet edüp ol dahi kabûl etmeğin kayd olundı. Fî 28 Şevvâl.

Şuhûdü'l-hâl: Hüssam Çelebi el-Hatîb, Ahmed Çelebi et-Tâcir, Halîl Çelebi, Cündî Alişâh.

[48b-2]

[Tuşne mahallesinden Tenzîle bt. Hasan'ın Mahmûd b. Abdullâh ile davada bulunduğu için, sulh akçesini almak şartıyla Tenzîle'nin Haydarîoğlu Ahmed b. Şehmân'ı vekili olarak atanması]

Budur ki Tuşne mahallesinden Tenzîle binti Hasan nâm hâtûn Mahmûd bin Abdullâh nâm kimesne ile sulh akçesi da'vâsına Haydarî-oğlu Ahmed bin Şehmân nâm kimesneyi vekîl eyledüğin Pîrî bin Yahya ve İbrahim bin Mehdî nâm kimesneler şehâdet edüp kabûl etmeğin kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[48b-3]

[Marina Glava köyü sakinlerinden Dursun b. Osmân vefat eden Yusuf'un varislerine açtığı davada Ömer el-Muhzır adlı kişi vekili için atandıktan sonra, mahkemede verilen Dursun'un ifadesine göre davanın harçları ve Ömer'in maaşı ile ilgili kayıt]

Budur ki Marina Glavalı Dursun bin Osmân nâm kimesne Ömer el-Muhzır mahzarında i'tirâf edüp müteveffâ Yusuf'un vârisleriyle da'vâya mezbûr Ömer'i vekîl nasb eyledim imdi da'vâya ve deftere ve hüccete harc eyledüği dört yüz akçe'i vermeği mu'terifim dedükde bi't-taleb kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[48b-4]

[Bal satışı ile ilgili Ahmed Çelebi ile zimmî Marçinko v. İliya arasındaki davada adı geçen zimmînin yemin ettiği hakındaki kayıt]

Budur ki Ahmed Çelebi mahfil-i kazâda Marçinko veled-i İliya nâm zimmîye hufyeten şem‘-i ‘asel otuz beş vukiyyeden ziyâde furûht etmedüğine yemîn teklîf edüp yemîn etmeğin kayd olundı.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[48b-5]

[Zimmî Marçinko v. İliye’nin zimmî İvan vasıtasıyla el-Hâc Durak Beşe ile Hüseyin el-Halvâyî’ye bal sattığı hakkındaki kayıt]

Budur ki İliye oğlu Marçinko el-Hâc Durak Beşe’ye yirmi beş vukiyye şem‘-i ‘aseli İvan vâsitasiyle furûht eyledüğine i‘tirâf edüp on vukiyye dahi Hüseyin el-Halvâyî ve mezbûr şehâdetiyle kayd olundı.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[48b-6]

[Memleha-yı zîr kasabası, Tur Ali Bey mahallesinden vefat eden Tîro Osmân el-Haffâf’ın bâliğ olmamış çocuklarına miras olarak kalan gayr-i menkûller çocukların vasîsi olan anneleri ve onun vekili vasıtalarıyla Memleha-yı zîr sakinlerinden Zülfikar b. Osmân’a satıldığını hakkındaki kayıt]

Budur ki Memleha-i zîr mahallâtinden Tur Ali Bey sâkinlerinden olup fevt olan Tîro Osmân el-Haffâf’ın [satır üstünde: 800] vârisleri Muhammed Beşe ve zevce-i metrûkesinin vekîli Osmân ve sagîre kızı Hadîce’nin vasî-yi mezbûre hâtûnun vekîli merkûm Osmân mahfil-i kazâda kasaba-i Memlehâ-i zîr bâ‘is-i hâze’l-kitâb Zülfikār bin Osmân nâm kimesne mahzarında bi’l-vekâle ve’l-vesâye ve’l-asâle ikrâr edüp mütveffâ Osmândan ben irs-i şer‘le intikāl eden mahalle-i mezbûrede vâki‘ bir tarafı Hasan Çelebi bin Hızır Bâlî mülki ve bir tarafı el-Hâc Hasn mülki ve bir tarafı İsmail mülki ve Osmân mülki ile ve tarîk-i ‘âmm ile

mahdûd bir bâb iş oda ve soba bir kilârı ve bir bâb mâ'-i havuz muhâvvatayi ve samanlığı ve etmek fırunı ve kenîfi ve bağçe'i 'inde'l-hudûd [?] üç bin üç yüz elli akçeye bey' etdükleri ikrâr şüd ve kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Abdülcebbâr Efendi el-İmâm, Mehmed Çelebi bin Hasan Çavuş, Halîl Halîfe Mü'ezzin, Mehmed bin el-Hâc Hasan Halîfe, Hasan Halîfe bin Hızır.

[49a-1]

[Hicrî 1055 senesinin Cumâde'l-ûlâ ayının başlangıcına ait duâ]

Hüve'l-mu'în

Allâhümme e'in ve zid ve bârek fi'l-âhireti ve'l-ûlâFî cemî'i'ş-şuhûr husûsâ fî şehri Cumâde'l-ûlâ min şuhûri seneti hamse ve hamsîne ve elf min hicreti men Hüve müz câ'ena bi'l-hakk fe-ilhâk eblec ve eltaf.

Mim(tamam)

[49a-2]

[Gelinin kaçışı ve kan parası ile ilgili bir fetva]

Hind zevci Zeyd'den iki üç def'a babası 'Amr'ın odasına firâr etmekle ve ben kendime kıyarım deyü feryâd eder iken Zeyd'in akrabasından Zeyneb ve Hind'in sağdıcı Bekir Zeyd ile Hind'i 'Amr'ın odasından götürürler iken Bekir Zeyd ile yolda mufârik olup Zeyneb'e dahi nevm galebe edüp iki karyenin mâ beyninde Hind-i merkûme maslûbe bulunsa vâris da'vâ etmeyicek karyeteyn-i merkûmeteyn ahâlîsi mütehhem olup cürme mustahikk olurlar mı, şer'an beyân buyurılup musâb oluna?

El-cevâb: Allâhü Sübhânehû e'alemü, olmazlar.

Kezâ fi'l-Hulâsa ve Bezzâziyye ve gayrihâ.

Ketebehû el-fakīr Sâlih hâmiden musaliyyen müslimen.

[49a-3]

[Memleha-yı zîr kasabasındaki Tuşne mahallesinden Ali Sipahi ve Memlehateyn kazasında Padişah hâsslarına ait Husina köyü sakinlerinden bir takım adam arasında adı geçen köyde Ali Sipahi'nin mutasarrıf olduğu mukataalı çiftliğinin vergileri ile ilgili bir anlaşmazlık olup, Ali Sipahi adı geçen köylülere dava açtıktan sonra sulh yoluyla köylülerin vergiler ödemeye kabul ettikleri hakkındaki kadı i'lâmı]

Budur ki, Memleha-i zîrde Tuşne mahallesinden işbu bâ'isü'l-kitâb Ali Sipâhî nâm kimesne Memlehateyn kazâsına tâbi' Havâss-i hümâyûn karyelerinden Husina nâm karye sükkânından Ömer Halîfe ve Muharrem Beşe ve Ali ve Nezir nâm kimesneleri meclis-i şer'-i şerîfe ihzâr ve mahzarlarında takrîr-i kelâm eylediki karye-i mezbûrede akrabamdan ve babamdan bana intikāl edüp mutasarrıf olduğum çiftlik tarlalarından Glina Potoğu'ndan mekābir-i müslimîne varınca bu aralıkda mezbûrun mutasarrıf olduğı tarlalar benim kadîmî çiftliğim tarlalarından olup gelen cizyedârlara çiftliğimin maktû'ın ben edâ edüp mezbûrlar mutasarrıf olduğu tarlaların hesâbınca maktû'a mu'âvennet etmemek ile bana gadr ve hayf ederler şer'le su'âl ve alıverilmesi matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl mezbûr Ömer Halîfe ve Muharrem Beşe ve sâ'irleri cevâb eyledilerki fi'l-hakīka Glina Potoğu'ndan mekābir-i müslîmine varınca mutasarrıf olduğumuz tarlalar mezkûr Ali Sipâhî'nin çiftliğindendir kendisinin eskileri bizim eskilerimize kırk elli senedir ki bey' ve tafvîz eylemişlerdir lâkin maktû' mu'âvennetin etmediğimiz ecilden hatâ etmişiz deyü mukırr ve mu'terif olduklarında merkūm Ali Sipâhî'nin çiftliklerinden hudûd-ı mu'ayyenesiyle mutasarrıf oldukları tarlaların maktû'ı mu'âvennetin Ali Sipâhî'ye edâ ve teslîm etmek cânib-i şer'-i şerîfden tenbîh birle sebt olundı. Fî evâili Cumâde'l-ûlâ sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Ağa el-Mübâşir, Hüseyin Ağa, Rıdvân Ağa, Ahmed Çelebi el-Müderris, Mustafa ibn Ömer Çelebi, Ömer el-Muhzır.

[49a-4]

[Memleha-yı zîr'den Muharrem b. Geyvan ile Mustafa'nın aynı kasabada Taş Köprüsü bâc ve bâzâr mukataası aldıkları hakkında memur Ali b. Solak tarafından verilen temessük]

Vech-i tahrîr-i hurûf budurki işbu bin elli dört târîhinde Taş Köprüsü'nde vâki' olan bâc ve bâzâr bu ana dek ne minvâl üzre zabt olmasına geldi yine Memleha-i zîr sâkinlerinden

Muharrem bin Geyvân ve Mustafa nâm kimesnelere altı yüz akçeye mîrîden iltizâm ile verildi âhardan kimesnde mâni‘ ve müzâhim olmamağiyçün yedlerine tezkire verildi ki sicill-i mahfûza kayd etdürüp zabt ve rabt edeler tahr[îren?] fî Cumâde’l-ûlâ li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

El-fakīr Ali bin Solak el-me’mûr ...

[49b-1]

[Memleha-yı zîr kasabası Tur Ali Bey mahallesinden Cafer Bey b. Ömer Bey’in dedesi vefat eden Arslan Ağa, mirasından 52 000 akçelik borcundan dolayı Gradçaniçe kazası İslana köyünden zaim Mustafa Bey b. Ali Bey’e dava açıp, merhum Mustafa Bey’in Arslan Ağa varislerine borçlu olmanın itiraf ettiği hakkındaki kadı i’lamı]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden Tur Ali Bey mahallesi sükkânından bâ‘is-i hâze’l-kitâb Cafer Bey ibn Ömer Bey nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîfe kazâ-i Gradçaniçe muzâfâtinden karye-i İslana mütemekkinlerinden kıdvetü’z-zu‘âmâ Mustafa Bey ibn Ali Bey nâm kimesne’i ihzâr ve mahzarında üzerine takrîr-i da‘vâ kılup dediki işbu hâzir bi’l-meclis olan Mustafa Bey’e dedem el-Hâc Arslan Ağa elli iki bin nakd-i akçe verüp meblâğ-ı mezbûrı edâ etmemekle verâsetim hasebiyle taleb ederim su’âl olunması matlûbumdur deyücek gıbbe’s-su’âl mezbûr Mustafa Bey bi’l-mukābele ikrâr ile cevâb edüp fi’l-hakīka mûmâ-ileyh Cafer Bey’e elli iki bin nakd-i akçe vâcibü’l-edâ ve lâzîmü’l-kazâ deynim vardır dedükde edâsi içün hüküm tenbîh birle bi’t-taleb kayd-i sicill olundı.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâyib, Hasan Çelebi ibn Hızır Sipâhî, Hürrem Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[49b-2]

[Memleha-yı zîr kasabası Varoş mahallesinden zimmîye Mânde bt. Antun ve zimmî İvan v. Antun babalarından kalan gayr-i menkûllerin taksimi konusunda anlaşmazlık olup, İvan kendi hisselerini el-Hâc Kurd Vakfı’na rehine verince, adı geçen vakfın mütevellisi olan Abdullâh Çelebi b. Musli Halife zimmîye Mânde’ye dava açtıktan sonra adı geçen zimmîyenin davayı kaybettiği hakkındaki hüccet]

Budur ki kasaba Memlehâ-i zîr mahallâtinden Tur Ali Bey mahallesi sâkinlerinden olup el-Hâc Kurd evkāfına mütevellî olan Abdullâh Çelebi ibn Musli Halîfe nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde Mânde binti Antun mahzarında takrîr-i da‘vâ kılup sulbî karındaşın İvan veled-i Antun Varoş-i Memleha-i zîr’de bundan akdem mutasarrıf olduğı bostanı babaları Antun-i zimmîden intikāl edüp hemşîresi Mânde-yi zimmîyye ile mâbeynlerinde taksîm etdüklerinde bağçelerinden iki hisse İvân-i zimmîye ve bir hisse Mânde’ye intikāl edüp mezbûre Mânde dahi hisse-i mezkûreleri hîn-i taksîmde kabûl edüp hâlâ merkūme cümle hisse-i bostana müdâhale eder husûs-ı mezbûr vech-i meşrûh üzre olduğuna beyyine-i âdilem vardır dedükde kasaba-i mezbûre mütemekkinlerinden Hürrem Dede ve Hüseyin bin Yusuf nâm kimesneler mekām-i şehâdetde li-ecli’ş-şehâde hâzirân olup mezbûr İvân-i zimmî zikr-i sebk edüp Varoşda olan mülk damın ve iki hisse bostanın el-Hâc Kurd Vakfı’na rehin etdüğine şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinden mâ ‘adâ kasaba-i mersûme sükkânından Osmân Beşe ve Halil Beşe ve Filip veled-i İvan ve İvan veled-i Mîho vech-i meşrûh üzre şehâdet eyledüklerinde Mânde nâm zimmiyye ta‘arruzdan men‘ birle bi’t-taleb kayd-i sicill şüd.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin Ağa, Koço, Mustafa Çelebi el-Müderris, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[49b-3]

[Oturdukları köyde bir cinayet olayı olduktan sonra, Gradçaniçe kazasındaki Zeline köyünün bir takım Müslüman sakinleri Gradçaniçe kazasınadi Tolisa köyünden zimmî İstoyan v. Voyin’in zimmî Yovan v. Luka’ya cinayeti isnad ederken, ona dava açınca zimmî İstoyan v. Voyin’in zimmî Yovan v. Luka’yi kasten öldürdüğü hakkında itiraf hücceti]

Budur ki Gradçaniçe kazâsına tâbi‘ Zeline nâm karye sükkânından bâ‘isû hâzel-kitâb Muharrem Beşe ve Müslim bin Şaban ve Osmân bin Abdülmü’min ve Hüseyin bin Cafer ve sâyirleri meclis-i şer‘-i şerîfe yine kazâ-i mezbûre muzâfâtinden Tolisa nâm karye zimmîlerinden İstoyân veled-i Voyin nâm zimmî ihzâr ve üzerine takrîr-i da‘vâ kılup mezbûr İstoyan karye-i Zeline’de Süleyman [bin] Abdullâh nâm kimesnin ecîri olan Yovan veled-i Lûka nâm zimmî’i katl eylemişdir su’âl olunup takrîri tahrîr olunmak murâdımdır deyücek gıbbe’s-su’âl mezbûr İstoyân cevâbında ben ganem ra‘y ederken ağıllar yanında Süleyman ve

Muharrem tarlasında ‘amden Yovan veled-i Lûka nâm zimmî başına balta ile darb edüp katl etdim benden gayrı kātili yokdur ve meclis-i şer‘de tav‘an ikrâr ve i‘tirâf edicek karye-i mezbûre ahâlîsi talebiyle kayd-i sicill olundı.

Şuhûdül-hâl: Hüseyin Ağa, Koço, Mustafa Halîfe el-Mü’ezzin, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Velî Huddam, Muharrem es-Sipâhî …

[50a-1]

[Memlehateyn kazası, İpçelik köyü sakinlerinden Ali ve Hasan adlı kişiler’in dedeleri ve babaları Birçe nahiyesindeki eskiden oturdukları yerlerini 30 seneden fazla bıraktıkları halde, şimdiki memurlar Ali ve Hasan’dan o eski yerlere bağlı filuri vergisini isteyince, Ali ve Hasan Dîvân-ı Hümayuna şikayetini sundukları için Dîvân-ı Hümayun’dan Belgrat’ta yazılan ve bu adaletsiziliği yasaklayan Memlehateyn kadısına gönderilen ferman]

[Sayfa yırtılmıştır] … hümâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Ali ve Hasan nâm kimesneler gelüp ‘arz-ı hâl edüp mukaddemâ bunların babaları ve dedeleri Bosna eyâletinde Birçe nâhiyesinde sâkin olup ve nâhiye-i mezbûr[e]de torpaklar tasarruf edüp lâkin otuz seneden mütecâvüz zamandan berü İzvornik Sancağında Memlehateyn kazâsına tâbi‘ İpçelik nâm karyeye nakl edüp Birçe nâhiyesinde tasarruf eyledükleri topraklardan kasr-ı yed olup ve hâlâ ol topraklar üzerinde sâkin olanlar filorilerin edâ ve tasarruf edenlerden sâl-be-sâl filorileri alınup hâlî olmayup otuz seneden mütecâvüz zamândan berü zikr olunan topraklar içinde bunlardan filorileri taleb olunagelmiş değil iken ve ol nâhiyede filori ve bir dürlü vergü îcâb eder toprakları yoğiken hâlâ Birçe filorileri hilâf-ı şer‘ ve kânûn bunlardan ol nâhiyede olan topraklar içinde filûri taleb ve rencîde etmeleriyle ziyâde gadr olduğın ve bu bâbda da‘vâlarına mutâbık ellerinde fetvâ-yi şerîfeleri var edüğin bildirüp hilâf-ı şer‘ ve kânûn Birçe filoricileri tarafından ol vechile rencîde etdürilmeyüp men‘ ve def‘ olunmıya bâbında emr-i şerîfim recâ eyledükleri ecilden buyurdumki hükm-i şerîfimle varduklarında husûs-ı mezbûre onat vechile mukayyed ve ol dahl eden filoriciler müvâcehesinde hakk üzre tefahhus ve bu bâbda olan fetvâlarına nazar edüp göresin bunlar ve babaları ve dedeleri mukaddemâ nâhiye-i mezbûrede olup topraklar tasarruf ederlerken ol mikdâr zamândan berü nâhiye-i mezbûreden kalkup ve topraklarından kasr-ı yed edüp varup Memlehateyn kazâsında mezbûr karyeye nakl ve iskân edüp nâhiye-i mezbûrede olan toprakları âhar kimesne elinde olup hâlâ hâlî olmayup tasarruf edenler filorileri sâl-be-sâl edâ

edüp bunların ol nâhiyede filori bir dürlü vergü îcâb tasarruflarında toprakları nev‘ ise ve ol mikdâr zamândan berü Birçe filorileri bunlardan kaldurup taleb etmiş değil iken hâlâ ol mikdâr zamândan [mü]rûrundan sonra filori talebiyle rencîde ederler ise câ’iz değildir mâdâm ki nâhiyede filori icâb eder toprakları olmıya min ba‘dü Birçe filoricileri tarafından ol vechile bunları rencîde ve remîde etdürmeyüp men‘ ve def‘ ve şer‘ ve kānûna mugâyır kimesneye ...ş [yırtılmış] etdürmiyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâyili şehri Ṣa‘bân’l-mu‘azzam ... [yırtılmış] ve hamsîn ve elf.

Be-medine-i Belgrâd el-mahrûse.

Vasale ileynâ fî gurre-i Ramazâni ’l-mübârek.

[50b-1]

[Hasan Kalfa adlı kişinin Memlehateyn kazasında bulunan mülk ve erâzî-yi mîri menkûllerini Memleha-yı zîr kasabasından Bekir Beşe b. İbrahim’e sattığı hakkındaki temessük]

[ilk satırlar kesik]

... kâfir Maştoluka [?] ... köprüsi yanında bir baltalık ve İsmail yanında bir tarla balık ... [?] ve Mirko tarlasına varınca Borozan taralasi ile Magoviçe deresine varınca ve Mustafa tarlasına varınca ve Poliç karyesi kurbında bir tarla ve Bogaşin çiftliği tarlasi ve mezkûr Hasan Kalfa’nın taht-ı tasarrufunda olan cümle topraklardan ve İbrişte yanında bir tarla örüsiyle ve korusiyle ve odasiyle ve bağçesiyle ve iki değirmen hissesiyle ve cümle tevâbi‘ ve levâhikiyle ve eşcâr ve müsmire ve gayrı semeresiyle Memlehâ-i zîr sükkânından Bekir Beşe ibn İbrahim nâm kimesneye yedi bin akçeye bey‘-i kat‘î ile bey‘ edüp kânûn-i pâdişâhî mûcebince mîrîye ‘âyid ve râci‘ olan resm ma‘rifeti bi’t-tamâm ahz ve kabz eylediğimiz ecilden yedine işbu hurûf ketb olunup li-ecli’t-temessük vaz‘ olundı mâdâm ki a‘şâr-i şer‘iyyesin ve levâzım-i ‘örfiyyesin bi’t-tamâm edâ ve teslîm eyliye tasarrufuna kimesne mâni‘ ve muzâhim olmayup mâlikâne mutasarrıf ola deyü mastûr ve mukayyed olmağın istihkâmen li-l-asl kıbel-i şer‘-i şerîfden hâzihi ’l-vesîka ketb ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz‘ ve def‘ olundı.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed Efendi el-Vâ‘iz, Abdülcebbâr Efendi, Ustâd Mustafa, Hasan Efendi, el-Hâc İsmail, Osmân Çelebi.

[50b-2]

[Padişah hâsslarına ait Tuşne köyünde bulunan bir çiftliğin mutasarrıfı olan Ahmed Ağa erkek çocuğu olmadan vefat edince, adı geçen çiftliğinin tapusunu Memleha-yı zîr kasabasından Mîr-Lîvâ Mehmed Bey istediği için, Beytü'l-mâl emini Mustafa tarafından Mîr-lîvâ Mehmed Bey'e verilen tapu-nâme temessüğü]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki Havâss-i hümâyûn karyelerinden Tuşne nâm karyede Ahmed Ağa'ya babasından intikāl eden çiftliğe mutasarrıf iken fevt olup evlâd-i zükûri kalmayup tapuya mustahikk olmağın Memlehâ-i zîr sâkinlerinden mîr-livâ' Mehmed Bey hazretleri mezbûr çiftliği tâlib ve râgib olmağın resm-i tapusi mîrî içün ahz ve kabz olunup zikr olunan çiftlik bir evini cemî' tevâbi' ve levâhikleri ile mîrî tarafından müşârün ileyh Mehmed Bey'e tafvîz olunup mâdâm ki mîrîye 'âyid olan rüsûmın edâ ve teslîm eyliye tasarrufuna kimesne mâni' olmamak içün işbu tapu-nâme temessük içün ketb olunup verildi. Tahrîren fî evâyili şehri Ramazâni 'l-mübârek senete hamsete ve hamsîne ve elf.

(imza)

El-hakīr Mustafa Emîn-i Beytü'l-mâl.

[50b-3]

[Zimmî Bojo v. İstepan'ın Ali el-Mütevellî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin et-tâlib Ali el-Mütevellî el-medyûn el-matlûb Bojo veled-i İstepân 'an karye-i Destin Dol kadru 'd-deyn mablağ 2000. Sübite bi i'tirâfihî ve hükkime bi-edâihî ve süllime ilâ yedi'l-mahzar li't-tahsîli. Hurrire fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi, Ömer el-Muhzır

... [kesilmiş]

[51a-1]

[Bir tahririn sonu, başlangıç kısmı eksik]

Sagîr-i mezbûr İbrahim hükm birle mâ vaka'a bi'taleb ketb olunup kayd-ı sicill [şüd].

Vaka‘a bi’t-taleb ketb olunup. Hurrire fî evâ’il-i Recebü ’l-müreccеb li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâyib, Mustafa Çelebi, Koço Bey, Dîvâne Hasan, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[51a-2]

[Grnça köyünden Nasuh b. İbrahim ile önceki evliliğinden boşanmış Nezire bt. Ömer’in nikâh kaydı]

Karye-i Grnça [Grnyaça?]

Ez-zevc Nasûh bin İbrahim vekîluhû Dervîş bin Tîmûr ez-zevcetü el-museyyib el-muttallaka el-münkadiyyetü ‘iddetühâ Nezire binti Ömer vekîlühâ Mehmed bin Şehmân bi-şehâdet-i İbrahim bin Şehmân ve Ali veled-i Yusuf .El-mehrü’l-mü’eccel kadruhû erba‘a mi’ete mablağ 400.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmed Çelebi, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân Ağa.

[51a-3]

[Memlehateyn kazasındaki Moranka köyün Behrâm Çavuş camiinde müezzin görevi Halil Halife’nin hakkı olmasına rağmen, Mustafa adlı kişi haksız bir yoluyla bu görevi aldıktan sonra, Memlehateyn kadısı bununla ilgili arz sununca Behrâm Çavuş camiinde müezzin görevi için Halil Halife’ye Dîvân-ı Budun’dan yeniden verilen berât]

Nişân-i şerîf-i âlî-şân-ı hükmi oldurki kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm Memlehateyn kādîsi mevlânâ Ali zîde fazlühû Dîvân-i Budun’a mektûb gönderüp Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Moranka’da vâki‘ Behrâm Çavuş câmi‘inde yevmî üç akçe vazîfe ile vâkıfın evlâdı ve cemâ‘at-i mezbûrenin muhtârı olup işbu rafi‘-i tevki‘-i refi‘-i âlîşân-ı hâkânî Halil Halîfe berât-i şerîfimle câmi‘-i mezbûrun mü’ezzini olup hizmet-i lâzimesinin kusûrı yoğiken Mustafa nâm kimesne hilâf-i inhâ ile berât etdürüp hidmetine mâni‘ olup lâkin mezbûr Halil evlâddan ve hidmetinde mukīm ve mevcûd ve her vechile hakkı sarîhdür deyü uslûb-i sâbık üzre ibkâ olunmak recâsına ‘arz etmeğin bin elli beş Rebî‘ü’l-âhirinin yirmi üçüncü günü müceddeden tevcîh ve ibkâ olunup bu berât-i ‘izzet-âyât [~~ile~~] ve meserret [?] gâyâti verdim

ve buyurdumki mezbûr ba‘de’l-yevm varup yevmî üç akçe vazîfe ile uslûb-i sâbık üzre câmi‘-i mezbûr[e]de mü’ezzin olup hidmet-i lâzimesin mü’eddî kıldukdan sonra vazîfe-i mu‘ayyenesine mutasarrıf olup vâkıfın rûhı ve benim devâm-i ömür ve devletim içün du‘âya müdâvemet ve iştigâl göstere ol bâbda hîç bir ferd mâni‘ ve müzâhim olmıya şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. Tahrîren fî evâhır-ı şehr-i Rebî‘ü’l-âhir senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse.

[51a-4]

[Memlehateyn kazası Lukaviçe-i bâlâdan bir zimmî haraç vergisinin adaletsiz ödeme taksimiyle ilgili aynı köyde oturan zimmî Marko ve diğer zimmilere dava açtıktan sonra, Marko ve diğer zimmilerinin isteklerin doğru olmadığını hakkındaki ikaz hücceti]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Lukaviçe-i bâlâ sükkânından işbu sâhibü’l kitâb (boşluk) veled-i (boşluk) nâm zimmî mahfil-i kazâya yine karye-i mezbûreden Marko ve sâ’irlerin ihzâr ve mahzârlarında takrîr-i kelâm eylediki mezbûr Marko ve sâ’irleri baştine üzerine benden harâc taleb eder ma‘a-hâzâ karyemizde birer alây kefere mevcûd iken mukaddem ru’ûs cizyesi mi olur yoksa baştina harâc mıdır deyü sü’âlinden sonra fi’l-hakîka ru’ûs cizyesi mukaddem olup ba‘dehü baştina harâcı edâsi lâzım olmağın ru’ûs cizyeleri tahsîl olundukda harâclarında kâfî olmağın merkūm Marko mezbûr (boşluk) nâm __ zimmî baştina harâcıyle teklîfinden men‘ olunup kayd-şüd.

Şuhûdü’l-hâl Koço, Mustafa [bin] Mehmed Çelebi, Ahmed Çelebi el-Müderris, Rıdvân el-Muhzır.

[51b-1]

[Memlehateyn kazası Obodniçe köyünden zimmî Şimun v. Yovan ile zimmî Pilip v. (boşluk) haraça bağlı mutasarrıf oldukları yerleri ile ilgili arasındaki davaya ait hücceti]

[taraflardan bazı satırlar eksik]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Obodniçe sükkânından işbu hâmil-i hâze’l-kitâb Şimun veled-i Yovan nâm zimmî mahfil-i kazâya yine karye-i mezbûreden Pilip[546] veled-i (boşluk) nâm zimmî’i ihzâr ve mahzarında takrîr-i kelâm eyledi ki ben mut[asarrıf] olduğum toprakların harâcın verirken hâlâ mezbûr Filip bana bir gûne toprak har[âcı] iddi‘â eder lâkin Filip dediği topraklar ve tarlalar yetmiş seksen yıldan berü harâc [toprakları] tezekkür olunmuş husûsâ muharrirü’l-vilâye niçe def‘â tahrîrden sonra Filip iddi‘â etdüği yerler tagayyür ve müşevveş olmuşdur bu makūle zemân mürûr eyledi [?] yerlerin harâcı taleb olunmasun belki da‘vâsı istimâ‘ olunmasun ancak yedimde fetvâ-yi şerîfe vardır ba‘de’n-nazar merkūm Filib’in harâc talebinden memnû‘ ol[un]masın taleb ederin dedükde fi’l-hakīka yedinde olan fetvâsı takrîrine muvâfık olunmak mezbûr Filip zemân mürûr eden da‘vâdan ve harâc talebinden men‘ ve def‘ olunup hâzihi’l-vesîka sebt olundı.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi el-Hatîb, Ahmedî Çelebi, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Malkoç bin Ramazan, Ömer el-Muhzır.

[51b-2]

[Memlehateyn kazası Vukovye köyü subaşısı olan Ahmed Beşe aynı köyde oturan Halil b. Sefer Havace adlı kişiye Halil’in ellerinde olan mülk ve erâzî-yi mîrî yerlerin konusunda çok zülm ettikleri için, Halil mahkemede tapularını gösterip şahitler ‘’hakk onun’’ dedikten sonra mahkeme tarafından Halil’in lehine verilen hüccet]

Memlehateyn kazâsına tâbi‘ Vukovye nâm karye sükkânından hâmil-i hâze’l-kitâb Halil bin Sefer Hoca nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde yedinden sene seb‘ ve selâsîn ve elf Recebü’l-mürecceb’inin evâ’ili târîhiyle müverreh ve sipâhîsi olan Ahmed Çavuş hatmiyle mahtûm ve mumzâ ma‘rifet tezikiresin îrâd edüp nazar olundukda mefhûmunda timarımız karyelerinden Vukovye nâm karye sâkinlerinden dârende-i hurûf Halil bin Sefer Hoca nâm kimesneye karye-i mezbûrede intikāl eden krçevine[547] ki bir cânibi selişte[548] Potoğı andan değirmen yoliyle Topliçe potoğına[549] andan potok içinde olan kütüke andan amruda doğru andan kirasa dogru andan küçük elmaya doğru andan taht-ı yola doğru andan taht-ı yoliyle Yusuf’un tarlasına doğru ve andan kendi topraklarına mülâhik hudûd ile

[546] Güney Slavların tarafından da kulllınılan Filip adının halk ağızlarında sık sık rastlanan bir türü.
[547]Baltalık teriminin Boşnakçası.
[548]Mezra‘a teriminin Boşnakçası.
[549]Dere teriminin Boşnakçası.

mumtâz ve mu‘ayyen olan krçevine olduğına ehl-i karye şehâdet etmeğin lâkin bu ana gelince bilâ ma‘rifet tasarruf etdüği ecilden tapu-nâmeye tâlib ve râgib olup kānûn üzre resm-i tapusı alunup mezbûr baltalık kemâ kân elinde ibkā olunmak üzre ve tasarrufuna kimesne mâni‘ ve müzâhim olunmamak içün işbu hurûf li-ecli’t-temessük tahrîr olunup yedine vaz‘ ve def‘ olundı ki vakt-i hâcetde ibrâz edüp ihticâc edine deyü mastûr ve mukayyed olduğından mâ ‘adâ karye-i mezbûre subaşısı Ahmed Beşe nâm kimesne mezbûr Halil Sipâhî’nin tasarrufunda Râvan nâm cizyelü yerler vardır deyü iddi‘â edicek vâki‘ hâl karye-i mezbûre ahâlîsinden su’âl olundukda cevâblarında mezkûr yerleri elli altmış seneden berü cizyelü olduğın bilmeziz deyü şehâdet etdüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ oldukdan sonra istihkâmen li-asl kıbel-i şer‘den hâzihi’l-vesîka bi’t-taleb kayd-i sicill olundı. Hürrire fî evâili Recebi’l-mürecceb li seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi en-Nâyib, Yusuf Bey ibn Osmân Bey, Halîl Beşe, Ahmed Sipâhî, Koço, Dîvâne Hasan, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[51b-3]

[İbrahim b. Abdullâh ile Fatime bt. Receb’in nikâh kaydı]

Ez-zevc İbrahim bin Abdullâh vekîluhû Ali bin Mahmûd ez-zevcetü Fatime binti Receb vekîlühâ Mehmed bin Beşîr bi-şehâdeti Süleyman Beşe ve Mustafa ibn Memî. El-mehrü’l-mü’eccel meblağ 1000 elf dirhem.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed Halîfe, Ahmed Çelebi el-Müderris, Koço.

[52a-1]

[Hicrî 1054 senesinin Cumâda’l-âhire ayının başlangıcına ait duâ]

Hüve

Allâhümme kemâ en‘amte hâdîm ve zid bârek fi’l-ûlâ ve’l-âhire[ti] husûsâ fi’ş-şehri Cumâda’l-âhire min şuhûri seneti erba‘a ve hamsîne ve elf min hicreti men Hüve ecmelü’n-nâsi ve-eltaf.

Mim(tamâm).

[52a-2]

[Rüstem b. İbrahim ile Mühibbe bt. İbrahim'in nikâh kaydı]

Tezevecce Rüstem bin İbrahim vekîluhû Arslan es-Serrâc ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Mühibbe binti İbrahim vekîlühâ Hüseyin bin Cafer bi-şehâdeti Mustafa bin Murad ve Hüseyin bin Receb. El-mehrü'l-mü'eccel mablağ 800 semâne mi'ete dirhem.

Şuhûdü'l-hâl: Malkoç bin Ramazan, Hüseyin Ağa, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân Ağa.

[52a-3]

[Süleyman Halîfe b. Nasûh ile Kamer bt. İbrahim'in nikâh kaydı]

Tezevecce Süleyman Halîfe ibn Nasûh vekîluhû Ahmed bin Osmân ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Kamer binti İbrahim vekîlühâ Hüseyin bin Sinân bi-şehâdeti Mehmed bin Şehmân ve Hüseyin bin Hürrem. El-mehrü'l-mü'eccel elfâ dirhem 2000.

Şuhûdü'l-hâl: Hüeyn Ağa, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân Ağa el-Muhzır.

[52a-4]

[Şaban b. Beşir ile Şehnîze bt. Mustafa'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Şaban bin Beşir vekîluhû Abdullâh Çelebi ibn Hızır Çavuş ez-zevcetü Şehnîze binti Mustafa vekîlühâ Hasan Çelebi ibn Hızır bi-şehâdeti Ahmed bin Beşir ve Ömer bin Beşir. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem 800.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Mustafa bin Mehmed, Rıdvân Ağa el-Muhzır.

[52a-5]

[Mehmed b. Ömer ile Rahîme bt. Mü'min'in nikâh kaydı]

Tezevvece Mehmed bin Ömer vekîluhû Hasan Çelebi bin Muslî ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Rahîme binti Mu'min vekîlühâ Mustafâ bin Abdürrahmân bi-şehâdeti Hüseyin bin Kurd Ali ve İbrahim bin Kurd Ali. El-mehrü'l-mü'eccel erba'a mi'ete ve elfâ dirhem 2400.

Şuhûdü'l-hâl: Abdullâh Efendi eş-Şeyh, Şehbâz Çelebi el-Hatîb, Ömer Efendi Nâyib[?], Hüseyin Ağa.

[52a-6]

[Ali b. Ömer ile Kamer bt. Hasan Dede'nin nikâh kaydı

Ez-zevc Ali bin Ömer vekîluhû Ali bin Abdullâh ez-zevcetü Kamer binti Hasan Dede[?] vekîlühâ Arslan bin Kartal bi-şehâdeti Ahmed Sipâhî ve Receb Köprüci-zâde. El-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem 1000. Fî evâsıtı Cumâde'l-âhire senete 1054.

Şuhûdü'l-hâl: Ali Bey er-Râcil, İbrahim Çelebi el-Mu'ezzin, Mahmûd Çelebi ibn Mustafa Bey, Mehmed Çelebi el-Kâtib.

[52a-7]

[Muharrem b. Sefer ile önceki evliliğinde dul kalan Tenzîle bt. Memî'nin nikâh kaydı]

Tezevvece Muharrem bin Sefer vekîluhû Halil bin Yusuf ez-zevcetü es-seyyibb el-müteveffâ 'anhâ zevcetühâ el-munkadiyyetü 'iddetühâ Tenzîle binti Memî vekîlühâ Murad bin Ömer bi-şehâdeti Bektaş bin Halil ve Ahmed bin Ömer. El-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem 1000.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Efendi, Muharrem bin Abdullâh, Mustafa bin Mehmed, Ömer el-Muhzır.

[52b-1]

[İzvornik Sancağı'nda Tuzla kazası, Moranka köyü Behram Çavuş câmiinde müezzin görevi için Ömer Halife'ye İstanbul'da yazılıp Dîvân-ı Hümayun tarafından verilen berat]

Nişân-i şerîf-i 'Âlî-şân-i sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-[sitân]-ı hâkānî hükmi budur ki İzvornik Sancağında Tuzla kazâsı muzâfâtından Moranka nâm karyede vâki' Behrâm Çavuş

camî‘-i şerîfinde yevmî üç akçe vazîfe ile mu’ezzin olan Ömer Halîfe fevt olup ciheti mahlûle olmağın sâbıkâ Budun muhâfazasında olan vezîrim Musa Paşa mahlûlden işbu râfi‘-i tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn Mustafa Halîfe’ye tevcîh edüp berât-i şerîf-i ‘âlî-şân ile mutasarrıf iken âhardan Halîl nâm kimesne bir tarîk ile şerefe sülûk edüp[550] berât etdürüp mezbûrun zabtine mâni‘ ve ziyâde gadr ve hayf eyledüği mukarrer ve muhakkak olmağın girü mezbûr Mustafa Halîfe’ye kemâ kân ibkā ve mukarrer kılınmak bâbında istid‘â-yi ‘inâyet etmeğin sadaka edüp bu berât-i hümâyûnı verdim ve buyurdumki kemâ kân zikr olunan câmî‘-i şerîfde mü’ezzin olup hidmet-i lâzimesin mer‘î ve mü’eddî kıldukdan sonra berât olunan yevmî üç akçe vazîfesine mutasarrıf olunup vâkıfın rûhı ve benim devâm-i devletim içün du‘âya müdâvemet göstere ol bâbda mezbûr Mustafa’nın bir ferd müdâhale etmiye ve dahl ve ta‘arruz eylemiye şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar (boşluk) Tahrîren fî ’l-yevmi’l-aşîr min şehri Rebî‘i’l-evveli senete erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-ı Kostantıniyye.

[52b-2]

[Egre kalesi kalemine bağlı İzvornik Sancağı’nda Memlehateyn kazası Visora hâsslarından para almak şartıyla, Memlehateyn kazası İbçeliç köyü câmi’ide imam ve hatip görevleri için Durak Halîfe’ye verilen berat]

Nişân-i şerîf-i ‘Âlî-şân-i sâmî-mekān-i sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-i hâkānî hükmi oldurki kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm Memlehateyn kādîsı mevlânâ el-Hâc Mehmed zîde fazlühû mektûb gönderüp Egre aklâmına tâbi‘ İzvornik Sancağında Memlehateyn kazâsında Visora hâssları mukāta‘ası mahsûlinden yine kazâ-i mezbûr[e]de vâki‘ İbçeliç nâm karyede olan câmi‘-i şerîfde yevmî on akçe vazîfe ile imâm ve hatîb olan Mehmed Halîfe fevt olup yeri mahlûl olmağın işbu râfi‘-i tevkī‘-i refî‘-i ’ş-şân-i hâkānî Durak Halîfe içün ehl-i ‘ilm ve her vechile mahall ve müstahikkdir deyü verilmek bâbında ‘inâyet ‘arz recâsına ‘arz etmeğin bu nişân-i hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûn verdim ve buyurdum ki ba‘de’l-yevm mezbûr Durak Halîfe varup fevt olan Mehmed Halîfe yerine imâm ve hatîb olup hidmet-i lâzimesin mer‘î ve mü’eddî kıldukdan sonra ta‘yîn olunan yevmî on akçe vazîfesin mukāta‘a-i mezbûre mahsûlinden olup mutasarrıf ola ol bâbda ifrâd-ı âferîdeden hîç ehad mâni‘ ve dâfî‘ ve

[550] edüp, mükerrer yazılmıştır

müzâhim olmıya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fî evâsıtı şehri Saferi ’l-hayr li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-yurt-i sahrâ-yi Braşova [?]

[52b-3]

[Egre kalesi kalemine bağlı İzvornik Sancağı’nda Memlehateyn kazası Visora hâsslarından para almak şartıyla, Memlehateyn kazası İbçeliç köyün câmiide müezzin görevi Durak Halîfe’ye verilince, Durak Halîfe müezzin görevinden kendi oğlu Abdullâh’ın lehine vazgeçtikten sonra, Abdullâh’a verilen berat]

Nişân-ı şerîf-i ‘âlî-şân-ı sâmî-mekān-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkānî hükmi oldur ki kıdvetü’l-kudât ve’l-hükkâm Memlehateyn kādîsı mevlânâ el-Hâc Mehmed zîde fazlühû mektûb gönderüp, Egre aklâmına tâbi‘ İzvornik Sancağında Memlehateyn kazâsında Visora hâssları mukāta‘ası mahsûlinden yine kazâ-i mezbûrede vâki‘ İbçeliç nâm karyede olan câmi‘-i şerîfinde yevmî altı akçe vazîfe ile mü’ezzin olan Durak cihet-i mezbûre’i sulbî oğlu olan râfi‘-i tevkī‘-i refî‘-i ‘âlî-şân-ı hâkānî Abdullâh’a hüsn-i ihtiyâr ile fârig olduğın bildürüp, ‘inâyet recâsına ‘arz etmeğin, bu nişân-i hümâyûn-i sa‘âdet-makrûnı verdim ve buyurdum ki ba‘de’l-yevm mezbûr Abdullâh varup câmi‘-i merkūmde mü’ezzin olup hidmet-i lâzimesin mer‘î ve mü’eddî kılındukdan sonra ta‘yîn olunan yevmî altı akçe vazîfesin zikr olunan Visora mukāta‘ası mahsûlinden alup mutasarrıf ola, ol bâbda efrâd-ı âferîdeden kâ’inen men kâne ve keyfe mâ kâne mâni‘ ve dâfi‘ ve müzâhim olmıya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fî evâsıtı şehri Saferi’l-hayr senete erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be yurt-i sahrâ-yi Braşova [?]

[53a-1]

[Hicrî 1055 senesinin Cumâda’l-âhire ayının başlangıcına ait duâ]

Hüve’l-Mu‘în

Allâhümme uhtum-lenâ bi’s-se‘âdeti fi’l-ulâ ve’l-âhire fî cemî’i ’ş-şuhûr husûsan fî şehri Cümâda’l-âhire min şuhûri seneti hamse ve hamsîne ve elf min hicreti men Hüve ebhâ el-verâ halkan ve hulkan mücemillen ve-eltaf.

Mim

[53a-2]

[Kanije kalesi ağaları ve neferlerinin maaşlarına bağlı Gradçaniçe ve Memlehateyn kazalarında toplanan cizyenin artışı ile ilgili, büyük bir ihtimalle Budun valisi Deli Hüseyin Paşa tarafından, Gradçaniçe ve Memlehateyn kadılarına gönderilen mektup]

Şerâyi‘-şi‘âr Gradçaniçe ve Memlehateyn kādîları (boşluk) efendiler zîde fazlühumâ huzûrlarına da‘vât-i sâfiyât *ve* teslîmât-i vâfiyât ithâfından sonra i‘lâm olunur ki taht-ı kazâlarınızda cizye-güzâr olup Kanije kal‘asının kullarının mevâciblerine bedel-i ta‘yîn olunan cizye husûsunda münâza‘ât-i kesîre vâki‘ olup bir kaç def‘a evâmir-i şerîfe irsâl olunup mâbeynleri ıslâh olmamağla hâliyâ re‘âya-yi mezkûr ile Kanije ağaları Dîvân-i Budun’a gelür huzûrumuzda murâfa‘a olduklarında bin elli dört senesi mevâcibini içün tahsîl olunacak mâl-i cizye gürîhtesinden mâ ‘adâ her bir cizyeden dört yüz bir akçe cem‘ olmak üzre tarafeynin rızâları ile mâbeynleri ıslâh olup tarafeynin ellerine vech-i meşrûh üzre hükm-i hümâyûn verilüp lâkin mevcûd olan cizye hânelerin eğer re‘âyâ ve eğer ‘askerîdir her kimler tasarruf ederlerse her cizyeden emr-i şerîf mûcebince dört yüz bir akçe cem‘ oldukdan sonra ile’l-ân hâlî durur cizye hânesi zuhûr ederse mâbeynelerinde tevzî‘ edüp kul mevâcibi içün tahsîl etdürilmek bâbında mektûb tahrîr olunmuşdur vusûlunda gerekdür ki vech-i meşrûh üzre tarafeynin rızâları ile ıslâh olup hükm-i hümâyûn verildiği üzre sene-i mezbûre mevâcibi içün tahsîl olunacak mâl-i cizye gürîhtesinden mâ ‘adâ imdi cizyeden dört yüz bir akçe aldurup min ba‘d harc ve mesârif nâmiyle ve âhar tarîkiyle bir akçelerin aldurmiyasız ve mevcûd olan cizye hânelerin eğer re‘âyâ ve eğer ‘askerîdir her kim tasarruf ederse emr-i şerîf mûcebince her cizyeden cümle harc ve mesârif nâmiyle ve âhar tarîkiyle bir akçelerin aldurmiyasız ve mevcûd olan cizye hâneleri eğer re‘âyâ ve eğer ‘askerîdir her kim tasarruf ederse emr-i şerîf mûcebince her cizyeden cümle harc ve mesârif-i mu‘ayyenesiyle gürîhtesinden mâ ‘adâ dört yüz bir akçe cem‘ aldukdan sonra ile’l-ân hâlî durur cizye hânesi zuhûr ederse mâbeynlerinde tevzî‘ itdürüp kul mevâcibleri içün cem‘ ve tahsîl etdürüp şer‘-i

şerîfe ve hükm-i hümâyûna mügāyır kimesneye iş etdürmeyüp mûceb-i mektûb ile ‘âmil olasız ve’s-selâm.

Be-mekām-i ...

[Hüseyin Pâşâ?]

[53b-1]

[Bosna ve İzvornik Sancaklarına tâbî Boraç ile Beline nahiyelerinde bulunan 39 999 akçelik zeâmet için zaim Ahmed’e verilen berat]

Nişân-i şerîf-i âlî-şân-i sâmî-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkānî oldur ki, çün ‘inâyet-i ‘aliyye-i şâhâne ve ‘avârif-i seniyye-i pâdîşâhânem ‘aleyhi ‘inâyet mu‘tâd-i müddet-i müstahikk-i irtifâ‘-numân ve müstevcib-i i‘tilâ-mekān olanlar hakkında mebzûl ve masrûf ve bî-dirîg multahikk ‘âdet-i hasene-i cihândârî ve bedr binâen ‘alâ ~~zâlike~~ hâzâ âlâ gözlü kara kaşlü ahmerü’l-levn vasatü’l-kāme râfi‘-i tevkī‘-i refî‘-i hâkānî ve nâkib-i yarlîg-i belîg-i meserret-unvân-i tâcdârî kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Ahmed zîde kadruhû Südde-i Se‘âdetüme gelüp Bosna ve İzvornik Sancaklarında Boraç ve Beline nâhiyelerinde Behek nâm karye ve gayrıdan işbu yirmi sekiz bin yüz seksen akçe ze‘âmete ber-vech-i tekmîl otuz dokuz bin dokuz yüz doksân dokuz akçelik üzre berât-i şerîf ile mutasarrıf olup hizmetde kusûrı yoğiken bunun içün ferâgat memnû‘ oldukdan sonra recâmız mezbûrı oğlu Mustafa [~~üzerine~~] yine mîr-mîrân tarafından tahvîl ile ferâgat edüp ve ba‘dehü oğlu mezbûr Mustafa fevt olmuşdur deyü hilâf-i vâki‘ ihtimâliyle Bosna Sancağında Boraç [~~eyâletine~~] nâhiyesinde Behek nâm karye ve gayrıdan on sekiz bin yüz seksen akçe kılıcı Muhammed ve İzvornik Sancağında Beline nâhiyesinde Gorna Dolina nâm karye ve gayrıdan altı bin altı yüz altmış altı akçe diğer Ahmed ve yine livâ-i mezbûrde karye-i mezbûre ve gayrıdan altı bin altı yüz altmış altı akçesin Hüseyin nâm kimesne alup berât edüp küllî gadr olmağla rûz-nâmçeye mürâca‘at olundukda ze‘âmet-i mezbûrı merkûmlara vech-i meşrûh üzre berât etdürüp lâkin mümâ ileyh Ahmed’in kayd-ı berâtında Mustafa nâmiyle ve gayrı vechile firâg lafzı olmayup kaydında …[?] senden ferâgat olmayup kaydı ve berâti pâk olmağla mezbûrların ve ne vechile nizâ‘ları lağv ve mahz olduğı zâhir olmağın ze‘âmet-i mezbûr vech-i meşrûh üzre hilâf-i inhâ ... [?] tahvîllerinden berâti mûcebince ibkā-i târîhden ibtidâ ve mukarrer kılınmak emrim olmağın ze‘âmet-i mezbûrı elinde olan berâti mûcebince kemâ kân mezbûr Ahmed ibkā ve mukarrer ve zabt ve tasarruf etdürüp min ba‘dü ol vechile alup dahl mezbûrları ve

âhardan bir ferdi dahl ve ta‘arrüz etdürmiyesiz ve dahl edüp tahvîl ve târîhine düşen mahsûlinden nesnesin almışlar ise ba‘de’s-sübût hüküm edüp bî-kusûr aluveresiz deyü sene erba‘a ve hamsîne ve elf Muharrem’inin evâhırında hükm-i şerîfim verildükten sonra tezkiresine ihrâc olunmak fermânım olmağın zikr olunan yirmi sekiz bin yüz seksen akçe ze‘âmet ber-vech-i tekmîl otuz dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz akçelik üzre ze‘âmeti olduğı sancağı [~~karyesinde~~] komora …[?] ve âlây beyisi bayrağı altında sefere eşmek şartiyle mûmâ-ileyhin Ahmed’e tevcîh ve ibkâ ve mukarrer kılınup verdim ki zikr olunur:

Karye-i Behek nâm-ı diğer Petro-pole me‘a mezra-i Tîmûr me‘a mezra-i Kasım tâbi‘-i mezbûr 32. 809 1/2

Çiftlik-i Karagöz der karye-i mezbûre tâbi‘-i Boraç 150

Karye-i Pregrad tâbi‘-i Boraç 1100

Karey-i ... tâbi‘-i Boraç 110

Karye-i İslaviçe tâbi‘-i Boraç 5100

Çiftlik-i Ahmed ‘an karye-i mezbûre tâbi‘-i mezbûr 150

Çiftlik el-Hâc Hasan ... ma‘rûf ... [?] ve der karye-i Dragoşina tâbi‘-i mezbûr 300 1/2

[54a-1]

[İzvornik Sancağı’ndaki Sokol nahiyesinde bulunan 30 300 akçelik zeamet için Sîm Efendi-zade Ahmed Bey’e Dîvân-ı Budun tarafından verilen tahvil emri]

Sîm Efendi-zâde Ahmed Bey tahvîl emridir.

Mefâhirü’l-kudât ve’l-hükkâm ma‘denü’l-fazl ve’l-kelâm Memlehateyn ve Gradçaniçe kādîları zîde fazluhüm tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki dârende-i fermân-ı [~~hümâyûn~~] vâcibü’l-iz‘ân kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Ahmed zîde kadruhû ‘arz-ı hâl edüp İzvornik Sancağında Sokol nâhiyesinde Bresniçe nâm karyede ve gayrıdan otuz bin üç yüz akçe ze‘âmete mutasarrıf olan Hacı Mehmed fevt olup ze‘âmeti mahlûl olmağın kendiye tevcîh olunup tahvîl hükmi verildüğin bildürüp tahvîl hükmin berât edince zabtiyçün emr-i şerîfim verilmeğin ‘inâyet recâ etmeğin zabt etdürmesin emr edüp buyurdum ki emrim üzre ze‘âmeti mezbûrı merkūmun elinde olan tahvîl hükmin berât edince değin kendiye zabt ve

tasarruf etdürüp min ba‘dü âhardan bir ferdi dahl ve ta‘arruz etdürmiyesin ve dahl olunup tahvîl ve târîhine düşen mahsûlinden dahi nesnesin almışlar ise ba‘de’s-sübût şer‘iyle bî-kusûr alıveresiz ze‘âmet-i mezbûrı merkūm Ahmed’e zabt ve tasarruf ve vâki‘ olan mahsulâtin ahz ve kabz etdüresin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılsan. Tahrîren fî evâ’il-i Cemâziye’l-âhir li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse.

[54a-2]

[İzvornik Sancağı’nda bulunan göçebe Çingene tayfalarının teftişinde yardım etmeleri için Dîvân-ı Budun tarafından İzvornik Sancağı’nda görevli kadılarına gönderilen ferman]

Kıbtiyân teftîş içün olan emrdir.

Mefâhirü’l-kudât ve’l-hükkâm me‘âdinü’l-fazâ’il ve’l-kelâm İzvornik Sancağında vâki‘ olan kādîlar zîde fazlühum tevkī‘-i refî‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki livâ-i mezbûrede ‘umûmen taht-ı kazânızda vâki‘ olan Kıbtiyân tâyfası karye-be-karye gezüp re‘âyâ ve berâyâya zülm ve ta‘addî üzre olup ve fukâranın bârgîr ve esbâbların sirka edüp ve yollarda dahi ibn sebîle ziyâde zarar ve ziyân eyledüklerinden gayrı dâ’ima kallâblık edüp killet-i akçe ve penez ve guruş işleyüp bu vechile dahi fesâdları münteşir olduğı i‘lâm olunmağın min ba‘dü Kıbtiyân tâ’ifesi karyelerde gezmeyüp kasabât ve kilâ‘ ve palankalarda yarar kefîlleri alundukdan sonra iskân etdürilmek ve kefîlleri bulunmayanların şer‘iyle hakklarından lâzım gelen icrâ olunmak bâbında fermân-i ‘Âlî-şân sâdır olmuşdur buyurdum ki destûr-i mükerrem müşîr-i mufahham vezîrim Osmân Paşa edâmellâhu te‘âlâ iclâlehünün kapucı başılarından kıdvetü’l-emâcid ve’l-ekârim Muhammed zîde mecdühû vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-i celilü’l-kadrım üzre amel edüp **[54b]**... … dahi ol makūle karye-be-karye gezüp re‘âyâ ve berâyâya zülm ve ta‘addî ve ebnâ-i sebîle zarâr ve ziyân eden ve killet-i akçe üe penez ve guruş işleyüp kallâblık ile ma‘rûf ve meşhûr olan Kıptiyân tayfasını mühkem teftîş ve tafahhüs edüp şer‘iyle üzerlerine bir mevadd-i sâbit ve zâhir olup fesâdları ve kallâblıkları şer‘an mübeyyen olanların muktezâ-yi şer‘-i şerîf üzre hakklarından lâzım geleni mübâşir-i mezkûr ma‘rifetiyle icrâ eyliyesiz üzerlerine nesne-i sâbit olmayanların yarâr kefîllerin aldukdan sonra min ba‘dü karye-be-karye gezdürmeyüp kilâ‘ ve kasabât ve palankalarda iskân ve kâr ve kesbleriyle ma‘îşet etdüresiz bu bâbda ziyâde mukayyed olup hilâf-i şer‘-i şerîf kimesneye iş ve re‘âyâ fukarâsına zülm ve ta‘addî etdürilmek ihtimâlinden hazer eyliye

şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıtı şehri Rebî‘i’l-evvel senete erba‘a ve hamsîne ve elf. Vasale ileynâ fî evâsıt-ı Cumâde’l-âhir fî târîh-i mezbûr.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse.

[54b-1]

[Murad Çavuş ve Durak b. Hasan adlı şahitler sayesinde, Memlehateyn kazası Miletik köyünden Hadîce bt. Mahmûd Çavuş’un İstara Baştina adlı çiftlik yerleriyle ilgili kardeş oğullarına açtığı davasında Esedüllâh b. Ömer’in Hadîce’nin vekîl olduğunu ispatlayan hüccet]

Oldur ki kazâ-i Memlehateyn tevâbi‘inden Moranka nâm karye sâkinlerinden Murâd Çavuş ve Durak bin Hasan mahfil-i kazâya li-ecli’ş-şehâde hâzirân olup edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde yine kazâ-i mezbûre tâbi‘ Miletik [?] nâm karye sâkinelerinden Hadîce binti Mahmûd Çavuş nâm hâtûn işbu hâzir bi’l-meclis olan Esedüllâh bin Ömer nâm kimesne İstara Baştina nâm mevzi‘de vâki‘ vâlidesi Reyhâne binti Hasan Çavuş nâm hâtûndan intikâl eden çiftlik yerlerin yine merkūme Reyhâne’nin oğlunun oğulları Süleyman ve Dervîş ibnân-i Muhammed Bey tarafından nehc-i şer‘î üzre isbât-i vekâlet eden İbrahim Çelebi ile zikr-i sebk eden çiftlik yerlerini ve şer‘an iktizâ eden husûs-i şeri‘yye’i da‘vâ ve husûmete ve her ne iktizâ ederse bizim huzûrumuzda tevkîl eyledi vekîl-i mutlak eyledüğine şâhidiz ve şehâdet dahi ederiz dedüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ oldukda mâ vaka‘a bi’t-taleb ketb olundı. Tahrîren fî evâsıt-ı Cemâziyü’l-âhir li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Murad Çavuş sâkin-i Moranka, Dervîş bin Arslan, Mürsel bin Ömer, Baba Rıdvân, Osmân Muhzır.

[54b-2]

[Memleha-yı zîr kasabası Tur Ali mahallesinden Mustafa b. Ömer vefat ettikten sonra, bâliğ olmamış olan Hasan ve Fatime adlı çocukları bir vasîden ihtiyaçta bulunduklarından ötürü, Cündî-zâde mahallesi sakinlerinden cocukların annesi İnsane bt. Zülfikar vasîleri için mahkeme tarafından atandığı hakkındaki hüccet]

Oldur ki Memleha-i zîr Tur Ali mahallesi sâkinlerinden iken fevt olan Mustafa bin Ömer nâm müteveffânın evlâd-i sigâr Hasan ve Fâtime nâm sagîrlere babaları müteveffâ Ömer'den irs-i şer'iyle intikāl eden emvâl ve erzâkın zabt ve hifz etmeğe bir vasî de lâzım olmağın yine Memlehâ-i zîr mahallâtinden Cündî-zâde mahallesi sâkinelerinden sigâr-ı merkûmânın vâlideleri İnsâne binti Zülfikār nâm hâtûn savb-i şer'îden vassiyye nasb ve ta'yîn olunup ol dahi umûr-i vesâyeti kabûl ve cemî' levâzımâtda müteahhid[e] oldukda mâ vaka'a bi'-t-taleb ketb olundı. Tahrîren fî evâsıt-ı Cemâziyü'l-âhir sene erba'a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: İsmail bin Çuka ... [?] el-Hatîb, Mehmed Efendi el-İmâm be-câmi'-i Tur Ali, Ebûbekir Çelebi, Muhzır Rıdvân

[55a-1]

[Kladne kazasına tâbî bir köyde oturan bir zimmînin kardeşi olan zimmî Martin v. Luka kaybolunmuş olalı iki sene geçtikten sonra, Memlehateyn kazasına tâbî Prokos ve Boriç adlı köylerde oturan zimmîlere Martin'in cinayeti temelsiz isnat edildiği için, Martin'in kardeşinin kaybolunan adamla ilgili kan parasından ve her hangi başka davadan mahkemede vazgeçtiği hakkındaki hüccet]

[Bu]dur ki [Kl]adne kazâsına tâbi'…[?] mahfil-i kazâ ve mahal irtizâda Memlehateyn kazâsı muzâfâtından işbu [hâmil-i] kitâb karye-i Prokos sâkinlerinden Rosimir veled-i Damnan ve Vuça vele[d-i] ve sâ'ir karye-i mezbûre ahâlîsi mahzarında ve karye-i Boriçden [?] Radko [veled-i] Radoye ve Yovan veled-i Râyiç ve sâ'ir ehl-i karye huzûrlarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve i'tirâf eyledi ki târîh-i kitâbdan iki sene mukaddem li-ebeveyn karındaşım Martin veled-i Luka nâm zimmî nehr-i Sava yalılarında olan kurâya tereke almağiyçün varmışi'di ol zamandan beri cism ve resmi nâ-bedîd ve gâyib olup hâlâ ba'z-ı kimesneler zann edüp karındaşım merkūm Martin mesfûr Vuça'ya ve Rosimir'e ve Radko'ya ve Yovan'a ve sâ'irlerine uğramışdır deyü iftirâ ve isnâd etmekle vâlîler dahl ve ta'arrüzden hâlî olmadıkları ecilden merkūm Martin'in verâseti bana münhasıra olmağla mezbûrun dem ve diyyetine ve sâ'ir da'vâ ve husûmetine müte'allık her ne ise mezbûr zimmîlerin zimmetlerini ibrâ edüp bi'l-külliyye hukūkumu iskāt eyledim ba'de'l-yevm karındaşım mezkûr Martin'in dem ve diyyetine müte'allık da'vâ ve nizâ' benden veyâ vekîlimden veyâ evlâd ve akrabâmdan sâdıre olursa lede'l-hükkâmi'l-kirâm mesmû'a ve makbûle olmasın dedükde mukırr-ı mezbûr Martin'in ikrâr-ı meşrûhunda mukırru lehümü'l-merkūmûn vicâhen tasdîk ve şifâhan tahkīk

edicek mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicill birle hâzihi’l-vesîka kemâ Hüve’l-hakīka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz‘ [u] teslîm olundıki lede’l-ihtiyâc ishâh ede.

Şuhûdü’l-hâl: Abdülcebbâr Efendi el-İmâm, Ahmed Sipâhî ibn İbrahim, Osmân ibn Ömer Sipâhî ‘an Dobrna, Ali ibn Ömer Dede es-Serâc, Durmiş bin Muharrem, Beşîr bin Mustafa, Murteza ibn Abdürahmân Beşe, Ömer el-Muhzır ve gayruhüm

[55a-2]

[Bâliğ olmamış yetim çocuklarının bâliğ olan ablaların vasîler olarak atanmasında öncelik hakkı tanıyan bir fetva]

Rabb vafiknî felâ e‘adele ‘an süneni’s-sâîn fî hayri sünen.

Bu mes’ele beyânında e’imme-i hanefiyyeden ne vechile beyândırki Zeyd fevt olup arada kızın Zeyneb’i ve diğer sagîre kızın Rukiyye’yi ve sagîr oğlın ‘Amr’i terk eyledükde Zeyneb vesâyete ve zikr olunan sagîreleri alup terbiyeye tâlibe iken Zeyd’in imâm-i Bekir ecnebî sagîrleri kendiye tâbi‘ etdürüp kendi tevâbi‘inden Beşîr’e vesâyeti alınup sagîrleri ve mâ-meleklerin Beşîr’e zabt etdürüp kız karındaşların merkūme Zeyneb’i müdâhale etdürmemeğe şer‘an kādir olur mu, beyân buyurılup musâb oluna.

El-cevâb: Allâhu a‘lem.

Olmaz, Zeyneb’in vesâyete ‘ulviyeti zâhire olursa hâkim-i şer‘î Zeyneb’i vasî nasb eder.

Kezâ fî Muhtârâti’l-Hidâye ve gayrihâ.

Ketebehü el-fakīr Sâlih hâmiden musalliyen müslimen.

[55b-1]

[Mosnik mahallesinden vefat eden Yusuf b. Turhan’ın bâliğ olmamış oğlu Halil’in amcası Memî Halîfe el-İmâm vasîsis olarak atanmaklara birlikte Halil’in bâliğ olan kız kardeşi Nebiye tarafından aynı şahıs vekili için seçildiği hakkındaki bir hüccet]

… … …[551]

Mahalle-yi Mosnik'de vefât eden Yusuf bin Turhan nâm müteveffânın muhallefâti [karı]ndaşı oğlı Halil nâm sagîre ve kızı Nebiye'ye mirâs diküp sagîr-i mezbûrun … [?] hıfz içün ve sâ'ir me'ûnet ve ahvâlin görmek içün bir vasîden lâ-büdd olmağın yine mahalle-i mezbûreden 'ammûları Memî Halîfe el-İmâm cânib-i şer'-i şerîfden vasî nasb ve mezbûre Nebiye nâm hâtûn tarafından vekîl ta'yîn olunup, ol dahi vekâlet-i merkūme'i ve vesâyet-i mesfûre'i kabûl ve der-uhde edicek hâzihi'l-vesîka li-ecli't-temessük ketb ve imlâ olunup, yed-i tâlibe vaz' ve i'tâ olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Bey ez-Za'îm, Ahmedî Çelebi el-Müderris, Malkoç Ağa, Rıdvân Ağa, Ömer el-Muhzır.

[55b-2]

[Vekili Ömer el-Muhzır vasıtasıyla Memlehateyn kazası Marina Glava köyünden Durmiş b. Osmân ile Durmiş'in akrabası olup Mosnik mahallesinden vefat eden Yusuf b. Turhan'ın çocuklarının vekilleri olan Memî Çelebi el-İmâm ve Hürrem Halife, Memleha-yı zîr kasabasında bulunan ortak miraslarının taksimi konusunda mahkemede duruştuktan sonra, Durmiş'in hisselerini Yusuf b. Turhan'ın çocukları adı geçen Durmiş'e geriye vermek şartıyla verilen kadı i'lâmı]

Budur ki, Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Marina Glava sükkânından Durmiş bin Osmân nâm kimesne tarafından vekîl olup vekâlet-i sâbite olan Ömer el-Muhzır nâm kimesne kasaba-i Zîrde vâki' Mosnik mahallesinde sâkin iken fevt olan Yusuf bin Turhan nâm müteveffânın veresesinden Halil nâm kimesne sagîrin vasî-yi mansûbu ve Nebiye nâm bikrin vekîli Memî Çelebi el-İmâm ve zevcesinin vekîli Hürrem Halîfe ve sâ'ir verese'i ihzâr ve mahzarlarında üzerlerine da'vâ edüp müvekkillim mezbûr Durmiş Yusuf'un 'ammîsi oğlı olup babaları bir evde sâkin iken bilâ-taksîm ikisi dahi vefât etmişler ba'dehû müvekkil-i merkūm ile mesfûr Yusuf dahi bir evde olup başka çıktıklarında müvekkilim Durmiş'a gadr edüp Yusuf üç karındaşıyle dört hisse alup müvekkilim Durmiş ancak bir hisse almağla kendisine her vechile gadr olduğı zâhir ve mütebeyyin olmağın yedimizde olan fetvâ-yi şerîfeye nazar olunup mûcebiyle ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedükde, gıbbe's-suâl

[551] Sayfa kısmen yırtılmıştır.

merkūm Memî Çelebi ve sâ'irleri ikrâr ile cevâb verüp, fi'l-hakīka vekîl-i mesfûr dedüği üzre hîn-i taksîmde ru'ûsa göre taksîm olunmuşdur, Durmiş'e gadr olduğın biz dahi bilüriz dedüklerinde, vekîl-i mezbûrun müvekkili merkūm Durmiş'e hissesi ne ise hüküm birle gıbbe't-tescîl hâzihi'l-vesîka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz' [u] teslîm olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Hürrem Halîfe, Abdülmü'min Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Hüseyin Ağa, Muharrem Beşe, Rıdvân el-Muhzır.

[55b-3]

[Poliçe köyünden İbrahim b. Bayezid ile İnsâne bt. Lütfi'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc İbrahim bin Bayezid 'an karye-i Poliçe vekîluhû Ali bin Şehmân ez-zevcetü el-bikr İnsâne binti Lütfi vekîlühâ Mustafa bin Ferruh bi-şehâdeti Gazanfer bin Memî ve Ali bin Kurd. El-mehrü'l-mü'eccel elfü dirhem.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmedî Çelebi el-Müderris, Halil Çelebi, Ali Çelebi, Koço.

[56a-1]

[Yırtılmış olan sayfada, sadece bir iki harf görünmektedir].

[56a-2]

[Memlehateyn kazası Tatariçe köyünden Ali b. Hüsrev atını çalma töhmetiyle, aynı köyde oturan, Hasan b. Dervîş Beşe'ye dava açıp, adı geçen Hasan töhmeti inkâr ettikten sonra, Hasan'a yemin-i hilf-i bi'llâh teklif edilince Hasan kabul eder etmez Hasan'ın iyi ahlakı olduğuna şahitler olup, aynı köyde oturan Ömer b. Bali, Beşir b. Osmân ve Mustafa b. Hüseyin ifâdelerini verdikten sonra, mahkeme tarafından verilen temessük]

Memlehateyn kazâsı tevâbi'inden Tâtâriçe nâm karye sükkânından Ali bin Hüsrev nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîfde bâ'isü'l-kitâb yine karye-i mezbûre sâkinlerinden Hasan ibn Dervîş Beşe nâm kimesne mahzarında üzerine takrîr-i da'vâ edüp târih-i kitâbdan bir sene mukaddem timur gök bârgîrin mülkümden sirka olunup mazanne-i mezbûr Hasanı ittihâz

ederim şer‘iyle su’âl olunup ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedüğinde gıbbe’s-su’âl ve ‘akībü’l-inkâr merkûm Ali’nin da‘vâsına muvâfık beyyine lâzım oldukda ikāmet-i beyyinden ‘âciz olmağın mezkûr Hasan’a yemîn müteveccih olmağıyle hilf-i billâhi’l-aliyyi’l-azîm eyledüğinden sonra karye-i mezbûre ahâlîsinden keyfiyet-i hâli istintâk olundukda ahâlî-i karyeden Ömer bin Bâlî ve Beşîr bin Osmân ve Mustafa bin Hüseyin nâm kimesneler hüsn-i hâline edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘a olup bir at zimmetiyçün hâzihi’l-hurûf ber-sebîl-i temessük ketb olundı lede’l-hâce müzekker mâ cerâ ola. Tahrîren fî evâyili Recebi’l-mürecceb li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed Bey el-Cündî, Hasan Hoca el-İmâm [‘an] karye-i Tâtâriçe, Mahmûd ibn Ömer, Muhzır Ömer, Muhzır Osmân.

[56a-3]

[İzvornik kalesi mustahfızlarından Dervîş görevini isteyerek terk ettiği için, görevi sağlam bir şekilde temsil edilmek şartıyla İzvornik Sancağı’nda Gostil nahiyesinde bulunan Dervîş’in gedik tımarı için İzvornik kalesi dizdarı Mehmed’in arzı üzre Kurd adlı kişiye verilen berat]

Sebeb-i tahrîr-i kitâb-i kalem ve mûceb-i testîr-i rakam oldur ki, İzvornik Sancağında Gostil nâhiyesinde bin dört yüz elli akçelik gedük timariyle İzvornik kala‘si mustahfızlarından olup Dervîş terk-i kal‘e olup hidmet-i pâdişâhî ile mukayyed olmayup kendi hevâ ve hevesinden olmağiyle hizmeti hâlî ve gedük timarı mahlûl olmağın ve işbu âlâ gözlü kara kaşlü esmerü’l-levn tavîlü’l-kāme dârende-i hurûf Kurd yarâr ve emekdâr hizmet-i pâdişâhîye kādir ve sezâvâr ve her vechile mahall ve mustahikkdir deyü dizdârı Mehmed zîde hıfzuhû ‘arz etmeğin gedük-i mezbûr bin dört yüz akçelik terk-i hidmet eden Dervîş tahvîlinden mezbûr Kurd’a kal‘ede ve civârda sâkin olmak şartiyle tevcîh olundı sultânü’l-guzât ve’l-mücâhidîn hüllidet-hilâfetühû ile yevmi’d-dîn hazretlerinin fermân-i şerîfler ile verildi ki zikr olunur ve şerh ve ‘âyân kılınur:

Karye-i Hudureviç tâbi‘…[?] gerekdür ki, ba‘de’l-yevm taht-ı yedinde olup …[?][552] …. kal‘a-i mezbûre kurâ … ….

[552] Sayfa kısmen yırtıktır.

[56b-1]

[Vasîleri olan Zülfikar adlı kişinin huzurunda bir kimsenin bazı bâliğ olmamış çocuklarına borcunun itirafı hakkındaki hüccet]

…[553] bi't-tav' ve 'r-rızâ ... [?] varınca ikrâr ve i'tirâf Zülfikār vasî oluduğı eytâm-i mezbûr akçesinden bin sekiz yüz akçe vâcibü'l-edâ deynim vardır deyü ikrâriyle cevâb verdükde mukırr-ı mezbûrun vech-i meşrûh üzre cârî olan ikrârın el-mukırru lehü'l-merkūm tasdîk edicek, mâ vaka'a ketb olundı. Tahrîren fî evâyili Recebi'l-mürreceb li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi en-Nâyib, Hüseyin Bey, Rıdvân Ağa, Muhzır Ömer, Muhzır Osmân.

[56b-2]

[İzvornik Sancağın Memlehateyn kazasında bulunan Mustafa Serrac ve Durak Ali çiftliklerine bağlı öşürler ve salariye yerine aynı kazaya cizye toplamaya gelen yeniçerilere nakit para verilmesi hakkındaki kayıt]

Nâhiye-i Memleha-i Zîr der-livâ-i İzvornik

Çiftlik-i Mustafa Serrâc ve Durak Ali yerleridir 'öşr ve sâlâriye mukābelesinde cizye cem'ine gelen kullara edâ etdürür fî sene ber vech-i mâlî sâhib ... [?].

[56b-3]

[Yeni mufassal defterlerinin kopyalarına ait bir not]

Sûret-i defter-i cedîd-i mufassal-i sultânî budurki nakl olundı. Tahrîren fî evâhırı şehri Saferi'l-hayr senete erba'a ve hâmsîn ve elf.

Buyuruldı. Memleha-i zîr [?]

[553] Sayfa kısmen yırtıktır.

[56b-4]

[Beline kazasına tâbî Suho Pole köyü sakinlerinden zimmî Aranid v. Dragaş hem bir atını hem bir kısrağını çalma töhmetiyle, Memlehateyn kazasına tâbî Priluk köyünden Hüseyin b. Osmân ve Muharrem b. Süleyman'a dava açtıktan sonra, şahitleri olan Malkoç b. Hüseyin ve Sinan Halîfe es-Sûhte Aranid'in ifadesini tasdik ettikleri hakkında hüccet]

Beline kazâsına tâbi' Suho Pole nâm karye zimmîlerinden Aranid veled-i Dragaş nâm zimmî mahfil-i kazâya hâzir olup yine Memlehateyn kazâsı tevâbi'inden Priluk nâm karye sâkinlerinden Hüseyin bin Osmân ve Muharrem bin Süleyman nâm kimesneler mahzarlarında takrîr-i da'vâ edüp târîh-i kitâbdan otuz altı gün mukaddem mülkümden üç ayağı sekil kıç ayağında kurd kavarası[?] alnında beyâz nişânı siyâh bârgîrim ve bir dorı kısrağım sirka olunup hâlâ mezbûrân Hüseyin ve Muharrem'de buldum şer'iyle su'âl olunup ihkāk-i hakk olunmak matlûbumdur dedüğinde gıbbe's-su'âl ve 'akībü'l-inkâr merkūm Aranid'in sıdk-ı makāline muvâfık beyyine lâzim olmağ[ın], udûl-i müslimînden Malkoç bin Hüseyin ve Sinan Halîfe es-Sûhte takrîrine muvâfık edâ-yı şehâde etdüklerinde, mâ vaka'a ketb olundı. Tahrîren fî evâyili Recebi'l-müreccb li-seneti erba'a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-Vâ'iz, Hüssam Efendi el-Hatîb, Mustafa Bey ibn Mehmed Bey, Baba Rıdvân.

[56b-5]

[Sekî mahallesinden Sefer b. Nezir ile Mehîde bt. Ağan'ın nikâh kaydı]

En-nâkih Sefer bin Nezir mahalle-i Sekî vekîluhû Oruç bin Ali el-menkûhatü Mehîde[?] binti **Ağan** vekîlühâ …[554]

[57a-1]

[Gradçaniçe voyvodalığı içinde bulunan İzvornik Sancakbeyi hâsslarına ait köylerde ve özellikle aynı hâsslara bağlı olan İsmolik ve Matiyevik adlı köylerde İzvornik Sancakbeyinin gelirleri toplaması için Gradçaniçe voyvodalığına Ebûbekir Ağa'nın ataması ile ilgili İzvornik

[554] Sayfa kısmen yırtıktır.

Sancakbeyi olan Hasan tarafından İzvornik Sancağı'nda görevli kadılarına gönderilen mektup]

İzzetlü ve fazîletlü efendiler hazretlerinin meclis-i şerîflerine dürer-i da'vâ-yi sâfiyât ve gurer-i teslîmât-i vâfiyât takdîminden sonra inhâ-i mühibb budur ki, hâliyâ taht-ı 'adâlet-şi'ârlarında vâki' Gradçaniçe voyvodalığı zabtı ve tevâbî' havâsslarımızın mahsulâtı ahz ve kabz olunmak içün sene hamse ve hamsîn ve elf şehr-i Rebî'ü'l-âhırın gurresinden üç ay hazîneye değin varınca âdemlerimizden kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ebûbekir Ağa zîde kadruhûya der-uhde olunup mufevvez olunmuşdur vardukda lâyık ve lâzım olanı budur ki zikr olunan voyvodalığı târîh-i mezbûrdan üç ay gâyetine varınca zabt ve rabt etdürüp ve havâslarımızdan İsmolik ve Matiyevik nâmân karyelerin mahsûlatın ahz ve kabz etdürüp düşen husûslarda mu'âvenet ve muzâheretlerin dirîg etmeyüp bi-hasbi'ş-şer' ve'l-kānûn bu cânibe düşen hukūk ve rüsûmın alıverüp hilâfına bir ferde cevâz göstermiyesiz, ahâlî-i vilâyet fukarâsına te'addî ve tecâvüz olduğuna rızâmız yokdur buna göre düşen husûsları 'aff ve 'adl üzre görüp ve bu cânibe müte'allik olan mahsûlati ahz ve kabz etdürmeğe sa'y ve mevfûr üzre olasız. Bâkī hemîşe der seccâde-i şerî'at müstedâm bâd.

Fahrü'l-izâm Hasan Mîr-Livâ-i İzvornik hâlâ.

[57a-2]

[Tur Ali Bey mahallesinden Musli Başa, Durak, Ali ve Hürrem adlı kişilerinin ortaklık yoluyla aynı mahallenin bâc ve bâzâr mukataasını devlete 1500 akçe iltizâmını ödeyerek aldıkları hakkında, Memlehateyn kadısı olan Mevlâna Osmân Hafız tarafından verilen temessük]

Vech-i tahrîr-i hurûf budurki işbu bin elli dört târîhinde vâki' olan Tur Ali Bey mahallesinin üsti yanında sokağının bâc ve bazarı resmin yine mahalle-i mezbûre sâkinlerinden Musli Başa ve Durak ve Ali nâm kimesnelere mîrî cânibinden bin beş yüz akçeye iltizâm verilüp kendiler dahi iltizâmı kabûl edüp ve Hürrem dahi vâki' olursa ber-vech-i iştirâk olmak üzre şart olunup yedlerine işbu hurûf ber-vech-i temessük verildi ve 'izzetlü fazîletlü efendi hazretlerinin sicil-i mahfûzuna kayd edüp işe mübâşeret edeler. Tahrîren fî evâ'il-i Cumâde'l-evvel [ûlâ] li-sene-i hams ve hamsîn ve elf.

…[?] Osmân …[?] Hafız Mevlevî

[57a-3]

[Memleha-yı zîr'den Süleyman Ağa Popo bayırında Krvik sokağının bâc mukataasını devlete 500 akçe iltizâmını ödeyerek aldığı hakkında, Memlehateyn kadısı olan Mevlâna Osmân Hafız tarafından verilen temessük]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki işbu bin elli dört târihinde vâki‘ olan Popo bayırında Krvik sokağının bâcını bu ana dek [bu] minvâl üzre zabt olmasına kilîdini ol minvâl üzre Memlehâ-i zîr sâkinlerinden Süleyman Ağa nâm kimesneye üç yüz seksen akçeye iltizâmla verilüp ve cürm vâki‘ olursa nısfiyyetden olmak şartiyle şart olunup yedine işbu hurûf zabt içün verilüp ‘izzetlü fazîletlü efendi hazretlerinin sicil-i mahfûzuna kayd edüp hıfz ede. Tahrîren fî evâyil-i Cumâziyü'l-evvel li-sene hamse ve hamsîne ve elf sene 1055.

El-fakîr? Osmân Hâfız Mevlevî-yi Zîr

[57b-1]

[Memleha-yı zîr'den Ahmed Bey Panayûrun iç bâcı mukataasını devlete 1200 akçe iltizâmını ödeyerek aldığı hakkında, Memlehateyn kadısı olan Mevlâna Osmân Hafız tarafından verilen temessük]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki işbu bin elli târihinde Panayûrun … vâki‘ olan iç bâcunı yine Memlehâ-i zîr sâkinlerinden Ahmed Bey nâm kimesne bin iki yüz akçeye mîrî cânibinden iltizâmıyle verilüp ve kendi[si] dahi ve cürm vâki‘ olursa nısfîyyet üzre ola ve bi'l-cümle mezbûrlara verildi deyü sicil-i mahfûza kayd oluna. Tahrîren fî Cumâde'l-ûlâ sene 1055.

El-fakîr Osmân Mevlevî hâlâ

[57b-2]

[Ösek Sancağı dışında Zadra, İsplit, Dubrovnik ve başka iskelelerde deri ve kürk çeşitleri için alınan vergiler ile ilgili Dîvân-ı Budundan Sarây Mollâsına ve Banaluka, Lujan, Glamoç, Sirem, Pojega, İzvornik ve Klis kadılarına gönderilen ferman]

Akdâ-yi kudâtü'l-müslimîn evlâ-yı velâtü'l-müvehiddîn ma'denü'l-fazl ve'l-yekîn hüccetü'l-halak 'ale'l-hakk ecme'în vâris-i 'ulûmu'l-enbiyâ ve'l-mürselîn el-muhtass bi-mezîdi 'inâyeti'l-meliki'l-mu'în mevlânâ Sarây kādîsı zîdet fazâilühû ve mefâhirü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'adinü'l-fazâil ve'l-kelâm Banaluka ve Lujan ve Glamoç ve Sirem ve Pojega ve İzvornik ve Klis sancaklarında vâki' olan kādîlar zîde fazlühum tevkî'-i refî'-i hümâyûn vasıl olıcak ma'lûm ola ki hâliyâ taht-ı hükümetinizde vâki' Zadra ve İsplit ve Dubrovnik ve sâ'ir elviye-i mezbûrûnda Osek sancağından gayrı vâki' olan iskelelerde mürûr ve 'ubûr eden gâv ve lâşe ve bid'at olunan cild-i kâvın resm-i gümrüklerini cem' ve tahsîl ve ahz ve kabz etmek içün işbu bin elli beş târîhinde vâki' Mart ibtidâsından sene-i kâmile varınca kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mustafa zîde kadruhû mübâşir ta'yîn olunup ve zikr olunan iskelelerden mürûr ve 'ubûr eden her bir re's gav ve lâşe hurde yüzer penez ve bid'atden yirmi beşer penez ve cild-i kâvdan yirmi sekizer penez aldırılup ziyâde ve noksân aldırılmayup sinîn-i sâbıkada minvâl üzre zabt olunagelmiş ise mezbûr dahi ol minvâl üzre zabt ve tasarruf etdirilüp mezbûrlardan ve cild-keşân tâ'ifesinden ve âhardan bir ferde olıgelene yine mugâyir mâni' ve ta'allül ve 'inâd etdirilmemek üzre Dîvân-i Budun'dan mâliye tarafından mumzâ ve mahtûm dîvân temessüği verildiğin bildirüp mûcebince amel ve zabt ve rüsûm-i mezkûr cem' ve tahsîl ve mîrî içün ahz ve kabz etdirilmek bâbında emr-i şerîfim recâ etmeğin elinde olan dîvân temessüği mûcebince olunmak bâbında fermân-ı 'âlî-şânım sâdır olmuşdur buyurdum ki mübâşir-i mümâ ileyh vardukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü'l-kadrım üzre amel edüp dahi her birinin husûs-i mezbûre onat vechile mukayyed olup dahi mübâşir-i mümâ ileyhin eline verilen divân tezkiresinde kayd ve tasrîh olunduğu ve kadîmden olugeldüği üzre târîh-i mezkûrdan sene tamâmına değin taht-ı hükümetinizde vâki' Zadra ve İsplit ve Dubrovnik ve sâyir elviye-i mezkûrûnda Hersek Sancağı'ndan gayrı vâki' olan iskelelerden mürûr ve 'ubûr edüp her bir re's gâv ve lâşe…[555].

[58a-1]

[Büyük bir ihtimalle Budun nuhafazasında görevli olan yeniçeri ağaları ve başka askerî sınıfların ağaları ve neferler tarafından cizye toplanması ve Bosna Poturları ile ilgili Tuzla cizyedârlarından Mustafa, Yahşi, Ömer Odabaşı ve İbrahim Odabaşı adlı kişilerine gönderilen ilginç bir şahsî mektubun sicile içertirilen kopyası]

[555] sayfa kısmen yırtıktır.

‘İzzetlü ve mürüvvetlü Tuzla cizyedârları Mustafa ve Yahşî ve Ömer Odabaşı ve İbrahim Odabaşı hazretlerinin ‘izz-i huzûr-ı şerîflerine cümle re’îsler ve kethüdâ ve ağa ve odabaşılar ve bi’l-cümle selâmlar edeyor ki kabûl ve ahmeddir fîmâ ba‘dü bizi bir cânibde cümle ağalar ve cümle kul bizim başımıza kalkup size revâne edeyorlar imdi nedir bu sizün etüdükleri çûn sene-i sâbıka üzre cem‘ ve tahsîl etmişüz niçe yıldır Nurullâh Ağa’ya ağalar mahzar ve hücceti Poturlara verildiyse hemân bilürsiz sene-i sâbık[a] üzre cem‘ eylesin otuz birer akçe ziyâde alınmışdır germ edüp otuz birer akçe’i geriye veresiz siz de oturup bu cânibe bizim başımıza ‘azîm dalgalık oldu imdi germ edüp cizyelerin sene-i sâbık[a] üzre cem‘ eylesin germ edüp bir çok mukayyed olasız sana niçe[?] gelürse şöyle bilesiz sizi kaldırırız ve belâya uğrarsız dahi niçe ise bir kaç akçe ziyâde ne alsız otuz birer akçe’i anı Poturları anda göresiz …ol sizin başınızda kalmaz şöyle bilesiz ve şimdi bileyle ağalarda o da oturup yohsa istiyordılar ağa’i gönderse kim edüp pek açun gözünüzi sene-i sâbık üzre cem‘ eylesin na bâkî ’l-hedâ …[?] beş mühür ile bu kağıt gelmişdir …[?] ağayân [?] gayruhû [?].

[58a-2]

[Memlehateyn kazasına tâbî Obodniçe köyü sakinlerinden Durmiş adlı kişinin oğulları Ahmed ve Hasan, aynı köyde oturan zimmî Şimun v. (boşluk) adlı kişiye dava açıp, amcalarının oğlu olup, vefat eden Hüseyin b. Dervîş Beşe’nin Obodniçe köyünde mutasarrıf olduğu yerlerine hukuka aykırı bir yoluyla adı geçen zimmî Şimun v. (boşluk) sipahilerinden tapu aldığına rağmen, ‘’tapu hakkı bizimdir ellerimizde lehimize fetvalar ve tapular bulunuyor’’ diye davacılar ifâde verip, sundukları delilerine kadı baktıktan sonra Ahmed ve Hasan lehine verdiği hükmünü içeren kadı i’lâmı]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Obodniçe sükkânından işbu sâhibü’l-kitâb Ahmed ve Hasan ibney-i Durmiş nâm kimesneler meclis-i şer‘-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfde yine karye-i mezbûreden Şimun veled-i (boşluk) nâm zimmî ihzâr ve mahzarında üzerine da‘vâ edüp karye-i mezbûrede vâki‘ Cafer Bese Çiftliği dimekle ma‘rûf yerleri ve Pavle veled-i Toma yerlerine bundan akdem ‘ammım oğlı Hüseyin bin Dervîş Beşe mutasarrıf iken vefât edüp merkūm yerler tapûya müstahhik olup biz ikimiz ehakk bi’l-tapu olmakla sipâhîsi olan Mustafa Bey ve Halil Sipâhî ve sâ’ir müşterikler bize tapûnâme verüp tasarrufumuzda iken hâlâ mezbûr Şimun şirret edüp bir tarîk ile merkūm Pavle yerlerin sîpahîden aldım deyü dahl etdüği ecilden şer‘le su’âl ve ihkāk-ı hakk olunup memnû‘ olmasın taleb ederiz dedüklerinde gıbbe’s-su’âl mezkûr Şimun Pavle yerlerin sâhib-i erz bana

vermişdir ana binâen dahl ederin deyü cevâb eyledi lâkin mezbûr Ahmed'in ve Hasa'nın temessükâtine nazar olundukda çiftlik-i mezbûr ve Pavle yerleri otuz kırk seneden beri müteveffâ-yi mezbûr Hüseyin bin Dervîş Beşe'nin tasarrufunda olup ba'dehû mezbûrlar tapu ile alup yedlerine tapûnâme ve Hüseyin'in cümle tasarruf etdiği yerlere ehakk bi'l-tapu mezkûr Ahmed ile Hasan oluduğuna yedlerinde fetvâ-yi şerîfe ve tapu-nâme çiftlik-i mesfûr Pavle yerleri ile ve bi'l-cümle Hüseyin'in tasarrufunda olan yerler mezbûrân Ahmed ile Hasan'a hüküm olunup Şimun dahl ve ta'arrüzden memnû' olup hâzihi'l-vesîka bi't-taleb kayd-i sicil olundu. HurrireFî evâyil-i şehr-i Cumâde'l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Halil Sipâhî el-Cündî, Ömer Beşe er-Râcil, İbrahim bin Abdullâh, Koço, Deli Hasan, Ömer el-Muhzır ve gayruhüm.

[58a-3]

[Memleha-yı zîr kasabası Tur Ali Bey'in mahallesinden vefat eden Osmân b. Hüssam'ın karısı Kadire'nin vekili Osmân b. Mahmûd huzurunda, Sirem Sancağı'nadaki Raça kasabası sakinlerinden, Mehmed Beşe b. Abdullâh şahitler vasıtasıyla onun ile vefat eden Osmân b. Hüssam'ın iki kardeş oğulları olduğuna ispat ettikten sonra, mahkeme tarafından verilen hüccet]

Budur ki Sirem Sancağına tâbi' kasaba-i Raça sükkanından bâ'isü'l-kitâb Mehmed Beşe ibn Abdullâh nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîf hâzir olup takrîr-i kelâm eyledi ki kasaba-i Memlehâ-i zîr'de Tur Ali Bey mahallesinde sâkin iken ve vefât [eden] Osmân bin Hüssam ile iki karındaş oğulları olup kendisine vâris olduğı isbât etmek murâdımdır dedükde fi'l-hakīka Behrâm bin Hasan ve Ahmed bin Ibrahim nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde hâzirân olup dediler ki mezbûr Mehmed Beşe ile merkūm Osmân bin Hasan iki karındaş oğullarıdır bu husûsa şâhidleriz şehâdet dahi ederiz dedüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki'a olicek zevcesi Kadire nâm hâtûnun vekîl-i Osmân bin Mahmûd müvâcehesinde bi't-taleb kayd-i sicill olunup hâzihi'l-vesîka sebt olundu. Fi't-târihi 'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi el-Nâyib, Şehbâz bin Pîrî, Ahmed bin İbrahim, Süleyman 'an Humçe, Abdüsselâm.

[58b-1]

[Memleha-yı zîr kasabası Sagrakçıyan mahallesinden Mehmed Çelebi b. Hasan Çavuş, Dobaşniçe köyünden Cafer b. Mehmed'e dava açtıktan sonra, Mehmed Çelebi'nin babası Hasan Çavuş vefat eder etmez Hüssam Efendi adlı kişi Mehmed Çelebi'ye vasî atanınca, adı geçen vasî Mehmed'e miras kalan Dobaşniçe köyünde bulunan erâzî-yi mîrî yerlerinin tasarrufu kanuna ve fetvaya aykırı başkalara sattığı için, ''Cafer b. Mehmed'in tasarrufunda olan yerler benimdir'' diye Mehmed Çelebi'nin ifâdesi için sağlam delil sunduktan sonra, Mehmed Çelebi'nin lehine verilen hükmün metniyle kadı i'lâmı]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden Sagrakçiyân mahallesi sükkânından hâmil-i hâze'l-kitâb Mehmed Çelebi ibn Hasan Çavuş nâm kimesne meclis-i şer' şerîfe yine Memlehateyn kazâsına tâbi' Dobaşniçe nâm karye mütemekkinlerinden Cafer bin Mehmed nâm kimesne'i ihzâr ve bi'l-müvâcehe üzerine takrîr-i da'vâ kılup bundan akdem babam olan Hasan Çavuş karye-i mezbûre hudûdunda Veli bin Turhan ve Veli bin Abdullâh nâm kimesneler ile Bayezid bin Eynehan nâm kimesnenin topraklarından üçüncü hisse'i iştirâ edüp babam Hasan Çavuş tasarrufunda iken babam fevt oldukda ben sagîr kalup ve vasîmiz olan Hüssam Efendi Ömer Ağa nâm kimesneye zikr olunan toprakları bey' ve tafvîz edüp lâkin vasîlere erz-i mîrînin bey'i sahîh değildir deyü yedimde fetvâ-yi şerîfe vardır nazar olunup merkūm Cafer mezbûr yerlere mutasarrıf olmağla şer'le su'âl olunup kasr-i yed etmesine tenbîh olunması matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl mezkûr Cafer cevâbında mesfûr yerler Ömer Ağa'dan bana intikāl etmişdir ana binâ'en tasarruf ederim cevâb edicek lâkin fî nefsi'l-emr erâzî-i mîrîye'i sagîrin vasîsi olan tafvîze kādir olmaduğına fetvâ-yi şerîfede tasrîh olunmağın fi'l-hakīka Hüssam nâm vasînin tavfîzi sahîh olmamağla zikr olunan Bayezid yerleri Mehmed Çelebi'ye hüküm ve yedinde ibkā olunup merkūm Cafer müdâhaleden memnû' olmağın bi't-taleb kayd-i sicil olundu. Fi't-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Deli İbrahim tâbi'-i Kurd Çavuş, Malkoç bin Ramazan, Ahmed Çelebi el-Müderris, Mustafa bin Mehmed Çelebi, Ömer el-Muhzır.

[58b-2]

[465 akçe değerinde oturtmak şartıyla Sigetvar kalesi kalemine bağlı Memlehateyn kazasında toplanan cizyenin tutarı ile ilgili iki taraf arasındaki sulh anlaşma kaydı]

Budur ki Sigetvar kalemine tâbi‘ cizyeler dörder yüz altmış beş akçe verilmek üzre tarafeynin rızâsıyla meclis-i şer‘-i şerîfde kā’iller oldukda mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicil olundu. Fit-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmedî Çelebi, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Malkoç bin Ramazan, Ömer el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır

[58b-3]

[Süleyman Halîfe b. el-Hâc Receb ile İnsâne bt. İsmail’in nikâh kaydı]

En-nâkih Süleyman Halîfe bin el-Hâc Receb vekîluhû Arslan Beşe el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa İnsâne binti İsmail vekîlühâ Muhammed Halîfe ibn Fîrüz sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Usta Dervîş ve İsmail. El-mehrü’l-mü’eccel elfeyn [elfâ] dirhem vaka‘a’l-akd fî evâyili şehr-i Cumâde’l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Efendi, Ahmed bin Nezir el-Berber, Mustafa, Koço

[58b-4]

[Zimmî Andri el-Haddâd’ın Hasan Kâtib’e olan borcunun kaydı]

Ed-dâ’in Hasan Kâtib el-medyûn Andri el-Haddâd ~~el-medyûn~~ ed-deyn kadruhû selâse mi’ete dirhem sübite bi-ikrârihî ve hükime bi-edâ’ihî.

Şuhûdü’l-hâl: Koço, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır

[58b-5]

[Mustafa b. Sefer el-Halvâyî ile Tenzîle bt. Hüseyin’in nikâh kaydı]

En-nâkih Mustafa bin Sefer el-Halvâyî vekîluhû Oruç es-Serrâc el-menkûhatü’l-bikri’l-baliğatü Tenzîle binti Hüseyin vekîlühâ İbrahim bin Muhammed sübite vekâletühû an-

kıbelihâ bi-şehâdeti Kurteş ve Osmân el-mehrü'l-mü'eccel erba'a mi'ete ve elfü dirhem vaka'a'l-akd fî eva'il-i şehr-i Cemâziyü'l-âhir li-sene-i mezbûre.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-Vâ'iz, Hasan Efendi, Halil Çelebi …[?], el-Muhzır Ömer

[58b-6]

[Şahitler olan Ali Beşe ve Novalı Muhammed ifadelerine göre Tur Ali Bey mahallesinden vefat eden Osmân b. Hasan'ın bâliğ olmamış kızı olan Hatice'ye babasından miras olarak 5360 akçe kaldığı hakkındaki kayıt]

Budur ki Tur Ali Bey mahallesinde sâkin iken fevt olan Osmân bin Hasan nâm kimesnenin sagîre kızı Hatice'nin babasından intikāl eden kalîl ve kebîr hisse-i mirâsı beş bin üç yüz altmış akçe olduğına Ali Beşe ve Novalı Muhammed şehâdet edüp 'ammûsi olan Mehmed Beşe dahi vech-i meşrûh üzre olduğın …[?] etmeğin bi't-taleb kayd-i sicil olundu.

Şuhûdü'l-hâl: Receb el-Haffâf, Cündî Behrâm, Mustafa el-Haffâf, Rıdvân el-Muhzır, Şehbâz Beşe.

[59a-1]

[Gürgevik köyü sakinlerinden Mehmed b. Oruç ile Kadire bt. Ahmed'in nikâh kaydı]

Karye-i Gurgevik

Ez-zevc Mehmed bin Oruç hadare bi-nefsihî (boşluk) ez-zevcetü el-bâkire Kadire binti Ahmed vekîlühâ Muhammed bin Ahmed birâdereş bi-şehâdeti Halil bin Ali ve Hüdâverdi bin Ali. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete ve elfü derâhim.

Şuhûdü'l-hâl: Koçi Bey, Sinan bin Muharrem, Rıdvân Ağa, Ömer el-Muhzır

[59a-2]

[Nasuh b. Mustafa ile Rahîme bt. Osmân'ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Nasûh bin Mustafa vekîluhû Mu'min bin Şaban ez-zevcetü el-bikr Rahîme binti Osmân vekîlühâ Ramazan bin Osmân ehûhü bi-şehâdeti Rıdvân bin Memîşâh ve Ali bin Mü'min. El-mehrü'l-mü'ccel semâne mi'ete dirhem.

Şuhûdü'l-hâl: el-mezbûrûn.

[59a-3]

[Memlehateyn kazası Lovniçe köyünden zimmî Petro v. Pilip'in kendisine ait Spreça nehrinde olup, Husina köyünde bulunan mülk su değirmenin yarımını 540 nakit gümüş akçeye Husina köyünden zimmî İvan v. Vuyiçik'e sattığı hakkında hüccet]

Budur ki Memlehateyn kazâsına tâbi' Lovniçe nâm karye sükkânından Petro veled-i Pilip nâm kimesne mahfil-i kazâ ve mahall-i irtizâda yine Husina nâm karyeden işbu hâfizü'l-kitâb İvan veled-i Vuyiçik mahzarında bi't-tav'ı 's-sâf ikrâr ve i'tirâf eyledüği karye-i mezbûrede nehr-i Spreça üzerinde vâki' âsiyâbda nısf növbetimi ki her bazâr ertesi gün vâki'dir zikr olunan növbetimi mesfûr İvan nâm zimmîye beş yüz kırk akçe nakd-i râyic fi'l-vakt fiddî Osmânî akçeye bey'-i bât ile bey' edüp teslîm-i mebî' ve kabz-ı semene eyledim ba'de'l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ ve hasbemâ …[?] mutasarrıf olsun dedükde mukırr-i merkûmân vech-i meşrûh üzre cârî olan ikrârın mukırr lehü'l-merkūm vicâhen tasdîk ve şifâhan tahkīk etdükden sonra kayd-i sicill olundu. Hurrire fi'-târihi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi el-Hatîb, Hüssam Efendi el-İmâm be-câmi'-i Mosnik, Zülfikār bin Hüseyin, ve Marko veled-i Marik ['an] Lovniçe, Marko veled-i İvan ['an] karye-i mezbûre

[59a-4]

[Memleha-yı zîr kasabası Atîk Camii mahallesinden Vasfiyye bt. (boşluk) adlı kişinin aynı mahallede bulunan mülk gayr-i menkullerini 2500 gümüş akçeye Hüseyin Sipahi b. (boşluk) adlı kişiye sattığı hakkındaki hüccet]

Memleha-i zîr mahallâtinden Câmi'-i 'Atîk mahallesi sâkinelerinden Vasfiyye binti (boşluk) nâm hâtûn meclis-i şer'-i şerîfde işbu sâhibü'l-kitâb Hüseyin Sipâhî ibn (boşluk) mahzarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr ve 'itirâf eyledi ki mahalle-i mezbûr[e]de sâkine olduğum mülkhânemin

nısfî bâğçesiyle ve sobalar ile ve örüsiyle ve işhânesiyle zikr olunan mülkümi mesfûr Hüseyin Sipâhî'ye iki bin beş yüz nakd-i râyic fi'l-vakt fiddî Osmânî akçeye bey'-i bât ile bey' edüp teslîm-i mebî' ve kabz-i semen eyledim ba'de'l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ ve …[?] mutasarrıf olsun dedükde mukırr-i merkūmun vech-i meşrûh üzre cârî olan ikrârın mukırr lehâ el-merkūm vicâhen tasdîk ve şifâhan tahkīk etdükden sonra mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu.

Şuhûdü'l-hâl: Yusuf Ağa ez-Za'îm, Abdülcebbâr el-İmâm, Yusuf Halîfe, Dervîş Halîfe, Mehmed Halîfe, Ahmed …

[59b-1]

[Memlehateyn kazası Visora köyünde yer altısından bir define çıkartılmış olduğu hakkında söylentiler tevatür edilmekle Bosna defterdarı olan Musli Efendi tarafından Mehmed Bey adlı kişi teftiş etmeye geldiği için, adı geçen Mehmed Bey ile Visora köyünden İbrahim, Behram, Hüseyin ve zimmî Gurgo ile mahkemede duruştuktan sonra, Visora köyünde bir define yer altısından çıkartılmadığı hakkındaki hüccet]

Bosna defterdârı 'izzetli Musli Efendi dâme mecdühû tarafından bâḳī kavli olup defîne tefettüşüne me'mûr olan Mehmed Bey zîde kadruhû Memlehateyn kazâsına tâbi' karye-i Visora sükkânından işbu bâi'sü'l-kitâb İbrahim ve Behrâm ve Hüseyin ve Gurgo [Grgo] nâm kimesneleri meclis-i şer'-i şerîfe ihzâr ve mahzarlarında takrîr-i kelâm eyledi ki mezbûrlar karye-i merkūmede defîne bulup bir kuyudan mâl ihrâc etmişlerdir hâlâ tefettüşüne me'mûr olduğım ecilden mâl-i mesfûr mîrîye 'âyid olmağla bana teslîm olunmağiyçün şer'le alıverilmesi matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl ve 'akībü'l-inkâr mahallinde keşf olunup ve bî-farzi müslimânlardan keyfiyyet-i hâl istintâk olicek merkūm Mehmed Bey dikenin asli ~~yokdur~~ olmayup bu makūle mâl ihrâc olunuduğı görmedik hiç kimesneden işitmedik deyü cevâb eyledüklerinde merkūm Mehmed Bey müdâhaleden men' olunup karye-i mezbûre ahâliîsinin berâ-i …[?] içün gıbbe't-tescîl olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmed Efendi Şeyhzâde, Hüseyin Ağa, Mahmûd Çelebi, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[59b-2]

[Mütevellisi olan Yusuf vasıtasıyla Vezîr Musa Paşa çeşmesi vakfının faiizle yıllık gider ve gelirin defteri]

... [?]

Mâl-i evkāf-i vezîr-i rûşen Musa Paşa hazretleri zîde hasenâtühû berâ-yı çeşme bi-ma'rifeti Yusuf el-mütevellî fî târîhi sene erba'a ve hamsîne ve elf li-vaka'a …[?]Fî sene-i kâmile İrâduhâ ve mesârifuhâ istirbâh-i re's-i mâl cem'an 45000, murâbehâ re's-i mâl fî sene-i kâmile cem'an 5400.

Bin elli dört Muharrem'in ibtidâsında elli beş Muharrem'e gelince hâsıl olan zevâyid-i sene-i mezbûrde re's-i mâle zamm olundı. Re's-i mâle me'a zevâyid 49072.

Zevâyid-i sene-i mezbûrede cem'an 5888.

Cem'an irâd-i murâbuhâ-i re's-i mâl ve zevâyid-i sene-i kâmile 5888.

Minhâ el-ihrâcât: li'l-vezâyif el-mütevellî ve meremetçi ve tâmirât-i levâzım-i çeşmehâ ve gayrı fi'l-imârât fi't-târihi'l-mezbûr.

Cem'an li'l-vezâyif-i mezburât fî sene-i kâmile beher yevm fî 9 (boşluk)__2160

Berâ-yi ta'mirât zeyt vukiyye 'aded 44 (boşluk) fî 25.

Berâ-yi ergâd-i nefer 'aded 21, fî 10 (boşluk) 610

Berâ-yi ... [?] 'aded 142.

Berâ-yi taş haml 'aded 10, fî 4 (boşluk) 40

Berâ-yi kirâç haml 'aded 3, fî 20 (boşluk) 60

Berâ-yi necâriyye meblâğ 136

Berâ-yi espler, kıymet 16

Cem'an li'l-vezâyif-i ve'l-mesârif fî hâze'l-irâd 4261.

[Sahhe']l-bâkī ez-zevâyid min hâze'l-irâd fî târihi'l-mezbûr 1000.

[60a-1]

[Şaban b. Kurd talebi üzre Memleha-yı zîr kasabası Köse mahallesinden Şehbâne bt. Mehmed'in Hatice bt. Mahmûd adlı kadına verilecek hizmeti için günde ikişer akçe ücretini kabul ettiği hakkındaki kayıt]

Hüve

Budur ki Memleha-i zîr mahallâtinden Köse mahallesinde Şehbâne binti Mehmed nâm hâtûn kıbel-i şer'den beher yevm ikişer akçe zeylinde olan müslimanlar tahminleriyle Hatice binti Mahmûd nâm hâtûna hidmet mukābelesinde nasb olmağın ol dahi hidmett kabûl ve iltizâm edicek Şaban bin Kurd talebiyle kayd-i sicil.

Şuhûdü'l-hâl: Selim bin Mahmûd ve Osmân Ağa el-Muhzır, Hasan Beşe, Yusuf Hoca.

[60a-2]

[Vekili yeniçeri Memî Beşe vasıtasıyla Memlehateyn kazası Lipniçe köyünden zimmî Dıragoylo v. (boşluk) adlı kişiye bir kazanın çalma töhmetiyle, aynı köyde oturan Peyak v. Andri'ye dava açtıktan sonra, Memî Beşe müvekkilinin davasında sağlam bir delil sunamadığı için, Lipniçe köyünden bir takım Müslüman ve Hıristiyan şahitler Peyak v. Andri'nin ahlaklı yaşadığına ifade verdikleri hakkındaki hüccet]

Budur ki Memlehateyn kazâsı tevâbi'inden Lipniçe nâm karye zimmîlerinden Dıragoylo veled-i (boşluk) nâm zimmî tarafından nehc-i şeri' üzre isbât-i vekâlet eden Memî Beşe er-Râcil bi'l-vekâle mahfil-i kazâya hâzir olup yine karye-i mezbûre sükkânından Peyâk veled-i Andri mahzarında üzerine takrîr-i da'vâ edüp bundan akdem mü'ekkilim mezbûr Dıragoylo zimmînin bir gazgâni sirka olunup merkūm Peyâk ahşam vaktinde gelüp 'arak şürb edüp gidükçe gazgâni gâ'ib olur mazannem mezbûr Peyâk zimmîndir su'âl olunup ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedüğinde gıbbe's-su'âl ve 'akībü'l-inkâr merkūm Memî Beşe da'vâsına muvâfık beyine taleb olundukada ikāmet-i beyyineden izhâr-ı 'acz etdükde merkūm Peyâk'ın keyfiyet-i ahvâli ve ne ahâlîsinde istintâk olundukda karye-i mezbûrede Mehmed bin Ömer ve Receb bin Mehmed ve Geyvân [bin] Abdullâh ve Marko veled-i Gürge[556] ve Goryan veled-i Toma ve Luka veled-i İçvetko ve sâ'ir ehl-i karye bâ-cem'ühüm

[556]Slavlaştırılmış Đurđe [Curce] isminin versiyonlardan biridir.

meclis-i şer‘-i şerîfe hâzırûn olup bu ana değin mezbûr Peyâk bir asl töhmetiyle mütehhem olmayup hüsn-i hâline şâhidiz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vakia‘a oldukda mâ vaka‘a …[?] ketb olundı lede’l-hâce ez-zikr mâ hurrire evvelihî cera zâlike ve hurrire fî evâ’ili Receb el-müreccb li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Şehbâz Çelebi, Hüseyin Bey el-Cündî, Mahmûd ibn Ömer Efendi, Rıdvân Ağa, Mustafa ibn Muhammed.

[60a-3]

[İli v. Matiya’nın İvan v. Martin’e olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin İvan veled-i Martin el-medyûn İli veled-i Matiya ed-deyn bi-ikrârihî ‘aşerû alâfin ve elfeyn ve erba‘a mi’ete ve seb‘îne sitte dirhemen sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâihî ve süllime ile’l-havâle li-tahsîlihî fi-târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Rıdvân Ağa, Mustafa bin Mehmed, Mahmûd, Ömer Muhzır.

[60a-4]

[Hrgova köyünden Ömer Beşe b. Hasan Bey aynı köyde oturan bir takım köylülere babasından miras kalan mülkün yarımının haksız bir şekilde tasarruf ettikleri töhmetiyle dava açtıktan sonra, davalılar tasarruf ettikleri yerleri için sağlam delil sundukları hakkındaki hüccet]

Hrgova sükkânından Ömer Beşe bin Hasan Bey mahfil-i kazâda Ömer Hoca el-Mü’ezzin ve Kurd Ali bin Atli ve Muharrem [ü] Sefer ve Müruvvât mahzarlarında takrîr-i da‘vâ edüp mezbûrlar babamdan intikāl eden nısf mülkümi fuzûlâ tasarruf ederler şer‘iyle su’âl olunup ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedükde gıbbe’s-su’âl merkūmûnlar cevâb verüp zikr olunan nısf toprağı Hasan Bey hâl-i hayatında karındaşı Cafer Sipâhî’ye verüp biz dahi mezbûr Cafer Sipâhî’den dört bin sekiz yüz akçeye iştirâ edüp ol yeri müşterâdır bilâ nizâ‘ tasarruf ederiz dedüklerinde takrîrlerine muvâfık beyyine taleb olundukda Oruç Beşe ve Ali bin Yusuf şehâdetleriyle kayd-şüd. Fi’t-târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Mahmûd Halîfe, Hüseyin Bey, Mahmûd, Mustafa Dede, Receb A[ğa]

[60b-1]

[Memî b. Turhan ile İnsâne bt. Ahmed Efendi'nin nikâh kaydı]

Ez-zevc Memî bin Turhan vekîluhû Zülfikār Çelebi bin Hüseyin ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa İnsâne binti Ahmed Efendi vekîlühâ Ahmed Çelebi ibn Osmân bi-şehâdet-i Bekir bin Pîrî ve Dervîş bin Hasan. El-mehrü'l-mü'eccel meblağ sitte alâfi dirhem 6000.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa Bey Bey-zâde [?], Ömer Efendi en-Nâyib, Mahmûd Çelebi, Rıdvân el-Muhzır.

[60b-2]

[İzvornik Sancakbeyi Mustafa'nın mektubu üzre İzvornik kazasında bulunan Bahşi Bey Vakfı mütevellisi Ömer ellerinde sağlam bir berat bulunurken, Ali adlı bir kişi görevine zorla girdiği için, Dîvân-ı Budun tarafından Ömer'e yeniden verilen berat]

Nişân-i şerîf 'Âlî-şân-i sultânî budur ki kıvdetü'l-umerâ'il-kirâm İzvornik Sancağı Beyi Mustafa dâme 'izzühû mektûb gönderüp İzvornik kazâsında vâki' müteveffâ Bahşi Bey evkāfının mütevellîsi olan işbu râfi'-i tevkī'-i refî'-i Âlî-şân-i-hâkānî Ömer içün tevliyyet-i mezbûre yevmî ikişer akçe vazîfe ile üzerinde ve zabt ve tasarrufunda ve bir vechile 'azli îcâb eder hâlî yoğiken âhardan Ali nâm kimesne hilâf-i inhâ ile berât etdürüp dahl etmekle lâkin mezbûr Ömer dindâr ve müstakīm olduğından gayrı evkāf-i mezbûrdan Drin nâm nehrinin üzerinde vâki' köprüyi ta'mîr ve İzvornik kurbında olan Kosova nâm mahalle termîm edüp ve istikāmet üzre hidmetinde mecd ve mesâ'î olmağla mezbûr Ali ref' olunmışken girü bir tarîkle temessük ibrâz ve dahl eylemekle merkūm Ali tevliyyet-i mezbûreden ref' ve mezkûr Ömer'e uslûb-i sâbık ibkā ve mukarrer ve berât-i şerîfim verilmek recâsına 'arz etmeğin ibkā ve mukarrer edüp bu berât-i hümâyûn-i 'izzet-makrûnı verdim ve buyurdum ki min ba'dü varup evkāf-i mezbûre mütevellî olup şöyleki vezâyif-i hizemât-i mezbûreden bî-kusûr mer'î ve mü'eddî kıldıkdan sonra şart-i vâkif üzre ta'yîn olunan yevmî iki akçe vazîfesin evkāf-i mezbûre mahsûlinden mâh-be-mâh alup mutasarrıf olup vâkifın rûhı ve benim devâm-ı devletim içün ed'iyesine müdâvemet ve iştigâl göstere ol bâbda hîç ehad mâni' ve râfi'

olmıya ve dahl ve ta‘arruz kılmıya şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fî evâhırı Cumâde’l-âhire li-seneti erba‘a ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse

[60b-3]

[Marko v. Yovan’ın (boşluk) b. Hasan’a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin (boşluk) bin Hasan el-medyûn Marko veled-i Yovan ed-deyn ‘aleyhi bi-ikrârihî erba‘a mi’ete ‘ani’l-kard hükkime li-edâ’ihî ve süllime ile’l-havâle fî-târîhin.

Şuhûdü’l-hâl:Mahmûd, Mustafa Hâdim

[60b-4]

[İvan v. Nikola’ın İstepan vekîl-i hakîm’a borcunun kaydı]

Ed-dâyin İstepan vekîl-i hakîm el-medyûn İvan veled-i Nikola ed-deyn bi-ikrârihî selâse mi’ete ve semânîne dirhemen. Fî târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Arslan Deli, Hüseyin Bey, Ömer Muhzır.

[60b-5]

[Nikola v. Toma’nın İstepan’a olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin mezbûr İstepan el-medyûn Nikola veled-i Toma ed-deyn bi-ikrârihî mi’ete ve tisi‘îne dirhemen. Fî târihi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: Mâ sebak.

[61a-1]

[İzvornik Sancağı'nda Visora nahiyesinde Krşko Brod ve diğer köylerden içeren bir tımara Budun ve Peşte muhafazalarında görevini yapan Muhammed'e verilen tevcih fermânı]

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm mevlânâ (boşluk) kādısı zîde fazlühû tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki emîrü'l-umerâ'i 'l-kirâm Bosna Beylerbeyisi Ali Paşa dâmet me'âlîhi Südde-i se'âdetüme mektûb gönderüp İzvornik Sancağında Visora nâhiyesinde Krşko Brod nâm karye ve gayrıdan üç bin yüz akçe timara mutasarrıf olan dârende-i fermân-i hümâyûn Muhammed içün bu sene-i mübârekede fermân olunan Budun ve Peşte muhâfazalarında ve sâ'ir alây ve karâvul hizmetlerinde mevcûd olduğın livâ-i mezbûr Alây Beyisi i'lâm eyledüğin 'arz eyledüği icâzet-i defterhâne-i 'âmirede mahfûz olan rûznâmçelere mürâca'at olundukda timar-i mezbûr mezkûrun üzerinde olduğı mastûr ve mukayyed bulunmağın kayd ve berâti mûcebince zabt etdürilmek emrim olmuşdur buyurdum ki emrim üzre timar-i mezbûrı mezkûrun elinde olan berâti mûcebince zabt ve tasarruf etdürüp âhardan bir ferdi dahl ve ta'arruz etdürmiyesin ve dahl olunup tahvîl ve târîhine düşen mahsûlinden kimesneye nesnesin almışlar ise ba'de's-subût hüküm edüp girü bî-kusûr alıverüp ta'llül ve 'inâd etdürmiyesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîren fî evâ'ili şehri Ramazâni'l-mübârek senete erba'a ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-i Kostantiniyye el-mahrûse

[61a-2]

[Gürgevik köyünden Ahmed'e bir kimsenin borcunun kaydı]

Ed-dâyin Ahmed bin Behrâm sâkin-i Gurgevik …[557]

[61a-3]

[Nemçe kasabasından Şehmân b. Receb'in Gürgevik köyünde vefat eden babası Recep'ten ona ve kardeşleri İsmail ve Abdülmü'mine kalan hisselerini vasîleri olan Ahmed b. Behram'ın ellerinden tam aldığı hakkındaki kayıt]

[557]Sayfa kısmen yırtıktır.

Budur ki kasaba-i Nemçe sâkinlerinden Şehmân bin Receb nâm kimesne karye-i Gürgevik'de fevt olan Receb nâm kimesnenin evlâdı olan İsmail ve Abdülmü'min ve merkūm Şehmân kendi hissesin vesâyet ve mezbûrân karındaşlarının hisselerini vesâye-i Ahmed bin Behrâm nâm kimesnenin yedinden bi't-tamâm alup kabz eyledim deyü ikrârı Ahmed talebiyle kayd-ı sicil şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmed bin Hasan en-Nâyib, Mahmûd Bey bin Receb, Koço, Osmân el-Muhzır, Uzun Kurd, Mustafa

[61a-4]

[Önceki tahrirde bahsedilen konusuyla ilgili adı geçen Şehmân b. Receb'in bâliğ olmamış kardeşleri için 3112 akçe re's-i mâlini Ahmed b. Behram'ın ellerinden aldıktan sonra, Ahmed b. Behram isteğiyle bu meblâğla ilgili Nemçe kasabasından Mahmûd Beşe b. Receb Bey'in Şehmân b. Receb'e kefîl bi'l-mâl olması]

Budur ki Şehmân nâm kimesne eytâm-ı mezbûrun üç bin yüz on iki akçesini meclis-i şer'de kabz etdüğine ikrârından sonra meblâğ-ı mezbûr içün kasaba-i Nemçe sâkinlerinden Mahmûd Beşe bin Receb Bey kefîl bi'l-mâl olunup mezbûr Ahmed'in talebiyle [kayd] şüd.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[61a-5]

[Yılda 50 akçelık kira karşılığında Memlehateyn kazasında bulunan Şehmân b. Receb'in yerlerinin Ahmed b. Behram tarafından ekilmesi için Şehmân b. Receb ile Ahmed b. Behram arasındaki anlaşma kaydı]

[O]ldur ki mezbûr Ahmed merkūm Şehmân'nın toprağın zirâ'atim [i]çün be-her sene ellişer akçe nakd vermek üzre kabûl ve mukayyed olmağın mezbûr Şehmân'nın talebiyle kayd sicil şüd.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[61b-1]

[İzvornik Sancağı'nda Memlehateyn kazası Visora nahiyesindeki Krşko Brod ve diğerlerden içeren bir tımarı tutan Mehmed Sipahi ile, aynı kazada oturan, bir kadın arasında toprak davası açıldığı için, bu kaziyyeyi görmesi amacıyla Dîvân-Hümâyn'dan gönderilen ve gelen mübaşirin Memlehateyn kadısına getirdiği ferman]

Kıdvetü'l-kudât ve'l-hukkâm ma'denü'l-fazl ve'l-kelâm mevlânâ (boşluk) kādısı zîde fazlühû tevkī'-i refî'-i hümâyûn vasıl olıcak ma'lûm ola ki erbâb-ı timardan Mehmed nâm Sipâhî 'arz-ı hâl edüp İzvornik Sancağında taht-ı kazâna tâbi' Visora nâhiyesinde Krşko Brod nâm karye ve gayrıdan berât-i şerif ile mutasarrıf olduğı üç bin üç yüz akçe timarı âharın 'alâkası yoğiken kazâ-i mezbûr sâkinelerinden (boşluk) nâm hâtûn çiftliğim mahsûlidir deyü ihbârın …[?] berâtı mûcebince tahvîl ve târîhine düşen iki sene mahsûlin şer'-i şerîfe muhâlif fuzûli kabz edüp ta'addî etmekle alıverilmek içün bundan akdem Âsitane-i Se'âdetüm tarafından emr-i şerîfim verilmiş iken icrâ-yi hakk olunmaduğın bildürmeğin şer'le alıverilmek içün kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân (boşluk) zîde kadrühû mübâşir ta'yîn olunup irsâl olunmuşdur buyurdum-ki vusûl buldukda bu bâbda tamâm mukayyed olup mübâşir-i mezbûr ma'rifetiyle mezbûre'i şer'-i şerîfe ihzâr ve hakk ve 'adl üzre teftîş ve tafahhüs edüp göresin timar-ı mezbûr merkūm Muhammed'in berât-i şerîfimle üzerinde olup âharın 'alâkası yoğiken ve mezbûrenin alduğı mahsûl kendisinin çiftliği mahsûli olmayup fi'l-vâki' merkūm sipâhînin timarı toprağından hâsıl olan tereke 'öşrinden berâtı mûcebince tahvîl ve târîhine düşüp der-anbâr olup mezbûrenin 'alâkasi yoğiken şer'-i şerîfe muhâlif merkūme sipâhînin mahsûli iki sene mahsûlin kabz edüp ta'addî etmiş ise ol bâbda muktezâ-yi şer'-i kavîmle 'âmil olup ba'de's-sübût fuzûlî kabz olunan mahsûlin şer'le mübâşir-i mezbûr ma'rifetiyle alıverüp min-ba'dü şer'-i şerîfe ve hükm-i hümâyûnüma muhâlif mezbûreye bir vechile ta'allül ve nizâ' etdürmiyesiz 'inâd üzre olanı vukû'ı üzre yazup 'arz eyliyesin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın. Tahrîren fî evâsıtı Şevvâli'l-mükerrem li-seneti erba'a ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Belgrâd el-mahrûse

[61b-2]

[Tatariçe köyünden Muharrem b. Memî ile Mihmâne bt. Mezîd'in nikâh kaydı]

Karye-i Tâtâriçe

Ez-zevc Muharrem bin Memî vekîluhû Beşîr bin Osmân ez-zevcetü Mihmân[e] binti Mezîd vekîlühâ Hüseyin bin Ömer bi-şehâdeti Memî bin Oruç ve Hüseyin bin Behrâm. El-mehrü'l-mü'eccel semâne mi'ete dirhem, 800.

Şuhûdü'l-hâl: Koço, Mustafa bin Mehmed Çelebi, Osmân el-Muhzır.

[62a-1]

[Bazı haps olunan eşkiyaya Tuzla emîni kefîl olduktan sonra, adı geçen eşkiya Dîvân-ı hümâyûn'a getirtirilmeleri için kapıcıbaşı Osmân Ağa'nın Memlehateyn kadısına gönderdiği mektup]

Fazîletlü (boşluk) efendi hazretlerinin sıhhat-huzûr-i şerîflerine du'â-yi takdîminden sonra inhâ olunur ki bundan akdem Tuzla emîninde iken harâmî mahbûs alıkonmuş idi ve emîn-i mezkûr Deli Ali nâm kimesne içün kefîl olmağın hâlâ mektûb tahrîr olunup mezbûrları bu cânibe ihzâr eylemek içün adamlarımızdan Deli Mustafa gönderilmişdir vardukda gerek[dirki] Deli Ali'i emîne buldurup ve alıkonan ol iki şakkî'i teslîm ve yan[ına] eyüce adamları koşup bu cânibe gönderesiz ve anda mahbûs olan Mihaylo ziyâde hasta imiş gelmekle iktidârı var ise gönderesiz ve eğer gelecek hâlî yok ise ma'rifetiniz ile Varoşda olan kefereye teslîm edüp mühkem hıfz etdüresiz ve ifâkat bulduğı gibi bu cânibe gönderesiz (boşluk) bâkī hemîşe 'izz ve fazîlet der …[?] bâd.

Muhibb-i muhlis Osmân Ağa ser-bevâbân-ı Dergâh-ı 'Âlî

[62a-2]

[Bir maaş karşılığında ruhu için her gün Yâ-Sîn-i şerîf'i Mehmed Halîfe adlı kişinin okumak şartıyla Çer köyünden Hırâmân Hatun bt. Ahmet Kethüda'dan bir dürr gümüş kuşak vakf ettiği hakkındaki kayıt]

Oldur ki karye-i Çer

Vech-i tahrîr hurûf budur ki merhûm Ahmed Kethüdâ'nın kızı Hırâmân Hatûn hâl-i hayâtında ve kemâl-i sıhhatında kendinin mâlından bir dürr sîm kuşağın vakf edüp ve şöyle şart eyledi

ki zikr olunan dürr sîm kemer kuşak furûht oluna ve meblâğ-ı merkūm devr-i şer‘î ile istirbâh oluna ve ribhden hâsıl olan akçe işbu bâ‘isü’l-kitâb Mustafa Çavuş oğlu Mehmed Halîfe’ye şart ve vakf olunup mâdâm-ki hâl-i hayâtındadır Hırâmân rûhı içün her rûz Kur’an-i ‘azîmden Yâsîn-i şerîf tilâvet eyliye ve vâkifin şarti üzre ribhden hâsıl olan akçe’i ahz ve kabz eyliye verâsetim hasebiyle cânibmizden dahi Mehmed Halîfe’ye icâzet verilmişdir. Tahrîren fî şehri Saferi’l-hayr senete ihdâ [ve] hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: el-Hakīr Halil Sipâhî, el-Hakīr Ali ez-Za‘îm, el-Hakīr Ali bin Âlây-i İzvornik

[62a-3]

[Kladne kasabasından Mustafa b. Behrâm’ın Bradik köyünden Sakine bt. Ali ile nikâh kaydı]

Ez-zevc Mustafa bin Behrâm ‘an kasaba-i’ Kladne vekîluhû Ali bin Hasan ez-zevce el-bikr Sakine binti Ali vekîlühâ Halil bin Haydar ‘an karye-i Bradik bi-şehâdeti Muharrem bin Haydar ve Mustafa bin İbrahim. El-mehrü’l-mü’eccel 2000. Vaka‘a fî evâyili şehri Zî’l-ka‘de senete 1054.

Şuhûdü’l-hâl: Osmân Muhzır, Usta Osmân, Koçi el-Hâdim

[62a-4]

[Lipniçe köyünden İsmail b. Kurd ile Ayişe bt. Kurd’ın nikâh kaydı]

Ez-zevc İsmail bin Kurd ‘an karye-i Lipniçe vekîluhû Hasan bin Abdullâh ez-zevcetü es-seyyib Ayişe binti Kurd ‘an karye-i Dobrna vekîlühâ İbrahim bin Pîrî bi-şehâdeti Abdi bin Nesûh ve İbrahim bin Mehmed. El-mehrü’l-mü’eccel 1000. Vaka‘a fi’t-târîhi ’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: es-Sâbıkūn.

[62a-5]

[Memleha-yı zîr’den Mustafa Bey b. Memî ile Süniyye bt. Bayezid’in nikâh kaydı]

Ez-zevc er-Râcil Mustafa Bey ibn Memî ‘an Memleha-i zîr vekîluhû Mehmed bin Dervîş ez-zevcetü el-bikr Süniyye binti Bayezid vekîlühâ Abdi bin İbrahim bi-şehâdeti Nezir bin Pîr Ali ve Hüse[yin bin] İbrahim. El-mehrü’l-mü’eccel 4000. Vaka‘a fi’t-târîhi’l-mezbûr.

Şuhûdü’l-hâl: … Osmân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, ve’s-sâbıkūn.

[62b-1]

[İzvornik Sancağı Alaybeyisi Yahya’nın mektubu üzre , İzvornik Sancağı’nda Gostil nahiyesinde Kolinovik ve diğerlerden içeren 7500 akçelik tımara mutasarrıf olan İbrahim vefat ettikten sonra, aynı tımarla ilgili bâliğ olan oğlu İbrahim’e verilen berat]

Nişân-i şerîf-i ‘âlî-şân-ı sâmî-[mekân-ı] sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-hâkānî hükmi oldur ki İzvornik Sancağı Alây Beyisi Yahya zîde kadruhû Südde-i Se‘âdetüme mektûb [g]önderüp livâ-i mezbûr[e]de Gostil nâhiyesinde Kolinovik nâm karye ve gayrıdan yedi bin beş yüz akçe timara mutasarrıf olan İbrahim fevt olup timarı mahlûl olmağın işbu kara kaşlü kara gözlü orta boylu râfi‘-i tevkī‘-i refî‘-i nişân-i hâkānî Ali içün müteveffâ-yi mezbûrun sahîh-i sulbî oğludur ve ibrâz eyledüği berât bilâ şübhe babası berâtidir ve kalbince yarâr sipâhîzâde mahall-i merhametdir deyü timar-i mezbûr babası müteveffâ-yi merkūm tahvîlinden verilmek bâbında gâyet recâsına ‘arz etmeğin timarı olduğı sancağda sâḳin olup alây beyisi ile bayrağı altında hizmet ve sefere eşmek şartiyle kânûnlarından ziyâdesiyle tevcîh olunmağiçün sene selâse ve hamsîn ve elf Rebî‘u’l-evvel’inin yirmi birinci hükm-i şerîfim verildükden sonra tezkiresi Südde-i Se‘âdetüm’den ihrâc olunmak fermânım olmağın timar-ı mezbûr vech-i meşrûh üzre müteveffâ babası İbrahim tahvîlinden kānûnlarından ziyâdesiyle merkûm yedi bin yedi yüz akçelik üzre timarı olduğı sancakda sâkin olup alây beyisi ile bayrağı altında hidmet ve sefere eşmek şartiyle tevcîh olunup Südde-i Se‘âdet-medârından lâyık ve sezâvâr görüp verdim ki zikr olunur ve şerh ve beyân ve ‘ayân kılınur.

Karye-i Konovik nâm-ı diğer Samliçe[?] tâbi‘ mezbûr: 1250

Karye-i Orahova Selişte tâbi‘ Belyak[?]: 7900

Karye-i Miletik tâbi‘ Memleha-i 550

El-kalemiye ve ihzâriye der kasaba-i Memleha-i bâlâ ve zîr ve der-kasaba-i Gradçaniçe: 1900

Yaylak-bu sene ‘alâka me‘a otlak tâbi‘-i Gostil: 150

İhzâriye der kasaba-i Böğürdelen ve İzvornik ve Beline ve Nenavişte: 900

Mahsûl-i ‘öşr-i mâhî-yi Yala tâbi‘-i Memleha-i bâlâ ve İspreça ve Gostil ve Osin tâbi‘-i İspreça: 50

Mahsûl-i ‘öşr mâhî-i nehr-i Drava [Drina] ve Drinaça der livâ’-i mezbûre: 150

Zimmet-i Vraneş premikür der karye-i Lihçe tâbi‘-i Drametin: 600

Zimmet-i Nikola …[?] der karye-i’ Losniç tâbi‘-i Koray: 250

Der zimmet-i Gûro … der karye-i Megüştrin tâbi‘-i …[?] : 1000

Der zimmet-i lagator der karye-i Dolna Yaseniçe: 250

…[?] der karye-i Dolna Yaseniçe mahsûl-i resm-i bellûd tîmar-ı …[?]: 50

…[?] ma‘a resm-i bellûd: 11100 [1100].

[Yekûn]: 7700.

[63a-1]

[Padişah hâsslarına bağlı Bejiçe köyündeki Mehmed Efendi’nin çiftlik tarlası bir fetvaya göre arazi açma yoluyla genişletmesi için lazım olan keşfe Tuzla emini Hasan Ağa tarafından verilen izin kaydı]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki Havâss-i hümâyûn karyelerinden karye-i Bejiçe’de Mehmed Efendi çiftlik taralası çevresinde keşf edüp çiftliği zamm olunmasına fetvâ-yi şerîf mûcebince ovaya varınca keşfe izin verildi. Tahrîr fî şehr-i Şabân li-sene selâse ve hamsîn ve elf.

El-hakīr Hasan Ağa Emîn-i mukāta‘a-i Memleha-i Çôb hâlâ.

[63a-2]

[Memleha-yı zîr kasabası Atîk Camii mahallesinden Muhammed Efendi el-Vâiz Pâdişâh hâsslarına ait Sitriçe köyündeki çiftliği için, Tuzla mukataası emini Hasan Ağa tarafından ona

verilen tapuyu gösterince, adı geçen çiftliğin bir fetvaya göre arazi açma yoluyla genişletiği hakkında mahkeme tarafından verilen izin hücceti]

Memleha-i zîr mahallâtinden Câmi‘-i ‘Atîk mahallesi sâḳinlerinden işbu hâmil-i hâze’l-kitâb ‘umdetü’s-sâlikîn Muhammed Efendi el-Vâ‘iz nâm kimesne meclis-i şer‘-i şerîfede yedinden Memleha-i Çôb mukāta‘ası emîni olan Hasan Ağa nâm kimesnenin bin elli üç Sa‘bânü’l-muazzam’ın târîhiyle müverreh ve hatemı ile mahtûm ve mumzâ ma‘rifetnâmesin ibrâz ve îrâd edüp nazar olundukda mefhûmunda Havâss-i hümâyûn karyelerinden karye-i Şitriçe’de [Satriça’da?] Mehmed Efendi iki kıt‘a çiftlik tarlası dolapında bâligan mâ balag ovaya varınca olan mevâti keşf ve ihya edüp fetvâ mûcebince çiftliğe zamm ve ilhâḳ etmeği izne tâlib olmağla işbu hurûf ber-sebîl-i izn ketb ve imlâ olundı keşf ve ihyâsına ve çiftliğe zamm etmeğe kimesne mâni‘ olmıya deyü mastûr ve mukayyed olmağın istihkâmen li’l-asl kıbel-i şer‘-i şerîfden hâzihi’l-vesîka ketb ve terkīm yed-i tâlibe vaz‘ ve teslîm olundı.

Şuhûdü’l-hâl: el-Hâc İsmail, Deli Osmân, Üstâd Yusuf, Zerger Receb Çelebi, Halim Beşe emîn-i sâbık, Hasan el-Hayyât.

[63a-3]

[Memleha-yı zîr kasabası Sagrakçiyân mahallesinden vefat eden Süleyman Beşe’nin Bekir, Yusuf, Ahmed, Mehmed, İnsâne ve Ümmihane adlı bâliğ olmamış çocukların annesi olup Süleyman Beşe’nin dul kadını Hassiye bt. Yusuf vasîler olarak atanması]

Budur ki Memleha-i zîr’de Sagrakçiyân mahallesinde sâkin iken vefât eden Süleyman Beşe nâm müteveffânın eytâmdan Bekir ve Yusuf ve Ahmed ve Mehmed ve İnsâne ve Ümmihane nâm sagîrlerin emvâlin hıfz ve erzâkın zabt ve rabt içün ve sâ’ir me’ûnetlerin görüp görünmek içün bir vasîden lâ-büdd olmağın yine vâlideleri Hassiyye binti Yusuf nâm hâtûn cânib-i şer‘-i şerîfden vasî nasb ve ta‘yîn olunup ol dahi vesâyet-i merkûme’i kabûl ve iltizâmından sonra yine mahalle-i merkûmeden Mutâfcı Dervîş nâzir ve vekîl ta‘yîn olunup merkûm Dervîş nazâreti ve vekâlet-i mezbûre’i kabûl edicek mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-i sicil birle hâzihi’l-vesîka ‘alâ mâ Hüve’l-hakīka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz‘ ve teslîm olundı.

Şuhm olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Mahmûd Çelebi en-Nâyib, İsmail Çelebi el-Mü'ezzin, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Muharrem Beşe El-Cündî, Ömer el-Muhzır, Rıdvân el-Muhzır.

[63a-4]

[Dobrna köyünden Ömer b. Behram'ın Hasan Çelebi'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Hasan Çelebi el-medyûn Ömer bin Behrâm 'an karye-i Dobrna ed-deyn el-meblağ 267 ve bir şinik buğday sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâyihî ve süllime ilâ yedi'l-mahdar.

Şuhûdü'l-hâl: Musyafa Bey-zâde, Hamdî Çelebi, Koçi Bey

[63a-5]

[Breşka köyünden Gruiçe'nin Yusuf Halîfe el-Mütevellî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Yusuf Halîfe el-Mütevellî el-medyûn Gruiçe 'an karye-i Breşka ed-deyn el-meblağ kadruhû hamse mi'ete dirhem sübite bi-ikrari[hî] ve hükkime bi-edâihi ve süllime ila yedi'l-mahdar li-tahsîlihî.

Şuhûdü'l-hâl: Me'a Sâbıkūn.

[63b-1]

[İzvornik Sancağı'nda bulunan manastırlar, kiliseler ve diğer kilise binaları yoklaması konusunda müfettiş olan mataracıbaşı Ali Ağa vasıtasıyla getirilip, Bosna Valisi tarafından İzvornik Sancağı'ndaki görevli kadılara gönderilen mektup]

Hüve'l-mü'în

Be-huzûr-i mevâlî-yi 'l-mükerremûn mefâhirü'l-kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazâyil ve'l-kelâm İzvornik Sancağında vâki' olan kādîlar zîde fazlühum ba'de't-tahiyye ve's-selâm inhâ ve i'lâm olunurki hâlâ taht-ı kazâlarınızda vâki' ruhbân ve pâpâsların mahall-i icrâ-yi bâtileleri olan manastırların ve kiliselerinin ve süknâlarının ve etrâfında olan binâlarının vaz'-ı kadîmden ziyâde tîn ve şecer ve hacer zamm ve ilhâk ve tevkī' ve terfî'i memnû'atındır her

sene yoklanması ‘âdet-i kadîme olmağla hâlâ yoklamalar içün mektûb tahrîr olunup kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân mataracıbaşı Ali Ağa zîde kadruhû ta‘yîn olunup irsâl olunumuşdur vusûlünde gerekdür ki husûs-i mezbûre mukayyed olup dahi İzvornik Sancağında vâki‘ taht-ı kazâlarınızda ruhbân ve papasları manastır ve kiliselerinin ve süknâlarının ve etrâfında olan binâlarının her tarafın yerlü yerinde yoklayup dahi vaz‘-ı kadîmden ziyâde tîn ve şecer ve hacer zamm olmamak olunmuş ise memnû‘atdan olmakla men‘ ve def‘ ve ref‘ etdüresiz bu bâbda bir ferde ta‘allül ve bir dürlü ‘illet ve behâne etdürmeyüp kadîmden olıgeldüği üzre tâ’ife-i mezbûrenin tasarrufunda olan binâları bir hoş yerlü yerinde yoklayup mûceb-i mektûb ile amel eyliyesiz. Tahrîren fî evâyili şehri Recebi ’l-müreccb senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-yurt-i sahrâ-yi vakf-ı Bogovina [?]

[63b-2]

[Memlehateyn kazası Destin Dol köyünden bir takım Müslüman ve zimmî sakinler huzurunda, Memâlih-i Çôb mukataasında çalışan Osmân Beşe ve Ali Beşe’nin ifadelerin üzerine Hatt-ı Hümayun’a göre eşkiya teftişi için Destin Dol köyüne gelen Petrovik köyü Nikola pandur sekban’a Destin Dol köylüleri hücüm edip tüfengini aldıkları hakkındaki hüccet]

Budurki Memâlih-i Çôb havlüsünde havlüci olan Osmân Beşe ve Ali Beşe nâm kimesneler Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Destin Dol sükkânından işbu bâ‘isü’l-kitâb Rıdvân bin Memîşâh ve birârder[i] Oruç ve Bojo veled-i İstepan ve Frano veled-i Maryan ve Nikola nâm kimesneleri mahfil-i kazâya ihzâr ve mahzarlarında takrîr-i kelâm eylediler ki Hatt-ı hümâyûn ile harâmî eşkiyasın teftîş etmeği me’mûr olan ‘izzetli kapucıbaşı hazretleri tarafından ulak ile mektûb gelüp fermân olunan pandûr neferâtından karye-i Petrovik’den Nikola nâm sekbân gönderilüp yoldaş talebi içün Destin Dol karyesine vardukda merkūm Rıdvân ve sâ’irleri mesfûr Nikola’i darb edüp tüfengini ve akçesini almışlardır şer‘le su’âl olunup tahrîr olunmasın taleb ederiz dedüklerinde gıbbe’s-su’âl ve ‘akībü’l-inkâr mezbûr havlücilerden takrîrlerine muvâfık beyyine taleb olundukda ‘udûl-i müslîminden İsmail Çelebi ve Hasan Çelebi li-ecli’ş-şehâde hâzırân olup dediler ki fî’l-vâki‘ ahşam namâzından sonra mezkûr Rıdvân ve sâ’irleri merkūm Nikola nâm pândûr sekbânın mahallemize götürüp darb etdüklerine ve tüfengi Rıdvân elinde edüğine şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz

dedüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ olicek mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-ı sicil olundı.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmedî Çelebi el-Müderris, Hüseyn Ağa, Muharrem Beşe es-Sa‘âtî, Mahmûd Çelebi, Mustafa ibn Mehmed Çelebi

[64a-1]

[Girit adası seferinde serdar olan Kapudanpaşa Silahdar Yusuf Paşa’nın Haniye kalesini fethettiği için, Bosna’da bu fetihten dolayı merâsimler yapılmak emriyle, İstanbul’dan Bosna Valisi olan Ömer’e gönderilen fermân]

Hüve

Sûret-i emr-i şerîfdir ki, Girit adası fethine müte‘allikdir.

Emîrü’l-umerâ’i’l-kirâm kebîrü’l-kuberâ’i’l-fihhâm zü’l-kadr ve’l-ihtirâm sâhibü’l-izz ve’l-ihtişâm el-muhtass bi-mezîdi ‘inâyeti’l-meliki’l-a‘lâ Bosna Eyâletine mutasarrıf olan Ömer dâme ikbâlühû tevkī‘-i refī‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü’l-âlem Girit seferinde olan ‘asâkir-i nüsret-mü’eserime serdârım olan vezîr-i sânî kâpûdanım silâhdâr Yusuf Paşa edâmellâhu iclâlehû Südde-i Se‘âdetüme âdem ve telhîs gönderüp me’mûr olduğı kârzâr ile fi’l-leyl ve’n-nehâr Girit cezîresinde muhâsarası hizmetinde olduğı Haniye nâm hisâr-ı felek-üstüvârın etrâfı cevânib-i erba‘asın guzât-ı mü’minîn ve kümât-i müvehhidîn ile ihâta edüp metrisler kurulduktan sonra neheng-i âheng toplar ile dökülüpdür ve dîvârları kazılup ve yıkılup burc ve bârûlarında ve ce‘alnâ ‘aleyhâ sâfilehâ mefhûm-i şerîfin nümâyân olup gedükler açuldukta mütevekkilen ‘ale’-llâhi’l-meliki’l-cebbâr ve mütevessilen ilâ mu‘cizâti resûlihi’l-muhtâr merdâne ve dilîrâne sa‘y ve gûşiş ile yürüyüş eyleyüp, husûs-i gazâya mahsûs olan mücâhidîn zafer-nusûsliği[?] husûmları ile hisâra ‘alemler dikilüp küffâr-i hâksâr hezelehümüllâhu ilâ yevmi’l-karâr dahi burc ve bedenlerden âşikâr olup top ve tüfeng ve kumbar ve zemberek atup iki taraftan muhkem dârûgîr ve âyet-i kerîme’i ferîk fi’l-cünd ve ferîk fi’s-sa‘îr lisân-ı hâl ile tefsîr olunup lâkin el-umûru merhûnetin bi-evkātihâ, mefhûmı üzre ol gün kal‘e-i mezbûrun fethi ve teshîri müyesser olmayup, ba‘dehû mâh-i Cemâziyü’l-âhiresi’nin altıncı güninde ‘ale-s-seher ‘asker-i İslâm tekrâr gedükde yürüyişe mübâşeret eylemek sadedinde iken küffâr-i hâksar-i ‘akībet-kârların efkâr ve netice-i kâr ve zârların zâr ve nizâr olduğın mülâzahâ ile

dâmen-i amâna teşebbüs etmeği kendilere sebeb-i necâh ve istircâ-yi ‘afv ve merhamet-i hüsrevânemi bâ‘is-i fevr-i fellâh bildükleri ecilden bayrakların ser-nigûn eyleyüp sadâ‘a-i el-emâni pey-veste-i evc-i âsumân eyledüklerinde müşârün-ileyh serdâr-i zafer-şi‘ârım el-afvu rukni’z-zafer, muktezâsiyle amel eylemeği ma‘kūl ve mahall görüp bi-fazlillâhi te‘âlâ kal‘e-i mezbûre emân ile mâh-i mezbûrun yirmi altıncı gününde dâhil-i kabza-i feth ve teshîr olduğın i‘lâm eylemeğin şükren ‘alâ minneti’n-ni‘am Memâlik-i mahrûsemde olan kal‘elerde toplar atulup şenlikler olunmak fermânım olmağın ol bâbda sana dahi hükm-i hümâyûnum gönderilmişdir buyurdum ki vusûl buldukda hakk celle ve ‘alâ ‘asâkir-i nusret-me’âsirimi mansûr-ı muzaffer küffâr-ı hâksârı makhûr ve müdemmir eyleyüp kal‘a-i mezbûreyi dâhil-i feth ve zafer eyledüği ni‘am-i celîlesinin edâ-yi şükr-i bî-kıyâs ve ifâ-yi hamd-i lâzimü’l-iktizâsı içün toplar etdürüp şenlikler ile donanma etdürüp ‘alâ zü‘mi’l-a‘adâ-yi ihzârdır ve şadmanlıklar etdüresin şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasın. [Tahrîren fî] evâsıtı şehri Recebi’l-mürecceb senete hamse ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-ı Kostantıniye el-mahrûsa.

[64b-1]

[Girit adası seferinde serdar olan Kapudanpaşa Silahdar Yusuf Paşa’nın Haniye kalesini fethettiği için, Bosna’da bu fetihtne dolayı merasimler yapılmak emriyle İstanbul’dan İzvornik Sancağı’nda görevli kadıları, kale ağaları ve dizdarlarına gönderilen fermân]

Mefâhirü’l-kudât ve’l-hükkâm ma‘denü’l-fazâ’il ve’l-kelâm İzvornik Sancağında vâki‘ olan kādîlar zîde fazlühum ve mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân livâ-i mezbûrede vâki‘ olan kilâ‘-i sultânî ağaları ve dizdârları zîde kadruhüm bu sene-i mübârekede Girit seferinde olan ‘asâkir-i mansûreye serdâr olan vezîr-i sânî kapûdân silahdâr Yusuf Paşa hazretleri Hâniye nâm kal‘e-i mâh-i Cemâziyü’l-âhiri’nin yirmi altıncı güninde feth ve teshîri müyesser olduğın Âsitâne-i devlet-âşiyândan Memâlik-i mahrûse’de kil‘â-i sultânîde toplar ve tüfengler etdirilüp envâ‘-i dürlü şenlikler etdürülmek bâbında emr-i ‘âlî vârid olmağın mûcebince buyuruldı terkīm ve irsâl olunmuşdur gerekdür ki vârid olan emr-i şerîf mûcebince livâ-i mezbûrede vâki‘ kilâ‘-i sultânîde toplar ve tüfengler etdürülüp ve kasabât [ü] kurâlarda envâ‘-i ta‘zîm ve tekrīm ile kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân (boşluk) zîde kadruhû ma‘rifetiyle şenlikler etdüresiz bu bâbda her biriniz ziyâde tekayyud ve ikdâm edüp dahi gönderilen emr-i şerîf mûcebince hareket ve şenlikler etdüresiz deyü fî 11 N sene 1055.

[64b-2]

[Muhammed b. Rıdvân ile Osiçan köyü sakinlerinden Hadîce bt. Memî'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Muhammed bin Rıdvân vekîluhû diğer Muhammed bin Zülfikār ez-zevcetü el-bikr Hadîce binti Memî 'an karye-i Osiçan vekîlühâ birâder-i Rıdvân bin Memî bi-şehâdeti Ali bin Zülfikār ve Mü'min bin Memî. El-mehrü'l-mü'eccel mi'eteyn [ve] elf dirhemen 1200.

Fî âhar Şabân el-mu'azzam sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Malkoç bin Ramazan, Hüseyin Ağa, Muharrem Sipâhî

[64b-3]

[Hersek Sancağı'nda Mostar kazasına tâbî Şurmançe köyünden zimmî İstepan v. Mihovil'in oğlu papas Pra Martin Memlehateyn kazasındaki Bila köyünde görevindeyken öldürülüp, Pra Martin'den babasına kaln mirasını babası yaşlılığından dolayı almaya gelemediği için İstepan'ın diğer oğlu olan Petre babasının vekili olarak atanması]

Budurki livâ-i Hersek'de vâki' Mostar kazâsına tâbi' karye-i Şurmançe sükkânından İstepan veled-i Mihovil nâm zimmî meclis-i şer'-i şerîfe hâzır olup takrîr-i kelâm eylediki oğlum Prâ Martin nâm pâpâs bundan akdem Memlehateyn kazâsına tâbi' Bila nâm karyede mürd olan mezbûr pâpâsın metrûkâti ve muhallefâti şer'an sana 'âyide olup lâkin ben pîr ve ihtiyâr olmağıyla harekete mecâlim olmamağın mürd olan oğlum Prâ Martin nâm pâpâsın muhallefâti ve tahsîli ve bi'l-cümle ana müte'allik olan da'vâya işbu hâzır bi'l-meclis yine oğlum Petre nâm zimmî'i tevkîl eyledim dedükde merkūm Petre dahi vekâlet-i mesfûre'i ve ana mute'allik olan husûsları bi'l-müvâcehe kabûl ve iltizâm edicek hâzihi'l-vesîka 'alâ mâ Hüve'l-hakīka sebt ve terkīm ve yed-i tâlibe vaz' ve teslîm olundıki.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Malkoç bin Ramazan, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Mustafa Çelebi ibn Mehmed Çelebi

[64b-4]

[Murtezâ b. Osmân ile Safiye bt. Abdülmü'min'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Murtezâ bin Osmân vekîluhû Halil bin Kurd ez-zevcetü el-bâkiretü Safiye binti Abdülmü'min vekîlühâ Zülfikār bin Memî bi-şehâdeti Mahmûd bin Memîşâh ve Süleyman ibn Hüseyin. El-mehrü'l-mü'eccel elfeyn dirhem, 2000. Fî gurre-i şehr-i Ramazanül-mübârek sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Osmân Efendi el-Hâci, Mustafa Bey Mir-Livâ, Ömer el-Muhzır

[65a-1]

[Lipniçe köyü sakinlerinden bâliğ olmamış yetimi Kerîme bt. Ömer'in alınacak faizi ve kefiller isimleriyle borca verilen re'si-mâlin defteri]

… … … … mâl-i eytâm-i Kerîme binti Ömer karye-i Lipniçe be-ma'rifet-i … fi-şehr-i Şa'bâni'l-mu'azzam sene 1055.

Cihet: 1700

Der yed-i Sinan bin Mehmed 'an Lipniçe, cihet: 700. Kefîl bi'l-mâl Receb bin Mehmed. Şuhûdü'l-hâl: Hüseyn bin Behrâm, Berber Hasan.

Der zimmet-i Nikola 'an karye-i Lipniçe, cihet: 500. Kefîl bi'l-mâl birâderi Grgo.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin bin Behrâm 'an Dubrava, Berber Hasan.

Der zimmet-i Receb bin Mehmed 'an Lipniçe, cihet: 500. Kefîl bi'l-mâl birâderi Sinan. Şuhûdü'l-hâl: Berber Hasan.

[65b-1]

[Bir kimsenin alınacak faizi ve kefiller isimleriyle borca verilen re'si-mâlin defteri]

… … …ndi-zâde Haydar Bey be-ma'rifet-i Hâver el-m… vâki'Fî gurre-yi Muharremü'l-harâm sene 1055.

Cihet: (boşluk)

Der zimmet-i Mati ve İvko veled-i İstoyik 'an Obodniçe, icmâl: 500. Kefîl bi'l-mâl mezbûrun oğlu Roko.

Şuhûdü’l-hâl:Hüseyin bin Malkoç, İvân veled-i Martin.

Der zimmet-i Guraşin veled-i Yâko sâkin-i mezbûre, icmâl: 800. Kefîl bi’l-mâl İvan veled-i Payo ve Cüro Yerkooğlu dimekle ma‘rûfdur.

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin bin Malkoç, İvan veled-i Marin.

Der zimmet-i Nikola veled-i Martin [?] ‘an karye-i Obodniçe, icmâl: 1000. Kefîl bi’l-mâl Miho veled-i Payo.

Der-zimmet-i Hürrem bin Cafer ve Filib-i sagîr ‘an karye-i mezbûre, icmâl: 720.

Kefîl bi’l-mâl mezbûrân biri birinedir.

[66a-1]

[Bir kefîl bi’l-mâl kefaletini kabul ettiğinden hariç bazı çayırların borç rehini olarak kullanılışı hakkındaki kayıt]

[başlık yırtılmış]

… … … deyn-i mezbûr içün şer‘ … … … kefîl bi’l-mâl olduğından gayr[ı] … Câmi‘-i ‘Atîk yanında Ahmed Bey ve el-Hâc Hasan Bey ve Hüseyin Bey çayırların dahi deyn-i mezbûr içün rehin makbûzidir.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed Çelebi el-Hatîb, Memî Ağa, Ebûbekir Çelebi er-Râcil, Oruç es-Serrâc.

[66a-2]

[Mehmed Ağa cemaati sakinlerinden Ahmed Halîfe el-Müezzin ve Dervîş Halîfe borç paraları için birbirlerine kefîl bi’l-mâl olmaları]

Der zimmet-i Ahmed Halîfe el-Mü’ezzin ve Dervîş Halîfe ‘an cemâ‘at-i Mehmed Ağa asl-i mâl 200, ribh 24.

.... [?]birbirlerine kefîl bi’l-mâldır.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Efendi el-Hatîb, İsmail Halîfe el-Mü'ezzin, Abdullâh Çelebi el-Mü'ezzin, Ahmed bin Geyvân …[?]

[66a-3]

[Mustafa b. Kurd Ali'ye kefîl bi'l-mâli kendisine kefalet ettiğinden hariç faiz ile borcuna adı geçen Mustafa'nın evi rehin olduğu hakkındaki kayıt]

Der zimmet-i Mustafa bin Kurd Ali, asl-i mâl 500, ribh 60. Kefîl bi'l-mâl olduğından gayrı mülkhânesi rehin makbûzudur.

Şuhûdü'l-hâl: Mehmed Çelebi el-Hatîb ibn el-Hâc Kurd, 'Alemşâh Dede Cebeci, Hüseyin ibn Ahmed el-Halvâyî, Memî Ağa.

[66a-4]

[Poliçe köyünden Yusuf b. Gazi'nin faizle borcuna Sinan b. Memî ve Receb b. Memî'nin kefîl olmaları]

Yusuf bin Gâzî 'an karye-i Poliçe, asl 1000, ribh meblâğ 120. Kefîl Sinan bin Memî ve Receb bin Memî.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa Dede el-Haffâf, Halil bin el-Hâc Kurd, Hasan Balta, Yusuf el-Hâc Kurd.

[66a-5]

[Bir tahririn parçası]

Es-sicill bi ma'rifeti el-hakīr Mahmûd.

[66b-1]

[Bir tahririn parçası]

…elf bi-ma‘rifet-i Memî ….1

[66b-2]

[Sipahi Şaban’ın faizle olan borcunun kaydı]

Şaban Sipâhî ibn Kurd ‘an mahalle-i … cihet 700, ribh meblâğ 105.

Şuhûdü’l-hâl: İbrahim es-Serrâc, Zülfikār Dede, Mehmed bin el-Hâc Zülfikār

[66b-3]

[Ploçnik’te bağı rehin olmak şartıyla el-Hâc Mustafa el-Kazzâz’ın olan borcunun kaydı]

Der zimmet-i el-Hâc Mustafa el-Kazzâz ‘an-mahalle-i …[?], cihet 800, ribh meblâğ 120.

Ploçnik’de bâğı merhûndur.

Şuhûdü’l-hâl: Zülfikār el-Mü’ezzin, Ali Halîfe el-Mü’ezzin, Mustafa el-Hayyât, Şaban el-Hayyât

[66b-4]

[Büyük Lukaviçe köyünden Mato v. İvan’ın faizle olan borcuna Yusuf Glavaş’ın kefîl olması]

Zimmet-i Mato veled-i İvan ‘an Lukaviçe-i kebîr, cihet 1000, ribh meblâğ 150.

Kefîl Yusuf Glavaş.

Şuhûdü’l-hâl: Bekir et-Tâcir, Abdullâh Çelebi, Ali Halîfe

[66b-5]

[Mato Çanpurik’in oğlu adına faizle olan borcuna Mato’nun kardeşi İvan’ın kefîl olması]

Der zimmet-i Mato Çanpurik [?] ‘an-veledeş cihet 1000, ribh meblâğ 150.

Kefîl İvan karındaşı.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Berber, Yusuf es-Serrâc, Hasan el-Hayyât, Abdullâh Balta.

[66b-6]

[Varoş semtinden İstepan v. İliye’nin faizle olan borcuna kardeşi Marçinko’nun kefîl olması]

Der zimmet-i İstepan veled-i İliye ‘an Varoş, cihet 1200, ribh meblâğ 180.

Kefîl Marçinko karındaşı.

Şuhûdü’l-hâl: ‘Alemşâh Cebeci, Mustafa Berber, Ömer el-Hayyât

[66b-7]

[Husina köyünden zimmî Mihaylo el-Haddâd’ın faizle olan borcuna kardeşi Radovan’ın kefîl olması]

Der zimmet-i Mihaylo el-Haddâd ‘an Husina, cihet 1000, ribh meblâğ 150.

Kefîl karındaşı Radovan.

Şuhûdü’l-hâl: Samarcı ‘Alemşâh, Ahmed [bin] el-Hâc Mustafa, Mehmed Berber

[66b-8]

[Breşka köyünden Peyo v. Dragişa’nın faizle borcuna oğlu Nikola’nın kefîl olması]

Der zimmet-i Peyo veled-i Dragişa ‘an karye-i Breşka cihet 600, ribh meblâğ 90.

Kefîl oğlu Nikola.

Şuhûdü’l-hâl: Bekir Çelebi el-Hatîb, Abdullâh Çelebi el-Mü’ezzin, Bekir Çelebi et-Tâcir

[66b-9]

[Çrna Blata köyünden Jivko v. Yovan'ın olan borcuna kardeşleri Yozip ve Petre'nin kefîl olmalarından başka Jivko'ya ait bağların borcundan dolayı rehinde bulunmaları]

Der zimmet-i Jivko veled-i Yovan 'an Çrna Blata, cihet 1700, ribh meblâğ 255.

Kefîl karındaşı Yozip ve Petre ve bağları merhûndur.

Şuhûdü'l-hâl: Vildân Bey el-Cündî, Yusuf [bin] el-Hâc Kurd, Abdülcelîl el-Mü'ezzin

[66b-10]

[Çrna Blata köyü sakinlerinden İvan v. Vuçik'in olan borcuna Jivko adlı kişinin olmasından başka İvan'a ait bağın borcundan dolayı rehinde bulunması]

Der zimmet-i İvan veled-i Vuçik 'an karye-i Çrna Blata, cihet 1000, ribh meblâğ 150.

[Ke]fîl …îvko ve bağı merhûndur.

[67a-1]

[Memlehateyn kasabasından Fatime'nin Dîvân-ı Budun'a gönderdiği arza göre babası Arslan Ağa vefat ettikten sonra, kalan miras konusunda, Fatime'nin kardeşi Cafer Bey ve annesi Ayşe ile anlaşmazlığı olunca, Fatime miras hisselerini alamadığı için kaziyyenin teftişi yapmasına gelen kapıcıbaşı mübaşir vasıtasıyla getirilip, Dîvân-ı Budun'dan Memlehateyn kadısına ve sâbıkâ Yayçe kadısı olup, hâla Bosna Eyaleti'nin askerî kassamı Mevlânâ Hasan'a gönderilen ferman]

… … …kudât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fazl [ve'-kelâm] Memlehateyn kādîsı ve sâbıkā Yayçe kādîsı olup hâlâ Bosna Eyâletinde kassâmü'l-askerî olan mevlânâ Hasan zîde fazluhumâ tevkī'-i refî'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm olaki Memlehateyn kasabası sâkinelerinden Fatime nâm hâtûn Dîvân-i Budun'a âdem ve 'arz-ı hâl gönderüp kasaba-i mezbûre sâkinlerinden olup babası olan Arslan Ağa demekle ma'rûf kimesne bu sene-i mübârekede fevt olup be-hasb-i 'ş-şer'i'ş-şerîf verâseti buna ve karındaşı oğlu Cafer Bey nâm kimesneye ile evi vâlidesi Ayşe nâm hâtûna münhasıra iken baba-yı mezbûrun muhallefâtin mezkûrlar

vaz‘-ı yed edüp bunun hisse-i şer‘iyyesi verilmedin müteveffânın muhallefâtinden niçe esbâb ve eşyâsın bundan nihân ve ba‘z-ı yerlere emânet vaz‘ edüp mücerred bunun hissesin tamâmen verilmek içün hayliye sâlik olmaz bile kendiye ziyâde gadr olduğın bildürüp şer‘le görilüp babası muhallefâtinden bundan saklayup nihân etdükleri esbâb ve eşyâsı teveccüh edenlerden alıverilüp zuhûra götürilmek bâbında emr-i şerîfim recâ eyledüği ecilden şer‘le görilüp ihkâk-ı hakk olmak içün bi’l-fi‘l Budun muhâfezasında olan düstûr-i mükerrem müşîr-i müfahham nizâmü’l-âlem vezîrim ve serdârım Hüseyin Paşa edâmellâhü te‘âlâ iclâlehünün kapucıbaşılarından kıdvetü’l-emâcid ve’l-ekârim (boşluk) zîde mecdühû mübâşir ta‘yîn ve irsâl olunmuşdur buyurdumki hükm-i şerîfimle vardukda husûs-i mezbûra mukayyed ve müteveffânın mühallefâtine vaz‘-ı yed edüp mezkûr vârisleri şer‘-i şerîfe ihzâr ve bunun vekîli ile berâber edüp bu husûs bundan akdem bir defa‘a dahi şer‘le görilüp fasl ol[un]muş değil ise tamâm-ı hakk ve ‘adl üz[ere] teftîş ve tafahhüs edüp göresiz ‘arz olunduğı üzre ise ol bâb[da] muktezâ-yi emr şer‘-i kavîm ile ‘amil olup müteveffâ-yi [mezbûrun] zâhir olan muhallefât ve erzâkından mirâs[-i şer‘îsin] … … zuhûra getürüp ve şer‘le teveccüh edenlerden müba[şir] …. alıverüp ‘alâ mâ farzillâh hisselerin tefrîk ve … …. … hilâf-i şer‘ bir ferde iş ve amel ve ta‘allül ve muhallef[âti] … … ketm ve zâyi‘ olduğına rızâ ve civâz göstermiyesiz … alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıtı Zî… … li-sene erba‘a ve hamsîn ve elf.

Be-med[îne-yi] Bud[un el-mahrûse]

[67b-1]

[Hicrî 1055 senesinin Muharrem ayının başlangıcına ait duâ]

[başlık yırtılmıştır]

Allâhümme ente’l-melik el-kudûs es-selâm ileyke es-sult[ân] bi-hürmeti’l-Ka‘be ve’l-muruvveteyn el-mekām ve bi-haremihî ‘Arefât ve’l-ma‘şeri ’l-harâm fî külli’ş-şuhûr husûsâ fî şehri Muharremi’l-harâm min şuhûri senete hamse ve hamsîne ve elf min hicreti men terakkī ‘alâ’s-seb‘a et-tibâk mecmû‘an ... [?]

[67b-2]

[Receb b. İsmail ile Memleha-yı zîr kasabasından Sâliha bt. Halil'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Receb bin İsmail vekîluhû Hasan bin Mustafa ez-zevcetü'l-bikri'l-bâliğa Sâliha binti Halil 'an Memleha-i zîr vekîlühâ Bekir bin Osmân bi-şehâdeti Mehmed ibn Hüseyin Bey el-Hayyât ve Mustafa ed-Debbâg. El-mehrü'l-mü'eccel elfân ve sitte mi'e meblağ 2600.

Şuhûdü'l-hâl: Mahmed Halîfe el-Mü'ezzin, Ahmed Çelebi, Rıdvân Ağa.

[67b-3]

[Memleha-yı zîr'den Arslan Ağa'nın varisleri olan Cafer Bey b. Ömer Bey, kız kardeşi Adile'nin vekili Ahmed Bey b. İbrahim Bey ve Arslan Ağa'nın dul kadını Ayşe bt. Mustafa Bey'in vekili el-Hâc Mustafa Bey huzurlarında şahitlerden el-Hâc Mustafa Bey b. Hüseyin Çavuş, Hasan Çelebi b. Hızır Sipahi, el-Hâc Hasan ve Zülfikar Sipahi adlı kişilerin vefat eden Arslan Ağa hayattayken bir takım erkek ve kadın kölelerine vefatından sonra hürriyeti yemin etmesine tasdik ettikleri hakkındaki hüccet]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr sükkânından el-Hâc Mustafa Bey ibn Hüseyin Çavuş ve Hasan Çelebi ibn Hızır Sipâhî ve el-Hâc Hasan ve Zülfikār Sipâhî nâm kimesneler meclis-i şer'de Cafer Bey ibn Ömer Bey ve hemşîresi 'Âdile'nin vekîli olan Ahmed Bey ibn İbrahim Bey ve el-Hâc Arslan Ağa'nın zevce-i metrûkesinin Ayşe binti Mustafa Bey nâm hatûnûn vekîli el-Hâc Mustafa Bey müvâcehesinde şehâdet-i şer'iyye edüp el-Hâc Arslan Ağa fevtinden dahi mukaddem bir defa'a marîz olup hâlet-i marazında 'abd-i memlûklerinden Kena'ân ve oğlu Ferhâdı ve Geyvân ve Rıdvân ve Dervîş nâm kimesneleri ve câriyelerinden Selâmet ve Gül-i Ahmer ve Hüsnî ve Çiğdem nâm câriyeleri bizim huzûrumuzda müdebbir eyledi bu husûsa şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi şehâdet-i şer'iyye eyledüklerinde gıbbe't-tasdîk mâ vaka'a bi't-taleb kayd-i sicil şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Muharrem Ağa [bin] Haydar [Cündî?] Ağa, Huldî Çelebi el-Müsta'îd, Mahmûd Çelebi, Muhammed Efendi ibn Hasan Efendi, Ebûbekir Efendi ibn İbrahim Bey, Sinan Efendi el-Hatîb, Mehmed Efendi ibn el-Hâc Kurd el-Hatîb, el-Hâc Zülfikār, Nasûh Efendi bin Yahya, …, Ahmed Bey ibn İbrahim, ve's-sâbıkūn.

[67b-4]

[Önceki tahrirde bahsedilen Arslan Ağa'nın kölelerine verilen hürriyetler temini konusunda Hasan Efendi'nin vekâlete atanması hakkında bir kaydın parçası]

… … … [mezb]ûr el-Hâc Arslan Ağa hâl-i hayât ve kemâl-i sıhhatinde bâlâda … müdebbir eyeledüği kullarından Kena'ân ve oğlu Ferhâd ve Geyvân [u Rızva]n ve Dervîş câriye-i müdebberelerden Selâmet ve Gül-i Ahmer [ü Hüsnî] ve Çiğdem nâm 'abd-i memlûk ve câriye-i müdebbereler ahvâlların kül …-iyyelerin ihrâcı içün Hasana Efendi nâm kimesne'i vekîlim … Hasan Çelebi ibn Hızır Sipâhî ve Hüseyin ibn Ahmed Sipâhî şehâ[detleriyle] … … …

[68a-1]

[Bosna eyaletinde eşkiya çoğalınınca yolcu ve tüccar büyük sorunlarla karşıladıkları için, Bosna Eyaleti'nde görevli kadılar her kazadan ve her nahiyeden yüzer tüfengci pandur sekban yoklamaları şartıyla Bâb-ı Âlî kapıcıbaşılarından olan Mürteza tarafından Gradçaniçe, Memlehateyn, Kladne ve Birçe kadılarına gönderilen mektup]

… … ['izze]tlü ve fazîletlü (boşluk) efendiler hazret[leri] … … … hulûsiyyet üzre selâmlar olundukdan sonra ma'rûz-i mühibb-i muhlis … 'alem-i şerîflerine nihân ve bu şebde buyurılmıyaki diyâr-ı Bosna'da ziyâde haydû ve harâmî isyânı zuhûr edüp ve yollara inüp ebnâ-i sebîl ve tüccâr ve âyende ve revendenin yolları kesüp ve mem[l]eket içinde hadden birûn fesâd ve şenâ'at etmekle Derr-i devlet-medârdan Hatt-ı hümâyûn-i se'âdet-i makrûnum ile tefettüşlerine me'mûr olduğumuz hasebiyle her biriniz kazâlarınızda vâki' kasaba ve nevâhî kurâlarında her bir kazâdan yüzer dâne eyüce yarâr tüfengçi pândûr yazılup ve yollar ve geçidler üzerinde mu'ayyen ve iktizâ eyliyen mahallerde tüfengciler konılup ve harâm-zâde eşkıyâsı geçürtmemek içün yolları ve geçid yerlerin hıfz ve muhâfaza etmek içün tarafımızdan mektûb terkīm ve huzûrlarına (boşluk) irsâl olunmuşdur vusûlinde lâyık ve lâzım olan budurki bu husûsda her biriniz kemâl-i tekayyud birle mukayyed olup ve mektûbumuz vusûl bulduğı birle her bir kazâdan yüzer dâne eyyüce tüfengci pandûr yazup itktizâ etdüği yerlerde geçid yerlerinde konup memerr yerlerin muhâfaza edüp olmıyaki muhâfüza eşkıyasını geçüresiz şöyle ki adem-i tekayyudunuz ve ihmâl ve müsâmahanız se[be]biyle harâm-zâde geçüp sonradan şuyû' bulursa bir tarîkiyle cevâba kādir olmazsız ve ihmâliniz sebebiyle vaktiyle tüfengçi pândûr yazılmazsa sonra bir vechile gadr ve behâneniz

makbûl olmayup nedâmet-i mukarrerdir ana göre basîret ve intibâh üzre olup eğer pândûr yazmak içün ve yolların muhâfaza etmek içün tekayyud ve ihtimâm üzre olasız benim faziletlü efendilerim Gradçaniçe ve Memlehateyn ve Kladne ve Birçe kādîlarından seraya varınca varan ademimize yol üzerinde olan bârgîrleri verüp olmıyaki menzil bârgîrleri verilmiye ulak bârgîrler ile yoldan alıkotmıyasız ziyâde mukayyed olasız.

Bâkī hemîşe rû-fazîlet menzilend ve müstahkemîn bâd.

El-hakīr Murtezâ ser-bevvâbân-ı Dergâh-ı ʻÂlî

[68a-2]

[Kemal b. Kurd'un Hüssam Çelebi el-Mütevellî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Hüssam Çelebi el-Mütevellî el-medyûn Kemâl bin Kurd ed-deyn kadruhû sitte mi'ete dirhem sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâihî ve süllime ilâ yedi't-tahsîl li-tahsîlihî fi't-târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmed el-Hayyât, Malkoç bin Ramazan, Mustafa [bin] Mehmed Çelebi

[68a-3]

[Mustafa b. Memî'nin Hüssam Çelebi el-Mütevellî'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Hüssam Çelebi el-Mütevellî el-medyûn Mustafa bin Memî ed-deyn kadruhû hamse mi'ete dirhem sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâihî ve süllime ilâ yedi'l-muhassil li-tahsîlihî. Fi't-târîhi'l-mukayyed.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn

[68b-1]

[Bir su değirmenin tasarrufuyla ilgili bir hüccetin parçası]

… istihlâsın etmekle bana … … minvâl-i meşrûh üzre olduğuna beyyinem vardır istimâʻ … şerʻle ihkāk-ı hakk olunmak matlûbumdur dedükde Hasan Çelebi el-Mü'ezzin ve Osmân …

nâm râcil meclis-i şer‘-i şerîfe li-ecli’ş-şehâde hâzırân olup dediler ki, fi’l-vâki‘ müteveffâ Hüssam Efendi hâl-i hayâtında iken merkūm Mü’min’e hamîs günü nısf növbet dört yüz elli akçeye bey‘ ve semenin kabz edüp eğer növbet senin elinden alınursa salı günü olan növbetimin nısfi sana bey‘ eyledim deyü kavl eyledüğine ve hâlâ hamîs günü olan Mü’min’in elinden Yurin nâm zimmî isbât edüp almışdır, bu husûsa şâhidleriz şehâdet dahi ederiz alâ tarîki’l-ihbâr olan şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘ olmağın esbâb-ı mezbûrde salı günü olan nısf növbete mezkûr Mü’min mutasarrıf olmağiyçün hâzihi’l-vesîka ‘alâ mâ Hüve’l-hakīka ketb ve imlâ ve yed-i tâlibe vaz‘ ve i‘tâ olundı ki lede’l-hâce ihticâc ede cerâ zâlike ve hurrire. Fî evâhırı Recebi’l-mürecceb li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: Ahmed Efendi el-Hatîb, Mustafa Bey, Bekir Efendi el-Hatîb, ‘Abdül-cebbâr Çelebi el-İmâm, Hasan Efendi el-İmâm.

[68b-2]

[Memleha-yı zîr kasabası Mehmed Ağa mahallesinden vefat eden Muharrem Çelebi b. Şîr Efendi el-Vâ‘iz’in bâliğ olmamış Esma ve Müstemî adlı kızlarına günde 5 akçe nafaka ve elbise verilmek şartıyla kendisine de günde bir akçe maaş almak şartıyla annesi Ayşe bt. Yusuf’un nazır olarak atanması]

Memleha-i zîr’de Mehmed Ağa mahallesinde sâkin iken vefât eden Muharrem Çelebi ibn Şîr Efendi el-Vâ‘iz nâm müteveffânın evlâd-ı sigârından Esma ve Müstemî nâm sagîrelere nafaka ve kisvelerinden lâ-büdd olmağın yine merkūm Muharrem Çelebi’nin metrûkât ve erzinden yevmî beş akçe nafaka ve kisveleri içün cânib-i şer‘-i enverden ta‘yîn olunup ve sâgireteyn-i mezbûreteyne nezâret edüp ve me’ûnetlerin ve malzemelerin görüp tedârik etmek içün yine vâlideleri Ayşe binti Yusuf Bey nâm hâtûn yevmî bir akçe vazîfe ile nâzir ve hâmî nasb olunup ol dahi nezâret ve himâyet-i merkūme’i kabûl ve iltizâm etmeğin mâ vaka‘a bi’t-taleb kayd-ı sicil olundı.

Şuhûdü’l-hâl: Sinan Efendi el-İmâm, Ahmedî Çelebi el-Müderris, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Rıdvân Ağa, Ömer ell-Muhzır.

[68b-3]

[Yılda değirmen vergisi ödemek süretiyle Ahmed Zaîm'e ait zeamet köylerinden Kiçma köyü Oskova nehrinde bir su değirmeni yapmasına, Ahmed Zaîm tarafından zimmî Damnan Omaziç ve kardeşi Bojo'ya verilen tapu]

Vech-i tahrîr-i hurûf budurki ze'âmetimiz karyelerinde Kiçma nâm karyede Damnan Omaziç ve karındaşı Bojo Oskova nâm nehr üzerinde asyâbi binâ etmeği benden resâtîk değirmene evsat yanında tâlib ve râgib olup cânibimizde izn ve tapu verildi mâdâmki üzerine düşen sal-be-sal değirmen hakkın vere tasarrufuna kimesne mâni' olmıya vakt-i hâcetde ibrâz edeler. Tahrîren fî evâhırı Recebi'l-müreccb senete 1055.

El-fakīr Ahmed ez-za'îm

[68b-4]

[Memleha-yı zîr kasabasu Varoş semtinde ve Memlehateyn kazasının Breşka köyünde oturan bir kaç zimmîlerin birbirlerine kefîl olmaları]

Budur ki Memleha-i zîr sükkânından Varoş zimmîlerinden Marko veled-i Pavle nâm zimmînin nefsine ve hîn-i mutâlebede ihzârına zevcesi İstoyana ve Breşka nâm karyeden Petre veled-i Duka ve Varoş-i mezbûrdan Filip veled-i Yovan nâm zimmî kefîl olicek … Hasan Ağa talebiyle kayd-şüd. Fî evâili Ramazani'l-mübârek senete 1055.

Şuhûdü'l-hâl: [Hü]seyin Ağa, Hasan Efendi en-Nayib, Rıdvân el-Muhzır

TUZLA'DAKİ MUHAFAZA EDİLEN PARÇA

[T1a-1]

[Vergiler ve diğer konularla ilgili zülmler hakkındaki bir adâlet-nâmenin parçası]

… … ….etdürüp … … … teklîf etdürmiyesiz ve … … … satduklarından bâc-dârlar bâc ve bâ[zar] … yeniçeri kullarından bâc alınmaz men' ve ref' edüp … … …-larından bâc aldurmıyasız ammâ âharın metâ'ın kendiye … metâ'ına karıştırup benimdir deyü bâcidârların

mahsûline gadr olmak … ihmâlı olmıya ve sipâhîler harman üzerinde ‘öşürlerin almayup üzerlerine bıragup zemân geçmekle zâyi‘ ve telef olur imiş vâki‘ ise men‘ edüp ‘öşürlerin ‘aynısı ile vaktinde ve mevsiminde aldurup şer‘ ve kānûna muhâlif iş etdürmiyesiz şöyle ki harmân zamânında sipâhîleri hâzır olmayup yabanda veyâ sefer-i hümâyûnûmda bulunacak olur ise anun gibilerden müteveccih olan hukūk ve rüsûmun sipâhînin timarın zabt eden âdemine veyâhûd karyenin …[?] ve sâ’ir halkı ma‘rifetiyle bir yerde emânet koyup vech-i meşrûh üzre t‘addî etdürmiyesiz ve yeniçeri kullarım te’hîr etdükleri zamândan karye sipâhîleri voyodalar gerdek resmi taleb ederler imiş şöyle ki yeniçeri kullarımdam biri evlndükde gerdek ve köpri aldurmıyasız ve tarlaların dikilindürmeğe meğer koduklarında külliye hâsıl olmağla ‘öşür taleb ederler imiş şöyle ki her yıl evi çapa ve çayır olmayup tarlarsın dikilindürmeğe koduklarında hâsıl olan külliyyeden ‘öşür taleb etdürmiyesiz şer‘-i şerîfe ve kānûna ve emr-i hümâyûnuma muhâlif kimesneye iş etdürmiyesiz husûs-i mezbûr içün şikâyet olunmayup tekrâr emr-i şerîfim varmalü adamlar eylemiyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâ’ili şehri Rebî‘i’l-evvel li-seneti ihdâ ve hamsîne ve elf.

Be-mekām-i Kostantiniye el-mahrûse

[T1a-2]

[Geyvân b. Abdullâh ile Zeynî bt. Rıdvân’ın nikâh kaydı]

Ez-zevcü’n-nâkih Geyvân [bin] Abdullâh vekîluhû Hüseyin bin Gazanfer el-menkûhatü’l-bikri’l-bâliğa Zeynî binti Rıdvân vekîlühâ Abdülvehhâb Çelebi ibn Sâlih Efendi [sübi]te vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Şaban bin Beşîr ve Ali Sipâhî. El-mehr [el-mü’e]ccel elf ve erba‘a mi’ete dirhem. Hurrire fi’l-yevmi’s-sâmin min şehri Muharremi’l-harâm li-seneti [erba]‘a ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü’l-hâl: …, Abdüllâḥ Çelebi el-Mü’ezzin, Hüseyin el-Hayyât, Dervîş el-Halvâyî, Mehmed el-Halvâyî, Ömer el-Muhzır

[T1a-3]

[Şahitleri olan Abdullâh Çelebi ve İsmail Halife ifâdelerine göre Belgrat sakinlerinden Fatime bt. Sefer'in haklarını toplaması amacıyla kocası olan Hüseyin vekili olarak atanması]

Belgrâd sâkinelerinden Fatime binti Sefer nâm hâtûn yine zevci Hüseyin [nâ]m kimesne'i ba'z-ı hukūkun ahz ve tashîh içün tevkīl etdüğine Abdullâh Çelebi … [İsm]ail Halîfe (boşluk) şehâdet etmeğin.Fî evâyil-i Muharremü'l-harâm sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Mustafa bin Mehmed, Osmân el-Muhzır, Muharrem Beşe [?]

[T2a-1]

[Memleha-yı zîr kasabası Tuşne mahallesinden Ahmed b. Şehmân'ın vesâyetten borç kapatmaması töhmetiyle Memlehateyn kazasındaki Puraçik köyü sakinlerinden Mustafa b. Oruç'a açtığı davası ile ilgili hüccet]

… … tâbi' kasaba-i Memleha-i zîr mahallâtinden Tuşne mahallesi sâkinlerin[den Ahmed bin] Şehmân nâm kimesne yine kazâ-i mezbûra tâbi' karye-i Puraçik … … … cânibinden işbu sâhibü'l-kitâb Mustafa bin Oruç nâm kimesneye [mah]fil-i kazâya ihzâr ve mahzarında üzerine da'vâ edüp … Mustafa'nın babası mezkûr Oruç târîh-i kitâbdan otuz [seneden] mukaddem benim babam merkūm Şehmân'a yetîm iken vasî olup babam fevt olup mezbûr Oruç dahi fevt olup hâlâ oğlu mezkûr Mustafa'dan yedi bin akçe taleb ederin şer'le su'âl alıverilmesin matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl mezbûr Mustafa cevâb eyledi ki fi'l-vâki' babam Oruç mesfûr Ahmed'in babası Şehmân'a vasî olmuş lâkin yedi bin akçe'i ve sâ'ir vesâyete mute'allik umûrı ba'de'l-bulûg merkūm Şehmân'a edâ ve teslîm etdüğine beyyine-i 'âdilem vardır gerçi zemân mürûr etmişdir lâkin istimâ' olunup dedüğinde müslimînden Hasan Çelebi el-Mü'ezzin ve Sinan bin Hüseyin ve İbrahim bin Abdullâh li-ecli'ş-şehâde hâzır olduklarında merkūm Ahmed meclis-i şer'-i şerîfden firâr ve gaybet edicek fi'l-hakīka merkūm Oruç vesâyet-i hasebiyle mezbûr Şehmân'a ba'de'l-bulûg eğer meblâğ-ı mezbûr yedi bin eğer sâ'irdir edâ ve teslîm edüp ba'de'l-yevm Oruç'da bir dürlü hakkım ve 'alâkam kalmayup husûs-ı mezbûra müte'allik zimmetini ibrâ-i 'âmm ile ibrâ eyledim dedüğine şâhidleriz şehâdet ederiz deyü bi-tarîki'ş-şehâde olan ihbârları hayyiz-i kabûlde vâki'a olicek mezbûr Ahmed ba'de'l-yevm müdâhale etmemek içün bi't-taleb kayd-ı sicil şüd.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi en-Nâyib, Koço Bey, Sagrâgî Kurd, Osmân bin Hasan, Muharrem Beşe, Rıdvân el-Muhzır, Osmân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, ve gayruhüm.

[T2a-2]

[Vranik köyü sakinlerinden Mato Knejevik'in Hüseyin b. Emîrşâh'a olan borcuna Zülfikar Sipahi ile Ahmed b. Mustafa'nın kefîl olmaları]

Der zimmet-i Mato Knejevik 'an karye-i Vranik [?] 'an akçe-i Hüseyin bin Emîrşâh, cihet 1000 bin akçedir, ribh fî sene 150. Kefîl Zülfikār es-Sipâhî ve Ahmed bin Mustafa 'ani'l-karyeti 'l-mezbûreti. Fî evâyil-i Muharremü'l-harâm sene 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Halvâyî, Rıdvân Mutafçı, Sefer Mutafçı, Osmân Mutafçı, Osmân el-Muhzır.

[T2a-3]

[Muharrem b. Sinan ile Selime bt. Dervîş'in nikâh kaydı]

En-nâkih Muharrem bin Sinan vekîluhû Memîşâh bin Pîr Ali el-menkûhatü'l-bikri'l-bâliğa Selime binti Dervîş vekîlühâ Hüseyin Çelebi bin İbrahim sübite vekâletühû an-kıbelihâ bi-şehâdeti Bayezid bin Ali ve Memî bin Ali. El-mehrü'l-mü'eccel sitte mi'ete dirhem. Vaka'a'l-akd fî evâyili Muharremi'l-harâm li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Hasan Efendi, Hüseyin Çelebi, Koço, Mustafa.

[T2a-4]

[Yusuf b. Mor Ali'nin Rıdvân b. Ali'ye olan borcunun kaydı]

Ed-dâyin Rıdvân bin Ali el-medyûn Yusuf bin Mor Ali ed-[deyn] kadruhû elfü dirhem sübite bi-ikrârihî ve hükkime bi-edâ'ihî ve süllime ilâ yedi ['l-mahdar].

Şuhûdü'l-hâl: Ömer Beşe, Koço, Muharrem Beşe es-Sipâhî [?], Mustafa ibn Mehmed Çelebi

[T2a-5]

[Mahmûd b. Abdullâh ile Fatime bt. Sefer'in nikâh kaydı]

Ez-zevc Mahmûd bin Abdullâh vekîluhû Mehmed bin Kurd Ali ez-zevcetü … Fatime binti Sefer vekîlühâ Süleyman bin Ömer bi-şehâdeti 'a… … …. ve İbrahim bin Osmân. El-mehrü'l-mü'eccel elfü ve sitte mi'ete, meblağ 1600

Şuhûdü'l-hâl: Berber Ahmed, Deli Hasan, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Rıdvân [el-Muhzır]

[T3a-1]

[Memleha-yı zîr kasabasından Mustafa Kazzaz'ın varisleri oğlu Halil Çelebi et-Tâcir, annesi Şakire bt. (boşluk) ve kızı Mercâne arasındaki mirasın bölünmeleri hakkındaki hüccet]

Eş-şer'

Kasaba-i Memleha-i zîr sakinlerinden olup vâlidesi Şâkire binti (boşluk) nâm hâtûn cânibinden Ahmed Çelebi bin Osmân Dede ve Debbâg Hasan et-Tâcir şehâdetleriyle sâbitü'l-vekâle olan Ali Beşe ibn Mahmûd ve zevcesi Mercâne binti Kazzâz Mustafa nâm hâtûn tarafından yine şâhidân-i mezbûrân şehâdetleriyle sâbitü'l-vekâle olan Şehmân bin Hasan nâm kimesneler mahfil-i kazâda merhûm kazzâz Mustafa'nın sulbî kebîr oğlu bâ'isü'l-kitâb Halil Çelebi et-Tâcir mahzarında vekîlân-i mezbûrân her birisin bi'l-müvâcehe vekâleten ikrâr-i sahîh-i şer'î kılup müvekkiletân-i merkûmetâna irs-i şer'le intikāl eden hisse-i mevrûselerin mezbûre zevcesi Şâkire mehr-i mü'eccelini ve semen-i hissesin ve kızı Mihmâne bi'l-farziyye babasından müntekil olan kalîl ve kesîr hisse-i şer'iyyesin müşârün ileyh Halil Çelebi yedinden bi't-tamâm alup kabz ve kabûl edüp her biri müşârün ileyhün zimmetinin cemî' hukūkdan ibrâ-yi 'âmm ve iskāt eylediler ve ikrâr ve tescîle bizi vekîl eylediler deyü bi'l-müvâcehe ibrâ ve iskât eyledüklerinde vech-i meşrûh üzre olan ibrâ ve ikrârların vicâhen ve şifâhan tasdîk ve kabûl etmeğin hâzihi'l-vesîka ketb olundı yedine verildi. Evâhır-ı Zî'l-ka'de min şuhûri seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: İbrahim Çelebi el-Hatîb, Ahmed Çelebi bin Osmân Dede et-Tâcir, Halil Çelebi bin Yusuf, Memî Halîfe el-İmâm, Mustafa el-Hayyât, Hasan Halîfe el-Mü'ezzin, Selim Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[T3a-2]

[Kurd Çavuş Zaîm'in İzvornik Sancağı'nda tuttuğu zeametinin köylerinden Dolna İsmolik'te bir kaç yerleri Hüseyin Beşe adlı kişi tapusuz tuttuktan sonra, oğlu İsa Bey tapuya talib olduğu için Kurd Çavuş Zaîm'in İsa Bey'e verdiği tapu]

Vech-i tahrîr-i hurûf budur ki ze'âmetimiz karyelerinden Dolna İsmolik nâm karyede hudûd dâhilinde Knez Dragiya yerlerinde bilâ-ma'rifet fuzûlâ mutasarrıf olan Hüseyin Beşe ba'dehû oğulları mezkûr yerler her vechile tapuya mustahikk olmağla İsa Bey tapuya talib ve rağıb olmağın kānûn-i pâdişâhî üzre yedinden resm-i ma'rifet alınup örüsiyle ve korusiyle ve eşcâr-ı müsmirre ve gayr-ı müsmirresiyle ve bâğ ve bâğçesiyle ve değirmen hissesi ve cemî' tevâbi' ve levâhik ile mezbûr İsa Bey'e tafvîz olunmuşdur mâdâmki e'aşâr-ı şer'iyyesin edâ ve teslîm eyliye tasarrufuna kimesne mâni' ve müzâhim olmamak içün işbu ma'rifet ber-vech-i temessük yedine verüldi. Tahrîren fî evâsıtı şehri Muharremi'l-harâm senete hamse ve hamsîne ve elf.

El-hakīr Kurd Çavuş ez-Za'îm.

[T4a-1]

[Dobrna köyünden Hasan b. Abdullâh ile Emine bt. Yahya'nın nikâh kaydı]

Ez-zevc Hasan bin Abdullâh sâkin-i karye-i Dobrna ez-zevcetü el-bikr Emine binti Yahya … vekîluhû İbrahim bin Muharrem 'an karye-i el-mezbûre (boşluk) vekîlühâ Ebûbekir bin Pîrî sübite li-vekâletihî bi-şehâdeti Sinan bin Mü'min ve Hasan bin Ahmed. El-mehrü'l-mü'eccel elfâ dirhem. Fî 9 Zî'l-ka'de senete 1055.

Şuhûdü'l-hâl: Fahrü'l-kudât Abdullâh Efendi el-Kādî, Selim Sipâhî, Ömer bin 'Alîcân es-Serrâc, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır.

[T4a-2]

[Varoş'da oturan zimmî Matko v. Andriya'nın Zeyni Kadın Vakfı'na borçlu olunca, borcu ve faizi için oturduğu evini rehinde bırakıp, adı geçen Matko kaybolunmuş olduğundan doalyı

Zeyni Kadın Vakfı mütevellisi Matko'nun eşi zimmîye Kata huzurunda iki şahit vasıtasıyla Kata'nın oturduğu evinin Zeyni Kadın Vakfı'na rehin olduğunu ispat eden hüccet]

Budur ki, Zeynî Kadın Vakfı'na mütevellî olan Abdülmü'min Varoş zimmîlerinden Matko veled-i Andriya nâm zimmî-i gâyibin zevcesi Kata nâm nasrâniyye mahzarında takrîr-i kelâm edüp mezbûrenin hâlâ sâkin olduğı hâne vakf-i mezbûr mâlinden iki bin beş yüz elli akçeye ve murâbehasına rehindir dedükde münkire olmağın Ahmed Çelebi bin el-Hâc Hasan ve Osmân Beşe bin el-Hâc Receb şehâdetleriyle kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: İbrahim Bey Bey-zâde, Selim Sipâhî, Rıdvân el-Muhzır, Ömer el-Muhzır, Ali Bevvâb.

[T4a-3]

[Oturduğu evinin rehinde bulunması hakkında adı geçen zimmîye Kata'nın ifâdesi]

Budurki mezbûre nasrâniyye cevâb edüp hâne-i mezbûrenin rehinin zemânı ma'lûm değildir sinânîyye mukaddem rehindir dedükde Mü'min-i Mütevellîye meblâğ-ı merkūm içün târîh-i kitâbdan yedi yıl mukaddem rehin olmuşdur deyü ahbârları kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn.

[T4a-4]

[Bâliğ olmamış Rebî'a bt. Halil'in vasîsi olan Rüveyde Hatun, Rebî'a bt. Halil'in vefat etmekle annesi olan Merziye Hatun'un kocası Geyvân b. 'Abdülmennan'dan bâliğ olmamış Rebî'a adına Merziye Hatun'dan kalan mirasını aldığı hakkında hüccet]

Budur ki Rüveyde Hâtûn Rebî'a binti Halil cânibinden vesâyeten Geyvân bin 'Abdü'lmennân el-Haffâf mahzarında ikrâr edüp vasiyye olduğum Rebî'a'ya vâlidesi Merziyye Hâtûn mezkûr Geyvân'ın taht-ı nikâhında vefât etmekle ... [?] cânib-i şer'den tahrîr olunup bi-hasbi 'ş-şer' taksîm olundukda mehr-i mü'ecceli beş yüz akçeden taksîm olunup cemî' metrûkâtinden ve mehr-i mü'eccelinden sagîre-i merkūmeye düşen sekiz yüz seksen yedi akçe'i nakd ve esbâb sagîre-i merkūme içün alup kabz eyledim zimmetinde bir akçe bâkī kalmadı dedükde merkūm Geyvân dahi mezbûre Rüveyde ile ve sagîre-i merkūme ile bir dürlü 'alâka ve

zimmetlerinde bir dürlü hakkım kalmadı dedükde biri birini ibrâ ve tasdîk etmeğin bi't-taleb ketb olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Ömer bin Ali es-Serrâc, Selim Sipâhî, Mustafa bin Hızır el-Hayyât, Ali bin Sefer tâbi'-i Bey, Rıdvân el-Muzhır, Ömer el-Muhzır

[T4a-5]

[Bir rehinden dolayı Deli Ali ve Kör Yusuf'un varisleri arasındaki davanın sulh yoluyla sona erdiği hakkındaki hüccet]

Budur ki Deli Ali nâm kimesne Kör Yusuf'un vârisleri vekîli ve vasîsi mahzarlarında ikrâr edüp bundan akdem Kör Yusuf'a altı zirâ' kırmızı çuka ve seksen beş dirhem dirhem bin akçeye rehin vaz' imiş idim hâlâ bin akçe'i verüp rehinimi taleb eyledüğümde rehin mevcûd olmayup kaçup gelmemekle musallihûn tavassutiyle sekiz yüz akçeye sulh edüp ziyâdesinden zimmetlerin ibrâ ve iskāt-i hakk eyledim ba'de'l-yevm zimmetlerinde bir akçe ve bir habbe bâkī kalmadı dedükde mezbûrlar dahi kabûl edüp Deli Ali'nin dahi husûs-ı mezbûra mute'allik da'vâda edâ ve iskāt eyledükleri kayd olundı.

Şuhûdü'l-hâl: İbrahim Çelebi el-Hatîb, Zülfikār Çelebi …, Süleyman Çelebi e-Tâcir, Muharrem Çelebi et-Tâcir, Selim Sipâhî, Yusuf Çelebi.

[T5a-1]

[Brdska'da baştine yerleriyle ilgili bir hüccetin parçası]

…-iyât meclis-i şer'a hâzırân olup dediler ki fi'l-vâki' merk… … … karye-i mesfûrede zikr olunan Brdska nâm mahellede mutasarrıf … … …nde târîh-i kitâbdan iki sene mukaddem fârig olup … … almayup firâgların dahi kādî-ı sâbık zemânda tescîl etdüklerine şahidleriz [ü] şehâdet dahi ederiz bi't-tarîki'l-ihbâr olan şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki'a olicek fârig oldukları baştina yerlerinden harâcların verilmek içün tenbîh birle mâ vaka'a bi't-taleb kayd-ı sicil olunup hâzihi'l-vesîka ketb ve imlâ ve yed-i tâlibe vaz' ve i'tâ olundı ki vakt-i hâcetde ibrâz edüp ihticâc ede. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâhırı Recebi'l-mürecceb li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Şehbâz Çelebi el-İmâm, Malkoç bin Ramazan, Mustafa ibn Mehmed Çelebi

[T5a-2]

[Belgrad sakinlerinden Hadîce ve Ümmihâne adlı kadınların vekili olan Mümin b. Şehman ve Memleha-yı zîr kasabasında oturan Şakire bt. Haydar'ın vekili olan Bekir Çelebi el-İmâm mahkemede duruşup, Belgrat'ta oturan kadınlar ile Şakire arasında Bistriçe adlı baştine yerleri konusunda miras davası olduktan sonra, Hadîce ve Ümmihâne'nin vekili onların adına 1000 nakit akçe karşılığı alması üzre Şakire'nin vekili ile yaptığı anlaşma ile ilgili sulh hücceti]

Oldur ki mahrûse-i Belgrâd'da sâḳinelerinden Hadice ve Ümmihâne nâm hâtûnlar tarafından Mustafa bin Hâ[ci] Kurd ve Mustafa bin Osmân nâm kimesnelerin şehâdetiyle vekîl olan yine mahrûse-i Belgrâd sükkânından Mümin bin Şehmân nâm kimesne Memleha-i zîr'de Tur Ali Bey mahallesinde Şâkire binti Haydar nâm hâtûn tarafından nehc-i şer'î üzre vekâlet-i sâbite olan vekîl-i şer'îsi olan Bekir Çelebi el-İmâm mahzarında bi't-tav'i's-sâf ikrâr eylediki müvekkilem mezbûre hâtûnların babalarından intikāl eden Bistriçe'de baştine yerleri husûsu içün mâ-beynimizde nizâ' ve husûmetimiz olup bi'l-âhare es-sulh hayr mefhûmunca müslîmûn-i musallihûn tavassutiyle bin nakd akçeye sulh edüp bedel-i sulh olan meblâğ-ı mezbûr bi't-tamâm ve'l-kemâl vekâletim hasebiyle ahz ve kabz eyledim ba'del'-yevm benim ve müvekkilem olan mezbûre hâtûnların bir dürlü 'alâka ve medhalımız kalmadı keyfe mâ yeşâ' mutasarrıf olsun dedükde mukırr-ı mezbûrı vech-i meşrûh üzre bi'l-vekâle olan ikrârında el-mukırru-lehü'l-merkūm Bekir Efendi bi'l-müvâcehe tasdîkan ve şifâhan tahkīk edicek mâ vaka'a bi't-taleb kayd-ı sicil birle hâzihi'l-vesîka sebt ve terkīm olunup yed-i tâlibe vaz' ve i'tâ olundı ki lede'l-hâce ihticâc ede. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâhırı şehri Recebi'l-müreccb li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Sinan Efendi el-Hatîb, Mehmed Çelebi el-Hatîb, Abdullâh Çelebi el-Mü'ezzin, 'Alîşâh Cebeci, el-Hâc Zülfikār Dede, Bekir Çelebi et-Tâcir, Yusuf el-Mütevellî, Mustafa Berber, Hasan bin Hızır, Ahmed bin İbrahim Dede, Mehmed Çavuş, Mustafa bin el-Hâc Kurd.

[T5a-3]

[Memlehateyn kazasına tâbî Lubaçe köyünde bulunan bir su değirmenin hisseleriyle ilgili Memleha-yı zîr kasabası Mosnik mahallesinde vefat eden Hüssam Efendi el-İmâmın varislerine aynı kasabanın Vaiz mahallesinde oturan Abdülmümin b. Behram tarafından açıtığı davanın hücceti]

Oldur ki Memleha-i zîr'de Vâ'iz mahallesi sükkânından işbu hâmil-i hâze'l-kitâb Abdülmümin bin Behrâm nâm kimesne mahfil-i kazâ ve mahall-i irtizâya hâzır olup takrîr-i kelâm eyledi ki Mosnik [mah]allesinden Hüssam Efendi el-İmâm hâl-i hayâtında iken târîh-i kitâbdan dört sene mukaddem [Memlehatey]n kazâsına tâbi' karye-i Lubaçe'de vâki' nehr-i İspreça üzerinde dâ'ir âsiyâb …[?] yarım növbet dört yüz elli akçeye bey'-i bât ile bana bey' edüp …dan sonra kavl eyledi ki eğer bir nısıf növbet bana şübhe olursa nısıf Salı günü yine bütün növbetim vardır ol növbetin nısfına … … …

[T6a-1]

[Memlehateyn kazası Bila köyünde öldürülen Fransisken papası Prâ Martin'den kalan mirası için Beytü'l-mâl emini Ömer Ağa'nın Memlehateyn kazasındaki Gradovrh adlı manastırı Fransisken papaslarından Prâ İstepan'a açtığı davası ile mahkeme tarafından papaslar lehine verilen hüccetin parçası]

… … nisâb budur ki bi'l-fi'l Beytü'l-mâl emîni Ömer Ağa tarafından vekî[l] … … … Halil Beşe nâm râcil mahfil-i kazâ ve mahall-i irtizâya yine Memlehateyn kazâsına [tâbi' G]radovrh nâm kenîse râhiblerinden Prâ İstepan nâm pâpâs ihzâr ve mahzarında [üzer]ine takrîr-i da'vâ edüp yine kenîse-i mezbûrden devr-i seyâhat eden nevâhîsi[nde] kemâ [?] …nde Prâ Martin nâm râhib karye-i Bila'da mecrûhan mürd olup yanında bulunan esbâb [u te]rekesi ve bi'l-cümle cerr etdüği gallesi Beytü'l-mâla 'âyid olmağın hâlâ vekâletim hasebiyle metrûkât-ı merkūme'i … mezbûr içün taleb ederin şer'le su'âl ve alıverilmesi matlûbumdur dedükde gıbbe's-su'âl … râhib fi'l-hakīka kenîsemizden pâpâs-ı mesfûr devr-i cerr ederken karye-i Bila'da [mec]rûhan mürd olmuşdur ve yanında ba'zı esbâb ve tereke bulunmuşdur lâkin puskovoz [piskopoz] ve … eden pâpâsların metrûkatı her ne ise yine kenîsemize 'âyid ve râci'dir bu husûsda … berât ve emr-i şerîfimiz ve fetvâ-yi şerîfemiz vardır nazar olunup mûcebince icrâ-yi şer'-i şerîf olunsun deyü cevâb eyledükde fi'l-vâki' yedinde olan fetvâ-yi şerîfeye ve emr-i şerîfe nazar olundukda mefhûm-i se'âdet-mersûmı

râhib-i merkūmın takrîri ve cevâbına muvâfık olmağın mürd olan mesfûr Prâ Martin nâm pâpâsın metrûkât ve esbâb ve terekesi ve sâ'ir eşyâsı kenîselerine râci‘ olup mezbûr Prâ İstepan ahz ve kabz eylemek içün tenbîh birle hâzihi'l-vesîka sebt ve terkīm olunup yed-i tâlibe def‘ ve vaz‘ olundı ki lede'l-ihtiyâc ihticâc ede. Cerâ zâlike ve hurrire fî evâhırı Recebi'l-müreccb li-seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Şuhûdü'l-hâl: Ahmedî Çelebi el-Müderris, Şehbâz Çelebi el-İmâm, Mahmûd Çelebi, Hüseyin Ağa, Selim el-Kâtib, Mustafa Halîfe, Ömer el-Muhzır

[T6a-2]

[Memleha-yı zîr kasabası Cündî-zâde mahallesinden Sâkine bt. Beşir'in İzvornik kazasına tâbî Dupniçe köyünde babasından miras kalan bağını aynı köyde oturup yeniçeri olan İshak Beşe'ye sattığı hakkındaki hüccet]

Budur ki kasaba-i Memleha-i zîr'de Cündî-zâde mahallesi sâkinelerinden Sâkine binti Beşîr nâm hâtûn mahfil-i kazâda İzvornik kazâsına tâbi‘ Dupniçe nâm karye sükkânından işbu sâhibü'l-kitâb İshak Beşe nâm râcil mazhzarında tâyi‘an ikrâr ve i‘tirâf edüp mahalle-i mezbûrede babamdan intikāl eden mülk bir kit‘a bağımı ki bir tarafı Kara Hasan Ağa ve bir tarafı Muhzır Ömer bağı ve bir tarafı Mustafa bağı ve bir tarafı dere suyu ile mahdûd ve mumtâz olan bağımı mezbûr İshâk Beşe'ye bin beş yüz nakd-i râyic fi'l-vakt akçeye bey‘-i kat‘î ile bey‘ eyledim kabz-i semen ma‘dûd ve teslîm-i mebî‘ mahdûd eyledim ba‘de'l-yevm mülk-i müşterâsidir keyfe mâ yeşâ' ve muhtâr mutasarrıf olsun dedükde mukırre-i mezbûre'i vech-i meşrûh üzre cârî olan ikrârında el-mukirr lehü el-mezbûr vicâhen tasdîk ve şifâhan tahkīk edicek mâ vaka‘a bi't-taleb kayd-ı sicil birle hâzihi'l-vesîka sebt ve terkīm olunup yed-i tâlibe def‘ ve i‘tâ olundı ki lede'l-hâce ihticâc ede. Cerâ zâlike fî târîhi'l-mezbûr.

Şuhûdü'l-hâl: es-Sâbıkūn

[T6a-3]

[Memlehateyn kazası Lukaviçe köyü sakinlerinden bir takım Müslüman ve zimmî köylüler'in Brdska yerinde bulunan baştineler ile ilgili dava hüccetinin bir parçası]

Oldur ki Memlehateyn kazâsına tâbi‘ karye-i Lukaviçe sükkânından işbu bâ‘isü’l-kitâb Mehmed bin Bâlî ve Şimun veled-i Vraneş ve Vuçeta veled-i Yovan ve Petre veled-i Vuçin nâm zimmîler meclis-i şerîfe hâzırûn olup takrîr-i kelâm eylediler ki karye-i mezbûre mahallâtinden Brdska nâm mahallede baştine [ye]rlerine mutasarrıf iken târîh-i kitâbdan iki sene mukaddem merkūm baştine bi’l-külliyye … ... zirâ‘at ve hırâset etmeyüp ferâgat ettürmeğin şâhidlerimiz vardır kemâ [?] … …[dü]klerinden Memleha-i zîr … Çelebi ikrâr ve …

[T7a-1]

[Kanije eyaletine tâbî Peçuy kalesinde topçu ve humbaracı görevlerini yapanlarla ilgili bir fermanın parçası]

… … … [tevk]ī‘-i refî‘-i hümâyûn oldur ki işbu râfî‘-i tevkī‘-i refî‘-i [Hümâyû]n hûnbâr Rıdvân vilâyet-i Kanije’ye tâbi‘ Peçuy kal‘asının bîrûn … [t]opçılarından yevmî altı akçeye mutasarrıf iken ihtiyâriyle fârig olan ümmet-i [müsli]mîne yerine cemâ‘at-i mezbûre ağası Ali zîde kadruhûnun ‘arzı mûcebince bin elli beş Muharrem’nin altıncı gününden yevmî altı akçe ile topçu nasb ve ta‘yîn edüp … ve berât-i hümâyûnu verdim ve buyurdum ki ba‘de’l-yevm varup kal‘e-i mezbûrede fârig-i merkūmun yerine yevmî altı akçe ile bîrûni topçu olup edâ-yi hizmet edüp resm-i berât Kanije hazînesine alundukdan sonra ‘ulûfesi sâyir yoldaşlariyle verilmesi bâbında hîç ferd mâni‘ ve dâfi‘ olmıya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. (boşluk) Tahrîren fil’-yevmi’s-sâbi‘ min Muharremin min şuhûri seneti hamse ve hamsîne ve elf.

Be-medîne-i Budun el-mahrûse

[T7a-2]

[Osmân Kethüda mahallesinde vefat eden Veli’nin bâliğ olmamış yetimlerin re’si-mâlinin nazırı olan Süleyman b. Veli iyi bir iş yapmadığı için bu yetimlerin re’si-mâline Tur Ali Bey mahallesi sakinlerinden Ahmed b. İbrahim nazır olarak atanması]

Budur ki Osmân Kethüdâ mahallesinden müteveffâ Velî nâm kimesnenin eytâmı akçesi bundan akdem Süleymân bin Velî nâm kimesnenin yedinde iken zabt ve rabtına adem-i

iktidârı olmağın [ma‘]zûl olunup yerine Tur Ali Bey mahallesinden Ahmed bin İbrahim nâm kimesne …îm olmağın yetîm-i mezbûr akçesi ana teslîm olunup ol dahi kabûl ve iltizâm …nden ecilden kayd-ı sicil şüd.Fî evâhırı Rebî‘i’l-âhir senete 1055.

Şuhûdü’l-hâl: Zülfikār Beşe, el-Hâc Hasan, Mehmed Bey el-Cündî, Süleyman Ağa, Ömer el-Muhzır

[T7a-3]

[Behrâm b. Hasan ile Şakire bt. Osmân’ın nikâh kaydı]

Ez-zevc Behrâm bin Hasan vekîluhû Süleyman bin el-Kâtib ez-zevcetü Şâkire binti Osmân vekîlühâ Zülfikār bin Abdullâh bi-şehâdeti Feridun bin Dervîş ve Ahmed Bey ibn Abbas Bey. El-mehrü’l-mü’eccel kadruhû semâne mi’ete dirhem, meblağ 800.

Şuhûdü’l-hâl: Hasan Ağa, Mustafa ibn Mehmed Çelebi, Rıdvân el-Muhzır

[T7a-4]

[Vekili Ali Bey sayesinde Raziye bt. Sefer Çavuş'un bir bağı 400 akçeye satıldığına rağmen Raziye'nin alıcıdan bir akçe alamadığı hakkındaki kayıt]

[Oldur] ki, Râziyye binti Sefer Çavuş nâm hâtûnun vekîli Ali Bey mahzarında … … nâm kimesne ikrâr edüp merkūme Râziyye’den bir kıt‘a bâğ … … … dört yüz akçeye iştirâ edüp hâlâ akçesin vermedim bu yine bâ‘is … … … ile dahi bağı almağa râzi olicek bâğın istirdâd ile hüküm birle … … …

Şuhûdü’l-hâl: Hüseyin Ağa, Hasan ibn Yusuf, Deli İbrahim …, Rıdvân el-Muhzır

[T7a-5]

[Bir zimmî bir vakfa borçlu olduğu için diğer zimmînin ona kefîl bi’l-mâl olması]

Budur ki Varoşli Pilip nâm zimmî Ahmed Halîfe mahzarında … … Vakfı'na medyûn olan İvko nâm zimmî mahzarında … … beş yüz otuz akçeye kefîl bi'l-mâl olmuşum dedükde … … …kları ecilden Muhzır Rıdvân'a teslîm olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Hüseyin Ağa, Ahmed Çelebi, Yusuf … … …

[T8a-1]

[Ayşe adlı bir kadının talebiyle bir çiftliğe tapu hakkı dolaysıyla bir dava hüccetinin parçası]

… … … hâricden merkūm Mustafa … … … andan Muharrem'den tapu ile alup hayyiz-i … … … şer'le su'âl olunup çiftlik-i mezbûrdan kasr-i yed … … … dedükde gıbbe's-su'âl mesfûr Mustafa Çelebi cevâb eyledi ki … … … çiftlik-i mezbûr benim çiftliğime muttasıl olup münâsib olmağın mâ beyn … …. … olan Muharrem'den tapu ile almış idim lâkim mezbûre Râziyye yedinde … … fetvâsı mûcebince ehakk bi'l-tapu olmağla çiftlik–i mezbûrden kasr-i yed etdiğim … ba'de'l-yevm çiftlik-i mezkûrde medhalim ve bir dürlü hakkım ve 'alâkam kalmadı keyfe mâ yeşa' mutasarrife olsun dedükde merkūme Ayşe talebiyle kayd-ı sicil olundı.

Şuhûdü'l-hâl: Ali Halîfe el-Mü'ezzin, Ali Çelebi et-Tâlib, Ali bin Nasûh Bey, Mustafa Beşe er-Râcil, Koço, Hasan Ağa

[T8a-2]

[Memlehateyn kazası Gürgevik köyünden Mustafa Beşe b. Hüseyin aynı köyde bulunan Memî Bayırı adlı mülk tarlasına zorla içeriye girmesi töhmetiyle, Gürgevik köyünden Fatime bt. Osmân'a dava açtıktan sonra bir takım Müslüman şahitler Mustafa Beşe'nin ifâdesini tasdik edince, Mustafa Beşe b. Hüseyin'in lehine verilen kadı ilâmı]

Memlehateyn kazâsına tâbi' Gürgevik nâm karye sükkânından Mustafa Beşe bin Hüseyin Beşe nâm kimesne meclis-i şer'-i şerîfe ve mahfil-i dîn-i münife yine karye-i mezbûre sâkinelerinden Fatime binti Osmân nâm hâtûnı ihzâr ve bi'l-müvâcehe üzerine takrîr ve da'vâ kılup hâlâ karye-i Gürgevik hudûdunda münâzi'ün-ileyhâ olup sürilen Memî Bayırı demekle ma'rûf tarla mülk tarlam iken mezbûre Fatime müdâhale eder husûs-i mezbûr ahâlî-i karyeden su'âl olunmağa matlûbumdur deyücek gıbbe's-su'âl karye-i mezbûre Mustafa bin

Rıdvân [?] ve Memî [?] ibn Behrâm ve Osmân ibn Kurd ve Muhammed bin Hasan ve Hübyâr bin Kurd … …. … ve Müslim bin Memî ve Şehmân bin Yusuf nâm kimesneler mekām-i şehâdetde li-ecli[’ş-şehâde] hâzırûn olup şöyle edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye edüp dediler ki hâlâ [Memî] bayırı demekle meşhûr sürilen tarla Mustafa Başa tarlasından husûsa şâhidleriz ve şehâdet dahi ederiz deyü edâ-yi şehâdet-i şer‘iyye eyledüklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki‘a oldukdan sonra Memî Bayırı nâm tarlası Mustafa Beşe'nin tarlası olup merkūme Fatime ba‘de’l-yevm müdâhale etmeyüp bi’l-külliyye kasr-i yed etmesi içün tenbîh birle bi’t-taleb kayd-ı sicil olundı.

Şuhûdü’l-hâl: Mehmed [?] Bey, Vildân Çelebi ibn Ali Kâtib, Hasan ibn Memîşâh, Lütfî Kethüdâ, Hüseyin Ağa.

[8a-3]

[Geçmişte Memleha-yı zîr kasabası, Osmân Kethüda mahallesi sakinlerinden olup, şimdi Tımışvar kalesinde oturan Yusuf’un Arslan Ağa Vakfı’na borcu karşılığı olarak vekili vasıtasıyla Memleha-yı zîr kasabasında bulunan ve kendisine ait olan gayr-i menkullerini verdiği hakkındaki hüccet]

[Budu]r ki, kasaba-i Memleha-i zîr sükkânından Osmân Kethüdâ mahallesin[den] … … iken hâlâ Tımışvar kal‘ası sâkinlerinden Yusuf … … … Kara Bâlî mahalle-i mezbûrede vâki‘ mülk ev… … … ve samanlığı ile bi-cümleti’l-hudûd olan emlâkı … … …lerinin Arslan Ağa'nın evkāfından icrâ [?] … … … beş bin akçe deyinleri içün bî-kus[ûr] … … … bin Oruç nâm kimesne’i vekîl eyledüklerine … Muharrem Beşe nâm kimesneler şehâdet etdiler …

Şuhûdü’l-hâl: İsmail Halîfe, İlyas Beşe, Hasan bin Mustafa et-Tâcir, … … …

SONUÇ

Bu çalışmada, 1054-55/1644-46 yıllarına ait Tuzla Sicili bünyesinde 74 varak şeklindeki belgenin çeviri yazısı irdelenmiştir. Üç parça olarak günümüze ulaşmış olan bu Sicil'in büyük bir kısmı, Saraybosna'daki Gazi Husrev Bey Kütüphanesi'ndedir. Kalan diğer kısım ise, Bosna'daki Tuzla İli Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Belgelerin çeviri yazı şekline getirilmesinin yanısıra, özellikle diğer bir çalışma olarak, Bosna'dan ve Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar ulaşmış mevcut siciller hakkında geniş bir literatür taraması da yapılmıştır. Birinci bölümde sicil, idârî açıdan incelenmiştir. Tuzla Sicil'i bu konuda çok değerli bilgiler içermektedir. İkinci bölümünde ise, Sicil toplumsal, iktisâdî, askerî, kültürel ve dinî açılardan analiz edilmiştir.

Sonuç itibariyle bu çalışmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

1. Tuzla Sicili'ni, XVII. yüzyıldaki Bosna Eyalet toprakları içindeki en eski sicil olarak kabul etmek gerekir.

2. Memlehateyn Kazâsı ile İzvornik Sancağı için bu Sicil, korunmuş olan en eski sicildir. Dolayısıyla XVII. yüzyıla ait Doğu Bosna'nın tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

3. Sicil'de bulunan bilgilere göre, İzvornik Sancağı XVII. yüzyıla kadar faal bir sancak olup sancakbey makamında sıkça değişikliklerin olduğu görülmektedir. Şimdiye kadar literatürde bu sancağın genel olarak Bosna veya Budin vâlîsinin arpalığı olduğunu düşünülmekteydi.

4. Sicil'deki bilgiler, Budin ve Bosna vâlîlerinin İzvornik Sancağı üzerinde idârî ve askerî yetkiler bakımından ne kadar bir karmaşık yapıyı haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Aslında bu iki vâlî, bir ara bölge olan İzvornik Sancağı üzerinde aynı yetkilere sahiplerdir. İzvornik Sancağı'nın ahâlisi ise, hukuki işlemler bakımından yerine ve menfaatlerine göre hem Budin hem de Bosna Divânı'na yönelmişlerdir. Bunları Sicil'den görmek mümkündür.

5. İzvornik Sancağı ile Tuzla Kazâsı'ndaki kadılar, görevlerini 12 aylık sürelerle yerine getirmektedirler.

6. Memlehateyn Kazâsı'nın ahâlisi, özellikle köylü müslümanlar, Macaristan topraklarında bulunan kalelerde çeşitli görevler üstlenmektedirler.

7. Eşkiyalık ve çetecilik, Sicil'deki belgelerden de görüldüğü üzere oldukça yaygın bir olaydır.

8. Tuzla havalisinde yeniçeri sınıfı oldukça yaygındır. Dolayısıyla yeniçerilerin hem kasabalarda hemde köylerde var oldukları görülmektedir. Yeniçeriler genellikle yaşadıkları yerlerde küçük veya büyük arazi sahipleri oldukları gibi, toprak sahibi olan köylülerin arasında da yeniçeri olanlar bulunmaktadır.

9. Tüm İzvornik Sancağı topraklarında *ocaklık tımar* müessesi oldukça yaygındır.

10. Tuz üretimiyle bilinen Tuzla mukataası, XVII. yüzyıldaki İzvornik Sancağı'nda bulunan en önemli mukataadır.

11. Mukataanın idâresinde çok sayıda yeniçeriler bulunmaktadır.

12. İzvornik Sancağı'ndaki kasabalar kesin olarak XVII. yüzyılda gelişmişlerdir. Çünkü XVII. yüzyıl başlarında çok sayıda yeni mahalle ismine rastlanmaktadır.

13. O dönemlerdeki askerî idâre ve kamu yönetiminde görevli bulunan kişilerin, yerli halka yeni ve kanun dışı bir çok vergi yükledikleri görülmektedir. Yerli halkın da buna ısrarla itiraz ederek haklarını Saraybosna, Budin ve İstanbul dîvânlarında aradıkları görülen vakıadır. Çünkü bu Dîvânlar ancak bu şikâyetleri çözebilmekteydiler. Bazen de bu itirazlar sonuçsuz kalabilmektedir.

14. Tuzla'da XVI. yüzyılda çok sayıda büyük vakfın oluşmasına rağmen, söz konusu bu vakıfların etkilerine ise, Sicil'de çok az rastlanmaktadır. Sicilde farkedilenler ise, daha ziyâde küçük ve malî nitelikli olan vakıflardır. Nitekim bu vakıflardan alınan krediler, zanaatkâr ve esnaflığın gelişmesinde çok önemli katkılar yapmıştır. Ayrıca Sicil'de vakıf kurucusu olarak bir çok kadın da görülmektedir.

15. Sicil'de çok sayıda nikâh akitlerine de rastlanmaktadır. Burada ilginç olan, bu akitlerin daha ziyade köylü sakinler tarafından gerçekleştirilmiş olmasıdır. Dolayısıyla, köylülerin nikâh akitlerini sicile neden kayıt ettirdiklerinin de araştırılması gerekmektedir. Çünkü kasaba sakinlerine, nikah akidlerinden ziyâde diğer işlemlere yönelik belgelerde daha çok rastlamaktayız.

16. Mahkemelerde kadı huzurunda olmak üzere, Müslümanların dışında gayr-i müslimler ile çingeneler de nikâhlanmaktadırlar

17. O dönemlerde çiflik ilişkileri ve tapu hakkı gibi bir çok işleme yönelik davalara Sicil'de oldukça sık rastlanmaktadır. Çünkü çiftlik ilişkileri gibi faaliyetler Tuzla havalisinde çok yaygındır.

18. Sicil, Katolik Kilisesine mensup olan Fransisken Tarikatı hakkında çok değerli bilgiler sunmaktadır. Yalnız, bu coğrafyada ve bu dönemde varlığı bilinen Ortodoks Kilisesi'ne dair herhangi bir bilgi ve belge mevcut değildir.

19. Sicil, ayrıca yerli halkın Macaristan, Belgrad'tan Kahire'ye kadar olan göçleri hakkında oldukça önemli bilgiler içermektedir.

20. Dinî ve kültürel açıdan ilginç olan: Osmanlı Devleti'nin Cuma-namaz camii inşaatlarını Tuzla havalisi köylerinde oldukça teşvik etmesi ve desteklemesidir.

KAYNAKÇA

Abou-El-Haj, Rifat Ali: "The Ottoman Vezir And Paşa Households 1683-1703: A preliminary report ", **Journal of the American Oriental Society**, XCIV/4, 1977, s.438-447.

Adanır, Fikret: "Heiduckentum und osmanische Herrschaft Sozialgeschichtliche Aspekte der Diskussion um das frühneuzeitliche Räuberwesen in Südosteuropa", **Sudost-Forschungen**, XLI, 1982, ss.43-116.

Aličić, Ahmed S.: **Uređenje Bosanskog ejaleta od 1789-1878. godine,** Sarajevo, Orijentalni Institut, 1983.

Aličić, Ahmed S.: **Pokret za autonomiju Bosne od 1831 do 1832. godine**, Sarajevo, Orijentalni Institut, Posebna izdanja XIX, 1996.

Al-Ṭaḥāwī, Abu Jafar Aḫmad ibn Muḥammad: **The function of documents in Islamic law: the chapters on sales from Ṭaḥāwī's Kitāb al-shurūṭ al-kabīr**, ed. with introduction and notes J. Wakin, State University of New York Press, Albany, 1972.

Akdağ, Mustafa: **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası ''Celâlî İsyânları''**, İstanbul 2009.

Ahmet, Akgündüz: **İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikâtında vakıf müessesi**, TTK, Ankara 1988.

Akgündüz, Ahmet: **Osmanlı kanunâmeleri ve hukukî tahlilleri**, Fey Vakfı, Istanbul, 1990-1993.

Akgündüz, Ahmet: **Şer'iyye sicilleri. Osmanlı hukukunda adliye teşkilâtının yapısı ve fonksiyonları. Şer'iyye sicillerinin toplu kataloğu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988.

Aktepe, Münir: **Patrona isyanı, 1730**, İstanbul, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi, 1958.

Altınay, Ahmed Refik: **İstanbul hayatı : İstanbul'un düşünsel, sosyal, ekonomik ve tecimsel ahvalile evkaf, uray, beslev ve gümrük işlerine dair Türk Arşivinin basılmamış belgeleri,** İstanbul, Devlet Basımevi, 1930-35.

Antal, Gèvay: **Á Budai Pasák**, Bécsben, Strauss Antaĺ Özvegyé Betőivel, 1841.

Aydın, M. Akif: "Mahkeme", **TDVİA,** C. 27, Ankara 2003, ss.341-344.

Barkan, Ö.L.: "Avariz" İslâm **Ansiklopedisi**, C. II, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, Beşinci baskı, İstanbul, 1979, ss.13-19.

Barkan, Ömer Lûtfi: "Edirne askerî kassâmı'na âit tereke defterleri (1545-1659)", **TTK Belgeler**, III, 1968, ss.1-479.

Barkan, Ömer Lûtfi, "Timar": **İslâm Ansiklopedisi**, C.XII/2 , İstanbul Millî Eiğitim Basımevi, İkinci basılış, İstanbul 1979, ss.286-333.

Bašagić-Redžepašić, Safvet-beg (Mirza Safvet): **Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od g. 1463-1850)**[Bosna-Hersek'in geçmişine kısa bir yönerge (1463'ten 1850'ye kadar], Sarajevo, Vlastita Naklada, 1900.

Bašeskija, Mula Mustafa: **Ljetopis**[Mecmua], çev. ve yorum Mehmed Mujezinović, Sarajevo, Veselin Masleša, 1968.

Baum, Milica: "Župa Soli"[Katolik cemaati Soli], **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, I, 1957, ss.7-37.

Bayındır, Abdülaziz: **İslâm muhakeme hukuku (Osmanlı devri uygulanması)**, İslâmi İlimler Araştırma vakfı, İstanbul 1986.

Baysun, M. Cavid: "Musâdere",**Islam Ansiklopedisi,** Cilt VII, İstanbul Millî Eiğitim Basımevi, Üçüncü Basılış, İstanbul, 1979, ss.669-673.

Baysun, M. Cavid: "Belgrad", **İslâm Ansiklopedisi**, C. II, Beşinci baskı, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss.475-485.

Bejtić, Alija: "Banjaluka pod turskom vladavinom, arhitektura grada i teritorijalni razvitak grada u XVI i XVII vijeku" [Türk himâyesi altında Banyaluka; şehrin XVI. ve XVII. yüzyıllarda mimarisi ve gelişmesi,], **Naše starine**, I, 1953, ss.91-116.

Bejtić, Alija: "Bosanski namjesnik Mehmed-paša Kukavica i njegove zadužbine u Bosni (1752-1756 i 1757-1760)"[Bosna vâlîsi Mehmed Paşa Kukavica ve Bosna'daki vakıfları (1752-1756 ve 1757-1760)], **POF**, VI-VII, 1956-57, ss. 77-114.

Bejtić, Alija: "Nova Kasaba u Jadru (građevinski razvoja naselja kao tipa karavanske varoši)" [Yadar üzerindeki Yeni (*Nova*) Kasaba (kervan varoşu olarak bir yerleşimin inşaat açısından gelişmesi)], **Godišnjak Društva Istoričara Bosne i Hercegovine**, XI, 1960, ss. 225-249.

Bejtić, Alija: **Osman Asaf Sokolović i njegov prinos društvu i kulturi Bosne i Hercegovine** [Osman Asaf Sokoloviç, Bosna-Hersek'in kültürü ve toplumuna katkıları] Bakije, Sarajevo, 1972.

Bilmen, Ömer Nasuhî: **"Hukukı islâmiyye ve istılahatı fıkhiyye" kamusu**, İstanbul, Bilmen basım ve Yayınevi, 1985.

Boškov, Vančo: "Die *hüccet*-Urkunde diplomatische Analyse", **Studia Turcologica Memoriae Alexii Bombaci Dicata**, Naples, 1982, ss.79-87.

Bursalı, Osman Safa: "Osmanlı Hukuku'nda kefalet sözleşmesi: İstanbul ve Galata mahkemeleri şer'iyye sicillerine göre mala kefalet, 1791-1795/1206-1210", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Tezi**, danışman Prof.Dr. Mehmet Akman, İstanbul, 2010.

Buturović, Đenana: **Morići, smisao sjećanja i pamćenja**[Moriçi, hafızanın ve hatırlamanın bir anlamı], Sarajevo, Svjetlost, 2009.

Buzov, Snježana: "Značaj Bosne za razumijevanje osmanskog pravnog sustava i osmanske pravne prakse", **POF**, LX, 2011, ss.311-324.

Canbakal, Hülya: **Society and politics in an Ottoman town: 'Ayntāb in the 17th century**, Boston, Brill, 2007.

Crnogorčević, Živko: **Memoari** [Hatıralar], haz. Milenko S. Filipović, Građa, XIV, Sarajevo, ANUBIH, 1966.

Çizakça, Murat: **A comparative evolution of business partnerships : the Islamic world and Europe, with specific reference to the Ottoman Archives**, Leiden [Netherlands], New York, E.J. Brill, 1996.

Çöpoğlu, Binnaz: "H.1099 (M.1687-1688) 836 no'lu Bolu şer'iyye sicilinin transkripsyonu ve değerlendirilmesi", **T.C. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, danışman Doç. Dr. Levent Kayapınar, Bolu 2008.

Čelebī, Evlijā: **Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama** [Seyahâtnâme, Yugoslav ülkeleri hakkında bölümler], çev., giriş ve yorum Hazim Šabanović, Sarajevo, Svjetlost, 1967.

Dağlıoğlu, Hikmet Turhan: **1588-1589. Onaltıncı asırda Bursa**, Bursa, Bursa Halkevi, 1940.

Dalsar, Fahri: **Türk sanayiî ve ticaret tarihinde Bursada ipekçilik**, İstanbul, Sermet Matbaası, 1960.

Darling, T. Linda: **Revenue-raising and legitimacy: tax collection and finance administration in the Ottoman Empire, 1560-1660**, New York, Leiden, 1996.

Devellioğlu, Ferit: ***Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat***, Ankara, 970.

Dostović, Nihad: "Dva dokumenta iz Tuzlanskog sidžila 1054/1644. godine u Gazi Husrev-begovoj biblioteci"[Gazi Husrev Bey Kütüphanesinde bulunan Tuzla Sicilin'den 1054/1644 senesine ait iki belge], **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XXIII, 2012, ss.59-105.

Draganović, Krunoslav Stjepan: **Massenübertritte von Katholiken zur 'Orthodoxie' im kroatischen Sprachgebiet zur Zeit der Türkenherrschaft**, Pontificum Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1937.

Draganović, Krunoslav Stjepan: **Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje hrvatskog govornog područja u vrijeme Turaka** [Türklerin zamanında Hırvatça lisanın bölgelerinde

Katoliklerin Ortodoksluğa kitlesel geçmeleri], Mostar, Biskupski ordinarijat, 1991.

Drnda-Čar, Hatidža: "Sidžil tešanjskog kadiluka iz 1740-1746 kao historijski izvor"[Tarihî kaynağı olarak Tešanj Kadılığının sicili 1740-1746], **Naše Starine**, XVI-XVII, 1984, ss. 119-26.

Drnda-Čar, Hatidža: "Sidžil visočkog kadiluka (1755-1810) kao historijski izvor", [Visoko Kadılığının Kadı sicili tarihî kaynağı olarak (1755-1810)], **POF**, XXXVIII, 1988, ss. 253-56.

Drnda-Čar, Hatidža: "Šerijatski sidžili i njihova zastupljenost u Bosni "[Şer'î siciller ve Bosna'da yaygınlığı], *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXI-XXII, 2003, ss. 85-94.

Drnda-Čar, Hatidža: "Zbirka sidžila Gazi Husrev-begove biblioteke"[Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nin şer'î sicillerin koleksyonu], **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XI-XII, 1987, ss.53-67.

Yazarı yok: **Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka (iz 1519. i 1533. godine)**, [(1519 ve 1533 senelerine) İlk iki İzvornik mufassal defteri)]haz. Adem Handžić Građa, Knjiga XXVII, Odjeljenje Društvenih Nauka Knjiga 22, Akademija Nauka i Umjetnosti Bosne i Hercegovine, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, Sarajevo, 1986.

Düzdağ, M. Ertuğrul: **Şeyhü'l-islâm Ebu Suud Efendi Fetvaları Işığında 16.ncı Asır Türk Hayatı**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1972.

Džambazovski, Panta: **Turski dokumenti za makedonskata istorija**[Makedon tarihi ile ilgili Türk belgeleri], I-VI, Skopje, Institut za nacionalna istorija i Arhiv na Makedonija, 1951-1981.

Đukanović, Marija: **Rimovana autobiografija Varvari Ali-paše** [Varvari Ali Paşa'nın kafiyeli otobiyografisi], Beograd, Filološki Fakultet, 1967.

Đurđev, Branislav: "Šeher Mitrovica", **Sremska Mitrovica**, Sremska Mitrovica 1969, s.73-90.

Ebü'lulâ, Mardin: "Kadı. Kāżī", **İslâm Ansiklopedisi**.

Ekinci, Buğra Ekrem: **Ateş istidası: İslam-Osmanlı hukukunda mahkeme kararlarının kontrolü**, Filiz Kitabevi, İstanbul 2001.

Ergene, A. Boğaç: **Local court, provincial society, and justice in the Ottoman Empire : legal practice and dispute resolution in Çankırı and Kastamonu (1652-1744)**, Leiden, Boston, Mass, Brill, 2003.

Ertaylan, İ. Hikmet: "Varvarî Ali Paşa", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, II/3-4, 1948.

Erünsal, İsmail: **Osmanlı vakıf kütüphaneleri, tarihi gelişimi ve organizasyonu**, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2008, ss.190-191.

Faroqhi, Soraiya: "SIDJILL 3. In *Ottoman* administrative usage" **The Encyclopedia of Islam²**, IX, Leidenadn Brill, ss.245-255.

Filipović, Milenko S.: "Cincari u Bosni"[Bosna'da Çinçarlar], **Zbornik radova etnografskog instituta SAN**, XIV/2, 1950, ss.53-106.

Filipović, Milenko S.: "Počeci i prošlost Zvorničke eparhije" [Zvornik (Ortodoks) Piskoposluğun başlangıcı ve geçmişi], *Bogoslovlje* ile ayrı basım, VIII/1-2, Beograd 1964.

Filipović, Milenko S.: "Propast franjevačkog manastira Gradovrh i poreklo 'Crne Gospe' u franjevačkom manastiru u Baču ", **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, IV, 1960, ss.89-94.

Filipović, Milenko S.: "Različita etnološka građa"[Değişik etnografik yapı], **Srpski etnografski zbornik**, LXXX, Rasprave i građa V, Beograd: Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, 1967.

Filipoviç, Nedim: "Bosna-Hersek'te Tımar Sisteminin İnkişâfında Bazı Husûsiyetler", **İstanbul Üniversitesi İktisât Fakültesi Mecmuası,** XV/1-4, 1954, ss.154-188.

Filipović, Nedim: "Odžakluk timari u Bosni i Hercegovini"[Bosna-Hersek'te ocaklık tımarları], **POF**, V, 1954-55, ss.251-274.

Filipović, Nedim: "O izrazu tahvil"[Tahvil kavramı hakkında], **POF**, II, 1951, ss.239-47.

Fodor, Pal: "The Way of a Seljuq Institution to Hungary the: *cerehor*", **Acta Orientalia Academiae Scientiarium Hungaricae**, XXXVIII, 1984, ss.367-399.

Fotić, Aleksandar: "*Tapuname on Vakuflands Contribution to the Ottoman Diplomatics*", **Balcanica**, XX, 1989, ss.262-273.

Gedikli, Fethi: "Fatih Sultan Mehmed'in fermanları ", **TTK Belleten**, XI/44, 1947, ss. 693-703.

Gedikli, Fethi: "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C, 3, 2005, ss.187-213.

Gökalp, Haluk: "Çobanlıktan Valiliğe, Valilikten Asiliğe, Varvarî Ali Paşa ve Makâlat-ı Varvarî", **İlmî Araştırmalar**, XXII., 2006, s.111-134.

Gökbilgin, M. Tayyip: "XVI. asırda mukataa ve iltizam işlerinde kadılık müessesesinin rolü", **TTK Bildiriler**, IV, Ankara 1952, ss. 433-44.

Gökbilgin, Tayyip: **XV-XVI. asırlarda Edirne ve Paşa livâsı: vakıflar-mülkler-mukataalar**, İstanbul, Üçler Basımevi, 1952.

Gökbilgin, M. Tayyib: "Çingeneler", **İslâm Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, Üçüncü Basılış, ss.420-426.

Göyünç, Nejat: "Yurtluk-ocaklık Deyimleri Hakkında", **Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1991, ss.269-277.

Grozdanić, Sulejman: "Orijentalni institut u Sarajevu"[Saraybosna'da Şarkiyât Enstitüsü], **POF**, XXV, 1975, ss.13-26.

Grzegorzewsky, Jan: **Z sidzyllatow rumelijskieh epoki wyprawu wiedenskiej acta tureckie**, Lwowie, 1912.

Güçer, Lütfi: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tuz İnhisarı ve Tuzlaların İşletme Nizamı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, XXIII/1-2, 1961-63, s.81-145.

Gündüz, Tufan: **Tuzlanski, Bijeljinski i Srebrenički sidžil (1641-1883)**[Tuzla, Beline ve Srebreniçe Sicilleri (1641-1883)], Tuzla, JU Arhiv Tuzlanskog kantona, 2008.

Güzelbey, Cemil Câhit: **Gâziantep şer'î mahkeme sicilleri (cilt 144-152) Milâdî 1841-1886**, Gâziantep Kültür Derneği Gâziantep, 1966.

Güzelbey, Cemil Câhit: **Gâziantep şer'î mahkeme sicilleri (cilt 153 ilâ 160), Milâdî 1886 ilâ 1909**, Gâziantep, Gâziantep Kültür Derneği, 1966.

Hadžibegić, Hamid: **Glavarina u osmanskoj državi**[Osmanlı Devletinde kellebaşı vergisi], Posebna izdanja[Ayrı basımlar], IV, Sarajevo, Orijentalni institut, 1966.

Hadžijahić, Muhamed: "Bune i ustanak u Bosni sredinom XVIII stoljeća" [Bosna'da XVIII. yüzyılda ayaklanma ve isyânlar], **Historijski zbornik**, XXXIII-XXXIV, 1980-81, ss. 99-137.

Hadžijahić, Muhamed: "Die privilegierten Städte zur Zeit des osmanischen Feudalismus. Mit besonderer Berücksichtigung der Privilegien der Stadt Sarajevo", **Südost-Forschungen**, XX, 1961, ss. 130-58.

Hadžijahić, Muhamed: "Sarajevska muafnama – Povodom 500. godišnjice"[500. yıldönümü münasebetiyle Saraybosna muâfnâmesi], *Godišnjak*, **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegocine**, XIV, 1963, s. 67-119.

Handžić, Adem. "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša"[Bosna vâlîsi Hekimoğlu Ali Paşa], **POF**, V, 1954-55, ss. 135-80.

Handžić, Adem: "Bosanske solane u XVI i XVII vijeku" [XVI. ve XVII. yüzyıllarda Bosna tuzlaları], **Članci i Građa za Kulturnu Istoriju Istočne Bosne**, III, 1959, s.67-112.

Handzić, Adem, "Grad Šabac i njegova nahija u prvoj polovini XVI vijeka"[XVI. yüzyılda Şabats kenti ve nâhiyesi], **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, IV, 1960, ss.93-152.

Handžić, Adem: "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću (uloga države i vakufa)"[Bosna'da XVI. yüzyılda bazı şehir yerlşimlerin oluşması hakkında (Devlet ve vakıfların rolü)], **POF**, XXV, 1975, ss. 133-169.

Handžić, Adem: "Postanak i razvitak Bijeljine u XVI vijeku"[XVI. yüzyılda Biyelyina'nın oluşu ve gelişimi], **POF**, XII-XII/1962-63, ss.45-74.

Handžić, Adem: **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku [**XVI. yüzyılda Tuzla ve çevresi**]**, Sarajevo, Svjetlost, 1975.

Handžić, Adem: "Uvoz soli u Bosnu u XVI vijeku"[XVI. yüzyılda Bosna'ya tuzun ithalı], **POF**, X-XI, 1960-61, s.113-48; a.y., **Tuzla i njena okolina u XVI vijeku**, ss. 222-37.

Handžić, Adem: "Zakonska odredba, kanun o tuzlanskim solanama"[Tuzla'daki tuzlalar ile ilgili kanunlar],, **Prilozi za orijentalnu filologiju**, VII-IX, 1958-59, s.169-79.

Handžić, Adem: "Zvornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku"[XV. yüzyılın ikincı yarısında ve XVI. yüzyılda Zvornik], **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine**, XVIII, 1970, ss.141-96.

Hanna, Nelly: **Making big Money in 1600: the Life and Times of Isma'il Abu Taqiyya, Egyptian Merchant**, (Syracuse: Syracuse N.Y. Syracuse University Press), 1998.

Hasandedić, Hivzija: **Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini**, Sarajevo, El-Kalem, 1990.

Hasandedić, Hivzija: **Muslimanska baština Bošnjaka u južnoj (srednjoj) Hercegovini**, Mostar, Islamski centar, 1997.

Hasandedić, Hivzija: **Muslimanska baština Bošnjaka II: Herceg Novi i okolina, Vrgorac i okolina, Imotska krajina, Makarsko primorje, Zapadna Hercegovina**, Mostar, Islamski kulturni centar, 1999.

Hasandedić, Hivzija: **Mostarski vakifi i njihovi vakufi**, Mostar, Medžlis Islamske zajednice, 2000.

Hasandedić, Hivzija: **Spomenici kulture turskog doba u Mostaru**, 3. baskı, Mostar, Islamski kulturni centar, 2008.

Hasandedić, Hivzija: **Genealoška istraživanja: porijeklo i status, istaknuti pojedinci nekih muslimanskih porodica u Hercegovini**, Mostar, Islamski centar, 2009.

Hathway, Jane: **İki Hızbın Hikâyesi: Osmanlı Mısır'ı ve Yemeni'nde Mit, Bellek ve Kimlik**, çev. Cemil Boyraz, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2009.

Hegyi, Klar: "The terminology of the Ottoman Turkish judicial documents on the basis of sources from Hungary", **Acta Orientalia Hungarica**, Budapest, 18, 1965,, ss.191-203.

Uriel, Heyd: "Some Aspects of Ottoman Fetvā", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, XXXII/1, 1969, ss.35-56.

Heyd, Uriel: **Studies in Old Ottoman Criminal law**, ed. Victor L. Ménage, Oxford, Clarendon Press, 1973.

Hickok, Michael Robert: **Ottoman military administration in eighteenth-century Bosnia**, Leiden and New York, Brill, 1997.

Hodžić, Šaban: "Stari turski dokumenti sa tuzlanskog područja"[Tuzla bölgesinden eski Türk belgeleri], **Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne**, I, 1957, ss.47-84.

Hourani, Albert: "Ottoman Reform and the Politics of Notables", **Beginnings of Modernization in the Middle East**, eds. W. R. Polk and R. L. Chambers, Chicago, Chicago University Press, 1968, ss. 41-68.

İlgürel, Mücteba: "Yeniçeri": **İslâm Ansiklopedisi**, C. XIII, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, Birinci basılış, 1979, ss.385-395.

İnalcık Halil: "15. asır Türkiye iktisadî ve içtimaî tarihi kaynakları", **İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası**, XV/1-4, 1953-54, ss. 51-75.

İnalcık, Halil: "Adâletnâmeler", **TTK Belgeler**, II, 3-4, 1965, ss.49-142.

İnalcık, Halil: "Bursa and the commerce of the Levant", **Journal of Economic History**, XXX/1, 1969, ss. 97-140.

İnalcık, Halil: "Bursa I: XV. Asır sanayi ve ticaret tarihine dair vesikalar", **TTK Belleten**, XXIV/93, 1960, ss. 45-110.

İnalcık, Halil: "Fatih Sultan Mehmed'in fermanları ", **TTK Belleten**, XI/44, 1947, ss. 693-703.

İnalcık, Halil: "İstanbul", **Encyclopaedia of Islam,** Second Edition, Leiden and Brill, 1978, ss.224-248.

İnalcık, Halil: "Islamization of Ottoman laws on land and land tax", **Festgabe and Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie- Diplomatik**, eds. C. Fragner and K.Schwharz, Berlin, Klaus Schwarz, Verlag, 1992, ss.100-116.

İnalcık, Halil: "Mahkeme", **İslâm Ansiklopedisi,** C. VII, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, ss.146-151.

İnalcık, Halil: ″Millitary and fiscal trasnformation in the Ottoman Empire, 1600-1700", **Archivum Ottomanicum**, VI, 1980, ss. 283-337.

İnalcık, Halil: "Osmanlı idâre, sosyal, ve ekonomik tarihiyle ilgili belgeler", **TTK Belgeler**, X/14, 1980-1981,ss. 1-91, XII/17, 1988, ss. 1-43., XV/19, 1993, ss. 23-168.

İnalcık, Halil: "Şikayet hakkı: *'Arż-i ḥâl ve 'arz-i maḥżar'*lar", **Osmanlı Araştırmaları**, VII-VIII, 1988, ss33-54.

İnalcık, Halil: "The rûznâmçe registers of the kadiasker of Rumeli as preserved in the Istanbul Müftülük archives", **Turcica**, XX, 1988, s.251-75.

İnalcık, Halil: "The Emergence of Big Farms, Çiftliks: State, Landlords and Tenants", **Landholding and comercial agriculture in the Middle East**, ed. by Çağlar Keydar and Faruk Tabak, (Albany: Staten University of New York Press), 1991, ss.105-125.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 1 numaralı sicil (H.919-927 / M. 1513-1521)**, haz. Bilgin Aydın, Ekrem Tak; proje yönetmeni M. Akif Aydın; editör Coşkun Yılmaz, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2008.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 2 numaralı sicil (H.924-927/ M. 1518-1521)**, haz. Rıfat Günalan, Vildan Kemal, Özlem Altıntop, Hatice Ayyıldız Bahadır, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Mahmut Ak, Mustafa Oğuz, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 5 numaralı sicil (H.930-936/M. 1524-1530)**, haz. Yasemin Dağdaş, Zeynep Berktaş, kontrol eden Mustafa Oğuz, proje yönetmeni M. Akif Aydın, editör Coşkun Yılmaz, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 9 numaralı sicil (H. 940-942 / M. 1534-1536)**, haz. Kenan Yıldız, kontrol eden Recep Ahıskalı, proje yönetmeni M. Akif Aydın, editör Coşkun Yılmaz, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 14 numaralı sicil (H.953-955/ M. 1546-1549)**, haz. Nuray Güler, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Abdülkadir Özcan, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi(İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 17 numaralı sicil (H.956-963/ M. 1549-1556)**, haz. Orhan Gültekin, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Mustafa Oğuz, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 26 numaralı sicil (H.970-971/ M. 1562-1563)**, haz. Rıfat Günalan, Arapça metin Mehmet Akman, kontrol eden Fikret Sarıcaoğlu, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 51 numaralı sicil (H.987-988/ M. 1579-1580)**, haz. Rıfat Günalan, Arapça metin Mehmet Canatar, Mehmet Akman, kontrol eden Feridun Emecen, proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **İstanbul kadı sicilleri Üsküdar mahkemesi 84 numaralı sicil (H.999-1000/ M.1590-1591)**, haz. Rıfat Günalan; Arapça metin Mehmet Canatar, Mehmet Akman, kontrol eden Mehmet Canatar; proje yönetmeni M. Akif Aydın, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2010.

Yazarı yok: **Istorija Beograda**, editör Vasa Čubrilović, I, Beograd, Prosveta, 1974.

Itzkowitz, Norman: "Eighteenth century Ottoman Realities", **Studia Islamica**, XVI, 1962, ss. 73-94.

JalimaN, Salih: "Sidžil zeničkog naiba kao izvor za historiju Zenice"[Zenica'nın tarihî kaynağı olarak Zenica Nâib'in Sicili], **POF**, XLVII-XLVIII, 1997, ss. 127-43.

Jennings, Ronald C.: "The Office of the Vekil (wakil) in 17th Century Ottoman Shari'a Courts", **Studia Islamica**, XLII, 1975.

Johansen, Baber: "The all-embracing town and its mosques: al-miṣr al-jāmi'", **Revue de 'Occident musluman et de la Mediteranne**, 32, 1981, ss. 139-161.

Jovanović, Borivoje: "Pojava soli u Bosni i njena proizvodnja"[Bosnada tuzun oluşumu ve üretimi], **Kalendar Prosvjeta za 1941. godinu**, Sarajevo, Prosvjeta 1940.

Kaleši, Hasan: **Najstariji dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku** [Yugoslavya'da en eski Arapça belgeleri], Priština, Zajednica naučnih ustanova Kosova, 1972.

Kasumović Gadžo, Azra: "O sidžilima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci" [Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ndeki şer'î siciller hakkında], **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XXI-XXII, 2003, ss.41-83.

Kasumović Gadžo, Azra: "Funkcija osmanskog valije u Bosanskom ejaletu i dokumenti koje je izdavao" [Bosna Eyâletinde Osmanlı Vâli'nin fonksyonu ve çıkardığı belgeleri], **Anali Gazi Husrev-begove Biblioteke**, XXXIII, 2012, ss. 5-58.

Kazıcı, Ziya: **Osmanlı'da ihtisab müessesesi: yerel yönetim**, İstanbul, Bilge Yayıncılık, 2006.

Kemura, Šejh Sejfuddin Fehmi bin-i Ali: **Bilješke iz prošlosti bosanskih katolika i njihovih bogomolja po turskom dokumentima**[Türk belgelerine göre Bosna Katoliklerin ve mabetlerinin geçmişten notları], Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1916.

Kemur,a Šejh Sejfuddin Fehmi bin-i Ali: **Sarajevske džamije i druge javne zgrade u tursko doba** [Türk zamanında Saraybosna câmiileri ve diğer kamu binalar], Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1913.

Kemura, Šejh Sejfuddin, Vladimir Ćorović: "Prilozi za istoriju pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini u XVIII i XIX stoljeću"[XVII. ve XIX yüzyıllarda Bosna-Hersek'te Ortodoks kilisesinin tarihine dair makaleleri], **Glasnik Zemaljskog muzeja**, XXIV, 1912, ss.413-441.

Koçu, Reşad Ekrem: "**ALİ PAŞA.** ‘ALĪ PAŞA, HEKİMOĞLU", **İslâm Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, Beşinci baskı, İstanbul 1979, ss.333-335.

Kojić, Kovačević Desanka: "Zvornik (Zvonik) u Srednjem vijeku",[Orta Çağ’da Zvornik (Zvonik)] **Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine**, XVI, 1965, ss19-35.

Kovačević, Ešref: **Granice Bosanskog ejaleta prema Austriji i Mletačkoj Republici prema odredbama Karlovačkog mira 1699. godine [**1699 Karlofça Antlaşmasına göre Avusturya ve Venedik Cumhuriyetine karşı Bosna Eyâleti’nin sınırları],**]**, Sarajevo, Svjetlost, 1973.

Köprülü, M. Fuad, "Çavuş": **İslâm ve Türk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi**, İstanbul, Akçağ yayınları, Ankara, 2005.

Yazarı yok: **Krajište Isa-bega Ishakovića. Zbirni katastarski popis iz 1455. godine. Sûret-i defter-i mücmel-i vilâyet-i Yeleç ve İzveçan ve Hodidide ve Seniça ve Ras ve Üsküb ve Kalkandelen me‘a tevâbi‘ihâ**, hazırlayan, çeviren ve yorum, Hazim Šabanović, Monumenta Turcica historiam Slavorum meridionalium illustrantia, T. II/ser.2, Defteri, 1, Sarajevo, Orijentalni institut, 1964.

Kreševljaković, Hamdija: "Ćefilema sarajevskih kršćana iz 1788.godine ""[1788 senesine ait Saraybosna hristyanların kefillemesi],

Prilozi za orijentalnu filologiju, III-IV, 1952-1953, ss.195-214.

Kreševljaković, Hamdija: **Esnafi i obrti u Bosni i Hercegovini. Banjaluka i manji zanatski centri [Bosna-Hersek'te zanaatlar ve esnaflar. Banyaluka ve küçük zanaat merkezleri]**, Sarajevo, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, 1961, ss.96-100.

Kreševljajković, Hamdija: **Izabrana Djela** [Seçilmiş eserler], I-IV, haz. Avdo Sućeska ve Enes Pelidija, Sarajevo, Veselin Masleša, 1991.

Kreševljaković, Hamdija: **Tur Ali-begov vakuf u Tuzli** [Tuzla'daki Tur Ali Bey'in Vakfı], Sarajevo, Islamska dionička štamparija, 1941.

Kunt, Metin İbrahim: "Ethnic Regional (cins) Solidarity in the Seventeenth-century Ottoman Esablishment", **International Journal of Middle East Studies**, V/3, 1962, ss.233-239.

Kunt, Metin İbrahim: **Sancaktan eyalete: 1550-1650 arasında Osmanlı ümerası ve il idaresi**, Boğaziçi Üniversitesi yayınları, İstanbul, 1978.

Kurz, Marlene: **Das sicill aus Skopje. Kritische Edition und ung des einzigen vollständig erhaltenen Kadiamtregisterbandes (sicill) aus Üsküb (Skopje)**, Wiesbaden, Otto Harrasowitz, 2003.

Kütükoğlu, Mübahat S.: ***Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)***, Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı, İstanbul, 1994.

Lukač-Bojanić, Dušanka: "Fragmenti jednog zbirnog i jednog opširnog popisa Vidinskog sandžaka iz druge polovine XV veka", **Miscellanea**, 2, Beograd, 1973

Lukač-Bojanić, Dušanka: **Vidin i Vidinskijat sandzak prez 15.16. vek: dokumenti ot arhivite na Carigrad i Ankara**, haz. Mihaila Stainova i Vera Mutafčieva, ed.. Vera Mutafčieva, Sofia, Nauka i izkustvo, 1975.

Yazarı yok: **Maglajski Sidžili 1816-1840** [1816-1840 Maglay Sicili], çev. ve haz. Dušanka Bojanić-Lukač ve Tatjana Katić, Sarajevo, Bošnjački Institut 2005.

Mandeville, John: "Usruious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire", **International Journal of Middle East Studies**, X, 1979, ss. 289-308.

Matasović, Josip,: **Fojnčka regesta, Spomenik SKA**, Beograd 1927.

Matkovski, Aleksandar: **Turski izvori za ajdutsvoto i aramitstvoto vo Makedonia** [Makedonya'da haydutluk ve eşkiyâlık ile ilgili Türk kaynakları], I-V: 1620-1650, 1650-1700, 1700-1725, 1725-1775, 1775-1810, Skopje, Institut za nacionalna istorija i Arhiv na Makedonija, 1961-1980.

Messick, Brinkley: **The calligraphic state: textual domination and history in a Muslim society**, Berkeley, University of California Press, 1993.

Mestvica, Mula Muhamed: **Popis uzajamnog jamčenja stanovništva u Sarajevu iz 1841. godine** [1841. Senesine ait Saraybosna ahalisinin birbirlerine karşılıklı kefil olmaların listesi], çev. ve haz. Derviš, önsöz Avdo Sućska, Muzej grada Sarajeva, Sarajevo, 1970.

Minkov, Anton: "Ottoman *Tapu* Title Deeds in the Eighteenth and Nineteenth Centuries: Origin, Typology and Diplomatics", **Islamic Law and Society**, VII/1, 2000, ss.1-29.

Mrgić, Jelena: **Severna Bosna 13-16. vek[**13-16. Yüzyıllar arasında Kuzey Bosna**]**, Beograd, Istorijski Institut, 2008, türlü yerlerde.

Muderizović, Riza: "Nekoliko muhurova bosanskih valija"[Bosna vâlîlerinin mühürlerinden birkaç tanesi], **Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini**, XXVIII, 1916, ss.1-39.

Muderizović, Ali Riza-ef.: "O blagu Husejin Kapetana Gradaščevića (Zmaja od Bosne), koje je ostavio u vezirskoj palači u Travniku pri bijegu u Srijem nakon poraza kod Sarajeva" [Huseyin Kapetan Gradaşçeviç'in (''Bosna'nın Ejderhası''), Saraybosna yenilgisinden sonra Travnik'teki vezir sarayından Srijem'e kaçarken bıraktığı hazine hakkında], *Glasnik*, **Zemaljskog Muzeja u Sarajevu**, XXXIX, 1927, ss. 215-20.

Mujić, A.Muhamed: **Sidžil mostarskog kadije 1632-1634** [Mostar kadısının 1632-1634 sicili] Prva književna komuna, Mostar, 1987.

Mujić A. Muhamed: "Položaj cigana u jugoslovenskim zemljama pod osmanskom vlašću"[Osmanlı hâkimiyeti altında Yugoslav ülkelerinde Çingenelerin durumu], **POF**, III-IV/1952-53, Sarajevo 1953, ss. 137-194.

Mumcu, Ahmet: **Osmanlı devletinde rüşvet (özellikle adlî rüşvet)**, Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi yayınları, Ankara 1969.

Mumcu, Ahmet: **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1963.

Mumcu, Ahmet: *Osmanlı* **hukukunda zulüm kavramı (deneme)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1972.

Murphy, Rhoads: **Ottoman warfare, 1500-1700**, London, UCL Press, 1999.

Nagata, Yuzo: **Muhsin-zâde Mehmed Paşa ve âyânlık müessesesi**, Tokyo, Institute for the study of the languages and cultures of Asia and Africa, 1976.

Nametak, Fehim: "Važniji legati u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu" [Saraybosna Gazi Husrev Bey kütüphanesindeki el yazma fonundan önemli miraslar], **Anali Gazi Husrev-begove biblioteke**, XIII-XIV, 1987, ss.7-14.

Necipoğlu, Gülrü: **The Age of Sinan. Architectural Culture in the Ottoman Empire**, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2005.

Nedeljković, M. Branislav: **Istorija baštinske svojine u novoj Srbiji od kraja 18. veka do 1931**[Yeni Sırbistan'da 18.nci yüyıldan itibaren 1931'e kadar baştina mülkün tarihi], Beograd, Geca Kon, 1936.

Nedeljković M. Branislav: "Sarajevski sidžil iz godine 1555-1558"[1555-1558 senelerine ait Saraybosna Sicili], **Arhiv za pravne i društvene nauke**, X, 1954, 2, ss. 189-99.

Neşrî, Mevlana Mehemed: **Kitâb-ı Cihân-Nüma**, yayınlayanlar Faik Reşit Unat [ve] Mehmed A. Köymen, TTK Basımevi, Ankara, 1957, ss.760-762.

Yazarı yok: "Oblast, Brankovića; opširni katastarski popis iz 1455. godine (Türkiye, İstanbul, Başvekâlet Arşivi,

Mâliye No. 2m)", haz. Hamid Hadžibegić, Adem Handžić ve Ešref Kovačević, **Monumenta Turcica historiam Slavorum meridionalium illustrantia**, T. III/ser.2, Defteri, 2/1-2, Sarajevo, Orijentalni institut ,1972.

Ongan, Halit: **Ankara'nın 1 numaralı şer'îyye sicili**, Ankara, TTK Basımevi, 1958.

Ongan, Halit**:** **Ankara'nın 2 numaralı şer'îyye sicili,** Ankara, TTK Basımevi, 1974.

Ortaylı, İlber: "Osmanlı devletinde kadı", **TDVİA, C.XXIII, İstanbul, 2001, ss.69-73.**

Yazarı yok: **Opširni popis Bosanskog sandžaka iz 1604. godine**, I/1, I/3, [1604. senesine ait Bosna Sancağının mufassal defteri] haz. Adem Handžić ve diğerleri, Sarajevo, Orijentalni institut, 2000, s.360-364.

Osman Ağa: **Kendi kalemiyle Temmeşvarlı Osman Ağa (Bir Osmanlı Türk sipâhisinin hayatı ve esirlik hatıraları)/Temeşvarlı Osman Ağa**, haz. Harun Tolasa, Konya, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi yayınları, 1986.

Yazarı yok: **Osmanlılarda narh müessesesi ve 1640 tarihli narh defteri**, haz. Mübahat S. Kütükoğlu, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1983.

Özdeğer, Hüseyin: **1463-1640 yılları Bursa şehri tereke defterleri**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültes, 1988.

Özer, Ergenç: "Osmanlı şehirlerindeki yönetim kurumlarının niteliği üzerinde bazı düşünceler", **VII. Türk Tarihi Kurumu Kongresi bildiriler**, II, Ankara, TTK, 1981., ss. 1265-74.

Özergin, M. Kemal: "Rumeli Kadılıkları'nda 1078 Düzenlemesi", **İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan**, Ankara, TTK Basımevi, 1976, ss.251-309.

Özkaya, Yücel: **Osmanlı İmparatorluğunda âyânlık**, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi yayınları, № 273, Ankara, Ankara Üniversitesi, 1977.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sö**zlüğü, II, İstanbul: Milliyet Eğitim Basımevi, 1946.

Parmaksızoğlu, İsmet: "Hüseyin Paşa. Deli", **İslâm Ansiklopedisi.**

Popović, Toma: "Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku", **POF**, XVI-XVII, 1966-67/1970, ss.93-99.

Popović, Dušan J.: **O hajducima**, I-II, Beograd: Narodna štamparija, 1931.

Rosen, Lawrence: **The anthropology of justice : law as culture in Islamic society**, New York, Cambridge University Press, 1989.

Deena, Sadat R.: "Rumeli Ayanlari: The Eighteenth Century", **Journal of Modern History**, XLIV/3, 1972, ss. 346-63.

Sahillioğlu, Halil: "Bursa kadı sicillerinde iç ve dış ödemeler aracı olarak ‘’kitâbü’l-kadı’’ ve ‘’süfteceler’’", Osman Ökyar ve Ünal Nalbantoğlu, **Türkiye iktisât tarihi semineri metinler tartışmalar**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları1975, s.109-44.

Sahillioğlu, Halil: "Slaves in the social and economic life of Bursa in the late 15th and early 16th centuries", **Turcica**, XVII, 1985, s.43-112.

Selmanović, Medžida: "Berat kao diplomatička vrsta u turskoj arhivistici"[Türk arşivcilitke diplomatik türü olarak berât], **POF**, XXXV, 1985, ss.169-209.

Schacht, Joseph: **Introduction to Islamic law**, Oxford, 1964.

Yazarı yok: **Sidžil Tešanjskog kadiluka (1740-1752)[Teşany Kazâsı’nın sicili (1740-1752)]**, çev. ve yorum Hatidža Čar-Drnda, Sarajevo, Orijentalni institut, 2005.

Yazarı yok: **Sidžil blagajskog kadije 1728-1732. godine (regesta)**[1728-1732 senelerine ait Blagay kadı sicili], çev. ve haz. Hivzija Hasandedić, Mostar, Islamski kulturni centar, 2009.

Yazarı yok: **Sidžil nevesinjskog kadije 1767-1775. godine (regesta)[1767-1777 senelerine ait Nevesine kadı sicili]**, çev. ve haz.Hivzija Hasandedić, Mostar, Arhiv hercegovačko-neretvanskog kantona, 2009.

Yazarı yok: **Sidžili mostarskog kadije fragmenti iz 1044-1207 h. god./1635-1793. godine** [1044-1207/1635-1739 Mostar kadısı sicillerinin paraçaları], çev. ve haz. Hivzija Hasandedić, Mostar, Arhiv hercegovačko-neretvanskog kantona, 2011.

Silajdžić, Alija: **Testament u šerijatskom pravu** [Şer'î hukukunda vasiyyet], Sarajevo, Državna tiskara, 1941.

Skarić, Vladislav: **Izabrana djela** [Seçilmiş eserler], I-III, haz. Milorad Ekmečić, Sarajevo, Veselin Masleša, 1985.

Solovjev, Aleksandar: "Engleski izvještaj XVII vijeka o bosanskim poturima" [Bosna Poturları hakkında XVII. yüzyılına ait bir İngiliz raporu], **Glasnik Zemaljskog muzeja**, Društvene nauke, VII, 1952, ss. 101-09.

Solovjev, Aleksandar: "Nestanak bogomilstva i islamizacija Bosne" [Bogomilliğin yok oluşu ve Bosna'nın İslamlaşması], **Godišnjak Istoriskog društva Bosne i Hercegovine**, I, 1949, ss. 42-79.

Sokolović, Osman Asaf: "Tešanj prije tri stoljeća""[Üç yüzyıl önceki Tešanj], **Narodna Uzdanica**, Kalendar za 1942. godinu, Sarajevo, Narodna Uzdanica, 1941, ss.166-76.

Spaho, Fehim: "Pobune u tuzlanskom srezu polovicom osamnaestog vijeka"[Onsekizinci yüzyılın ortalarında Tuzla'nın ilçesinde ayaklanmalar], **Glasnik Zemaljskog muzeja**, XLV, 1933, ss. 71-76.

Spaho, Dž. Fehim: "Sidžil blagajskog kadije iz druge polovine 18. vijeka" [18.nci yüzyılın ikinci yarısına ait Blagaj kadısının sicili], özel yayın, *Tribunia*, III, 1977, ss. 195-210.

Spaho, Dž. Fehim: "The Archives of the Institute of Oriental studies in Sarajevo", **POF**, XXXVI, 1986, ss. 345-58.

Spaho, Muniba: "Skadarski mutesarif Mahmud-paša Bušatlija prema turskim dokumentima"[Türk belgelerine göre Şkodra mutarasrrıfı Mahhmud Paşa Buşatlı], **Istorijski Zapisi**, XVI/20/4, 1963, ss. 669-81.

Sućeska, Avdo: **Ajani** [Âyânlar], Sarajevo, Naučno društvo Bosne i Hercegovine, 1965.

Sućeska, Avdo: "Bedeutung und Etwicklung des Begriffes A'yân im Osmanischen Reich" , **Südost-Forschungen**, XXV, 1966, ss. 3-26.

Sućeska, Avdo: "Bune seljaka muslimana u Bosni u XVII i XVIII stoljeću" [XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Bosna'da

Müslüman köylülerin isyânları], **Oslobodilački pokreti jugoslovenskih naroda od XVI veka do početka Prvog svetskog rata**, Zbornik radova, I, ed. Danica Milić, Beograd, Istorijski institut, 1976, ss. 69-100.

Sućeska, Avdo: "Die Entwicklung der Besteuerung durch die Avâriz-i divâniye und die tekâlif –i örfiye im Osmanischen Reich während des 17. und 18. Jahrhundert", **Süd-Ostforschungen XXVIII**, 1968, ss.89-130.

Sućeska, Avdo: "Malikāna (Lifelong Lease of Governmental Estates in the Ottoman State", **POF**, XXXVI, 1986, ss. 197-230, (Boşnakça versiyonu: POF, VIII-IX, 1958-59, ss. 111-42).

Sućeska, Avdo: "Vakufski krediti u Sarajevu u svjetlu sidžila kadije iz godina 1564-1566. godine"[1564-1566 senelerine ait Saraybosna Kadı Sicili ışığında Saraybosna'da para vakıfları], **Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu**, II, 1954, ss. 343-78.

Mehmed, Süreyya: **Sicill-i Osmanî IV**, haz. Nuri Akbayar, akt. Seit Ali Kahraman, İstanbul, Tarih Vakfı, 1996, s. 1323-1324.

Šabanović, Hazim: "Bosanski divan"[Bosna Dîvânı], **POF**, XVII-XIX, 1968-69, ss.9-45.

Šabanović, Hazim: "Dvije najstarije vakufname u Bosni"[Bosna'da en eski iki vakıfnâme], **POF**, II, 1951, ss.5-38.

Šabanović, Hazim: **Bosanski pašaluk**[Bosna Eyâleti], Sarajevo, Naučno Društvo NR Bosne i Hercegovine, 1959.

Šabanović, Hazim: **Katastarski popisi Beograda i okoline 1476-1566** [Belgrad ve çevresinin kadastro kaydı, 1476-1566], Beograd, Istorijski arhiv, 1964.

Šabanović, Hazim: **Turski izvori za istoriju Beograda[**Belgrad'ın tarihi ile ilgili Türk kaynakları**]**, I/1, Beograd, Istorijski arhiv, 1964.

Yazarı yok: **Târîh-i Enverî**, III/2, Gazi Husrev Bey Kütüphanesi Osmanlı Yazma Eserleri Kolkesyonu, Saraybosna.

Taeschner, Franz: "Die bosnische Zunftwesen zur Türkenzeit, 1463-1878 ", **Byzantinische Zeitschrift, Festschrift Franz Doelger**, XLIV, 1951, ss.551-59.

Yazarı yok: **The intimate life of an Ottoman statesman Melek Ahmed Pascha (1588-1662) as portrayed in Evliya Çelebi's (Book of travels (Seyâhat-nâme))**, trans. and comm. Robert Dankoff, intr. Rhoads Murphey, Albany, State University of New York Press.

Yazarı yok: **The Peace of Passarowitz**, eds. Charles Ingrao, Nikola Samardžić and Jovan Pešalj, West Lafayette, Ind.: Purdue University Press, 2011.

Tričković, Radmila: "Srpska crkva sredinom XVII veku" [XVII. yüzyılın ortalarında Sırp Kilisesi], **Glas SANU, Odeljenje istorijskih nauka**, II, ss. 61-164.

Truhelka, Ćiro: "Pabirci iz jednog jajačkog sidžila" [Bir Yayça sicilinden kağıtları], **Glasnik Zemaljskog muzeja XXX**, 1918, ss. 157-75.

Yazarı yok: **Turski dokumenti za istorijata na makedonskiot narod, Opširen popisen defter № 4, 1467-1468**, [Makedon halkının tarihine ilişkin Türk belgeler, 4 numaralı mufassal defteri, 1467-1468] haz. Metodija Sokoloski i Aleksandar Stojanovski, Skopje, Arhiv na Makedonija, 1971.

Yazarı yok: **Turski dokumenti za istorijata na Makedonija. Opširen popisen defter za vakafite vo paša Sandžakot od 1568/69 godina**, haz., ed. ve yorum Aleksandar Stojanovski, Skopje, Državni arhiv na Republika Makedonija.

Uğur, Yunus: "Mahkeme kayıtları (şer'iyye sicilleri): literatür değerlendirmesi ve bibliyografya"; **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt I, No.1, 2003, ss.305-344.

Uğur, Yunus: "Şer'iyye Sicilleri", **TDVİA**, C. XXXIX, İstanbul, 2010, ss.9-11.

Uluçay, Çağatay: **XVII. asırda Saruhan'da eşkiyalık ve halk hareketleri**, İstanbul, Resimli ay matbaası, 1944.

Uluçay, Çağatay: **18. ve 19. yüzyıllarda Saruhan'da eşkiyalık ve halk hareketleri**, İstanbul, Berksoy Basımevi, 1955.

Unat, Faik Reşit: "XVIII. asır vesikalarından Şehdî Osman Efendi sefâretnâmesi", **Tarih Vesikaları**, I, 1941-42, 1, ss. 66-80.

Ursinus, Michael: **Regionale Reformen im Osmanischen Reich am Vorabend der Tanzimat: Reformen der rumelischen Provinzialgouverneure im Gerichtssprengel von Manastir (Bitola) zur Zeit der Herrschaft Sultan Mahmuds II. (1808-39)**, Islamkundliche Untersuchungen, Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 1982.

Ursinus, Michael: **Grievance administration (şikāyet) in an Ottoman province: the Kaymakam of Rumelia's 'Record book of complaints' of 1781-1783**, Royal Asiatic Society books, London-New York: Routledge and Curzon, 2005.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: "Alay", **İslâm Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, Beşinci baskı, İstanbul 1979, ss.293-294.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı**, TTK Basımevi, Ankara, 1965.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Osmanlı Tarihi, III. Cilt, 1.Kısım, III. Cilt, 2. Kısım, 4. Baskı, XVI. Yüzyıl ortalarından XVII yüzyıl sonuna kadar**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: **Topkapı Sarayı Müzesi Mühürleri Seksiyonu Rehberi,** Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul, 1959.

Yazarı yok: **XVIII. yüzyıl günlük hayatına dair Saraybosnalı Molla Mustafa'nın mecmuası**, haz. Kerima Filan, Sarajevo, Connectum, 2012.

Yediyıldız, Bahaeddin: "Vakıf", **İslâm Ansiklopedisi**, C. III, İstanbul Millî Eğitim Basımevi, Birinci basılış, İstanbul 1979, ss.153-172.

Yazarı yok: **Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük, New Redhouse Turkish-English Dictionary**, nşr. Tietze, Andreas, İstanbul, 1968.

Velkov, Asparouh: "Signatures-formules des agents judiciaires dans les documents ottomans à caractère financier et juridique", **Turcica**, XXIV, 1992, ss. 193-240.

Wehr, Hans, **A Dictionary of Modern Written Arabic³**, ed. J. Milton Cowan, (Wiessbaden and Beirut: Otto Harrasswitz and Libraire du Liban) 1980.

Zahirović, Šaban: "Sidžil mostarskog kadije iz 1787-88. godine"[1787-88 senelerine ait Mostar Kadısı sicili], **POF**, XLIV-XLV, 1994-95, ss. 405-12.

Zlatar, Behija: **Gazi Husrev-beg**, Sarajevo, Orijentalni institut, 2010.

http://www.tez2.yok.gov.tr/